

СЕРІЯ II. - «ЗАПИСКИ ЧСВВ» - СЕКЦІЯ I
SERIES II. - «ANALESTA OSVM» - SECTIO I

БОРИС І. БАЛИК, ЧСВВ

ІНОКЕНТІЙ ІВАН
ВІННИЦЬКИЙ

ЄПИСКОП ПЕРЕМИСЬКИЙ, САМБІРСЬКИЙ, СЯНІЦЬКИЙ
(1680-1700)

Р и м 1978

Видавництво ОО. Василян - ул. св. Йосафата 8

ЗАПИСКИ ЧИНА СВ. ВАСИЛІЯ ВЕЛИКОГО

СЕКЦІЯ І: П РА Ц І

1. WOJNAR M., <i>De Regimine Basilianorum Ruthenorum</i> . Rome 1949, pp. XX+218	US \$ 5.00
2. SOŁOWIJ M., <i>De Reformatione Liturgica H. Lisowski (1784-1809)</i> . Rome 1950, pp. XI+128 (available only when the complete collection is ordered)	» \$ 5.00
3. WOJNAR M., <i>De Capitulis Basilianorum</i> . Rome 1954, pp. XVI+204	» \$ 5.00
4. НАВАРКО І., <i>Св. Володимир В.-Володар і Христитель Русь-України (960-1015)</i> . Рим 1954, стор. XXXII+228.
(<i>Saint Vladimir the Great-Ruler and Baptist of Rus-Ukraine</i>)	» \$ 5.00
5. НАГАВСЬКИЙ І., <i>Кирило-Методіївське Християнство в Русь-Україні</i> . Рим 1954, стор. XVIII+178.
(<i>Cyril-Methodius Christianity in Rus-Ukraine</i>)	» \$ 4.00
6. СОНЕВИЦЬКИЙ Л., <i>Український Єпископат Перемиської і Холмської Єпархій XV-XVI ст.</i> Рим 1955, стор. 108.
(<i>Ukrainian Episcopate of the Peremyshl and Cholm Eparchies in the XV-XVI centuries</i>)	» \$ 3.00
7. PEKAR BASIL, <i>De Ereptione Canonica Eparchiae Mukaczoviensis (1771)</i> . Rome 1956, pp. 136	» \$ 3.00
8. HOŁOWASKYJ R., OSBM, <i>Seminarium Vilnense SS. Trinitatis (1601-1621)</i> . Rome 1957, pp. XIV+158	» \$ 4.00
9. WOJNAR M., OSBM, <i>De Protoarchimandrita Basilianorum 1617-1804</i> . Rome 1958, pp. XXV+298	» \$ 6.00
10. BARAN A., <i>Metropolia Kioviensis et Eparchia Mukaczoviensis</i> . Rome 1960, pp. XII+112	» \$ 3.00
11. BILANYCH I., <i>Synodus Zamostiana a. 1720</i> . Rome 1960, pp. XVI+128	» \$ 3.00
12. STASIW M., <i>Metropolia Haliciensis (eius historia et iuridica forma)</i> . Rome 1960, pp. XVIII+240	» \$ 5.00
13. НАВАРКО І., <i>Київські і Галицькі Митрополіти. Бібліографічні Нариси (1590-1960)</i> . Рим 1962, ст. XVIII+272.
(<i>Metropolitans of Kiev and Halyc</i>)	» \$ 5.00
14. JOUBEIR A., <i>La notion canonique de rite</i> . Rome 1961, pp. XII+104	» \$ 3.00
15. LOZOVEI P., <i>De Metropolitatum Kioviensium potestate (988-1596)</i> . Rome 1962, pp. XXII+140	» \$ 4.00
16. WIWCARUK S., <i>De Synodo provinciali Berestensi a. 1765 non celebrata</i> . Rome 1963, pp. XII+170	» \$ 4.00
17. PATRYŁO I., <i>Archiepiscopi - Metropolitani Kievo-Halicienses (attentis praescriptis M.P. «Cleri sanctitati»)</i> . Rome 1962, pp. XVI+142	» \$ 4.00
18. BARAN A., <i>Eparchia Maramorošiensis eiusque unio</i> . Rome 1962, pp. XII+108	» \$ 3.00
19. ПОЛОНСЬКА-ВАСИЛЕНКО Н., <i>Історичні підвалини УАПЦ</i> . Рим 1964, стор. 120.
(<i>Historical background of the Ukrainian Autocephalic Orthodox Church</i>)	» \$ 3.00

ANALECTA ORDINIS S. BASILII MAGNI

SECTIO I

Серія II. - «ЗАПИСКИ ЧСВВ» - «ANALECTA OSBM» - Series II.

Секція I Sectio

ПРАЦІ - OPERA

ТОМ XXXVIII - vol.

BORYS I. BALYK, OSBM

INNOCENTIUS JOANNES WYNNYCKYJ
Episcopus Peremysliensis, Samboriensis, Sanocensis
(1680-1700)

Рим 1978 Romae

СЕРІЯ ІІ. - «ЗАПИСКИ ЧСВВ» - СЕКЦІЯ І
SERIES II. - «ANALESTA OSVM» - SECTIO I

БОРИС І. БАЛИК, ЧСВВ

ІНОКЕНТІЙ ІВАН
ВИННИЦЬКИЙ

ЄПИСКОП ПЕРЕМИСЬКИЙ, САМБІРСЬКИЙ, СЯНІЦЬКИЙ
(1680-1700)

Р и м 1978

Видавництво ОО. Василян - ул. св. Йосафата 8

IMPRIMI POTEST

Romae, e Curia Generali Ordinis Basiliani S.ti Josaphat, die 17. IV. 1978.

P. Isidorus I. PATRYLO, OSBM
Protoarchimandrita

IMPRIMATUR

Romae, e Vicariatu Urbis, die 8. V. 1978.

JOANNES CANESTRI, *Vicesgerens*
Archiep. pus Moteranus

ІНОКЕНТІЙ І. ВИННИЦЬКИЙ
Єпископ Перемиський, Самбірський, Сянцький
(1680-1700)

(З книги: Гр. Лакота, *Три Синоди Перемиські*)

ВІД ВИДАВНИЦТВА

Видаємо друком твір, якому Автор присвятив майже 25 літ праці, щоб розкрити сьгоднішнім Читачам постать, яка визначила останні два десятиліття 17-го століття, Інокентія-Івана Винницького, який поставив у тому часі Перемиську Землю на новий шлях життя і розвитку-приєднав її до Католицької Церкви, створивши з Перемищини бастион українства для відборони від польського Заходу. І цей бастион втримався до наших днів, поки почалася писати ця праця. І тому є вона не лише теоретичним міркуванням про далеке минуле, але стала практичним міркуванням, яке диктувала тверда сучасність, з візією на майбутнє.

Останнє 20-ліття 17-го століття було для Перемищини переломове, і цей позитивний перелім зберіг її для Українського Народу на дальших три століття, поки не прийшов новий перелім не культурного, але політичного характеру, в наші часи.

Двадцять літ єпископства Інокентія Винницького були присвячені об'єднанню Перемиської єпархії на католицькій основі, яку обстоював завзято єпископ Іван Малаховський, побоюючись якогось обману з боку Винницького, до чого були всі дані з його боку, розпочинаючи актом єпископської хіротонії, яку прийняв з рук Львівського єпископа Йосифа Шумлянського в 1680 р. В 1681-му р. Винницький вивідав у короля Собеського обіцянку на об'єднання Перемиської єпархії, яке стало дійсністю щойно в 1691-му р. Цей довгий час проплив на внутрішньому змаганні між католицькими ідеалами короля Собеського та політичною ситуацією Польщі, яка старалася здобути Московщину для антитурецької Ліги; це мало свої головні моменти в обороні Відня (1683) та у так зв. « вічнім мирі » (1686).

Невизначене політичне становище Московщини на її верхах, між регенткою Софією та царевичами Петром I й Іваном У, значно продовжило цей час, також і на зовні, головно в стосунку до Польщі та її справ. Та й згодом, по 1689 р. і захопленню влади в Московщині Петром I і його молодечею адміністрацією, Польща дістала вільні руки для своєї внутрішньої політики і прийшло до об'єднання Перемиської єпархії в 1691-ім р. та його утривалення в наступних роках, рядом різних компромісів між Римом, Собеським, Малаховським та Винницьким. З другого боку,

Винницький здобув для себе, шляхти, духовенства і народу багато різних пільг і привілеїв. Та він не прожив довго і не мав часу досягнути більше; прийшло також і до зміни на королівському дворі: на місце короля Яна III Собеського в 1697 р. прийшов Август II саксонець, а й здоров'я Винницького почало недописувати. Рятуючи його, в 1700 р. прийшло до трагічного інциденту і він помер трагічно у Львові, 23 лютого 1700 р., на 46 році життя, а його наступником став його брат — Юрій Винницький, який виніс імення Винницьких на митрополичий престіл Київський.

І з православного, і з католицького боку родина Винницьких поклала великі історичні заслуги для української Перемищини; окремі переломові заслуги треба приписати єп. Інокентієві Винницькому, який поставив Перемищину на католицькі рейки, по яких іде вона аж до наших днів. Показати це переставлення на історичних документах, це і заслуга Автора і його твору.

Тому « Записки ЧСВВ », видаючи цей твір, причиняються помітно до вияснення витривалості української Перемищини, вияснюючи джерела її сили.

Рим, червень 1978 р.

Редакція « Записок ЧСВВ »

ПЕРЕДМОВА

Історична праця, яку в цьому виді пред'являємо, виникла у зв'язку з дисертацією в першій своїй редакції на Факультеті Католицької Теології (Секції Історичної) Варшавського Університету, ще в 1951 р. Спочатку вона була запланована як біографічний нарис, який мав на меті накреслити картину життя і діяльності Перемиського єпископа, Інокентія Винницького. Однак згодом, у міру доступності архівних і друкованих матеріалів, декілька разів дисертацію наново перероблено і доповнено. Проблематика поширялася; поодинокі питання, які ледве порушено в біографічному нарисі, треба було опрацювати ширше і докладніше, уміщуючи його діяльність на тлі подій тогочасного суспільного і церковного життя Перемиської єпархії та Української Церкви. Показалася потреба наукової конструкції не тільки щодо життя цього єпископа, але й обговорити докладніше важливі проблеми суспільного значення, головню складне питання церковної унії в Перемиській єпархії в останніх десятиліттях XVII в. Введення церковної унії в цій єпархії становить помітну подію в історії Християнської Церкви в Україні. Але це і найважливіша ділянка життєвої діяльності Інокентія Винницького.

І до цієї студії нехай буде вільно застосувати загальновідоме речення: «*Habent sua fata libelli*». Книга цього дослідного труду на протязі двадцяти років, має вже свою долю, і свою історію.

Протягом двадцяти років від розпочатих досліджень, треба було вкласти чимало зусиль, щоб здобути потрібні джерела: — рукописні документи з архівів і вишукати в бібліотеках необхідні книжкові видання. Неодноразово треба було ждати місяцями на доступ не лише до архівних матеріалів, але також і на друковані книжки. Притім багато років (з деякими перервами) треба було присвятити на пильну працю при вивчанні історичного середовища та обставин, серед яких розвивалася діяльність єп. Інокентія Винницького. Але і сама тема про унійну діяльність цього єпископа, була надто делікатна, дражлива, контроверсійна, а навіть пов'язана з політичним аспектом. Дехто не бажав би рахуватися з вимогами науки, яка спирається на цілості джерел, а скоріше бажав би трактувати цю тему з надмірною побожністю, мовляв,

це тема вже опрацьована, ясна, що не вимагає ширшого висвітлення.

Очевидно, такі думки й упередження могли зродитися лише в умах людей, які лякалися заглянути відверто історичній дійсності в очі. Таке переконання могло б виникнути лише у людей, що хотіли б обійтися без глибшого погляду на історичну подію, без властивого і докладнішого пізнання та зрозуміння об'єктивних причин відносно тих релігійних змін, які за єпископства Винницького були обумовлені власне особливими обставинами в Перемиській єпархії. Ці обставини намагались ми критично досліджувати і вивчати. Дискусію, щодо окремих питань, можна вести корисно і далі, аж до повного вияснення справи.

Охоплюючи думкою нелегкий шлях цих наукових досліджень, з тим більшою вдячністю бажаємо згадати ті доброзичливі особи, які своїм надзвичайно прихильним відношенням сприяли постанню цієї історичної монографії, збагаченню її джерелами та врешті появі її в друку.

Ці історичні студії, відбувалися під Керівництвом о. Проф. Д-ра Здзіслава Обертинського. Він саме спрямував нашу заінтересованість на досі невикористані колекції Архіву Греко-католицької Капітули в Перемишлі; зробив можливим доступ до них, а одночасно стежив пильно за розвитком наших досліджень; підтримував волю і духа серед труднощів. Тому бажаємо висловити особливу подяку за його опіку, ділову пораду та за його завжди прихильне відношення до цієї наукової праці.

Також користувались ми з вельми цінних вказівок Професора Варшавського Університету, Д-ра Януша Волінського, тепер уже покійного. Почуваємося, отже, до обов'язку відзначити нашу щирю вдячність його світлій пам'яті, за його доброзичливу допомогу.

Слова вдячності належаться тепер уже покійному, а колишньому Директорові Головного Архіву Давніх Актів у Варшаві, Проф. Д-ру Адамові Стебельському, за ласкавий доступ до архівних збірок Греко-католицької Капітули в Перемишлі, що становлять основний джерельний матеріал при опрацюванні цієї монографії.

Висловлюємо також велику вдячність Кс. Д-ру Юліану Атаманові, Професорові Духовної Семінарії латинського обряду в Перемишлі, за доступ до архівних збірок з Перемиського Дієцезального Архіву.

Дуже вдячні ми також стосовно о. Д-ра Атанасія Григорія Великого, Протоархимандрита ЧСВВ, редактора «Записок ЧСВВ», та о. Гліба Кінаха ЧСВВ, за прислання копій документів Архіву Конгрегації Пропаганди в Римі.

З вдячним зворушенням бажаємо також відзначити надзвичайну прихильність о. Д-ра Тадея Сліви, професора Духовної Семінарії (обр. лат.) в Перемишлі, який при своїх пошуках у Ватиканській Бібліотеці, знайшов деякі недоступні листи єп. Інокентія Винницького, яких

фотокопії, безкорисливо, передав для користування в цій монографії.

Врешті, коли ми мали змогу особисто доповнити наші пошуки в римських архівах і бібліотеках, нашим провідником по архівах став о. Порфірій Підручний, ЧСВВ. Від нього, як фахового архівіста, дістали ми велику допомогу в пошуках за джерельними матеріалами, за що йому висловлюємо нашу щирю вдячність.

При кінці додаємо слова щирої подяки о. Д-ру Ісидорові Патрилові, ЧСВВ, відповідальному редакторові Видавництва ЧСВВ, за присилання видаваних у Римі історичних книг, та, як новому Протоархимандритові, за вміщення цієї праці у видавничому плані василіянських видань, і за труд при її друкуванні.

о. Борис Іван Балик, ЧСВВ

Варшава, 1978 р.

З М І С Т

	стор.
<i>Від Видавництва</i>	v
<i>Передмова</i>	vii
<i>Джерела та Бібліографія</i>	xv
Вступ. - ОСОБИ, ПОДІЇ, ДЖЕРЕЛА	1
Історична постать єп. Інокентія Винницького. – Факт введення церковної унії в перемиській єпархії. – Дотеперішні дослідження. – Загальний погляд на джерельні матеріали.	
Розділ I. - ПОХОДЖЕННЯ ТА МОЛОДІСТЬ ІВАНА САС-ВИННИЦЬКОГО	13
Рід Сас-Винницьких. – «Славні» предки. – Родинний дім. – Молодість: школа, служба у війську та на королівському дворі.	
Розділ II. - НОМІНАЦІЯ І СВЯЧЕННЯ ІН.-ІВ. ВИННИЦЬКОГО НА ЄПИСКОПА (1679-1680)	43
Заходи митр. Антонія Винницького про підтвердження прав Перемиського православного єпископства і православної Київської митрополії. – Відношення польського уряду до справ православ'я та церковної унії з огляду на війну з Туреччиною та з огляду на загрозу від Росії. – Погляди православних і уніяєських єпископів відносно спільного з'їзду. – Елекція і номінація Івана Винницького на Перемиське єпископство. – Смерть митр. Антонія Винницького. – Облечини і висвячення Івана-Інокентія Винницького на священника. – Його участь у Люблинському з'їзді у січні 1680 р. – Єпископські свячення Інокентія Винницького. – Вступ до катедри. – Панегірик Івана Нарольського.	
Розділ III. - ЦЕРКОВНЕ ОБ'ЄДНАННЯ Й. ШУМЛЯНСЬКОГО Й І. ВИННИЦЬКОГО (1681-1683 рр.)	99

Інструкція вишенського сеймика про «заспокоєння перемиського владництва». – З'їзд єпископів у Варшаві. – Домогання єпископів Йосифа Шумлянського та Інокентія Винницького. – Нарада нунція з уніятськими єпископами. – Переговори з королівськими делегатами. – Справи узгоджені в акті порозуміння. – Дискусія над питанням про проголошення унії єпископів. – Складення католицького віроісповідання. – Лист до папи. – Відношення нунція та кардиналів до акту угоди. – Уніятські єпископи відкликають свою згоду на акт порозуміння.

- Розділ IV. - ІНОКЕНТІЙ ВИННИЦЬКИЙ І СПРАВА ЦЕРКОВНОЇ УНІЇ-ОБ'ЄДНАННЯ В РР. 1681-1691 135
 Відношення єп. Інокентія Винницького, як тайного уніята, до єдності з Католицькою Церквою. – Взаємовідносини єпископів Інокентія Винницького й Івана Малаховського. – Територіальний стан церковної унії та православ'я у Перемиській єпархії. – Переговори з королем і сенаторами у справі явної унії. – Мотиви згоди короля. – З'їзд у Самборі та його супліка. – Відповідь короля. – Публичне складення католицького віроісповідання.
- Розділ V. - ОБ'ЄДНАННЯ ПЕРЕМИСЬКОЇ ЄПАРХІЇ ПІД ВЛАДОЮ ЄП. ВИННИЦЬКОГО (1691-1692) 195
 Закид нещирої унії. – Справа юрисдикції над духовенством медичького та коросненського староств. – Переведення єп. Івана Малаховського на холмську катедру. – Посередництво і заходи короля в Римі. – Згода Конгрегації Пропаганди і папи. – Застереження щодо катихизму.
- Розділ VI. - СКЛАДЕННЯ ЯВНОГО ВІРОІСПОВІДАННЯ І УНІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ (1691-1694) 245
 Оголошення церковної унії в єпархії. – Виконання накладених Римом умов. – Унійні справи на єпархіяльнім синоді з 27 квітня 1693 р. – Відношення Львівського єпископа, Йосифа Шумлянського до унії в Перемиській єпархії. – Заходи російського резидента. – Факти опору проти унії в єпархії. – Церковна унія — насиллям, чи «*Suavi modo*»?
- Розділ VII. - ІНОКЕНТІЙ І. ВИННИЦЬКИЙ В УСПІХАХ І «ЛАСКАХ» 277

Похвали від католиків. – Королівський кандидат на Київську митрополію. – Дерманський і дубенський архимандрит. – Заходи про латинську бенефіцію. – Адміністратор Кам'янецького єпископства.	
Розділ VIII. - СТАРАННЯ ПРО РІВНОПРАВНІСТЬ НОВО-ОБ'ЄДНАНОЇ ЄПАРХІЇ	295
Впровадження уніятів до міської управи в Перемишлі, Ярославі, Мостиськах і Самборі. – Справа депутата в Короннім Трибуналі. – Заходи про сенаторську гідність для уніятських єпископів.	
Розділ IX. - НЕДУГА, СМЕРТЬ І ПОХОРОН ІН. І. ВИННИЦЬКОГО (1700)	325
Слабке здоров'я. – Остання хвороба. – Трагічний випадок і смерть у Львові. – Після року врочистий похорон у лаврівському монастирі. – Похоронна промова домініканина о. Урбана Багриновського. – Портрети єп. Інокентія Винницького.	
Закінчення: - СПРОБА ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОСТАТІ ЄП. ІНОКЕНТІЯ ВИННИЦЬКОГО	347
Додаток: - ДОКУМЕНТИ	
I. Король Ян III Собеський надає перемиське владцтво Іванові Винницькому (19.X.1679)	355
II. « Респонс Його Королівської Милости », Яна III Собеського делегатам з'їзду самбірського (19.V.1691)	356
III. Декрет зрівняння русинів з поляками, відносно урядів міських і цехових у місті Ярославі, виданий делегатами, що їх уповноважили ясновельможні власники міста (7.I.1692)	361
IV. Акт угоди поміж уніятським єпископом Перемиським, Інокентієм Винницьким, і представниками шляхти з сіл Чайкович і Колбавич, які визнали його за свого єпископа (10.VII.1694)	363
V. Перемиський єпископ, Інокентій Винницький, через посередництво катедрального нотаря, василіянина о. Василя Крайницького, в перемиськім городі заявляє протест проти недопущення русинів-уніятів до міських урядів у Самборі (28.VII.1698)	366

ІЛЮСТРАЦІЇ

1. - Інокентій Винницький, Єпископ Перемиський (1680-1700)	v
2. - Герб Інокентія Винницького	42
3. - Йосиф Шумлянський, Єпископ Львівський (1677-1708)	98
4. - Ян III Собеський, Король Польський (1674-1696)	244
5. - « Устави Духовного Ряду » (1694)	276
6. - « Лавр Несмертельности » (1701)	346
<i>Показчик імен і назв</i>	369

ДЖЕРЕЛА І БІБЛІОГРАФІЯ

А. РУКОПИСНІ ДЖЕРЕЛА

- I. *Архів Греко-католицької Капітули в Перемишлі* (Цей архів коло 1951 р. знаходився у Головному Архіві Давніх Актів, у Варшаві. Тепер є в Державнім Воєвідському Архіві в Перемишлі).¹
- Теки: 1. Акти від років 1630-1658.
2. Акти від років 1659-1682.
3. Акти від років 1683-1699.
4. Акти від років 1700-1730.
5. Різні документи паперові та пергаментні, що відносяться до Перемиського гр. кат. єпископства, теки: 1 і 2; тека Б.
6. Генеральна Гр. кат. Консисторія в Перемишлі. Т. I. *Protocolion causarum*, 1661-1688.
7. Т. II. *Protocollon causarum*, 1698-1702.
8. Т. III. *Protocollon causarum*, 1702-1705.
9. «Метрика крещених Перемишльської Катедральної Парохії» (1667-1747).
10. «Акти, що відносяться до церкви св. Тройці в Перемишлі» (1586-1761).
- II. *Дієцезіяльний Архів при Єпископській Курії лат. обр., Перемишль*.
1. *Acta Consistorii. Libri pro: 47, 51-55, 871.*
2. *Status Ecclesiae et Dioecesis Premisliensis, A.D. 1685.*
- III. *Архів Управління міста Перемишля* (Тепер є в Державнім Воєвідському Архіві в Перемишлі).
1. *Rusini, III, nr. 588.*
2. *Rusini, IV, nr. 589.*

¹ Архівальні матеріали подаємо відповідно до їх стану уміщення в рр. 1950-1951.

IV. *Головний Архів Давніх Актів, Варшава.*

1. *Metrices sigillatorum*, (II): Nr.: 11, 12, 13, 14, 15.
2. *Lustracje i rewizje*, (XVIII): Nr.: 50, 75.
3. *Decyzje Sądu Referendarskiego*, (VII): Nr.: 17, 20.

V. *Публичний Архів Потоцьких, Вілянів біля Варшави.*

Нр. 163 – Теки Щуки: I, VI, XII, XIV, XVII, XVIII, XIX, XXII.

VI. *Архів кн. Радивиллів, Вілянів.*

1. Відділ II, кн. 29: «Копіє mów, listów, uniwersałów do dziejów... panowania Jana III».
2. Відділ V, тека 193, в'язка 1082.
3. Відділ V, тека 391, в'язка 15911.

VII. *Бібліотека Музею кн. Чарториських, Краків.*

1. Теки Нарушевича, тт. 177, 178, 182, 184.
2. Ркп. нр. 1376.

VIII. *Бібліотека Ягайлонська, Краків.*

Ркп. нр. 1151, 2764.

IX. *Архів Істор. Комісії Польської Академії Umiejętności, Краків.*

Теки римські нр.: 86, 88, 91, 93, 95, 99, 101, 103.

X. *Бібліотека Закладу Народного ім. Оссолінських, Броцлав.*

1. *Varia*, nr.: 405, 406, 407.
2. *Acta Castris inferioris Leopoliensis (1628-1708)*. Nr. 2494/II.

XI. *Архів Конгрегації de Propaganda Fide, Рим.*

1. *Audienze di Nostro Signore*, v. 2, (1680-1690); v. 3, (1691-1709).
2. *Congregazioni Particolari de Ruteni*, v. 25 (1680-1681); v. 29 (1680-1697).
3. *Congregazioni Generali*, vv. 467, 479, 487, 503, 525, 528, 530, 534.
4. *Scritture riferite nei Congressi (Mosc., Pol., Rutheni)*, v. I (1624-74); v. II (1675-99).

XII. *Bibliotheca Apostolica Vaticana.*

Codices Barberini lat.

1. 6646. *Poloni Episcopi*.
2. 6651. *Polonia. Card. Carlo, Prottettore (1688-1693)*.
3. 6652. *Polonia. Card. Carlo, Prottettore (1693-1698)*.
4. 6653. *Polonia. Carlo Prottettore (1698-1700)*.
5. 6657. *Vota Carlo Maurizio (1686-1703)*.

Б. ДЖЕРЕЛА ДРУКОВАНІ

Akta Grodzkie i Ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej, tt. I, XXI, XXII. Львів 1868, 1911, 1914.

Андрусяк Микола, *Записник митр. Юрія Винницького з 1706 р.* «Записки Чина св. Василя В.», т. IV, 1-2, стор. 180-204, Жовква 1932.

Археографический Сборник документов, относящихся к истории Северо-западной Руси, тт. IX, XII, XIII; Вильно 1870, 1900, 1902.

Архив Юго-западной России, ч. I, тт. IV, V, X, XI, XII; Київ 1871-1904.

BAHRUNOWSKI, X. Urban, *Laur Nieśmiertelności Jaśnie Wielmożnego Świętey Pamięci Jego Mości Oycy Innocentego Winnickiego, z Bożey u Apostolskiej Stolice Łaski, Episkopa Przemyskiego, Dermańskiego y Dubieńskiego Archimandryty, Ritus Graeci Uniti.* – Mowa Wielebnego w Bogu x. Urbana Bahrunowskiego, S. Theologiey Bakałarza, Przeora Samborskiego Zakonu Dominika Świętego, w Ławrowskim O.O. Bazylianów Monastyrze Roku Panskiego 1701, Dnia 10 Stycznia złożony. Przez Tegoż do Druku podany we Lwowie, w Drukarni Kollegium Societatis Iesu. – (Примірник знаходиться в Бібліотеці Варшавського Університету).

WELUKYJ, Athanasius G., OSBM, *Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia (1075-1953)*, vol. I: 1075-1700, collegit... Romae 1953.

— *Acta S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam Catholicam Ucrainae et Bielarussae spectantia*, vol. I: 1622-1667; vol. II: 1667-1710, Romae 1953-1954

— *Litterae S.C. de Propaganda Fide Ecclesiam Catholicam Ucrainae et Bielarussae spectantes*, vol. I: 1622-1670; vol. II: 1670-1710, Romae 1954-1955.

— *Litterae Nuntiorum Apostolicorum historiam Ucrainae illustrantes*, vol. XII: 1670-1674; vol. XIII: 1675-1683, Romae 1968-1969.

— *Congregationes Particulares Ecclesiam Catholicam Ucrainae et Bielarussae spectantes*, vol. I: 1622-1728, Romae 1956.

— *Epistolae Metropolitanum Kiowiensium Catholicorum: Raphaelis Korsak, Antonii Sielawa, Gabrielis Kolenda (1637-1674)*, Romae 1956.

— *Epistolae Metropolitanum Kiowiensium Catholicorum: Cypriani Zochowskyj, Leonis Slubicz Zalenskyj, Georgii Vynnyckyj, 1674-1713*, Romae 1958.

— *Supplicationes Ecclesiae Unitae Ucrainae et Bielarussae*, vol. I: 1600-1699, Romae 1960.

WOLIŃSKI Janusz, *Kazimierz Sarnecki. Pamiętniki z czasów Jana Sobieskiego.* Diariusz i relacje z lat 1691-1696, opracował... Wrocław 1958.

Volumina Legum, tt. V-VI, Petersburg 1860.

WYHOWSKA de Andreis W., *De documentis Polonicis Archivi Marchionum*

- Santacroce in Archivo Secreto Vaticano. «Antemurale» IX, (p. 21-39) Romae 1965.*
- HARASIEWICZ Michaël, *Annales Ecclesiae Ruthenae, gratiam et communionem cum s. Sede Romana habentis, ritumque Graeco-Slavicum observantis, cum singulari respectu ad dioeceses Ruthenas Leopoliensem, Premisliensem et Chelmensem. Auctore Michaele Harasiewicz, Lib. Barone de Neustern, Doctore S. Theologiae, Archipresbytero et Praeposito Capituli Metropolitanis Rutheni Leopoliensis...*, Leopoli 1862.
- ЗОСНОВСКИ, Х. Сурпан, Метр. Кіювський, Халіцький і всієї Русі, Архієпископ Полюцький..., *Colloquium Lubelskie między zgodną y niezgodną Bracją Narodu Ruskiego... na dzień 24 stycznia 1680 złożone*, Lwów.
- ZAŁUSKI A., *Epistolarum historico-familiarum tomi I, pars II*, Brunsvigae 1710.
- ZAŁUSKI Jan Konrad, *Wierzbowski Stanisław. Konnotata wypadków...* (1634-1689), wydał.. Lipsk 1858.
- KISZKA Leon, bazylianin, *Nów różnych przypadków*, Lublin 1693.
- ЛЯКОТА, Гр. Григорій, *Три синоди перемиські й єпархіальні постанови валявські в 17.-19 ст.*, виготовив... Перемишль 1939.
- MEYSZTOWICZ V., *De litteris, quas cardinalis Fabritius Spada secretarius status ad Andream Santacroce Nuntium Apostolicum in Polonia A. 1694 scribebat. «Antemurale», IX (p. 11-19). Romae 1965.*
- Описание документов Архива западно-русских униатских митрополитов*, т. I, 1470-1700, Петербург 1897.
- ПЕТРУШЕВИЧ А.С., *Сводная Галицко-русская летопись с 1600 по 1700 год. «Литературный сборник», изд. Гал. рус. Матицею, 1872 и 1873, Львов 1874. — Добавление до Сводной Гал. рус. летописи с 1600 по 1700 год. «Лит. сборник», изд. Гал. рус. Матицею, 1889-1890, Львов 1891.*
- *Акты, относящиеся к истории Южно- зап. Руси. «Науковий Сборник», изд. Литер. Обществом Гал. рус. Матици. 1868 года, Львов 1869.*
- RYKACZEWSKI E., *Relacje nuncjusów apostolskich i innych osób o Polsce (1548-1690), t. II, Berlin-Poznań 1864.*
- RUTKA, P. Theophilus, Soc. Jesu, *Orator ad Ecclesiam Orientalem D. Aurelius Augustinus, Episcopus Hypponensis et Doctor Ecclesiae, cum Spiritu S. a Filio procedente pro eodem Spiritu a Graecis recipiendo introductus, a Patre Th. Rutka, Calissii 1692.*
- THEINER Augustinus, *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae*, vol. III (1585-1696); vol. IV (1697-1775), Romae 1863-1864.
- ТОКАРЖЕВСЬКИЙ КАРАШЕВИЧ Ян, *Діярії гетьмана Пилипа Орлика*, опрацював до друку... Варшава 1936.
- Ustawy Rządu Duchownego in Ritu Graeco-unito, Dioecesis Przemyskiej, na*

- Congregacij Soborney uchwalone*. Impressum Cracoviae – Anno Dni 1694. (Примірник знаходиться у Бібліотеці Варшавського Університету.)
- CZERAŃSKI J.L., *Controversiae orientalis et occidentalis Ecclesiae de subiecto potestatis ecclesiasticae et inerrabili Ecclesiae Regimine*, Warszawa 1699.
- SZEPTYŃSKYJ, Metropolita Andreas, *Monumenta Ucrainae Historica*, vol. III (1650-1670); vol. IV (1671-1701), Romae 1966-1967; vol. XII (1660-1701), Supplementum, Romae 1975.
- ШМУРЛО Е., *Сборник документов, относящихся к истории царствования императора Петра В.*, т. I (1693-1700), Юрєв (Дорпат) 1903.
- (ШМУРЛО Е.Ф.), *Россия и Италия. Сборник исторических материалов и исследований, касающихся сношений России с Италией*, т. IV, Ленинград 1927.
- ЩУРАТ Василь, *В обороні Потієвої Унії*. Письмо о. Петра Камінського Ч.С.В.В., аудитора гр. кат. митрополії 1685 р., Львів 1929.

В. ІСТОРИЧНІ ПРАЦІ

- AMMANN, Albert, S.J., *Abriss der ostslawischen Kirchengeschichte*, Wien 1950.
- ANDRUSIAK Mikołaj, *Józef Szumlański, pierwszy biskup unicki lwowski (1667-1708)*. Zagys biograficzny. Lwów 1934.
- АНДРУСЯК Микола, *Боротьба за єпископську катедру*. «Записки ЧСВВ», VI, вип. 1-2, стор. 85-136, Львів 1935.
- АНТОНОВИЧ Владимир, *Очерк состояния православной церкви в юго-западной России по актам (1650-1798)*, Київ 1871.
- БАЛИК, Борис Іван, ЧСВВ, *Манастирі перемиської єпархії за владцтва Інокентія Винницького (1679-1700)*. «Записки ЧСВВ», т. III (IX), вип. 1-2, стор. 69-97, Рим 1958.
- *З історії омофора і нарукавниці св. Йосафата*. «Збірник на пошану св. Йосафата Кунцевича». «Записки ЧСВВ», т. VI, вип. 1-4, стор. 151-170, Рим 1967.
- *З історії культу св. Йосафата Кунцевича в перемиській єпархії, зокрема в Дрогобичі, на переломі XVII-XVIII сторіччя*. «Записки ЧСВВ», т. VIII (XIII), вип. 1-4, стор. 43-62.
- БАНТИШ-КАМЕНСКИЙ Н., *Историческое известие о возникшей в Польше унией*, Москва 1805.
- BARAN Alexander, *Metropolia Kioviensis et Eparchia Mukacoviensis*, ed. 2, Romae 1960.
- BARTOSZEWICZ Julian, *Małachowski Jan, władyka przemyski i samborski unicki w. XVII*. «Encyklopedia Powszechna», wyd. S. Orgelbranda, t. 17, str. 884-886, Warszawa 1864.

- БЕДНОВ В. А., *Православная Церков в Польше и Литве*. Екатеринбург 1908.
- ВІЕЇКОВСКИ Ludomir, *Organizacja Kościoła Wschodniego w Polsce*. — Kościół w Polsce, t. II: Wieki XVI-XVIII, str. 779-1049. Kraków 1970.
- BOHUSZ Grzegorz, *Innocenty Winnicki, przemyski biskup unicki, 1679-1700*. Zarys biograficzny, str. 114, R. 1936. (Рукопис знаходився в посіданні Д-ра Йосифа Умінського, у Вроцлаві).
- BONECKI Adam, *Herbarz Polski*, cz. I, tt. V i XII, Warszawa 1902, 1908.
- ВАВРИК, Михайло, ЧСВВ, *Лаврівська Хроніка (1771-1882)*. (Скорочення). «Записки ЧСВВ», т. II (VIII), 1-2, стор. 65-94, Рим 1954.
- WYROSTEK Ł., *Ród Dragów-Sasów na Węgrzech i Rusi Halickiej*. «Rocznik Pol. T-wa Heraldycznego», t. XI, r. 1931/2, Kraków 1932.
- Возняк Михайло, *Історія української літератури*, т. III (віки XVI-XVIII), частина друга, Львів 1924.
- WOJNAR Meletius M., OSBM, *De capitulis Basilianorum, Romae* 1954.
— *De protoarchimandrita Basilianorum (1617-1804)*, Romae 1958.
- WOLIŃSKI Janusz, *Polska i Kościół Prawosławny. Zarys historyczny*, Lwów 1936.
- ГАДЖЕГА Василь, *Йосиф Волошиновський, єпископ мукачівський і Іван Малаховський, єпископ перемиський, як єпископ мукачівський*. «Записки ЧСВВ», т. IV, 1-2, стор. 161-170, Жовква 1932.
- HAUSER Leopold, *Monografia miasta Przemyśla*, 1883.
- ГОЛУБЕВ С., *Гедеон Одорський* (бывший ректор Киевской Академии в начале XVIII стол.). «Труды Киевской Духовной Академии», т. III, 1900 год, октябрь, книга X, стор. 147-190.
- ГОЛУБЕЦЬ Микола, *Лаврів*. Історично-археологічна студія. «Записки ЧСВВ», т. II, вип. 1, стор. 30-69, Жовква 1926.
- GROMNICKI T., *Przemyskie biskupstwo obrządku wschodniego*. «Encyklopedia Kościelna Nowodworskiego», t. XX, str. 144-184, Warszawa 1898.
- ГРУШЕВСЬКИЙ Михайло, *Історія України-Руси*, т. V, ч. 1-2: Устрій українських земель XIV-XVII в., Львів 1905.
- DERUGA Aleksy, *Biskup Józef Szumlański (1667-1708)*. «Collectanea Theologica», XVI, 3, Lwów 1935.
— *Piotr Wielki a unicy i unia kościelna (1700-1711)*, Wilno 1936.
- ДОБРЯНСЬКИЙ Антоній, *Історія єпископов трех соединенних спархій, Перемиської, Самборської и Саноцької, от найдавніших времен до 1794 г.*, Львов 1893.
- ДОРОШЕНКО Дмитро, *Православна Церква в минулому й сучасному житті українського народу*, Берлін 1940.
- ДУЛИШКОВИЧ Іоанн, *Історическія черти Угро-Русских*, Унгвар 1874-1875.
- ŻUCHLIŃSKI Teodor, *Złota księga szlachty polskiej*, Rocznik I i V, Poznań 1879 i n.

- Załęski, ks. Stanisław, T.J., *Jezuici w Polsce*, t. III, cz. I (1648-1700), Lwów 1902.
- *Wota i Sobieski*. «Przegląd Powszechny», t. 52-53, 1901-1902 г.
- ЗАМИСЛОВСКИЙ Е.Е., *Сношения России с Польшей в царствование Феодора Алексеевича*. «Журнал Мин. Нар. Просв.», тт. 255-256, 1888 г., январь-март, С. Петербург 1888.
- ZDZITOWIECKA-JASIEŃSKA Halina, *Konfederacja Baranowskiego w dobie bezkrólewia po Janie III*. «Ateneum Wileńskie», rocznik VI, (str. 88-108, 456-485), Wilno 1929.
- KONARSKI Kazimierz, *Polska przed odsieczą wiedeńską r. 1683*, Warszawa 1914.
- KOSSOWSKI Aleksander, *Blaski i cienie unii kościelnej w Polsce w XVII-XVIII w. w świetle źródeł archiwalnych*, Lublin 1939.
- Коялович М., *Литовская церковная уния*, т. II, Петербург 1861.
- КУРГАНОВИЧ С.В., *Дионисий Жабокрицкий, епископ Луцкий и Острожский*. Историко-биографический очерк, Київ 1914.
- KUCZERA Aleksander, *Samborszczyzna*. Ilustrowana monografia miasta Sambora i Ekonomii Samborskiej, тт. I-II, Sambor 1935-1937.
- Лакота Григорій, *Дві престольні церкви перемиські*, Перемишль 1937.
- LİKOWSKI Edward, *Dzieje Kościoła unickiego na Litwie i Rusi w XVIII - XIX w.*, wyd. 2, Warszawa 1906.
- LISIEWICZ Zygmunt, *Walka o biskupstwo. Epizod z dziejów Kościoła wschodniego*. «Przewodnik Naukowy i Literacki», rok XVI, 1888, str. 633-649, 736-755, Lwów 1888.
- ŁOZIŃSKI Władysław, *Prawem i lewem*, t. I: Czasy i ludzie; t. II: Wojny prywatne, wyd. 5, Kraków 1957.
- Малиновский Михаил, *Грамоти до исторіи Церкви Руской*. «Зоря Галицкая jako альбум на г. 1860», Львів.
- MARUSYN Mirosław Stephan, *Vereinigung der Peremysler Eparchie*. «Analecta OSBM», t. II (VIII), fasc. 3-4, pag. 419-451, Romae 1956.
- МАХНОВЕЦЬ Л.Б., *Історія Української Літератури*, т. I: Давня література (XI – перша половина XVIII ст.), Київ 1967.
- Назарко Іриней І., ЧСВВ, *Київські і Галицькі Митрополити. Біографічні нариси (1590-1960)*, Рим 1962.
- (Никорович Юліян), *Схиматізм всего клира руского-католического... епархії перемиської на г. 1879*, Перемишль.
- NOWAK Tadeusz, *Jabłonowski Stanisław Jan na Jabłonowie i Ostrogu (1634-1702), kasztelan krakowski i hetman wielki kor.* «Polski Słownik Biograficzny», t. X, Wrocław-Warszawa-Kraków 1962-1964 (ss. 232-239).
- PASTOR Ludwig, *Geschichte der Paepste*, t. XIV/II, Freiburg im Breisgau 1930.
- PATRYŁO Isidorus I., OSBM, *Archiepiscopi-Metropolitani Kievo-Halicienses, attentis praescriptis M.P.* «Cleri sanctitati», ed. 2, Romae 1962.

- PELESZ Julian, *Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom von den aeltesten Zeiten bis auf die Gegenwart*, I-II, Wien-Wuerzburg 1878-1881.
- PIERADZKA Krystyna, *Na szlakach Lemkowszczyzny*, Kraków 1939.
- PIWARSKI Kazimierz, *Hieronim Lubomirski, Hetman Wielki Koronny*, Kraków 1929.
- PRASZKO Ioannes, *De Ecclesia Ruthena Catholica sede metropolitana vacante 1655-1665*, Romae 1944.
- PROCHASKA Antoni, *Władyka Krupecki w walce z dyzunią*.
 — Z walki o tron władczy przemyski.
 — Walka Szumlańskiego z Winnickim.
 — Charakterystyka metr. Winnickiego. «Przegląd Powszechny», tt. 138-154, Kraków 1918-1922.
- SEMKOWICZ Władysław, *Wywody szlachectwa w Polsce w XIV-XVII w.* «Rocznik T-wa Heraldycznego», t. III, r. 1911/12, Lwów 1913.
- SEREDYŃSKI Władysław, *Ostatnie ks. Stebelskiego prace*. «Archiwum Komisji Historycznej», t. I, Kraków 1877.
- СКРУТЕНЬ, Йосафат, ЧСВВ, *Життєписи Василян*. «Записки ЧСВВ», т. I, вип. 1, стор. 106-130, Жовква 1924.
- СОЛОВЕВ С., *История России с древнейших времен*, кн. III, т. XI-XV, Петербург.
- STEBELSKI Ignacy, *Chronologia albo porządne według lat zebranie*, wyd. 2, Lwów 1867.
- SWIĘCKI Tomasz-BARTOSZEWICZ Julian, *Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski*, t. II, Warszawa 1859.
- ТЕРНОВСКИЙ Сергей, *Исследование о подчинении киевской митрополии московскому патриархату*. Вступна стаття до «Архив Юго-зап. России», ч. I, т. V, Київ 1872.
- ТИТОВ Ф.И., *Русская православная церковь в польско-литовском государстве в XVII-XVIII вв. (1654-1795)*, т. I, ч. I, вид. 2, Київ 1905.
- ТОМКІЕWICZ Władysław, *Cerkiew dyzunicka w dawnej Rzeczypospolitej Polskiej*. «Przegląd Powszechny», tt. 200-201, Kraków 1933-1934.
- URUSKI Seweryn, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. X, Warszawa 1913.
- FINKIEL Ludwik, *Napad Tatarów na Lwów w r. 1695*. «Kwartalnik Historyczny», t. IV, Lwów 1890.
- VOELKER Karl, *Kirchengeschichte Polens*, Berlin-Leipzig 1930.
- ЦЕЛЕВИЧ Юліян, *Історія Скиту Манявського, wraz z збірником грамот*, Львів 1887.
- ЧИСТОВИЧ О., *Очерк истории западно-русской Церкви*, ч. I-II, Петербург 1882-1884.
- CZOŁOWSKI Aleksander, *Lzy króla Jana III*. Księga pamiątkowa ku czci Oswalda Balcera, t. I, Lwów 1925.

SZARANIEWICZ Izydor, *Rys wewnętrznych stosunków Galicji wschodniej*, Lwów 1867.

— *Rzut oka na beneficja Kościoła ruskiego za czasów Rzeczypospolitej Polskiej pod względem historii, a przede wszystkim o stosunku świeckiego duchowieństwa ruskiego w Galicji do ziemi w tym okresie*, Lwów 1875.

— *Церковна Унія на Русі і вплив її на зміну міського руского духовенства*, Львів 1897.

— *Черти з історії церковних бенедикцій і міського духовенства в Галицькій Русі*, Львів 1897.

ЩУРАТ Василь, *Два письма еп. Іннокентія Винницького*. Причинок до історії западно-рускої Церкви XVII в. «Шематизм всего клира греко-кат. епархій совдинених, перемискої, самбірської і сяніцької на р. 1907» (стор. XXXVI-XLVIII), Жовква 1906.

(Ядловський Стефан), *Шематизм греко-католицького духовенства Апостольської Адміністрації Лемковщини, 1936 р.*, Львів 1936.

Вступ

ОСОБИ - ПОДІЇ - ДЖЕРЕЛА

Зміст: *Історичні постаті єпископів: Інокентія Винницького та Івана Малаховського. – Факт введення церковної унії в Перемиській єпархії. – Дотеперішні дослідження. – Загальний погляд на джерельні матеріали.*¹

Дослідження питань з церковної унії та православ'я в Перемиській єпархії в останніх десятиліттях XVII в. зосереджується на вивченні життя та унійної діяльності двох її єпископів цього часу. Це — Інокентій Винницький (1679-1700), під якого проводом у 1691-94 рр., завершилося об'єднання з Католицькою Церквою дотеперішньої православної частини цієї єпархії, та Іван Малаховський (1670-1693), єпископ унійтської частини єпархії. Вони відіграли важливу роль у процесі церковного об'єднання, а який з огляду на особливі тодішні обставини був дуже складний.

Зокрема Інокентій Винницький відіграв вирішальну роль як єпископ, що стояв на грані православ'я та католицької унії в Перемиській єпархії. Власне, введення там церковної унії становить само собою важливу і, будь-що-будь, контроверсійну «проблему факту»² в історіографії. Вивчення ж і поглиблення цієї проблеми — неможливе без дослідження біографії постаті, яка була рушійною силою цього факту, та без дослідження історичних обставин, серед яких цей факт був обумовлений і мав своє місце в тогочаснім історичнім середовищі.

Тому найпершу нашу увагу присвятимо тим родинним обставинам і середовищу, які обумовили піднесення Івана Винницького на право-

¹ В транскрипції польського тексту держимося: «Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku». Wrocław, Zakład im. Ossolińskich – Wydawnictwo 1953.

² Такі проблеми в історіографії Укр. Кат. Церкви влучно відзначає о. Атанасій Г. Великий, ЧСБВ, у вступі до студії о. Назарка, *Київ. і Гал. Митрополити*, стор. VII.

славний Перемиський єпископський престіл. Вивченням родинного середовища єп. Івана Малаховського і його унійної діяльності в Перемиській єпархії, займемося на іншому місці, а тут лише на маргінесі життя і діяльності єп. Ін. Винницького.

Розгляньмо насамперед дотеперішній історіографічний стан опрацювань біографії обох єпископів, як і стосовно їх унійної діяльності.³

В дотеперішній історіографії постать Інокентія Винницького не мала окремої монографії, хоч інші сучасні йому єпископи, що впровадили в своїх єпархіях єдність, вже діждалися окремих студій. Монографію Львівського владики Йосифа Шумлянського написав Микола Андрусак, а знову — Луцького, Діонісія Жабокрицького — Курганович.

Вже домініканець Урбан Багриновський, у своїй промові на його похороні, опісля видрукуваній у Львові в 1701 р. під заголовком «*Laur niesmiertelności*», старався висвітлити історичний образ його життя. Але таке опрацювання мало характер панегіричний і побіжний. Життя Інокентія Винницького накреслив також василіянин Іван Олешевський на початку XVIII сторіччя, у збірнику коротких життєписів видатніших постатей Василіянського Чину.⁴ Ці дві біографічні позиції, написані сучасниками, служать і першоджерелом історії цього владики. На Олешевським спираються в XIX ст. історіографи минулого Перемиської єпархії: Доврянський в «*Исторія єпископов*» і Пелеш у «*Geschichte der Union*». Вони подають, між іншим, і короткий життєпис Інокентія Винницького. Воно однак далеке від історичної докладности та всебічності. У загальних зарисах змальовують життя Інокентія Винницького в «*Encyklopedii Koscielnej*» Громницький і Прохаска, у статті «*Walka Szumlanskiego z Winnickim*». Крім цих позицій не знаходимо більше історіографічних опрацювань, про всю життєву діяльність цієї історичної постаті. Отже дотеперішній стан історичної науки стосовно біографії Інокентія Винницького вельми вбогий і зовсім незадовільний.

Те саме, до деякої міри, можна сказати і про дотеперішнє опрацювання найважливішого моменту діяльності єп. Винницького, тобто акту відвертого приступлення до єдності з Католицькою Церквою. Давніші праці Бантиш-Каменського, Кояловича, Антоновича, а навіть у значній мірі і Титова, не беруть до уваги всього джерельного матеріалу; тому їхні студії дуже недокладні, фрагментарні, та далеко неповні.

³ Постулят окремої монографії, присвяченої Інокентієві Винницькому чітко підкреслює Щурат, *Два письма*, стор. XXXVI.

⁴ Скрутень, *Життєписи Василіян*, стор. 114 і 117. Цей життєпис Інокентія Винницького, з «*Manuscriptum Leonis Kiszka*», передрукував Петрушевич, *Свод. гал. рус. літопись (1600-1700)*.

Слід відмітити, що в 1956 р. появилася друком цінна розвідка М. Марусина, головним чином присвячена власне справі «об'єднання перемиської єпархії». Безперечно, в порівнянні з попередніми розвідками, о. Марусин у своїй статті в більшій мірі і краще використовує передусім римські архіви (хоч і не всі документи), та подає досить вірний (хоч тільки схематичний і в головних рисах) процес об'єднання Перемиської єпархії з Католицькою Церквою. Помітний у статті брак використання цілості джерел, зокрема в Архіву Перемиської Капітули, та з інших архівів. Впадає в очі також і брак поглибленого знання середовища та відносин у Перемиській єпархії, серед яких була там довершена церковна унія. Тому образ об'єднання Перемиської єпархії в нарисі о. Марусина є неповний і недокладний, а трапляються і помилкові твердження. Все-таки студія о. Марусина безперечно є дуже помічна для докладнішого дослідження та кращого вивчення співучасті єп. Інокентія Винницького у факті переведення церковної єдності в Перемиській єпархії. Без сумніву, також і для нашої студії корисним є те, що наші ствердження маємо змогу перевірити з висновками о. Марусина та підтвердити і уточнити наші погляди, а навіть доповнити і деякими документами, які були нам недоступні.

З огляду на такий стан дотеперішніх наукових досліджень, оця монографія змагає заповнити цю прогалину та дати науковий погляд, мірою можливості, повний і всебічний на біографію, та передусім на унійну діяльність Перемиського єпископа, Інокентія Винницького.⁵ Бажаємо, мірою змоги, вияснити темні і сумнівні моменти з цього періоду в історії Церкви.

Проте, коли вже досліджується життєвий шлях і діяльність єп. Інокентія Винницького, то треба доконче взяти до уваги також і життя і діяння його сучасника, Івана Малаховського, Перемиського унійтського єпископа (1670-1692 р.). Постає розділення Перемиської єпархії на частину унійтську та православну, ускладнювало розвиток взаємовідносин обох єпископів і взагалі відбивалося на поведінці Інокентія Винницького як владики православного. Тому особою Малаховського

⁵ Вже по написанні цієї студії одержали ми рукопис Григорія Богуща (польською мовою, гл. в бібліографії), «*Інокентій Винницький, перемиський унійтський єпископ*». Це — тільки перша пробна редакція його магістерського еляборату, зовсім ще не завершеного, і вельми побіжного. Студія Богуща не брала до уваги в достатній мірі джерельного матеріалу ані друкованого, ані архівального. Все-таки навіть ті подробиці, які Богущ зачерпнув із так званого «Бернардинського Архіву», та з Бібліотеки Баворовських («Теки Зубрицького») старався я в цій праці використати.

займалися ті самі вищезгадані історики, коли писали про Винницького; все ж таки знаходилася вона в іще більшому прихованні. У цій нашій монографії, приходиться чимало місця й уваги приділити також життю і діяльності єп. Івана Малаховського. Все ж таки здається, що при Винницьким особа Івана Малаховського виступає на другому плані, бо її діяльність не мала вирішального впливу на хід цих подій. Тому цій постаті присвяtimo ряд, самостійних статей на іншому місці (див. «Записки ЧСВВ», Секція II).

* * *

У вступі до цієї студії уважасмо необхідним коротко з'ясувати джерела друковані та рукописні, що містять відомості про єп. Інокентія Винницького, а притім відзначити оскільки їх використано в дотеперішніх дослідженнях.

Найдавнішим друком, в якому знаходимо відомості про Інокентія Винницького, є твір Київського католицького митрополита Кипріяна Жоховського, «*Colloquium Lubelskie*», виданий у р. 1680, що висвітлює Люблинський з'їзд з того ж року, а також — справу єпископських свячень Інокентія Винницького.

В р. 1681, в Замості, появилася друком, польською та латинською мовою, панегірик пера Івана Нарольського, під заголовком: «*Dromae seu cursus gentilitiae Winnitianaе*».⁶ Можна припускати, що цей твір містив деякі інформації про генеалогію, студії, військову та придворну службу, як також і про обставини єпископських свячень Інокентія Винницького. Та, на жаль, незважаючи на розшуки, ми не могли цього друку ніде знайти. Імовірно не зберігся він до наших часів.

В р. 1685, в Уневі вийшов друком руською (українською) мовою твір: «*Катехизисъ албо наука христіанская*», якого автором був сам єп. Інокентій Винницький. Примірники цього катехизму знаходяться у Львові, в бібліотеці Музею Українського Мистецтва та у Львівській Науковій Бібліотеці.⁷ Примірник цього катехизму, зрештою трохи ушкоджений, знаходився також у Бібліотеці Греко-католицької Капітули в Перемишлі. Використав і подав його зміст при опрацюванні своїх ви-

⁶ Пор. ESTREICHER, *Bibliografia Polska*, t. XXIII, стор. 43. Естреїхер дає Нарольському ім'я «Юзеф», але в заголовку самого твору є він названий іменням «Ян».

⁷ Відомість про ці примірники завдячуємо Проф. Федорові Пилиповичу Максименкові.

кладів із історії Греко-католицької Церкви, т. VIII, «*Література XVII сторіччя*», о. Мітрат Василь Гриник.

Крім того, Інокентієві Винницькому були присвячені твори єзуїта Теофіля Рутки, «*Orator ad Ecclesiam Orientalem*» (Каліш 1692), а також — василіянина Льва Кишки, «*Nów różnych przypadków*», (Люблин 1693). Становлять вони деякий матеріал до пізнання і оцінки сучасників на унійну діяльність того єпископа.

Дуже багатий джерельний матеріал містять у собі видані у Кракові в 1694 р., «*Ustawy Rządu Duchownego in ritu Graeco-unito Dioecesis Przemyskiej*». Стародрук знаходиться в Бібліотеці Варшавського Університету. Український переклад «*Уставів*» довершив єп. Григорій Лакота у праці «*Три синоди перемиські*», що вийшла друком у 1939 р.

У вищенаведеном панегірику Багриновського від 1701 р. приховується багато цінних відомостей про Інокентія Винницького, хоч і одягнених у риторичну форму.

У виданих у 1710 р. записках Залуського, п.з. «*Epistolarum historico-familiarum*», т. I, ч. II, міститься відомість про обставини відвертого прийняття церковної унії єп. Винницьким, у червні 1691 р.

У збірнику Гарасевича, «*Annales Ecclesiae Ruthenae*» (з 1862 р.) видрукувано «акт порозуміння», що його складено перед таємним приступленням до унії єпископів: Львівського — Йосифа Шумлянського, та Перемиського — Інокентія Винницького, в березні 1681 р. Зрештою ще раніш видрукував цей акт також Малиновський в альбомі «*Зоря Галицкая*» на 1860 р.

Доврянський у календарях «*Перемисьлянин*» (1853-1858) друкував свої студії: «*Короткая відомість історическая о єпископах руских в Перемисли*». По смерті автора видано їх в окремій збірнику в 1893 р., під заголовком: «*Історія єпископов трех соединенних єпархій: перемиской, самборской і саноцкой*». Цим останнім виданням користуємося у нашій праці. Як уже згадувалось, Доврянський подає там життєписи єпископів Інокентія Винницького та Івана Малаховського. Поміж іншими матеріалами, видрукував він там і привілей, яким у 1691 р. король Собеський віддав єп. Винницькому владу над уніятською частиною Перемиської єпархії. Той самий документ видрукувано також у Петрушевича, «*Дополненія к Галицко-русской сводной літописі с 1600-1700 года*», а потім у 1910 р. теж у праці о. Владислава Сарни, «*Biskupi Przemyscy*», у частині другій.

Видані в 1858 р. записки Станіслава Вежбовського, «*Konnotata Wypadków*», містять згадку про присутність єп. Інокентія Винницького при смерті архієпископа — номіната гнєзненського, Стефана Вежбовського.

Августин Теінер, у третьому томі «*Vetera Monumenta Poloniae et Lituaniae*», вмістив три листи Інокентія Винницького до Риму, та два листи короля Собеського у справі того ж єпископа: до папи й до кардинала примаса Михайла Радзєйовського. Однак видрукований там лист до Радзєйовського був недокладно переписаний з оригіналу.

У виданому в 1868 р., першому томі «*Akta Grodzkie i Ziemskie*», видруковано статут Перемиської капітули, складений Інокентієм Винницьким у 1687 р. З дальших томів цього видання — важливі для нашої справи тт. XXI і XXII, що містять «сеймикові ухвали вишенські», з часів цього владки. Знаходимо там і згадки про суспільне становище родини Винницьких, про сеймикові підмоги для єп. Івана Малаховського, а також про заходи єп. Винницького у справах звільнення дучовенства від данини.

Деякі дуже цінних документів знаходимо теж у видавництві «*Архив Юго-западной России*». Отож у ч. I, т. IV, вміщені документи, що виникли в 1681 р. у зв'язку з таємним приступленням єп. Винницького до церковної унії. Надто в т. X, видруковано інструкції з'їзду в Самборі (з 3 квітня 1691 р.) для делегатів, висланих до короля перед публичним прийняттям церковної унії Перемиською єпархією. Однак лист єп. Винницького до короля (від 13 червня 1691 р.), видрукований у тім же томі, є недокладно переписаний. Знаходимо там і матеріяли до пізнання обставин правління Інокентія Винницького в архимандрії дерманській і дубенській.

Видання «*Археологический Сборник*», у IX т. (Вильно 1870), вмістило нотатку василіянина о. Івана Олешевського про проєкт єп. Винницького відносно допущення уніятських єпископів до сенату. Крім того в XII т. видруковано постанови василіянських капітул, в яких знаходимо матеріяли і до чернечих справ Перемиської єпархії, за правління цього єпископа.

Петрушевич, у збірнику «*Сводная Галицко-русская летопись, 1600-1700*», а також у «*Дополнениях*» до неї, як уже відзначувалось, видрукував виписки, що відносяться до історії Руської Церкви, з вельми цінного рукопису «*Kiszka Leonis Manuscriptum*». Цей рукопис знаходився у Бібліотеці Греко-католицької Капітули в Перемишлі, а де є тепер, невідомо. Крім того Петрушевич опублікував у тій же «Сводній літописі», з рукопису: «*Метрика іли списаніє рукоположенних от... Йосифа Шумлянскаго... єпископа львовскаго*», — нотатки про свячення дияконські, священничі та єпископські Інокентія Винницького.

Шараневич у працях: «*Rzut oka na beneficja Kościoła ruskiego*», та «*Черти з історії церковних бенефіцій*», широко з'ясовує господарські справи духовенства, а притім — і спір священників із сільськими

громадами в медичькїм старостві, за часів правління єп. Інокентія Винницького. Праці Шараневича ще і через те дуже важливі для цієї студії, бо використано в них недоступні тепер для нас акти з колишнього Бернардинського Архіву у Львові.

Видані в 1877 р. Серединським, «*Ostatnie ks. Stebelskiego prace*», містять теж цікаві дані до минулого руської єрархії з часів єп. Винницького.

Целевич, в «*Історії Скиту Манявського*», видрукував акт, в якому єпископи Шумлянський і Винницький вирішують майновий процес цього монастиря.

Фінкель, до своєї статті «*Narad Tatarów na Lwów w 1695 r.*» додав і листа Шумлянського до єп. Винницького, в якому згадується про посередництво цього останнього при переговорах із Львівським владикою щодо церковної унії.

Заленський у монографії «*Jezuici w Polsce*», обговорюючи діяльність єзуїта Кароля Маврикія Воти, наводить виписки з його листів, які теж дають нам деякі відомості про приступлення єп. Винницького до церковної унії. Одначе сам рукопис, до якого Заленський відсилає, а саме «*Indeks i wyciąg z aktów i ekspedycji*» Воти, був для нас недоступний. Крім того Заленський подає деякі відомості про взаємини єп. Івана Малаховського з єзуїтами.

Дуже важливий матеріал, зачерпнутий із звітів російських резидентів, подали у своїх дослідженнях: Бантиш-Каменський, Соловєв, а передусім Титов, у I т. свого твору «*Русская православная церков*». Резиденти висвітлювали не лише подію об'єднання єп. Винницького з Католицькою Церквою, але також і самі одержували в цій справі відповідні директиви.

Багато цінних матеріалів, що відносяться і до діяльності Інокентія Винницького, видрукував Шмурло у «*Сборнику документов*», т. I (1693-1700). А саме ця збірка містить листування нунціїв з Варшави та інструкції, які вони одержували в Римі. З їхньої кореспонденції довідуємося про унійну діяльність єп. Винницького, про його заходи, щоб одержати доходи з якоїсь багатішої латинської бенєфіції; про проєкт введення унійтських єпископів до сенату, про кандидатуру Винницького на адміністратора Кам'янецької єпархії, а вкінці — про обставини його смерті.

У статті з 1907 р.: «*Два письма єп. Інокентія Винницького*», Щурат дав довідку про дві документальні речі, яких автором був той же владика: 1) Поучення для священників («*Нравоученіє єреом*»); 2) «*Постановленія о порядках церковних*» (з 1684 р.), тобто постанови щодо збирання оплат за духовні послуги. Рукопис цих двох письм знахо-

дився в Бібліотеці Греко-католицької Капітули в Перемишлі, а де є тепер — невідомо. З тієї власне причини довідка Щурата тим цінніша для нашої студії. Слід згадати ще про інший сучасний єп. Винницькому документ, виданий також Щуратом у 1929 р., під заголовком: «*В обороні Потієвої Унії*», що висвітлює відносини в уніятській українській і білоруській Церкві, в першій половині панування короля Собеського.

Зокрема треба підкреслити важливість нарисів Прохаски, друкованих у місячнику «*Przegląd Powszechny*», про відносини унії та православ'я в Перемиській єпархії в XVII ст. Хоч нариси Прохаски побіжні та фрагментарні, то однак вони цінні головно з тієї причини, бо в них використано недоступні для нас акти «гродські і земські», які знаходилися у так званім «Бернардинськім Архіві» у Львові. А саме з досліджень Прохаски можна, між іншим, одержати відомості і про процеси, здебільшого майнові, що їх провадив єп. Винницький.

З тієї самої причини велику вартість для вивчення побуту і звичаїв Винницьких має теж праця Владислава Лозинського, «*Prawem i Lewem*».

Також використали ми рукопис праці Григорія Богуша, написаної польською мовою: «*Інокентій Винницький, Перемиський уніятський єпископ*». З цього рукопису, про який уже вище згадано, ми доповнили до нашої студії деякі подробиці про майнові справи Інокентія Винницького, що їх Богуш зачерпнув з актів «гродських і земських» у «Бернардинськім Архіві». Крім того у студії Богуша, ми знайшли відомість про листування єп. Винницького з великим коронним гетьманом-Станиславом Яблоновським. Листи єп. Винницького до гетьмана заховалися у «*Текст Зубрицького*», в колишній Бібліотеці Баворовських, а тепер містяться в Бібліотеці Академії Наук Української Радянської Соціалістичної Республіки у Львові. Це листування було нам доступне і ми його використали.

Виданий Андруссяком у 1932 р. «*Записник*» єп. Юрія Винницького, рідного брата єп. Інокентія, доставляє нам інтересних даних про родинне середовище їх обох. Крім того Андруссяк у біографічнім нарисі «*Józef Szumlański, pierwszy biskup unicki lwowski, 1667-1708*», добре опрацював історію Люблинського з'їзду, що відбувся в 1680 р.

Прашко, у студії «*De Ecclesia Ruthena Catholica*» (1655-1665), висвітлив теж і відношення перемиських владик Інокентія Винницького й Івана Малаховського до питань латинізації грецького обряду.

Останнім часом, від 1953 р., ОО. Василянни св. Йосафата, розпочали видання друком усіх джерельних матеріалів з римських архівів, що відносяться до минулого Церкви на Україні та Білорусі. Редагування цього документального збірника очолює василіянин о. Атана-

сій Григорій Великий. З часів владцтва Інокентія Винницького вже вийшли друком ті документи, що їх видавали римські папи, і ті письма, що в'язалися з діяльністю Конгрегації Пропаганди, а також — листування Київських митрополитів. Безперечно, в римських архівах міститься багатюща скарбниця історичних відомостей про діяльність і правління єп. Винницького, та взагалі про справи Перемиської єпархії, а саме: часті повідомлення до Риму нунціїв й осіб, що були в близьких відносинах до нунціатури, та листи до Риму уніятської єрархії і самого єп. Інокентія Винницького, а зокрема рішення Конгрегації Пропаганди, доставляють нам безліч докладних інформацій про розвиток подій у Перемиській єпархії, зв'язаних з його життям і діяльністю. Отак з документів римських довідуємося про його номінацію і висвячення на єпископа, про таємне приступлення до єдності з Католицькою Церквою в 1681 р., а врешті про хід і ускладнення явного прийняття унії в 1691 і наступних роках.

Дуже важливим доповненням джерельних відомостей про церковні відносини в Перемиській єпархії, є також вельми цінна збірка документів митр. Андрея Шептицького з ватиканських архівів, видана в 1967 р., у четвертому томі «*Monumenta Ucrainae Historica*» (1671-1701).

Свої дослідження над діяльністю Інокентія Винницького ми розпочали ще тоді, поки «Записки ЧСВВ» приступили до публікування актів з римських архівів. Керуючися вказівками історика Шмурла, який у праці «*Россия и Италия*» досить вірно інформує про вміст джерельних матеріалів в Архіві Конгрегації Пропаганди, подбали ми про копії відносних документів. Головно на їх підставі ми опрацювали нашу тему в першій редакції. Але тепер, коли вищезгадані колекції документів, видані о. Великим, та документи зі збірки митр. Шептицького вийшли друком, порівняли також з ними і підсумки наших дотеперішніх досліджень. Таким чином старалися ми доповнити відомості про справи, які описуємо, щоб дати всебічно вірний образ історичних подій. Тому думаємо, що через використання рукописних актів, яких копії ми одержали з Архіву Конгрегації Пропаганди і які знайшли в «*Тесах Римських*» Польської Академії Наук у Кракові, а також через використання матеріалів з того ж архіву, друківаних у вищезгаданих публікаціях Теннера, Шмурла, Великого та митр. Шептицького, і через особисті пошуки в римських архівах, найважливіший і істотний джерельний матеріал із римських архівів, що стосується до Інокентія Винницького та Івана Малаховського в цій студії в достатній мірі враховано і вичерпано. Однак можливо, що дальше видання римських архівних матеріалів, заплановане о. Великим (напр. видання всього листування нунціїв, обидвох єпископів Інокентія Винницького та Івана Малахов-

ського), спричиниться до висвітлення ще деяких, але мабуть уже тільки другорядних справ і подробиць із нашої проблематики.

* * *

З черги переходимо до розглядання ще й інших архівних збірок, в яких зустрічаються джерельні дані про Інокентія Винницького.

Подібно як римські архіви, основну і багатющу, а досі ще невикористану збірку документів, що в'яжуться з темою нашої студії, має *Архів Греко-католицької Капітули в Перемишлі*, що колись, протягом деякого часу, містився в Головному Архіві Давніх Актів у Варшаві, а тепер є в Державнім Восвідськім Архіві в Ряшеві, з осідком у Перемишлі. А саме, в архіві згаданої Капітули є три томи протоколів консисторії перемиського єпископства грецького обряду (з років 1661-1705), і метрики хрещених при перемиських церквах, катедральній і св. Трійці. Є там передусім дуже численні інші документи, укладені здебільша хронологічно в теках, під поодинокими роками. Ці документи висвітлюють правління єп. Винницького в єпархії, справи церковного об'єднання, та справи економічні духовенства і владичих дібр.

В наших розшуках узяли ми на увагу також і інші архіви в Перемишлі, в яких, одначе, відшукали лиш небагато джерельного матеріалу. Відносно ще найбільше даних про Інокентія Винницького має *Дієцезальний Архів при Єпископській Курії латинського обряду*. Є там важливий декрет про введення русинів – уніятів до магістрату в Ярославі. Цей архів має теж і фотокопію реляції Перемиського єпископа Станислава Збонського до Риму, від 1685 р., де описаний стан Перемиської латинської дієцезії. Звіт цей містить також доволі інтересні відомості про єпископів і духовенство Перемиської єпархії грецького обряду.

Акти Архіву міста Перемишля були лише частково мені доступні. У в'язці документів «*Ruthenica*», є декілька актів, що відносяться до судових процесів радних міста з Інокентієм Винницьким, у зв'язку з владичим маєтком на Вовчім.

В рештках, що збереглися з колишньої збірки *Головного Архіву Давніх Актів у Варшаві*, а саме в «люстраціях і сігіллатах», знаходимо теж і матеріали до пізнання майнових справ і судових процесів родини Винницьких. Зате інший дуже цінний джерельний матеріал з часів Інокентія Винницького, це «*Libri decretorum*» *Люблинського Трибуналу*, та *Акти Варшавської Нунціятури*, що раніш містилися в тому ж архіві,⁸ пропали в 1944 р.

⁸ Як подає Теодор Вежбовський, в «*Описание Дел в Варшавском Главном Ар-*

У *Бібліотеці Народовій у Варшаві*, з джерельного матеріалу, що стосується до нашої теми, є «*Устави*» декількох церковних братств, а крім цього і хроніка Яна Томи Юзефовича, «*Leopoliensis Archiepiscopatus Historia*», де містяться деякі відомості про смерть Інокентія Винницького.

Доволі багатий джерельний матеріал про єп. Винницького має *Архів Публічний Потоцьких у Вілянові* біля Варшави. Там, у «*Теках Щуки*», регента королівської канцелярії, є низка листів Винницького, які висвітлюють справи церковної унії та особисті справи цього владики. Крім того в «*Теках Щуки*» знаходимо ще дуже важливого листа Перемиського єпископа, Івана Малаховського.

Пошуки в *Архіві кн. Радивиллів*, який містився теж у Вілянові, привели до знайдення трьох листів того ж єп. Малаховського, а також — двох листів Львівського єпископа Йосифа Шумлянського, що стосуються до діяльності Інокентія Винницького. Заразом у тому ж архіві відшукали ми копію надзвичайно цінного документу, в польській мові, під заголовком: «*Мова послів Земель Перемиської і Сяніцької і Економії Самбірської до Короля Його Милости, приступаючи до Унії з Римською Церквою, виголошена в Яворові, в р. 1691*». Інша копія тієї ж «*Мови*» є також і в «*Бібліотеці Курніцькій*» біля Познаня.⁹

В *Архівах міста Кракова* знаходимо також цінні джерельні матеріали. В бібліотеці *Музею кн. Чарториських*, у «*Теках Нарушевича*» відшукали ми, між іншим, копії листів, досі ще не використуваних, а які висвітлюють час приготування до Люблинського з'їзду (в 1680 р.). Є там і копія акту порозуміння з 1694 р., поміж частиною православної шляхти та єп. Інокентієм Винницьким.

В *Бібліотеці Ягайлонській* містяться копії листів польського посла в Москві, Юрія Довмонта, в яких, м.ін., згадується і про справи, що в'яжуться з об'єднанням Інокентія Винницького з Католицькою Церквою. Крім того в цій бібліотеці є інвентар монастиря в Черниляві, складений у 1681 р.

Натомість в *Архіві Ягайлонського Університету* не знайшли ми жодних документів, що відносяться до Інокентія Винницького, бо «*Album studiosorum*» з його років мав згоріти під час пожежі в 1719 р.¹⁰

живе», стор. 118, містилися там акти нунціів: Мартеллі, Паллавічіні, Кантельмі, Сантакроче, Давія.

⁹ *Inwentarz rękopisów Biblioteki Kórnickiej*, cz. I, nr. 390: «*Mowy i listy (in) materia status rerum Polonicarum circa annum 1688 ad 1693*».

¹⁰ ZATHEY Georgius-BARYCZ Henricus, *Album studiosorum Universitatis Craco-*

У Бібліотеці ім. Оссолінських у Вроцлаві є внесення в книги протоколу ісповідання католицької віри єпископів: Львівського – Шумлянського та Перемиського – Винницького, від 1681 р. Крім того знаходяться там два листи єп. Винницького до короля, від 1691 та 1693 рр., і лист митр. Кипріяна Жоховського, від 1691 р., у справі того ж єпископа.

На підставі вищесказаного, як здається, можна прийняти, що наші бібліографічні й архівні можливості, які в'яжуться з науковим дослідженням і вивченням життя та діяльності Інокентія Винницького в достатній мірі використані. Прямували ми до того, щоб у результаті довголітніх наполегливих досліджень виринув із сивої старовини, на тлі історичного середовища, вірний і всебічний образ не лише унійної діяльності в Перемиській єпархії, але також історичний процес введення там церковної унії.

viensis, t. IV, continens nomina studiosorum ab anno 1607-1642, Краків 1950, на стор. VI, інформус, що «Proximus liber, sive libri mss. annos 1643-1719 explentes, die 26 Julii 1719 in incendio Collegii Juridici igne consumpti videntur».

Розділ I

ПОХОДЖЕННЯ ТА МОЛОДІСТЬ ІВАНА САС-ВИННИЦЬКОГО

Зміст: *Рід Сас-Винницьких. – «Славні» предки. – Родинний дім. – Молодість: школа, служба у війську та на королівському дворі.*

Єпископ Інокентій, у світі Іван, Винницький, був одним із трьох єрархів, що походили з того самого роду та займали в другій половині XVII і на початку XVIII сторіччя катедру руського обряду в Перемишлі.

Передусім ці три владики піднесли блиск і пишність роду Винницьких так високо, що сучасний промовець¹ у своїм панегірику з 1701 р., називає цей рід «всесвітлішою стародавньою фамілією», яка переживала тоді вершковий, полуденно-сонячний розвиток своєї блискучої кар'єри на «світовому горизонті».

Рід Винницьких, з якого походив Іван, пізніший єпископ Інокентій, належав до дрібної шляхти герба Сас, осілої на підкарпатському підгір'ї в Перемиській Землі. Герб Сас становить півмісяць, звернений догори; в кожному його ріжку зірочка, а в його середині — стріла. Родоначальник Винницьких мав бути волоського походження,² але національна свідомість у них, у XVII ст., була руська (українська). Місцевість, з якою етимологічно в'яжуться Винницькі, це село Винники на Галицькій Підкарпатті.³ «Була це шляхта вбога, але гордовита, тупа, рогата і до бурхливих вибриків дуже прудка. Не було поміж нею жодної солідарності, незважаючи на тотожність герба, прізвища і родового походження; навпаки, якщо котрийсь Винницький мав якогось непримиренного ворога, то ворогом тим був безсумнівно інший Винницький. Навіть у справі релігійній, щодо якої поміж руською шлях-

¹ BAHRYNOWSKI, *Laur nieśmiertelności*.

² WYROSTEK, *Ród Dragów – Sasów*, s. 125, przyp. 3; Władysław SEMKOWICZ, *O rodzie Dragów – Sasów*. «Miesięcznik Heraldyczny», r. I, 1908, nr. 3, ss. 35-37.

³ WYROSTEK, *там же*, стор. 57.

тою панувала до деякої міри однодумність, Винницькі не з переконання, але скоріше з особистих антипатій, розділялися на два табори», на православних і уніятів.⁴

Відомостей про предків Івана, пізнішого єп. Інокентія, і про їх суспільне становище, постачає нам головню його панегірик, який виголосив на його похороні в 1701 р. домініканець із Нового Самбора, о. Урбан Багриновський. Доповнюють ці відомості також ще деякі інші сучасні документи. Цьому похвальному творові Багриновського присвятимо більше уваги на своєму місці. Тут, натомість, тільки відзначимо, що Багриновському відомостей про предків з родини Винницьких постачили два брати єп. Інокентія, єп. Юрій і Петро Винницькі. Крім того треба ще пам'ятати про спосіб, яким у цьому столітті, згідно з духом часу, автори у своїх похвальних творах славили представників знаних родів.⁵ Панегіристи ставили за приклад овіяні легендою патріотичні подвиги «стародавніх предків». Оспівували військову доблесть, вірну службу вітчизні (у нашому панегірику – Короні Польській), для якої захисту ці предки не шкодували ні свого добра, ні свого життя. Притім автори покористувалися усталеними епітетами, як «безсмертна слава», «вітчизна мила». Уживали постійних метафоричних порівнянь, напр., слава – світло, яке йде від ясновельможного дому; воно подібне до сьйва сонця, місяця, зірок. У творах панегіристів зустрічаються: словесна гра, порівняння далеких між собою понять, алегорії та символи, ремінісценції з античної мітології та греко-римської історії і літератури. Під такою барвистою шатою риторики, знаходимо однак у похвальних творах чисті зерна історичної дійсности.

Зі «славних» предків пізнішого єп. Інокентія, які у «пресвітлій родині Винницьких» відзначилися «добрестю, почестями та любов'ю до батьківщини», Багриновський називає найперше Василя Винницького, прадіда цього єпископа. Він, як родоначальник і «атлас віковичний», «на самому початку» «оздобив» «пресвітлу родину Винницьких».

Василь уживав також і прізвиська Антонович, і так його названо в сучасних документах:⁶ шляхетний Васько Винницький Антонович. Родинне прізвисько: Антонович, Васько Винницький уживав правдоподібно за своїм прадідом Антонієм Винницьким, який у 1513 р., перед

⁴ Łoziński, *Prawem i lewet*, I, стор. 264.

⁵ Махновець, *Історія Укр. Літератури*, I, стор. 299.

⁶ *Арх. гр.к. кап.*, теки рр.: 1601, III; 1604; 1605, IV; 1616, XVI; 1635, II; 1636, I, V. – Відносно подарованої євангелії: Свенціцький Іларіон, *Опис рукописів Народного Дому*, ч. III, Львів 1911.

Земським Судом у Перемишлі «вивів» своє шляхетство. На цей його вивід шляхетства пізніше покликався син Васька—Теодор.

В джерелах не знаходимо відомостей про імена батьків Васька Винницького, а які проживали в селі Винниках і тут мали свій невеликий маєток. Також невідомо, в котрому році Васько народився. В молодих літах учився у школах (можливо – в братській катедральній школі, в Перемишлі, заснованій у 1592 р., або в братській школі у Львові). У школах він виробив собі гарний почерк письма і засвоїв знання вживаних тоді мов: української, польської та мабуть і латинської. Видно це з його контракту на вибудування млина, власноручно ним списаного польською мовою. Не знаємо точніше, який земельний маєток у Винниках успадкував Васько Винницький Антонович по своєму батькові, — мабуть лише близько одного лану.

Васько Винницький Антонович був одружений зі шляхетною Катериною, герба Сас, Тустановською, дочкою Станислава Тустановського Нагорного. Як здається, через це подружжя з Катериною Тустановською, Васькові Винницькому не збільшилася кількість земельних посіlostей, принаймні не згадується про це в актах. Однак з його грошових контрактів треба висновувати, що мав він у своєму розпорядженні велику суму грошей, яких джерела правдоподібно належить шукати у сплачуванні кривними посагу, належного за Катериною Тустановською.

Уже в 1601 р. Васько Винницький Антонович позичив 200 злп. шляхетному Грицькові Татомирові. Три роки пізніше Васько купує значний земельний маєток. А саме контрактом, складеним перед Урядом Земським у Перемишлі, 20 липня 1604 р. купив він за 2.000 злп. посіlostі в селах: Урожі, Заріччі та Лопушній. Ці посіlostі купив він від синів і спадкоємців покійного шляхетного Альберта Борковського, – Петра, Станислава і Самуїла Борковських. Від імені цих малолітніх синів контракт залагоджував шляхетний Станислав Клофас. Згоду на продаж висловила також і їхня мати, шляхетна Катерина Островська.

Був це вже великий маєток. У самім тільки Урожі куплена посіlostь Васька Винницького становила чотири лани, хоч в інших селах: Заріччі та Лопушній, куплених ланів було менше. Без сумніву, внаслідок купна посіlostей у цих селах Васько став справді заможним дідичем. З тієї власне причини належить його вважати родоначальником родини Винницьких. Він «на самім початку» придбав для неї багатство, як майнову підставу для її світлості.

Васько Винницький, придбавши великий земельний маєток, ще збільшував його своєю господарською меткістю. Отак на весні 1605 р. було складене порозуміння поміж Васьком Винницьким, дідичем половини сіл Урожа, Заріччя та Лопушної з одного боку, та — зі «шляхетними

панами» « на другій половині тих же сіл Урожа, Заріччя та Лопушної дідичами» (вчислено їх аж тринадцять осіб), — щодо спільної будови млина на ріці Бистриці. Половина цього млина з одним каменем, мала бути власністю Васька Винницького, а друга половина, також із одним каменем, мала бути в посіданні вищезгаданих кільканадцяти осіб шляхти. Кошти будови млина мали покрити по-половині: Васько Винницький і вищезгадані особи.

Пізніше, в 1616 р., Васько Винницький позичив 130 злп. шляхетному Павлові Винницькому-Лециковичеві, а цей віддав йому в заставу частину свого ґрунту у Винниках.

Безперечно, при зростанні багатства у Васька Винницького здобував він також і видне становище у суспільному та публичному житті Перемиської Землі. Багриновський вихваляє його передусім за те, що «геройськими своїми ділами, в послугі Короні Польській мечем і щитом («*Marte et Palladio*») ціле життя присвятив для публичного добра». Іншими словами кажучи, брав він участь у численних війнах.

Рік смерти Васька Винницького незнаний. Останню згадку про нього та його жінку Катерину, маємо в нотатці з 1620 р., писаній на євангелії, яку вони обоє подарували до церкви й монастиря у «Верчу». Однак в актах з 1635 р. говориться про Васька Винницького як про небіжчика.

З дружиною своєю Катериною Василь Винницький породив п'ятьох синів і одну дочку. Чотирьох із них згинуло «під Смоленськом, Полонкою та в інших okazіях Московських»,⁷ «в тяжких війнах з різними ворогами орла польського». Слід відмітити, що військо польське здобуло місто Смоленськ від Росії 13 червня 1611 р. З того часу залишалося воно при Польщі, хоча в рр. 1632-1633, після смерти короля Жигмонта III, Росія намагалася його відібрати, але безуспішно. Вищезгадані «okazії Московські», тобто польські походи, щоб здобути столицю Москву, збулися в рр. 1611 і 1618. Правдоподібно, в цих походах і війнах, які велися від 1611 р. до 1633 р. проти Росії за Смоленськ і за саму Москву, брав участь Василь Винницький разом зі своїми синами. Мабуть мали вони службу у польських військових, «кварцянних» формаціях. З синів аж чотири на цих війнах погибли, «за батьківщину». Натомість війна і перемога польського війська «під Полонкою», про яку згадує Багриновський, неначебно там згинули сини Василя Вин-

⁷ BANRYNOWSKI, *Laur nieśm.* Так вияснює вислів «*litavit pro patria*». «*Litatio*» значить — жертва. Про війни з Москвою, див. Władysław KONOPCZYŃSKI, *Dzieje Polski Nowożytnej*, Warszawa 1936, t. I, s. 228, 246, 292; t. II, s. 43.

ницького, була щойно в 1660 р. Тому, здається, що в цьому випадку в оповіданні Багриновського трапилася помилка.

У Василя Винницького, внаслідок таких воєнних «оказій», з шістьох дітей залишилося при житті тільки двоє: один – п'ятий, «останній» з синів Теодор, і дочка Теодосія.

Ще більше родового блиску і знатности додав свій «пресвітлий фамілії» Винницьких син Василя Теодор, дід єп. Інокентія. Саме Теодор почав виростати з шляхетського загалу та, як найперший зі свого роду успішно здобув маєток і поліпшив свій життєвий рівень.⁸ Він то, як сам про себе визнавав, «форуною, хорошими манірами і шляхетською пишністю, піднявся вже понад інших».

Сяйво його шляхетства взято під сумнів у 1635 р., коли то Ян Фредро, перемиський суддя, і Ян Пеньонжек, львівський чашник, виступили проти Теодора з доганою шляхетства, а навіть набули відумерщину («кадук») на його земельний маєток.⁹ У відповідь Теодор прибув на вишньський сеймик на чолі загону дрібнопомісної шляхти. Тоді Пеньонжек зірвав сеймик і не допустив до виведення шляхетства.¹⁰ Все-таки потім Теодор «вивів себе» в Люблинським Трибуналі в 1636 р.,¹¹ а Пеньонжек за свої ворожі заходи поплатився життям. Винницькі незабаром розсікли його шаблями в Крукеничах.¹² Фредро ж, силою декрету трибуналу, оплатив свою участь у цій справі 60 гривнями кари та 3.000 зл. відшкодування, присудженими Теодорові.

Щодо «фортуни», Теодор був тоді вже досить заможним шляхтичем.¹³ З Винник переселився до Урожа, де посідав значну частину дідівщини. В Урожі Теодор розбудував тут господарські будинки. Зокрема ж виставив для себе на мешкання вигідний дворець, який відповідно до заможности свого власника, виглядав як справжній палац. Для забезпечення перед нападами ворогів Теодор оточив своє обійстя палісадами і ровами. До його двору входилося підйомним мостом і великою та сильною в'їздовою брамою. Була це неначе мала фортеця, невеликий, але добре укріплений замок.

У вищезгаданім процесі в Люблинським Трибуналі з 1636 р. Теодор виступає як дідич — власник чотирьох сіл: Урожа, Винник, Лопушни

⁸ Łoziński, *Prawem i lewem*, I, s. 264.

⁹ Там же, стор. 298.

¹⁰ SEMKOWICZ, *Wywody szlachectwa*, стор. 146, видрукував протестацію Теодора Винницького в городі перемиським, подану з тієї причини проти Пеньонжка.

¹¹ *Арх. перем. гр.к. кап.*, тека р. 1636, I, III, V.

¹² Łoziński, *Prawem i lewem*, I, стор. 298.

¹³ Там же, стор. 264-265.

та Заріччя.¹⁴ В Урожі « посілість Теодора була невелика, близько чотирьох ланів ». ¹⁵ Які великі були інші посілості — невідомо. Крім того Теодор мав доходи не лише з господарювання, але також і з торгівлі збіжжям і волами, із збирання податків і мита, та з оренд.¹⁶ Від 5 травня 1645 р. орендував королівщину, яка в люстрації окреслюється як « лан в Угрожі ». Властиво половина цього лану знаходилася в Урожі, а друга половина — в Лопушній.¹⁷

У зв'язку з забагатінням та з доходженням своїх претенсій, провадив Теодор часті і численні процеси. Внаслідок цього « євреям, шляхті, хлопам і попам, усім станам сидів він у печінках; усі судові канцелярії, так гродські, як і земські, міські та єпископські заповнюються актами, що відносяться до його позовів, і присудами позбавлення чести та вигнання, а король визначає безліч грошових застав, щоб забезпечити життя одних Винницьких, які були загрожувані від інших ».

Напр., Теодор Винницький зайшов у великі спори з управою міста Самбора, із-за « розтрачення міськими радними його депозиту ». Під час виниклої суперечки міщани мали поранити Теодора, який з цього приводу: привласнення грошей і поранення, подав справу до гродського суду в Перемишлі і там процес виграв. Однак самбірські міщани подали апеляцію до королівського суду, в якому Жигмонт III двома декретами, виготовленими на загальному сеймі у Варшаві в січні 1629 р., анулював ці присуди, як видані « некомпетентним » перемиським городським судом на « бургомистра, радних і цілу громаду міста Самбора ». Тим король визнав їх невинними і щодо розтрачення депозиту Теодора, і щодо його поранення. Крім того в одному і другому декреті Теодора засуджено по п'ятдесяти гривен карі і на повернення судових витрат процесу, сумою одної тисячі злотих. « А міська управа (Самбора) одержала на ту суму введення в добра Теодора ». ¹⁸ Дальший перебіг цього процесу нам невідомий.

Теодор Винницький, у наслідок своєї заможности, досвідченого розуму і спритности, здобув собі загальну пошану і значення поміж урзь-

¹⁴ *Арх. перем. гр.к. кап.*, тека р. 1636, V. Про Урож, пор. « *Słownik Georg.* », т. XII, s. 819.

¹⁵ ПРОХАСКА, *Władysław Krupecki w walce z dyzunią*, « *Przegląd Powszechny* », т. 141-142, Краків 1919, стор. 288, а в замітці 1, ближче окреслює: « 3 лани і 3/4 ».

¹⁶ *Там же*, стор. 389.

¹⁷ *Гол. архів давніх актів*, Люстр. перем. землі, 1663'64 р., стор. 197.

¹⁸ ПРОХАСКА, *див. вище*, стор. 290. Про процес із міщанами Самбора, див.: DOERFLERÓWNA Anna, *Materiały do historii miasta Sambora (1390-1795)*, Львів 1936, стор. 107 (акт від 27.I.1629); стор. 108 (акт з « січня »).

кою шляхтою до тієї міри, що « в селі уважано його неначе за батька та патріярха ».¹⁹ Так само зростав його вплив і значення поміж шляхтою в Перемиській Землі. За свідомством Багриновського²⁰ Теодор був славний так під час миру, як і в часі війни (« thoga, qua sago clarus »). Теодор « численні літа провів на воєнних трудах, зрікаючись жовнірської плати ». А доказом зросту великого його значення серед шляхти Перемиської Землі було і те, що шляхта вибрала його послом на сейм. Багриновський згадує навіть про багаторазове послування Теодора на сейми, що він, беручи участь у « публичних радах », « власним коштом, на генеральних сеймах, через багато днів, насушив собі голову ». Але з іншого джерела нам відомо, що на сеймику в Судовій Вишні 12 червня 1652 р. дійсно вибрано його послом на сейм.²¹

Теодор або, як його називали, пан Федорій мав численних приятелів і прихильників серед шляхти, але мав і противників, на чолі яких стояв інший Теодор Винницький-Зубкович, званий Федорком, що мав свій двір у Винниках.²² Федорко був zarazом і збирачем податку і завідувачем королівщини в Самбірщині.²³ Не знати з яких причин виникла поміж обома Винницькими велика ненависть так, що навіть у справах релігійних — православ'я та унії, розходилися. Теодор із Урожа належав до згрупування православного, а Федорко з Винник — до уніятського. Їхня родова ненависть дійшла до крайности так, що в доходженні своїх претенсій чинили на себе напади, вживали насилля і зброї та пожежі. Згадаймо одну подію, яка « неначе кривавою загравою освітила їхню родову лютість », ²⁴ й обтяжила довголітнім процесом нащадків Теодора Винницького з Урожа. Був це наїзд Федорка з Винник на двір Теодора в Урожі, а потім для помсти — наїзд Теодора на двір Федорка у Винниках, в січні 1651 р.²⁵

¹⁹ Прохаска, *див. вище*, стор. 289.

²⁰ BANRYNOWSKI, *Laur nieśm.*

²¹ БАГРИНОВСЬКИЙ, так про це пише: (Теодор Винницький) « nie mniej Thoga qua Sago clarus w prywatnych i publicznych radach z ziemie tej ((тобто перемиської)) proprio aere multos insudavit dies na Walnych Sejmach, trzymając integritatem legum, potestatem Maiestatis, auctoritatem Senatus et libertatem Stanu Rycerskiego. Daliby o tym świadectwo oni wielcy Ossolińscy, sławni Stadniccy i inni magnorum nominum Heroes, z którymi tak wiele razy posłował ». Про обирання Теодора послом під час сеймику в Вишні, 12. VI.1652, подають відомість: *Akta Gr. i Ziem.*, XXI, s. 98.

²² ПРОХАСКА, *стаття цит.*, стор. 289; ŁOZIŃSKI, *Prawem i lewem*, I, стор. 265.

²³ ПРОХАСКА, *там же*, стор. 290.

²⁴ ŁOZIŃSKI, *там же*, I, стор. 265.

²⁵ Той самий факт широко та барвисто описують: ŁOZIŃSKI (*Prawem i lewem*, I, стор. 265-266); ПРОХАСКА (*Władzyna Krupiecki w walce z dygunią*, стор. 290-293). Од-

На початку місяця січня,²⁶ Різдво Христове за юліянським календарем, Федорко зібравши 40 осіб шляхти, здебільша Винницьких, учинив напад на двір Теодора в Урожі. При співі коляд « ограбив усе, що тільки було до пограбування, не пощадивши навіть і речей численних гостей Теодора, які приїхали до нього на свята ». Самого Теодора не було в Урожі, бо разом з гостями поїхав до свого сина, Перемиського єпископа Антонія, що перебував тоді в Заріччі. Федорко спустошив двір в Урожі незгірше від татарського нападу. Забрав « коло 3.000 готівки, коштовності, срібла, всю гардеробу, золотисті збрुї, килими та всі шляхетні коні, в яких так кохався господар Теодор Винницький ». Потім загарбники, при гомоні коляд, повернулися з торжеством до Винник, а в околиці довго пам'ятали цей наїзд як « урозьку коляду », і зараз по святах, подався Федорко в самбірські гори. Але Теодор, записягнувши помсту, в десять днів пізніше, довершив її на своєму ворогові на свята Богоявлення (тобто 16 січня).²⁷ Довідавшись за допомогою шпигунів, що Федорко повернувся до дому, Теодор тихцем зібрав громаду зичливої собі шляхти і селян, і вирушив на Винники. Хоч напад наступив уночі і несподівано, але Винницькі, під проводом Федорка, боронилися завзято. В кривавім бою згинув і сам Федорко. У дворі спалахнула пожежа і загорівся майже весь хутір. У вогні згинуло тоді одинадцять осіб.

Як бачимо, образ звичаїв і поведінки Винницьких із Урожа віддзеркалює характерні риси шляхти XVII ст., шляхти сварливої, сутяжниць-

нак у їхніх оповіданнях є істотна різниця, тому що Прохаска збуває мовчанкою дуже важливу обставину. Через те в нашій праці хід подій подаємо за Лозінським. А саме Прохаска, коли говорить про взаємну ненависть Теодора та Федорка Винницьких, вміщує їх насамперед в однім і тім самім селі Урожі. До того, оповідаючи про напад і спалення Федоркового двору Теодором, зовсім не згадує про попереднє спустошення двору Теодора власне Федорком. Мабуть не належить підозрівати Прохаску, що в цьому випадку йому йшлося тенденційно про « вибілення » уніятів. Найімовірніше, він не доглянув тих актів, що їх використав Лозінський. З тієї власне причини Прохаска навів як мотив наїзду Теодора лише загальну родову ворожнечу, а також — прагнення Теодора та його сина єп. Антонія захопити готівку від Федорка Винницького, що повертався зі збирання податків у Самбірщині. По суті Теодор Винницький довершив наїзду на Федорка як помсту за те, що цей спустошив його двір.

²⁶ Лозінський кладе дату наїзду на рік 1650. Але згадка про сина Теодора — Антонія Винницького, як про Перемиського єпископа, котрого номінація на це становище відбулася у квітні 1650 р., доводить, що наїзд стався в січні 1651 р. Бо ж Винницькі святкували Різдво Христове за юліянським календарем.

²⁷ За григоріянським календарем, а за юліянським — 6 січня.

кої, мстивої. Добивалася вона свого права на свою відповідальність, тому що судочинство натрапляло тоді на великі труднощі.

Теодор Васильович Винницький, як православний грецького обряду, приймав дуже живу участь у подіях у Перемиській єпархії, у зв'язку з введенням там церковної унії.²⁸ По смерті православного Перемиського єпископа Михайла Копистенського († 1609 р.), король Жигмонт III надав це єпископство (привілеєм від 15 вересня 1609 р.) уніятові Атанасієві Крупецькому. Коли цей, після висвячення 20 червня 1610 р. прибув до Перемишля, то місцеве духовенство і шляхта (м. ін. і Винницькі) не допустили його. З тієї причини єп. Крупецький, у серпні 1611 р., постарався у королівській канцелярії про позов на сеймові суди, м. ін., також і для Теодора Винницького. Так само діялося і двадцять п'ять років пізніше, коли Сильвестр Гулевич-Воютинський одержав від нового короля Володислава IV привілей на відновлене Перемиське православне єпископство. Гулевич відбув свій в'їзд до Перемишля 25 травня 1636 р., а опісля на чолі збройних загонів здобув монастир Св. Спаса біля Старого Самбора, де знаходився уніятський єпископ Крупецький. До збройного виступу проти Крупецького приєднався також і шляхтич Теодор Винницький і очолив тоді один із таких загонів. Із вищенаведених фактів видно, яку діяльну участь брав він у боротьбі про здобуття Перемиського єпископства для православних.

Дружиною Теодора Винницького була Маріянна з Ляхова Дзюс, герба Кердея,²⁹ з вовідства волинського. Цим одруженням Винницькі споріднилися не лише з « великою родиною » Дзюсів на Волині, але і з « чесними і шляхетними родами » Ярмолинських, Байбузів, Сенютів, Очосальських, Крещовських, Паролів, Куропатвів, Вельгорських, П'ясецинських, Рожнятовських, Садковських, Яблоновських, Тишаровських, Маковецьких, Голуховських, Комарницьких і Чолганських.³⁰

Маріянна була це жінка винятково мужня та повна темпераменту. Практикувала рицарські вправи, їздила верхи як козак, стріляла влучно та вміла битися на палаші. Брала також участь у наїзді на Федорка Винницького в Винниках, у січні 1651 р. Але це неймовірно, щоб тоді вона знущала над трупом Федорка.³¹

²⁸ PROCHASKA, *Władysław Krupecki w walce z dyzunią*, «Przegląd Powszechny», t. 138-139, Kraków 1918, s. 733; tt. 141-142, Kraków 1919, s. 43.

²⁹ Андрусак, *Записник*, стор. 181; ВОНИЕСКИ, *Herbarz Polski*, cz. I, t. V, s. 218; «Dziusowie, vel Dżusowie, vel Dczusowie, herbu Kierdeja, ziemianie wołyńscy; Богдан і Іван виступають як дідиці Ляхова в 1583 р.

³⁰ BANRYNOWSKI, *Laur nieśm.*

³¹ ŁOZIŃSKI, *Prawe i lewe*, I, s. 266.

Теодор і Маріянна Винницькі кінчають життя в р. 1654.³² Найперше вмирає Маріянна — 3 січня, а 16 жовтня — Теодор. Їх тіла поховано дуже урочисто в церкві св. Трійці в Урожі.

Безперечно заслуги Теодора Винницького для блискучого розвитку суспільного значення і знатності родини Винницьких були дуже великі. Властиво його треба вважати основоположником її дальшої величі. Це відзначає про нього і Багриновський, кажучи, що Теодор, дід єп. Інокентія, « додав ясного полудня у своїй фамілії ».

Для кращого пізнання родинних зв'язків Винницьких із Урожа, годиться згадати ще і про сестру Теодора, Теодосію.³³ Була вона « гідно уміщена в подружжя », через яке Винницькі породичалися з Шептицькими, Літинськими, Турецькими, Гошовськими, Желиборськими, Блазовськими, Височанськими, Хжонстовськими і Конопацькими.³⁴ Вийшла вона заміж за Олександра Шептицького, дідича на Вошанцях. Коло 1618 р. носив він титул мечника Перемиської Землі. Безперечно, належав він до людей більш інтелігентних і діяльних, коли у своїх добрах Угерцях, у монастирі, заснував « руську » друкарню.³⁵

Придільнім ще увагу і потомкам Олександра й Теодосії Шептицьких тому, що зустрічаємо їхню участь у дальших справах синів і внуків Теодора Винницького.³⁶ Отож мали вони двох синів: Станислава, панцирного поручника, який помер бездітно, й Олександра-Захара, одруженого з своєю Літинською. Олександр і Єва мали дочку Катерину та чотирьох синів: 1) Василя — пізнішого Варлаама, унівського архимандрита і Львівського єпископа, що народився 3 лютого 1647 р.; 2) Олександра; 3) Теодора, та 4) Євстахія-Станислава, що народився в 1664 р. і був дідичем на Погорильцях і Станимирі. Євстахій одружився з Анною Крушинською, дочкою смоленського ловчого. Носив він, по черзі, титул підстоля чернігівського, ловчого буського, а наостанку — хорунжого подільського (лятичівського), відіграючи важливу роль в приступленні єп. Інокентія Винницького до єдності³⁷ з Католицькою Цер-

³² Андрусак, *Записник*, стор. 181.

³³ Zychliński, *Złota księga szlachty polskiej*, rocznik I, s. 309; rocznik V, родовідне дерево Шептицьких.

³⁴ Ваньковський, *Laur nieśm.*

³⁵ Лукань, о. Роман, ЧСВВ, *Василіянська друкарня в Заплатинських Угерцях*, пов. Самбір. « Літопис Войківщини », ч. I, рік I, Самбір 1931, стор. 150-154. Також Жихлінський, як вище; Петрушевич, *Свод. літ., 1600-1700*, стор. 52, під 1618 р.

³⁶ Łoziński, *Prawet i lewet*, I, ss. 266, 271.

³⁷ Жихлінський, як вище. В родовіднім дереві (щорічник V) наводиться на першому місці Михайла, а потім Варлаама — Василя та Євстахія-Станислава.

квою: як делегат з'їзду, відбутого в Самборі 3 квітня 1691 р., вручив він королеві ухвалені тоді постуляти.³⁸

Синами Теодора Винницького та його дружини Маріянни з Дзюсів, були: Стефан, Олександр³⁹ та Іван. Про долю Івана взагалі нічого невідомо.

Дати народження Олександра також не знаємо. За молодих літ навчався він « у схоластичних науках ».⁴⁰ У р. 1648, брав участь « під блакитним знаком Потоцьких » у кампанії під Жовтими Водами. Отож, на провесні 1648 р., у зв'язку з козацькими розрухами в Україні, вирушив туди з військом польський великий коронний гетьман, Микола Потоцький. Бажаючи не допустити Хмельницького до своїх магнатських волостей, вислав наперед на Запорозжя свого сина Степана з загоном кварцяного війська і реєстрових козаків. Здається, що шляхтич Олександр Винницький служив жовніром власне у цих відділах польського кварцяного війська, під проводом гетьмана Потоцького. Коли вищезгаданий загін Степана Потоцького натрапив у степах при Жовтих Водах на війська Хмельницького і татар, 15 травня був цілком розбитий. Олександр Винницький попав у полон⁴¹ до татар, які потім продали його туркам.⁴² Три літа прожив Олександр у неволі, з якої визволився « батьківськими заходами », « за домашнє золото » та « з великою ціною і втратою батьківщини ».⁴³ « Здобувши золоту вільність », Олександр виконав якусь ближче незнану політичну послугу королеві Яну Казимиру. Цей делегував його до ведення переговорів з козаками, про що сам Олександр так заявляв: « Король і сенатори вживали мене, щоб я козаків, ворогів вітчизни, назад їй повернув ».⁴⁴ Ма-

³⁸ *Арх. Ю.З. Рос.*, ч. I, т. X, стор. 370.

³⁹ За такою чергою перелічує їх Багряновський. Це свідчило б, що Стефан був старшим літами. Зате Прохнаська, *Władysław Krupiecki w walce z dyktandą*, стор. 289, називає Олександра старшим. Про Олександра, див. Великий, *Congr. part.*, I, pag. 51; Марусин, *стаття цит.*, стор. 422. Нунцій подає, що в 1679 р. Олександр — митр. Антоній Винницький мав 80 років, але це мало правдоподібне. — Про Івана, сина Теодора Винницького, є тільки згадка в судовім акті від 1652 р. Див. FASTNACHT, *Katalog dokumentów Bibl. Zakł. Nar. im. Ossolińskich*, cz. I, nr. 577, Wrocław 1953.

⁴⁰ *Арх. перем. гр.к. кап.*, Документи, тека I. Посвідчення Київського митрополита Сильвестра Коссова, дане Антонієві Винницькому, 11 липня 1650 р., відносно одержання єпископських свячень.

⁴¹ BANRYNOWSKI, *Laur nieśm.*; MIRON KORDUBA, *Chmielnicki Bohdan Zenobi*. « *Polski Słownik Biogr.* », t. III, s. 330, Kraków 1937.

⁴² ПРОХНАСКА, *як вище*, стор. 293.

⁴³ BANRYNOWSKI, *Laur nieśm.*

⁴⁴ ПРОХНАСКА, *там же*.

буть ці нав'язані зносини з королівським двором, а також і вплив батька Теодора, допомогли Олександрові в тому, що дня 27 квітня 1650 р. одержав королівський привілей⁴⁵ на Перемишльке єпископство для православних. Як Номінат, незабаром постригся в ченці; при облечинах змінив ім'я Олександр на Антоній, а 11 липня 1650 р. висвятився на єпископа. Додержувався він у політиці прихильної для Польщі орієнтації, і безперечно із-за такої його прихильності піднято його на високе становище Київського митрополита, яке отримав на підставі королівського привілею від 24 листопада 1663 р.⁴⁶ Антоній Винницький майже ціле своє життя провів на збройній борні та спорах, то з Перемишлькими уніятськими єпископами: Атанасієм Крупецьким, Прокопієм Хмілевським, Антонієм Терлецьким й Іваном Малаховським, то з православними єпископами: Львівським Йосифом Шумлянським і Перемишльким Юрієм Говшовським.⁴⁷

Найстаршим сином Теодора та Маріянни Винницьких з Урожа, а братом єп. Антонія, був Стефан, батько пізнішого єп. Інокентія. Стефан, разом зі своїм батьком Теодором, господарював на батьківських маєтках, а пригїтм торгував збіжжям і волами. Крім того займався збиранням податків і мита, та орендуванням.⁴⁸ Стефан оженився з багатю вдовою по заможнім перемишлянині, Петрові Монастирським, Магдалиною, уродженою Крайовською. Монастирський, перший її чоловік, перед своєю смертю записав їй великий маєток, який правдоподїбно найбільше принадив Стефана. Про добра, які Магдалина принесла як посаг своєму другому чоловікові, Стефанові Винницькому, не маємо до-

⁴⁵ Привілей знаходиться в *Арх. перем. гр.к. кап.*, мішок I, тека 2 (пергаменти); також Łoziński, *Prawem i lewet*, I, с. 264, але датує день привілею – 24 квітня. Щодо політичної ситуації під час вибору Олександра на єпископа, див. Амманн, *twір цит.*, стор. 340-341.

⁴⁶ *Арх. перем. гр.к. кап.*, мішок 1, тека 2. Див. Титов, *Русск. Правосл. Церк.*, I, стор. 21.

⁴⁷ Історію цих спорів митр. Винницького досліджують фрагментарно у своїх працях: Łoziński, *Prawem i lewet*, I; Прохнаська, в низці нарисів, друкованих у місячнику «Przegląd Powsz.», від р. 1918-1922; однак ці нариси здебільшого тенденційні; Lisiewicz, *Walka o biskupstwo*; ANDRUSIAK, *Józef Szumlański, pierwszy biskup unicki lwowski*. Досі однак постать цього митрополита не є досліджена в окремій монографії, в якій узято б до уваги ввесь джерельний матеріал і об'єктивно зображено його життя та діяльність.

⁴⁸ Прохнаська, *Władyka Krupiecki w walce z dygunitą*, стор. 389. – Стефан Винницький і Магдалина Крайовська, 3.VI.1671, постаралися про «salvus conductus» з приводу одержання в Люблинському Трибуналі декрету вигнання («баніції») в процесі, що його вела Христина Монастирська, жінка Прокопія Желиборського. *Гол. архів давн. актів*, Варшава, Сігілл., стор. 331.

кладніших даних, але з приводу цього маєтку Магдалина вела довголітні процеси з родиною Монастирських.

Магдалина з Крайова ⁴⁹ Крайовська була шляхтянкою герба Ясенчик. Свідчить про це Багриновський,⁵⁰ коли стверджує, що Стефан своїм подружжям поєднався з родом Крайовських із воєводства плоцького. Таким способом Стефан « до стародавніх своїх світел, (то значить, до герба Сас) додав « *clavem regiam* » (тобто « королівський ключ », герб Ясенчик).⁵¹ Притім Багриновський перераховує ті споріднення, з якими Винницькі через Крайовську породичалися, а саме з Болестрашицькими, Чолганськими, Ганськими, Станишевськими та Михалевськими. Натомість нічого невідомо нам про батьків Магдалини Крайовської.

При з'ясуванні родовідного дерева Івана, пізнішого єп. Інокентія Винницького, слід згадати і про його герб з емблемами, які зустрічаються на його печаті, в грамоті надання попівства в Нагуєвичах з його підписом, від 11 травня 1694 р.⁵² Такі самі гербові емблеми єп. Інокентія Винницького на його гербі вміщує також і Багриновський у своїм творі « Лавр нестерельности ». Це герб альянсовий з щитом, розділеним прямовисно та поперечно на чотири квартири. На схрещенні знаходиться герб Винницьких – Сас, а в першій квартирі – Ясенчик, у другій – Кердея, в третій – Корчак, в четвертій – Литовська Погоня. Генеза перших двох емблем для нас зрозуміла: Ясенчик нав'язує до матері Крайовської, Кердея – до бабки батьківської Дзюсівни.⁵³ Уживання герба Корчак виявлюється спорідненнями Винницьких, наведеними Багриновським: по бабці єп. Інокентія Дзюсівні, вживають герба Корчак-Ярмолинські, а по матері Крайовській-Ганські.⁵⁴ Натомість не знаходимо даних до вияснення родовідного зв'язку, що сполучував єп. Інокентія Винницького з гербом « Литовська Погоня ».

Для пізнання середовища, яке впливало на формування релігійних переконань пізнішого єпископа Інокентія, слід відзначити дуже

⁴⁹ Так у записках її сина Гавриїла — єп. Георгія Винницького; див. Андрусак, *Записник*, стор. 181.

⁵⁰ *Laur nieśm.*

⁵¹ NIESIECKI, *Herbarz Polski*, V, стор. 353, так інформує: « Краєвським, герба Ясенчик, властиве житло в самборському повіті, де більше ніж десять Краєвів нараховується, а яких власниками є Краєвські ». Див. ще: WONTESKI, *Herbarz Polski*, t. III, s. 146.

⁵² *Арх. перем. гр.к. кап.*, мішок 1, тека 1.

⁵³ Антоній Винницький, Перемиський єпископ, у привілею, даним 26.V.1658 перемиському братству, печатається чотирма гербами: Сас, Корчак, Кердея, Погоня Литовська. *Арх. перем. гр.к. кап.* Документи, тека I.

⁵⁴ PAPROCKI Bartosz, *Herby rycerstwa polskiego*, s. 690 i n. Kraków 1858.

важливу обставину, зрештою посвідчену Багриновським, відносно походження жінки Стефана Винницького, Магдалини Крайовської, і матері нашого єпископа. А саме, тому що її батьківський рід виводився з воевідства площького, тобто з території, де скрізь панував латинський обряд, належить зробити висновок, що з походження була вона латинничкою та полькою. Її польське походження підтверджують також ще й інші джерела.⁵⁵

Магдалина, уроджена Крайовська, була дуже енергійна « в подоланні тих труднощів, які їй та її новій сім'ї стояли на шляху до мети ». Заради родинних інтересів стала вона навіть « ворожою для католицизму, і діяла на шкоду так для Католицької Церкви, як і для уніятів ». На відношення Магдалини до православ'я і грецького обряду, а може навіть на асиміляцію з цим обрядом, кидає вимовне світло акт із метрики хрещених перемиської катедральної парохії.⁵⁶ А саме 25 вересня 1669 р., в катедрі, в Перемишлі, відбулося хрещення Софії, народженої дочки перемиського міщанина, Петра Панкевича. Кумом був « славетний пан Даниїл Федорович, цехмістр кушнірський, міщанин перемиський », а кумою – « шляхетне урожона пані Магдалина Стефанова Винницька ». Для вияснення порівняймо текст іншого акту хрещення з 19 жовтня 1670 р., в якому при прізвищі « куми Марини Петрової з Мнишого », відзначено, що вона є « релігії римської », тобто обряду латинського, чого немає при відзначуванні участі Магдалини Винницької під час хрещення в грецькім обряді.

Майновий стан батьків пізнішого єпископа Інокентія був приблизно такий. Належить прийняти, що після смерті Теодора Винницького († 16 жовтня 1654 р.)⁵⁷ його спадкові добра: Урож, Винники, Лопушна та Заріччя перейшли на його синів: Олександра-Антонія, єпископа, та Стефана, але невідомо, в який спосіб наступив поміж ними розподіл. Можливо, що саме із-за поділу єп. Антоній у 1655 р. був у таких завзятих спорах з братом Стефаном, що цей « листа явної ворожости, оту відому відповідь переслав владиці, а король (Ян Казимир), щоб покласти край цій ненависті, яка могла легко закінчитися злочином брата, і то на достойникові Церкви, визначив поміж смертельно розсвареними (братами) також високу заставу, бо аж на 30.000 зл. п. ».⁵⁸

Хоч не знаємо докладно причин тодішньої ворожнечі поміж бра-

⁵⁵ PROCHASKA, *Władyka Krupiecki w walce z dyzunią*, s. 288.

⁵⁶ « *Метрика хрещених* », в Держ. Вовв. Архіві в Перемишлі.

⁵⁷ Андрусяк, *Записник*, стор. 181.

⁵⁸ PROCHASKA, *Charakterystyka metr. Winn.*, s. 277.

тами, однак з цієї обставини, що сварка виникла в 1655 р., безпосередньо по смерті їхнього батька Теодора, можна догадуватися, що причину становили спадкові справи. Брати незабаром помирилися, але на яких умовах, також невідомо. Можливо, що єп. Антоній, маючи доходи з Перемиської єпархії, відступив батьківщину братові Стефанові, який тепер виступав як дідич Урожа. Добра Стефана Винницького: Урож і Лопушна, як довідуємося з рішення вишенського сеймика, що відбувся 26 жовтня 1662 р.,⁵⁹ були під час попередніх воєн спустошені.

Крім доходів зі своїх спадкових дібр, Стефан Винницький черпав прибутки також із оренди королівщин. Отак у р. 1652, набув вельми дохідні війтівства в Самбірщині: у Стронній, Лукавиці та Нановій.⁶⁰ Крім того пізніше, в різних часах, держав він іще такі оренди в Самбірщині: Лопушну, Монастир, Винники та Урож.⁶¹ Отак, за відомостями «Ревізії землі перемиської з 1663/4 р.»,⁶² Стефан «разом з панєю Магдалиною з Крайова, дружиною своєю», був посесором оренди, яку названо: «лан один в Урожі, тобто — половина лану в селі Урожі, а половина — в Лопушній». Цей лан держали вони на підставі привілею короля Яна Казимира, підписаного в Таборі під Краковом, дня 7 серпня 1657 р. В люстрації зазначено, що «з цього пів лану в Урожі, Бистриця ріка багато зіпсувала так, що тільки кіп три вівса взято; а в Лопушній, на другім півланку — кіп три пшениці; млина і корчми жодної до цього лану немає». Тому то оцінено цей лан, «відтягнувши видатки», щорічно — на 5 зл.

Щодо оренди у Винниках, то Стефан правдоподібно держав її перед 1660 р., бо за вищенаведеною «Ревізією землі перемиської з 1663/4 р.», лан землі в цьому селі знаходився в посесії Станислава Кшивецького вже від 1660 р.⁶³ У згаданій «Ревізії» стрічаємо також відомості і про оренду Стефана в селі Нановій.⁶⁴ А саме ця оренда, за давнішими люстраціями, «посідала» «десять ланів, а тепер (тобто в 1663/4 р.), є півланків сім з половиною». Видно решта ланів була пуста. У тому ж селі до війтівства належав і «млинок». А сума всіх доходів з війтівства в Нановій скарбові Речі Посполитої становила «114 флоренів, 2 гроші,

⁵⁹ *Akta Gr. i Ziem.*, XXI, s. 362.

⁶⁰ Прохаска, як вище.

⁶¹ Невідомо тільки, з котрих років подає Прохаска зведення оренд Стефана Винницького.

⁶² *Гол. архів давн. актів*, Люстр., № 50, стор. 198.

⁶³ Там же, стор. 150.

⁶⁴ Там же, стор. 51.

4 з половиною динари ». По Стефанові Винницькім, у 1672 р., виступає як посесор цього вйтівства в Нановій – Петро Терлецький.⁶⁵ В « Ревізії » від 1663/4 р., крім Нанови, не стрічається, щоб Стефан був посесором ще інших вйтівств.

В сеймиковій інструкції, від 30 грудня 1680 р.,⁶⁶ знаходимо згадку про « нову » посесію Стефана Винницького — вйтівство у Стронній. Мабуть тому названа вона « новою », бо можливо, по якійсь перерві, Стефан знову її придбав. Надто довідуємося із згаданої інструкції, що посесія у Стронній « ані одного селянина, остаточно (навіть) загородника » не має, а орендар змушений виплачувати з неї 100 зл. податку на військовий зимовий табір, хоч раніше відносно « вйтівств в Економії його королівської милости Самбірській і старостві перемиськім, декілька разів подавано від сеймика послам на сейм інструкції, щоб ті (оренди), які не мають підданих, такого податку не платили ». Вйтівство у Стронній Стефан орендував правдоподібно до кінця свого життя, тому що по нім, як орендар цього вйтівства, виступає в 1692 р. його син Гавриїл.⁶⁷ – Крім того, по смерті Підгородецьких, від 1670 р. Стефан і Магдаліна Винницькі орендували також і вйтівство в Черхаві.⁶⁸

Стефан Винницький, з ласки брата митр. Антонія, орендував також і добра владиці, які знаходилися в Самбірщині.⁶⁹

Тими всіми орендами Стефан так збагатився, що внаслідок купна « в р. 1664, мав у Самборі цілий ряд кам'яниць ». ⁷⁰ Про його дворики в Самборі та Вишні згадується в інструкціях вишенських сеймиків ⁷¹ від 1666, 1667, 1670 рр. Отож з цих інструкцій довідуємося, що митр. Антоній Винницький купив від міщан у Вишні площу і виставив на ній власним коштом дворик, який потім відступив брату Стефанові. Крім того Стефан ще іншою дорогою набув дворик у Самборі, а, завдяки заходам митр. Антонія, поміж сеймикові інструкції вміщено і прохання, щоб згадані два дворики були звільнені від міських тягарів, і підлягали земському праву.⁷² Невідомо, чи здійснилося це домагання

⁶⁵ Там же, Сігілл., № 12, л. 30.

⁶⁶ Akta Gr. i Ziem., XXII, s. 134.

⁶⁷ Гол. архів давн. актів, Референдарські суди, № 20, с. 66-63.

⁶⁸ Там же, Сігілл., № 11, с. 160.

⁶⁹ PROCHASKA, Charakterystyka metr. Winn., s. 277.

⁷⁰ PROCHASKA, як вище.

⁷¹ Akta Gr. i Ziem., XXI, ss. 438, 464 545.

⁷² PROCHASKA, Charakter. metr. Winn., стор. 278, зам. 3, подає відомість, що митр. Антоній Винницький мав куплені кам'яниці та дома у Вишні, Перемишлі, Ярославі, Самборі, Старім Місті, Сяноці і т.д.

митрополита, але, здається, Винницькі таки не платили міських податків.⁷³

Також і в Перемишлі Стефан Винницький мав власну земельну посілість. Його син Юрій, єпископ Перемиський і митрополит Київський, 19 липня 1709 р. записує на заснування духовної семінарії в Перемишлі свої «спадкові» добра, чи, як на іншому місці говориться, «батьківські», а саме ґрунт — площу, що лежала в Перемишлі, «при брамі названій Львівською, напроти самої катедральної церкви св. Івана».⁷⁴

Завдяки своїй заможності, Стефан Винницький займав серед суспільності Перемиської Землі деякі видатніші становища. Багриновський перелічує такі «публичні функції»—обов'язки, що їх Стефан виконував, а саме, «щасливо відбуті війни», обов'язки «ротмістра, посла, судді, комісара і депутата». Про ці становища Стефана маємо відомості ще з інших джерел. Отак на сеймику в Вишні 28 лютого 1659 р. вибрано його послом на сейм від Перемиської Землі.⁷⁵ Як збирача податків у Перемиській Землі, знаходимо про нього згадку в сеймикових постановках у роках:⁷⁶ 1661, 1662, 1672, 1674, 1677, 1683, 1685. На вишенському сеймику 29 грудня 1673 р. покликано його на «каптурового» — карного суддю в Перемиській Землі, під час безкоролів'я.

Той же сеймик 6 червня 1667 р., ухвалюючи «загальне ополчення» проти татарських наїздів, вибрав із Перемиської Землі Стефана, разом з іншими, ротмістром.⁷⁷ Про військову службу «уродженого Винницького, товариша роти гусарської його королівської милости», згадується в актах королівської канцелярії, під датою 9 жовтня 1670 р.⁷⁸ Дуже правдоподібно, «товариш роти гусарської», якому митроп. Антоній відступив деякі добра — це власне його брат Стефан. Багриновський, передусім із-за щасливо відбутих воєн та з-за «ротмістрування», прославляє Стефана Винницького «Ахіллесом польським» і твердить, що його «безсмертних подвигів» ніяка черга років не зможе викреслити з пам'яті руського воєвідства та Перемиської Землі.

⁷³ Прохаска, *Walka Szum. z Win.*, стор. 163: «як це стверджує сеймикова постановка, дома його (тобто Ан. Вин.) у Вишні та Самборі були увільнені від міських податків».

⁷⁴ WELUKYJ, *Epistolae Metr. Kiow... G. Wynnyckuj*, pag. 238-239, 261.

⁷⁵ *Akta Gr. i Ziem.*, XXI, s. 269.

⁷⁶ Там же, стор. 323, 364, 604, 618; XXII, стор. 2, 20, 84, 159, 185.

⁷⁷ Там же, XXII, стор. 452.

⁷⁸ *Gol. archiw dawn. aktów*, Сірілл. № 11, стор. 191; щодо комісії для справ угорського пограниччя, пор. *Volumina legum*, t. V, s. 39, 272; Świącicki, *Historyczne pamiatki*, t. II, s. 292.

У 1685 р., дня 30 січня, вишенський сеймик доручає хорунжому грабовецькому й орендареві Самбірської Економії Андрієві Желчицькому та підстолєві жидачівському Стефанові Винницькому нагляд за сумою 2.000 зл., що її призначив королівський скарб на укріплення міста Самбора. При тім згаданий сеймик доручив Желчицькому і Винницькому доглядати також і поправлення доріг довкола цього міста.⁷⁹

Сейм у Варшаві з 9 вересня 1670 р. призначив Стефана Винницького, поряд із іншими, до складу комісії, яка мала пильнувати спокую і безпеки перед розбійництвом на угорським пограниччі; але ця запланована комісія, як видно з пізнішої згадки в сеймових ухвалах, не здійснилася.

Про почесні гідності Стефана Винницького відомо, що в 1680 р. носив він титул військового жидачівського,⁸⁰ а при кінці життя — підстолія жидачівського.⁸¹ По його смерті достойність підстолія жидачівського одержує дня 16 червня 1686 р. його син Гавриїл.⁸²

Своє видатне становище серед місцевої шляхти, а також і свої матеріальні доходи, Стефан Винницький завдячував у значній мірі впливам і підтримці свого брата — митр. Антонія, з яким поділяв так спільні користи, як і всі турботи, судові процеси, а навіть збройні сутички.⁸³

Подружжя Стефан і Магдаліна Винницькі мали семеро дітей.⁸⁴ Правдоподібно, найстаршим сином був Іван, пізніший єп. Інокентій.

Другим їх сином був Петро, народжений, правдоподібно, 24 червня 1655 р. Дату його народин встановимо пізніше, розглядаючи час народин його старшого брата Івана-Інокентія. Хрестини Петра відбулися 10 вересня того ж року.⁸⁵ Разом зі своїм старшим братом Іваном, Петро

⁷⁹ *Akta Gr. i Ziem.*, XXII, s. 183.

⁸⁰ *Арх. перем. гр.к. кан.*, тека р. 1680, IV; *PROCHASKA, Walka Szum. z Win.*, стор. 262, зам. 4.

⁸¹ BANRYNOWSKI, *Laur nieśm.*

⁸² *Гол. архів давн. актів*, Сітілл., № 14, стор. 59.

⁸³ *PROCHASKA, Walka Szum. z Win.*, s. 262; *Charakterystyka metr. Win.*, s. 278; Łozniński, *Prawem i lewem*, I, s. 194; Стефан Винницький, для охорони справ і дібр свого брата єп. Антонія, тримав у монастирі св. Спаса загін озброєної шляхти, яка інколи чинила різні насилля. Пор. І.П. Крип'якевич, *Богдан Хмельницький*, стор. 1954, стор. 40: «торгівлю (міщан – купців) утруднювали незліченні шляхетські мита, які кожний пан намагався брати у своїх мастках, а також грабування шляхтою проїжджих купців».

⁸⁴ Відомости про сім'ю Винницьких постачають нам нотатки єп. Юрія Винницького, видані Андрусяком, п.з. «*Записник*», а також Багриновського, «*Laur nieśmiertelności*».

⁸⁵ Андрусяк, *Записник*, стор. 201.

навчався в Колегії оо. Єзуїтів у Перемишлі, а опісля в Академії в Кракові.⁸⁶ Обидва брали також участь у війнах: « в okazіях Хотинських, Журавенських, Кам'янецьких і інших ». Багриновський, у своїм надгробнім слові підкреслює велику любов і поважання, яке мав Петро до старшого брата Івана, пізнішого єп. Інокентія.

Петро одружився з Оджеховською, 24 листопада 1685 р.⁸⁷ З цього подружжя у наступному 1686 р. прийшла на світ дочка Юстина, яка потім (4 вересня 1701 р.) вийшла заміж за Антона Боженцького, чашника ленчицького.⁸⁸ Невідомо докладно, коли Петрові померла перша дружина, але вже 8 січня 1690 р. жениться він із Варварою Кренпською, уродженою з матері Фредрівни.⁸⁹ З Кренпською Петро мав дітей: Терезу, що народилася 13 жовтня 1692 р.,⁹⁰ сина Антона, що народився 13 лютого 1695 р., та дочку Теофілю-Людвіку, яка прийшла на світ 8 листопада 1696 р. Крім того з Кренпською мав Петро ще трьох синів, які однак померли на три місяці перед смертю матері Варвари. Вона померла 21 березня 1703 р., а поховано її урочисто в монастирі в Лаврові.⁹¹

З синів Петра залишився при житті лише Антін,⁹² а взагалі був він єдиним чоловічим нащадком роду Винницьких. Тому так його батько Петро, як і його стрий — Перемиський єпископ Юрій Винницький, прямували до того, щоб одержав він на вищому рівні виховання та освіту.

Єп. Юрій у своїх нотатках відзначає, що 28 листопада 1706 р. приїхав до єпископської резиденції у Св. Спасі, « брат із сином », а 30 листопада, брат « поїхав, виряджаючи сина до Львова, до шкіл ». Єп. Юрій, безперечно, говорить тут про свого брата Петра і про його сина Антона, якого батько віддає до « шкіл » у Львові. А під словом « школи » належить розуміти « папську Колегію оо. Театинів ». Кілька днів пізніше, 3 грудня, префект цієї колегії, о. Степан Тромбетті, відвідав єп. Юрія у Св. Спасі і мабуть порадив йому вислати братанича на студії до Риму. Після такої поради, єп. Юрій, письмом від 12 грудня 1706 р.,

⁸⁶ BANRYNOWSKI, *Laur nieśm.*

⁸⁷ Андрусяк, *Записник*, стор. 201. Імення Оджеховської не подано.

⁸⁸ Там же, стор. 203.

⁸⁹ Там же; текст записки.

⁹⁰ Там же, стор. 201.

⁹¹ Там же, стор. 182.

⁹² Андрусяк, *Записник митр. Ю. Винницького*, с. 199; WELUKYJ, *Audientiae Sanctissimi*, I, pp. 98-103; *Litterae S.C. Prop. F.*, II, pp. 266-267; *Acta S.C. Prop. F.*, II, pp. 243, 277-278. Пор. Шмурло, *Россия и Италия*, IV, стор. 101-102.

спрямованим до Конгрегації Пропаганди, старався про прийняття братанича на студії до Грецької Колегії в Римі. Тимчасом молодий Антін Винницький вчився у Львові. Прохання єпископа, через рік опісля, полагоджено прихильно, і під кінець 1707 р. майже 13-літній Антін Винницький прибув до Риму. Привіз він з собою рекомендаційні листи від Перемиського єпископа Юрія Винницького, від нунція Юлія Піяцца та від префекта Львівської Колегії Степана Тромбетті.

Дня 1 січня 1708 р. Антін Винницький вписався до Грецької Колегії « у другий клас граматики », з чого слід висновувати, що перший клас закінчив він ще в краю. Секретар Конгрегації Пропаганди, Сільвій Кавалієрі, повідомляючи єп. Юрія про щасливе прибуття його братанича характеризує його як юнака « з великими здібностями і побожно вихованого ». Притім вихваляє його, що подавав великі надії на майбутнє, та як оздобу роду Винницьких. Однак єп. Юрій, висилаючи братанича до Грецької Колегії, дав зрозуміти, що не бажає собі, щоб Антін, як єдиний чоловічий нащадок свого роду, зобов'язувався присягою стосовно прийняття священничого стану, але щоб залишився у світському стані та в подружжі продовжував свій рід. Натомість бажанням владики було, щоб Антін виховався в побожності та знанні, а потім як нащадок « одної з найперших родин поміж русинами », допомагав « у закріпленні єдності цього народу з Католицькою Церквою ». Згідно з наміром єп. Юрія молодий Винницький мав вивчати гуманістичні науки, а поряд із ними « архітектуру, техніку будови укріплень, і мови, не лише грецьку, але і французьку та німецьку ».

Одночасно єп. Юрій старався про те, щоб його братанич мав у Колегії безплатне утримання. Однак кардинали, згідно зі статутом Колегії, ставили як необхідну умову до безплатного утримання, щоб він зобов'язався присягою посвятитися духовному станові. В противному разі сам єпископ повинен нести всі кошти проживання семінариста. Однак єп. Юрій далі настоював, щоб його братанич залишився у світському стані, і тому в 1709 р. рішився забрати його з Грецької Колегії, та примістити його в якійсь іншій Колегії. Єп. Юрій просив лише, щоб кардинали дарували йому кошти, зв'язані з дволітнім перебуванням Антона в Грецькій Колегії. Папа Климентій XI, 2 квітня 1710 р., з уваги на заслуги єп. Юрія Винницького у відношенні до Апостольського Престолу висловив свою згоду, щоб не вимагано від нього звернення згаданих коштів.

Префект Конгрегації Пропаганди, Йосиф Сакріпанті порадив однак єп. Юрієві, щоб взагалі відкликав братанича з Риму та примістив його в якійсь Колегії в Німеччині, де б він продовжував науку, а головню

навчався мови німецької та французької.⁹³ Єп. Юрій згодився на це, а префект Конгрегації використовуючи нагоду, що василіянин Сильвестр Пешкевич, архиепископ-номінат Полоцький, повертався до краю, віддав під його опіку і молодого Винницького. Антін Винницький випи- сався з Грецької Колегії 7 червня 1710 р. і разом з Пешкевичем виїхав з Риму. За порадою згаданого префекта Конгрегації, і за згодою тоді вже митр. Юрія Винницького, Пешкевич попутно залишив Антона в папській єзуїтській Колегії в Оломунці.

Невідомо докладно, як довго Антін Винницький перебував в Оло- мунці. Після повернення до краю, брав він активну участь у суспіль- ному житті, а сеймик вишенський, 11 грудня 1713 р., вибрав його, як « підчашича подільського », послом до гетьманів у справах руського воевідства.⁹⁴ Про дальшу долю Антона Винницького нічого не знаємо. Більше уваги приділили ми цьому синові Петра Винницького, бо істо- рія його студій у Римі вимовно вказує на пильні заходи родини Вин- ницьких, щоб через заграничні науки легше уторувати шлях до світ- ських достоїнств, навіть більших ніж ті, які вже займав його бать- ко Петро.

Петро Винницький займав у тодішній суспільності так почесні, як і дійсні становища. Насамперед, за свої заслуги перед королем і Річ- чю Посполитою, як це і зазначає королівський привілей від 1689 р., одержав він достоїнність « підчашого ленчицького ».⁹⁵ На з'їзді в Сам- борі, що його скликав 3 квітня 1691 р. його брат єп. Інокентій, перед впровадженням об'єднання Перемиської єпархії з Католицькою Цер- квою, Петро підписався тоді з титулом « підчашого новгородського ».⁹⁶ Від 1696 р. Петро виступає як « підчаший подільський ».⁹⁷ На вишен- ським сеймику 27 липня 1696 р. вибрано його суддею на час міжкоролів'я, до судів карних — « каптурових » у Перемиській Землі. У 1699 р. при- значено його податковим ревізором для огляду тієї полоси краю, що зна- ходилася за Дністром на Підкарпатті, відносно її спустошення, спри- чиненого стихійними лихами та воєнними.⁹⁸ Також і в 1707 р. вибрано Петра суддею фіскальних судів у Перемиській Землі.⁹⁹

⁹³ WELUKYJ, *Litterae S.C. Prop. F.*, II, pag. 11, 18, 20, 25, 29; *Epistolae Metropol. Kioy...* G. Vynnyckyj, III, pag. 230-231, 237-238, 243-244, 255-256.

⁹⁴ *Akta Gr. i Ziem.*, XXIII, s. 550, 552.

⁹⁵ Копія привілею: *Тека Нарушевича*, № 182, стор. 747; а також: *Бібл. кн. Чарт.*, ркп. № 1376, стор. 661.

⁹⁶ *Арх. Ю.З. Рос.*, ч. I, т. X, стор. 375.

⁹⁷ *Akta Gr. i Ziem.*, XXII, s. 284.

⁹⁸ *Там же*, стор. 347, 381, 398, 406, 421.

⁹⁹ *Там же*, стор. 419, 433.

Петро Винницький помер у 1710 р., а поховано його в монастирі в Лаврові.¹⁰⁰ Там зберігався його портрет, що зображував його в лицарському наряді.

Третім сином Стефана та Магдалини Винницьких, що народився коло 1656 р., був Михайло, пізніший василіянин, протоігумен Мартиріян. Раховано йому у вересні 1696 р., що має « більше ніж 40 років ». Його особі присвятили ми вже більше уваги в розвідці про монастирі та чернечі справи Перемиської єпархії. Тут наведемо ще згадку про нього, яка є в « метриці хрещених перемиської катедральної парохії », в акті від 22 січня 1671 р. А саме при хрещенні Анни, дочки Петра Бухаляка, міщанина з Владичого, був « кумом урочаний пан Михаїл Стефанович Винницький ». Мабуть перебував він тоді на студіях у єзуїтській Колегії в Перемишлі.

Гавриїл, четвертий син Стефана і Магдалини Винницьких народився 24 липня 1660 р.¹⁰¹ Невідомо ближче, в яких школах навчався, але правдоподібно, так як інші його брати, в Колегії оо. єзуїтів у Перемишлі. В молодих своїх літах проживав на дворі короля Собеського,¹⁰² зостаючи при нім в його двірським почоті (як « *individuus comes* ») протягом кільканадцяти років.¹⁰³ З титулом « придворний королівський » виступив він і в наданім собі привілею від 19 червня 1686 р. на оренду двох ланів в Урожі.¹⁰⁴ Крім того свідчить сам про себе,¹⁰⁵ що боровся « на війні ». А про свої громадянські становища Гавриїл згадує, що був послом « на сеймах, раз від воввідства », а « декілька разів від цілого війська »; що служив « вірно вітчизні та воввідству в різних функціях », скарбових судах, карних (« каптурових »), « коеквациях » [?], і « комісіях до економії ».

Вже як 25-літнього юнака, на вишенським сеймику 10 липня 1685 р. призначено Гавриїла збирачем подимного податку в Перемиській Землі, поміж Сяном і Дністром.¹⁰⁶ Потім, 5 грудня 1689 р., на тім же сеймику

¹⁰⁰ Митр. Юрій Винницький, 21.XII.1710 пише про дітей — сиріт по своїм браті, безперечно Петрі, якого однак не називає тут по імені: « *pupillorum, post alterum fratrem meum saecularem derelictorum* »; WELUKYJ, *Epistolae Metr. G. Vynnyckyj*, p. 253. *Słownik Geogr.*, V, s. 613, « Ławrów », подає рік смерті Петра — 1711.

¹⁰¹ Андрусяк, *Записник*, стор. 192. Деякі відомості, хоч дуже недокладні, подають: WELUKYJ, *Georgii Vynnyckyj biographia, Epistolae Metr. Kiow. ...G. Vynnyckyj*, p. 221; НАЗАРКО, *Kiiv. i Gal. Mитрополити*, стор. 74-77.

¹⁰² Андрусяк, *Записник*, стор. 202.

¹⁰³ VANRYNOWSKI, *Laur nieśm.*

¹⁰⁴ *Гол. архів давн. актів*, Сігілл. № 14, стор. 49.

¹⁰⁵ Андрусяк, *Записник*, стор. 202.

¹⁰⁶ *Acta Gr. i Ziem.*, XXII, s. 179.

вибрано його послом із Перемиської Землі на варшавський сейм.¹⁰⁷ На сеймику, що відбувся 23 вересня 1690 р., покликано його до складу фіскальних суддів при городським і земським уряді в Перемишлі.¹⁰⁸ По смерті короля Яна III Собеського, на акті конфедерації, складеної на вишенським сеймику 27 липня 1696 р., знаходимо і підпис Гавриїла Винницького.¹⁰⁹ Того ж року на підставі рішення сеймика від 12 листопада вибрано його ревізором до « зрівняння (коєквації) димів » — тобто садиб, а також, подібно як свого часу його батька Стефана — членом « Угорської Комісії », яка мала на меті покласти край грабежам і наїздам, що їх чинили австрійські піддані на території Речі Посполитої у прикордонній смузі від Угорщини.¹¹⁰ Врешті, рішенням сеймика 1 червня 1699 р., Гавриїл увійшов у склад фіскальних суддів Перемиської Землі.¹¹¹

З почесних титулів Гавриїл, по смерті свого батька Стефана, підстольника жидачівського, дня 16 червня 1686 р. одержав найперше гідність цього підстольства,¹¹² а від 1696 р. титулується підчасним Перемиської Землі.¹¹³

Навіть такий побіжний перелік публичних становищ Гавриїла Винницького виявляє його жваву діяльність у суспільному житті Перемиської Землі. Тому то завдяки його широким знайомствам, по смерті брата єп. Інокентія, вибрано його Перемиським єпископом. При обличинах прийняв він ім'я Георгія (Юрія). Дня 10 травня 1710 р. одержав він ще і достоїнність Київського митрополита, та вмирає вже 22 вересня 1713 р.¹¹⁴

П'ятою дитиною Стефана і Магдалини Винницьких була дочка Катерина.¹¹⁵ В котрім році вона народилася, не подає відомості її брат єп. Юрій у своїх записках. Дня 10 лютого 1686 р. вона вийшла заміж за Франціска Нагуйовського, підчасного брацлавського,¹¹⁶ і з своїм чоловіком проживала в Кропивнику.¹¹⁷ Її чоловіка на вишенським сеймику дня 15 вересня 1699 р. призначено збирачем подимного податку

¹⁰⁷ Там же, стор. 219; Див. Андрусяк, *Записник*, стор. 201.

¹⁰⁸ *Akta Gr. i Ziem.*, XXII, s. 239.

¹⁰⁹ Там же, стор. 282.

¹¹⁰ Там же, стор. 304, 308.

¹¹¹ Там же, стор. 331.

¹¹² *Гол. архів давн. актів*, Сігілл. № 14, стор. 59.

¹¹³ *Akta Gr. i Ziem.*, XXII, s. 282.

¹¹⁴ Андрусяк, *Записник*, Вступ, стор. 180. Крім того біографію митр. Юрія Винницького подають: Великий і Назарко, *пор. вище*, зам. 101.

¹¹⁵ Андрусяк, *Записник*, стор. 201.

¹¹⁶ Там же, стор. 202.

¹¹⁷ Там же, стор. 196: « ea die stanęliśmy u j.p. siostry ».

до «засянської та задністрянської сторони».¹¹⁸ Нагуйовські мали двоє знаних нам дітей: Петра, що родився 17 січня 1687 р., та дочку, яка в р. 1705 вийшла заміж за Свеховського.¹¹⁹ Єп. Юрій у нотатках записує про свою сестру Катерину ще й таку відомість,¹²⁰ що вона, 15 січня 1690 р., в перемиському городі «чинила відречення від батьківського та материнського маєтку». Імовірно йшлося тоді про розділення спадщини по батьках, про що однак не маємо ближчих даних. На похороні єп. Інокентія в січні 1701 р. була присутна і Катерина, разом із чоловіком, а Багриновський звернувся до них зі словами, щоб «не забували їхнього покійного благодійника».¹²¹ Видно, що Нагуйовські чимало завдячували Інокентієві, коли займав високе становище Перемиського єпископа.

Як випливає з нотаток єп. Юрія,¹²² у Стефана та Магдаліни Винницьких була ще друга дочка, що вийшла заміж за якогось Желиборського. Отож єп. Юрій (коло 1706 р.) згадує, що відвідав його «Желиборський, син сестри». Можливо, що цією сестрою була якраз Христина, яка померла в Рудниках, 13 червня 1698 р., а про яку єп. Юрій відзначив, що називалася «Желиборська з першого подружжя, а з другого, про що ми (єп. Юрій) не знали, Конарська». Вийшла вона другий раз заміж без відома родини Винницьких, але в «кільканадцять недінь по весіллі померла». Також можливо, що у вищенаведених словах записника єп. Юрія приховується якимось більше родинне непорозуміння відносно згаданої сестри, і тому він обходить її, як свою сестру мовчанкою, як і не згадує в записнику про свого брата Михайла, про якого була вже бесіда.

Третью, дочкою, а правдоподібно сьомою та наймолодшою дитиною Стефана і Магдаліни Винницьких була Олена. Вийшла вона заміж за Гумницького.¹²³

Пізнавши родинне середовище Івана Винницького, перейдемо тепер до дослідження його дитячого та молодого віку.

¹¹⁸ *Akta Gr. i Ziem.*, XXII, s. 346. Тут названий «Nachajewski».

¹¹⁹ Андрусяк, *Записник*, стор. 192. Дочка Катерини Нагуйовської, ані чоловік дочки не є названі в *Записнику* по йменні.

¹²⁰ *Там же*, стор. 201.

¹²¹ *Latw. nieśm.*: «Benefactoris vestri ne obliviscamini».

¹²² Андрусяк, *Записник*, стор. 186. Також Богущ (*twój цит.*, стор. 28, зам. 7) на підставі судових актів висновує про те, що Стефан Винницький «мав дочки».

¹²³ Згадка про Олену появляється у зв'язку з тим, що по смерті свого брата Юрія, Київського митрополита († 1713 р.) задержала собі його дорогоцінну мітру. Пор. KUCZERA, *Samborszczyzna*, I, s. 413.

Хоч докладної дати його народження не маємо, то однак можна її приблизно окреслити. Багриновський¹²⁴ згадує, що Іван був старшим від свого брата Петра, котрий родився, як подає у своїх записках єп. Юрій Винницький,¹²⁵ 24 червня 1654 р. А знову за інформаціями тих же записок, Іван, пізніший єп. Інокентій, у час своєї смерті, яка наступила 23 лютого 1700 р., мав « кілька днів тільки понад 46 років ». У світлі цієї довідки, дата народження Івана припала б на час коло 20 лютого 1654 р. Однак порівнюючи ці обидві дати: приходу на світ Петра — 24 червня 1654 р., та Івана — коло 20 лютого того ж року, бачимо за близький проміжок часу поміж їхніми народженнями. З цього випливає, що або інформація єп. Юрія недокладна, або теж, що дату поплутав видавець його записок. Все-таки не маючи інших даних до ближчого окреслення літ Івана Винницького, приймаємо інформацію єп. Юрія, хоч тим не вирішується питання про її цілковиту точність. Тому то день 20 лютого 1654 р. встановлюємо як згогадну дату народження Івана. І тому здається, що молодший його брат Петро родився рік пізніше, тобто 24 червня 1655 р.

За місце народження Івана, а потім і його перебування в дитячому віці слід уважати двір Винницьких в Урожі. Цей двір єпископ Юрій окреслив як рідний дім: « в Урожі, вдома ». При хрещенні названо хлопця іменням Іван, мабуть із пошани до батькового брата, також Івана.

Про батьків Івана Багриновський оповідає, що вони мали велику « старанність про виховання та належне навчання » свого сина. Їхній « пильний та бистрий нагляд над ним » спричинив те, що юнак був вихований у « скромності, здержливості, покірності, справедливості та Божій боязні ».

Тут згадаємо про дальшу долю батьків Івана, як про це інформує їх син Гавриїл, пізніший єп. Юрій, у своїм записнику. « Її милість пані Магдалина з Крайова Винницька, мати наша, вдома, (в Урожі), будучи літ кільканадцять паралізована », померла 8 грудня, коло полудня, 1684 р. « Притім єп. Юрій додає, що вона зійшла зі світу « з великою побожністю (« диспозицією »), часто готуючись ». Хоч латиничка, правдоподібно Святі Тайни приймала у грецькому обряді.

Два роки довше від своєї дружини прожив її чоловік. « Його милість пан Стефан Винницький, батько наш, неділь тринадцять у слабості здоров'я провівши, вкінці паралізований, в Урожі, з полудня о

¹²⁴ *Laur. nieśm.*

¹²⁵ Андрусак, *Записник*, стор. 181, 201.

третьої години, з великим потішенням, усі святощі прийнявши, помер 14 червня 1686 р. ».

Тіла Магдалини і Стефана Винницьких поховано, тимчасово, мабуть у церкві Св. Трійці в Урожі, а згодом, з волі їх сина єп. Інокентія, перевезено їхні тлінні останки і 10 січня 1688 р. поховано в підземеллях монастирської церкви в Лаврові.

Початкову науку грамоти — читання та писання, правдоподібно у мові руській (українській), — Іван Винницький одержав ще вдома, в Урожі. Потім навчався наперед у Колегії оо. Єзуїтів у Перемишлі, а згодом, поряд з своїм братом Петром, — у Краківській Академії.¹²⁶ В Перемишлі єзуїтська Колегія в той час мала вже поетику та риторику.¹²⁷ Дуже правдоподібно, що Іван студював ці науки в Перемишлі. А в Краківській Академії мабуть вивчав філософію та може також і дещо з теології. Невідомо однак, як довго тривали його студії в Кракові, тому що маючи 18 років, унаслідок турецької війни перервав свою науку і як воїн став до « Марсових подвигів ». Все-таки ці студії дали йому змогу здобути таке знання, що король Собеський схарактеризував його як людину вчену і освічену (« *letterato* »),¹²⁸ « яких мало на Русі ». Як свідчать хоча б його листи, молодий Винницький під час своїх студій здобув також справність і легкість у користуванні польською та латинською мовою. Певно вже тоді ознайомився також із богословським твором Якова МАРШАНТЦІ, « *Hortus Pastorum* », що викладав цілість католицької віри. Цей твір єп. Інокентій Винницький використав пізніше до складення свого катехизму.

Але коли в 1672 р. спалахнула війна Польщі з Туреччиною та Україною, Іван і Петро Винницькі переривають свою науку в Краківській Академії і стають до зброї під командуванням Станіслава Яблоновського, пізнішого великого коронного гетьмана. Іван і Петро Винницькі, за словами Багриновського, брали участь у боях « Хотинських, Жура-

¹²⁶ BANRYNOWSKI, *Laur nieśm.*: « kiedy Palladia do ośmnastu lat odprawiwszy trophae wprzód w Przemyskich Societatis Iesu Athenach, a potem w sławnej Akademii Krakowskiej z bratem swoim ». Про перебування Івана Винницького в Краківській Академії не знаходимо тепер документальних даних, тому що авторитетне джерело « *Album studiosorum* » — як про це вже згадувалось — мало згоріти ще в XVIII ст.

¹²⁷ ZAŁĘSKI Stanisław, *Jezuici w Polsce*, t. IV, cz. III, s. 1039; BEDNARSKI, *Upadek i odrodzenie szkół jezuickich w Polsce*, Kraków 1953. Tablica II: Szkoły i profesory z 1700-1795.

¹²⁸ SZERTYŃSKYJ, *Monumenta Ucr. Hist.*, IV, pag. 75. Лист нунція Мартеллі з Гродна, 6.II.1679.

венських, Кам'янецьких і в інших воєнних okazіях». Повніший і докладніший образ «Марсових подвигів» обох братів Винницьких маємо змогу відтворити собі, коли розглянемо воєнні діла Станіслава Яблоновського.¹²⁹

Слід прийняти, що восени 1672 р. обидва молоді Винницькі (Іван мав тоді 18, а Петро – 17 років) станули у військових мабуть гусарських рядах руського воєводи Яблоновського, у зв'язку з загальним ополченням. Ополчення було скликано для оборони Речі Посполитої перед нападом на неї турецького султана Магомета IV, що був у союзі з українським гетьманом Петром Дорошенком, і головно з-за здобуття турками Кам'янця Подільського. У наступному році, 1673, у бою під Хотиним 11 листопада, Яблоновський на чолі гусарських полків, сміливим наступом розбив дуже грізний напад турецької кінноти, випираючи її з брами польського табору аж поза окопи. Потім Яблоновський, разом із гетьманом Собеським, бився в безуспішнім поході в глибині Молдавії. В р. 1674 Яблоновський зі своїм військом блокував твердиню Кам'янець, а літом 1675 р. захищав Золочів і розгромив частину татарської орди. На коронаційній сеймі в Кракові (в квітні 1676 р.) Яблоновський одержав коронну польову гетьманську булаву. Ще того ж року восени Яблоновський, разом із королем Собеським, в добре укріпленім таборі під Журавном, через два тижні у кривавих і завзятих боях спільно відбивав турецьку навалу. У цих численних, жахливих і довготривалих війнах, бо аж через чотири роки, за свідченням Багріновського, брали участь молоді хлопці, Іван і Петро Винницькі, воюючи в гусарському полку, під команду воєводи, а згодом гетьмана Яблоновського. Натякує на ці воєнні подвиги Івана король Собеський, підкреслюючи в акті призначення його на Перемишльке єпископство, що він для короля та Речі Посполитої є «добре заслужений».

До того ж маємо відомості ще про іншу військову та двірську службу, яку Іван Винницький виконував при королеві. На початку 1679 р. стрічаємо його на становищі гусара королівської гвардії, а також — придворного кімнатного у короля.¹³⁰ Але мабуть уже після боїв під Журавном (1676 р.) Іван Винницький став на службу на королівському дворі, як гусар королівської гвардії, і як придворний кімнатний. Тому то ко-

¹²⁹ Nowak T., *Jablonowski Stanisław Jan*, «Polski Słownik Biogr.», X, ss. 233-234; Konopczyński Wł., *Dzieje Polski Nowożytnej*, t. II, ss. 78-86. Про бій під Хотиним, див. Marek Sadzewicz, *Pod Chocimem 1673*, Warszawa 1969, s. 165.

¹³⁰ *Арх. перем гр.к. кап.*, тека р. 1680, V. – У привілею на Перемишльке єпископство король називає Івана Винницького: «dworzanin nasz pokojowy».

роль в 1679 р. давав нунцієві Мартеллі інформацію про Івана Винницького, як про кандидата на Перемишське єпископство, підкреслював, що знає його « від довгого часу » тому, що він « вихований » на його дворі.¹³¹ А знову в 1692 р., коли король спростовував закиди вже проти єп. Інокентія, то писав, що цей « свою молодість » провів чесно та добросовісно при його боці.¹³² З цього виникає, що дійсно Іван Винницький протягом довшого часу, може кілька літ, проживав на королівському дворі.

Для пізнішого його життя, так при заходах про єпископство, як і при залагоджуванні всіх інших його справ, таке перебування на королівському дворі мало дуже велике значення, бо завдяки ньому Іван-Інокентій Винницький мав безпосередній зв'язок з найвищими сферами державного правління.

Гідне ще і те уваги, що Собеський дуже похвально висловлюється про молодість Івана Винницького, називаючи його перед нунцієм Мартеллі людиною добродісною (« virtuoso »). В 1692 р. перед примасом-кардиналом Михайлом Радзівовським, король підкреслює чесність і порядність (« probe et integerrime ») молодих літ Івана Винницького. Подібно і Багриновський¹³³ змальовує період життя Івана Винницького перед прийняттям висвячення і стверджує, що він прожив цей час у « скромності, здержливості, покірності та справедливості ». З цих свідочств видно, що Іван Винницький дійсно мав похвальну репутацію відносно своїй бездоганній поведінки.

Вищенаведені дані про молодість Івана Винницького накреслюють такі її риси: Це молодець з заможної шляхетської родини, з вищою освітою, обізнаний із двірським життям, а щодо моральності — з доброю репутацією.

Тимчасом літній брат Іванового батька, Антоній Винницький,¹³⁴ православний Київський митрополит, а від смерті єп. Георгія (Юрія) Гощовського († 1674 р.) — адміністратор Перемишського єпископства, до-

¹³¹ Текст письма нунція з 6.II.1679, такий: « A questo il re mi replicò di conoscere da lungo tempo il soggetto, il quale è virtuoso e letterato, et essendo allevato in corte, ha molte buone parti, che non si troveranno in altri Greci, per lo più rozzi et ignoranti ».

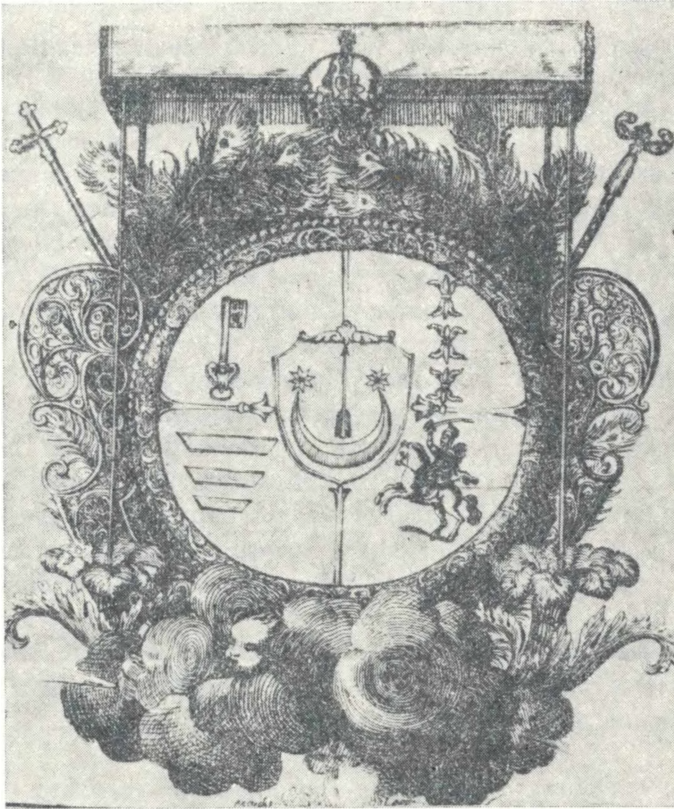
¹³² THEINER, *Vet. Mon. Pol. et Lit.*, III, pag. 733. Лист від 1.V.1692, до кард. Радзівовського.

¹³³ *Laur nieśm.*

¹³⁴ Про родинне відношення Івана Винницького до митр. Антонія Винницького міститься неясна нотатка у Петрушевича (*Свод. літ. 1600-1700*, стор. 197): « Innocentius Winnicki, frater Antonii, seu satius nepos ex uxore ». Одначе на підставі записок єп. Юрія Винницького є очевидним, що митр. Антоній був рідним братом Стефана, батька єп. Інокентія Винницького.

живав «похилого свого віку».¹³⁵ Він то бажав мати братанича Івана своїм наступником на Перемиській владі, та в цьому напрямі уживав усіх заходів. Однак його зусилля ускладнювала не лише та обставина, що частина Перемиської єпархії знаходилася під владою уніятського єпископа, але ще більше і тодішній напрям урядової політики в питанні православ'я та церковної унії на Русі.

¹³⁵ *Арх. перем. гр.к. кап.*, тека р. 1680, V; слова з привілею на Перемиське єпископство, виданого для Івана Винницького.

ГЕРБ ІН. ВИННИЦЬКОГО

(З книги: У. Багриновський, *Лавр нескортељности*)

Розділ II

НОМІНАЦІЯ І СВЯЧЕННЯ ІВ.-ІН. ВИННИЦЬКОГО НА ЄПИСКОПА (1679-1680)

Зміст: Заходи митр. Антонія Винницького про підтвердження прав Перемиського православного єпископства і православної Київської митрополії. – Відношення польського уряду до справ православ'я та церковної унії з огляду на війну з Туреччиною та з огляду на загрозу від Росії. – Погляди православних і уніятських єпископів відносно спільного з'їзду. – Елекція і номінація Івана Винницького на Перемиське єпископство. – Смерть митр. Антонія Винницького. – Облечини і висвячення Івана — Інокентія Винницького на священника. – Його участь у Люблинському з'їзді, у січні 1680 р. – Єпископські свячення Інокентія Винницького. – Інтрес до катедри. – Панегірик Івана Нарольського.

Після смерті Перемиського православного єпископа Юрія Гошовського, який помер у половині липня 1674 р., завідування православною частиною Перемиської єпархії перейняв Антоній Винницький, як православний Київський митрополит. Одночасно постарався він для себе в короля Собеського про доживотну адміністрацію Перемиської єпархії.¹ Був він тоді вже похилого віку і мав близько 75 років. Як згодом показалося, митрополит задумував затримати Перемиське єпископство в роді Винницьких, а саме для найстаршого свого братанича Івана, який у 1674 р. мав ще тільки 20 років і був ще замолодий на єпископа; тому митрополит не спішився робити заходи в короля про призначення його на цю гідність. Натомість, у першу чергу намагався митр. Винницький у нового короля Собеського, обраного 19 травня 1674 р., здобути підтвердження і прав православного Перемиського єпископства, і своїх прав як Київського православного митрополита.

Уже на елекційнім сеймі, дня 5 червня 1674 р., новообраний король між умовами запрягнув також і пункт відносно «релігії грецької». А саме «що торкається людей релігії грецької розрізаних (тобто уніятів і православних), то що-небудь на цій елекції, для інших по-

¹ *Арх. перем. гр.к. кап.*, тека р. 1680, IV.

важних і трудних справ Речі Посполитої, вміститися не могло, те на прийдешній... коронації нашій згідно з давніми правами кожної з обох сторін, при депутатах з обох станів до цього призначених, без усяких слідств і відкладань заспокоїти і до виконання через комісарів, від обох народів делегованих, негайно привести».² Крім того король зобов'язується, що відповідно до давніх прав « не буде давати дібр, начальств духовних релігії грецької особам нездатним (« incapacibus »), ані не допустить держати їх через відступлення » (« per sessionem »).

Так, отже, король зобов'язався на найближчій коронаційній сеймі дати « успокоєння » уніятм і православним, « згідно з давніми правами », та не давати бенефіцій людям « нездатним ». Однак невідомо, що мало значити це слово « нездатним », а до того ще в устах короля – католика? Хіба означало те саме, що « недостойним », або може означало тих людей, що для церковної унії були неприхильними. Така інтерпретація слова « нездатним », мабуть, містила б вимагання від кандидатів на грецькі бенефіції тайного приступлення до церковної унії.

Слідом за обіцянкою новообраного короля щодо « успокоєння релігії грецької », митр. Винницький задумав свої заходи, про належні йому права як митрополита та адміністратора Перемиської єпархії скріпити за допомогою сеймика, який відбувся у Вишні 31 грудня 1675 р. Цей сеймик у своїм рішенні відзначує, що « митрополія Київська, хоч не в вакантною, а все-таки деякі наважуються упрошувати собі її адміністрацію ».³ Безперечно, в цих словах сеймика натякується та осуджується з доганою заходи єп. Йосифа Шумлянського, який на підставі королівського письма від 10 березня 1675 р. одержав адміністрацію Київської православної митрополії,⁴ хоч ще жив митрополит Антоній Винницький. Тому то сеймик доручає своїм послам подати прохання до короля Собеського, щоб він « так, як колись (у 1663 р.) король святої пам'яті Ян Казимир Київську митрополію надав законно його милості о. Винницькому, так і теперішній король, щоб того ж о. Винницького заховати зволив при праві ».

Щодо « справи Перемиської єпископії, яка була предметом спорів поміж уніятами і неуніятами », і яка також « на прийдешній коронаційній сеймі має призначений свій реченець », то сеймик доручає своїм послам « гаряче » просити, щоб « та справа на цьому сеймі була заспокоєна і ціла релігія, щоб згідно з правами дипломів, від найясніших

² *Volumina Legum*, V, pag. 139-140.

³ *Akta Gr. i Ziem.*, XXII, s. 45.

⁴ ANDRUSIAK, Józef *Szumlański*, s. 62.

королів... народів грецько-руському наданих, досконале своє одержала заспокоєння, і щоб уже більше те діло з'їздів наших і справ цілої Речі Посполитої не утруднювала». Сеймик доручав своїм послам «досконале заспокоєння» Перемиської єпархії згідно з давнішими королівськими привілеями, даними і православним, і уніятам. Але передусім згідно з бажанням митр. Винницького сеймик вимагав підтвердження привілеїв даних православним, зокрема привілею короля Яна Казимира від 24 квітня 1650 р.,⁵ яким Антонієві Винницькому було надане ціле Перемиське владництво.

Знаменна є також ухвала того ж сеймика і на користь уніятського Перемиського єпископа Івана Малаховського. Отож сеймик, ствердивши, що «справа про владництво Перемиське не є заспокоєна», не доручає однак своїм послам подбати для Малаховського про надання якогось з маєтків Перемиського владництва, що тоді всі знаходилися в руках православного митрополита Винницького. Натомість сеймик доручає послам клопотатися, щоб єп. Малаховський «міг бути обдарований від Речі Посполитої певною сумою, котру міг би вкласти десь на добрах у землі перемиській або сяницькій для свого утримання, чекаючи дальшого королівського розсудження у справі цього владництва». Також єп. Малаховський, як видно, очікував від короля вирішення справи Перемиського владництва на свою користь.

Незважаючи на ухвали вишенського сеймика, на коронаційнім сеймі, що відбувався у Кракові від 2 лютого до 14 березня 1676 р., король Собеський зовсім не взяв до уваги справи підтвердження митрополичих прав Антонія Винницького, ані прав православної Перемиської єпархії. З уваги на довготривалу війну з Туреччиною, яка ще в 1672 р. захопила від Польщі Поділля і Покуття, король сушив собі голову захистом держави перед Туреччиною та її розвідками. Така неспокійна ситуація краю вплинула і на рішення сейму відносно обмеження легальних і свобідних зносин Православної Церкви в Речі Посполитій з її найвищим зверхником і головою, Константинопольським патріархом.

На коронаційнім сеймі у Кракові, 5 лютого 1676 р., на пропозицію короля Собеського прийнято ухвалу, що зажадувала виїжджати «за границю людям релігії грецько-руської».⁶ Сейм мотивував наказ тим, що виїжджаючи з Речі Посполитої за границю, «під приводом немовби релігії грецько-руської і апеляцій до Константинопольського патріарха, звикли давати перестороги й інформації ворогові про по-

⁵ *Арх. перем. гр.к. кап.*, мішок 1, тека 2.

⁶ *Voluntaria Legum*, pag. 180.

ложення у Речі Посполитій». Тому сейм наказує, під загрозою кари на горло і конфіскації майна, « щоб ніхто так зі світських, як і духовних осіб, туди не їздив, ані (нікого) посилав, ані звідтіля тут до Речі Посполитої приїжджати не важився, без паспорта і виразного дозволення ». « А братства всі, які з-під юрисдикції преподобних своїх владик — місцевих єпископів ухиляються », сейм « піддає їх владі і судові тих же владик і наказує, щоб більше не було зносин з патріярхом Константинопольським, як з тим, що мешкає під (владою) ворога св. Хреста ». Зате сейм постановляє, що у справах релігії « греко-руської » може бути апеляція від суду владик до суду сеймового.

Слід відразу додати, що і після сеймового наказу зв'язок з патріярхатом Константинопольським і далі підтримували православні єпископи та монастирі за допомогою православних монахів. Стверджує це в р. 1679 уніяцький митрополит Кипріян Жоховський.⁷

Виникає питання, як прийняв митр. Винницький сеймове рішення, що наказувало зносити з Константинопольським патріярхатом? Здається, що авторитет і становище Антонія Винницького як Київського митрополита, унаслідок цієї сеймової ухвали, ще навіть зросли коштом власне Константинопольського патріярхату. Митрополит ставав тепер фактичним головою Православної Церкви у Речі Посполитій, незалежним від патріярха Константинопольського.

Слід додати, що авторитет митр. Винницького під час коронаційного сейму зріс ще і через те, що він погодився з Львівським єпископом Шумлянським, який визнав над собою його владу як митрополита.⁸

Однак, здається, вищенаведена сеймова ухвала обмежувала митрополічу владу Винницького тим, що від судових рішень єпископів дозволяла відноситися до сеймових судів, а не до його суду як митрополита. Це право приймати відкликання, застерігав собі він при своїх спорах з Перемильським єпископом Юрієм Гошовським.

Безперечно через сеймову ухвалу, яка касувала ставропігіяльні права львівського братства, найбільше користав Львівський єпископ Йосиф Шумлянський, бо львівське братство тепер мусило йому підпорядкуватися.

Але загально сеймова ухвала, що наказувала вільні зносити з Константинопольським патріярхом, як з головою Православної Церкви у Речі Посполитій, вводила новизну в устрою цієї Церкви, якою управляв митр. Винницький. Тому він для упорядкування спірних справ, за зго-

⁷ WELUKYJ, *Epistolae Metr. Kiow... C. Zochovskyj*, pag. 52.

⁸ Андрусак, *msip цум.*, стор. 63.

дою короля, вирішив скликати наради православного духовенства і світських осіб. Мабуть на скликання нарад погоджувалися також і православні єпископи: Львівський Йосиф Шумлянський і білоруський Теодосій Василевич.

Заходами отже митр. Винницького король Собеський, зараз після закінчення коронаційного сейму видав 16 березня 1676 р. універсал, звернений до «всечеснішого в Бозі Антонія Винницького, митрополита Київського, і до цілого духовенства на з'їзд генеральний у Львові».⁹ Метою з'їзду було «відбути наради відносно потреб, справ і порядків духовних», правдоподібно у зв'язку з вищезгаданою сеймовою ухвалою.

Важко зорієнтуватися, які плани мали митр. Винницький і православні єпископи, коли постаралися про королівський універсал на скликання з'їзду. Про справи, які мали бути там порушені можна лише здогадуватися, спираючись на розмові короля Собеського з нунцієм Франціском Бонвізіо ще в червні 1674 р.,¹⁰ зараз після його обрання на короля. Отож коли нунцій підкреслював державні інтереси, які виникли б для Речі Посполитої, якщо б її православних підданих відірвано з-під духовного правління Константинопольського патріярха, то Собеський заявив, що це є правдиве. Але притім король додав, що «треба б йому поставити тут (у Польщі) руського патріярха, підпорядкованого папі». На це нунцій так відповів: «якщо б здійснено правдиву («*buona*») унію, то на його (нунція) думку, можна б було одержати від папи і цей титул». «Бо коли вже визнано (Римом) такі великі привілеї для Київського митрополита, то можна б йому надати ще й титул патріярха, підпорядкованого папі, якщо б лише в одному голові (тобто патріярхові) були об'єднані дві митрополії: уніятська і православна».

«Король подякував нунцієві за вияснення і сказав, що на цій підставі сподіється привести до папської послухності всіх православних, і не є без надії, що Москва пішла б за цим прикладом, бо тепер вона віддалилася від давніх помилок («*dall' antichi errori*») так, що нічого іншого ще не залишається, як подолати (їхні помилкові погляди) відносно папського примату». Притім король заявив нунцієві, що «має таке довір'я з боку православних єпископів, що сподіється повернути їх до Католицької Церкви». В кінці звітлення про розмову з королем нунцій висловлює своє спостереження, що король є добре поінформований у цих питаннях.

⁹ *Арх. перем. гр.к. кап.*, тека р. 1676, VII.

¹⁰ WELUKYJ, *Litterae Nuntiorum Apost.*, XII, pag. 306-307. Звітлення нунція від 13.VI.1674.

Так, отже, король Собеський, після дискусій з православними єпископами, прийшов до переконання, що успішним способом до приведення їх до єдності з Католицькою Церквою було б заснування київського патріархату у Речі Посполитій, який охоплював би дотеперішні дві митрополії: уніятську та православну. Король висловив перед нунцієм свою готовість сприяти в цьому напрямі.

На таке об'єднання у рамках спільного київського патріархату, підлеглого папі римському, погоджувалася також і уніятська єрархія, очолювана митр. Кипріяном Жоховським. Видно це зі згадки у її листі, писаним до кард. Нерлі 12 серпня 1679 р.,¹¹ у зв'язку з приготуваннями до з'їзду уніятів і православних у Люблині. А саме уніятські єпископи «сподіються поширення унії та навернення православних», і тому пропонують кардиналам, щоб «для добра нашої Русі основано на Русі патріархію з правами (патріярха) Константинопольського. Таким способом дійде до того, що русинам замкнеться зв'язок з Константинополем і свята унія тим самим більше і міцніше вкорениться».

Зрозуміло, що при оснуванні «руського патріархату», підтвердженого Римом, дотеперішні православні єпископи виступали б явно як об'єднані з Католицькою Римською Церквою, і в такому випадку не треба було б приховувати їхніх унійних переконань, ані створювати з цих єпископів тайних уніятів.

Однак така думка про створення «руського патріархату» в Польщі мусила рахуватися з великими труднощами, а навіть і перешкодами, головню з боку православної Росії, котра брала під свою політичну опіку православні єпископства у Польщі і не дозволяла під цим оглядом на жодні зміни.

Якщо йдеться про відношення римських кіл до справи оснування «руського патріархату», то це відношення не було зовсім певне. Щоправда кардинали Конгрегації Пропаганди, коли одержали звідомлення нунція Бонвізіо у цій справі, то розваживши на нараді,¹² висловили йому похвалу за його заходи і загально заохочували його до здійснення цієї думки. Одначе Рим так скоро і легко не дав би свого офіційного визнання для «руського патріярха», аж доки не перевінив би, що це була б «правдива унія», тобто що наступило безсумнівне підпорядкування кандидата на патріярха римському папі. Бо папська дипломатія не дозволяла на жадні заходи, які могли б спричинити зміцнення і кон-

¹¹ WELYKYJ, *Epistolae Metr. Kiou...* C. Zochovskyj, pag. 59; MARUSYN, *Vereinigung der Peremysler Eparchie*, S. 422.

¹² WELYKYJ, *Acta S.C. de Prop. F.*, II, pag. 50-51. Сесія з 3.IX.1674.

солідацію Православної Церкви на Русі, що знаходилася під пануванням Польщі. Тому то папська дипломатія і тепер, у 1676 р., віднеслася неприхильно до скликання окремого з'їзду православних.

Запланований митр. Винницьким православний з'їзд у Львові не відбувся з тієї причини, бо запротестував проти нього нунцій Франціск Мартеллі.¹³ А безперечно тому запротестував, бо побоювався, що через такий з'їзд постане зміцнення православ'я у Польщі, з непевним і проблематичним результатом стосовно піддання православних владі папи римського, навіть через посередництво задуманого « руського патріархату ». Король рахувався з Римом і відкликав свою згоду на з'їзд. З тієї причини заміри православного митрополита Винницького упорядкувати справи Православної Церкви на планованім з'їзді у Львові, у зв'язку зі сеймовою ухвалою, яка наказувала зносити з Константинопольським патріархатом, не здійснилися.

Слід вяснити, що Православна Церква під Польщею, внаслідок упадку українського гетьмана Петра Дорошенка, в тому часі політично була дуже ослаблена. Однак польський, уряд у своїй політиці оглядався ще на справи українські, у зв'язку з планом відтягнути Юрія Хмельницького від Туреччини на бік Речі Посполитої. З тією місією Собеський навіть вислав до нього у 1679 р. Львівського єпископа Йосифа Шумлянського. Собеський обіцяв Хмельниченкові ті політичні користи, що містилися в Гадяцькім договорі (1658/9): Хмельницькому — титул руського князя, поряд із утворенням руського князівства; козацтву — шляхетські привілеї, а православним єпископам — місце в сенаті.¹⁴ Однак ці плани приєднати до Польщі Хмельниченка не дали жадних успіхів і тому не впливали в більшій мірі на поправу політичної ситуації Православної Церкви під Польщею.

Сеймовою ухвалою з 1676 р., що забороняла свобідних зносити з Константинопольським патріархом, була найбільше невдоволена православна шляхта в руськім воевідстві. А саме, за словами вишенського сеймика від 10 грудня 1676 р.,¹⁵ « браття релігії грецької почуваяться пригнічені ухвалою минулого сейму про невийжджання за границю лю-

¹³ Петрушевич, *Свод. літ. 1600-1700*, стор. 184: « 1676 р. Протест папского нунція в Варшаві Коринтського архієп.па Магліабехія (?) 1676 года, против разрiшення короля Іоанна III неуніятскому митрополиту Київскому Антонію Винницкому, єпископу Перемискому, созвати собор во Львові для разсмотренія разних духовних діл ».

¹⁴ Замисловский, *Сношения России с Польшей при Федоре Алекс.*, стор. 470; WELUKYJ, *Congr. part.*, I, pag. 63.

¹⁵ *Akta Gr. i Ziem.*, XXII, s. 76.

дей релігії грецької». Тому то сеймик доручає своїм послам постаратися, «щоб у тому, що відноситься до їх милостей панів грецької релігії, дано їм полегшення і щоб при давніх правах і звичаях їхньої релігії в усьому були заховані». Взагалі, послы мають подбати про «полегшення і поліпшення» («*meliorasuej*») сеймової ухвали, але з тим застереженням, що «однак без паспорта королівського виїжджати за границю ніхто не повинен».

Належить припускати, що сеймову ухвалу, яка наказувала зносити з Константинопольським патріярхом, головню члени львівського ставропігіяльного братства уважали дуже важким ударом для своїх прав і саме вони подбали у шляхти про винесення вищенаведеного рішення на сеймику. Але, мабуть, ужив на сеймику своїх заходів також митр. Винницький, що бажав «полегшення і поліпшення» сеймової ухвали, згідно з «давніми правами і звичаями» Православної Церкви на Русі. Однак докладно не знаємо, в чому саме мало полягати це «полекшення і поліпшення» сеймового рішення.

Крім того вишенський сеймик з грудня 1676 р., безперечно у наслідок заходів митр. Винницького, зайнявся незгодами, виниклими в Перемиській єпархії поміж єпископами: уніятським і православним. Правдоподібно митр. Винницький, як православний адміністратор Перемиської єпархії жалівся перед збіраною на сеймику шляхтою на причини цих непорозумінь: на захоплення єп. Малаховським і кан. Темберським владичих дібр у Валяві та Вовчі, а також на переходи з православ'я на унію в Ярославщині, із-за чого митрополит подав на єп. Малаховського судові скарги. Притім на сеймику митр. Винницький з'ясував також і спосіб залагодження спірних справ між Перемиськими єпископами, а саме вказав на необхідність скликання спільного з'їзду («*synodum*») у присутності короля і делегованих ним осіб, щоб довести до згоди і спокою поміж обома єпископами. Наслідком таких заходів і пропозицій митр. Винницького вишенський сеймик доручив вибраним послам на сейм подбати про те, щоб «спори, виниклі поміж Перемиськими єпископами, уніятом і неуніятом, урешті були заспокоєні», та щоб «король і стани коронні склали синод для заспокоєння незгод» («*synodum... soriendi dissensiones... zložą*»).

Як слід висновувати з цього сеймиківського рішення, митр. Винницький бажав, щоб король у присутності декількох senatorів і сеймових послів та Перемиських єпископів відбув наради (немовби «синоду») над справами Перемиської єпархії. Подібно було вже у 1672 р., коли Собеський, як тодішній гетьман і коронний маршал, довів до згоди поміж митр. Винницьким і єп. Гошовським. Отак тепер на сеймі, що відбувався у Варшаві від 14 січня до 26 квітня 1677 р., король Собеський

мав би довести до згоди поміж митр. Винницьким і єп. Малаховським.

«Заспокоєнням» спорів у Перемиській єпархії, згідно з бажаннями православного митрополита Винницького, поряд зі зміною деяких пунктів у сеймовій ухвалі з 1676 р. щодо заказу виїздів до Константинопольського патріярха, безперечно зміцнився б авторитет цього митрополита і стабілізувалося б у нових умовах політичне і моральне становище Православної Церкви у Польщі. Однак тепер король Собеський не бажав уже зміцнювати православ'я. Видно це з його секретної розмови з уніятським митрополитом Жоховським, про що цей повідомляє римські кола листом від 17 березня 1677 р.¹⁶ А саме король, який є «дуже прихильний супроти святої і загальної унії Руси, у своїй секретній розмові обіцяв йому (Жоховському), що після смерти теперішнього Київського псевдомитрополита (Винницького) не дасть титулу Київського митрополита нікому з православних («схизматиків»), але повністю припинить («extincturum») цей титул на користь святої унії». З цих слів короля Собеського виходить, що він у 1677 р. уже відступив від думки про створення «руського патріярхату», який обхоплював би дотеперішні митрополії: уніятську і православну. Крім того з розмови видно, що король прямував до переведення усіх дотеперішніх православних єпископств на уніятські.

Тому нічого дивного, що слідом за такими унійними планами короля Собеського, на сеймі, який відбувся у Варшаві від 14 січня до 26 квітня 1677 р., «із-за пильних справ Речі Посполитої і заходів про публичну безпеку», внесена супліка послів руського вєвїдства щодо «побажань людей релігії грецької» «здійснитися не могла».¹⁷ Сейм відкладає «заспокоєння цієї справи до найближчого сейму» і приймає ухвалу, щоб тоді з'їхалися «уніяти і неуніяти, настоятелі, митрополити, єпископи, архимандрити, старші монастирів, з Корони і В. Князівства Литовського, всі, що є на Русі, також ставропігіяльні братства, (особи) духовні і світські, для ґрунтового заспокоєння у своїх претенсіях».

Наказаний був, отже, ширший спільний з'їзд усіх уніятів і православних з цілої Речі Посполитої, а не тільки з'їзд Перемиських владик: уніятського та православного для налагодження лише місцевих спорів, згідно з інструкціями вишенського сеймика. Митр. Винницький, як здається, погодився і на такий загальний з'їзд. Сподівався він на

¹⁶ WELUKYJ, *Epistolae Metr. Kiow... C. Zochowskyj*, pag. 44.

¹⁷ *Volum. Leg.*, V, pag. 226-227.

ньому забезпечити не тільки права Православної Церкви в Речі Посполитій, але також і зміцнити своє становище у Перемиській православної єпархії, бо задумував він на цім єпископстві вмістити свого братанича.

Згідно з надією уніятів і католиків про « загальну унію » у зв'язку з запланованим з'їздом, нунцій Мартеллі так писав 12 жовтня 1678 р.: « На майбутнім сеймі, визначенім на 15 грудня, мається трактувати, як слід сподіватися, справа загальної святої унії русинів ».¹⁸

За наказом сеймової ухвали, на найближчий сейм, що зачався у Гродні 15 грудня 1678 р., а тривав аж до 4 квітня 1679 р., з'явилися уніятські і православні євхархії, митрополити, єпископи, чернечі настоятелі та делегати від братств. Але король Собеський не погоджувався, щоб з'їзд відбувся, ані в Гродні під час сейму, ані де іноді.

Уніяти, що прибули на сейм, а головно митр. Жоховський, були переконані, що « приязна розмова » (« colloquium amicabile ») поміж уніятами і православними є « дуже потрібна, поки ці приступлять до святої унії, не для дискусії, але для закінчення спорів, примирення » (« per modum compositionis ») і « братнього поєднання ». Митр. Жоховський на початку лютого 1679 р. інформував нунція, що « такий з'їзд мав би бути перенесений до Берестя, після закінчення сейму ».¹⁹

Також і православні єпископи, присутні на гродненському сеймі, бажали відбутися такою офіційною спільною, « приязною розмовою » з уніятами, як не під час сейму, то після його закінчення, а навіть намічено було місце його скликання — Берестя Литовське. Але знову поміж православними та уніятами не було згоди щодо способу його проведення. Православні видно побоювались надмірного впливу уніятів і вимагали, щоб також і делегати з колишніх теренів Речі Посполитої, що знаходилися тепер під управлінням російським, взяли участь у з'їзді. Православні навіть одержали на це згоду від короля, що однак напевно не було до вподоби уніятам. З такою метою представники православних, митр. Антоній Винницький, разом із Луцьким єпископом Гедеоном кн. Святополк-Четвертинським і Варлаамом Шептицьким, унівським архимандритом, з відома короля, відвідали царських послів у Гродні та просили вислати на майбутній з'їзд до Берестя православних учених богословів, як Чернігівського архієпископа Лазаря Барановича та печерського архимандрита Інокентія Гізеля. Однак російські послі

¹⁸ SZEPTYCKYJ, *Mon. Ucr. Hist.*, IV, pag. 72.

¹⁹ Там же, стор. 74; лист нунція Мартеллі від 6.II.1679.

висловили побажання, щоб з'їзд відбувся у Києві, а зрештою мали про це все повідомити царя.²⁰

Такі заходи православних єпископів з Польщі відносно запрошення на з'їзд також і вчених богословів — підданих російського царя, свідчать, що ці єпископи, як з одного боку безперечно хотіли довести до майбутнього з'їзду з уніятами, так з другого хотіли обминути нову величезну політичну перешкоду, яка заступала дорогу планованому з'їздові, а саме — втручання Москви. Але ця перешкода не раз іще заважатиме у здійснюванні планованих з'їздів.

Врешті король Собеський, за свідченням митр. Жоховського, таки відмовив (« abnuît ») свої згоди на відбуття такої « приязної розмови » поміж уніятами і православними. Король, як це видно з його розмови з нунцієм на початку лютого 1679 р., думав, що з'їзду « не потреба робити », натомість єпископів православних « належить повернути до святої унії приватно », а не за допомогою спільних з'їздів. Все-таки Собеський не зовсім рішуче відмовлявся від думки про з'їзд уніятів і православних, а можливо для приховання властивих своїх планів рішив відкласти з'їзд до наступного сейму. Сеймова ухвала, посилаючись на ту обставину, що немовби « претенсії поміж уніятами і неуніятами на теперішнім сеймі поміститися не могли, тому їх відкладено до наступного сейму ».²¹ Притім сеймова ухвала наказувала, що « тимчасом обидві сторони у тому самому стані мають бути заховані аж до сеймового рішення ». Заразом обом сторонам « у всіляких справах, для скорішого доходження справедливости, сейм визначає не де іноді місце судової розправи, тільки на сеймових реляційних судах ».

Виникає дуже цікаве й основне питання, чому сейм гродненський, хоч з'їхалися представники уніятів і православних, таємничо відмовився, немовби з-за браку часу, розглядати їхні справи і довести до їх « успокоєння ». Видно якісь незалежні від короля політичні обставини спиняли плани і змушували короля і сеймових послів не розпочинати нарад у справах, що відносилися до Церков Уніятської і Православної в Польщі, хоч такі наради були б по лінії бажань короля. В такій його тактиці, як здається, слід добачати оглядання на сусідню православну Росію, яка інтересувалася справою церковної унії на терені Польщі, як чинником міжнародної політики, уже від часів панування короля Яна Казимира.²² Вислані до Польщі у 1653 р. москов-

²⁰ Титов, *Русск. правосл. церк.*, I, стор. 72; Замисловский, *таір цит.*, стор. 471-472.

²¹ *Volum. Leg.*, V, pag. 290.

²² DERUGA, *Piotr W. a unici*, ss. 3-5.

ські послы, згідно з одержаною інструкцією, повинні були пригадати польському урядові про скарги православних « на утиск, переслідування і зневагу грецької віри й обертання їхніх святинь на унію ».

Протекційний тон Москви відносно православних у Польщі виступив головно у мирних переговорах російського посольства у 1660 р. Російські послы поставили тоді навіть більші домагання. Вони вимагали, щоб унію зовсім скасовано у цілій Речі Посполитій, і щоб єпископи православні: Львівський, Луцький, Володимирський, Перемиський і Холмський могли мати вільний приїзд і спілкування з Київським митрополитом (під російською владою) у духовних справах своїх єпархій. Ідентично такі самі жалі, скарги і вимагання мусили польські сенатори вислухувати і в дальших роках, від 1666 до 1678.

Стан політичних відносин і ведених переговорів Варшави з Московою відбивався негайно і на мінливості основної тактики та почиань короля відносно Православної Церкви в краю. Коли в 1676 р. переговори в Москві не дали позитивних результатів і польський посол повернувся ні з чим,²³ Собеський 16 жовтня того ж року в Журавні склав мир із Туреччиною і одночасно носився з думкою створити лігу проти Росії.²⁴ Ця обставина значною мірою вплинула і на те, що за почином і завдяки видатній підтримці саме короля Собеського²⁵ прийнято на сеймі у Варшаві в 1677 р. ухвалу про скликання спільного з'їзду православних і уніятів до Гродна, під час наступного сейму. Планований з'їзд, як і відзначає митр. Жоховський, мав головно на меті об'єднати православних з уніятами під зверхністю папи римського. Такі прямування короля піддержувало на дебатах уряду угруповання, прозване від курсу своєї політичної орієнтації, « французьким ».

Одначе внаслідок нового договору з російським царем Федором Романовим, укладеного в Москві 13 серпня 1678 р. на п'ятнадцять років, Собеський мав уже зв'язані руки у вирішуванні релігійних питань Православної Церкви у Речі Посполитій, відповідно до своїх задумів. Четвертою бо статтею цього договору варшавський уряд зобов'язувався, що залишить Православну Церкву у незмінному стані, та що не буде приводити православного населення до єдності з Католицькою Церквою ані в обряді грецькому, ані — в латинському. І то не лише в містах тоді повернених Речі Посполитій, а взагалі в цілій державі.

²³ ЗАМИСЛОВСКИЙ, *теп цум.*, стор. 7-11. Пор. Zbigniew Wójcik, *Traktat Andruszowski 1667 roku i jego geneza*, Warszawa 1959, ss. 230-231, 255.

²⁴ PASTOR, *Geschichte der Paepste*, t. 14/II, S. 728.

²⁵ WELYKYJ, *Epistolae Metr. Kiev...* C. Zochovskyy, pag. 52.

В додатковім розпорядженні, данім своїм послам, московський уряд іще повторяє свою вимогу щодо виконання згаданої статті. Тому то царські послы, які прибули на сейм у Гродні дня 15 грудня 1678 р., поставили безумовну вимогу щодо її виконання, а навіть, відповідно до даної їм інструкції, домогались, щоб права православного населення загарантовано сеймовою ухвалою.²⁶

Але на перший план сеймових дебат у Гродні виринула справа війни з Туреччиною. Тому на сеймі висунуто « проєкт укладення остаточного союзу з Москвою та проєкт вирядження посольських місій до Риму, Відня, Венеції, Парижа і Мадриту ». ²⁷ Внаслідок такої ситуації нічого дивного, що хоч на сейм до Гродна з'їхалися православні й уніятські єрархи, духовні особи і делегати від шляхти і братств, то однак треба було відмовитися від спільних нарад. А це з тієї причини, що не було відповідних політичних умов до розв'язування релігійних питань на Русі, по лінії прямувань короля Собеського. Власне внаслідок цього сейм гродненський, зважаючи на тодішню політичну ситуацію, відклав справу « заспокоєння » уніятів і православних аж до наступного сейму.

Король Собеський, з уваги на те, що Польща знаходилася у безнастанній війні з Туреччиною, мусив старатися про поправні відносини з Росією, якої уряд безупинно встрявав у церковні справи у Польщі і не дозволяв на дальші публичні переходи православних єпископів на церковну унію. Тому король мусив обминати публичних їх переходів на унію та шукати інших шляхів до розв'язання церковних питань. Отак виникла тоді думка потайного навернення православних єпископів на унію.

Зрештою, король Собеський у тодішній політичній ситуації краю і загрози для Речі Посполитої від могутніх держав: Туреччини та Росії, щоб відтягти й ізолювати від них Православну Церкву на Русі, бачив тільки в Уніятській Церкві єдиний вихід для удержання державної суверенности над релігійними відносинами в краю. Такі власне мотиви прихильного відношення Собеського до унійних справ з'ясовує чітко уніятський Київський митрополит Кипріян Жоховський, у своєму письмі до Риму з лютого 1679 р.²⁸ Пише Жоховський, що король бажає, щоб православні підлягали Римові не тільки з огляду на римо-католицьку віру, яку сам визнає, але передусім — з огляду на « державні інтереси »,

²⁶ Замисловский, *твір цит.*, стор. 6, 11, 22, 464-466.

²⁷ KONARSKI, *Polska przed odsieczą wiedz.*, ss. 57-58.

²⁸ WELUKYJ, *Epistolae Metr. Kiow... C. Zochovskyyj*, pag. 52, « Informatio » митр. Жоховського, з Гродна, лютий 1679.

а саме, щоб відтягнути православних від влади Константинопольського патріярха та від російського царя, особливого їх « протектора і голови ».

Безперечно, король Собеський, з уваги на « державні інтереси » Речі Посполитої, та з уваги на свої католицькі переконання, як ревний і практикуючий католик прямував до навернення православних єпископів до церковної унії. Про спосіб її здійснення король, як видно з його розмови з нунцієм Франціском Бонвізіо у червні 1674 р., багато говорив і розмірковував з православними єпископами, які підсували королеві думку про створення « руського патріярхату », об'єднаного з Римом.

Крім того вельми знаменна є розмова нунція Бонвізіо з новообраним королем Собеським, проведена у червні 1674 р., про ще інший спосіб припровадження православних єпископів до єдности з Католицькою Церквою, а саме шляхом договорености з кандидатами на православних єпископів, або також з актуальними православними єпископами. Нунцій рекомендував королеві справи русинів-уніятів, щоб вони одержали назад численні бенефіції, захоплені православними. Притім нунцій з'ясував королеві, що « його королівство не буде щасливе, як лише тоді, коли всі греки об'єднуються під послухом папи ».

На ці слова нунція король відповів, що і він сам має надію привести православних до об'єднання. На підставі своїх численних переговорів (« trattati ») з їхніми єпископами, Собеський прийшов до висновку, що вони не є завзяті (« *ostinati* ») у своїх догмах, але не хочуть бути позбавлені своїх єпископств і дібр, якими володіють. На думку короля в тому саме полягає головна перешкода до їхнього об'єднання, що на всіх руських владицтвах одночасно сидять по два єпископи: один уніят, а другий православний і жодний з них не хоче поступитися для другого.²⁹

Тоді нунцій зазначив, що легко можна б з'єднати цих православних єпископів, дозволяючи, щоб кожний з них посідав далі те, чим володіє, але належить домовитися з ними (« *con aggiustare* »), що один наступить на єпископстві після смерти другого. Тобто, якби скоріше помер православний, то став би єпископом цілої єпархії – уніят. І навпаки, якщо помер би найперше уніят, то в усьому наступником був би православний. Аби тільки наперед склали католицьке віроісповідання. Таким чином православні єпископи, наvertsаючись до єдности з Католицькою Церквою, нічого не втрачають з того, що посідають, але можуть сподіватись чогось більше, якщо переживуть свого суперника – уніята. Але поки буде винесене таке рішення, треба ствердити, що навернення було справжнє і дійсне, під умовою, що мають бути позбавлені

²⁹ WELUKYJ, *Litterae Nunt. Apost.*, XII, pag. 306-307, звідомлення з 13.VI.1674.

бенефіцій, якщо повернуться до схизми. Така думка, як твердить нунцій, дуже подобалася королеві. Собеський сказав, що хоче поважно докласти рук до згоди. Сподівається цієї згоди на тій засаді, що « усувається страх перед втратою, а дається надію на зиск ».

Так, отже, як успішний спосіб для поширення унії нунцій радив королеві домовлятися з православними єпископами щодо їх приступлення до неї, і давати їм обітницю, що з часом, по смерті уніяцького єпископа, переймуть його частину єпархії. При введенні церковної унії у вакантній православній єпархії, на думку нунція, королеві тим більше треба б розважати прикмети кандидата на православного єпископа і перед висвяченням домовлятися з ним про складення католицького віроісповідання. Зрештою, до такої селекції кандидатів Собеський зобов'язувався у 1676 р., складаючи перед коронацією присягу, що не буде давати бенефіцій у Грецькій Церкві людям « нездатним », тобто недостойним.³⁰

Безперечно, у початках свого панування король Собеський, як це видно з його бажання оснувати « руський патріярхат », підпорядкований папі, думав про явне і публичне здійснення церковної унії, маючи головно на увазі тільки довготривалу війну з Туреччиною. Але згодом, коли усвідомив собі (що стало цілком ясне під час гродненського сейму у 1679 р.), що православний уряд Росії уживає своїх дипломатичних засобів, щоб не допустити до жадних змін, які зменшували б стан посідання православних у Польщі, король застосував іншу тактику, а саме складання тайного католицького віроісповідання. Притім рішився зі смертю православного митрополита Антонія Винницького скасувати зовсім цей титул і визнавати тільки уніяцького Київського митрополита. Зрештою тактика тайного віровизнання не була новиною, бо ще скоріше православні єпископи, заради одержання достоїнств склали тайне католицьке віроісповідання: Львівські Атанасій Желиборський – 1663 р., і Йосиф Шумлянський – у 1677 р. та Перемиський Юрій Гощовський – у 1669 р.

« Надією на зиск », як здається, король Собеський здобув головно православного Львівського єпископа Йосифа Шумлянського, який властиво « ще в стані світським будучи », одружившись з латинничкою Оленою Яблонською, став католиком, але точно невідомо, чи в обряді латинським, чи в грецьким, як уніят. За словами Перемиського єпископа Інокентія Винницького, Шумлянський саме « з уваги на свої католицькі переконання здобув єпископство ». Отож Шумлянський тепер, під час

³⁰ WELUKYJ, *Epistolae Metr. Kiev... C. Zochovskyj*, pag. 42-44. Письмо з Варшави, 17.III.1677, до кард. Касаната. ANDRUSIAK, *Józef Szumlański*, ss. 74-75.

сейму у Варшаві 7 березня 1677 р., тайно склав католицьке віровизнання у присутності лише короля Собського, уніятоського митрополита Жоховського і кількох єзуїтів, які співдіяли при його наверненні, м.ін. Теофіля Рутки.

Складене католицьке віроісповідання єп. Шумлянського мало залишитися тайним через « деякий короткий час » (« tantillum temporis »), як він сам про це звідомляв папу Інокентія XI, у листі з Варшави 7 березня 1677 р.³¹ Шумлянський подав як причину затаєння його унії, потребу насамперед « здобути собі прихильність декількох монастирів ». А митр. Жоховському єп. Шумлянський вияснив, що тому не може розголосити свого приступлення до унії, бо живе його противник єп. Єремія Свистельницький, який стільки разів хотів його усунути з Львівського єпископства. Однак Шумлянський обіцяв митр. Жоховському, що скличе ще в цьому 1677 р. синод єпархіяльного духовенства, та в « короткім часі » проголосить своє приступлення до церковної унії.

Все-таки єп. Шумлянський не скликав синоду і далі не виявляв публично свого об'єднання з Католицькою Церквою. В половині червня 1678 р. нунцій Франціск Мартеллі посередництвом єзуїта о. Рутки вияснив йому, що « недозволена це річ, і тому папа Інокентій XI не бажає собі, щоб він своє католицьке віроісповідання тримав у таємності. Незважаючи на наслідки, які з цього могли б виникнути, він повинен з усією щирістю і постійністю, як цього вимагає католицька віра, визнати її явно і привести до неї свій народ ».

У відповідь на такі вимогання нунція, Шумлянський разом із єзуїтом Руткою склав йому візиту. Притім перед нунцієм Шумлянський висказав « слова, повні найбільшої пошани та побожності » супроти Святішого Отця та Апостольського Престолу. Одночасно « публично перед нунцієм підтвердив своє католицьке віроісповідання, яке в минулому році тайно склав перед королем Собським і перед митр. Жоховським, і заявляв, що завжди був якнайпослушніший Святішому Отцеві та нунцієві ». Заразом Шумлянський просив нунція « допомоги та опіки, потрібних при його, Шумлянського, служінні своїй єпархії ».

Нунцій прийняв і вітав єп. Шумлянського дуже сердечно, радів його рішенням і вручив йому папське брєве, підкреслюючи, що Святі-

³¹ SZERTYŃSKYJ, *Mon. Ucr. Hist.*, IV, pag. 65-66. Єп. Ін. Винницький свою думку про католицькі переконання єп. Й. Шумлянського висказав образними словами в листі до кард. К. Барберіні, з 30.IX.1692. *Barb. Lat.*, 6648, f. 45v: « qui adhuc statu saeculari existens, dulces cibos capiebat, in domo visus est ambulare, et hoc intuitu adeptus est episcopatum »; *Litterae Nuntiorum*, XIII, p. 150.

ший Отець « як з найбільшою радістю прийняв відомість про його навернення, так тепер мав би найбільше вдоволення, якщо б він проголосив своє навернення, і через те покористувався б опікою та допомогою з його боку в усіх своїх потребах і при поширюванні Святої Унії. Ось тепер він отримав від папи доручення протегувати його, де буде потреба ».

Підчас розмови з Шумлянським нунцій згодився на найближчій своїй авдієнції у короля зарекомендувати його королівським ласкам, що нунцій і виконав. Листом від 20 червня 1678 р. звіdomляє кард. Чибо, що, під час авдієнції, до королівського палацу у Варшаві введено Шумлянського разом « з багатьма сенаторами та іншими панамі », від яких Шумлянський отримав побажання у зв'язку зі своїм католицьким об'єднанням.

Тогож дня після авдієнції, в четвер, в октаву Божого Тіла, король був на співаній Службі Божій в колегіяльнім костелі св. Івана Хрестителя. На ній був присутній також і єп. Шумлянський. Він сидів у пресвітерії, в ряді з іншими каноніками.

Правдоподібно нунцій був переконаний, що Шумлянський такою своєю поведінкою публично визнав своє приступлення до єдності з Католицькою Церквою. Нунцій закінчує свого листа про Шумлянського такими словами: « Треба тепер заохотити його, що і зробиться, — витримати і виконати свою постанову привести церкви своєї єпархії до Св. Унії ».

Гідне ще і те уваги, що єп. Шумлянський у вищезгаданому письмі до папи називає уніятського митрополита Жоховського « своїм пастирем », від якого приймає канонічне звільнення від неправильностей та від екскомуніки. Тобто єп. Шумлянський у цьому листі визнає Жоховського своїм законним митрополитом. Але з уваги на те, що приступлення Шумлянського до унії мало залишитися тайне і незане його єпархіянам, то вони не могли звертатися до митр. Жоховського при відкликах від рішень єп. Шумлянського. Тому для нього таке підпорядкування себе Жоховському як митрополитові не мало реальних наслідків, ставало по суті фіктивне.

Але, навпаки, єп. Шумлянський обіцяв Жоховському, що « не допустить більше апеляцій свого клиру до (православного) митрополита Руси », Винницького. В цих словах єп. Шумлянського виявляється його бажання бути незалежним від митр. Винницького. А мабуть у цій незалежності і ховається особиста надія єп. Шумлянського на « зиск », який виник для нього з його тайного приступлення до церковної унії. Слід пригадати давніший факт, що король Собеський, своїм листом з

Брацлава 10 березня 1675 р.,³² із-за старости митр. Йосифа Нелюбовича Тукальського надав адміністрацію Київської митрополії єп. Шумлянському, ігноруючи зовсім митр. Винницького. У зв'язку з тим, що вже в наступному році відношення короля Собеського до митр. Винницького поправилося, єп. Шумлянський мабуть побоювався, щоб король не підпорядкував його митр. Винницькому, і правдоподібно тому прийняв потайки унію, через що ставав незалежним від цього митрополита.

Здається, що єп. Йосиф Шумлянський при складанні католицького віроісповідання в 1677 р. виразно не ставив жодних вимог перед королем, чи уніятськими єпископами. Принаймні переговори щодо його вимог не були закріплені в документах. Зрештою, джерельні відомості під цим оглядом розглянемо нижче, при обговоренні постулатів єп. Шумлянського у зв'язку з довершеним порозумінням у 1681 р. Але напевно Шумлянський таким унійним актом віроісповідання задумував прихильно настроїти собі католицького короля Собеського, та уторувати собі шлях до пізніших, як це показалося у 1681 р., виразно поставлених домагань відносно митрополичої гідности. Одначе невідомо, чи в р. 1677 єп. Шумлянський знав про те, що король Собеський вирішив не призначувати після смерти митр. Винницького нового митрополита над дотеперішніми православними єпархіями і взагалі скасувати цей титул. Про такий свій намір король секретно сказав якраз у 1677 р. уніятському митрополитові Жоховському.

У зв'язку з прийняттям Львівським єпископом Шумлянським церковної унії, і рішенням короля скасувати титул православного митрополита в Польщі, уніятський митрополит Жоховський снував надійні плани про навернення до унії «цілої православної Русі». У своїй «Інформації» для папи Інокентія XI, складеній під час сейму у Гродні в лютому 1679 р.,³³ Жоховський підказував способи, як навернути на унію ще і Перемиську та Луцьку єпархії.

Цікаво було б дослідити, як до тих унійних планів короля, митр. Жоховського та єп. Шумлянського відносився православний митрополит Антоній Винницький та його братанич Іван Винницький. Здається, що митр. Винницький особисто залишався непохитним у православ'ї. Уніятський митрополит Жоховський, у своїй вищезгаданій «Інформації» з лютого 1679 р., характеризує його подібно як і єпископа Луцького, Гедеона кн. Святополка Четвертинського, як «псевдо-єпископів православної секти», що митрополит є у «схизмі». З цього виходить,

³² Андрусяк, *msip цит.*, стор. 62.

³³ WELUKYJ, *Epistolae Metr. Kiev...* С. *Žochovskyj*, pag. 51-54.

що старий митрополит Винницький тривав у своїм православ'ю і не прихилився до думки про церковну унію під послухом папи римського. Виявом таких непохитних православних переконань митр. Винницького були його заходи у московського царя про затвердження його на Київській митрополії, після смерті митр. Йосифа Нелюбовича Тукальського († 20.VIII.1675). Одержавши відмовну відповідь від російського резидента, митр. Винницький просив царя, щоб дозволив йому на проживання у Печерській Лаврі, де «хоче за свої гріхи покутувати як простий чернець».³⁴

Таке бажання перейти проживати до Києва мабуть тому виникло у митр. Винницького, бо в тому часі король Собеський схилився на бік його противника, Львівського єпископа Шумлянського, якому письмом від 10 березня 1675 р. надав адміністрацію Київської митрополії, не рахуючись зовсім з митр. Винницьким.

Але згодом, мабуть від коронації 1676 р., відносини поміж королем Собеським і митр. Винницьким покращали, правдоподібно тому, що цей тішився великою підтримкою серед православної шляхти. А саме вишенський сеймик 31 грудня 1675 р.³⁵ наперед висловлює невдоволення, що єп. Шумлянський випросив собі у короля адміністрацію Київської митрополії. А потім доручає своїм послам на сейм постаратися, щоб «так як король святої пам'яті Ян Казимир надав Київську митрополію його милості о. Винницькому, так і теперішній король, щоб при праві того ж о. Винницького зволив заховати».

Король Собеський щойно два роки пізніше задовольнив прохання митр. Винницького. А саме мандатом з Жовкви, 3 серпня 1678 р., звертаючись до єпархіяни Київської митрополії, затримує митр. Винницького на дотеперішній становищі і доручає, щоб вони тільки його, а не кого іншого визнавали своїм митрополитом.

Підтвердження Антонія Винницького у правах Київського митрополита мало вирішальне значення для просування митрополичого братанича Івана Винницького на становище Перемиського єпископа. У зв'язку з цим підтвердженням Антоній Винницький, як митрополит, одержував найбільший привілей, який посідали Києво-галицькі митрополити, а саме право вибирати, підтверджувати, висвячувати і встановляти всіх єпископів, що входили в склад цієї митрополії.³⁶ На підставі та-

³⁴ ANDRUSIAK, *Józef Szumlański*, ss. 62-63.

³⁵ *Akta Gr. i Ziem.*, XXII, s. 45.

³⁶ PATRYLO, *Archiep. pi-Metropolitani Kiev.-Hal.*, pag. 72.

кого митрополичого права мав він змогу пропонувати королеві свого братанича як кандидата на Перемишльське єпископство.

Здається, що вже в серпні 1678 р., одночасно з довічним захованням Антонія Винницького при гідності Київського митрополита, король на його просьбу погодився і пообіцяв надати молодому Іванові Винницькому Перемишльське єпископство. В кожному разі під час сейму у Гродні, в лютому 1679 р., Собеський, як це видно з його розмови з нунцієм Мартеллі,³⁷ уважав уже справу Перемишльського єпископства для молодого Винницького за вирішену.

Розгляньмо причини, ради яких король Собеський згодився на кандидатуру Івана Винницького на Перемишльський владичий престіл. Невідомо, чи Собеський давніше вже знав молодого Винницького, коли цей уже від 1672 р. як вояк разом зі своїм братом Петром був у полку воєводи руського Станіслава Яблоновського і брав участь у боях під проводом власне гетьмана Яна Собеського.

Але здається вже у 1678 р., а може і скоріше, митр. Винницький подбав про те, що король Собеський прийняв молодого Винницького на військову службу у королівській гусарській ґвардії та на палацову службу придворного королівського кімнатного. Така служба близько короля була найдогіднішою дорогою підійти під королівську ласку при наданні високого достоїнства Перемишльського владика. В кожному разі, в лютому 1679 р., в письмах нунція Мартеллі і митр. Жоховського згадується про подвійну двірську службу Івана Винницького: гусара королівської ґвардії та придворного «кімнатного» («*cubicularium*»). На цих становищах Іван Винницький, як юнак з шляхетного і багатого роду, з вищою латинською і польською освітою, подобався королеві, на якого дворі перебував і доповнював своє велико-панське виховання. Головно ж, хоч православний, погоджувався приступити до церковної унії.

Про своє рішення мати молодого Івана Винницького Перемишльським єпископом король повідомив нунція Франціска Мартеллі у розмові, яку провів з ним під час сейму в Гродні на початку лютого 1679 р. Собеський вияснив тоді нунцієві, що «немає зовсім потреби скликувати з'їзду уніятів і православних, бо тепер залишаються тільки два православні єпископи в Луцьку та Перемишлі» (тобто Київський митрополит і адміністратор Перемишльської єпархії Антоній Винницький і Луцький єпископ Гедеон кн. Четвертинський). На думку короля, «треба приватно постаратися привести їх до святої унії так, як це вже і ста-

³⁷ SZERTYCKUJ, *Mon. Ucr. Hist.*, IV, pag. 74.

лось із єпископом Львівським Шумлянським. А якщо б не можна було їх намовити, то (належить) розглянутися, бо вони вже люди похилого віку, щоб по їх смерті надати ці єпископства таким особам, які могли б повернутися до католицької віри». Король висловив думку, що «доконче вибрати такі особи з-посеред самих православних, які були б дуже схильні до унії і які перед їх обранням склали б католицьке віроісповідання. Такі єпископи можуть потім легко привести своїх вірних до єдності. А навпаки, якщо такі особи були б вибрані з-поміж уніятів, яких православні відразу недолюблюють, то не можна сподіватися жодної користі, а тільки — замішання і розрухів».

Слід додати, що тоді у Гродні, в лютім 1679 р., подібний далекосяглий план навернення православної Руси до єдності з Католицькою Церквою, крім короля Собеського з'ясував також і уніятський митрополит Жоховський, у письмі: «Інформація папі Інокентієві XI у справі навернення русинів».³⁸ Свою «Інформацію» Жоховський вислав за посередництвом нунція до Риму. Хід думок митр. Жоховського такий. По смерті православного білоруського єпископа Теодосія Василевича († 1 березня 1678 р.)³⁹ залишилися при православ'ї ще тільки дві єпархії з літніми єпископами: Перемиська — з православним Київським митрополитом Антонієм Винницьким і Луцька — з єп. Гедеоном кн. Святополк-Четвертинським. Король, по їх смерті, повинен дати ці єпископства тільки перевіреним уніятам, або принаймні не повинен поспішати з їх наданням, аж самі православні чинитимуть у нього заходи про віддання їх тій особі, яка є таких самих переконань, що уніятський митрополит. Таку ж пораду завжди дає митр. Жоховський магнатам і шляхті латинського обряду, коли після смерти православного священика йдеться про призначення уніятського на вакантну бенефіцію грецького обряду. Згідно отже з такою засадою, кандидати на єпископства Перемиське і Луцьке, а також кандидати на інші бенефіції, вибрані з-поміж православних, мають насамперед з відома короля, нунція та уніятського Київського митрополита скласти католицьке віроісповідання, а висвячення мають прийняти від цього ж уніятського митрополита. Далі пише Жоховський: «Якщо вони навертаються не заради одержання гідності, але з цілого серця, принаймні зовнішньо, про що вирішить Церква, то для Апостольського Престолу вистачить мати таких підданих».

³⁸ WELUKYJ, *Epistolae Metr. Kiov... C. Zochovskyj*, pag. 51-54.

³⁹ Дату смерті Василевича подає Прашко, *таїр цит.*, стор. 152: «Calendis Martiis», 1678, тобто 1 березня. Натомість Марусин, *стаття цит.*, стор. 422, — 11 березня.

Крім того Жоховський у своїй «Інформації» радить просити короля, щоб титул Київського митрополита зостався лише при митрополиті уніятським, та щоб після повернення Києва до Речі Посполитої, це місто було архикатедральною столицею уніятського митрополита, який zarazом одержав би і надання на Печерську архимандрію в Києві. А щодо Львівського єпископа Шумлянського, який хоч і уважається православним, але вже потайки визнав єдність із Католицькою Церквою і в ній далі триває, належить вимагати, щоб явно виступив як уніят.

Якщо порівняємо погляди короля Собеського і митр. Жоховського відносно способів навернення до унії єпископів Перемиського та Луцького, то бачимо, що їхні думки майже тотожні. Але Жоховський передусім вимагає від такого кандидата на єпископа прийняти висвячення від нього, як уніятського митрополита. Притім підкреслює потребу, щоб єп. Шумлянський публично виявив своє приступлення до унії. А мабуть така є думка Жоховського щодо публичного виявлення унії в разі навернення єпископів, Перемиського й Луцького. Натомість таких вимагань особливо не підкреслював король Собеський у розмові з нунцієм.

Під час розмови з нунцієм Мартеллі король Собеський подав йому до відома, що вісімдесятилітній митрополит Антоній Винницький, як «православний єпископ Перемишля», «хотів би» (*vorrebbe*) зробити коад'ютором свого племінника (*nipote*) Івана Винницького, «жовніра – гусара у королівській гвардії». Король «бачить його схильним стати католиком». Нунцій «на такі пропозиції відповів, що хоч можна сподіватися, як говорить король, більшої користі від схизматиків, які найперше приступили б до святої віри, то трудність полягає в тому, щоб можна тільки добре упевнитися про їхній щирий намір», бо «така справа вимагає великої обережності». Заразом нунцій зробив застереження відносно цього «жовніра, що добивається коад'юторства», мовляв, «такий перехід безпосередній з військової професії до церковної, і до ступня єпископства не обіцяє належних оwoчів, побажаних до спасіння душ». Але король відвертав ці закиди кажучи, що «сам він знає кандидата від довгого часу»; що це «особа чесна й освічена («*virtuoso e letterato*») і, як вихована на королівському дворі, посідає багато добрих і вартісних прикмет, що їх не зустрічається серед інших русинів («*Greci*»), здебільшого простих і неуків». При тім Собеський покликався на приклад Львівського єпископа Шумлянського, який, хоч раніше був теж добрим воїном, але потім став і добрим єпископом. На ці вияснення Собеського Мартеллі з свого боку обіцяв ще обговорити справу кандидатури молодого Винницького з уніятським митрополитом Жоховським, а потім написати до Риму.

Одержавши такі відомості від короля, Мартеллі відбув розмову

з митр. Жоховським. Цей, як слід висновувати з вищезгаданої його « Інформації », висланої за посередництвом нунція до Риму, поставився також досить критично до кандидатури « королівського кімнатного » (« *cubicularium* ») Івана Винницького на Перемишське єпископство, але і не зовсім заперечливо. Пише бо Жоховський про Винницького, що він хоч « є закоренілий у православ'ї » (« *radicatus et hic in schismate* »), але « подає і деяку надію на своє навернення до церковної унії ». Тому то Жоховський і далі думав, що відносно Івана Винницького належить поставити дилему: « або нехай складе католицьке віроісповідання і просить його (уніятського) митрополита Русі єпископських свячень, або нехай не називається єпископом Перемишським (бо через це заподіється кривду уніятському Перемишському єпископові), але нехай титулується єпископом Самбірським ». Бо, як твердить Жоховський, « усі руські єпископства мають сполучені два титули ». Також « тимчасово треба поділити добра престольні Перемишського єпископства на утримання і дотеперішнього уніятського єпископа Перемишського (Малаховського) і згаданого митрополичого братанича Винницького, який буде титулуватися лише єпископом Самбірським ».

Нунцій Мартеллі, як видно з його листа, писаного з Гродна 13 березня 1679 р.⁴⁰ до кард. Чибо, повністю погоджувався з критичним поглядом митр. Жоховського щодо кандидатури молодого Івана Винницького на Перемишського коад'ютора. Нунцій однак потішав себе тим, що після смерті « вже вісімдесятилітнього єпископа Перемишського » (тобто митр. Антонія Винницького), в цій дієцезії « легко удалось би викоренити схизму, якщоб король залишився при своїй думці — не давати нових номінацій схизматикам, які клопочуться про єпископства, так як це останнім разом він підказував королеві ».

Розгляньмо ще заходи уніятських єпископів про навернення на церковну унію літнього Луцького православного єпископа, Гедеона кн. Четвертинського та кандидата на білоруське православне єпископство, Климентія Тризни, так як про це оповідає нунцій Мартеллі у своєму листі з Гродна, дня 13 березня 1679 р. Ці відомості висвітлять нам деякі питання відносно обставин, серед яких постала кандидатура Івана Винницького на Перемишське єпископство.

Отож митр. Жоховський і уніятський Холмський єпископ Суша, у початках березня 1679 р. переговорювали з єпископом Луцьким кн. Четвертинським. Після розмови з ним прийшли до переконання і « сподівань », що він є « схильний датися намовити до відречення схизми ».

⁴⁰ SZERTYŃSKYJ, *Mon. Ucr. Hist.*, IV, pag. 75-77.

Жоховський і Суша «говорили» нунцієві, що єпископ Луцький «зрештою добра людина і можна надіятися великих плодів, якщо б він повернувся». Тому нунцій заохочував їх, зокрема єп. Сушу, який є «його, Луцького єпископа, приятелем», подбати про його навернення.

Після смерті православного Могилівського і білоруського єпископа Теодосія Василевича († 1.III.1678), старався у короля Собеського про це єпископство Климентій Тризна. Походив він із знатного роду, а тоді був ігуменом православного монастиря св. Духа у Вільні. Свої заходи збільшив він головно під час гродненського сейму; у другій половині лютого 1679 р. Його кандидатуру підтримував передусім високий державний достойник Михайло Казимир кн. Радивил, воевода виленський, підканцлер і польовий гетьман литовський. Завдяки цьому достойникові канцелярія литовська «видерла» від короля Собеського привілей для Тризни на вищезгадане єпископство.

Привілей мав бути вручений Тризни після того, як складе католицьке віроісповідання. «Король і підканцлер литовський думали, що Тризна має скласти віроісповідання, і з таким припущенням і для цієї мети прикликано до (королівського) палацу самого уніяцького митрополита (Жоховського) і латинського Холмського єпископа» (Станислава Свенціцького). Однак Тризна в їхній присутності «заявив, що ніколи не мав наміру покинути православ'я». Тризна «таку декларацію зробив навіть у присутності декількох уніяцько-грецьких єпископів і православного єпископа Перемиського (митр. Винницького), який був там присутній або випадково, або заходами уніятів, щоб краще збагнути духа і наміри Тризни, у присутності (цього) православного єпископа».

Митр. Жоховський повідомив про цей факт нунція Мартеллі. Нунцій зараз провів у справі Тризни розмову з підканцлером кн. Радивилом і латинським Холмським єпископом Станиславом Свенціцьким. А опісля, тому що тоді нунцій почувався хворий, за посередництвом абата Яна-Станислава Витвицького, пізнішого Київського єпископа, переказав він свою думку і самому королеві Собеському. Мартеллі висловлював свій жаль, що «в такій важливій справі, яка вимагає великої розсудливості, так усе робилося з поспіхом». Одночасно нунцій «радів, що випадок (з Тризною) виказав, як треба бути обережним з схизматиками, і не вірити так легко, що вони є схильними покинути схизму, як то деколи показували, щоб одержати ласку від короля». Королеві, «коли є такий ревний у поширенні унії, і якщо хоче досягнути бажану мету, годиться діяти у подібних справах зі зрілою і розважливою думкою, після попереднього порозуміння з нунцієм та уніяцьким митрополитом».

Абат Витвицький «повернувся від короля, щоб сказати нунцієві,

що Тризна напевно не стане єпископом, та що міністри з канцелярії далися обдурити». При тім міністри сказали королеві, що «подерли привілей, згідно з вимаганням і проханням нунція». Опісля Мартеллі ще особисто розмовляв про справу Тризни з королем на авдієнції. Собеський те все підтвердив, так як нунцієві переповідав королівські слова абат Витвицький. Тризна, отже, із-за своєї відмови стати уніятом (митр. Жоховський характеризує його як завзятого православного («*ferus schismaticus*»), зовсім не одержав білоруського єпископства.

З вищенаведених відомостей про обставини безуспішних заходів православного ігумена Климентія Тризни на одержання білоруського єпископства належить зробити деякі висновки, що виясняють і заходи православного митрополита Винницького про Перемиське єпископство для його кривного Івана Винницького.

Здається, що на прохання митр. Винницького король Собеський, під час гродненського сейму, або може ще скоріше, дав йому тільки словами обіцянку, що віддасть Перемиське єпископство Іванові Винницькому. Привілей на це єпископство король підписав молодому Винницькому аж після його обрання в жовтні 1679 р. Однак слід здогадуватися, що поки ще митрополит офіційально попросив короля про надання Іванові Винницькому єпископства, він, після розмови з королем, склав католицьке віроісповідання. Іван Винницький склав його мабуть у присутності Холмського латинського єпископа, Станислава Свенціцького, якого Собеський визначив був до прийняття такого ж віроісповідання від Климентія Тризни. Іван Винницький виконав бажання Собеського так, що король не мав жодних вагань і був готовий віддати йому єпископське достоїнство.

Про раніше складене католицьке віроісповідання Івана Винницького згадує нунцій Мартеллі у листі від 11 вересня 1680 р.,⁴¹ але не окреслює докладніше часу, коли це сталося. Нунція Мартеллі інформував мабуть єпископ Київський Витвицький, що Інокентій Винницький «спішно», після смерті митр. Винницького, як єпископа Перемиського, «вирвав номінацію на це єпископство, склавши найперш віроісповідання, але не на руки уніятського митрополита, ані згідно з формою приписаною Урбаном VIII, а потім його висвятив на священника епи-

⁴¹ Там же, стор. 93. Нунцій Мартеллі так пише про номіната Інокентія Винницького: «*fatta prima, per quanto mi si dice, la professione della fede, ma non in mano del metropolita unito, nè secondo la forma prescritta dalla santa memoria d'Urbano VIII, e poi fu ordinato sacerdote dal sudetto vescovo di Leopoli*». Ці відомості нунцій мабуть одержав від Київського єпископа Станислава Витвицького.

скоп Львівський Шумлянський». З цих слів нунція виходить, що Інокентій Винницький склав католицьке віроісповідання в скороченій формі перед тим, поки одержав королівську номінацію на єпископство. Складення віроісповідання мало місце або безпосередньо перед врученням привілею, отже перед 19 жовтня 1679 р., або давніше, тобто ще перед місяцем лютим 1679 р., поки ще нунцій розмовляв з королем Собеським. Не був присутній при складенні віроісповідання митр. Жоховський, але присутніми були вищезгадані: або єп. Свенціцький і абат Витвіцький, або може тільки сам абат Витвіцький.

В усі ці плани короля відносно складання католицького віроісповідання і приступлення Івана Винницького до церковної унії був втаємничений його стрий, православний митрополит Антоній Винницький. Видно це з описаного вище факту ставлення вимоги відносно унії Климентієві Тризні, саме у присутності цього митрополита. Здається, що також Жоховський, уніяцький митрополит, під час сейму у Гродні особисто вів розмову з молодим Винницьким на унійні питання. Так слід здогадуватися на підставі вищенаведеного письма Жоховського з лютого 1679 р. Жоховський бачив у нього схильність до унії, але коли молодий Винницький відмовлявся прийняти від нього єпископські свячення, Жоховський віднісся до нього з деяким застереженням.

Натомість є підстави думати, що кандидатуру молодого Івана Винницького на Перемишське єпископство підтримував тоді на сеймі у Гродні тайний уніяць, Львівський єпископ Йосиф Шумлянський. Іван Винницький мабуть був уже тоді таким тайним уніяцьом як Шумлянський. Отож у своєму письмі з Торокань від 1 лютого 1679 р.,⁴² Шумлянський просить митр. Жоховського постаратися в маршала В. Князівства Литовського Олександра Ілярія Полубинського про листа в його справах та вислати його до Дубна, або « до рук його милости Винницького ». Це вказувало б, що Шумлянський був у добрих відносинах з Винницьким, хоча не названим тут по імені, але найправдоподібніше Іваном, кандидатом на Перемишське єпископство.

Сейм гродненський закінчився 14 квітня 1679 р. Уніяцькі та православні владики, які прибули були на спільний з'їзд до Гродна, роз'їхалися до своїх єпархій з тією думкою, що хоч ухвала сеймова наказувала їм знову з'їхатися на наступному сеймі, то однак король, головно із-за державних інтересів, за словами нунція Мартеллі, « думав, що з'їзд не є вже більше потрібний ».

Новий почин у справі спільного з'їзду уніяцьів і православних дав

⁴² *Арх. Радзивілів*, відділ V, тека 391, № 15911.

потайний уніят, Львівський єпископ Йосиф Шумлянський. До цієї думки здобув він прихильність уніятського Холмського єпископа Якова Суші, а також уніятського митрополита Жоховського. Шумлянський і Суша особисто звернулися в цій справі до короля Собеського і їм удалося переконати його. Вони просили, а то і наполягали на нього («орадлі тіє», як король пізніше згадував), щоб проголосив з'їзд. При тім вони з'ясовували королеві необхідність з'їзду для навернення православних до церковної унії.

Про час, у якому відбулися переговори єпископів Шумлянського і Суші з королем відносно з'їзду, можна зорієнтуватися зі слів Суші, наведених у листі митр. Жоховського до кард. Нерлі. Пише Жоховський з Жирович, де відбувалася василіянська капітула, 12 серпня 1679 р., що єп. Суша оповідав тоді, як «перед двома майже місяцями» був присутній на розмові у короля Собеського у справі з'їзду.⁴³ Було це отже десь у половині червня 1679 р., коли Собеський, що перебував тоді у своїх добрах у Пилашковичах під Люблином, рішив скликати з'їзд уніятів і православних.

Одночасно тоді король призначив на місце з'їзду — Люблин, а термін скликання — день 1 жовтня 1679 р., і наказав приготувати відповідні універсали.⁴⁴

Собеський зробив однак ці починання без порозуміння з нунцієм Мартеллі, який не знав, «хто дає хід справі, а навіть, за словами Київського латинського єпископа Яна-Станислава Витвіцького, нунцій був з того здивований».⁴⁵ Бо досі король, на думку нунція, думав, що більш успішним способом буде «людям прихильним до унії і перевіреним давати бенефіції неуніятів», а також, що «колоквії» (розмови) зрідка коли допроваджують до згоди. Все-таки нунцій заявив, що він, згідно з даною йому з Риму інструкцією, ставиться до «розмови» «дозвільно», але з застереженням, щоб вона не набрала вигляду диспути у справах віри, на що виключно папа може дозволяти, а відносилася лише до «визнання претенсій, прав, і декретів». Тому то нунцій згідно з цим правилом «перекреслити мусив» деякі речення у королівським універсали, а крім того просив Собеського, щоб від свого королівського імені

⁴³ WELUKYJ, *Epistolae Metr. Kiou... C. Zochovskyj*, pag. 58.

⁴⁴ Лист Краківського єпископа А. Тшебіцького до короля з 19.VII.1679: «На те отак уніятам і неуніятам обряду грецького в місті своїм Люблинським колоквієм складати ваша кор. милість зволиш на день 1 жовтня в році теперішнім». *Арх. кн. Чарториських*, нр. 1376, стор. 346; *Тека Нарушевича*, нр. 177, стор. 645.

⁴⁵ Лист єп. Витвіцького від 1.VII.1679, там же, ркп. нр. 1376, стор. 333; *Тека Нарушевича*, нр. 177, стор. 657.

призначив на головуючого з'їзду котрогось із латинських єпископів, « сенатора розсудливого, вченого і ревного ».

Одночасно нунцій висунув застереження і щодо Люблина, як місця з'їзду визначеного королем, і думав, що краще було б його відбути у Варшаві, і то в часі, коли має бути скликана королівська рада. У столиці « присутність короля і співучасть латинських єпископів багато сприяли б і до успішного закінчення з'їзду, і до приготування скорих відповідей на винесені постанови ». Нунцій думав, що коли б з'їзд відбувався у Варшаві, то ця обставина облегшила б на нім головування Краківському єпископові Андрієві Тшебіцькому, якого нунцій запропонував на голову з'їзду. Притім Мартеллі бажав відсунути реченець з'їзду на кінець грудня або початок січня, коли то власне має зібратися королівська рада.

На зміну місця з'їзду, Люблина на Варшаву, погоджувався і король, і коронний підканцлер Карло Гарло.⁴⁶ Але щодо такої зміни місця Собеський бажав найперше порозумітися з Львівським єпископом Шумлянським і дізнатися про його думку, чи не натрапляє на які труднощі справа скликання з'їзду до Варшави. На це запитання Шумлянський відповів, « що з'їзд не може відбутися у Варшаві, тому що « греки », а особливо православні туди не прибули б, з огляду на віддалення від Руси, що було б зв'язане з більшими їхніми коштами подорожі ». Притім єп. Шумлянський ще й через те не погоджувався на відбуття з'їзду у Варшаві, бо там « не має церков грецького обряду, щоб можна було в них відправляти свої богослуження, зате є вони в Люблині ». Тому то король « мав намір проголосити реченець з'їзду таки в Люблині, на 5 листопада 1679 р., поки ще відбудеться королівська рада ».

Як уже згадувалось, Собеський, за підмогою нунція Мартеллі, запропонував провід на планованім з'їзді у Люблині Краківському єпископові Андрієві Тшебіцькому з тієї причини, що Люблин належав до його єпархії. Одначе Тшебіцький, відмовляючись через свою старість, вказав на Куявського єпископа Станислава Сарновського, або « якщо така є королівська воля », на когось зі світських сенаторів.⁴⁷ На думку Тшебіцького, єп. Сарновський особливо підходить до такої функції з тієї причини, що « з контроверзіями поміж уніятами і неуніятами є обіз-

⁴⁶ SZERTYŃSKI, *Mon. Ucr. Hist.*, IV, pag. 85-87. Лист нунція Мартеллі, з Варшави, 27.IX.1679.

⁴⁷ *Арх. кн. Чарт.*, нр. 1376, стор. 347; *Тека Нарушевича*, нр. 177, стор. 645: лист Тшебіцького з Кракова, 19.VII.1679.

наний, будучи Перемильським єпископом майже років двадцять ». Сарновський однак також відмовився через брак здоров'я.⁴⁸

Зі звідомлення нунція Мартеллі довідуємося, що король Собеський пропонував головування на з'їзді також і Перемильському єпископові латинського обряду, Станиславу Янові Збонському. За словами нунція, король тому призначив Збонського до головування на з'їзді, бо гадав, що він « як єпископ Перемильський, в якого єпархії знаходиться велике число православних, з огляду на свій авторитет, який має у них, може ліпше аніж який інший єпископ приготувати їхнього духа до унії і подолати труднощі, які можуть трапитися ». Однак єп. Збонський, щодо його делегації на з'їзд не міг рішитися, чи її прийняти. А в розмові з нунцієм і підканцлером наводив ту причину, що « не має достатніх засобів на видатки, які треба б зробити, бо згідно зі звичаєм цього краю треба, щоб єпископ-сенатор, призначений головувати на нарадах, угощав безперервно при своїм столі греків, які там прибули ». На те « підканцлер йому відповів, підбадьорюючи його, що король знайшов би спосіб йому відплатити ». Коли Збонський таки не погоджувався головувати на з'їзді, король запропонував цю чинність Холмському латинському єпископові Станиславу Яцкові Свенціцькому, але і він відмовився.⁴⁹

Вкінці Собеський призначив на з'їзд таких делегатів⁵⁰ із латинських єпископів: Київського Станислава Витвіцького та Смоленського Олександра Котовича; із світських, воєводів: троцького Маркіяна Огінського, та волинського Михайла Юрія кн. Чарториського; каштелянів: троцького Яна-Кароля Копця і брацлавського Юрія Вельгорського, а також — писаря В. Князівства Литовського й оршанського маршала.

Собеський під час оцих приготувань до з'їзду натрапив на труднощі теж і з боку канцлера В. Князівства Литовського — Христофора Паца. А саме, коли по написанні універсалів подано їх Пацові до прикладення печатки, канцлер відмовився. А мотивував свою відмову тим, що справи з'їзду ще не обговорено на раді сенату, і що сеймова ухвала відсилає це діло до наступного сейму. До того канцлер пригадував, що митр. Винницький говорив про з'їзд у Бересті і за дозволом короля запросив туди російських послів, які з свого боку запропонували місце його скликання — Київ. Вкінці канцлер заявив, що як не матиме окре-

⁴⁸ Там же, ркп. 1376, стор. 395; Тека Нарушевича, нр. 177, стор. 885, лист вп. Сарновського з Влоцлавна, 8.IX.1679.

⁴⁹ Тека римська, нр. 91, стор. 105, лист нунція з 18.X.1679.

⁵⁰ ANDRUSIAK, *Józef Szumlański*, s. 78.

мого листа від короля в цій справі, то не прикладе печаток до універсалів. На такі закиди Собеський виправдувався перед канцлером головню тим, що грецькі єпископи висунули справу з'їзду не у Варшаві, де присутня була рада єпископів-сенаторів, але щойно у Пилашковичах.⁵¹

Можливо, що саме вимовлювання єпископів-сенаторів і інших достойників спричинили пересунення з'їзду з 1 жовтня 1679 р., як з самого початку планував король, на день 5 листопада, а врешті — на 24 січня 1680 р. Заради остаточного встановлення дати з'їзду були ще у Собеського, правдоподібно у Жовкві, єпископи Суша та Шумлянський.⁵²

З принагідної згадки у листі нунція Мартеллі, писаним з Варшави 27 вересня 1679 р., довідуємося, що тоді король Собеський, разом зі своїм двором виїхав до Ярослава. Як показує дальший хід подій, митр. Антоній Винницький використав догідну обставину, що король знаходився в Ярославі, тобто близько Перемишля, і звернувся до нього особисто з проханням про здійснення давно планованого обрання молодого свого братанича на Перемиський владичий престол. Митрополит, здається, свою просьбу про королівське дозволення на елекцію свого кривного мотивував своїм похилим віком і збільшеною хворобою, бо дійсно у два місяці пізніше закінчив життя.

Собеський погодився на елекцію Івана Винницького та визначив її місце і день. Правдоподібно свою згоду король дав на письмі,⁵³ але документ цей не заховався. Із принагідних згадок в інших джерелах слід висновувати, що елекція відбулася у Перемишлі, в єпископській катедрі, на початку жовтня 1679 р. А саме про довершений уже вибір згадується у королівським привілею від 19 жовтня 1679 р.

За попереднім, отже, повідомленням митр. Антонія Винницького з'їхалися до Перемишля, до катедрі, делегати « трьох станів »:⁵⁴ духовенства, шляхти і братств, і в присутності митрополита вибрали одногослоно 25-літнього Івана Винницького Перемиським єпископом. Отак

⁵¹ *Арх. кн. Чарт.*, ркп. 1376, стор. 336; *Тека Нарушевича*, нр. 177, стор. 671, лист короля Собеського з Яворова, 28.VIII.1679.

⁵² *Тека римська*, нр. 91, стор. 103, повідомлення нунція Мартеллі, від. 18.X.1679. WELUKUJ, *Congr. part.*, I, pag. 64.

⁵³ Двадцять років пізніше король Август II видав Юрієві Винницькому номінаційний привілей на Перемиське владичтво, і щойно потім відбулася його елекція. Пор. Андрусяк, *Записник митр. Ю. Винницького*, стор. 202. Так мабуть було і тепер у 1679 р.

⁵⁴ *Там же*, стор. 181. Єп. Юрій Винницький згадує, що його брат єп. Інокентій був обраний « у листопаді ». Однак, як виникає з королівського привілею, обрання відбулося не в листопаді, тільки в жовтні.

у королівським привілею згадується про «згідну елекцію людей духовних і світських воевідства руського, дієцезії Перемиської, релігії грецької». Обрання Івана Винницького Перемиським єпископом можна до деякої міри собі уявити розглядаючи опис пізнішої такої ж елекційної урочистості єп. Юрія Винницького, як він сам про це оповідає у своїм записнику:

«1700, 5 червня (в суботу), у Перемиській катедрі, у присутності його милости о. митрополита (Льва Заленського), їх милостей отців єпископів: Холмського (Гедеона Войни Оранського) і Пинського (Антонія Жовківського), у присутності багатьох їх милостей не тільки духовних, але урядників земських, так грецького, як і латинського також обряду, яких катедра помістити не могла, бо було їх милостей над 600; при преподобних отцях ігуменах, намісниках, братствах, хоч не (до) всіх відома дійшло, спокійно, бо ніхто не заперечував, через слово «подобається» («placet»), дня 5 червня та елекція відбулася в ранніх годинах, на негідну особу мою».

«6 червня (в неділю), через руки його милости о. митрополита і їх милостей отців єпископів, ще при численнішій збірці (людей) був я висвячений на негідного єпископа».

Подібно відбулася елекція Івана Винницького на Перемиського єпископа в перемиській катедрі, в першій половині жовтня 1679 р. Але, мабуть, була це менша урочистість, аніж єп. Юрія і при меншій збірці людей. Правдоподібно тепер, у 1679 р., не було нікого більше з єпископів, тільки сам митр. Антоній Винницький, і напевно не брали участі в цій православної урочистості особи духовні і світські латинського обряду.

Після однодушного обрання Івана Винницького списано відразу протокол вибору, з підписами митр. Антонія Винницького і чільніших представників духовенства, шляхти і братств. Документ вибору становив підставу до видання королівського привілею. Цей документ сам елект Іван Винницький вручив особисто королеві Собеському, який перебував тоді в Жовкві.

Номінаційний привілей на Перемиське єпископство для Івана Винницького видав король Ян III Собеський під датою: у Жовкві, 19 жовтня 1679 р.⁵⁵ Документ писаний на пергаменті, польською мовою; король своїм «листом» і «декларацією» подає свою волю «до відома кожному» та відзначає, що «не скоріше» преподобний у Бозі отець митрополит Антоній Винницький «відібрав з ласки нашої королівської...

⁵⁵ Привілей номінаційний є в *Арх. перем. гр.к. кап.*, мішок 1, тека 2.

на уродженого Івана Винницького, придворного нашого кімнатного, племінника свого, побажану декларацію, аж той же уроджений Іван Винницький... показав нам ретельні доводи своєї гідности і придатности». Король, « маючи на увазі ці доводи, а до того стосуючись до права, привілеїв, конституцій, а також до згідної елекції людей духовних і світських », « надає йому вакантне владцтво Перемильське, Самбірське і Сяніцьке, після добровільної відмови і за переходом вищезгаданого отця Антонія Винницького на Київську митрополію ».

Слід для порівняння додати, що у привілею надання Перемильського єпископства Антонієві Винницькому з 27 квітня 1650 р.⁵⁶ король Ян Казимир надає йому « владцтво Перемильське і Самбірське », не згадуючи про Сяніцьке.

Заразом королівський привілей визначав йому право, щоб « після одержання висвячення тримав і уживав » владцтво Перемильське, « аж до останнього кінця свого життя ». Привілей віддавав йому Перемильське єпископство повністю, « з усіма церквами катедральними, манастирями, намісництвами, добрами, селами, фільварками, грунтами ». Притім привілей давав владу судити й управляти « духовними, архимандритами, ігуменами, протопопами і братствами релігії грецької ». Загалом, давав Інокентієві Винницькому права, які посідав « його попередник і перед ним інші, без будьякого поділення і розірвання, нічого не зменшуючи, ані вилучаючи ».

Вкінці привілею король Собеський « обіцяє від себе та від найясніших своїх наступників, що уродженого Івана Винницького збереже при держанні і спокійнім уживанні владцтва Перемильського, Самбірського і Сяніцького, також при юрисдикції духовній і нікого до (його) віддалення від влади, поки живий буде, не допустить ». Таке запевнення короля Собеського було дуже важливе при дальших заходах цього єпископа-номіната до одержання єпископських свячень, з уваги на пізніші протидії нунція та уніятів.

Наступного дня після видання номінаційного привілею король Собеський особним універсалом з Жовкви, 20 жовтня 1679 р.,⁵⁷ оповістив довершене надання Перемильського владцтва Іванові Винницькому. Про факт надання подається до відома кожному « так стану рицарського, як і міського, і іншим людям релігії грецької, урядам Перемильського,

⁵⁶ Там же, мішок 1, тека 2.

⁵⁷ Там же, тека р. 1679, II. Щодо посередництва Шуки і Галецького: *Арх. Публ. Потоцьких*, нр. 163, Тека Шуки, нр. 14, лист єп. Інокентія Винницького зі Страшевич, 10.V.1687.

Самбірського і Сяніцького владичтва підлеглим », з вимогою віддавати номінатові « всілякий послух і пошанування », як своєму владичі.

У своїх заходах про одержання привілею на Перемишське владичтво молодий Іван Винницький знайшов видатну підтримку у своїх впливових опікунів: королівського секретаря, Станислава Антонія Щуки та коронного кухмістера, Жигмонта Франціска Галецького. Про це потім так писав Винницький до Щуки: « як передніше, на заступництві вашої милости пана і його милости пана кухмістра коронного посередництві спираючись, ласки та прихильности його королівської милости одержав я декларацію, що дальшому ця єпископія не має підлягати роз'єднанню ». Зрозуміло, що їх заступництво Іван Винницький мусив здобути за допомогою дарунків-гонорарів. Дуже можливо, що Галецький за те, що став у пригоді Винницькому, пізніше (у 1687 р.) « даром держав » владиче село Валяву.

Отак на перемишську катедру вступив Іван Винницький, молодий 25-літній королівський придворний, людина світська, що однак у той час не було річчю незвичайною.

Хоч у номінаційнім привілею Івана Винницького згадується про його висвячення, але видно король Собеський одночасно зробив якесь ближче нам незнане застереження щодо часу його висвячення на єпископа. Правдоподібно навіть видав йому виразний наказ приймати єпископські свячення, аж до нового розпорядження. Відкладаючи йому свячення, король безперечно керувався в цьому випадку увагою на нунція та уніятського митрополита Жоховського, які ставили великі труднощі єпископським свяченням Івана Винницького. Тому то його висвячення на єпископа відбулося аж у грудні 1680 р., тобто у рік після елекції.

Передбачаючи, що мине довший час очікування на висвячення, мабуть на прохання Івана Винницького, король вмістив і в привілею, і в універсалі вимагання, щоб усі його « мали і знали за власного і правдивого владика Перемишського, Самбірського і Сяніцького, вольностей, відзначень, і всяких привілеїв, яких попередники його заживали, і йому заживати допускали »; та « щоб йому з повинности й обов'язку свого всіляку слухняність, чесність і пристойне пошанування, як своєму настоятелю в духовенстві релігії грецької віддавали і в усіх обов'язках, які владикам релігії грецької належать, задовольнили ». Такої вимоги не містить у собі вищезгаданий привілею на єпископство з 1650 р., а тільки цей з 1679 р. Видно особливе становище номіната Івана Винницького, виникле із-за передбаченого браку єпископських свячень, подиктувало відповідну додаткову вимогу про визнання його « власним і правдивим Перемишським владикою ».

У півтора місяця після обрання свого братанича на Перемиське єпископство, православний митрополит Київський, а від п'яти років довічний адміністратор Перемиської єпархії, Антоній Винницький, «літами вже та слабкістю здоров'я змарнілий», незабаром «досяг кінцевої мети літнього свого віку».⁵⁸ Помер він у владичому маєтку, у Вовчім біля Перемишля, дня 26 листопада 1679 р.⁵⁹ За інформаціями, які одержав нунцій Мартеллі, митрополит прожив 80 років.⁶⁰ Поховано його тимчасово скромним похороном у Перемишлі, мабуть у катедрі. Потім, 28 березня 1682 р., після перенесення його тіла до монастирської церкви у Лаврові, там його поховано урочистим похороном, який відправив його братанич, єп. Інокентій Винницький.

Немає достатньо обгрунтованої підстави приймати і ставитися поважно до зізнання Гавриїла Братковського в Люблинському Трибуналі в 1701 р.,⁶¹ неначебно піддані владичого села Валяви, з-за ненависти підступно отруїли митрополита. А саме Братковський подав скаргу на владичих підданих з цього села Валяви за те, що вони важко побили його сина Михайла, орендаря цих дібр. А щоб іще більше обвинуватити своїх ворогів закидає валяв'янам м.ін. і те, що вони довершили злочину отруєння митрополита. Натомість єп. Юрій Винницький, братанич митрополита, згадуючи у своїх записках про смерть стрія, не наводить отруєння як причини закінчення його життя. Немає теж і сліду, щоб проти валяв'ян із цього приводу внесено справу до суду. Тому, здається, обвинувачення їх Братковським є позбавлене імовірності тим більше, що митрополит помер не у Валяві, де була б нагода виконати цей злочин, але у Вовчім під Перемишлем.

Так само слід стримано віднести до окреслення, яке дає вищеназваний Гавриїл Братковський митр. Винницькому з того самого приводу у Люблинському Трибуналі, називаючи його єпископом уніятським. Безсумнівно Братковський тому так назвав митрополита, щоб підкреслити тим більшу злобу жителів Валяви. Зрештою, з розмови короля Собеського з нунцієм Мартеллі видно, що король у лютім 1679 р. уважав митр. Винницького православним. А знову єп. Юрій Винницький,

⁵⁸ *Арх. перем. гр.к. кап.*, тека р. 1680, V. Згадка в актах.

⁵⁹ Андрусак, *Записник*, стор. 181.

⁶⁰ Нунцій Мартеллі, у листі з 13.III.1679, так пише про митр. Ан. Винницького: «non resterebbe in Polonia se non un solo vescovo scismatico, che è quel di Premisla, hormai ottuagenario, onde dopo la sua morte si renderebbe facile l'estirpare lo scisma», Пів року пізніше митрополит помер.

⁶¹ *Арх. перем. гр.к. кап.*, тека р. 1701, VI.

згадуючи про смерть свого стрія митрополита, пише, що помер він « із великою побожністю », але не відзначає, що приступив до єдності з Католицькою Церквою. Тому ці твердження Братковського відносно митрополита є невірні. Тим більше, що уніяцький Перемиський єпископ Іван Малаховський у своєму письмі до Риму, висланім недовго після смерті митр. Винницького, називає його « схизматиком » і « великим супротивником унії ». ⁶²

Все-таки на підставі того факту, що митр. Винницький підтримував кандидатуру на Перемиське єпископство свого братанича, який уже тоді заявив свою готовість приступити до єдності з Католицькою Церквою, слід зробити висновок, що і сам митрополит став більше байдужий у справах православ'я, що в нього родинні інтереси взяли верх над православними переконаннями. Був це останній православний Київський митрополит у Речі Посполитій перед її поділами.

По смерті стрія, молодий Перемиський єпископ-номінат Іван Винницький, піднесений як світська людина на єпископську катедру, зачав приготовлятися до прийняття цієї гідності. Згідно з звичаями Східної Церкви не міг бути свяченим на єпископа, не ставши найперше ченцем. Винницький вибрав на місце своїх обличчій відомий монастир в Уневі, де архимандритом був його родич – Варлаам Шептицький, ⁶³ що пізніше, у 1681 р., теж тайкома об'єднався з Католицькою Церквою. Споріднення з Варлаамом, а також однакові релігійні переконання були, здається, причиною, заради якої молодий єпископ-номінат рішився на цей монастир. Чернечі обличчії відбулися там у грудні 1679 р. ⁶⁴ Монашу рясу дав йому сам архимандрит Шептицький, а при тім, за звичаєм, Іван змінив своє імення на Інокентій. День його чернечих обличчій не є нам точно відомий, але сталося це мабуть після 5 грудня 1679 р. Бо під цією датою король Собеський, підписуючи листа до перемиського підстарости Миколая Устрицького у справі введення єпископа-номіната в єпископські добра, називає ще Винницького іменням Іван. ⁶⁵

Дияконські свячення Інокентій Винницький одержав у місті Перемиської єпархії — Городку Солонім коло Львова, за календарем юліанським — 21 грудня 1679 р. Наступного дня — 22 грудня 1679 р. прий-

⁶² *Congreg. Generali*, т. 479, л. 57, зміст листа єп. Івана Малаховського.

⁶³ Був він двоюрідним братом митрополита Антонія і Стефана, батька єп. Івана Інокентія, Винницьких. Łoziński, *Prawem i lewem*, I s. 326.

⁶⁴ Добрянський, *Ист. еп.*, стор. 90; Петрушевич, *Свод. літ. 1600-1700*, стор. 195.

⁶⁵ *Арх. перем. гр.к. кап.*, тека р. 1680, V.

няв там же і свячення священниці.⁶⁶ Ці свячення дав йому Львівський єпископ Йосиф Шумлянський, який 14 грудня 1679 р., одержав від короля Собеського привілей на адміністрацію православної Київської митрополії.⁶⁷

Зате на свячення єпископські Інокентій Винницький мусив ждати майже цілий рік, тоді, коли його брат і наступник Гавриїл — Юрій, двадцять років пізніше, священниці свячення одержав 2 травня 1700 р., а єпископські — зараз місяць потім, 5 червня. Як уже відмічалось, хоч у його номінаційнім привілею була навіть згадка ще про його єпископські свячення,⁶⁸ то однак І. Винницький не відразу одержав дозвіл від короля Собеського на їх прийняття. Мабуть у зв'язку з цим для прийняття священничих свячень вибрав не Перемиську катедрю, але скромне провінційальне містечко — Городок Солоний.

Справу єпископських свячень номіната Інокентія, здається, мав вирішити з'їзд уніятів і православних, скликаний королем на 24 січня 1680 р. до Люблина, на т.зв. «Люблинське колоквию».

Найбільше надій покладав на з'їзд уніятів і православних головний його ініціатор, Львівський єпископ, а одночасно і адміністратор православної Київської митрополії, Йосиф Шумлянський. Розбуджував він такі ж великі сподівання і перед королем Собеським, і перед уніятською єрархією, що на з'їзді наступить «універсальна унія», і бажана «згода поміж уніятами і православними». Правдоподібно Шумлянський думав здійснити на з'їзді свій замір стати Львівсько-галицьким митрополитом і провести вибір на свою особу. Слідом за обіцянками Шумлянського також уніятська єрархія, очолювана митр. Жоховським, гаряче бажала з'їзду заради «загальної унії та згоди».

Уніятські єпископи, як це видно з їхнього письма до Риму, від 12 серпня 1679 р.,⁶⁹ були переконані, що «чільні провідники православ-

⁶⁶ «Метрика рукоположених», цит. у Петрушевича, *Свод. літ. 1600-1700*, стор. 194; DERUGA, *Piotr W. a unicy*, s. 9. Зате Голубець, *Лаврів*, стор. 59, твердить, що в грудні, після свячень Інокентія Винницького на священника, відбулися його обличини. Однак «Метр. рукопол.», як вище, коли відзначає дату його свячень на диякона та священника, називає його не світським іменням Іван, лише чернечим — Інокентій. Це значить, що Винницький ще раніше перед свяченнями був облечений. Згадка про свячення є також у Марусина, *стаття цит.*, стор. 423. Але заразом подає він неясну відомість: «Ende 1678 wurde er im Alter 24 Jahren Bischof».

⁶⁷ ANDRUSIAK, *Józef Szumlański*, стор. 76, зам. 7.

⁶⁸ *Арх. перем. гр.к. кан.*, мішок 1, тека 2: «аби... по одержанні посвячення, назване владицтво»...

⁶⁹ WELYKIJ, *Epistolae Metr. Kiov... C. Žochovskij*, pag. 58-59.

них виказують прихильного духа до згоди у вірі » з уніятами. « А якщо провідники приступлять до унії, то за ними, як пастирями, без великих труднощів піде не лише клир, але і невчений народ ». Очевидно уніятські єпископи мають тут на думці головно трьох православних єпископів: Шумлянського, номіната Інокентія Винницького та Гедсона кн. Четвертинського, прихильників церковної унії. Заразом у письмі підкреслюється, що на планованім « колоквіюм » буде обговорюване лише питання стосовно прав однієї і другої сторони, і уніяти ясно виведуть, що їм, а не православним « служать усі бенефіції ». При тім у листі уніятські єпископи стверджують передусім той факт, що сила православних, яка спиралася на шляхті, народі та козацькій потузі зовсім занепала. Тому вони сподіваються, що православні, « побоюючись, щоб не відібрано їм бенефіцій, хоч-не-хоч подадуть руку святій унії ».

Одночасно єпископи у своєму письмі до Риму вказували на певний засіб, від якого можна б « сподіватися поширення унії та навернення схизматиків ». Вони просили Апостольський Престіл, щоб « заради більшого добра для Русі основано патріярхат на Русі, з правами патріярхату Константинопольського ». Таким способом « русинам перетнеться зв'язок з Константинополем, а свята унія тим самим ще більше та міцніше укорениться ». Правдоподібно справу патріярхату на Русі мав розглянути власне приготовлений З'їзд у Люблині.

Натомість польські католицькі кола, головно єпископи-сенатори, як звідомляє про це нунцій Мартеллі,⁷⁰ мали сумнів, чи планована на з'їзді « універсальна унія » буде « щира і тривала ». Ці кола були переконані, що « Греки бажають такого колоквіюм, щоб на ньому лише зміцнити різні свої претенсії, які між собою мають ». Незважаючи на такі вагання королівських дорадників, Собеський « стояв незмінно на тім погляді, що належить зробити досвід шляхом вищезгаданого колоквіюм ».

Люблинський з'їзд розпочався у визначенім реченці, 24 січня 1680 р. Однак відбувся він лише частинно, без проведення головних запланованих нарад. Бо хоч прибули до Люблина уніяти і православні, тобто як говорить сучасне джерело, « Греки приступили до діла », ⁷¹ але король зовсім не прислав своїх делегатів, призначених до головування на цім з'їзді. Він і розв'язав його, відкладаючи його скликання знову

⁷⁰ SZERTYKUSJ, *Mon. Ucr. Hist.*, IV, pag. 87 лист нунція Мартеллі, з Варшави, 27.IX.1679.

⁷¹ *Teка римська*, нр. 92, стор. 23, депеша нунція Паллавічіні, від 14.II.1680.

до Люблина, на день 24 червня. Собеський мотивував таке своє рішення тим, що призначені на з'їзд делегати є йому в той час потрібні до відбуття наради у політичних справах. Однак властивою причиною нездійснення Люблинського з'їзду, подібно як з'їзду на гродненському сеймі, було прямування короля до укладення союзу з Росією. Вирішування ж уніятсько – православних стосунків на Люблинському з'їзді згідно з планами Собеського, тобто на користь об'єднання з Католицькою Церквою, могло тільки стати на перешкоді у мирних переговорах зі східною сусідкою.⁷²

Номінат Інокентій Винницький прибув до Люблина на з'їзд щойно 29 січня 1680 р., тобто з п'ятиденним опізненням, хоч наради розпочалися вже 24 січня.⁷³ Яка була причина його спізнення, точно невідомо. Можливо, що до спізнення спричинилося «прекословіє», тобто якесь невдоволення з боку духовенства та братств Перемиської єпархії, внаслідок непопулярності цього з'їзду, про що згадує сам Винницький у своїм листі, писаним з Люблина 5 лютого 1680 р.⁷⁴ Напевно знаємо, що з Перемиської єпархії прибув до Люблина на з'їзд ігумен монастиря в Лішні, генеральний намісник Перемиського єпископа Сильвестр Тваровський, а також — не названий по іменні лаврівський ігумен, правдоподібно Віталій Баранецький.⁷⁵ Однак слід думати, що крім цих двох представників ще більше осіб з Перемиської єпархії, і то в «численній кількості», приїхало на з'їзд, коли з Львівської єп. Йосиф Шумлянський «припровадив усіх світських і духовних осіб близько тридцяти», які під час з'їзду в Люблині залишалися на його утриманні.⁷⁶ Підвід до Люблина в той час мусили доставити номінатові Винницькому піддані владичого села Валяви, на що пізніше вони дуже скаржилися, вважаючи це за незвичайну послугу.⁷⁷

⁷² Потім російські послы, під час переговорів з сенаторами в травні 1680 р. закидали Собеському переслідування православних, а на доказ цього наводили саме факт скликання Люблинського з'їзду; (Титов, *Русск. Правосл. Церк.*, I, стор. 73). Політичні мотиви розв'язання з'їзду висвітлює також Марусин, *стаття цит.*, стор. 425-428. Хід Люблинського з'їзду добре опрацював Андрусак, у студії: «*Józef Szumlański*». З історії цього з'їзду візьмемо до уваги лише ті справи, що відносяться до єп. Інокентія Винницького.

⁷³ *Тека Нарушевича*, нр. 178, стор. 8. Пор. ANDRUSIAK, *Józef Szumlański*, s. 81.

⁷⁴ *Арх. перем. гр.к. кап.*, тека р. 1680, II.

⁷⁵ Про присутніх на з'їзді, пор. вищенаведений лист Інокентія Винницького.

⁷⁶ *Тека Нарушевича*, нр. 178, стор. 27. Лист єп. Йосифа Шумлянського до короля, з Люблина, 25.I.1680. Пор. WELUKYJ, *Epistolae Metr. Kioiv... C. Zochovskij*, pag. 63.

⁷⁷ Богущ, *твір цит.*, стор. 39.

Прибувши до Люблина, номінат Винницький під час нарад станув по стороні православних. Але відразу на самім початку, коли треба було зайняти місця, призначені для духовних достойників з Корони по правій руці єп. Шумлянського, якого обрано директором збору православних, виникла більша суперечка поміж молодим єпископом-номінатом Винницьким і унівським архимандритом Варлаамом Шептицьким про першість місця. Суперечка знайшла широкий відгук серед присутніх на з'їзді православних. Але, вкінці, за посередництвом Шумлянського єпископ-номінат відступив перше місце унівському архимандритові.⁷⁸

Православні, по довгих нарадах, ухвалили не провадити тепер переговорів з уніятами, але бажали, щоб усякі спірні церковні справи з уніятами вирішено на найближчій сеймі. Для представлення королеві цієї постанови, 2 лютого вибрали вони делегацію, до складу якої входив від православних із Корони — номінат Перемиської єпархії, Інокентій Винницький, а з В. Князівства Литовського — королівський секретар Софроневич.⁷⁹ На витрати, зв'язані з посольством до короля, на пропозицію Шумлянського православні з Корони ухвалили 1.000 зл. для Винницького, і таку ж суму ухвалили православні з В. Князівства Литовського для Софроневича.⁸⁰

Тимчасом Винницький, як «наречений єпископ Премискій, Са-ноцькій і Самборській», висилає з Люблина 5 лютого 1680 р. обіжного листа, писаного тодішньою українською літературною мовою. Цим листом скликає він на день 24 лютого до Перемишля всіх деканальних намісників і представників братств, для вислухання доповіді двох вищезгаданих ігуменів, які брали участь у з'їзді. Доручає, щоб ці ігумени «учинили реляцію того нашого з'їзду Любелського, і що на нем з обради всего духовного Коронного, яко і Литовського преложенства стануло».⁸¹ Притім «упоминає» під «тяжкими цензурами» намісників і братства, щоб «далій прекословити не важилися», і «аби на терміні помененом становилися і до поратованя Церкви Божой стараня прикладали».

Про хід і наслідки посольства Винницького до короля не маємо точніших відомостей. В усякому разі, з вищезгаданого його обіжника ясно, що він передбачав свою відсутність у Перемишлі на кінець лютого, тобто на той час, коли визначив єпархіяльні збори.

⁷⁸ Тека Нарушевича, нр. 178, стор. 9.

⁷⁹ Там же, стор. 10; пор. ANDRUSIAK, *Józef Szumlański*, s. 83.

⁸⁰ Тека Нарушевича, нр. 178, стор. 12.

⁸¹ *Арх. перем. гр.к. кап.*, тека р. 1680, II.

По безуспішних переговорах з православними уніятські єпископи, присутні на Люблинському з'їзді, а між ними і Перемиський єпископ Іван Малаховський, звернулися до короля Собеського з проханням, щоб у ніякому разі не дозволив на обирання нового православного митрополита, а єпископські свячення Інокентія Винницького відклав і учинив залежними від його об'єднання з Католицькою Церквою.⁸²

У перших місяцях після Люблинського з'їзду уніятські єрархи, незважаючи на невдачу та понесені витрати, все-таки не зрікалися думки про спільний з'їзд із православними, відкладений королем Собеським «із-за деяких іще невтихомиреної вітчизни оглядів», до Люблина, на 24 червня 1680 р. Уніятські єпископи і далі підтримували свою надію і бажання, щоб на з'їзді «помиритися у св. вірі» з православними. Тому у своїх письмах⁸³ до кардиналів Конгрегації Пропаганди митр. Жоховський і єп. Суша, від 26 лютого, і сам Суша, від 19 березня 1680 р., просять римські кола вплинути на короля та нунція, щоб вони у власних особах брали участь у запланованім з'їзді, і таким способом «запобігали усяким виниклим сумнівам».

Здається, що Жоховський і Суша особисто вели переговори з Собеським щодо з'їзду і згодом ще більше усвідомили собі ті труднощі політичного характеру, які звели нінащо січневий Люблинський з'їзд. Тому то тепер самі ці єпископи, «передбачаючи різні труднощі, які знову будуть турбувати з'їзд», вимагали («*postulavimus*») від короля Собеського пересунення з'їзду «на більш вигідний час, щоб міг він відбутися у присутності короля й нунція, чи то під час сейму, чи в іншому часі». Єпископи повідомили про це кардиналів Конгрегації Пропаганди письмом від 5 квітня 1680 р.⁸⁴ Так і сталося оголошений з'їзд також і в червні не відбувся.

Справи унійні стали предметом нарад щойно на сеймі, що зачався в січні 1681 р. А тимчасом ще скоріше король Собеський вирішив справу єпископських свячень номіната Інокентія Винницького.

Хід переговорів відносно його єпископських свячень у значній мірі залежав від рішення кардиналів Конгрегації Пропаганди, прийнятого в цій справі на сесії 4 червня 1680 р.,⁸⁵ у зв'язку з попередніми звідом-

⁸² Żochowski C. *Colloquium Lubelskie*, ss. 17-18; ANDRUSIAK, *Józef Szumlański*, s. 84.

⁸³ WELYKYJ, *Epistolae Metr. Kiou... C. Żochovskyj*, pag. 62-63; SZEPTYCKYJ, *Mon. Ucr. Hist.*, IV, pag. 91; пор. також МАРУСИН, *стаття цум.*, стор. 428, зам. 43.

⁸⁴ WELYKYJ, *Epistolae Metr. Kiou... C. Żochovskyj*, pag. 65.

⁸⁵ WELYKYJ, *Congr. part.*, I, pag. 65; *Litterae Congr. Prop. F.*, II pag. 112-114.

леннями нунція та уніятської єрархії. Про відповідне рішення секретар Конгрегації Едвард Чибо повідомив варшавського нунція Мартеллі в отакім сформулюванні. Кардинали « з великою та особливою похвалою » доручили нунцієві « старатися, щоб на випадок смерти православних єпископів Луцька та Перемишля король замістив ці єпископства особами – уніятами, або відклав привілеї надання на них, аж підійдуть особи більш придатні. У кожному разі належить відмовляти надання бенефіцій особам православним. Поки однак вони одержать бенефіції мають скласти католицьке віроісповідання і прийняти висвячення від католицького митрополита ».

Крім того секретар подав до відома нунція також і рішення Конгрегації, що відносилось до ситуації в Перемиській єпархії, зокрема до особи Інокентія Винницького. Зрештою, рішення Конгрегації у цій справі згоджувалося з планами короля Собеського. « Щоб полегшити навернення русинів-схизматиків вважають кардинали за відповідне (« s'è stimato bene ») старатися, щоб вибрано на їхні вакантні єпископства особи з їхнього середовища, поставивши їм вимогу, щоб стали католиками. Це можна б застосувати при зреченні православного єпископа Перемишля (митр. Антонія Винницького) на особу свого племінника (Інокентія Винницького), якщо цей зробить відповідну заяву щодо складення католицького віроісповідання і щодо прийняття свячень від митрополита », тобто від тодішнього уніятського митрополита Жоховського.

В тому часі, коли Конгрегація Пропаганди прийняла вищенаведене рішення, справа єпископства Інокентія Винницького уже так далеко просунулася, що він на основі королівського привілею вже перейняв правління над Перемиською єпархією і над всіма її владичими добрами. Залишалася до вирішення ще тільки справа його єпископських свячень, яких, згідно з волею Риму, мав би йому уділити лише уніятський митрополит Жоховський, та справа публичного приступлення до унії, чого теж вимагав Рим. Врешті зоставалася невирішеною ще і справа перейняття влади над уніятською частиною Перемиської єпархії, якою від десяти років управляв єп. Іван Малаховський.

З цих складних питань, літом 1680 р. на перший план виступила справа єпископських свячень номіната Інокентія Винницького. Єп. Йосиф Шумлянський, як адміністратор православної Київської митрополії, постановив сам його висвятити. Під кінець серпня 1680 р. звернувся він листом до короля Собеського з проханням про його позволення, щоб вільно було йому висвятити Перемиського номіната на єпископа. Король не хотів сам справи вирішувати, але листом від 30 серпня запитував нунція Мартеллі про його думку. Тоді також король переслав нунцієві і вищезгаданого листа єп. Шумлянського.

Нунцій Мартеллі дуже засмутився і збентежився таким намаганням єп. Шумлянського, і зараз пішов на розмову до Собеського. У його присутності нунцій поставив рішуче застереження стосовно висвячення Винницького Шумлянським. Про погляди нунція в цій справі і мотиви його застережень можна зорієнтуватися з його листів, у яких описує свої переговори і заходи, вжиті з цього приводу. Нунцій передусім відкликався на доручене йому рішення кардиналів Конгрегації Пропанди, що тільки уніятський митрополит Жоховський має право давати єпископські свячення, і що в Перемиській єпархії є вже уніятський єпископ Малаховський, якого не належить усувати з цього становища.

Незважаючи на такі застереження, король все-таки твердив, що до «навернення (православних Перемиської єпархії) до унії є необхідним — зробити єпископом Винницького. І це (навернення) не може удатися єп. Малаховському».

Відповідаючи, нунцій підкреслював, що «не практикується такої поведінки, щоб відсувати єп. Малаховського. Через те позбавлялося б стільки душ, уже укріплених у католицькій вірі, їхнього давнього пастиря і залишалося б їх під опікою іншого, щойно наверненого зі схизми, який ще навіть публично не заявив себе уніятю. Зрештою Винницький є ще дуже молодого віку і навіть достатньо не є вивченим у тому, що вимагається до душпастирського правління».

Тому нунцій Мартеллі підказував Собеському іншу можливість, а саме, щоб за згодою Апостольського Престолу «зробити Винницького коад'ютором єп. Малаховського». Можна б залишити при Винницькім доходи, які мав його стрий (митр. Антоній Винницький), але за тією умовою, щоб одночасно деяку їх частину призначував для єп. Малаховського. Цей знаходиться «у крайній убогості, і тому просив недавно дозволення зректися навіть єпископства, якщо б не мав якогось ліпшого забезпечення на своє утримання».

На думку нунція, «при такій розв'язці справи, якщо б Винницький мав добрий намір, живучи згідно з єп. Малаховським як його коад'ютор, міг би своєю поведінкою і своїм авторитетом у тих сторонах багато спричинитися для навернення схизматиків». В кінці розмови нунція з королем узгоджено, що відносно проєкту коад'юторства «належало ще відбутися наради з Київським єпископом, (Яном-Станиславом Витвіцьким), вислухати думки уніятського митрополита (Жоховського), а також довідатися, чи Винницький буде схильний прийняти такий поділ». На думку нунція, єп. Малаховський не був би противний такому проєктові, бо навіть недавно «відносився до Святої Конгрегації у справі свого єпископства».

Внаслідок застережень нунція Мартеллі Собеський під кінець роз-

мови обіцяв йому, що не дозволить на висвячення Винницького, аж будуть усунені всі труднощі.

Домовившись отак з королем, нунцій Мартеллі бажав зустрінутися з уніятським митрополитом Жоховським, якого приїзду очікував уже від червня, але митрополит відкладав свій приїзд до Варшави. Зате нунцій відбував кілька разів нараду з єп. Витвіцьким. Нарادي прямували до того, щоб знайти способи усунення канонічних перешкод, які виникли у зв'язку з бажанням єп. Шумлянського висвятити номіната Винницького. Але наради припинилися із-за хвороби нунція та через те, що єп. Витвіцький був зайнятий у королівській раді переговорами з московськими послами. А врешті, королівський двір виїхав з Варшави.

Одночасно нунцій Мартеллі, як сам оповідає, «засмучений і збентежений» із-за поведінки єп. Шумлянського, звертався до нього і листами, і за посередництвом довірених осіб, мабуть оо. єзуїтів. Мартеллі старався по змозі відсунути від Шумлянського всяку думку щодо намагання висвятити Винницького. Старався його відвернути від наміру, «такого огидного і шкідливого для святої унії, і такого безмірно шкідливого для репутації Шумлянського». Але нунцій не одержував відповіді на свої листи до Шумлянського. Мартеллі прийшов отже до переконання, що, незважаючи на його натиск, Шумлянський не хоче покинути думки про висвячення Винницького. Тому нунцій, як це стверджує у листі від 11 вересня 1680 р.⁸⁶ до секретаря Конгрегації Пропанди Чибо, прийшов до переконання, що «має достатню підставу сумніватися про щирість» Шумлянського та Винницького стосовно їхнього бажання єдності з Католицькою Церквою.

З тієї причини нунцій Мартеллі листом з Варшави дня 11 вересня 1680 р.⁸⁷ дав королеві Собеському цілковито відмовну відповідь у справі висвячення Винницького Шумлянським. При тому просив короля про відкладення свячень, аж доки з Риму не прийде відповідь. У листі до короля Мартеллі стверджує, що Шумлянський, після свого складення католицького віроісповідання і після заяв про унію, «не без тяжкого гріха і не без найслучнішого підозріння про рецидиву до схизми, сміє власним авторитетом потверджувати єпископів, бо це право належить до (уніятського) митрополита». Але з другого боку «і сам митрополит (Жоховський) у такому стані справи, не міг би приступити до потвер-

⁸⁶ SZERTYŃSKYJ, *Mon. Ucr. Hist.*, IV, pag. 93-95.

⁸⁷ Там же, стор. 95-97. На підставі аналізу цих двох нунційових листів можна дослідити переговори у справі висвячення Інокентія Винницького.

дження, бо Винницький є вже уніятим із-за складеного віроісповідання. Це ж суперечить канонічному праву установляти двох єпископів на тому самому престолі, що якраз відносилось би і до двох уніятських єпископів у Перемишлі».

А далі, в листі до Собеського нунцій Мартеллі висловлює думку, що «увесь овоч пильних і ревних заходів короля раптом марно пропав би, якщо б бажання Шумлянського і Винницького здійснилися. Настало б їхнє повторне відступництво: і святителя – Шумлянського, і висвяченого – Винницького. Зросла б пиха й упертість схизматиків і замішання серед уніятів. Передбачаючи ці лиха нунцій потішається надією, що король у такій ситуації своїм авторитетом усуне всяку недоречність і зажає вводити будь-яку новизну, аж поки не знайдуться відповідні засоби до укладення порозуміння в цій справі. В тому часі Винницький «матиме нагоду навчитися всього необхідного для виконання душпастирських обов'язків», а єп. Шумлянський, «полишивши тепер усі зволікання, які можуть тільки викликати підозріння та недовір'я, повинен доказати свою сталість в унійних переконаннях більш докладною і публичною заявою». Нунцій Мартеллі віднісся зовсім непримхливо до єпископських свячень Інокентія Винницького.

Такий же заперечний погляд на справу висвячення Винницького єп. Шумлянським висловив нунцій Мартеллі у своєму листі від 11 вересня 1680 р. до секретаря Конгрегації Чибо. Нунцій заявляє, що «має підставу сумніватися в їхній щирості щодо католицьких переконань, хоча б навіть можна сподіватися овочу, який вони обіцяють на користь святої унії». Мартеллі, розповідаючи у цьому листі про хід своїх заходів і розмов з королем Собеським і Київським єпископом Витвіцьким, у зв'язку з питанням висвячення Винницького, підказує Апостольському Престолові зробити Інокентія Винницького коад'ютором єп. Малаховського. Нунцій кінчає одне свого листа сумнівом, чи у зв'язку з домаганням єп. Шумлянського святити Винницького є вони схильні прийняти таку пропозицію коад'юторства, і чи дійсно вони обидва «мають добрий намір, і чи хочуть вірити згідно зі святою унією».

Король Собеський, одержавши листа від нунція Мартеллі, коло 20 вересня 1680 р. прикликав львівського єпископа Шумлянського до своєї резиденції в Яворові. Там обговорено негативну відповідь нунція щодо свячення Винницького. Шумлянському вдалося переконати Собеського, що такі краще буде, як він висвятить Винницького. Мабуть мотиви Шумлянського були такі самі, якими Собеський у наступному листі до нунція обґрунтовував необхідність висвячення Винницького. У кожному разі Шумлянський вийшов від короля дуже вдоволений і повідомив про це уніятського митрополита Жоховського.

Цими прямуваннями єп. Шумлянського висвятити перемиського номіната Винницького дуже стурбувався Кипріян Жоховський, який і сам, згідно з вимогою і рішенням Конгрегації Пропаганди, висував домагання висвятити Винницького. При тім, на випадок віддання цілої Перемиської єпархії Винницькому, Жоховський побоювався про дальшу долю церковної унії у цій єпархії і тому брав сторону її уніятського єпископа Малаховського. Безперечно, у зв'язку з такими побоюваннями уніятського митрополита, Шумлянський своїм письмом до нього, з 20 вересня 1680 р.,⁸⁸ старався його заспокоїти. Він запевняв його, що немає чого боятися з приводу цих свячень, тому що відношення перемиського номіната до єдності з Католицькою Церквою є таке ж прихильне, як його самого. Додає ще Шумлянський, що якимось то можна буде погодити на терені Перемиської єпархії становище нового єпископа Винницького зі станом правління єп. Малаховського. А вкінці Шумлянський заявляє з притиском, що «заради багатьох оглядів» він му- сить довершити консекрації Винницького.

Невідомо нам однак, щоб у тому часі митр. Жоховський писав протестуючі листи до короля Собеського, або до єп. Шумлянського, проти висвячення цим останнім номіната Винницького.

Як наслідок дальших підсилених заходів єп. Шумлянського на королівському дворі про висвячення «нареченого єпископа» Інокентія належить уважати «експресного листа», з яким король Собеський 31 жовтня 1680 р. звернувся до нунціятури у справі Перемиського єпископства. Слід вяснити, що тоді у Варшаві було двох нунцій: Франціск Мартеллі, архієпископ Коринту, та новий нунцій, Опіцій Паллавічіні, архієпископ Ефезу, який 20 вересня 1680 р. прибув до Варшави, але листа до короля у справах Перемиського єпископства ще в листопаді підписував Мартеллі.

У своєму вищезгаданому «експресному листі» Собеський подавав нунцеві спішні інформації у справі єпископських свячень Інокентія Винницького і просив скорої відповіді. Король наполягав на висвяченні Винницького Шумлянським і підкреслював, що «не є добре втрачати такий збіг обставин», тобто таку зручну нагоду; бо він «має більш вірні і докладні відомості про справи русинів, аніж будь-хто інший, і бажає поінформувати про це Апостольський Престіл і нунцій». Притім Собеський наводив такі важливі мотиви за висвяченням Винницького: Мають відбуватися сеймики, а було б добре перед тим висвятити Винницького на єпископа, щоб уникнути опору та замішання серед шляхти.

⁸⁸ *Арх. Ю.З. Рос.*, ч. I, т. IV, стор. 37.

Незабаром у січні 1681 р. буде скликаний сейм, на якому Львівський єпископ Шумлянський і номінат Перемиський Винницький, разом зі своїми прихильниками, планують заявити себе уніятами. Але якщо Винницький не буде висвяченим єпископом, не буде користуватися жадним авторитетом у справі такої великої ваги.

Собеський передбачав труднощі щодо свячень Винницького, якщо б їх довершили православні єпископи. Тому у листі до нунція висував можливість їх повторення ще й уніятським митрополитом, щоб таким чином увести в оману («*di ingannare*») самих православних. Бо приступлення Шумлянського і Винницького до унії « мало бути виявлене щойно на сеймі.

При тому Собеський пропонував, щоб Винницькому віддати цілу Перемиську єпархію, тобто навіть і ту її частину, яка належала до єп. Малаховського. Натомість Малаховський був би позбавлений власного єпископства і одержав би гідність єпископа титулярного («*in partibus infidelium*»), з призначенням відповідної суми на доходах Перемиського владичтва. На випадок, коли б Малаховський погодився на це, і Винницький виявив себе уніятим під час найближчого сейму, то Винницький готовий давати йому щорічно 1.000 фл.

В кінці листа король упевнював нунція і ручився, що коли Шумлянський і Винницький на сеймі заявлять себе уніятами, згідно з прийнятими формальностями, тобто і на письмі, то Винницький виконає те, що обіцяв.

На королівського « експресного листа » у справі Перемиського єпископства нунцій Мартеллі дав відповідь у тиждень після його одержання, листом від 6 листопада 1680 р.⁸⁹ Він заявляв, що якнайпильніше розглянув такі важливі мотиви, які наводить король « за висвяченням преподобного Винницького ». Однак нунцій « уважав за неменшої ваги ті труднощі, на які іншими разами вказував королеві ». Тому стверджує, що « характер самої справи, дуже поважної з уваги на всі свої обставини, далеко перевищує всі його повноваження, щоб можна дати дозволення на висвячення та взагалі дати скору відповідь і прийняти резолюцію. Рішення у такій справі залежить тільки від авторитету Святого Апостольського Престолу ».

Нунцій відзначає, що « всяка угода щодо зречення, яку склав би Малаховський, уніятський єпископ Перемиський, була б недійсна, якщо б не дістала підтвердження від Апостольського Престолу ». Він зобов'язується докладно повідомити цей Престіл про все, що король йому

⁸⁹ SZERTYCKYJ, *Mon. Ucr. Hist.*, IV, pag. 97-98.

тепер запропонував так, як уже зробив це два місяці раніше, коли король сповістив його у подібній справі. Останнім листом з Риму нунцій (30 жовтня) одержав відповідь, що папа справу відіслав до Конгрегації Пропаганди, де після зрілого розважання будуть прийняті відповідні резолюції». Нунцій не сумнівається, що папа після його звідомлень розпізнає «побожність і видатну ревність короля у справі такої великої ваги щодо поширення святої релігії і спасіння стільки душ, які легко навернулися б до правдивої віри, прикладом і доброю поведінкою, яку обіцяють королеві Львівський єпископ Шумлянський і вищезгаданий Винницький».

Коротко, нунцій заявив королеві Собеському, що сам не має такої влади, щоб міг рішати про єпископські свячення Винницького, і що в цій справі звернеться до Риму та звітлія очікуватиме резолюцій.

Після вислання відповіді королеві, нунцій Мартеллі і далі хвилювався з «неспокою та побоювання» про результат, який прийме справа свячень Винницького. Про свої побоювання він знову розмовляв з Київським єпископом Витвіцьким і просив його написати в даній справі до короля, очевидно, згідно з бажанням нунція. Єп. Витвіцький обіцяв йому це зробити, але невідомо чи додержав слова. У нунція ще тим більше зросло побоювання, бо «один з тих, що прикладали руку до навернення Львівського єпископа, тепер, здавалося, мав сумнів про його сталість».

Про свої побоювання у зв'язку з «експресним листом» короля Собеського та з намаганням єп. Шумлянського висвятити Винницького, нунцій Мартеллі повідомив римське кола листом від 13 листопада 1680 р.,⁹⁰ зверненим до секретаря Конгрегації Чибо. Коротко розповідає секретареві зміст домагань королівського «експресного листа» та одночасно пересилає копію своєї відповіді, даної королеві. Притім висловлює «сподівання, що король зостанеться заспокоєний такою його відповіддю. Король повинен усвідомити собі, що нунцій не може дати вирішення, вимаганого від нього у справі такій важливій, з якою належить віднестися і підпорядкуватися волі та авторитетові Апостольського Престолу». Але одночасно Мартеллі заявляє, що «не може ще знати, що Собеський постановить, коли розгляне його відповідь».

Все ж таки нунцій «надає великого значення обітниці короля, що Винницький виконає те, що обіцяв. Якби це здійснилося, був би це величезний успіх, якого можна сподіватися для святої унії». З другого боку Мартеллі побоюється прикрих наслідків для розвитку унії, якщо б

⁹⁰ Там же, стор. 98-100.

усунено дотеперішнього уніятського єпископа Малаховського з Перемиської єпархії, а призначено їй молодого, щойно наведеного єпископа Винницького, який ще досі не проголосив свого приступлення до церковної єдності. Побоюється нунцій і незгоди поміж уніятами, яка може виникнути з цього приводу, що Львівський єпископ Шумлянський претендує на титул митрополита, хоч Київським митрополитом є визнаний усіма уніятами Кипріян Жоховський.

У зв'язку із звідомленнями нунція Мартеллі з вересня і листопада 1680 р., за дорученням папи Інокентія XI дня 23 грудня 1680 р. відбулося засідання осібної комісії кардиналів Конгрегації Пропаганди. На засіданні кардинали схвалили прийняти письмо з інструкціями для нового варшавського нунція, Опіція Паллавічіні, як волю Святішого Отця і Конгрегації Пропаганди.⁹¹ Інструкція відносилася і до справи єпископських свячень Інокентія Винницького, які бажав довершити єп. Шумлянський, і до справи віддання уніятської частини Перемиської єпархії Винницькому, та до пропозиції, висунутої нунцієм Мартеллі і митр. Жоховським, — зробити Винницького коад'ютором єп. Малаховського. До всіх цих питань кардинали поставилися заперечно. А саме Конгрегація Пропаганди не лише відкинула королівську пропозицію, щоб Винницький одержав єпископські свячення від Шумлянського та щоб перейняв цілу Перемиську єпархію. Конгрегація Пропаганди визнала неприпустимою навіть таку пом'якшену пропозицію нунція Мартеллі та митр. Жоховського, щоб Винницький став коад'ютором Малаховського.

В інструкції, даній новому нунцієві Паллавічіні, зокрема підкреслюється заслуги єп. Малаховського для розвитку унії у Перемиській єпархії, а також правові підстави, заради яких саме йому належиться ціле це єпископство.

« Єпископові Перемишля, уніятові, який з такою похвалою через дванадцять років управляє цією церквою було обіцяно, коли його призначувано на це становище, що, як забракне православного єпископа, то йому зостанеться душпастирство і правління над цілою єпархією. На якій отже основі сьогодні не додержується даної обіцянки, але ще прямується позбавити єпископського престолу достойника ревного, побожного і католицького, який стільки і з таким великим успіхом працював над наверненням православних у цій дієцезії? »

« Важко зрозуміти, як король може так робити, коли вагався б

⁹¹ WELUKYJ, *Congr. Part.*, I, pag. 66; *Litterae S.C. Prop. F* II pag. 117-121.

дати чоловікові щойно наверненому якусь малу парохію. А тут ідеться про єпископство таке просторе і численне щодо населення».

Кардинали « дуже здивовані, що пропонується Апостольському Престолові справи такі несправедливі і нерозважливі як та, щоб зробити єпископом такого молодика як Винницький, до того тепер ще схизматика, який ще не склав ісповідання віри ». Дивуються, « як можна бажати мовчазного підтвердження і дозволення на висвячення Винницького схизматицькими єпископами ».

Здивовані кардинали і тим, « що є намагання позбавити, або довести до зречення свої єпархії єпископа (Малаховського), доброго, ревного і католицького, і дати її Винницькому, на підставі лише його обіцянки, що стане католиком. Винницький дає тим привід до підозрінь, що свята унія є лише засобом до здобуття користей ». Кардинали гадають, що такі « недоречні і шкідливі пропозиції противні способів поведінки, якого додержується Апостольський Престіл, не може ані ставити, ані навіть подумати король побожний і католицький ».

На думку кардиналів, зовсім не належить йти назустріч пропозиціям нунція, щоб зробити Винницького коад'ютором, навіть після того, якби він вчинив публичне ісповідання віри. А це з уваги на сумніви, чи навернення Винницького є щире. Навіть якщо усунути і те застереження, то яка є певність про його витривання у вірі? Які існують докази його ревности? Які є свідoctва, котрі переконували б про його духові якості, що йому можна доручити якусь малу парохію, а не то єпископство таке просторе, що нараховує 5.000 парохій? »

Притім кардинали зобов'язують нунція Паллавічіні « подати до відома Кипріянові Жоховському, митрополитові русинів, усі пропозиції, зроблені королем попередньому нунцієві (Мартеллі) і накладені теперішньому нунцієві (Паллавічіні) доручення, щоб також і митрополит зі свого боку співдіяв, оскільки було б потрібним, перешкодити здійсненню такого шкідливого наміру ».

« Доконче доведе нунцій до відома, кому уважатиме за відповідне, і це доручення, яке одержав, а саме, щоб не погоджувався і чинив опір проти номінації Винницького. Має подати найгарячіші прохання до короля, щоб він зволив відкликати номінацію, дану Винницькому, та щоб король залишив Перемишське єпископство законному уніяцькому єпископові Малаховському, який там тепер є. Через те зросте слава короля у світі і багато заслужить собі у Благословенного Бога ».

« Заохотить нунцій і Перемишського уніяцького єпископа витривати непохитно у трудах і перешкодах, яких досвідчає уже від дванадцяти років. Запевнить його про опіку Святішого Отця і про потрібну йому грошеву допомогу ».

Нунцій Паллавічіні одержав інструкції і « відносно грецького єпископа Львівського, колишнього схизматика, що перед (кількома) роками склав ісповідання віри, але тайно. Щоб відкласти публичне проголошення свого католицтва, подавав він різні приводи, і аж досі (Конгрегація) ставилася толерантно до його поведінки. Але, очевидячки, це відкладання затягається, і тому існує слушна підстава сумніватися про щирість його віри. До того постарався він у короля про титул митрополита, висвятив уже Винницького (на священника), хоч цей не склав ісповідання віри. Останнім часом заявив бажання висвятити Винницького (на єпископа) як митрополит, хоч це належить тільки до уніятського митрополита ». Конгрегація наказує нунцієві « примусити Шумлянського скласти з себе цей титул митрополита і заявити себе публично католиком ».

Якщо Шумлянський одного і другого вимагання не виконав, нунцій « докладе заходів, щоб його інші уважали за чоловіка підозрілої віри. Таким способом (католики) звільняться від неправильного погляду і пересуду. Шумлянський може спричинити більші шкоди святій унії уважаючи себе католиком, аніж якби всі його уважали за схизматика ».

« Також ужив нунцій заходів у короля, щоб відібрав Львівському єпископові Шумлянському привілей на титул митрополита. Не належить бо до короля надавати цей ступінь, але до Апостольського Престолу, який уже віддав його митр. Кипріянові Жоховському ».

В кінці листа кардинали « з уваги на важність справи » заохочують нунція щоб « зробити те, що необхідне у цім ділі, для служби Богові та релігії ».

Кардинали вимагали від нунція Паллавічіні пильних заходів, щоб Собеський скасував наданий Винницькому привілей на Перемишське єпископство. Одночасно вони також не погоджувалися і на те, щоб « молодикові, якому не можна було б віддати душпастирства навіть над малою парохією », а до того непроголошеному уніятові, дав єпископські свячення єп. Шумлянський, також ще непроголошений уніят. Таким чином, якщо Собеський оглядався повністю на Рим, то молодий Винницький не став би навіть коад'ютором Перемишського єпископа Малаховського.

Однак в Римі добре орієнтувалися, що їхні погляди на справи Перемишського єпископства і висвячення номіната Винницького не є тожні з поглядами Собеського. Передбачаючи труднощі щодо виконання даних нунцієві інструкцій, кардинали одночасно « залишили до його ревності та розсудливості », що з цього належало « додати або пропустити ». Нунцій Паллавічіні мав сам вирішити, що « може придатися, чи зашкодити успіхам православних, а збільшити користь святої унії ».

Таким чином Конгрегація залишила нунцієві дещо вільніші руки у виконанні даних йому доручень.

Зрештою рішення з Риму прийшло запізно. Собеський, з-за мотивів, які ще раніше з'ясував нунцієві Мартеллі і вимагав від нього скорої відповіді, висловив свою згоду, щоб єп. Шумлянський висвятив номіната Інокентія Винницького на єпископа. У вищезгаданому листі до митр. Жоховського, від 20 вересня 1680 р., єп. Шумлянський висвітлює власне одну з головних причин, чому необхідними стали свячення Винницького, а саме, щоб шляхта «на сеймиках шуму не зчиняла». Православна бо шляхта безперечно була невдоволена тим, що Перемиський номінат уже майже від року не висвячується на єпископа. Виявом такого власне настрою серед шляхти, прихильного православ'ю та Інокентієві Винницькому, є інструкція вишенського сеймика від 30 грудня 1680 р., у справі «заспокоєння» Перемиського єпископства згідно з давніми правами, тобто з правами наданими православним.⁹² А з думкою шляхти рахувався король Собеський. Тому то і в письмі до Риму нунцій Мартеллі «з побоюванням і заклопотаністю» думав про «результат справи» і давав зрозуміти, що король відносно єпископських свячень Винницького може не оглядатися на Рим. Так і сталося. Собеський вирішив їх зовсім без відома нунція.

Мабуть заради оточення факту таємницею перед нунцієм і уніяцькою єрархією, єпископські свячення Інокентія Винницького відбулися не в Перемишлі, але в крилоській катедрі в Галичі. Свячення відбулися в неділю, за календарем юліянським – 21 листопада, а за григоріянським – 1 грудня 1680 р.,⁹³ на свято Входа в храм Пресв. Богородиці. Висвячував його Йосиф Шумлянський, при співучасті мукачівського єпископа Йосифа Волошиновського й унівського архимандрита Варлаама Шептицького, та в присутності численних духовних і світських людей. Гідним уваги є підбір єпископів-святителів: Шумлянський – тайний католик – уніят, і Волошиновський – визнаний Римом ще в 1669 р.⁹⁴ Однак одного і другого єпископа Рим, у виданих актах, що відносяться до консекрації Винницького, називає «схизматиками».⁹⁵ Зрештою Волошиновський був менше відомий у шляхетських колах руського воєвідства щодо своїх релігійних переконань.

⁹² *Akta Gr. i Ziem.* XXII, s. 130.

⁹³ Метрика рукополож., у «*Свод. літ. 1600-1700*», Петрушевича, стор. 197-198; Марусин, *стаття цит.*, стор. 431.

⁹⁴ Гаджега, *стаття цит.*, стор. 167; А. ВАРАН, *Metropolia Kiov. et Eparch. Mukac.*, pag. 77.

⁹⁵ WELUKYJ, *Documenta Pontif.*, I, pag. 644-645.

Йшлося отже про зберігання знаків мнимого православ'я у нововисвяченого єпископа Інокентія Винницького. Тому то не запрошувано нікого з уніятських краєвих єпископів. А не кликано до співучасти у висвяченні Винницького православного Луцького єпископа Гедеона кн. Четвертинського, бо він у той час був уже неприхильний об'єднанню з Католицькою Церквою, та взагалі держався іншого політичного напрямку, аніж Шумлянський і Винницький.⁹⁶ Правдоподібно з цих саме оглядів висвячення Винницького не довершили три єпископи (консекратори), як це зрештою наказував канон Східної Церкви.⁹⁷

Після висвячення, мабуть у найближчу неділю (8.XII.1680), 26-літній єп. Інокентій Винницький, відбув свій в'їзд до Перемиської катедри. Є підстави прийняти, що в'їзд проходив дуже торжественно, як це стало звичаєм для тогочасних достойників урочисто вступати у володіння високого уряду.

Тому слід здогадуватися, що на в'їзд єп. Інокентія Винницького до Перемиської катедри, її катедральне братство зорганізувало з-поміж синів міщанських, поповичів і шляхтичів — студентів Єзуїтської колегії, почесний почет, який верхи, на прибраних конях, виїхав далеко від брам міста Перемишля назустріч своєму новому єпископові. Почет супроводжав його повіз до міських мурів при Львівській брамі. Тут уже ждали на єпископа численно зібрані вірні, під проводом Перемиського катедрального крилоса. Прибули отже на привітання священники-крилошани, світські і монахи, з усіх дев'яти перемиських церков. До обов'язку цих крилошан власне належало: «бути готовими до асисті, скільки разів преосвященний пастир буде в'їжджати до своєї Перемиської катедри і в ній перебувати». Перемиський крилос тоді очолював «перемиський намісник катедральний», о. Олексій Цвіркоцький. Брав участь у в'їзді також і генеральний вікарій єпископа, Сильвестр Тваровський, який напевно був присутній і на його висвяченні в Галичі. Прибули також і найближчі від Перемишля деканальні намісники та ігумени монастирів.

Від Львівської брами духовенство з процесією, хоругвами, а правдоподібно і з «музикою», супроводжало єп. Інокентія вулицею Гродською до катедри Різдва св. Івана Христителя, що була також на той час святково прикрашена гербами нововисвяченого єпископа. У катедрі, у сослуженні крилошан, відправив він торжественне богослуження, а

⁹⁶ ANDRUSIAK, *Józef Szumlański*, s. 93.

⁹⁷ *Кормчая Книга*, I, Москва 1834, стор. 48.

якщо в'їзд відбувався в неділю, то відслужив і літургію, та дав архієрейське благословення.

Того самого дня, мабуть зараз після урочистих богослужень, влаштовано в єпископському дворі в Перемишлі пишний прийом для запрошених гостей з родини нововисвяченого, з духовенства і видатніших достойників. На прийомі напевно не було нікого з латинського духовенства, бо єп. Інокентій виступав тоді явно як православний. Але правдоподібно запрошено на бенкет чільніші особи з урядів земського та старостинського, як підстаросту і підкоморія і.т.п.

Під час гучного бенкету виголошувано привітальні промови, декламовано похвальні вірші-панегірики у честь високого достойника. Так, напр., у 1678 р. відбувалися урочисті в'їзди Михайла кн. Радивиля на перемиське староство, а також єп. Яна-Станіслава Збонського на Перемиську латинську катедру. З цієї нагоди місцева єзуїтська Колегія вшанувала їх панегіриками, які їм присвячено і торжественно вручено. На другий день після свого в'їзду єп. Збонський був на обіді в Колегії, під час якого студенти декламували гімни та епіграми з панегірика.

Подібні урочистості відбувалися в Перемишлі з нагоди торжественного в'їзду єп. Інокентія Винницького до Перемиської катедри грецького обряду. Заховалася власне відомість про твір, що виник з цього приводу (« sub ingressum »). Заголовок твору такий:⁹⁸ « Drotae seu cursus gentilitiae Winnicianae curae ». Як автор твору фігурує Іван Нарольський, перемиський катедральний писар.

Про походження автора Івана Нарольського не маємо докладніших відомостей. Можливо, що він є також автором панегірика, складеного у честь православного єпископа Мстиславського, Теодосія Василевича Бабаєвського, а видрукуваного в 1677 р. Нарольський від 1687 р. був уніятським священником парохом церкви Успення Преч. Діви Марії на передмісті Ярослава та ярославським деканом. Помер там у січні 1701 р.

Твір Нарольського « Drotae » був виданий у Замості, в друкарні Замойської Академії, в 1681 р. Друк складався з шістьох аркушів, тобто з дванадцяти сторінок, а написаний у двох мовах: по-латинськи – прозою, а по-польськи – віршем. Твір не заховався, але про його зміст і про обставини його написання можемо догадуватися тільки з аналізу

⁹⁸ ESTREICHER K., *Bibliografia Polska*, t. XXIII, Краків 1910, стор. 43. Про інг्रेसи та панегірики, див. А. BRUESKNER, *Encyklopedia Staropolska*, I, 459; II, 98; ZAŁĘSKI, *Jezuici w Polsce*, t. IV, cz. I, 628; cz. III, 1047. Про Івана Нарольського, пор. ЛАКОТА, *Три синоди*, стор. 24; *Арх. перем. гр.к. кап.*, тека р. 1701, III.

його заголовка. Слово « *Dromae* », це безперечно скорочене з грецького « *to drómēma* », що значить по-латинськи « *cursus* », тобто біг, перебіг, хід. Слово « *gentilitius* », що належить до роду; а зокрема « *gentilitia* » значить те саме, що « *gentilitas* »-спорідненість, тобто означає ті родини, які належать до спільного роду. « *Curae* » це, здається, « прямування, змагання ». В такому разі цілий заголовок належить так перекласти: « Біг і прямування роду Винницьких ». Твір змальовував шлях до знаменитості і слави роду Винницьких. Був це отже, панегірик — спів похвали для цієї родини, яка через Київського митрополита Антонія Винницького вже станула на вершку світової величі. Нагодою до виникнення панегірика, як це відзначено в його заголовку, був безперечно новий момент до збільшення родової хвали Винницьких, через єпископські свячення Інокентія та його урочистий в'їзд, що відбувся в грудні 1680 р.

Є підстави думати, що « *Dromae* » був знаний домініканцеві Урбанові Багриновському, який у своїй мові з 1701 р., присвяченій померлому Інокентієві Винницькому: « *Laur nieśmiertelności* », також багато говорить про славу родини Винницьких. Багриновський обговорює частинно ту саму тему, яку опрацював раніше Іван Нарольський. Тим більше, що Багриновський, оповідаючи про єпископські свячення Інокентія Винницького уживає майже ідентичного слова, яке є в заголовку твору Нарольського. Пише Багриновський: « До нескоротельного лавру треба було бути продромом, (т.зн. авангардом, передньою сторожжю) єпископській тіярі на голові коронованого Інокентія Винницького ». Дуже правдоподібно, що ужиття Багриновським слова « продромом », наступило під впливом твору Нарольського « *Dromae* ». В такому разі Багриновський з панегірика Нарольського використав в основному зміщені там відомості про предків єп. Інокентія Винницького, починаючи від його прадіда Василя Винницького.

А Нарольському служили відомостями про предків, єп. Інокентій та його брат Петро Винницькі, люди дуже освічені, бо колись відбували свої студії у Краківській Академії. Тому дуже можливо, що і вони не лише покривали кошти друку, але послужилися іменням Івана Нарольського при виданні цієї збірки, яку спільно з Нарольським опрацювали латинською і польською мовами.

Стосовно ходу думок, піднеслих настроїв і хвилюючих почувань, які виявлялися у виголошених промовах і деклямаціях з нагоди врочистого в'їзду єп. Інокентія належить здогадуватися, що вони знайшли потім закріплення в друкованім панегірику Нарольського.

Хоч у Перемишлі гучно і шумно відбувалося торжество з нагоди в'їзду єп. Інокентія Винницького до перемиської катедри, то поза Пе-

ремишлем його єпископські свячення оточувала така велика таємниця, що найближчий міністер Собеського, Ян-Станислав Витвіцький, Київський єпископ, інформував нунція Паллавічіні 18 грудня 1680 р., що ще не дійшло до його висвячення. Нунцій думав, що єп. Шумлянський зовсім залишив цей задум. Так теж нунцій повідомив про це Рим. Тимчасом до нунція «зачали доходити відомості зі Львова, що справа стояла інакше, що єпископські свячення Винницького таки відбулися, і що висвячений був введений у володіння єпископством».

Одержавши таку відомість, нунцій Паллавічіні зараз звернувся до єп. Витвіцького і показав йому повідомлення. Нунцієві здавалося, що Витвіцький був здивованим і показував, що зовсім нічого про це не знає. Одночасно нунцій просив єп. Витвіцького з'ясувати королеві ці відомості і доручив йому просити від імені нунція про королівське розпорядження, щоб справи залишилися поки що у тому стані, без запровадження новизни. А тимчасом справи виясняться, і можна буде розпізнати, що у тому стані речей є корисне для унії, але правдивої, яка походить зі щирого серця».

Крім того нунцій просив єп. Витвіцького впливати на короля, щоб єпископ Львівський Шумлянський не присвоював собі титулу «архиспископа Руси, тобто для греків-неуніятів, відповідно до привілею, даного йому королем» після смерті митр. Антонія Винницького. Єп. Витвіцький визнав прохання нунція Паллавічіні за слушні і пообіцяв умовити короля, щоб задовольнив нунцієві бажання.

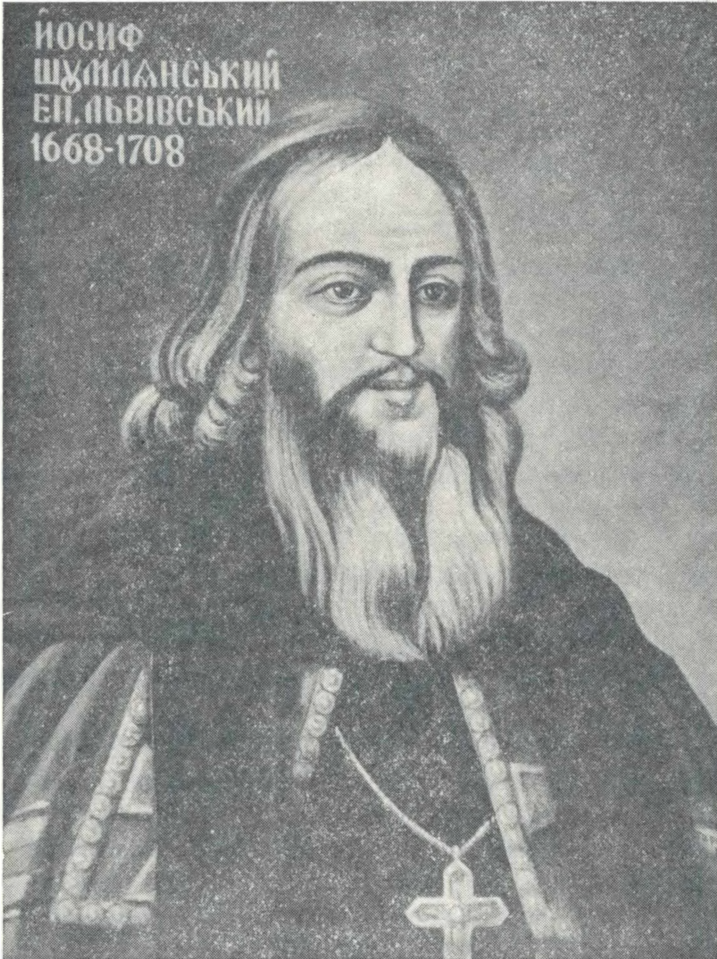
А нунцій Паллавічіні, листом від 1 січня 1681 р.,⁹⁹ подаючи до Конгрегації Пропаганди відомості про ці справи, обіцяє «дуже пильно слідкувати» за єпископами Шумлянським і Винницьким. Притім додає, що «скоро почнеться сейм і тоді ясніше виявляться їхні задуми, і тоді можна буде діяти у цілковитій певності».

Отак завдяки витривалим заходам «нареченого єпископа» Інокентія Винницького і його святителя, адміністратора Київської митрополії Йосифа Шумлянського, та завдяки рішучій волі Собеського, який у цьому випадку не рахувався з думкою Риму, здійснилися єпископські свячення Винницького. Став він повноправним єпископом Перемиської єпархії. Вимовним виразом його повних єпископських прав є його участь на «соборчику» духовенства у Вишні. Під датою 27 грудня 1680 р.,¹⁰⁰ отже чотири тижні після висвячення, підтверджує він «братство

⁹⁹ SZERTYŃSKYJ, *Mon. Ucr. Hist.*, IV, pag. 102-103. Лист нунція Паллавічіні з Варшави, 1.I.1681.

¹⁰⁰ *Арх. перем. гр.к. кап.*, мішок 1, тека 2.

вишенське » такими словами: « продукованное нам благословение на Брацтво Вішенское, которое ми властью нашею во всіх пунктах и артикулах апробуем и змацняем ». Підпис його такий: « Інокентіи Виницки, Єпископ Премискіи, Саноцкіи и Самборскіи ».

ЙОСИФ ШУМЛЯНСЬКИЙ, ЄПИСКОП ЛЬВІВСЬКИЙ (1677-1708)

Розділ III

ЦЕРКОВНЕ ОБ'ЄДНАННЯ Й. ШУМЛЯНСЬКОГО Й І. ВИННИЦЬКОГО (1681-1683 рр.)

Зміст: *Інструкція вишньського сеймика про «заспокоєння Перемиського владичтва».* – *З'їзд єпископів у Варшаві.* – *Домагання єпископів Йосифа Шумлянського та Інокентія Винницького.* – *Нарада нунція з уніятськими єпископами.* – *Переговори з королівськими делегатами.* – *Справи узгоджені в акті порозуміння.* – *Дискусія над питанням про проголошення унії єпископів.* – *Складення католицького віроісповідання.* – *Лист до папи.* – *Відношення нунція та кардиналів до акту угоди.* – *Уніятські єпископи відкликують свою згоду на акт порозуміння.*

Єпископи, Львівський Йосиф Шумлянський та нововисвячений Перемиський Інокентій Винницький уже від довшого часу носилися з думкою поладити свої справи під час найближчого сейму. Ще у вересні 1680 р. писав Шумлянський у листах до митр. Жоховського,¹ що на сеймі «прийдуть вони обидва (тобто Шумлянський і Жоховський) до повної єдності думок і договоряться між собою приязним способом щодо остаточної святої згоди». А відносно єп. Винницького Шумлянський запевняв Жоховського, що «вони обидва разом є одної думки, що він є такий самий як Винницький». Слідом за такими заявами Шумлянського король Собеський у жовтні 1680 р. інформував нунція,² що на найближчій сеймі Шумлянський і Винницький, разом зі своїми прихильниками, мають задум приступити до унії. А про Винницького Шумлянський ще і те писав Жоховському, що на сеймі вони погодять єп. Винницького з уніятським єпископом Малаховським. Так, отже, Шумлянський задумував на сеймі домовитися щодо «святої згоди», тобто унії його та єп. Винницького, а притім планував знайти способи, щоб

¹ *Арх. Ю.З. Рос.*, ч. I, т. IV, № 20-21, стор. 37-33, листи від 20 і 21.IX.1680.

² *SZERZYŃSKYJ, Mon. Ucr. Hist.*, IV, pag. 99.

договоритися з митр. Жоховським у своїх справах, та щоб погодити єпископів: Малаховського та Винницького відносно Перемиської єпархії.

Про наміри єп. Винницького, які він собі складав у зв'язку з найближчим сеймом, слід здогадуватися з рішення, винесеного на вищеньській сеймику. Цей сеймик, що відбувся 30 грудня 1680 р.,³ поміж свої інструкції вклав також і справу Перемиського владництва. А саме, у вступі інструкції стверджується, що « часто їх милості панове громадяни воевідства руського, браття наші релігії (грецької) на сеймику бажання свої подають, домагаючись, щоб згідно з давніми правами, привілеями найясніших королів, угодами, сеймовими асекураціями стосовно владництва Перемиського були заспоковні. Однак через сеймові відкладання, у своїх бажаннях дістають зволікання замість заспоковення, та з-за тих справ своїх затримують завжди біг нарад сеймових ». Тому сеймик, щоб запобігти дальшим подібним труднощам доручає своїм послам « рекомендувати вищенаведені бажання громадян батьківській опіці короля, щоб вони у цілості (« in toto ») Перемиського владництва були заспоковні ».

Про сеймикову ухвалу постарався безперечно єп. Інокентій Винницький, що був присутній на соборчику духовенства, який відбувся перед сеймиком у Вишні. Про присутність єп. Інокентія на сеймику свідчить також і винесена на нім ухвала у справі окреслення повинностей селян з владичого села Валяви. Слід отже прийняти, що власне завдяки заходам єп. Інокентія сеймик поставив вимогу про заспоковення Перемиського владництва. Безсумнівно, у цій ухвалі мається на увазі підтвердження прав православного Перемиського владництва, хоч про православ'я виразно не говориться, а тільки про « релігію », очевидно, грецьку-неуніятську. До православ'я стосується і дальша частина сеймикової ухвали, яка доручає послам на сейм « постаратися, щоб конституція (сеймова з 1676 р.) про невиїзд за границю була вияснена такою заявою, що нічого справі чести їх милостей братів (шляхти) релігії грецької шкодити не має, ані загороджувати дорогу до виїзду їх милостей до патріярха (Константинопольського), за згодою короля або гетьманів ». Належить здогадуватися, що про таку ухвалу сеймика на користь православ'я, а саме щодо злагіднення справи виїзду до вищеназваного патріярха напевно постаралася православна шляхта, але незалежно від єп. Інокентія Винницького, який тоді був уже потайним уніятом.

Дуже знаменна є вищенаведена сеймикова ухвала, щоб король дав

³ *Acta Gr. i Ziem.*, XXII, ss. 123, 130-131.

заспокоєння православної шляхті стосовно цілості (« in toto ») Перемиського владництва. Конкретно кажучи, сеймик, здається, підтримував домагання, щоб це владцтво – ціле, отже і його уніятська частина, була віддана єп. Інокентієві Винницькому. Таке, зрештою, було і бажання короля Собеського і до такої розв'язки справи Перемиського єпископства прямував цей владика.

Єп. Інокентій Винницький вибирався на сейм до Варшави з думкою, що складе явно католицьке віроісповідання, а згодом перейме ціле Перемиське єпископство. Підтримку у своїх прямуваннях єп. Інокентій мав забезпечену з боку сеймикових послів, поміж якими був Тома Карчовський, хорунжий сянїцький, який належав на сеймі до делегатів, призначених королем Собеським до розглянення постулятів єпископів Шумлянського і Винницького.

Звичайний сейм розпочався у Варшаві дня 10 січня 1681 р., а тривав аж до 21 травня. Згідно з сеймовою ухвалою від 1677 р., повтореною у 1678 р., та згідно з королівськими листами на з'їзд до Варшави мали прибути всі чільніші представники уніятів і православних. Приїхали головню уніяти та прихильники єпископів Шумлянського і Винницького. Натомість інші православні прибули в дуже малій кількості (напр. приїхав Луцький єпископ, Гедеон кн. Святополк-Четвертинський). Шумлянський, з цього приводу, у своїх постулятах вимагав, щоб тих, які « не з'їхались на сейм до Варшави скарати ».

Для зрозуміння способу переговорів, що їх вели поміж собою єрархи уніятські та православні, слід відзначити, що на початку березня 1681 р., отже ще під час сейму прибули московські послы. Найважливішою справою, довкола якої головним чином зосереджувалася увага дипломатів польських, австрійських і російських, було укладення анти-турецької Ліги, як наступальної, так і оборонної. Коло монтування Ліги енергійно заходився передусім нунцій Паллавічіні. Він промовляв невпинно на її користь, і на королівському дворі, і на сеймі, і провадив конференції з австрійським послом Зеровським. Зате Собеський підходив до справи Ліги дуже обережно і не хотів ні про що рішати без попереднього висловлення російськими послами їх погляду стосовно цього питання.⁴ Така обачність Собеського на послів російського царя мала вплив також і на законспірований спосіб нарад, що їх проводили уніятські та православні єпископи поза кулісами сейму.

Єпископи Шумлянський і Винницький прибувши на сейм самі та за посередництвом сеймикових послів, передусім вищезгаданого Томи

⁴ KONARSKI, *Polska przed odsieczą wiedz.*, ss. 91-92.

Карчовського, почали у своїх справах переговори з Соббським і його міністрами, та з уніятськими єпископами. Шумлянський і Винницький обіцявали скласти католицьке віроісповідання, але вимагали найперше здійснення своїх петицій.

Заховалося в документах кілька списків домагань єпископів Шумлянського й Винницького, складених зимою під час сейму у 1681 р. Здається, що ці списки, за часом їх виникнення, належить так розмежувати: 1) складені пункти, у зв'язку з задуманою розмовою митр. Жоховського з нунцієм Паллавічіні; 2) пункти, поставлені у зв'язку з переговорами з королівськими делегатами, а опісля узгоджені актом порозуміння від 18 березня 1681 р.; 3) пункти, які вивіщують питання, чи належить проголошувати складений єпископами акт католицького віроісповідання.

Після докладнішої аналізи текстів домагань єп. Шумлянського, слід прийняти, що при своїм складенні католицького віроісповідання у березні 1677 р. він не ставляв тоді жодних постулятів. Мабуть тільки внаслідок неясного свого оповідання про цей факт, літописець навів список домагань поставлених пізніше у переговорах з королівськими делегатами, перед актом угоди від 18 березня 1681 р., так неначебно єп. Шумлянський поставив їх уже в 1677 р.⁵

Справи, яких здійснення домагалися єпископи Шумлянський і Винницький у 1681 р. загально можна поділити на особисті і суспільні. Особисті відносилися до особистих користей їх самих, та ще до кількох осіб, духовних і світських. Суспільні відносилися передусім до справ грецького обряду і Церкви, громадянських прав і соціального становища єпископів, духовенства, шляхти і міщан того ж обряду. Як поба-

⁵ M. ANDRUSIAK, *Józef Szumlański*, ss. 74-75: «W styczniu 1677 r. udał się Szumlański na sejm do Warszawy, gdzie 7 marca wyrzekł się potajemnie dyzunii... Przystępując do unii Szumlański żądał dla siebie, ażeby go nie zmuszano do posłuszeństwa względem metropolity unickiego, zachowania obrządku, zwolnienia duchowieństwa od podatków trybunalskich... Притім Андрусяк посилається на рукопис Л. Кишки, цит. у Петрушевича, *Свод. літ. 1600-1700*, стор. 185-186. Але літописець у цьому місці — як далі побачимо — подає короткий зміст пунктів, які були поставлені єпископами Шумлянським і Винницьким у лютім — березні 1681 р., при переговорах з нунцієм Паллавічіні та королівськими делегатами. Про те, що пункти наведені літописцем відносяться не до 1677 р., а до 1681 р., показується, напр., з пункту № 9: « Ut poenae assignentur illis, qui non supervenerint pro concordia Varsoviam ». Говориться тут про покарання тих, що не прибули на з'їзд до Варшави. А тимчасом сеймова ухвала з 1677 р., щойно наказувала з'їзд на найближчому сеймі, який зачався у Гродні 15 грудня 1678 р. Тому нема підстав уважати постулати, наведені у літописця, що вони відносяться до 1677 р.

чимо, були це справи характеру не лише особистого, але церковного, а навіть суспільно-політичного.⁶

Безперечно, найважливішою справою для єп. Шумлянського, яку він ставив у переговорах на першому місці, була справа його титулу митрополита. Слід пригадати, що у три тижні після смерти православного митрополита Київського Антонія Винницького († 26 листопада 1679 р.), Собеський, привілеєм виданим у Жовкві 14 грудня 1679 р.,⁷ призначив єпископа Львівського Йосифа Шумлянського адміністратором Київської митрополії для православних у Речі Посполитій. Цим привілеєм Собеський, з огляду на «побожність» єп. Шумлянського, а також «із-за відомої його вірності, чесноти і зичливости супроти королівського маєстату, а в захованні церков святих неустанної ревности», «встановляє» його «за повного і цілковитого адміністратора, правителя і опікуна митрополії Київської, Галицької і всієї Русі, в духовних і дочасних справах».

Король «дає йому повну і цілковиту силу і владу, згідно з давніми звичаями і правами, які служили преподобним митрополитам Київським, адмініструвати, мати, тримати, правити митрополією Київською, з усіми обрядами, церквами, монастирями, катедрями до тієї митрополії приналежними; добрами, селами, маєтками, фільварками, доходами, користями, підданими, судами духовними і світськими, гідностями і привілеями».

Має він «духовенство у тій митрополії святити, установляти, змінити, судити, злочинних карати, доходами заряджувати, аж до елекції повного митрополита, згідно зі звичаями Грецької Церкви».

«Елекцію митрополита, а також під час вакансії престола всіх єпископів, той же єпископ Львівський, а не хто інший, буде і має повним правом установляти і призначувати так у Короні, як і у В. Князівстві Литовським, як законний адміністратор митрополії Київської і всієї Русі».

Доцільно наведено тут повний текст королівського привілею, на підставі якого Йосиф Шумлянський став адміністратором Київської митрополії. Щойно такі докладно перелічені великі уповноваження показують, який широкий зміст має даний привілей єп. Шумлянському. До нього належали всі її справи «духовні і земні», які вів його попередник-митрополит Антоній Винницький. Шумлянському підлягали отже такі православні єпископства в Речі Посполитій: Львівське, Переми-

⁶ А. AMMANN, *Abriss der ostslaw. Kirchengeschichte*, S. 324.

⁷ *Арх. Ю.Э. Рос.*, ч. I, т. X, стор. 352-354.

ське, Луцьке, Білоруське, та частина єпархії Київської. Йому бракувало тільки щоб « через елекцію був повним, згідно з правами Грецької Церкви, митрополитом ».

Однак Собеський не спішився надати єп. Шумлянському титул митрополита. Добре виясняє нам відношення короля до справи православної митрополії, Київський уніятський митрополит Жоховський у листі до Риму з 17 березня 1677 р.⁸ Собеський, « зрештою якнайбільше прихильний супроти Святої і Загальної Унії, у своїй секретній розмові обіцяв йому (Жоховському) після смерти теперішнього псевдомитрополита Київського Винницького († 1679 р.), що більше нікому зі схизматиків не дасть титулу Київського митрополита, але скасує (« extincturum ») цілком цей титул на користь Святої Унії ».

Невідомо, чи єп. Шумлянський знав ясно про такі наміри Собеського скасувати титул православного Київського митрополита, а всі православні єпископства піддати під владу уніятському митрополитові Жоховському. Але безперечно єп. Шумлянський уживав усіх заходів, щоб відбулася його елекція на митрополита.⁹ Таку саме мету мали з'їзди православних, що їх він скликавав. У зв'язку зі своєю обіцянкою скласти католицьке віроісповідання, Шумлянський умову надання йому титулу митрополита ставив як головну при своїх переговорах з королем, нунцієм і уніятською єпархією. В кожному разі, приступаючи до унії з Католицькою Церквою єп. Шумлянський зовсім не думав зрікатися претенсій до цього титулу.

Свій погляд у цій справі єп. Шумлянський висловив у листі від 20 вересня 1680 р. до уніятського митрополита Жоховського: « А щодо юрисдикції мові, наданої адміністрації, щоб ти, мій добродію, не тільки був якоюсь перешкодою, але був моїм милостивим паном, і допоміг, щоб ті, які моїй адміністрації підлягають, у послухності знаходилися. Погодить те все майбутній сейм, як Бог дозволить, що кожний при своїй зостанеться юрисдикції і праві, яке не повинно бути ні від кого порушене. Хоч, дасть Бог, вкінці погодимося, а право правом ». Так, отже, єп. Шумлянський бажає навіть після прийняття церковної унії залишитися при своїм непорушнім праві адміністратора Київської митрополії, а навіть одержати титул митрополита. Згідно з планами єп. Шумлянського, до цієї його митрополії правдоподібно мали б належати всі

⁸ WELUKYJ, *Epistolae Metr. Kiev... C. Zochovskyj*, pag. 44.

⁹ A. DERUGA, *Piotr W. a unicy*, s. 12: « To nienasycone pragnienie zostania metropolitą per fas et nefas jest naczelną ideą działalności Szumlańskiego ». Але чи таке бажання митрополії належить називати « ненаситним »?

єпископства в «Короні»: Львівське, Перемильське, Холмське, Луцьке, а навіть, можливо, Володимирське. А Жоховський мав би залишитися митрополитом над єпископствами «литовськими», тобто білоруськими.

Така концепція єп. Шумлянського про дві митрополії мала найбільше застережень, головню з боку нунція та уніятської єрархії. Під час їх спільних нарад прямовано знайти способи розв'язання цього питання стосовно митрополії для єп. Шумлянського.

Натомість основним домаганням єп. Винницького, яке він ставив у зв'язку зі своїм приступленням до церковної єдности, було одержати ціле Перемильське єпископство, отже і ту його частину, якою управляв єп. Іван Малаховський. Як далі побачимо, це домагання єп. Винницького, після деякого опору нунція та уніятської єрархії, було в основному прийняте до здійснення.

Після приїзду митр. Жоховського й уніятських єпископів до Варшави на сейм, справи єпископів Шумлянського та Винницького стали предметом нарад уніятської єрархії та нунція Паллавічіні. Нунцій уже від довгого часу очікував приїзду митр. Жоховського і тепер прикликав його до себе на розмову. Мабуть приготувляючись до розмови з нунцієм митр. Жоховський порозумівся з єпископами Шумлянським і Винницьким, і вони тоді склали список своїх домагань, під заголовком:¹⁰ «Пункти, які приватно, за повагою його милости отця нунція, а також за повагою Святого Апостольського Престолу поміж єпископами Шумлянським і Винницьким... і давнішими уніятами-єпископами можуть бути заспокоєні». Як видно з заголовка, ці пункти Шумлянський і Винницький наперед узгодили з уніятськими єпископами.

У тих пунктах, як предмет переговорів з нунцієм, згадується коротко і на першому місці про «митрополію Київську» та про «єпископію Перемильську». А далі стоїть домагання: «дигнітарства короннії аби при коронних зоставали, а литовські – при Литві». Для єпископства Львівського вимагано надати добра Городок і Гощу, та знести «неслухний інтерес» (тобто претенсії) латинського Львівського архієпископа щодо «подавання Львівського єпископа» грецького обряду. Для отця Сильвестра Тваровського (генерального намісника Перемильського єпископа) просили надати вакантну архимандрію в Овручі, а для унівського архимандрита Варлаама Шептицького — коад'юторство холмське.

Поставлено в «пунктах» також домагання, щоб ченці, згідно з давнім правом, підлягали в усьому єпархіяльним єпископам. Притім

¹⁰ *Арх. Ю.З. Рос.*, ч. I, т. IV, стор. 39-40. Переклад пунктів подає С. Величко, у «*Літописі собитій*», цит. Петрушевич, *Свод. літ., 1600-1700*, стор. 349-350.

єпископи Шумлянський і Винницький висловлювали бажання, щоб « за королівськими універсалами визначено час і місце на Русі » на « деклярації » єпископів, тобто, щоб скликано з'їзд на проголошення церковної унії, « аби там же і ті (православні) з'їхалися, которіі конституції і листовної деклярації (тобто універсалів королівських) тепер не слухали » і не прибули у 1681 р. на сейм до Варшави.

Інше побажання єпископів відносилось до дальшого ходу справ, а саме, щоб пізніше, для добра довершеної церковної унії, « панове ксьондзи обряду римського аби не зараз до церков руських з набоженством входили, поки (єпископи) добре порозуміються зі своєю Руссю ». Врешті, побоюючись, щоб « з okazji отдаленя попов до поповства неспособних, двоженством порочних, якая конфузія (не виникла), єпископам розумно здається » « оних (тобто попів) тепер при достоїнстві священническом заховати ».

Слід відмітити, що з цих пунктів, складених єпископами Шумлянським і Винницьким у зв'язку з планованою розмовою митр. Жоховського з нунцієм Паллавічіні, під час уже самої розмови порушено мабуть тільки справи митрополії і Перемиського єпископства. Інші ж пункти були предметом пізніших нарад з королівськими делегатами.

Митр. Жоховський прийшов до нунція Паллавічіні у товаристві ще одного уніятського прелата, мабуть єпископа, якого нунцій у своїм звідомленні ¹¹ не називає по імені. Нунцій відбув з ними довшу нараду. Насамперед виникло на ній питання про митрополію та про титул митрополита, бо з такими саме претенсіями виступав єп. Шумлянський. На нараді рішено, зрештою згідно з інструкцією Конгрегації Пропанди,¹² умовити Шумлянського, щоб відступив від такого титулу, бо це титул « необгрунтований, незаконний, не установлений Апостольським Престолом і жодною мірою йому не належиться ». Крім того на нараді взято до уваги і той випадок, коли б король все-таки подав прохання до папи стосовно піднесення єпископства грецького обряду у Львові на ступінь архієпископства, піддавши йому й « інші церкви », згідно з задумом « греків », тобто єп. Шумлянського. Йшлося йому передусім про єпископства: Перемиське, Холмське, Луцьке, а може і про Воло-

¹¹ Звідомлення нунція Паллавічіні від 2.IV.1681. SZERTYKŪJ, *Mon. Ucr. Hist.*, IV, pag. 110-114. Переговори єпископів Інокентія Винницького і Йосифа Шумлянського та обставини акту їхнього католицького віроісповідання обговорює також і M. MARUSYN, *Vereinigung d. Perem. Eparchie*, S. 429-433, але, як здається, фрагментарно, недокладно і неясно.

¹² Інструкції, переслані нунцієві Паллавічіні з засідання, що відбулося 23. XII.1680. WELYKŪJ, *Litterae S.C. Prop. F.*, II, pag. 120.

димирське. На нараді постановлено старатися відвернути короля від такого проєкту і подбати, щоб Шумлянському відмовлено цю ласку, а саме для уникнення «небезпеки розколу поміж тими, які в Речі Посполитій додержуються грецького обряду».

На питання, чи вимагати від єп. Шумлянського, щоб публично і явно визнав єдність з Католицькою Церквою, як цього і бажає Конгрегація Пропаганди в інструкціях даних нунцієві, уніяцькі єпископи висловили тоді погляд, що такого вимагати не вдасться тепер виконати. Буде це залежати від результатів переговорів, які ведеться з єп. Шумлянським над «усіми справами». Зрештою, на думку уніяцьких єпископів, також і тогочасні обставини стоять скоріше на перешкоді, щоб можна на Шумлянського натискати у цьому напрямі.

Відносно ж Перемиського єпископа Винницького, на згаданій нараді уніяцьких єпископів з нунцієм виникло найперш питання, чи є якась надія, щоб уніяцький Перемиський єпископ Іван Малаховський, якщо б ужити всіх заходів у короля, міг одержати цілу єпархію, тобто і ту її частину, яка знаходиться у володінні православних. На це питання учасники наради відповіли, що немає такої надії, бо Собеський є непохитний у своїм рішенні, щоб Інокентій Винницький перейняв «те все, що держав його православний попередник». З уваги на такі обставини уніяцькі єпископи визнали, що всі їхні зусилля пропали б марно, якщо б вони, відповідно до доручень Конгрегації Пропаганди, настоювали на усуненні нового єпископа Винницького з Перемиської єпархії. Розваживши те все, учасники наради відступили від такого задуму.

Тоді ж якийсь з присутніх на нараді уніяцьких владик подав думку, щоб звернутися до самого єп. Винницького з пропозицією уступити з тієї частини Перемиської єпархії, якою фактично управляє, а замість того він одержував би відповідну платню. Підхоплено квалливо таку пропозицію, і через когось довіреного, правдоподібно через воеводу руського, Станислава-Яна Яблоновського поставлено запитання єп. Винницькому. Але всякі спроби були даремні. Винницький відчував за собою непохитну підтримку короля і через те зовсім не гадав уступати зі своєї частини, а навіть мав замір перейняти цілу Перемиську єпархію. Притім Винницький виказав такі «знаки рішучости й упертости», що уніяцькі єпископи постановили покинути цей план і зачали шукати іншого способу, щоб «настало так дуже бажане королем Собеським об'єднання з Католицькою Церквою». Були переконані, що до здійснення унії існували найкращі засоби, тому що Яблоновський, «муж великої побожности, авторитету і влади», як воевода руський і польо-

вий гетьман також обіцяв усяку свою підтримку, щоб « об'єдналися з (Католицькою) Церквою і народи, і такі простори краї ».

З черги, під час дискусії між нунцієм і уніяцькими єпископами виник проєкт « на зразок практики застосованої в Африці з донатистами, коли вони об'єдналися з Католицькою Церквою, та за прикладом і звичаєм прийнятим у деяких єпархіях на Сході ». А саме запропоновано, що мав би залишитися один і другий єпископ Перемишля, тобто уніят Малаховський і Винницький, який одначе об'єднався б з Католицькою Церквою. Притім Малаховському підлягали б далі всі давніші унії, Винницькому ж — всі ті, що свіжо приступили б до церковної унії. Таким чином нічого не втрачав би дотеперішній уніяцький єпископ Малаховський, а до того здобув би спокій і визначено б йому 4.000 фл. пенсії, що становить, згідно з запевненням Винницького, половину всього річного прибутку Перемиської єпархії грецького обряду. Рівночасно один і другий єпископ мав би під своєю владою численний народ, уніяцький єпископ — від 300 до 400 парохій.

Проведений таким способом поділ єпархії не спричинив би невідностей, лише допоміг би до збереження в ній спокою. Є це звичаєм у Польщі, наприклад на терені міста Львова, де перебувають без жадних замішань і заворушень вірні латинського обряду під архієпископом латинським і вірмени-під архієпископом вірменським, а також православні під своїм єпископом грецького обряду. Натомість коли б тепер під владу Перемиського уніяцького єпископа Малаховського перейшли ті, що тепер приєдналися б до Католицької Церкви, то можна б передбачити великі скандали, замішання і заворушення.

На нараді уніяцьких єпископів з нунцієм обмірковано і ту евентуальність, яка виникла б на випадок, якби забракло (« mancando ») одного з цих двох Перемиських владик. Можна б довершити врешті об'єднання обох частин вже так довго роз'єднаної єпархії. В тому випадку, якщо б єп. Винницький перейняв дотеперішню уніяцьку частину цієї єпархії, то можна б йому призначити, на що і він сам погоджувався, двох поважних уніяцьких василіян, які ним керували б і дораджували та наглядали за його діяльністю.

Остаточно, уніяцькі єпископи прийшли до висновку, що немає надії іншим способом привести Перемиську єпархію до церковної єдності. Притім на нараді постановлено передати ці проєкти до вирішення Апостольському Престолові, що нунцій пізніше зробив. Але вже тоді він заявив уніяцьким єпископам, що не має жадного повноваження подавати їм надію на те, що Апостольський Престіл схоче схвалити всі ці пропозиції.

Без сумніву, такий зовсім негативний погляд нунція Паллавічіні

та митр. Жоховського на справу надання титулу митрополита для єп. Шумлянського, а стосовно єп. Винницького — їхня постава довгого й непевного вичікування на рішення з Риму, не тільки не сприяла посу-ненню вперед справи цих єпископів, але ще їх і знеохочувала. Шумлянський і Винницький, за словами нунція,¹³ « із-за довгого очікування на відповідь у своїх справах », « з поспіхом » уже рішилися від'їхати до своїх єпархій. Але до їх від'їзду не допустив Собеський і його міністри, передбачаючи, що за їхнім від'їздом і « без їхньої присутности трудно, а навіть неможливо буде провадити справу ». З цієї причини король і міністри рішили старатися, щоб єпископи Шумлянський і Винницький склали « зараз » (« subito ») католицьке віроісповідання. Король і міністри « були переконані, що Апостольський Престіл таки дасть свою згоду на все, що згадані єпископи вимагають ». Вирішальне значення свого посередництва для угоди Собеський відзначує, що « та угода за його наполегливими заходами і почином сталася ».

Коли ж запитано нунція Паллавічіні, чи він погоджується на їхнє складення віроісповідання, то він висловив свою згоду. Він думав, що це « річ, яка не може йому не подобатися, як така, що є найліпшою сама в собі, а за її допомогою (єпископи) будуть примушені йти за думкою і наказом Церкви ».

Щойно після згоди нунція Собеський, для розглянення їхніх домагань, визначив делегатів в особах високих достойників держави: Станислава-Яна Витвіцького, Київського єпископа, номіната Луцького; Андрія Потоцького, воєводу краківського; Стефана на Чернігові Немиррича, воєводу і генерала київських земель; Станислава-Яна Яблоновського, воєводу руського, польового коронного гетьмана; Франціска Жигмонта Галецького, кухмістра коронного, а також Тому Карчовського, хорунжого сяніцького, військового обозного.

Слід відмітити стосовно цих королівських делегатів, що кухмістр Галецький¹⁴ був « капітаном його королівської милости », або, як у перекладі документу окреслюється, « капітаном королівської гвардії ». Іван Винницький, перед єпископством, був « гусаром королівської гвардії ». Мабуть Галецький був тоді старшим над молодим Винницьким і тому мав його у своїй протекції. Тома Карчовський, був послом на сейм від вишенського сеймика, на якому між інструкціями вміщено по-

¹³ SZEPTYŃSKI, *Mon. Ucr. Hist.*, IV, pag. 112: « Il gran tempo, che vi vuole per risposta di costà, la fretta che facevano i due vescovi già non uniti di andarsene, la difficoltà o più tosto impossibilità di operare senza la loro presenza ».

¹⁴ Біографію Фр.Ж. Галецького подає: *Polski Słownik Biogr.*, VII, s. 241-242.

стулят віддання цілого Перемиського владичтва для Інокентія Винницького. Карчовський, отже, від імені сеймика підтримував домагання єп. Винницького.

Правдоподібно тоді єпископи Шумлянський і Винницький, у порозумінні з митр. Жоховським та іншими уніяцькими єрархами склали для делегатів польською мовою свої домагання, у списку під заголовком: « Способи згоди церков », ¹⁵ які в такому перекладі наводить літопис Величка: « Спосіб згоди церковей, то єсть Церкви Веходней з Церковію Западною, в Королевстві Польском, под щасливим єго милости... панованєм застаючих, з уконтентованєм всего народу Руского ». Пункти з домаганнями, які знаходяться у цьому списку « Способи згоди », були основними при зрєдагуванні « акту порозуміння », підписаного королівськими делегатами 18 березня 1681 р. Але в цім акті порозуміння взято до уваги також і деякі пункти, складені раніше у зв'язку з планованою розмовою митр. Жоховського з нунцієм.¹⁶ При тім королівські делегати, як це видно з аналізу, правдоподібно покористувалися ще списком інших домагань, їм поданим. Одночасно вищезгаданий список пунктів дає нам змогу докладніше зрозуміти справи, які узгоджено в « акті порозуміння », підтвердженім королівськими делегатами 18 березня, а потвердженім королем Яном III Собеським 31 березня 1681 р.

Текст цього акту « угоди » є видрукуваний у двох відмінах: без потвердження короля, і з його потвердженням.¹⁷ Між цими текстами, крім перекручених імен, є лише одна важливіша різниця, а саме стосовно місця і голосу єпископів на сеймі, чи на сеймиках.

Здається, що найважливішими, але і найбільш трудними до залагодження були справи: митрополії для єп. Шумлянського та місця для обох владик у сенаті. Над цими питаннями, як видно із звідомлення нунція, найбільше дебатовано.

Найперше щодо митрополії, то єпископи, приступаючи до єдності

¹⁵ *Арх. Ю.З. Рос.*, ч. I, т. IV; у перекладі С. Величка, див. Петрушевич, *Свод. літ.*, 1600-1700, стор. 150-152.

¹⁶ Так літописець групує разом постулати з одного і другого списку. Петрушевич, *твір цит.*, стор. 185-186.

¹⁷ Текст порозуміння і королівське підтвердження: *NARASIEWICZ, Ann. Eccl. Ruth.*, pag. 467-473. Текст порозуміння без королівського підтвердження: *Арх. Ю.З. Рос.*, ч. I, т. IV, № XXIV, стор. 43-46. Цей текст у перекладі на лат. мову: *SZERZYŃSKIJ, Mon. Ucr. Hist.*, IV, pag. 103-107. Постулати єпископів Йосифа Шумлянського та Ін. Винницького обговорюють, але без докладнішої аналізу: *PEŁESZ, Geschichte d. Union*, II, S. 339; *ANDRUSIAK, Józef Szumlański*, ss. 88-90; *MARUSYN, Vereinigung d. Perem. Eparchie*, S. 429-433.

з Католицькою Церквою, зовсім не думали піддаватися під владу уніятського митрополита Жоховського, а зокрема Шумлянський домагався вищого ступеня гідности від того, який посідав. Королівські делегати, під впливом нунція та уніятської єрархії намагалися умовити Львівського владику до поступливости і наводили різні мотиви, які однак не змогли його переконати. Вкінці делегати, як пише нунцій, « для заспокоєння » погодилися на таку розв'язку, що Київських митрополитів на майбутнє мав вибирати грецький клир з Корони і В. Князівства Литовського, але тільки з-поміж кандидатів клиру коронного. Отже і надалі мала залишитися тільки одна митрополія (київська) на Русі. А поки що король мав постаратися у папи, щоб за життя митр. Жоховського, який резидував на Литві і Білорусі, обидва єпископи Шумлянський і Винницький були виїняті з-під його влади, і на зразок деяких єпископів латинських залежали безпосередньо від папи. Крім того король мав подбати, щоб Рим визнав також і привілей, наданий Шумлянському « перед кількома роками », на « адміністрацію Київської митрополії », тобто тих єпископств, які не підлягали митр. Жоховському.

При тім єпископи Шумлянський і Винницький в акті « угоди » зробили і таке застереження, що в разі коли Константинопольський патріархат колись повернувся б до залежности від папи римського, то тоді Річ Посполита не відмовить своїй згоді, щоб ці єпископства знову були залежними від того ж патріархату.

Основне право, якого добивалися Шумлянський і Винницький для себе як єпископів грецького обряду, і яке зрівняло б їх становище з єпископами обряду латинського, це право місця і голосу в сенаті. Домагалися вони сенаторської гідности, обіцяної ще при укладенні Берестейської Унії для об'єднаних з Католицькою Церквою єпископів. Але в прямуванні до здобуття повноти цих громадянських прав у Речі Посполитій для себе, як єпископів грецького обряду, Шумлянський і Винницький натрапили на великі перешкоди, між іншим і з тієї причини, що нунцій Паллавічіні одержав з Риму директиву протидіяти цим їхнім домаганням.¹⁸ На думку Конгрегації Пропаганди сенаторська гідність « була то справа, яку православні не раз намагалися досягти, але її здійсненню чинила перешкоди пильність апостольських нунціїв ». Конгрегація зобов'язувала нунція, щоб вона не виникала і перешкоджати її здійсненню, використовуючи ті засоби, які будуть йому здаватися більш придатні.

Для кращого зрозуміння причин заперечливого відношення рим-

¹⁸ WELUKYJ, *Litterae S.C. Prop. F.*, II, pag. 120.

ських кіл щодо сенаторського місця для владик Шумлянського та Винницького слід пригадати ті мотиви, із-за яких Апостольська Столиця уважала невідповідним підтримувати уніятського Київського митрополита Гавриїла Коленду, ще в роках 1670-72, у здобуванні сенаторської гідности. А саме Рим чинив опір « не лише з огляду на труднощі в її досягненні, але і тому, щоб таким прецеденсом не полегшити православному її здобуття ».¹⁹

У часі переговорів з королівськими делегатами у березні 1681 р., єпископи Шумлянський і Винницький свої домагання в цій справі помістили у списку « Способи згоди », у пунктах під 6 і 8 номером. Вони ставили такі вимоги і так їх потребу обгрунтовували: « А тому що добровільно в згоду входимо і до старого послушенства Отця Святого вертаємось, що не лише так многими документами і привілеями сенатом упевнені, але що теж і сама рація милости і зв'язок щирої приязни між рівними вимагає, аби ми були зрівняні з духовенством Римським в усіх прерогативах і присутні в сенаті, для лучшої промоції своїх потреб зоставали ». « На сеймиках мати, щоб ми могли просимо перше місце по сенаторах, і голос ». Так отже Шумлянський і Винницький вимагали для себе місця і в сенаті, і на сеймиках.

Розгляньмо, як ці домагання єпископів узято до уваги в « акті угоди » від 18 березня 1681 р. Отож у цьому документі, правдоподібно унаслідок заперечення нунція Паллавічіні, зовсім не згадується про право єпископів засідати в сенаті,²⁰ а визнається тільки загально і досить неясно, що « особи єпископів грецького обряду, в обсягу правовім » мають однакові та рівні « характери », тобто властивості, як єпископи латинського обряду. Таке визнання рівноправности владик, послідовно, провадило б і до одержання гідности сенаторської, якою втішалися латинські місцеві єпископи.

Натомість щодо іншої просьби єпископів Шумлянського і Винницького у справі « першого місця по сенаторах і голосу на сеймиках », то в акті « угоди » так її розв'язано. Король « буде пропонувати і доручить панам послам земель і воєвідств » справу цих єпископів щодо « дозволення на сеймі, про голос і місце по їх милостях панах сенаторах на сеймах ». У вищенаведеном реченні, текст « акту угоди », потвердженого королем говорить про « дозволення на сеймі » і про « голос і місце

¹⁹ Там же, стор. 17, нр. 486. Інструкція для нунція від 1.II.1670. Пор. також стор. 45-46, акт від 14.II.1671.

²⁰ Інакше, але безпідставно твердить Марусин, *стаття цит.*, стор. 432: « 5) Die unierten Bischoefe sollen das Recht auf Sitz und Stimme im Senat erhalten ».

на сеймах». Натомість текст, що містить у собі « акт угоди » без королівського підтвердження, говорить про « дозволення на сеймиках », а в другому випадку пропускає слова « на сеймах ».

Виникає отже питання, котрий текст є автентичний і згідний з оригіналом, чи той, який маємо з королівським підтвердженням, чи той без підтвердження? Якщо йдеться про спосіб формулювання вищенаведеного речення в « акті угоди », то здається вжито тут слів, що містяться у петиції « Способи згоди », де говориться про місце « на сеймиках ». У такому разі король в « акті угоди » зобов'язувався вжити заходів, щоб єпископи мали голос « на сеймиках ». Але і те можливе, що в « акті угоди », підтверженої королем, доцільно вживалося слів « на сеймі », замість « на сеймиках », щоб при не зовсім яснім способі окреслення ввести єпископів грецького обряду до « сейму », а згодом і сенату.

Цікаво, що нунцій Паллавічіні у своєму письмі до Риму, з 2 квітня 1681 р., стверджує, що для єпископів Шумлянського і Винницького визнано « різні привілеї », між якими є « місце і голос на сеймах » (« nelle diete generali »). Так отже нунцій був переконаний, що єпископи одержали привілеї щодо місця на сеймі, чому, згідно з рішенням Конгрегації Пропаганди, мав він чинити опір.

Натомість, згідно з проською єпископів Шумлянського і Винницького, Собеський у потвердженім « акті угоди » відразу і виразно визнав їм право щодо « асистенції », надане уніятським єпископам ще Жигмонтом III, тобто право « бути найближчими боку короля поміж прелатами обряду римського ».

Королівські делегати, відповідно до бажання єпископів Шумлянського і Винницького, в акті порозуміння від 18 березня 1681 р. узгодили ще ряд інших важливих справ. А саме визнано загалом святість, непорушність грецького обряду як « встановленого Святими Отцями і підтверженого Святим Апостольським Престолом », та взагалі визнано повне зрівняння цього обряду з латинським. Король також погодився на посередництво у папи щодо виконання декрету Урбана VIII, який наказував самовільно переходити з обряду грецького на латинський.

Щодо важливіших церковних бенефіцій, то, на підставі давніх прав, бенефіції в Короні будуть надавані тільки шляхті, а саме тим особам духовним, випробуванім у Чині св. Василя В., що походять з Корони. Бенефіції ж у В. Князівстві Литовським — тим особам, що походять з Литви.

Єпископи Шумлянський і Винницький « просили скасувати податки (« пенсії ») у Люблинським Трибуналі, вигадані не без утиску осіб, так єпископів руських, як і убогих монастирів ». Також домагалися, щоб мати « в Трибуналі своїх депутатів з-поміж єпископів і архимандритів

вибраних, а то для багатьох поважних оглядів і для ліпшої оборони справ церковних » та щоб « елекція відбувалася у визначеному місці в Короні — для єпископів коронних, а для литовських — у Вильні ». Відповідно до цієї петиції, король в « акті угоди » « визнав за слушне, щоб духовенство обряду грецького в трибуналах могло мати свого депутата » і зобов'язався виступити з такою пропозицією на сеймі, та щоб скасовано дотеперішні « трибунальські пенсії ».

Крім того в « акті порозуміння » узгоджено, що монастирі разом із ченцями у кожній єпархії мають підлягати юрисдикції єпископа. На ігуменства єпископ представить королеві до затвердження відповідні особи, вибрані згідно з уставом, яким користується кожний монастир.

« Духovenство руське, а саме світські духовні священики » матимуть такі ж вільності, як духовенство обряду латинського, згідно з канонічним правом, з давнім правом Королівства і з останніми королівськими рескриптами та підлягатимуть духовному судові свого єпископа. Шляхті, дідичам і орендарям наказується охороняти особи духовні — порушників права, але належить віддавати таких судові владики. Також єпископи латинського обряду не повинні втручатися в юрисдикцію владик, та не повинні оточувати протекцією викляті особи, ані дозволяти іншим на їх протегування.

Щоб мати контрольний нагляд над освітою та приготуванням кандидатів до священничого стану у своїх єпархіях, єпископи Шумлянський і Винницький застерegli собі в акті порозуміння, що в королівщинах лише вони подаватимуть світських духовних на попівства. Таким чином єпископи могли б дослідити їхні здібності, щоб неuki, не переймали попівств, та щоб духовенство спадково не володіло святинями. Крім того в акті порозуміння взято до уваги і справу освіти духовенства, та визнано за єпископами право « засновувати в кожній єпархії семінарії ». Загарантовано теж молоді грецького обряду вільний доступ на студії гуманістичні, філософські й богословські в колегіях і в академіях, як у Короні, так і у В. Князівстві Литовському.

Про ставропігіяльні братства і монастирі, тобто ті, що досі мали « права патріархальні », і тому були сіллю в очах єпископів, постановлено, щоб у всьому « залишилися при своїм ладі, однак зверхність над ними в додержуванні доброго правління, візитацій, цензур, друків, рахунків і подаванні їм духовних осіб, належатиме до їхніх єпископів ».

В « акті порозуміння » визнано також для шляхти, міщан і для « кожного за його життєвими умовами » приналежного до грецького обряду, ті самі права, якими користуються люди латинського обряду. Зокрема підкреслено, що міщани грецького обряду матимуть у містах

і містечках право займати посади в міській управі, розвивати всяку торгівлю та купувати доми на терені міста.

Крім того єпископи Шумлянський і Винницький в «акті порозуміння» здобули корисне поладнання ще деяких важливих справ, що відносилися до їхніх єпископств. А саме, владики Львівський виклопотав для себе довічне володіння добрами Київської Печерської Лаври, зокрема добрами Городок з Обаровим; до того ж — монастирем у Гощі та добрами Київської митрополії, що знаходяться на Поліссі. Щодо поліських дібр тієї ж митрополії, яких уживав «безправно» латинський Смоленський єпископ Олександр Котович, то король зобов'язався настоювати, щоб він віддав їх Львівському владиці.

На прохання Шумлянського включено до Галицького єпископства монастир Підгороддя або Сокіл. Водночас узгоджено, що цей монастир буде сеймовою ухвалою звільнений від податку «кварти», яка становила 20 зл. Збирання ж податку з монастиря у Деревлянах біля Золочева, як неслушне, та із-за малої суми, мало бути скасоване.

Шумлянський старався теж і про скасування права латинського Львівського архієпископа щодо «подавання» кандидатів на Львівське владицтво і вмістив цю справу поміж «пунктами, які приватно, за авторитетом нунція» мали бути «заспокоєні». Але про цю справу не згадується в «акті порозуміння».

Справи Перемиського єпископства в «акті порозуміння» від 18 березня 1681 р. узгоджено таким способом, що єп. Інокентій Винницький мав і далі управляти тими церквами, духовенством і добрами, які знаходилися безпосередньо під владою його попередників. Також єп. Іван Малаховський мав задержати і далі владу над тими церквами і священиками, якими «здавна» управляв, аж поки буде перенесений на інше становище. Крім того за Винницьким визнано право доходити в судах повернення сіл «відірваних від Перемиського єпископства», за винятком тих сіл, які вже належали тоді до Самбірської Економії.

Під час ведених переговорів єпископів Шумлянського і Винницького з нунцієм Паллавічіні та уніятською єрархією, генеральний вікарій єп. Винницького Сильвестр Тваровський, який поряд із ним приступив до церковної єдності, одержав надання архимандрії в Овручі. Обговорювано теж і справу Холмського коад'юторства для Варлаама Шептицького, унівського архимандрита, що так само тоді об'єднався з Католицькою Церквою. Слід думати, що справа цієї коад'юторії була дійсно для Шептицького пообіцяна, бо Холмський єпископ Яків Суша брав діяльну участь у нарадах і за інформаціями нунція був дуже прихильний до обох єпископів, Львівського та Перемиського. Однак цих двох останніх справ не вписувано до «акту порозуміння», але знай-

шлися вони поміж тими « пунктами, які приватно, за авторитетом нунція », мали бути поладнані.

В тексті акту порозуміння, складенім королівськими делегатами, очевидно на прохання Шумлянського та Винницького, Собеський обіцяв подати до « прерогативи шляхетства » таких видатніших русинів-українців: Василя Корендовича, Олександра Жураковського, Івана Мокрицького, Олександра Кручневича, Костянтина й Олександра Тарнавських. Безперечно були і вони прихильниками церковного об'єднання.

В кінці « акту порозуміння » й угоди Собеський загарантував свою королівську « протекцію для духовних осіб, що приступали до єдності з Католицькою Церквою, а також для їхнього майна, проти тих усіх, які хотіли б їх із-за будь-якого приводу переслідувати ».

Королівські делегати, після узгодження з єпископами Шумлянським і Винницьким їхніх постулятів, свою згоду на них закріпили своїми підписами в окремому документі від 18 березня 1681 р. У вступі цього « акту порозуміння або угоди » підкреслюється, що це « діло Провидіння Божого — людськими серцями керувати, їх духом правди освічувати і на спасенну путь наводити ». Але Провидіння Боже звикло подавати « через земних панів і монархів, своїх намісників, засоби і способи до такої святої і побожної мети ». Найвним цього доказом є подвиги короля Собеського, « незрівняного на полі боїв, а вдома визначного великими задумами коло захисту Церкви Божої і народів собі від Бога доручених ».

« Подібно як його світлі попередники, Жигмонт III і Володислав IV, славилися приведенням до єдності святої віри Церкви Римської Католицької, так Бог щастить королеві Янові III у тому, що до єдності прихилиються деякі в руським духовенстві прелати, з доброю надією притягнути і інших до цього спасенного діла. Те діло, як Богові, ангелам його, Святій Римській Католицькій Церкві і Інокентієві XI, католицькому її пастиреві, є приемним і милим, так і польському королеві — побажаним і похвальним, а для Речі Посполитої, якщо коли, то в теперішніх небезпеках потрібним. Тому король визнав за слушну річ розглянути всі побажання подані від руського народу і його духовенства. З цією метою, для їх розглянення призначив делегатів, які висловили свою загальну згоду на всі описані пункти ».

Опісля, як королівські делегати 18 березня 1681 р. підписали акт угоди на вимоги, поставлені єпископами Шумлянським і Винницьким, то наступного дня 19 березня,²¹ безперечно на просьбу цих обох епи-

²¹ WELUKYJ, *Epistolae Metr. Kioiv... C. Zochovskvj*, pag. 73, Varsavia, 21.III

скопів, над актом довершеного порозуміння відбули свої наради уніятські єпископи під проводом митр. Жоховського. Про результат їхніх нарад довідуємося зі звітлення нунція Паллавічіні.²² Він запевняв, що уніятським єпископам подобалося все те, що король надав єпископам Шумлянському і Винницькому, а зокрема, що король обіцяв ще звернутися у цих справах до папи. «Своє схвалення висловили передусім митр. Жоховський та єпископ уніятський Перемишля, з уваги на їхню особливішу заінтересованість у справах, які стали предметом порозуміння». А саме Жоховський, як Київський митрополит, був заінтересований, та все-таки погодився на визнаний королем титул для Шумлянського, як «адміністратора Київської митрополії», тобто дотеперішніх православних єпископств. А єп. Малаховський згодився фактично відступити єп. Винницькому свою частину Перемиської єпархії і перейти на інше становище.

При тім уніятські єпископи загально висловили думку, що такі поступки є «єдиним можливим способом до здійснення унії, щоб при тягнути до вівчарні стільки душ, яких навернення треба сподіватися». Тим більше, що виконати це завдання «зобов'язався і король Собеський і воевода руський Яблоновський, без яких співдїяння увесь труд був би даремний і неможливий до здійснення».

Отак приготовлений «лист порозуміння і згоди вічної поміж духовенством грецько-руським взаємно та добровільно... довершеної», а підписаної королівськими комісарами, Собеський підтвердив окремим листом, під датою – у Варшаві, 31 березня 1681 р. Король «легко прихилився до супліки про підтвердження тому, що ця угода сталася завдяки наполегливим його заходам і починам». Тому то король «цей лист порозуміння і згоди поміж духовенством грецько-руським вічно складеної, в усіх пунктах, клавзулах, артикулах, умовах, обов'язках і зв'язках, так неначеб тут був слово в слово вписаний», підтверджує і деклярує свою волю, «щоб та згода мала вічну і невідмінну вагу і значення».

Під час переговорів єпископів Шумлянського і Винницького з королівськими делегатами, а головно після їх закінчення, виникло питання, чи ці єпископи мають «тепер» скласти явне католицьке віроісповідання, а в слід за тим, чи зараз мають відверто виступити у своїх єпархіях як католики-уніяти, чи пізніше, у відповідному реченці. Відповідь на це дає один із збережених документів з цих нарад, а складений ма-

1683, «Reiectio Conventionis». «...Conventionem initam anno 1681, 19a mensis Martii, sub tempus Comitiorum generalium Varsaviae».

²² SZERTYŃSKYJ, *Mon. Ucr. Hist.*, IV, pag. 112-113.

буть єп. Шумлянським, т.зв. « Консидерація про заяви ». ²³ Владики побоювалися, що за явним оповіщенням їхньої довершеної єдності можуть повторитися в їхніх єпархіях випадки, які траплялися на початку Берестейської Унії на Литві, а навіть пізніше в Перемиській єпархії. Внаслідок рішучого опору і непослуху духовенства, шляхти і братств супроти своїх єпископів виникли б серед народу заворушення, а навіть криваві сутички. Православні Львівської та Перемиської єпархій, за приступленням своїх пастирів-єпископів до унії можуть зв'язатися з православними єдиновірцями з інших дієцезій, « луцькими, українськими, білоруськими та литовськими » і будуть загрожувати « на горло » уніятam. Ченці ж православні підбурили б народ, а самі утекли б під владу Туреччини і шкодили б Польщі, яка власне тепер для свого захисту потребує об'єднання всіх громадян.

При тім єпископи у « Розважанні » висловили погляд, що не мають достатньої сили до самооборони, а розраховувати на короля теж не можуть, бо, як кажуть, не має він наміру збирати сили на їх захищення від православних. З уваги на ці труднощі « Розважання » кінчає свої міркування висновком, що буде краще, якщо замість явного віроісповідання складуть його лише на руки короля і нунція, а потім зроблену декларацію віддадуть до архіву, очікуючи на догідні умови на проголошення свого приступлення до унії.

При тимчасовім збереженні таємниці про їхнє об'єднання, єпископи Шумлянський і Винницький підказували у « Розважанні » способи дальшого ведення діяльності для поширення церковної унії і в їхніх єпархіях, і взагалі в краю. Слід відмітити, що у вищезгаданім « акті порозуміння » від 18 березня 1681 р., згідно з проханням єпископів зроблено застереження, щоб « сеймова ухвала від 1677 р., яка не здійснилася, була у відповідному часі проведена ». А саме у названій сеймовій ухвалі ішлося про з'їзд уніятів і православних для розглянення взаємних претенсій. І ось у « Розважанні » єпископи висловлюють побажання, щоб король визначував терміни і місця з'їзду та нарад окремими універсалами, а висилаючи їх, щоб погрожував « карою втрати становищ для тих духовних осіб, які були б непослушні ». Тимчасом король повинен « заохотити духовенство руське до унії надаванням йому тих вольно-

²³ *Арх. Ю.З. Рос.*, ч. I, т. IV, стор. 47-49, № XXV; Антонович, *Монографію по ист. Зап. и Ю.Зап. Рос.*, I, стор. 294; Андрусак, *твір цит.*, стор. 90-91, пише неначебо не було тоді жодної планової акції. Здається, що факт тайного складення єпископами католицького віроісповідання, а саме з думкою при догідних обставинах оголосити його, уже містить у собі планову акцію.

стей, які посідає клир Святої Римської Церкви та обіцяти, що на майбутнім з'їзді ці вольності ще доповнить ». Потім, на прийдешнім сеймі, державною ухвалою повинен підтвердити ці свободи духовних осіб, під тією однак умовою, що, в разі їх опору проти унії, не тільки мають бути позбавлені своїх становищ, але і будуть віддані судові як бунтівники.

Крім того в « Розважанні » подається вказівки, щоб самі єпископи-пастирі, « усяким способом батьківської любови », умовляли до унії видатніших людей серед шляхти і міських братств. Також мають єпископи подбати, щоб до « деяких чільніших осіб » король видав окремі письма, якими закликав би їх на з'їзд-синод у справах церковної унії.

Таким чином у « Розважанні » коротко накреслено способи й етапи діяльності на користь поширення церковної унії: єпископи особистим тактовним поведінням мають здобути прихильність до унії серед шляхти і членів церковних братств; король повинен захопити духовенство наданням йому різних свобод, як це було окреслене в « акті порозуміння » від 18 березня 1681 р. А врешті, король може застосувати на з'їздах навіть і адміністративні засоби до приведення духовенства до унії. Належить відразу вяснити, що в найближчому десятиріччі не відбувалися вже більше з'їзди уніятів і православних. А щодо надання свобод духовенству Перемиської єпархії, то Собеський видав навіть дуже багато привілеїв на користь цього духовенства. Умовлюванням шляхти і братств на унію єп. Винницький покористувався головно при введенні церковної унії в Перемиській єпархії у 1691-1692 роках.

Мотиви, з'ясовані єпископами Шумлянським і Винницьким у розважаннях « Консидерації », а які промовляли за їхнім тайним і скорим складенням католицького віроісповідання, безперечно розглядали найперше вищеназвані королівські делегати. Але, здається, що остаточно справу вирішив Собеський, разом із своїми міністрами. Король, за словами нунція Паллавічіні,²⁴ вирішив, щоб ці єпископи « зараз » (« subito ») склали ісповідання віри. До короля належала теж і постанова про те, що треба було зробити з документом їхнього віроісповідання. Нунцій, хоч дав свою згоду на складення віроісповідання, то однак відчував його надто велику « поспішність ».

Згідно, отже, з волею Собеського, але ще перед тим, поки він підтвердив « акт порозуміння », єпископи Йосиф Шумлянський та Інокентій Винницький склали католицьке віроісповідання у Варшаві, в каплиці королівського замку, в ранніх годинах дня двадцять шостого березня

²⁴ SZEPTYŃSKYJ, *Mon. Ucr. Hist.*, IV, pag. 112.

1681 р.,²⁵ при невеликим гуртку учасників. Віроісповідання склали вони на руки Київського латинського єпископа Станіслава-Яна Витвіцького, якого уповноважив до цього акту нунцій Опіціо Паллавічіні. Єпископи Шумлянський і Винницький, навколішках, доторкаючись євангелії, прочитували акт віроісповідання за формулою встановленою папою Урбаном VIII для грецького обряду. Акт об'єднання з Католицькою Церквою підписали крім згаданих єпископів також архимандрити: унівський Варлаам Шептицький і овруцький Сильвестр Тваровський, які наступного дня мали скласти католицьке віроісповідання на руки єп. Шумлянського. Про своє об'єднання з Католицькою Церквою подав теж заяву на письмі тоді неприємній архимандрит монастиря в Мілці на Волині, Стефан Гораїн.

При складанні віроісповідання владик були ще присутні: митр. Жоховський, уніятські єпископи: Суша, Заленський, Малаховський і латинський Перемиський єпископ Ян-Станіслав Збонський; протоархимандрит Чину св. Василія В., Стефан Мартишкевич-Бусинський, і черейський архимандрит Юрій Малєєвський. Як делегати короля при цьому акті були присутні: Станіслав-Ян Яблоновський, воевода руський і польовий коронний гетьман; Франціск Жигмонт Галецький, кухмістр коронний, і Тома Карчовський, хорунжий сяніцький. Взяв участь в урочистості також і Йосиф Богуслав Слушка, хорунжий В. Князівства Литовського. На протоколі, як свідок, підписався теж Михайло Винницький, рідний брат єп. Інокентія.

Після урочистоти складання віроісповідання, мабуть при зустрічі з нунцієм Паллавічіні, «велику щиросердечність показував єпископ Львівський Шумлянський, зате єпископ Перемиський Винницький не проявляв такої відвертості, можливо із-за якогось побоювання».²⁶ «Нещирість» єп. Винницького відносно нунція походила або з природної стриманості його характеру, або виникала з почуття образи з-за давнішого опору нунція проти його єпископських свячень, довершених Шумлянським.

Після складення і протокольного підписання акту католицького віроісповідання єпископами Шумлянським і Винницьким, цей доку-

²⁵ Тека Римська, нр. 93, стор. 73. Нунцій Паллавічіні пише з Варшави, 26.III.1681: «Сьогодні рано склали публичне віроісповідання єпископи схизматичькі, львівський і перемиський». Стверджують це митр. Жоховський та інші уніятські єпископи: «die vero vigesima sexta mensis Martii». SZERTYŃSKYJ, *Mon. Ucr. Hist.*, IV, pag. 108; ANDRUSIAK, *Józef Szumlański*, s. 91; MARUSYN, *Vereinigung d. Perem. Eparchie*, S. 433.

²⁶ Тека Римська, нр. 93, стор. 73. Лист нунція від 26.III.1681.

мент, згідно з їхнім бажанням, сховано у тайному королівському державному архіві. Мабуть забрав його відразу єп. Витвіцький, який приймав від них віроісповідання, і віддав документ не до рук нунція Паллавічіні, але до рук Собеського. За словами нунція,²⁷ король хотів затримати формулу підписану єпископами, бо вони так просили. Вони не бажали, щоб їхнє віроісповідання було оголошене, аж поки не закінчатся всі справи. Вони думали, що це може вийти їм на користь, щоб тим легше здобути ті привілеї та ласки, яких вимагали». Чотири роки пізніше нунцій Паллавічіні ще точніше вияснив мотиви, заради яких єпископи хотіли, щоб король акт їхнього віроісповідання заховав в архіві, і в таємниці. А саме, вони бажали найперше одержати і від папи, і від Речі Посполитої різні «ласки» шляхом сеймової ухвали, а надані їм і підтверджені королем 31 березня 1681 р.

В такій ситуації, яка виникла після 26 березня 1681 р., уніяцькі єпископи зорієнтувалися, що автентичний документ складеного Шумлянським і Винницьким віроісповідання не буде поданий до публікації. Тому, на бажання нунція, постановили відтворити документ через своє засвідчення. А саме протокольно посвідчили той факт, що 26 березня 1681 р. єпископи Шумлянський і Винницький склали католицьке віроісповідання, згідно з формою, наказаною папою Урбаном VIII, і що цей документ свого віроісповідання підписали разом з архимандритами Варлаамом Шептицьким і Сильвестром Тваровським.²⁸ Про вищенаведений факт складеного віроісповідання, як присутні при нім, посвідчили на відтворенім документі своїми підписами: митр. Жоховський, та єпископи: Володимирський Лев Заленський; Холмський Яків Суша; Перемиський Іван Малаховський, і також василіянський протоархимандрит, Стефан Мартишкевич-Бусинський. Але хоч на документі є поставлена дата їхніх зізнань – 21 березня 1681 р., то однак, здається, належить піддати сумніву цю дату, бо Шумлянський і Винницький щойно 26 березня склали віроісповідання. Тому правдоподібно уніяцькі єпископи посвідчили цей документ кілька днів пізніше по цій останній даті. У кожному разі перед днем 2 квітня, коли нунцій писав свого листа, документ був уже готовий і його нунцій тоді вислав уже до Риму. А при

²⁷ SZERTYCKYJ, *Mon. Ucr. Hist.*, IV, pag. 112; WELYKYJ, *Acta S.C. Prop. F.*, II, pag. 86, (акт з 7.V.1685).

²⁸ Документ видрукуваний: SZERTYCKYJ, *Mon. Ucr. Hist.*, IV, pag. 107-108; WELYKYJ, *Epistolae Metr. Kiev... C. Zochovskij*, pag. 67-68. Документ датований – 21.III. 1681. Але ця датане зовсім відповідна, якщо візьмемо до уваги, що віроісповідання Шумлянського і Винницького було складене щойно 26.III. А може замість 21.III. в тексті належить відчитати як 27.III.?

висилці свого листа до Риму нунцій відзначив, що « додає і це засвідчення. Тому єпископи (Шумлянський і Винницький) не можуть заперечити, що об'єдналися, ані втішатися більше свободою, яку мають схизматики ».

Наступного дня тобто 27 березня 1681 р., єпископи Шумлянський і Винницький повідомили письмом папу Інокентія XI, що разом з архимандритами: унівським, овруцьким і мілецьким склали католицьке віроісповідання і що вони разом з безліччю своїх єпархіянів слухають його голосу, визнають його зверхність і католицьке навчання про походження св. Духа від Отця і Сина. Одночасно владики просили папу щоб доручив нунцієві Паллавічіні пильно підтримувати перед королем справи Церкви грецького обряду, та щоб король підтвердив їхні права і вольності.²⁹

На закінчення двомісячних унійних переговорів король Ян III Собеський « королівським листом » від 31 березня 1681 р. підтвердив у цілості « лист порозуміння і вічної згоди », приготовлений королівськими делегатами, відповідно до домагань єпископів Львівського та Перемиського.

Готуючись до від'їзду до своїх єпархій, обидва єпископи відбули ще нараду разом з нунцієм і деякими королівськими делегатами, як руським воеводою Яблоновським і Київським єпископом Витвіцьким. Очевидно розмова з нунцієм велася латинською мовою. Зміст розмови нунцій переповідає у своєму листі до Риму від 2 квітня. Єпископи при від'їзді до своїх єпархій висловили думку « скликати синод і притягнути до Христової вівчарні тамошні народи ». На погляд нунція, справа вимагає великої умілости і такту, із-за дикости, незнання і впертости цього народу ». Шумлянський і Винницький, як видно з вищенаведеної « Консидерації », думали безперечно про з'їзд — синод усіх представників унійців і православних, для підтримання своїх постулатів. Натомість нунцій, мабуть, розумів, що ці єпископи скличуть дієцезальні синоди.

Він говорить, що цим єпископам « дав повчання, які уважав за більш відповідні. Обіцяв, що такі повчання не занехає і далі давати. Сподіється, що добротою і лагідністю і невсипучою пильністю ця вівчарня ґрунтовно об'єднається ».

На нараді говорено ще « про один спосіб ширення католицької єдности на теренах Львівської та Перемиської єпархій, а саме про засну-

²⁹ THEINER, *Vet. Mon. Pol. et Lith.*, III, pag. 677, nr. 695. Про неточність перекладу цього листа на руську мову, див. ANDRUSIAK, *Józef Szumlański*, стор. 91, зам. 2.

вання там уніятського василіянського монастиря. До цього проєкту схилився головню воевода руський Яблонівський. «Монастир мав би запалювати до ревности холодних, зміцняти слабких і запобігати злу від кореня». Плановано заснувати теж і школи для виховання молоді, «щоб викоренити схизму». Під час наради з нунцієм говорилося і про заходи, щоб «здобути прихильність до унії синів заможнішої православної шляхти і виховувати їх у папських Колегіях. Через те і їх батьки набули б доброзичливости до католицької єдности».

Відносно здійснювання цих планів слід відмітити, що про заснування монастиря та шкіл не знаходимо пізніше в документах жадної згадки. Проте на терені обох єпархій: Львівської та Перемиської, існували Колегії латинські, і до них православні батьки мали змогу посилати своїх дітей для здобуття освіти.

Вже першого квітня, тобто зараз після королівського підтвердження «акту угоди», обидва єпископи виїхали з Варшави до своїх єпархій. Про їхній виїзд згадує нунцій Паллавічіні у своєму листі до Риму, з 2 квітня.³⁰

Незважаючи на те, що єпископи Шумлянський і Винницький не віддали нунцієві документу складеного віроісповідання, уніятська єрархія очолювана митр. Жохівським була вельми задоволена із-за приступлення цих єпископів до унії. Митр. Жохівський разом з іншими уніятськими єпископами, у листі до папи від 30 березня, згадує про свої невтомні заходи та про дуже великі витрати при проведенні цієї справи. Митрополит, доручаючи «батьківським ласкам» папи єпископів-неокатоликів, одночасно прохав папу заступитися за них у короля, щоб одержали вони у Речі Посполитої «пообіцяні їм давно достоїнства і дочасні користі».³¹

А в листі з 2 квітня,³² зверненім до префекта Конгрегації Альтієрі, митр. Жохівський ділиться з ним «щасливою» відомістю про таке незвичайне приступлення єпархій Львівської і Перемиської до унії. Залишився ще у «помилках фотійських» одинокий тільки єпископ Луцький, Гедеон кн. Четвертинський. Але і йому буде важко опиратися, і він добротою і силою («suaviter et fortiter»), при допомозі Божій, повернеться до його Святости».

Нунцій Паллавічіні вислав 2 квітня до Конгрегації Пропаганди

³⁰ SZERTYCKYJ, *Mon. Ucr. Hist.*, IV, pag. 113-114.

³¹ WELYKYJ, *Epistolae Metr. Kiou... C. Zochovskyj*, pag. 68-69.

³² Тамже, стор. 69-70; SZERTYCKYJ, *Mon. Ucr. Hist.*, IV, pag. 109-110.

обширний звіт³³ про хід переговорів, проведених з єпископами Шумлянським і Винницьким і про їхнє складення католицького віроісповідання. Нунцій сподівався, що король звернеться до Конгрегації з відповідною суплікою у справах цих єпископів. Але поки це станеться і можна буде зорієнтуватися, яка є думка короля, нунцій уважав за потрібне запитати Конгрегацію про її погляд стосовно і довершених свячень, і дальшого правління єп. Інокентія Винницького в Перемиській єпархії, та відносно Львівського єпископа Шумлянського.

А саме нунцій запитував, чи Винницький, якого «зрештою вважається людиною доброї волі» («di buona mente») і який прийняв недозволенним способом єпископські свячення, більше із-за «пожадливості, аніж із злої волі», має затримати титул Перемиського єпископа і «бути пастирем тієї всієї отари, якою управляв перед унією». І навпаки, як далі запитує нунцій, чи уніяцький єпископ Малаховський, має управляти тією частиною єпархії, якою управляв до часу теперішньої унії. В разі смерті одного з них, або відступлення другому єпархії («*per cessum o decessum di un di loro*») один з них має наступити на місце другого і так об'єднався б народ Перемиської єпархії під одним пастирем. У випадку, якщо Винницький мав би перейняти уніяцьку частину єпархії, то це не могло б наступити лише за окремою згодою Апостольського Престолу і після інформацій про особу єп. Винницького.

При переміщенні уніяцького єпископа Малаховського на інше становище, мав би він уже «тепер» одержувати 4.000 флоренів річного доходу. З цих слів нунція однак не ясно, чи названу суму єп. Винницький мав би виплачувати вже зараз після свого складення католицького віроісповідання, чи щойно тоді, якщо б перейняв цілу Перемиську єпархію.

На думку нунція, якщо б на таку розв'язку справ у Перемиській єпархії Конгрегація погодилася, то належало б узяти до уваги потребу звільнення для Винницького і Шумлянського від суспензи, неправильності й інших кар, яким підлягають із-за протизаконного прийняття і довершення єпископських свячень. Належало б доповнити ще обряди з тієї причини, що висвячення Винницького не довершили три єпископи.

У зв'язку з цими запитаннями нунція Паллавічіні у справі єпископів Винницького і Шумлянського, відбулося у Римі 22 травня 1681 р. особливе засідання кардиналів Конгрегації Пропаганди.³⁴ Кардинали висловили свою згоду на пропоновану нунцієм розв'язку щодо правління єп. Інокентія Винницького в Перемиській єпархії, але найперше

³³ SZEPTYCKYJ, *Mon. Ucr. Hist.*, IV, pag. 110-114.

³⁴ WELUKYJ, *Congr. Part.*, I, pag. 67.

вимагали від нунція доставити автентичний документ складеного Шумлянським і Винницьким віроісповідання. Крім того рішили, що належить просити папу про бреве, яке звільняло б цих єпископів від канонічних цензур, у зв'язку з довершеними незаконно єпископськими священнями.

Одночасно на сесії, згідно з порадою нунція, висловленою у листі від 2 квітня, кардинали визнали за потрібне, доручити уніяському митрополитові Жоховському, щоб Холмського єпископа Сушу, « як милого цим новим уніятам і як мужа правоти і науки » призначив над ними своїм « митрополитичим вікарієм », з такою самою владою, яка належить до митрополита. Цього ж уповноваження, якщо воно було б дане єп. Суші, митр. Жоховський без порозуміння з Римом не міг би відкликати. Однак у справі призначення єп. Суші як « митрополитичого вікарія » кардинали постановили ще звернутися за порадою до кард. Нерлі та до нунція Паллавічіні.³⁵ Таким чином Конгрегація прагнула, щоб за посередництва єп. Суші як митрополитичого делегата поширити нагляд за єпископами Шумлянським і Винницьким, які не бажали підлягати митр. Жоховському.

Проте Конгрегація Пропаганди бачила деякі труднощі, що могли виникнути внаслідок призначення Суші « митрополитичим намісником » і з'ясувала їх нунцієві. Конгрегація побоювалася невдоволення і замішання серед уніятів, а також прикрости з боку митр. Жоховського, що відчув би зменшення свого авторитету як митрополита. До того ж невідомо було, чи самі єпископи-неоуніяти схочуть уважати єп. Сушу за « митрополитичого вікарія » над собою, якщо Шумлянський претендував до ступеня митрополита. Із-за таких труднощів не дійшло до здійснення цього проєкту.

Відповідно до вказівок прийнятих Конгрегацією Пропаганди, папа Інокентій XI, письмом з 14 липня 1681 р.,³⁶ уповноважив нунція Паллавічіні дати владикам Шумлянському і Винницькому звільнення від усяких канонічних цензур, виниклих у зв'язку з висвяченням єп. Винницького. Але абсолюцію мав нунцій лише тоді довершити, коли б Винницький і Шумлянський його про це попросили, та по накладенні їм деякої покути.

Під тією ж датою 14 липня 1681 р. папа звертався до нунція ще з другим письмом-бреве,³⁷ яке регулювало справи правління у Переми-

³⁵ WELUKYJ, *Litterae S.C. Prop. F.*, II, pag. 122-124.

³⁶ WELUKYJ, *Documenta Pontif.*, I, pag. 644; *Litterae S.C. Prop. F.*, II, pag. 125.

³⁷ WELUKYJ, *Docum. Pontif.*, I, pag. 645.

ській єпархії, якщо б попереднє брєве відносно абсолюції було виконане. А саме, папа уповноважував нунція дозволити, щоб Інокентій Винницький, з огляду на те, що склав уже католицьке віроісповідання, задержав титул Перемиського єпископа та управляв « всіма русинами », які йому підлягали перед його прийняттям церковної унії. Однак на випадок смерті (« *decedente* ») котрогонебудь єпископа: Винницького або Малаховського, ціла Перемиська єпархія залишиться під правлінням лише одного з них. Але якщоб наступником Малаховського мав бути Винницький, то це може статися лише за окремим рішенням Апостольського Престолу. А тимчасом Винницький, як далі у брєве говорить, віддаватиме з доходів Перемиської єпархії 4.000 флоренів на утримання єп. Малаховського, який і надалі мав задержати під своєю владою дотеперішню частину єпархії.

Якщо порівняємо обидва рішення: королівське та папське у справі єпископів Винницького та Малаховського, то спостерігаємо найперше тотожність погляду щодо задержання обома єпископами стану дотеперішнього свого управління в єпархії. Все ж таки різняться обидві постанови тим, що папська говорить про перейняття цілої єпархії щойно після смерті котрогонебудь з них, а королівська — висуває можливість своєчасного перенесення єп. Малаховського на інше становище. Надто папська — зобов'язує Винницького щорічно виплачувати Малаховському 4.000 фл., про що однак не згадує рішення королівське, хоч, безперечно, під час переговорів з королівськими делегатами про це напевно говорилось. Як побачимо, названу суму мав властиво виплачувати по половині король Собський і деякі магнати.

Крім того папа Інокентій XI іще одним апостольським брєве від 26 липня 1681 р.³⁸ звертався до самих єпископів, які об'єдналися з Католицькою Церквою — Шумлянського та Винницького. Папа висловлює свою « невимовну » радість, що вони склали віроісповідання і приєдналися з « своїми величезними єпархіями » до Святої Столиці. Папа є високої думки про їхню « побожність і ревність » і тому сподіється від них гарних плодів у « Христовім винограднику ». Інокентій XI обіймає владик і « підлеглі їм народи » « особливим почуттям любови ». Рівночасно заявляє про свою готовість « допомагати » владикам у їхніх справах « на кожному місці і часі », про що вони краще переконаються з відповідних писем кардиналів Конгрегації Пропаганди та апостольського нунція.

Того самого 26 липня 1681 р. папа Інокентій XI послав також пи-

³⁸ WELUKYJ, *Docum. Pontif.*, I, pag. 647.

сьма з подякою до митр. Жоховського й уніятеських єпископів, а 2 серпня – до короля Собеського та до воеводів: руського Станислава-Яна Яблоновського і краківського Андрія Потоцького, за їх зусилля, яких докладали у приведенні єпископів Львівського та Перемиського до об'єднання з Католицькою Церквою.³⁹

Все ж таки єпископи Шумлянський і Винницький, повернувшись з Варшави, не виявили у своїх єпархіях відверто складеного католицького віроісповідання. Щоб вони таки проголосили своє приступлення до унії, вважав необхідним намовити їх до того нунцій Опіцій Паллавічіні. Безперечно з його доручення отці Єзуїти, « сповнені радістю, дуже часто і по черзі », відвідували єпископів Львівського і Перемиського, щоб заохотити їх до публичного виявлення своїх унійних переконань. З цією метою також і сам нунцій Паллавічіні, як ці єпископи « повернулися з Варшави », відвідав їх у « їхніх катедрах »⁴⁰ тобто у Львові та в Перемишлі.

Відвідини у єпископів нунцій, здається, зробив або восени 1681 р., одержавши з Риму вищезгадані письма-бреве в їхній справі, або аж 1682 р. Мабуть тоді нунцій умовляв їх прийняти папське звільнення від цензур із-за незаконних свячень єп. Винницького. Отож єп. Шумлянський згодився прийняти звільнення від цензур, і це його звільнення довершив делегований нунцієм театин Франціск Бонесана, що й відзначено в актах нунціатури. Натомість такої нотатки в цих актах не знаходиться про звільнення від цензури єп. Інокентія Винницького. Тому слід здогадуватись, що він відмовився прийняти від нунція таке звільнення.

Крім того, під час відвідин нунція і в розмові з ним, єпископи висловили свої причини, із-за яких вони не погоджувалися на виявлення своєї унії. Вони, за словами нунція,⁴¹ « поки виявлять себе уніятами, задумували одержати різні ласки від папи і від Речі Посполитої ». Єпископи вимагали наперед здійснення своїх домагань, що їх узгодили з королівськими делегатами. Відповідно до акту « порозуміння і угоди » король Собеський обіцяв, що підтримає у папи справу підтвердження для єп. Шумлянського адміністрації Київської митрополії, а на сеймі

³⁹ THEINER, *Vet. Mon. Pol. et Lith.*, III, pag. 681-682; WELYKYJ, *Docum. Pontif.*, I, pag. 646-649.

⁴⁰ І. Дулишкович, *Истор. черти Угро-Русских*, II, стор. 135. З листа василіянина Петра Камінського, 20.V.1688. (...Nuncii O. Pallavicini), « qui etiam singulos in suis Cathedralis Varsavia reduces solenniter visitavit. Patres societatis Jesu maximo gaudio concepto vix non semper alternatim bini limina eorum tenebant ». Про звільнення єп. Шумлянського від цензур: SZERTYCKYJ, *Mon. Ucr. Hist.*, IV, p. 190.

⁴¹ WELYKYJ, *Acta S.C. Prop. F.*, II, pag. 86 (7.V.1685).

подасть проєкт щодо місця « на сеймі » для владик, та щодо скасування « трибунальської пенсії » і допущення владичих депутатів до Трибуналу.

Як видно зі слів нунція Паллавічіні, обидва єпископи подавали йому однакові причини відмови проголосити свою унію. Але здається єп. Шумлянський більш рішуче опирався на мовам нунція, ніж єп. Винницький. Нунцій був переконаний, що « якби здобути прихильність єпископа Львівського, то легко можна б намовити єпископа Перемиського ». Тому нунцій « докладав усіх зусиль, щоб умовити (Шумлянського) до оголошення (унії), але всі настирливі намагання натрапляли на ту перешкоду, що хоче він, щоб поперед надано йому ласки ». З тієї отже причини заходи нунція не увінчалися успіхом.

Зате єпископи Шумлянський і Винницький надіялися, що їм дасться здійснити свої плани на найближчій сеймі, на якому одночасно мав би відбутися з'їзд представників уніятів і православних. Але Собеський, зайнятий небезпекою війни з Туреччиною, договором з Австрією та союзом з Росією, уже не скликав такого з'їзду. Натомість єпископи Шумлянський і Винницький чинили приготування, щоб на сеймі « представити деякі артикули, узгоджені вже королівськими делегатами » в « акті порозуміння » від 18 березня 1681 р. З тією думкою Шумлянський і Винницький напевно чинили заходи (але які точно не знаємо), щоб здобути собі прихильність послів вишенського сеймика.

Такі плани цих єпископів щодо сейму передбачував нунцій Паллавічіні; тому з початком січня 1683 р. повідомив про їх наміри Конгрегацію Пропаганди. Одночасно з листом нунцій вислав до Риму артикули « акту угоди », у перекладі ⁴² на латинську мову. При тім у листі ⁴³ нунцій просив кардиналів « про інструкції, як має він поставитися до справ « угоди », які будуть обговорювані на сеймі ». Заразом нунцій давав зрозуміти, що евентуальне рішення кардиналів, яке скасувало б довершену « угоду », може наразити ціле діло на ризик і невдачу. Нунцієві здавалося, що без такої « угоди » в річчю неможливою привести цих двох єпископів до унії.

У зв'язку з запитаннями нунція Паллавічіні, дня 30 січня 1683 р. відбулася особлива сесія кардиналів Конгрегації Пропаганди « у справах русинів ». ⁴⁴ Кардинали « зріло розглянули артикули угоди, вста-

⁴² Акт « угоди » у перекладі на лат. мову видрукуваний: SZERTYSKUJ, *Mon. Ucr. Hist.*, IV, pag. 103-107.

⁴³ Там же, стор. 115.

⁴⁴ WELYKIJ, *Litterae S.C. Prop. F.*, II, pag. 130-132. Листи до нунція з 30.I. і 20.II.1683; *Documenta Pontif.*, I, pag. 650.

новленої поміж єпископами уніятськими і тими, що мали приступити до унії». Розглянули також і питання, чи ці артикули можуть бути подані на наради сейму. Вони вирішили, що « не вільно їх жодним способом прийняти ». Тому нунцій має, мірою спромоги, перешкодити, щоб не подано їх на сеймові дебати, навіть під умовою: « ні в чому не порушуючи поваги Апостольського Престолу ». На всякий випадок, доручено нунцієві « покористуватися прийнятим способом протесту, щоб визнати недійсним кожне схвалення артикулів ». Крім того Конгрегація доручила кард. Колонні « опрацювати ширшу інструкцію, за допомогою якої нунцій має провести таку важливу справу ».

І дійсно, впродовж трьох тижнів пізніше кард. Колонна зредагував листа, якого 20 лютого 1683 р. вислано до нунція Паллавічіні. Лист був наступного змісту. Православні русини в Речі Посполитій завжди всіма силами намагалися пригнобити унію, то звертаючись за підмогою до Козаків, то використовуючи сприятливі умови, виниклі з замішання у Речі Посполитій. За допомогою насильних засобів бажали вони здобути політичні користі. Але тепер, коли не мають змоги насиллям здійснити своїх планів, пробують провести їх хитрощами (« *con arte* »). Це стосується і до поведінки єпископів Львівського та Перемиського. Вони, всупереч своїм обіцянкам, що відверто заявлять свої католицькі переконання і потягнуть за собою клир і народ, висувають тепер численні труднощі та претенсії. А саме бажать, щоб насамперед Річ Посполита підтвердила акт « угоди », складеної поміж ними та уніятськими єпископами.

Щодо артикулів згаданої « угоди », то кардинали Конгрегації Пропаганди вважають, що на « багато » з узгоджених у ній пунктів жодним способом не можна погодитися, бо є шкідливі Апостольському Престолові. Деякі пункти не належать до компетенції цивільних властей. Інші ж є шкідливі для уніятського митрополита, а зокрема — для уніятського Перемиського єпископства. Врешті інші є такі двозначні та сумнівні, що підступно (« *artificiosamente* ») прямують скоріше до ослаблення, аніж до підкріплення церковної єдності ».

З уваги на такий стан речей вони висловлюють своє здивування, що митрополит Жоховський і уніятські єпископи взагалі погодилися на це порозуміння, таке шкідливе для уніятської сторони, хоч нунцій перестерігав їх перед таким кроком. Кардинали доручили отже нунцієві повідомити митр. Жоховського та уніятських єпископів, що Конгрегації Пропаганди не подобалася їхня згода на такі артикули. Тому вони дали доручення нунцієві не лише умовити уніятську єрархію, щоб відкликала свою згоду на довершений « акт порозуміння », але і зобов'язати її на майбутнє, щоб не вводила такої « новизни ».

Крім того вони доручили нунцієві віддати Собеському папське брєве з 30 січня 1683 р., з вимогою, щоб король артикули довершеного порозуміння визнав за незгідні з волею Апостольського Престолу. Нунцій мав змалювати королеві велику вагу цієї справи, шкоди та згіршення, які виникли б, якщо це порозуміння виконано. Тому нунцій мав просити короля, щоб артикулів не лише не подавано на сеймові дебати, але взагалі, щоб їх анулювано. Коли б однак, незважаючи на ці кроки, нунцієві не вдалося перешкодити поставленню артикулів на сеймові дебати і їх схваленню, то мав він від імені Апостольського Престолу запротестувати проти кожного, хто якимнебудь способом цими статтями заподіяв би «шкоду унії, уніяському митрополитові й іншим єпископам, їхньому становищу, владі та єпархіям». Нунцієві вислоано навіть ще одне відповідно укладене папське брєве, на випадок якщо виникла потреба вжити протесту, подібно як це зробили давніші нунції, а теперішні кардинали – Нерлі та Марескотті.

Одночасно Конгреґація Пропаганди, листом від 20 лютого 1683 р. доручала нунцієві Паллавічіні з'ясувати необхідність і просити короля допомоги в тому, щоб єпископи Шумлянський і Винницький без відкладання і явно оголосили себе уніятами. На думку кардиналів, таке явне визнання єдності з Апостольським Престолом має дуже велике значення не лише для католицької релігії, але і для політичних користей Речі Посполитої.

Коли б через скасування складеної «угоди» обидва ці єпископи навіть відступили від церковної унії, як перед таким наслідком нунцій перестерігав у своєму листі, то, на думку кардиналів, у такому випадку лише розкрилися б справжні їхні наміри. А саме, як вияснивала далі інструкція, то або ці єпископи приступають до церковної єдності з щирим серцем, і в такому випадку не повинні опиратися розпорядженням Апостольського Престолу, або приступають лише заради справ земних, про що є підстава побоюватися власне про Львівського єпископа Шумлянського. Він бо за такий довгий проміжок часу від свого складеного віроісповідання не хоче вжити жадних заходів на користь церковної унії. А Винницький не відчуває навіть докорів сумління з приводу своїх неправильних єпископських свячень, ані не уважає за потрібне прийняти від папи письма. Кардинали гадають, що краще не мати таких владик-уніятів, аніж з приводу їхнього лицемірного навернення давати їм нагоду до дальшого обдурювання та ставлення перед Апостольським Престолом щораз то нових і щораз більших вимог для підкріплення їхнього становища.

Розваживши ці всі обставини, кардинали зобов'язали нунція дбайливо настоювати на Винницького та Шумлянського, щоб вони відсту-

пили від своїх домагань, поставлених в акті « угоди ». Нунцій дані йому доручення виконав, мірою потреби.

Сейм зачався у Варшаві 17 січня 1683 р. На сеймі, із-за небезпеки війни з Туреччиною, увага всіх була звернена на питання оборони Речі Посполитої. Все ж таки єпископи Шумлянський і Винницький і в таких несприятливих умовах, за допомогою послів вишенського сеймика чинили спробу поставити під сеймові дебати свої справи, узгоджені в « акті порозуміння » від 18 березня 1681 р. Отак нунцій Паллавічіні оповідав,⁴⁵ що під час дебат на сеймі виринула і справа, що відносилася власне до єпископів Шумлянського та Винницького. Безперечно за намовою цих єпископів котрийсь із сеймикових послів промовляв на їхню користь. Але внаслідок чуйности і заходів нунція, як він пише, удалося йому « перетяти хід » справи. Ближче невідомо, якими заходами покориштувався нунцій Паллавічіні, що справа цих єпископів на сеймі провалилася. Про це нунцій з задоволенням повідомляв кардиналів у Римі.

Крім того нунцій Паллавічіні з'ясував уніяцькій єрархії і василіянським настоятелям заперечне рішення Конгреґації Пропаганди стосовно артикулів, на які вони погодилися 19 березня 1681 р., « на користь єпископів, осіб і місць (тобто єпархій) грецького обряду необ'єднаних, в разі якщо б вони об'єдналися ». Нунцій без труднощів, і навіть дуже легко, одержав від уніяцьких зверхників відкликання на письмі, яке потім переслав до Риму. Нунцій виправдував уніяцьких єпископів, що вони дали згоду на « акт порозуміння » « з ревности, хоч менше правильної, і що вони не мали іншої мети перед очима як притягнути до унії стільки душ ».

У своїм відкликанні від 21 березня 1683 р.⁴⁶ уніяцькі єпископи заявляють таке: « Довідавшись, що Апостольський Престіл відкидає згадане порозуміння, як суперечне Святій Столиці, добру Святої Унії, правам, юрисдикції та єпархіям митрополита й інших єпископів і взагалі католиків », а також як суперечне « конституції папи Климента

⁴⁵ Лист нунція Паллавічіні від 21.IV.1683. SZEPTYCKYJ, *Mon. Ucr. Hist.*, IV, pag. 115-117; MARUSYN, *Vereinigung d. Perem. Eparchie*, стор. 434, не говорить усієї правди, коли твердить, що нехіль до вимог єпископів Винницького і Шумлянського була лише у польського уряду: « Die Hauptursache dieser Verzoeigerung lag bei der polnischen Regierung, die den vorgelegten Bedingungen jetzt nicht mehr zustimmen wollte ». Про дебати сейму у 1683 р., пор. KONARSKI, *Polska przed odsieczą wied.*, ss. 165, 166, 177.

⁴⁶ WELYKYJ, *Epistolae Metr. Kiev...* С. Zochovskyj, pag. 73; MARUSYN, *Vereinigung d. Perem. Eparchie*, стор. 435, дуже неясно говорить про ці справи.

VIII, виданій на користь Святої Унії», тому і вони самі оголошують недійсною згадану «угоду», відкидають її та відкликають даний на неї свій дозвіл.

Нунцій Паллавічіні, згідно з інструкцією Конгрегації, настоював у Собеського, щоб Шумлянський і Винницький у своїх єпархіях явно виступили як уніїти. Однак Собеський відповів нунцієві, що не є підходящий на це момент («non sibi bene») у теперішніх обставинах, коли відбуваються переговори у справі Ліги з Росією, і коли планується умовляти Козаків, щоб перейшли на службу Речі Посполитої. Явне приступлення до унії спричинило б лише замішання і нехіть православних до короля. З уваги на це Собеський висловив думку, що спроба з проголошенням церковної унії у таких умовах не вдалася б.

Свою думку в даному питанні Собеський висловив також при іншій нагоді, перебуваючи у Львові «в тому році, в якому Турок порушив мир», тобто навесні 1683 р. Префект Колегії театинів у Львові Франціск Бонесана, близький співробітник нунція Паллавічіні, втішався надією, як пише у своїх нотатках, що «успішний розвиток святої католицької віри серед вірменської нації, повинна супроводити унія русинів в єпархіях Перемиській та Львівській, яких єпископи повинні були визнати її публично якраз у тому році, в якому Турок порушив мир». Коли навесні 1683 р. Собеський перебував у Львові, Бонесана бажав використати таку зручну нагоду, і попросити його, щоб удостоїв своєю присутністю акт католицького віровизнання єп. Шумлянського.

Бонесана кимсь довіреним довідувався у короля про його думку в цьому питанні. Однак Собеський, секретно поінформований, попередив Бонесану й «наказав» («ordinando mi») йому, щоб відкладено публичне католицьке віроісповідання єп. Шумлянського. Мотиви, із-за яких належить зробити це відкладення, король переказав Бонесані посередництвом великого гетьмана Станіслава Яблоновського, тоді також присутнього у Львові. А саме «мотиви зводилися до вияснення, що в тому часі не бажалося такою декларацією викликати ще більшого підозріння у Москвичів і Козаків, які в того самого обряду із схизматиками». Така обережність «в'язалася з надією втягнути їх до Ліги з Польщею проти Турка». При тім гетьман Яблоновський обіцяв Бонесані, що «після досягнення цієї мети сам Собеський докладе рук і свого авторитету до здійснення унії» єп. Шумлянського.

Отак Собеський і його достойники виразно підкреслюють важливі політичні причини, заради яких єпископи Шумлянський і Винницький мали приховувати свої унійні переконання.

Тому то нунцій Паллавічіні зрозумів, що спробу з проголошенням унії належить відкласти на кращий час. Одночасно нунцій, усві-

домлюючи собі незручну політичну ситуацію, почав притім, за його словами, дивитися на «справжнє навернення» Шумлянського у кращому світлі.⁴⁷

Так само ласкавішим оком глядів і на навернення єп. Винницького, хоч вони обидва не проголошували своєї унії. Тому нунцій тільки особисто умовляв Шумлянського, щоб варади «спасіння своєї душі» оголосив своє складене католицьке віроісповідання. Нунцій обіцяв собі, що і далі буде умовляти його у цьому напрямі. З тією метою, можливо, що нунцій навіть особисто відвідав їх у їхніх владичих столицях, але відвідини не осягнули побажаного наслідку.⁴⁸

Знаменне однак є відношення кардиналів Конгрегації Пропаганди до артикулів «угоди» з березня 1681 р., а саме стосовно повніших прав для єпископів Шумлянського і Винницького, тобто головно щодо їхньої сенаторської гідності і низки привілеїв суспільного значення для рівноправності духовних і світських осіб. А саме виникає питання про мотиви, якими керувалися римські кола у своїм заперечнім відношенні до цієї справи. Кардинали обгрунтовували таке своє відношення бажанням відвернути все, що є «шкідливе для церковної унії, для правління уніятського митрополита та єпископів». Все ж таки характерна річ, що від Шумлянського та Винницького вимагають відверто визнавати церковну єдність, але відмовляються підтримати їхні права, яких ці єпископи домагалися, і які належать до головних постулатів, узгоджених під час Берестейської Унії. Правдоподібно римські кола побоювалися хиткості єпископів-неоуніятів, а заразом і того, що з досягнених прав могли б скористати і єпископи православні. Однак, здається, що уніятська єрархія бачила у здобутті повних прав для єпископів Львівського та Перемиського також і зміцнення свого становища і через те підтримувала їхні домагання. Отже, рішення кардиналів Конгрегації Пропаганди у цьому випадку не йшло по лінії вимог уніятської єрархії, а це безперечно з уваги на тодішні політичні умови роздвоєної Руської Церкви у Речі Посполитій.

Цікаво буде ще навести і погляди православних істориків на заходи про здобуття для Шумлянського і Винницького «ласк», уміще-

⁴⁷ SZERTYŃSKYJ, *Mon. Ucr. Hist.*, IV, pag. 116: «mi son mosso a persuadere al vescovo greco di Leopoli (della vera conversione del quale ho qualche miglior indicio)». Нотатки театина Бонесани цитує Севастіян Анкорсі у своєму листі до кардиналів Конгрегації Пропаганди з 18.XI.1699. Там же, стор. 267-268.

⁴⁸ Пор. Дулишкович, *назв. праця*, стор. 135. Відвідини нунція у єпископів могли бути або після 1631 р., або навіть після 1683 р.

них в « акті угоди » з березня 1681 р., а також на факт визнання ними папи римського, як свого найвищого зверхника. Літописець Самійло Величко так пише:⁴⁹ « Смотри, ласкавий чителнику, по листу і пунктах Шумлянського, для яких причин і респектов, отринувши благочестіє, уклонился до Унії з прочіими. Подобно припомніл перестороги Апостольской: мняйся стояти, блюдися, да не падет, чили не падеш ». Величко, як православний, уважає, що для Шумлянського та Винницького одержані від короля ласки і прийняття унії це був « упадок », негідне поведіння, із-за « відкинення благочестя ».

Натомість єп. Інокентій Винницький, коли у 1693 р. подав до впису⁵⁰ акт підтверджених артикулів « угоди » з березня 1681 р., то безперечно уважав, що ці пункти, як і відзначено при їх вписі, « служать » на суспільну користь для « обряду грецького ». Служать як новий крок і засіб до поліпшення суспільного становища вірних, які додержуються цього обряду.

⁴⁹ Петрушевич, *Свод. літ. 1600-1700*, стор. 352; пор. Антонович, *Монографію по ист. Зап. и Ю.З. Рос.*, стор. 295: « Враги (православія) прикривают свои действия тайною ».

⁵⁰ *Арх. перем. гр.к. кап.*, тека р. 1693, III. Впис у перем. городі, 7.II.1693.

Розділ IV

ІНОКЕНТІЙ ВИННИЦЬКИЙ І СПРАВА ЦЕРКОВНОЇ УНІЇ-ОБ'ЄДНАННЯ У РР. 1681-1691

Зміст: *Відношення єп. Інокентія Винницького, як тайного уніята, до єдності з Католицькою Церквою. – Взаємовідносини єпископів Інокентія Винницького та Івана Малаховського. – Територіальний обсяг церковної унії та православ'я у Перемиській єпархії. – Переговори з королем і сенаторами у справах явної унії. – Мотиви згоди короля. – З'їзд у Самборі та його супліка. – Відповідь короля. – Публичне складення католицького віроісповідання.*

Після потайного визнання церковної унії у Варшаві 26 березня 1681 р., Перемиський єпископ Інокентій Винницький, подібно як і єпископ Львівський Йосиф Шумлянський, не виявив зараз в єпархії свого підчинення зверхності папи римського, та свого приєднання до Католицької Церкви. Причину такої тайности при церковнім об'єднанні чітко висвітлюють слова єп. Шумлянського:¹ « За моїм віроісповіданням повинна була наступити також і цього віроісповідання публична декларація; однак вона була мені із-за певних інтересів держави (« ob certas rationes status ») заборонена ». За свідомством отже єп. Шумлянського Собеський із-за « державних інтересів », тобто із-за вимог тодішньої польської політики, не дозволяв, а то і « забороняв » єпископам оголошувати їхнє довершене об'єднання з Католицькою Церквою.

Довідуємося про це також із записок театина Франціска Бонесани. А саме в 1683 р., коли король перебував у Львові Бонесана вжив секретних заходів, щоб отримати його згоду на публичне проголошення

¹ SZERTYŃSKYJ, *Mon. Ucr. Hist.*, IV, стор. 265, згадка в письмі єп. П. Шумлянського до Риму з 8.XI.1699; записки Бонесани, наведені в листі театина С. Аккорсі, з 18.XI.1699, стор. 267-263; письмо нунція Паллавічіні до кардиналів Конгрегації Пропаганди, з Варшави, 21.IV.1683, стор. 116: « Sua Maestà stima, che non sii bene in queste circostanze, che si vuol trattare la lega con i Moscoviti e tirare de Cosacchi al servizio della republica, fare cosa alcuna, che possa cagionar moto et aversione maggiore de scismatici da noi, e per ciò non penso riusciria il tentativo ».

еп. Шумлянським довершеного об'єднання з Католицькою Церквою. Однак Собеський не погодився з такою сугестією Бонесани, а через посередництво котрогось із латинських єпископів-сенаторів навіть наказав (« *ordinando mi* ») Бонесані « відкласти » (« *sospender* ») справу оголошення унії еп. Шумлянського. Справжні мотиви, якими керувався король, визнаючи потребу « відкласти » на пізніше оголошення унії єпископів Шумлянського і Винницького вияснив Бонесані великий гетьман Станислав Яблоновський, безперечно, добре обізнаний і втаємничений в секрети королівської політики. Яблоновський вияснив, що публичне оголошення єпископами Шумлянським і Винницьким акту католицького віроісповідання привело б до ще більшого недовір'я та підозрінь з боку Москвичів і Козаків до короля та Речі Посполитої, бо вони є того самого обряду, що згадані єпископи, та є схизматиками. Натомість, король має надію притягнути їх (тобто Москву і Козаків) до Ліги разом із Польщею проти Туреччини. Заразом Яблоновський висловив впевненість, що « потім », тобто в пізнішому та відповідному часі, « сам король своїм авторитетом прикладе руку до здійснення унії » цими єпископами.

Ще докладніше з'ясував Собеський причину своєї тактики щодо лише секретного об'єднання руських владик з Католицькою Церквою при нагоді вакансії Луцької єпархії. В 1685 р. її православний єпископ, кн. Гедеон Четвертинський, покинув свою єпархію і виїхав до Києва, що знаходився тоді під володінням Росії. Коли отак стала вакантною Луцька єпархія нунцій Паллавічіні² просив Собеського, щоб на це становище нікого іншого не призначував, як тільки уніята. Король спочатку обіцяв це зробити, але врешті адміністрацію Луцької єпархії передав Львівському єпископові Шумлянському, як адміністраторові православної Київської митрополії. А коли все-таки нунцій та його прихильники намовляли Собеського віддати Луцьке єпископство явному уніятові, то король не погодився і заявив рішуче, що « не хоче в тих обставинах стягнути на себе війну Москвичів і Козаків ». Собеський, із-за довгої та затяжної війни з Туреччиною мусив оглядатися за союзом із православною Росією, яка завжди вороже відносилася до всіх почиань із церковною єдністю в Речі Посполитій і звідси завжди існувала загроза війни. Така політична ситуація диктувала Собеському тактику потайного об'єднання владик з Католицькою Церквою.

З тієї причини Шумлянський, за згодою короля, призначив на ста-

² WELUKYJ, *Acta S.C. Prop. F.*, II, p. 86, акт з 7.V.1685, зміст листа нунція Паллавічіні: *Monumenta Ucrainae Historica*, XII, p. 521.

новище Луцького єпископа свого брата Атанасія Шумлянського, котрий також потайки склав католицьке віроісповідання і приступив до церковної унії. При тім новий єпископ Атанасій обіцяв проголосити у відповідному часі свою унію, але « не згадував він », тобто не домагався « ласк », до яких претендували єпископи Йосиф Шумлянський та Інокентій Винницький.

Правдоподібно ще і та обставина, як це видно з листа нунція Паллавічіні з 1685 р., зменшувала охоту цих єпископів відверто приєднатися до церковної унії, що власне в Римі, з огляду на релігійне роздвоєння в Руській Церкві, і внаслідок непевности щодо витривання обох владик у католицьких переконаннях, віднеслися заперечно до їхнього намагання здобути різні « ласки » від папи та від Речі Посполитої, тобто не лише особисті користі, але також громадянсько-політичні права, яких вони домагалися, а зокрема сенаторську гідність.

Нунцій Паллавічіні стверджує, що внаслідок відмовної відповіді, а також у зв'язку з виданим нунцієві розпорядженням – « перешкодити, щоб на сеймі не ведено дискусії в їхніх справах », єпископи не мали змоги здійснити своїх домагань. Отож нунцій виконав дане собі розпорядження, але одночасно відзначив, що « не можна було опублікувати унії обох єпископів ».

Зрештою, нунцій Паллавічіні був переконаний, що як здобуде і схилить на сторону унії єпископа Львівського Йосифа Шумлянського, то тим легше буде можна умовити до справи проголошення унії Перемиського єпископа Інокентія Винницького. Тому нунцій доклав усіх зусиль, щоб намовити передусім єп. Шумлянського до оголошення своєї унії. Але всі збільшені зусилля нунція завжди натрапляли на ту саму перешкоду. Єп. Шумлянський висував бажання, щоб оголошення унії найперше « вищередили вищезгадані ласки », бо йому йшлося про визнання Римом його гідности як Галицького митрополита та про місце в сенаті.

За окресленням нунція Паллавічіні, догідна кон'юнктура трактувати « більш плідотворно » справу публічного оголошення церковної унії єпископів Шумлянського та Винницького, виникнула « з вакансією єпархії Луцької, третьої та останньої з грецьких нез'єдинених церков ». Коли в 1684 р., за словами нунція, православний Луцький єпископ, Гедеон кн. Четвертинський « утік у Московію, з великою здобиччю, забраною зі своїх церков », нунцій просив короля Собеського, щоб не віддавав цієї єпископської столиці нікому іншому лише уніятові ». Король зробив нунцієві « добру надію », але скоро потім віддав адміністрацію Луцької єпархії Львівському єпископові Йосифові Шумлянському. Коли потім нунцій « умовляв короля дати це Луцьке єпископ-

ство явному уніятіві, то Собеський відповів, що не хоче в тих обставинах стягати на себе війну з москалями та козаками ».

« Але стала загально відома поголоска, що єпископство Луцьке має отримати єпископ Львівський », Йосиф Шумлянський. Тоді нунцій, « розваживши добре справи, і порадившись осіб ревних і компетентних, уважав за відповідне докласти всіх зусиль, щоб здобути його прихильність ». Паллавічіні був переконаний, що « на випадок, як це вдасться » (з'єднати Йосифа Шумлянського), « об'єднуються всі ті церкви, а саме Перемиська та Львівська ». На думку нунція, – Львівську « легко буде мати його брат », тобто Атанасій Шумлянський.

Єп. Шумлянський « піддався намовам (« indotto ») нунція та пообіцяв публично виявити (своє прийняття унії), не згадуючи про ласки, до яких претендував іншим разом ». У зв'язку з такою обіцянкою Шумлянського, нунцій запроєктував йому та його братові Атанасію, скласти відповідну письмову заяву-« обітницю », зі зобов'язанням, що вони публично виявлять акт складеної ними унії.

Нунцій « мав замір таким способом запланувати письмову заяву, щоб Йосиф Шумлянський, (очевидно і його брат Атанасій) коли б не дотримали зробленої обітниці, підлягали б карам, передбаченим уставами Польського Королівства на апостатів ». Одночасно нунцій бажав, щоб такою заявою вони були б « зобов'язані показати, що прийняли унію ».

При складанні тексту обітниці, Шумлянський правдоподібно бажав зобов'язатися нею лише « до випадку його обрання на Луцьке єпископство », але нунцій не погодився, і тому в тексті заяви говориться: « proviso episcopatu », тобто по отриманні Шумлянським цього єпископства.

Нунцій бажав, щоб Шумлянський (очевидно і його брат Атанасій), підтвердили присягою свою обітницю, але Йосиф « дуже противився » такому вимаганню нунція. Зате погодився в тексті обітниці вжити замість окреслення: « iuro » присягаю, тільки на слово: « voveo », тобто урочисто обіцяю.

А щодо брата єп. Йосифа, Атанасія, котрий, на думку нунція, « правдоподібно мав бути призначений на єпископа церкви Львівської », то нунцій « казав йому скласти акт католицького віроісповідання, разом із обітницею публично виявити цей акт ». Крім того нунцій зобов'язав Атанасія, що « не прийме висвячення на єпископа від нікого іншого, лише від єпископів — явних уніятів, щоб усунути всяке викручування ».

Водночас Паллавічіні задумав, а потім і вжив заходів до того, щоб єп. Шумлянський « підписав акт визнання католицької віри, який уже склав, а чого не було потвердженого на письмі ». Нунцій, очевидно, мав на думці той факт, що « раніше, майже перед чотирма роками »,

тобто у 1681 р., у Варшаві, єпископи: Львівський Шумлянський, та Перемиський Винницький, «склали ісповідання віри». Але цього підписаного документу віровизнання не віддано в руки нунція Паллавічіні, лише задержав його король Собеський, тому що вищезгадані єпископи ставили вимагання, щоб «поки виявлять себе як унії, найперше отримали різні ласки від папи і від Речіпосполитої».

Нунцій постановив отже тепер, коли Шумлянський старався про вакантне Луцьке єпископство, здобути від нього та від І. Винницького письмове підтвердження акту складеного ними католицького віроісповідання. Тому правдоподібно сам нунцій Паллавічіні виступив з думкою, щоб до Львова прибув також і єп. Винницький. Можливо, що нунцій при переїзді через Перемишль відвідав його, або покликав його через посередництво Шумлянського, і висловив свою волю, щоб єп. Інокентій прибув до Львова.

У проведеній тоді розмові з Інокентієм Винницьким, нунцій торкнувся питання про оголошення його унії. Нунцій, як пише, зорієнтувався, що єп. Інокентія «легко було б схилити до такого кроку, якщо б здобути згоду єп. Шумлянського на оголошення унії». Можливо, що під час розмови з Винницьким, на випадок оголошення ним унії, нунцій висловив своє рішення — під умовою («*sub conditione*») уділити йому в часі читаної Служби Божої єпископських свячень, як про це і згадує василіянин Петро Камінський. В усякому разі нунцій вирішив отримати від єп. Інокентія підтвердження на письмі його католицького віроісповідання. І це нунцієві удалося здійснити.

Отак, після проведених нарад нунція Паллавічіні з вищеназваними єпископами, найперше єпископ Львівський Шумлянський зробив на письмі свою «обітницю», і підписав її з датою, у Львові, 21 січня 1685 р. Автентичність його підпису підтвердили: брат Яків Равенас, теолог — капуцин, і брат Даниїл Шумлянський, домініканин, «проповідник генеральний», син прийдешнього єпископа Атанасія Шумлянського. Напевно при підписуванні «обітниці» був присутній також і нунцій.

Єп. Йосиф Шумлянський в «обітниці» таке заявляє: «Хоч я іншим разом зробив ісповідання католицької віри, одначе я її не визнав публично. І тому що мені дійсними та ясними доказами було доведено, що я до публичного віроісповідання є обов'язаний необхідністю спасіння, тому-то я, до цього акту приготовляючися, і лише трошечки його відкладаючи, щоб мого вибору, як сподіваюся, на єпископа Луцького, не перешкодили нез'єднені, обіцєю та обітєю («*promitto ac voveo*») що отримавши це єпископство («*proviso illo Episcopatu*») я публично виявлю та виконаю те все, що повинен зробити справжній єпископ, об'єднаний зі Святою Римською Церквою; а це — згідно з визначенням, що

маю робити, даним мені від апостольського нунція. Сподіюся, що не буду зобов'язуваний до нічого такого, з чого може виникнути замішання серед народу ».

Далі в « обітниці » єп. Шумлянський робить застереження, що « буде додержуватися всіх святих обрядів і церемоній, встановлених грецькими Святими Отцями в Божих справах, у відправлюванні Служби Божої, уділюванні св. Тайн та інших святих чинностей, які є в уживанні, аби лише вони не були противні правді і вірі католицькій і не виключали спільности з Римською Церквою ».

При тім « обіцяє, що своїх вірних, стану світського і монашого, буде по змозі намовляти до св. Унії ». А відносно виконання цих усіх обітниць заявляє, що на випадок, коли б незаперечно не виявив, коли-небудь і де-небудь було б поставлене йому таке вимагання, мається його уважати, неначе б він зовсім відступив від св. Унії, та якщо б це стало зв'язним юридично через очевидні та явні докази ».

Наступного дня, 22 січня, у Львові, про що повідомляє нунцій Паллавічіні у своїм письмі до Риму, « католицьке віроісповідання, згідно з формулою, приписаною Апостольською Столицею для Східних, склав на руки того ж нунція, « преподобний Атанасій Шумлянський », що і підписався на документі. Ту саму формулу католицького віроісповідання підписали також і єпископи: Львівський, Йосиф Шумлянський та Перемиський, Інокентій Винницький, додаючи кожний такі слова: « також і я визнаю як вище ».

Преподобний Атанасій Шумлянський, опісля як підписав акт свого складеного католицького віроісповідання, того ж дня 22 січня, зробив на письмі ще таку « обітницю », що « публично себе виявить як з'єднаного зі Святою Римською Церквою, і тільки відкладе публичне виявлення, щоб не натрапити на якусь перешкоду при його обранні, як сподіється, на єпископа Львівського ». Заразом « обіцяє та обітує, коли буде вибраний, що висвячення не прийме від нікого іншого тільки від єпископів-уніятів, котрі публично визнають себе об'єднаними зі Святою Римською Церквою ». Дальша частина письмової « обітниці » Атанасія дослівно така сама, як його брата єп. Йосифа, а про котру вже вище була мова.

Обряд складення віроісповідання та обітниць владик імовірно відбувся в мешканні нунція Паллавічіні у Львові, де він тоді затримався.

Нунцій у своїм звітненні до кардиналів Конгрегації Пропаганди докладно описав перебіг дебат з єпископами та вислав копії складених ними обітниць і віроісповідання. При кінці свого звітнення нунцій так висловлюється: « отакий є зруб теперішнього механізму, завдяки котрому, якщо вдасться, як повинен, можна надіятися, що плідотворно

об'єднається більша частина грецької схизми, яка залишається в цьому краю». Просить також, щоб про все це повідомлено папу. Одночасно нунцій застерігає собі, що в пізнішому часі повніше поінформує про все Конгрегацію Пропаганди, тому що « справа легко просунеться вперед і можна буде очікувати рішення » з Риму.

Ось таким чином нунцій Паллавічіні снував великі та широкі надії для розвитку Церковної Унії та її проголошення у зв'язку з обітницями даними братами Шумлянськими. Але події показали, що нунцій помилився в своїх планах. Не єп. Йосиф Шумлянський був вибраний на Луцьке єпископство, а його брат Атанасій. Ані один, ані другий не оголосили себе уніятами, а Атанасій прийняв єпископські свячення не від явних єпископів-уніятів, як був обіцяв. Зрештою зроблені ними обітниці стали безпредметні, бо єп. Йосиф зобов'язався виявити себе уніятим, як буде вибраний на Луцьке єпископство, але не був вибраний. Обітниця Атанасія відносилася до його обрання на Львівське єпископство, а був він вибраний на Луцьке. Отже, точно кажучи, ані один, ані другий, на підставі документу, не був обов'язаний до того, що обіцяв. Кінцевий результат цілої справи наводив би на підозріння, що сформовані єп. Йосифом Шумлянським « обітниці », були лише одним із його винахідливих, хитромудрих маневрів, щоб здобути Луцьке єпископство для свого брата Атанасія.

Від єп. Інокентія Винницького нунцій Паллавічіні вимагав підтвердження на письмі складеного ним католицького віроісповідання, але, як здається, не вимагав від нього окремого акту обітниці, що скоро оголосить у Перемиській єпархії церковну унію. Мабуть нунцій задовольнився заявою єп. Інокентія, що він оголосить своє об'єднання, як лише це зробить Львівський єпископ Йосиф Шумлянський.

Слід додати, що також і ряд інших особистостей чинив спробу умовити єп. Інокентія, щоб відверто приступив до католицької єдності. Отак намовляв його Перемиський єпископ, латинського обряду, Ян Станислав Збонський, про що згадує цей у своїм звіті до Риму, складенім у 1685 р. Крім того старалися в цьому напрямі впливати на єп. Інокентія оо. Єзуїти, що часто по двох бували у нього. Так само василіянин Петро Камінський, колишній генеральний вікарій Перемиського уніятського єпископа, Івана Малаховського, оповідає,³ що і він при нагоді відвідин, намовляв обох владик: Шумлянського та Винницького, до оголошення унії.

³ *Арх. Ю.З. Рос.*, ч. I, т. X, стор. 369, з супліки Самбірського з'їзду (3.IV.1691): « pro zelo religionis ». – Відносно думки загалу про єп. Ін. Винницького: Реляція перем. лат. єп. С. Збонського до Риму з 1685 р., стор. 55.

Коли говоримо про ближчі контакти єп. Винницького з польськими духовними достойниками, що напевно впливали на сформування його католицьких переконань, треба ще згадати про приятельські його відносини до Стефана Вежбовського, єпископа Познанського, а від 1686 р. номіната – примаса, архієпископа Гнезненського. З початком березня 1687 р., єп. Винницький відвідав хворого Вежбовського у містечку Кальварії під Варшавою. Під час недуги Вежбовського, виниклої з простуди, « на нежить і задишку, дав йому ліки, його милість отець Винницький, єпископ ». Так про це відзначає племінник примаса, Станіслав Вежбовський у своїх нотатках. Примас все-таки помер 7 березня, тобто третього дня після прийняття ліків. Можливо, що єп. Винницький залишився в Кальварії і на похороні примаса. Треба здогадуватися, що приятне відношення примаса до єп. Винницького базувалося на безсумнівних католицьких переконаннях цього останнього. Мабуть примас був усвідомлений у політичних труднощах, котрі стояли на перешкоді єп. Винницькому в явнім приступленні до церковної єдності.

За браком оголошення складеного акту церковної унії, Інокентій Винницький і надалі уважався перед суспільством Перемиської єпархії за єпископа православного. Внаслідок цього, якщо якийсь священик, котрий був під його владою, переходив на сторону уніятського Перемиського єпископа, Івана Малаховського, то уніяти уважали перехід за знак релігійності і католицьких переконань.⁴

Якщо йдеться про особисте відношення єп. Винницького до церковної унії в цьому періоді, то про це дають вияснення слова його листа, писаного 22 листопада 1691 р. до Риму у власній обороні перед обвинуваченням, немовбито склавши католицьке віроісповідання, потім став відступником. А саме він заявляє,⁵ що хоч із-за політичних причин не проголосив свого об'єднання з Католицькою Церквою, то все-таки не був бездіяльний. Він то ступнево, використовуючи відповідні засоби, при збереженні любови ближнього, під час з'їздів, у приватних розмовах старався перетягати на свій бік « вперту » православну шляхту, розсипуючи, і то не раз, свої спадкові добра. Винницький наводить як доказ своїх заходів для добра церковної унії виданий у 1685 р. « Катихизис », який він сам опрацював тодішньою українською літературною

⁴ В письмі від 20.V.1688 р.; Дулишкович, *Истор. черты Угро-Русских*, стор. 135. – Про відношення єп. Ін. Винницького до примаса Ст. Вежбовського відомість подає: WIERZBOWSKI Stanisław, *Konnotata wypadków w domu i w kraju zaszytych od 1634 do 1689 r.*, Липськ 1858, стор. 203.

⁵ Письмо єп. Ін. Винницького до кард. Барберіні: АПФ, *Контр. Парт.*, т. 29, стор. 700. Пор. також: MARUSYN, *Vereinigung d. Perem. Eparchie*, S. 436.

мовою, на підставі твору Якова Маршанція «*Hortus Pastorum*». Крім того він покликується ще і на свідoctво королівських універсалів, якими духовенство грецького обряду звільнялося від данин і панщини.

Щодо цих « доказів » Винницького слід ствердити, що дійсно у згаданім катехизмі не виступав він явно проти догм Католицької Церкви, але і не розкривав своїх католицьких переконань. Так, напр., пропустив він спірний текст поміж католиками і православними у символі віри, коли по словах « і в Духа Святого, Господа животворящого », додав: « і прочеє », збуваючи мовчанкою дальші слова: « іже от Отца і Сина ісходящого ». А коли писав про Христову Церкву зовсім не згадував про Церкву Римську, ані про папу. Такі власне закиди ставила Винницькому Конгрегація Пропаганди в 1692 р., у зв'язку з розгляданням його катехизму, і в результаті вимагала від нього знищення цього друку.⁶ Слід однак відзначити, що зміст катехизму Винницького відповідав по суті тим обставинам, в яких знаходився цей єпископ як тайний католик-уніят, то значить, в катехизмі з одного боку повністю не розкривав він свого католицького обличчя, а з другого — і не давав причини православним до подразнення.

Натомість в інших документах, на які єп. Винницький відкликався, тобто в королівських універсалах, виданих на користь духовенства Перемиської єпархії з метою, щоб його « прихилити до Католицької Церкви », виступає він уже досить виразно як католик-уніят. Так, напр., в універсалі, виданім 6 березня 1687 р. стосовно співпраці шляхти з делегатами єпископа для викорінювання скандалів, читаємо такі слова засвідчення короля Собеського про єп. Винницького: « бо нам добре відомо, що він не інше, але згідне зі Св. Римською Церквою духовенству своєму подає навчання ».⁷

Крім того думка про приготування до церковної унії виступає ясно і в делегатів єп. Винницького, які 12 листопада 1688 р. в самбірськім замку опрацьовували декрет, що регулював кількість світського духовенства в Самбірській Економії. До цих делегатів належали: Мартиніян Винницький, лаврівський ігумен; Митрофан Радзимінський, намісник монастиря св. Спаса, а також — деканальні намісники: старосільський Іван Ревкевич, та старосамбірський Григорій Зробко. В їхньому декреті є вже виразна згадка про приготування зареєстрованих духовних осіб до церковної унії. Знаходимо там отакі слова: « але щоб цим способом до Єдності Церкви Божої готувалися ».⁸

⁶ WELUKYJ-KAMINSKYJ, *Congr. Part.*, I, p. 119-120, засідання, 22.VII.1692.

⁷ *Арх. перем. гр.к. кап.*, тека р. 1637, III.

⁸ *Там же*, тека р. 1638, IV.

Як доказ своєї справжньої унії в цьому періоді сам єп. Інокентій Винницький наводив також і факт, що 19 жовтня 1687 р. склав він статут Перемиської катедральної Капітули і намагався її відновити за зразком латинських Капітул. Таким чином виявлене його прихильне відношення до католицтва підкреслює король Собеський при затвердженні статуту Капітули.⁹

Слід ще відмітити, що добре поінформованим про унійні заміри єп. Винницького був теж і найближчий його співробітник, генеральний вікарій Перемиської єпархії Сильвестр Тваровський, овруцький архимандрит, який разом із ним у 1681 р. приступив до церковної єдності.

З вищенаведених даних видно, що Винницький дійсно носився з думкою колись відверто виступити як католик-уніят, а передусім свідчать про це факти, які мали місце після 1686 р. Однак опінію єп. Винницького, як прихильника католицького об'єднання, псували головно ворожі і непримиренні відносини поміж ним і уніятським єпископом Малаховським. Такі ворожі відносини виникли в Перемиській єпархії внаслідок її поділу поміж обох владик, а також унаслідок довгого зволікання єп. Винницького з явним приступленням до церковної єдності.

Властиво взаємовідносини поміж цими владиками регулював підтверджений королем акт порозуміння від 18 березня 1681 р. Там саме містився пункт, який визначав обсяг територіальної влади обох єпископів згідно зі станом правління, який вони у той час посідали.¹⁰ Такий стан посідання потверджував і папа Інокентій XI у бреве виданім 14 липня 1681 р., але цього письма не одержав єп. Винницький, тому що відмовився прийняти папську абсолюцію від канонічної цензури.

Перемиський уніятський єпископ Іван Малаховський, під час переговорів у березні 1681 р. проявив велику рухливість у приведенні єп. Винницького до церковної єдності. Але через два роки пізніше, 21 березня 1683 р., внаслідок домагання Конгрегації Пропаганди Малаховський разом із уніятською єпархією відкликав свою згоду на всі пункти, що знаходилися в акті порозуміння. Тим самим Малаховський відкликав свою згоду і на пункти, що регулювали стан володіння обох владик у Перемиській єпархії. Незважаючи на це, Малаховський все-таки був схильний відступити єп. Винницькому і свою частину єпархії.

Свідомством такої готовости єп. Малаховського в цьому питанні є

⁹ *Akta Gr. i Ziem.*, I, s. 92; WELYKYJ, *Congr. Part.*, I, p. 109, за свідомством сауїта К. Воти.

¹⁰ HARASIEWICZ, *Ann. Eccl. Ruth.*, p. 470; WELYKYJ, *Documenta Pontif.*, I, p. 603.

його письмо звернене до Конгрегації Пропаганди в половині 1683 р.¹¹ Малаховський прохав в нім дозволу зректися Перемиського єпископства та поселитися в будь-якому монастирі для життя « приватного ». Своє ж прохання обгрунтовує увагою на декілька обставин. Найперше, жаліється на своє слабке здоров'я, яке є неспроможне подолати всі труди, сполучені з його єпископським урядом. Також жаліється і на неможливість стягнути гроші, які неначебно були визначені йому єп. Інокентієм Винницьким, і з цієї причини Малаховський не має утримання, яке відповідало б рівневі його єпископського становища. Врешті, ще й тому бажає уступити з Перемиського владництва, бо Інокентій Винницький, його Перемиський співєпископ, склав уже католицьке віроісповідання. Адже ж, на думку Малаховського, « не годиться, щоб двох католицьких єпископів перебувало в тій самій єпархії, бо на кожному кроці неминуче можуть виникнути непорозуміння із-за обсягу їхньої юрисдикції ».

Справді, порозуміння від березня 1681 р., як це і передбачав єп. Малаховський, стало з пливом часу запальним « вогнищем незгоди » і не потрапило задовольнити ані одної, ані другої сторони. Латинники та уніяти вважали, що згадане порозуміння шкідливе та небезпечне для церковної унії, бо єп. Винницький не лише затримав усі владичі добра, але і приймав чимало священників-« біженців » з-під влади єп. Малаховського і брав їх під свою опіку.

Коли в 1686 р. єп. Малаховський планував заснувати духовну семінарію в Ярославі під керівництвом оо. Театинів, то серед мотивів, які мали переконати Апостольський Престіл про необхідність цього діла, містився власне і той, що така семінарія повинна служити розвиткові церковної єдності, а водночас протидіяти єп. Інокентієві Винницькому, який « узурпує собі парохії уніятського єпископа ».¹²

Також відомий нам спір, який виник у 1683 р. поміж православними та уніятами в містечку Канчузі. З цього приводу генеральний вікарій єп. Малаховського, Петро Камінський, виступив 5 березня в перемиському городі з домаганням накласти арешт на речі, забрані православними з тамтешньої уніятської церкви.¹³

Однак, здається, що випадки переходу уніятських священників разом із парохіями на православ'я тобто під владу єп. Винницького тра-

¹¹ Письмо єп. І. Малаховського: АПФ, *Конгрег. Ген.*, т. 487, л. 197-198. – Реляція Перем. єп. Збонського з 1685 р., стор. 58-59.

¹² АПФ, *Конгр. Парт.*, т. 29, стор. 334, 376. Засідання Конгрегації в цій справі відбулося 18.IV.1687.

¹³ Щурат, *В обороні Пот. Унії*, стор. V.

плялися після 1681 р. в поодиноких випадках, а не в більшій чисельності, чи цілими деканатами. Так було принаймні до 1690 р., як слід висновувати на тій підставі, що Малаховський цієї обставини переходу на православ'я надто не підкреслював. Про спроби ж Винницького в 1690 р. розтягнути свою владу над духовенством староства коросненського, яке підлягало Малаховському, буде бесіда нижче.

Зате багато частіше бували переходи з православ'я до церковної унії. Факти навіть частих переходів на унію та причини цього явища висвітлює загально супліка православного духовенства та шляхти до короля, складена 3 квітня 1691 р., під час з'їзду в Самборі.¹⁴ Слід однак відразу зазначити, що такі відомості, коли походять із православного джерела, не в усьому будуть вірно зображувати передусім мотиви переходу до церковної єдності. Отож із згаданої супліки довідуємося, що духовні православні особи, загрожені канонічним процесом за свою невідповідну поведінку, щоб уникнути присуду переходили під опіку уніятського єпископа, а навіть діставали там кращі становища. А бувало і так, що особи світські, які старалися в православного єпископа про священничі свячення, та не могли їх одержати за браком здібности або із-за канонічної перешкоди, переходили на церковну унію і потім єп. Малаховський їх висвячував.

Крім того відомо, що єп. Малаховський «багато священників потягнув до унії головню тим способом, що за висвячення на священство нічого не брав». Так одержав від нього свячення священник із М'якіша біля Радимна. Цей власне священник подає відомість про таку поведінку єп. Малаховського.

Очевидно, перейшовши з православ'я на унію священники дуже часто потягали за собою і населення, яке обслуговували. Хіба тільки деякі більш стійкі одиниці чинили опір і намагалися удержати при православ'ї. Але таким чином разом зі священником навіть цілі села переходили під юрисдикцію єп. Малаховського.

Супліка Самбірського з'їзду наводить також факти переходу на церковну унію ще і в інших особистих випадках, напр., щоб легше дістати звільнення від перешкод до одруження. Згадується там конкретно про випадок, що уніятський священник з Острова під Перемишлем дав шлюб православному, хоч виникла перешкода «викрадення».

Треба додати, що уніятський священник з Острова був одночасно і офіціалом єп. Малаховського на перемиське деканальне намісництво.

¹⁴ *Арх. Ю.З. Рос.*, ч. I, т. X, стор. 368-369. – Про думку священника з М'якіша: *Токаржевський, Діярій гетьмана П. Орлика*, стор. 78-79.

А в 1690 р. в самім Перемишлі, мабуть тимчасово, містилася уніятська консисторія, в якій урядував генеральний намісник єп. Малаховського, василіянин Порфирій Кульчицький.

Про розвиток і поширення церковної унії в околицях Перемишля у 1680-тих роках наведемо ще деякі відомості.¹⁵ Колишній генеральний вікарій єп. Малаховського, василіянин о. Петро Камінський, у своєму «письмі» з 1685 р. стверджує, що «під Перемишлем є деякі маєтки, в яких духовні (тобто священники) належать до святої єдності, а хоч на панськім не роблять, то все ж таки рік-у-рік кожний мусить дати злотих шістьдесят». Безперечно говориться тут про матеріяльне положення уніятських священників, які проживали в околиці Перемишля, не в королівщинах, а в приватних «деяких» «панських» тобто шляхетських спадкових маєтках. Однак, скільки таких маєтків з уніятськими священниками було «під Перемишлем», ближче невідомо.

Але маємо також і виразні відомості про нові навернення до церковної унії двох священників із сіл під Перемишлем: з Ліщави і Окшич. Вони «відреклися від схизми» в костьолі св. Антонія при конвенті оо. реформатів у Перемишлі, «в присутності братів (реформатів), на руки пароха з Острова, як тодішнього офіціяла єпископа Сяніцького» (?), об'єднаного з Римською Церквою:

21 грудня 1680 р. – парох з Ліщави («*curatus Leszczaviensis*»);

12 червня 1684 р. – «преподобний отець Семен Рокшицький, схизматик, піп». Очевидно, разом із ними переходили на унію і ті села з церквами, в яких вони душпастирювали. Таку коротку нотатку про їх «відречення від схизми» знаходимо у списку «навернених до правдивої віри», який ведено при конвенті оо. реформатів у Перемишлі.

В цім же списку є ще згадки про такі поодинокі особи, які «відреклися руської схизми». При кожнім випадку відзначено дату, коли це діялося, а при деяких особах — також і прийняття обряду латинського.

1681 р., 6 квітня, на Великдень – Теодор Реваковський зі Львова, 18 років, прийняв латинський обряд;

1683, 2 серпня – пан Роман Романович;

1684, у вересні, – Маріянна, русинка;

¹⁵ Щурат, *В обороні Пот. Унії*, с. 32; с. 32; ARCHIVUM CONVENTUS PREMISL-ENSIS ad S. Antonium Pad., ab an. 1646. *Conversi ad fidem veram*, kk. 1-2; Балик, *З історії омофора і нарукавниці св. Йосафата*, стор. 164-166; Załęski, *Jezuici w Polsce*, t. IV, cz. IV, s. 1623. – В Самборі єзуїти поселилися «головно для праці місійної над темним православним населенням підкарпатським». Така ж видно була мета і в інших єзуїтських резиденціях.

- 1685, 12 січня, — шляхетна пані Анна Дідинська;
 того ж року — « якийсь молодець »;
 того ж року — Стефан Гаврилович, молодець — знавець кравецької
 штуки;
 1686, 1 квітня, — « якийсь молодець » Іван Коцюрко;
 1687, 27 березня, — молодець Іван Романовський;
 1690, 19 березня, — Іван Яблонський;
 1692, 8 грудня, — Маріянна, передміщанка перемиська, русинка,
 « до обряду латинського навернулася »;
 1693, 30 березня, — « якась проста русинка »;
 1700, 25 лютого, — « вельможний і шляхетний пан Михайло Осов-
 ський », « у присутності багатьох шляхетних і міщан »;
 1717, 16 листопада, — « відрікся схизми московської москаль пле-
 бей, раніше воїн, Григорій ».

Разом, отже, крім вищеназваних двох священиків, нараховуємо тринадцять осіб (в тому числі — чотири зі шляхти), які « відреклися схизми » в костьолі оо. реформатів у Перемишлі. Сталося це правдоподібно завдяки впливам і намові цих монахів. Дві особи прийняли притім і латинський обряд. Випадки навернення траплялися майже щорічно аж до 1693 р., тобто до року, в якому 27 квітня відбувся єпархіальний синод в Перемишлі, і так закінчився останній етап приступлення цілої Перемиської єпархії до церковної єдності. Пізніші два випадки приступлення до унії з 1700 і 1717 рр., правдоподібно відносяться до осіб, з-поза Перемиської єпархії (що напевно можна ствердити відносно останнього випадку).

Належить здогадуватися, що таку діяльність навертання поодиноких осіб з православ'я до церковної унії, а навіть до латинського обряду, вели й інші ченці латинського обряду в Перемишлі, як францісканці, домініканці та єзуїти. Ці останні безперечно найбільше притягали до унії, чи до латинського обряду тих православних руських студентів, які студіювали в їхніх колегіях у Перемишлі, Ярославі, Коросні та Самборі.

Недалеко Перемишля, в медичькому старостві, внаслідок непорозуміння і судових процесів місцевого духовенства з сільськими громадами ¹⁶ щодо плачення духовенством податків з частини спірних цер-

¹⁶ Шараневич, *Черти*, стор. 154; *Архів Дієц. о.л. Перемишль*, книга № 53. Акти Консисторії 1691-1702, стор. 24-28. Пор. згадку у Доврянського, *Істор. єп.*, стор. 101, зам. 16. Справи духовенства в медичькім старостві обговорюємо ширше в окремій розвідці.

ковних ґрунтів, також наступили сприятливі умови до поширення там церковної унії. Розгнівані громади в селах: Буцеві, Поздзячі, Торках, Шегинях і Медиці прогнали своїх православних священиків з їхніх попівств, і в 1690 р. піддалися уніятському єпископові Іванові Малаховському. Цей прислав туди своїх уніятських священиків, які впровадили унію по церквах вищеназваних сіл.

Але з часом три усунуті священики, прозвані від сіл, звідкіля походили: Василь Поздзяцький, Григорій Шегинський та Іван Торський, кожний зі своєю громадою дійшли до порозуміння щодо спірних церковних ґрунтів, за які від ряду років велися голосні процеси та сварки. А саме, ці священики погодилися на те, що давні їхні церковні ґрунти будуть звільнені від громадських податків і тягарів. Натомість щодо окремих спірних частин церковного ґрунту, згідно з вимаганням громад, ці священики зобов'язалися платити від них податок і нести всі громадські тягарі. В результаті такого компромісного порозуміння, громади погодилися на повернення цим трьом священикам їхніх попівств і церков. На доказ складеної угоди списано обширний документ, з підписами вищеназваних трьох священиків.

З так складеним актом порозуміння ці три священики дня 9 квітня 1691 р. з'явилися в Перемиській катедральній консисторії латинського обряду. Тут, у присутності нотарів, внесли заяву такого змісту. Вони « не з жодного примушення, або з якоїсь намови, але особливо для свого спасіння приступають до похвального зв'язку та єдності з Святою Католицькою Римською Церквою, поза якою немає спасіння, і стають на непорушній скелі святого Петра ». « Ті свої наміри, з якими хочуть жити і вмирати, заявили однодушним серцем у (латинській) Перемиській катедральній консисторії ».

Після складення усно такої заяви, три священики найперше « відбули Святу Сповідь, а потім, присягаючи на євангеліє, склали католицьке віроісповідання, установлене Урбаном VIII, найвищим пастирем, для східних, і одержали розрішення від папських цензур ». Одночасно тоді « прийняли та визнали за правдивого пастиря свого і своїх церков ясно-превелебного, його милість, отця Івана Малаховського, єпископа грецького, уніятського обряду, Перемиського, як Апостольським Престолом поданого і призначеного ».

Крім того вищеназвані священики ще і те заявили в консисторії, що « задовольняються самими тільки ґрунтами приналежними до своїх церков звичайно названими духовними (церковними), а інших ґрунтів і дібр відрікаються, з яких здавна, згідно з сеймовими ухвалами звикли платити і тепер платять державні податки ». При тім обіцяють, що не будуть виступати « з ніякими претенсіями супроти громад ». На доказ

цього представили Перемиській консисторії ще свою писану заяву зречення « у формі повнішій і досконалішій », якою докладніше виясняли їхні зобов'язання супроти громад щодо зречення частини спірного церковного ґрунту, покриття виниклих судових коштів і вирівнювання несплачених податків.

Після вписання заяви в латинських консисторських книгах, стосовно відречення православ'я і приступлення до церковної унії, священники, правдоподібно, одержали з консисторії відповідне засвідчення. Таким чином, відрікаючись від православ'я, вони одночасно розривали стосунки зі своїм Перемиським єпископом, Інокентієм Винницьким, а піддавалися під владу уніятського єпископа Івана Малаховського. Можливо, що ці священники вже наперед домовилися з єп. Малаховським, поки розпочали вести переговори з громадами своїх сіл. Мабуть тоді єп. Малаховський погодився відкликати з Поздьяча, Шегинь і Торк новопризначених ним священників, а повернути до тамтешніх попівств і церков тих священників, яких громади були усунули. Правдоподібно ці священники, вживаючи заходів у Малаховського про повернення їм попівств, відразу склали перед ним католицьке віроісповідання.

Виникає цікаве питання, чому якраз у латинській консисторії згадані священники довершили акту відречення від православ'я, хоч раніше, правдоподібно, склали віроісповідання перед уніятським єпископом Малаховським? Слід здогадуватися, що цей єпископ побоювався протидіяння та обвинувачення з боку єп. Винницького на королівському дворі, тому, можливо, сам порадив цим священникам звернутися до латинської консисторії. Або єп. Малаховський сподівався, що після складення католицького віроісповідання згаданими священниками в латинській консисторії, легше буде залагодити справу перед коляторкою їхніх попівств.

Як у Перемиській латинській консисторії ці Священники відреклися від православ'я і одержали засвідчення про своє приступлення до церковної унії, правдоподібно опісля вручили цей документ єп. Іванові Малаховському в Ярославі. Він переслав його до нунціятури, щоб вона захищала його і вищезгаданих священників на королівському дворі Собеського перед скаргами єп. Винницького. В кожному разі, нунцієві Сантакроче відомо було тоді про трьох священників з медичького старства, які перейшли з православ'я під владу єп. Малаховського.

Через два дні після складення віроісповідання в Перемиській латинській консисторії, три священники: Георгій Григорій з Шегинь, Іван з Торк, і Василь з Поздьяча прибули до замка у Великих Очах, де до них приєднався ще і четвертий священник, Яків з Буцева, хоч і не складав він разом з ними у Перемиській консисторії католицького віро-

визнання. Тут саме проживала пані Урсуля зі Сіцина на Красічині Моджевська, «старостина медичка». Вона, після смерти свого мужа Андрія († 1683 р.), стала довічною орендаркою цього староства.

Священики пред'явили Моджевській документи свого відречення православ'я, складеного католицького віроісповідання, та заяви про згоду плачення податків згідно з бажанням громад. Одночасно прохали її, як коляторку своїх церков і попівств про повернення їм цих бенефіцій.

На бажання Моджевської священики склали в замку у Великих Очах 11 квітня 1691 р. нову письмову заяву «підлеглисти», в якій переповідали про своє «приступлення до єдності з Церквою Святою Католицькою».

Крім того в заяві вони осудили «своїм священичим сумлінням» останні випадки, «щоб там і не було через ці роки в тім же старостві революцій і термінів правових між ними і тамошнім простолюттям».

Безперечно говориться тут про о. Василя Борецького, Перемиського катедрального намісника і перемиського декана. Але невідомо точніше, чому в документі говориться про нього як «з Медики Борецького». Чи може він походив з Медики і піддержував деякі свої права до тамтешнього попівства? Тим паче, що далі в своїй заяві священики стверджують про о. Борецького, що він більше «інтереси свої під цим приводом переводив і підтримував зі своїм принципалом (єп. Винницьким), аніж провадив ґрунтів церковних захист і оборону».

Священики, отже, «не хотючи обтяжувати свого сумління, з тих ґрунтів, з яких здавна завжди платили контрибуції, і тепер, згідно з прийнятим звичаєм, платити обов'язуються».

«А щоб та їх виразна і добровільна декларація мала свою силу на кожному місці, і щоб на потім жодних посередництв про вищезгадане право зі священиками не виникали труднощі» то вони зобов'язалися свою заяву якнайскоріше подати до впису в акти консисторські та городські.

Таким способом тобто відреченням від православ'я і свого єпископа Інокентія Винницького, чотирьом священикам звернено їхні попівства та церкви. За таку ціну священики набували знову спадкові права до своїх попівств і церков, та змогу в найближчому часі спокійно відсвяткувати найторжественніші свята в році – Великдень, а потім далі відправляти парохіяльні богослуження.

Для єп. Винницького таке залагодження справи священиками сіл: Буцева, Шегинь, Торк і Поздяча безперечно було дуже неприємне, а навіть болюче.

Залишалися ще тільки два священники (а мабуть обидва були з Медики), які все-таки бажали додержати вірності своєму єпископові.

Про поширення церковної єдності на іншому терені в Перемиській єпархії, а саме в Ярославщині, можемо робити здогади на підставі листа єп. Винницького до регента коронної канцелярії Станислава Щуки, від 28 квітня 1686 р.¹⁷ Винницький закидає єп. Малаховському, що «останнім часом» з його «частки» «відібрав» церкви, що знаходилися в добрах Єлизавети Любомірської, жінки Станислава-Гераклія Любомірського, великого коронного маршала. Мусила це бути більша кількість церков, які тоді приступили до церковної унії, коли Винницький так болюче відчув зменшення своєї «частки». Правдоподібно околицею, в якій це сталося, була Ярославщина.

Але в Ярославщині і пізніше (по 1686 р.) відбувалися переходи на унію. Отак у 1690 р.¹⁸ єп. Малаховський інформує Конгрегацію Пропаганди, що тоді в околиці Ярослава та Перемишля приступило до церковної єдності коло десяти церков. А взагалі в офіціалаті ярославським єп. Малаховський нараховував аж п'ятдесят церков, які належали до церковної унії, хоч, як згадує, на початку його єпископства в цій околиці ледве три церкви до неї признавалися.

Отак у 1690 р. кн. Катерина Радивилл, сестра короля Собеського, вже другим разом віддала під владу єп. Малаховського околицю, в якій було 29 церков із 50 священниками та монастир. Княгиня Радивиллова довічно володіла Тухольщиною, тобто містечком Сколе з околицею, і правдоподібно там саме відбувся цей перехід до церковної унії згаданих священників і монастиря у Прислопі.

Вищенаведені факти кидають також світло на обставини і методи навернення до церковної єдності. Під Перемишлем унія поширилася серед сільських громад і серед селян у маєтках панів. Так само діялося в Ярославщині та Скільщині, завдяки рішенням магнатів. Мабуть тому-то писав єп. Винницький 22 листопада 1691 р. до кард. Карла Барберіні,¹⁹ що єп. Малаховський управляє «тільки малою частиною церков серед простолюття, яку його юрисдикції підчинили власники маєтків».

¹⁷ Тека Щуки, № 12, стор. 210; Прохнаська, *Walka Szum. z Win.*, s. 364; (Інокентій Винницький) «обвинувачував його (Малаховського) щодо привласнення до своєї юрисдикції цілої Ярославщини, щодо реконсекрації церков, підбурювання народу, вигонення попів».

¹⁸ Лист єп. Івана Малаховського від 3.VI.1690, АПФ, *Контр. Парм.*, т. 29, стор. 398; – РАРЕЕ Fr., *Skole i Tucholszczyzna*, «Przewodnik Nauk. i Lit.», rok XVIII, Львів 1890, стор. 1017.

¹⁹ Там же, т. 29, стор. 700.

Зважаючи на вищенаведені дані виникає питання, який був територіальний стан обох єпископів Інокентія Винницького та Івана Малаховського у часі явного приступлення Інокентія Винницького до церковної унії – в 1691 р., при порівнянні зі станом у 1681 р.?

Вже згадувалось вище, що в 1681 р. всіх парохій, підлеглих уніятському єпископові Малаховському, в більш-менш дванадцяти деканатах, було близько трьохсот. Важко зорієнтуватися, наскільки до 1691 р. кількість уніятських парохій підвищилася, тому що зовсім немає їх списку з цього часу. Все-таки ми бачили, що переходи на церковну унію на протязі згаданого десятиріччя відбувалися в парохіях коло Ярослава та Перемишля, а правдоподібно також і в Тухольщині. Тому то можна прийняти, що рух унійний охоплював не лише найближчу, але і дальшу околицю цих міст, отже і ті деканати, які були розташовані ближче Ярослава та Перемишля, як лежайський, порохницький, дубецький, риботицький, бірчанський, а також у Тухольщині – скольський. Остаточно можна б прийняти, що кількість парохій у цих шістьох деканатах, які в тому часі приєдналися до церковної унії, становила б коло сотні. В такому разі кількість усіх парохій єп. Малаховського підвищилася б коло 1691 р. більш-менш до чотирьохсот, та охоплювала б одну третину всієї єпархії, якщо спираємося на нижченаведених даних.

Єп. Винницький у 1694 р., у листі до папи Інокентія XII, подавав такі дані відносно церков і населення Перемиської єпархії, з'єднаного з Католицькою Церквою. Він пише:²⁰ « Смію також скласти побажання іменню Вашої Святости та преславному понтифікату, з-за

²⁰ THEINER, V. *Mon. Pol. et Lith.*, III, p. 746, лист з Жовкви, 16.III.1694, К.М. Вотти. WELUKYJ, *Acta S.C. Prop. F.*, II, p. 126. Єп. Ін. Винницький пізніше в 1699 р., у своїм письмі до Конгрегації Пропаганди подавав, що разом з ним приступило до церковної єдності « мільйон і більше душ ». Але, здається, він трохи перебільшує кількість, щоб схилити римські кола до визначення собі річної пенсії (зміст листа, *там же*, стор. 155). Натомість кількість « 700 парохій навернених до церковної унії », яку в 1692 р. подавав львівський міщанин Папара в розмові з російським резидентом Борисом Михайловичем (пор. Титов, *Рус. правосл. Церков*, I, стор. 158) є мабуть недокладна. Чисельність парохій підлеглих єп. Винницькому, якщо порівняємо інші свідчення, була багато більша. – Про кількість « 31 деканатів », приєднаних до церковної унії в 1691 р., як це говориться в актах Конгрегації, слід відмітити, що вона дещо перебільшена. В цілій Перемиській єпархії нараховували ми коло 36 деканатів. З цього вже перед 1681 р., влада єп. Малаховського простягалася в більш-менш 12 деканатах. Перед 1691 р. кількість деканатів йому підлеглих напевно ще збільшилася. Але і те можливе, що в деяких деканатах існували одночасно парохії і уніятські, і православні. Через те можна зараховувати деканати на одну, чи другу сторону.

здобуття більше як 800 церков і більше як 3.000 шляхти, крім кількох сот тисяч душ, які в моїй дієцезії, при підтримці найяснішого короля, приступили з темряви і тіни смерти до світла правдивої і православної віри ».

Єп. Винницький стверджує, що разом з ним об'єдналося з Католицькою Церквою більше як 800 церков, декілька сот тисяч вірних, в тому числі – 3.000 шляхти. А щодо кількості вірних, які з єп. Винницьким об'єдналися, взуїт Вотта в листі до кард. Барберіні з 1692 р. подавав точніше число – 200.000.

Крім того в іншому своєму листі до Риму з 1694 р. мабуть сам єп. Винницький додав також і список, в якому підраховував, що ціла Перемиська дієцезія складається з 31 деканату, а в них є 1.120 парохій, замешкалих більше сотками тисяч душ і 3.000 шляхти. Слід прийняти, що така кількість парохій подаваних єп. Винницьким є досить докладна, бо владича консисторія збирала з них податки і могла досить добре орієнтуватися, скільки їх усіх було.

Якщо всіх парохій чи церков у Перемиській єпархії було 1.120, а « більше як 800 церков », тобто православних парохій, з єп. Винницьким приступило до церковної унії, то в світлі цих даних, треба висновувати, що коло 1691 р. під владою уніятського єпископа Івана Малаховського було понад 300 парохій. Але треба також і те взяти до уваги, що в особистому інтересі єп. Винницького було заблиснути перед римськими колами славою своїх заслуг у приведенні до унії якнайбільшого числа парохій. Тому належить здогадуватися, що він дещо побільшив число своїх парохій, які йому підлягали. В такому припущенні чисельність парохій, підлеглих єп. Малаховському доходила б навіть і до 400, а його влада в 1691 р., розтягалася над більш-менш третину Перемиської єпархії.

В усякому разі « частка » єп. Малаховського була набагато менша в порівнянні з частиною єп. Винницького, і тому цей окреслював її як « незначну ». Але, здається, далекий від правди літописець, коли твердить, що уніяти перейняли від єп. Винницького майже всі (« vix pop omnes ») церкви в єпархії, і неначебто з цієї причини він приступив до церковної унії.²¹ Все ж таки слід думати, що унійний рух у часі перед явним об'єднанням Інокентія Винницького з Католицькою Церквою у

²¹ Петрушевич, *Свод. літ. 1600-1700*, стор. 197: « qui... amplexus est unionem eo quod uniti vix non omnes iam ecclesias ei adimerunt ». Петрушевич ставить цю нотатку під 1680 р., але здається, властиве її місце – під р. 1691.

1691 р. безупинно міцнішав так, що цей єпископ кінець-кінцем міг залишитися без православних підданих.

З вищенаведених фактів видно, що « акту порозуміння », підтверженого Собським 31 березня 1681 р., в Перемиській єпархії з ходом років не додержувано. Це порозуміння окреслювало, що при Винницькім « залишалося завідування тими всіми церквами, добрами і духовними (священниками), якими безпосередньо управляли його попередники, а о. Малаховський, єпископ Перемиський, над церквами і духовними, які здавна у своїй юрисдикції має, поки на іншу бенефіцію буде перенесеним має залишатися ».

Це королівське рішення, яке наказувало заховувати « status quo » в Перемиській єпархії, вже в найближчих роках було порушене. Напр., уже в 1684 р. священник із села Рокшич, прийнявши унію, перейшов під владу єп. Малаховського. А в дальших роках (напр. у 1686 і 1690) іще в більшій мірі відбувалися переходи на унію.

Єп. Інокентій Винницький обурювався такою поведінкою єп. Малаховського. Так, напр., у вищезгаданому листі до регента коронної канцелярії Станислава Щуки від 28 квітня 1686 р., Винницький закидає єп. Малаховському, що зменшує територіяльний обсяг його юрисдикції в єпархії, і дуже жаліється з-за відбирання церков з його « частки ».

Внаслідок скарги єп. Винницького, Щука в цій справі правдоподібно вислав письмо до єп. Малаховського, і зробив йому відповідні зауваження. Але цей, відписуючи регентові,²² все ж таки домагався безумовно, щоб Винницький перестав перешкоджати своїм підвладним у переході на церковну унію. Спир на цьому не закінчився і Винницький не лише скаржив Малаховського перед коронним регентом, але справу звернув і на судову дорогу.

Вищенаведений лист Інокентія Винницького до Щуки висвітлює також і мотиви, якими він керувався, коли не погоджувався, щоб його підвладні переходили на церковну унію. А саме Винницький ставить опір не тому « неначебно сам не бажав церковної єдності », бо визнає це перед Щукою, що стосовно « усвідомлення своєї віри, то не перевищує його під цим оглядом Малаховський ». З такого свідчення єп. Винницького про себе видно, що у нього в данім випадку взяли верх інші причини до невдоволення з переходу своїх вірних на церковну унію,

²² Лист писаний у Ярославі, 3.VI.1686. *Тека Щуки*, № 12, стор. 214. Пише єп. Малаховський: « якщо б однак не перестав (Винницький) цих перешкод чинити, на які скаржився ».

а саме — зменшення обсягу його єпископської влади, а у зв'язку з цим і єпархіяльних доходів та, в деяких випадках, неможливість виконувати духовне карне судочинство.

Єп. Малаховський, хоч знав про незмінне бажання Собеського, щоб порозуміння з березня 1681 р. було додержане, чого вимагав від нього і коронний регент Щука, то все-таки збільшував в єпархії кількість підвладних собі уніяцьких парохій. Щобільше, унійний рух у Перемиській єпархії, безпосередньо перед явним об'єднанням Інокентія Винницького з Католицькою Церквою в 1691 р., набрав великого розмаху. Але при тім переході на унію применшували стан посідання Інокентія Винницького, як православного єпископа. А якщо візьмемо до уваги, що він не хитався у своїх католицьких переконаннях, то підсилений унійний рух в єпархії значною мірою обумовив його рішення про явне об'єднання з Католицькою Церквою.

Є деякі познаки, що єп. Винницький ще раніше думав про явне прийняття церковної унії. Порозуміння від березня 1681 р. передбачало, що уніяцький єпископ Малаховський так довго управлятиме своєю частиною Перемиської єпархії, « поки перенесений буде на іншу бенефіцію ». ²³ В разі його переведення на інше становище, Винницький мав перейняти цілу єпархію, то значить, і уніяцьку її частину. Те годі собі уявити, щоб король Собеський як щирий католик, який до того ж « підпадав щораз більше під загальний настрій у громадянстві і все ближче в'язався політичною акцією з папством », ²⁴ віддав уніяцьку частину єпархії єпископові, що уважався православним.

Для самого ж єп. Винницького релігійне роздвоєння в Перемиській єпархії було тягарем, і він скаржився на з'язані з цим великі невідності (« — summa inconvenientia »). ²⁵ При тім дуже обурювався на священників, які переходили на сторону єп. Малаховського; ²⁶ на Самбірським з'їзді (3 квітня 1691 р.) Винницький широко змальовував замішання, ненависть, напади та інші моральні шкоди й згіршення, що виникали внаслідок поділу духовної влади в Перемиській єпархії. ²⁷

Не відомо, чи в роках 1681-1686 єп. Винницький старався у Собеського про переведення єп. Малаховського на інше становище. Виразно

²³ HARSIEWICZ, *Ann. Eccl. Ruth.*, p. 470.

²⁴ WOLIŃSKI, *Polska i Kościół Prawosł.*, s. III.

²⁵ *Теза Щуки*, № 12, стор. 210. Лист писаний 28.IV.1686.

²⁶ АПФ, *Конгр. Парт.*, т. 29, стор. 399. Лист єп. Малаховського від 3.VI.1690: « Ne (Винницький) audeat laedere vel ulcisci prout comminari solebat ».

²⁷ *Арх. Ю.З. Рос.*, ч. I, т. X, стор. 368-369.

ставить Винницький таке прохання щойно в листі до коронного регента Щуки від 10 травня 1687 р.,²⁸ а це з приводу чутки про смерть єп. Малаховського. Винницький прохав регента, оскільки справдиться ця відомість, щоб пам'ятав про нього і пильнував, щоб хтось інший не випередив його в заходах про уніятську частину Перемиської єпархії. «За таку ласку» Винницький обіцяв Собеському та Щуці відповідний гонорар. Своє прохання в тій самій справі Винницький відновляє ще в іншому листі з того ж року.²⁹ Однак Собеський не поспішав з виконанням просьби єп. Винницького.³⁰

Взаємовідносини поміж обома Перемиськими владиками після 1687 р. стали ще більш недоброчливі. Єп. Малаховський з початком 1689 р. звернувся до Конгрегації Пропаганди зі скаргою на єп. Винницького, що цей не хоче йому виплачувати 4.000 фл., тобто половини доходів з Перемиської єпархії, неначебто йому пообіцяних, але сам користується всіми доходами. Тому то Малаховський прохає кардиналів дозволу, щоб вільно йому було «зректися єпископства і поселитися в якимсь монастирі, або щоб принаймні тепер кардинали доручили нунцієві допомагати Малаховському на королівському дворі у тій справі, яка буде поставлена на сеймі».³¹

Невідомо, яка це справа, що стосувалася єп. Малаховського, мала бути вирішувана на сеймі, що відбувався у Варшаві від 17 листопада 1688 р. до 1 квітня 1689 р. Але зі змісту листа єп. Малаховського можна здогадуватися, що була це справа з його матеріальним забезпеченням. Правдоподібно можна прийняти, що Малаховський уживав на королівському дворі всіх заходів, щоб відібрати від єп. Винницького владичі добра Валяву.³² Однак зусилля єп. Малаховського не мали успіху, бо справи Винницького підтримував у короля коронний кухмістер Франціск-Жигмонт Галецький, який, правдоподібно, за таку протекцію «даром держав» Валяву, і не допускав єп. Малаховського до цих дібр. Тому то і посередництво нунція Кантельмі у Собеського не дало бажаних успіхів для єп. Малаховського.

²⁸ Тека Щуки, № 14, стор. 206.

²⁹ Там же, стор. 499. Лист писаний з «гостинниці», 18.VI.1687.

³⁰ Петрушевич, *Дополн. к Свод. лит., 1600-1700*, стор. 668, подає відомість, що єп. Інокентій Винницький, 6.III.1687, підписав акт католицького віроісповідання і посилається на джерело: «З акт Перемисл. єписк. Собора». Однак слідів складення кат. віроісповідання в цьому часі не знаходимо ані в листах єп. Винницького до регента Щуки, ані в інших документах. Можливо, що у Петрушевича трапилася в цьому випадку якась помилка.

³¹ WELUKYJ, *Acta S.C. Prop. F.*, II, p. 94; *Litterae*, II, p. 157.

³² Петрушевич, *Свод. лит., 1600-1700*, стор. 221.

А тим часом кардинали Конгрегації Пропаганди, на сесії 1 березня 1689 р., розглянули вищезгадане письмо єп. Малаховського зі скаргою на єп. Винницького, і зобов'язали нунція Якова Кантельмі не лише «допомагати єп. Малаховському на королівському дворі у справі, яка буде поставлена на сеймі», але одночасно нунцій мав і «домогтися в короля, щоб єп. Винницький додержав обіцянки відносно щорічної виплати чотирьох тисяч флоренів». При тім вони поставили вимагання, щоб єп. Винницький «склав католицьке віроісповідання... щоб таким чином дав докази цілковитої певности щодо своєї унії».

Письмо такого самого змісту секретар Конгрегації Пропаганди вислав також і до Карла Барберіні, з проханням його посередництва в Собеського. Барберіні мав заохотити короля, щоб він «зобов'язав єп. Винницького виконати свою обіцянку стосовно виплачування згаданої суми грошей для єп. Малаховського; та щоб король натискав («*astrin-ga*») на єп. Винницького до визнання щирої унії...». Притім Барберіні мав умовити короля, щоб не дозволяв Винницькому спиратися на королівському авторитеті, і в ніякому разі не дозволити, щоб цей узурпував собі «доходи, або будь-яку частину з дієцезії, що належить до єп. Малаховського».

Тому Барберіні в листі від 14 березня 1689 р.³³ до Собеського підкреслює, що «єп. Винницький не додержує обіцянки даної єп. Малаховському, і не виплачує йому чотирьох тисяч флоренів, та, щобільше, узурпує собі другу частину Перемиської дієцезії і її доходи». Тому єпископ уніятський «живе в немалих недостатках і не має речей конечних, щоб влаштуватися вигідно і відповідно до свого єпископського становища». З доручення, отже, Конгрегації Барберіні «з пошаною представляє королеві такі не вигідні умови життя» єп. Малаховського, та бажає, щоб король «найвищим своїм авторитетом зобов'язав Винницького дотримувати угоди», та щоб «приймаючи щиро унію, склав віроісповідання згідно з формулою приписаною Апостольським Престолом», «не зловживав королівською протекцією, та не присвоював собі чужі доходи, ані ту частину дієцезії, яка належить до єп. Малаховського». В кінці листа кард. Барберіні заявляє, що «очікуватиме відповіді від короля, яку потім подасть до відома Конгрегації Пропаганди».

Своє письмо кард. Барберіні вислав на руки королівського секре-

³³ Письмо кард. Барберіні і листування з ним королівського секретаря Т. Таленті; *Mon. Ucr. Hist.*, IV, p. 176-179; RYKACZEWSKI, *Relacje nunc.*, II, s. 602, лист нунція Кантельмі від 20.XI.1689.

таря Томи Таленті. Цей одержав письмо в першій половині квітня і зараз передав його королеві Собеському. Таленті притім висловив побажання, щоб король звернувся з відповідним листом до єп. Винницького, і « закликав його до виконання обов'язку », і намагався умовити також і нунція, щоб розмовляв з королем у цій справі.

Оскільки Таленті коло 20 квітня 1689 р. стало відомо, король доручив « написати до єп. Винницького в відповідній (« buona ») формі, щоб закликати його до пристойної поведінки й обов'язку »; правдоподібно тоді хтось із королівських секретарів (може Шука) писав від імені короля до Винницького, але зміст листа не є нам znаний. Мабуть Винницькому подано до відома зміст листа кардинала Барберіні; Секретар Таленті був однак переконаний, що король буде очікувати відповіді від Винницького, щоб « знати, як писати і як відноситися до цієї справи ».

Не зважаючи на заходи секретаря Таленті Собеський ще в червні ждав на вияснення від єп. Винницького і не давав відповіді кардиналові.

Згідно з даною від Конгрегації інструкцією, нунцій Кантельмі порушив справи в Собеського щойно у листопаді 1689 р., при нагоді свого прощального візиту. Кантельмі про це так пише до Риму з Жовкви, 20 листопада. Прощаючись з королем, пригадував йому « діло дуже миле Богові, яке може додати блиску папству, і збільшити славу королівського імені, а саме привернення на лоно Церкви більше ніж мільона русинів, населення здебільша простого, що не має жодної допомоги від шляхти, вплутаного в помилки схизми, в якій воно залишається більше з невідомости, аніж через упертість ».

Кантельмі висловив побажання, щоб « єпископів роз'єднаних, з яких деякі, незважаючи на складення католицького віроісповідання, живуть по-схизматськи, можна було схилити намовою, а в разі потреби — королівською владою до приступлення до унії ».

Собеський на ці пропозиції і побажання нунція дав ухильну, а навіть відмовну відповідь. « Видно було у відповіді короля найліпші бажання, але разом і політичну увагу на Москву та Козаків, які визнають ту саму віру і можуть через те образитися ». Отже з оглядів політичних Собеський не погоджувався, щоб єп. Винницький публично приступив до церковної унії, як цього вимагав кард. Барберіні у листі до короля.

Після виїзду Кантельмі з Польщі, аж до приїзду нового нунція Андрія Сантакоче що 7 січня 1690 р., а може аж до червня, обов'язки інтернунція виконував театин Франціск Бонесана. Безперечно, нунцій Кантельмі, перед своїм виїздом розповів йому свою розмову з королем, і що цей не погоджувався на оголошення унії в Перемиській єпархії. Коли ж потім Бонесана з'ясував такий погляд короля Малаховському,

то цей висловив бажання призначити для себе коад'ютором василіянина Порфирія Кульчицького.

Інтернунцій Бонесана схвалив таку думку і від імені єп. Малаховського (мабуть у грудні 1689 р., або в перших місяцях 1690 р.) звернувся до Конгрегації з проханням,³⁴ щоб з уваги на літній вік єпископа призначено йому коад'ютора в особі василіянина Порфирія Кульчицького, його дотеперішнього генерального вікарія. Малаховський побоювався, щоб єп. Винницький, який держить з усіма доходами велику частину Перемиської єпархії, на випадок його смерті, не захопив уніятської її частини. А новий нунцій, коли прибуде до Варшави, постарасться про згоду короля на коад'юторство Кульчицького.

Безсумнівно єп. Винницький був з цього дуже невдоволений, і відносини значно загострилися так, що Винницький чинив заходи, щоб Малаховського зовсім усунути з Перемиської єпархії.

Відомості про переходи на унію подає Малаховський у своєму листі до Риму від 3 червня 1690 р., пишучи, що « в теперішнім році, завдяки ревності і побожності найяснішої княгині Радивилл, рідної сестри ясновельможного короля, приєдналося 29 церков, при тім і монастир, а священників коло п'ятдесятьох ». Цей перехід парохій на унію правдоподібно відбувся в околицях Сколього. Мабуть сам єп. Малаховський, або його генеральний вікарій Кульчицький у перших місяцях 1690 р., порозумівшись з княгиною, перейняв владу над тамтешніми парохіями, що помітно загостило відносини між єпископами.

Крім того, як пише єп. Малаховський у тому ж листі, « біля Ярослава і Перемишля перед кількома тижнями коло десят церков приступило » до церковної єдності. Між цими церквами під Перемишлем, безперечно, враховані також і парохії у медичькім старостві, де сільські громади, а-за конфлікту зі своїми священниками, прогнали їх з попівств, а самі піддалися під юрисдикцію єп. Малаховського, та приступили до церковної унії.

Єп. Винницький дуже відчував таке зменшення свого єпископства і тому сильно реагував на випадки переходу на церковну унію. Він заатакував єп. Малаховського, головно в часі сейму в Варшаві 16 січня 1690 р., що тривав до 6 травня. Тоді на сеймі розгорнулися найбільш напружені змагання обох Перемиських владик і їхніх прихильників у дожджені своїх прав.

Зараз на початку сейму високі прихильники Винницького висту-

³⁴ WELUKYJ, *Acta S.C. Prop. F.*, II, p. 99; *Litterae*, II, p. 162-163; *Congr. part.*, I, p. 106-107.

пили проти Малаховського передусім з обвинуваченням відносно порушення ним акту порозуміння, затвердженого 31 березня 1681 р. Рівночасно Винницький, за допомогою своїх прихильників, хотів привести до остаточного здійснення тієї статті порозуміння, в якій говорилось про становище обох єпископів у Перемиській єпархії.

Посилаючись на цей пункт порозуміння, єп. Винницький домагався рішуче, щоб Малаховського переведено з Перемиської єпархії на інше становище. До того єп. Винницький бажав, щоб навіть « сеймовою ухвалою » зажадано Малаховському переймати церкви з-під його влади.³⁵ За словами театина Бонесани протектори єп. Винницького прямиували до того, щоб при усуненні єп. Малаховського Винницький навіть не складав уже нового католицького віроісповідання, бо вже раз його склав, тільки щоб проголошено його довершену унію, і щоб він відразу перейняв владу над усіма тими уніятами, що досі підлягали Малаховському. Таким способом під владою єп. Винницького настало б об'єднання обох досі роз'єднаних частин Перемиської єпархії, в якій одній частині унія була проголошена, а в другій – не була.

Виявом підсилених заходів єп. Винницького та його прихильників про скоре віддання уніятської частини єпархії під його владу, була його спроба заволодіти одним деканатом, що досі підлягав єп. Малаховському. Таку спробу належить мабуть уважати за протидіяння єп. Винницького в тому, що єп. Малаховський перейняв під свою владу парохії в околиці Скольного, які досі підлягали єп. Винницькому. Тому цей намовив свого приятеля, коронного стольника Стефана Миколая Браніцького, коросненського старосту, щоб віддав під його владу духовенство з того ж староства.³⁶ Браніцький обіцяв це вчинити тайкома перед єп. Малаховським, бо цей, коли в червні писав звіт до Риму, зовсім не згадував про такі зміни в коросненським старостві.

Але і прихильники єп. Івана Малаховського не були бездіяльні. Його справи пильно захищав « у сенаторів-єпископів, і де лише була потреба », головню інтернунцій театин Франціск Бонесана. Крім того підтримував його передусім Краківський єпископ Ян Малаховський, а також іще такі латинські єпископи: Познанський Станіслав Витвіцький, Київський Андрій-Хризостом Залуський, і Ліфляндський Миколай Поплавський. Завдяки їхній допомозі, як твердить Бонесана, « силь-

³⁵ HARSIEWICZ, *Ann. Eccl. Ruth.*, р. 470; АПФ, *Контр. Парт.*, т. 29, стор. 397, письмо театина Фр. Бонесани, з 7.VI., стор. 398, лист єп. І. Малаховського від 3. VI.1690.

³⁶ АПФ, *Конгрегаци*, т. 2, стор. 339, лист нунція Сантакроче від 18.VII.1691; пор. *Polski Słownik Biogr.*, II, z. 1-10, s. 411: « Branicki Stefan Mikołaj ».

ні напади, а ще більші небезпеки» для уніятської частини єпархії, з метою усунення єп. Малаховського, приготовані прихильниками єп. Винницького, не вдалися.

Прихильники єп. Малаховського вирішили, щоб він «не приступав до жодної угоди, хоч би його антагоніст заявив себе публично уніятю, доки не одержить наказів від Конгрегації Пропаганди, без якої не можна прийняти навіть найменшого рішення у такій важливій справі».

Все ж таки ще під час сейму приятелі єп. Винницького, по довгих нарадах між собою та по бурхливих дискусіях рішили, щоб єп. Винницький «виявив» свої католицькі переконання» і разом з усім духовенством цієї єпархії приступив до церковної унії, і в порозумінні з ним пообіцяли це протекторам єп. Малаховського. Собеський також висловив на це свою згоду. Таким чином плановано докорінно розв'язати важкий вузол усіх труднощів.

Єп. Винницький щойно після довгої застанови рішив дати свою згоду і виступити явно як уніят. Здається, що до його вагань, які він тоді під час нарад своїх прихильників виявив, належить віднести пізніше свідoctво примаса Радзейовського, котрий писав до Риму про нього: «Це певна річ, що Винницький людина великого розуму, великої живучості і духа справді діяльного, і тому був він, найбільше з усіх, твердий до навернення» («il più duro di tutti alla riduzione»). Правдоподібно Винницький свою «твердість» показав у тому, що довго не давав рішучої відповіді на вимогу своїх приятелів. Він, мабуть, хотів, щоб без проголошування, офіційно визнано його об'єднанням з Католицькою Церквою.

З задуму єп. Винницького були задоволені і прихильники єп. Малаховського, і він сам. Малаховський; у письмі до кард. Альтієрі, від 3 червня 1690 р. заявив про свою готовість піти навіть до чернечої келії і там доживати свого віку, якщоб лише задумане приєднання єп. Винницького до Католицької Церкви було глибоке й тривале. Все ж таки Малаховський поновив свою просьбу про призначення для себе василіянина Порфирія Кульчицького на коад'ютора. Бо Кульчицький, на думку єп. Малаховського, міг би залишитися коад'ютором і єп. Винницького, якщо б цей здійснив свій замір прийняти церковну унію.

Для закріплення церковної унії в Перемиській єпархії єп. Малаховський у тому ж письмі до префекта Альтієрі, підказав Конгрегації ряд необхідних умов, до яких виконання треба б зобов'язати єп. Винницького.³⁷

³⁷ Письмо єп. І. Малаховського: АПФ, *Конгр. Парт.*, т. 29, стор. 398. Також

1) Своє католицьке віроісповідання повинен єп. Винницький явно проголосити у присутності нунція або перед його делегатом;

2) Потрібно, щоб єп. Винницький був залежний безпосередньо від Київського митрополита частково тому, бо має бути наступником саме його, підлеглого тому ж митрополитові; а частково і тому, щоб Винницький мав за собою деякий нагляд, брав участь разом з іншими уніятськими єрархами у спільних з'їздах і тим тісніше єднався з ними;

3) Хоч Винницький, будучи слабкого здоров'я, бажає, як ходять чутки, мати за коад'ютора свого брата Мартиніяна, то все-таки було б безпечніше, якщо він прийняв би за коад'ютора – Порфирія Кульчицького. Хто б там і не був коад'ютором, він повинен одержати свячення від митр. Жоховського, до якого це право належить і, зрештою, щоб уникнути сумнівів щодо свячень;

4) Єп. Винницький, заради більшого утвердження в церковній унії, повинен мати при собі « одного-другого теолога », або якогось василіянина-уніята, чи когось з іншого чернечого Згромадження. Єп. Малаховський уважає, що народ цим не буде гіршитися, бо він сам не раз мав при собі таких « теологів » латинського обряду і не було з цього приводу жодного згіршення, а навіть люди були задоволені;

5) Становища офіціалів, візитаторів, і деканів в єпархії повинні перейняти не підозрілі, але тільки справжні уніяти;

6) Належить виділити якийсь монастир у Перемиській єпархії та віддати його уніятським василіянам, які були б залежні від уніятського протоархимандрита, або безпосередньо від нунція і Апостольського Престолу. Василіяни наглядали б за ченцями, новонаверненими з православ'я, бо ці, на думку єп. Малаховського, не знають навіть основ чернечого життя, але додержуються тільки зовнішніх практик. Зверхність над таким монастирем можна б доручити вигідно та корисно якомусь латинському ченцеві, подібно як колись єзуїти провадили василіянський новіціят;

7) Єп. Малаховському ніщо більше не лежить на серці, як заснування духовної семінарії в Ярославі. Для її закладення Львівський

у скороченні: WELUKYJ, *Acta S.C. Prop. F.*, II, p. 101-103; MARUSYN, *Verein. d. Perem. Ep.*, стор. 445-446. Черговість справ з'ясовуємо так, як вони є в листі єп. Малаховського. Лист примаса Радзейовського з 15.IV.1692. APF, *Congr. Part.*, vol. 29, f. 840.

латинський канонік Яків Шахнович подарував уже свій дім у Ярославі, а в його відбудову сам Малаховський вклав уже тисячу флоренів. Слід однак відразу зазначити, що Конгрегація Пропаганди ще в роках 1686-1688 не погодилася на цей проєкт єп. Малаховського;

8) Для зміцнення церковної єдності єп. Винницький повинен зобов'язати духовенство своєї єпархії до святкування свята блаженного мученика Йосафата Кунцевича, який пролив кров за єдність Церкви. Духovenство ж під час Літургії повинно обов'язково чинити поминання папи, поряд із уніятським єпископом;

9) Єп. Винницький повинен заказати читання книжок, « виданих владиками не лише давніше, але нещодавно, по складенні (католицького) віроісповідання », бо ними, на думку Малаховського, гіршиться народ і відвертається від церковної унії. Невідомо докладно, які зокрема книжки мав на думці єп. Малаховський. Він лише додає, що інтэрнунцій Бонесана знає про що в цім випадку йдеться. Однак правдоподібно, що і катехизм, виданий єп. Винницьким у 1685 р., а проти якого Конгрегація пізніше робила стільки застережень, мав знайтися в списку таких заказаних книжок. Але єп. Винницький пізніше твердив, що і єп. Малаховський « дозволяв, а навіть наказував » читання цього катехизму;³⁸

10) Рівночасно Малаховський застерігав, щоб Винницький не смів кривдити, ані мститися над тими, що разом із ним співробітничали в поширюванні церковної унії та при відбиранні церков від православних;

11) Вкінці, Малаховський заявляє, що готовий за згодою Апостольською Престолу відступити Винницькому цілу єпархію, аби тільки цей забезпечив йому пристойне утримання до смерти та сплатив за нього всі борги, які становлять коло двохсот дукатів.

Умови подані єп. Малаховським були видно дуже влучно обмірковані, коли Конгрегація Пропаганди поставила такі власне вимоги єп. Винницькому, у зв'язку з його об'єднанням. Але тимчасом театин Бонесана, як про це згадує у своєму письмі до Риму з 7 червня 1690 р., радив єп. Малаховському не входити в жодне порозуміння з єп. Винницьким, хоч би він навіть і відверто об'єднався з Католицькою Церквою, аж доки в цій справі не отримає інструкцій.

Слід додати, що Конгрегація Пропаганди, у зв'язку з письмом ін-

³⁸ Лист єп. Ін. Винницького до кард. Барберіні, 30.V.1694. АПФ, *Конгресси*, т. 2, стор. 470.

тернунція театина Бонесани з грудня 1689 р., у справі призначення коад'ютора для єп. Малаховського, щойно 12 червня 1690 р. відбула своє засідання і наради. Кардинали висловили згоду на призначення Порфирія Кульчицького коад'ютором Перемиського єпископа Малаховського. Слідом за таким рішенням Конгрегації, її префект або секретар, на авдієнції у папи Олександра VIII 19 червня 1690 р. отримав також і його згоду на коад'юторство. При тім папа постановив, щоб від його імені дано доручення варшавському нунцієві постаратися у польського короля про його згоду у цій справі. Відповідні листи секретар Конгрегації вислав до варшавського нунція Сантакоче і до примаса кард. Радзвйовського,³⁹ щоб вони виклопотали у короля номінацію для Кульчицького на коад'ютора.

З часом, коли до Конгрегації дійшли обидва листи від інтернунція Бонесани і від єп. Малаховського, кардинали довідалися про рішення єп. Винницького відверто приєднатися до Католицької Церкви, та одержали від єп. Малаховського вищенаведені поради. Цим справам кардинали присвятили своє засідання 7 серпня. Вони похвалили душпастирську та апостольську ревність єп. Малаховського й театина Бонесани. Для єп. Малаховського кардинали призначили тоді сто скудів допомоги. Розглянення такої важливої справи як об'єднання єп. Інокентія Винницького з Католицькою Церквою постановлено віддати під розгляд « особливій конгрегації » кардиналів.

Кардинали доручили нунцієві Сантакоче дуже старанно розвідати, які є « внутрішні переконання » самого єп. Винницького у відношенні до католицької унії, та оскільки можна покладатися на його постанову виявити себе уніятим, коли досі дав стільки доказів не лише « малої щирости » щодо своїх католицьких переконань, але навіть і « впертости у схизмі ». Крім того доручено нунцієві підтримувати пильно на королівському дворі всі справи єп. Малаховського, « так дуже заслуженого супроти Святого Престолу ». Зокрема нунцій мав подбати, щоб йому виплачено 4.000 флоренів, призначених на його утримання.⁴⁰

Нунцій Сантакоче лише до деякої міри міг виконати дані йому з Риму доручення в справі владики Малаховського, тому що, як сам пише 27 вересня 1690 р.,⁴¹ королівський двір уже тоді виїхав « на Русь ».

³⁹ WELUKYJ, *Acta S.C. Prop. F.*, II, p. 98; *Litterae*, II, p. 162; *Congr. Part.*, I, p. 107; *Audientiae Sancti-mi*, I, p. 90.

⁴⁰ WELUKYJ, *Acta*, II, p. 101-103; *Litterae*, II, p. 163-165: листи до нунція, Бонесани, єп. Малаховського.

⁴¹ АПФ, *Конгр. Парм.*, т. 29, листи нунція (стор. 387-389), листи Собеського

Нунцієві пощастило приєднати для справи єп. Малаховського Перемиського латинського єпископа Денгофа, великого коронного канцлера, про якого все-таки ходили чутки, що протегував партію єп. Винницького. Канцлер висловив свою готовість допомогти єп. Малаховському. Таким способом нунцій інтервенював на користь єп. Малаховського ще у декількох високих достойників, прихильників єп. Винницького.

Сантакроче був упевнений, що єп. Винницький буде доходити своїх прав передусім на королівському дворі. Тому звернувся з « гарячим проханням » до короля Собеського, щоб нічого не вирішував у справі єп. Винницького, аж доки нунцій не з'ясує йому негайних доручень, які одержав від папи та Конгрегації Пропаганди.

Вже скоріше нунцій перевірів, що платити єп. Малаховському допомогу в сумі 4.000 флоренів обіцяв не єп. Винницький, а одну їх частину — король, а друга — була обіцяна « від багатьох зі шляхти разом ». За винятком короля, сенатори виплачували гроші нерегулярно, « але і важко змусити їх до виплати ». Однак нунцій постановив ужити відповідних заходів у короля, щоб, у разі потреби, єп. Винницький виплачував згадану суму єп. Малаховському. Бо таку суму, на думку нунція, призначено Малаховському взаїну за відступлення Винницькому доходів з Перемиської єпархії, і тому Винницький має обов'язок подбати, щоб вона доходила до єп. Малаховського.

При тім нунцій інформував у справі єп. Малаховського ще двох або трьох головних міністрів, що стояли при боці короля, а також — єзуїта Карла Маврикія Воту, королівського богослова. Вони своїм посередництвом мали вплинути на Собеського, щоб не піддавався намовам єп. Винницького та його прихильників. Нунцій вияснив їм, що єп. Малаховський має мало доброзичливих людей на королівському дворі « не з іншої причини, як тільки з-за великої своєї католицької побожності, ревності та слухняності Святій Конгрегації ».

Відповісти на письмо нунція Сантакроче Собеський уповноважив єзуїта Воту. Цей мав вияснити нунцієві відношення короля до єп. Малаховського. Отож Вотта, після розмови з Собеським і від його імені, листом з Яворова, 21 вересня 1690 р., зверненням до нунція, підтверджував, що королеві відома зразковість єп. Малаховського і його ревність про спасіння душ. Король обіцяє йому свою протекцію в усіх його слухних домаганнях, і не ставить опору проти призначення йому коад'ютора в особі його офіціала Порфирія Кульчицького, але мусить відкласти цю справу на деякий час, щоб подумати над нею.

та Вотта (стор. 390-392); WELUKYJ, *Congr. Part.*, I, p. 108-109, зміст листів нунція і Вотти.

Собеський, з свого боку, охоче виплачував єп. Малаховському обіцяну суму грошей (тобто 2.000 фл.), а також зобов'язав сенаторів якнайскоріше виплачувати йому таку ж суму, яку зрештою пообіцяли ще в 1681 р. Король і надалі зробить усе можливе, щоб єп. Винницький не чинив єп. Малаховському жодної кривди, але щоб додержувався порозуміння від 18 березня 1681 р.

Вота в листі підкреслює також і прихильність єп. Винницького до унії, що не є він « фальшивим уніятим », бо навіть бажав заснувати « колегіату каноніків на зразок римський », тобто заснувати Перемиську катедральну Капітулу, але відклав цю справу на вигідніший час.

Одночасно Вота у своєму письмі до нунція висвітлював йому тодішню політичну ситуацію краю, з якою і стосовно єп. Винницького « належало рахуватися і не дражнити його, щоб не давати підстави православним звертатися зі скаргами до московського двору ».

Повернувшись зі сейму, літом 1690 р., єп. Винницький не переставав підтримувати своїх претенсій супроти єп. Малаховського за відривання церков з-під його влади, головню в медичькїм старостві та скольськїм деканатї. Не допускав отже Малаховськїго виконувати там юрисдикцію, і не залишав у спокою тих парохїй, якї від нього відступили.⁴² У протестах, якї з цього приводу єп. Винницький заявляв у городськїх урядах, відмовляв Малаховськїму титулу єпископа Перемиського, називаючи його « єпископом Ярославським ». Тривав отже і далї гострий конфлікт поміж обома владиками, передусім заради випадків у медичькїм старостві, де сільськї громади, вигнавши своїх православних священників, піддалися під владу єп. Малаховськїго та приступили до церковної унії.⁴³ Малаховськїй на місце усунутих православних священників, ввів уніятських. Усунені ж були переконані, що їх скривджено на їхніх спадкових добрах, бо такими вважали свої церкви та приходства. Тому, в порозумінні з єп. Винницьким, правдоподібно подали скаргу на єп. Малаховськїго до великого коронного канцлера єп. Денгофа, домагаючись, щоб їх повернено на їхні дотеперішні попівства.

Єп. Малаховськїй довідався ще у Варшаві, що єп. Винницький одержав декрет про визначення комісії, яка мала розсудити претенсії поміж обома єпископами. До складу комісії мало належати двох єпископів і декількох світських достойників, а всі вони були прихильни-

⁴² *Mon. Ucr. Hist.*, IV, р. 185, згадка в листі нунція Сантакроче до кард. Альтієрі, від 3.І.1691.

⁴³ Шараневич, *Черти*, стор. 154. Копія декрету королівськїго: APF, *Congr. Part.*, v. 29, f. 846-848.

ками єп. Винницького. Якщо тільки в їх присутності він заявить себе уніятим, то тоді комісари мали оголосити його єпископом цілої Перемиської єпархії, тобто також і частини єп. Малаховського.

Повідомляючи про це нунція Сантакроче листом з Висоцька 18 вересня 1690 р.,⁴⁴ єп. Малаховський просив його та єзуїта Воту про протекцію і про захист перед діянням згаданої комісії, одночасно заявляв у листі, що він « завжди був готовий відступити Перемиське єпископство справжньому і певному католикові і тепер не відмовляється його віддати », але не « підозрілому чоловікові із-за багатьох поважних причин », « що не лише не поширяє справи Святої Унії зі Святим Престолом, а скоріше приводить її до упадку, то йому (Малаховському) з безпечним сумлінням те робити наказує і Апостольський Престіл, і поважні теологи, керівники його сумління ».

Малаховський зокрема дуже болюче відчував і жалівся в листі до нунція, що єп. Винницький, « не проголосивши ще себе уніятим », у своїх протестах, які подавав у городських судах проти Малаховського « із-за приєднання церков зі схизми на лоно Святої Церкви Римської, відмовляв йому титулу Перемиського єпископа, а називав його єпископом Ярославського округу ».

Нунцій Сантакроче вислав цього листа єп. Малаховського до Риму. А одночасно в своєму листі до кард. Альтієрі, від 18 жовтня 1690 р.,⁴⁵ обіцяв ужити всіх заходів на королівському дворі, а головно в канцлера Денгофа, щоб не приведено до здійснення вищезгаданої комісії на шкоду єп. Малаховського. Безперечно, плановану комісію належить уважати за одну зі спроб єп. Винницького та його прихильників розв'язати тодішні неспокої в Перемиській єпархії, але з-за опору нунція та сенаторів-прихильників єп. Малаховського така спроба не вдалася.

Винницький ще на іншому терені вів спір із єп. Малаховським: він приятелював з коросненським старостою Стефаном Миколою Браніцьким, коронним стольником. Цей, під час сейму в 1690 р. віддав під його правління парохії з того ж староства, мабуть у деканаті горб'янським на полудне від Сянока, які досі були під владою єп. Малаховського. Винницький бажав встановити там свою владу, але натрапив на опір з боку деяких парохій і з боку самого єп. Малаховського. Все-таки Винницький мав великі успіхи в коросненським старостві, де зостався вірним єп. Малаховському тільки деканальний намісник із де-

⁴⁴ АПФ, *Конгр. Парт.*, т. 29, стор. 396.

⁴⁵ Там же, стор. 395, лист нунція Сантакроче (18.X.1690).

кількома парохіями, а решта священників і парохій визнала владу єп. Винницького.⁴⁶

Врешті, внаслідок кількох скарг єп. Малаховського на єп. Винницького із-за його намагання оволодіти церквами у медичькім і коросненськім староствах, нунцій Сантакроче, письмом з Варшави дня 2 січня 1691 р. прикликав єп. Винницького, щоб протягом місяця з'явився на його суд.⁴⁷ В позові обвинувачувано Винницького, що постійно і вперто обстоює «схизму», непокоїть Перемиського уніятського єпископа Малаховського, і намагається його усунути з єпископства, а крім того захоплює від нього уніятські церкви. На випадок непослухання цього позову і дальшого турбування єп. Малаховського, нунцій погрожує Винницькому санкцією 2.000 угорських флоренів, і заявляє, що вважатиме його за «схизматика».

Таким способом, як думав нунцій, повідомляючи про цей позов префекта Конгрегації Альтієрі, єп. Винницький або визнає відверто перед нунцієм, що він уніят, і виконає волю Конгрегації, або виступить явно як непослушний і як «схизматик», а тоді втратить опіку багатьох впливових достойників, які вважають його за справжнього уніята.

З дальших листів нунція не видно, щоб єп. Винницький прибув до нього особисто. Мабуть доброзичливі Винницькому достойники відвернули цей позов. Але нунцій пізніше, у квітні 1691 р., намовив коросненського старосту Браніцького відкликати свою згоду щодо віддання церков цього ж староства під владу єп. Винницького. Але Браніцький про своє відкликання не повідомив єп. Винницького.

Після повернення з варшавського сейму, єп. Винницький у порозумінні з Львівським єпископом Шумлянським рішив старатися серед шляхти на вишенськім сеймику про підтримку для своїх прав у спорах з єп. Малаховським. Довідався про це єп. Малаховський і десь під кінець червня повідомив про їхні задуми театина Бонесану,⁴⁸ щоб він переказав цю відомість до нунція. А саме Малаховський довідався, начебто «єпископи Перемиський і Львівський постановили оголосити себе католиками на сеймиках руського воевідства, з тією метою, щоб на сеймиках визнано їм ті права, яких відмовлено їм на сеймі».

⁴⁶ *Mon. Ucr. Hist.*, IV, р. 194; згадка в листі нунція Сантакроче від 18. VII. 1691.

⁴⁷ *Там же*, стор. 183-185; MARUSYN, *Verein. d. Peremysler Ep.*, S. 447.

⁴⁸ АПФ, *Конгр. Парт.*, т. 29, стор. 385, лист Бонесани з 3.VII.1690; зміст його листа: WELYKIJ-KAMINSKIJ, *Congr. Part.*, р. I, 108.

Можливо, що обидва єпископи задумували одержати від сеймикової шляхти визнання цілоти їхніх постулатів, поставлених ще в порозумінні в 1681 р. (м.ін. щодо місця для них у сенаті, сеймі, сеймиках). Але в дійсності ухвала вишенського сеймика відносилася тільки до справи єп. Винницького в Перемиській єпархії.

Все-таки Бонесана остерігав нунція, що до складу згаданих сеймиків не входять духовні особи, а світські, і тому з'ясував нунцієві необхідність стежити за цією важливою справою. На випадок оголошення єп. Винницьким своєї унії, нунцій повинен наказати йому, щоб не привласнював собі підлеглих єп. Малаховському церков, без згоди Конгрегації.

І дійсно, коли на вишенським сеймику 23 вересня 1690 р.⁴⁹ єп. Винницький виступив зі своєю справою, знайшов там прихильний відгук. В інструкції цього сеймика підкреслюється, що « громадяни цілого воввідства, релігії грецької », подали скаргу відносно « Перемиської єпископії », і щодо порушення « цілоти прав » єп. Винницького, зокрема, що « їм (громадянам) у правах, через відбирання церков, кривда діється ». Приводом скарги є отже « відбирання церков » від єп. Винницького в старостві медичьким і в Ярославщині, очевидно, на користь єп. Малаховського.

Тому то сеймик доручає своїм послам подати прохання до короля, щоб він « заради полегшення на майбутнє сеймикових нарад, як також заради публичного спокою і безпеки, взявши до уваги і порозуміння, яке мало місце поміж двома єпископами, тієї ж дієцезії ще в 1681 р., і справу й бажання громадян релігії грецької, своєю найвищою повагою ласкаво зволив заспокоїти ».

Вибрані на сеймику послы, Олександр із Плешович Фредро, підчаший, Константин Гошовський, жидачівський мечник і Йосиф Фредро подали до короля супліку, щоб Собеський « задовольнив » владику Винницького в його домаганнях. Йшлося у 1690 р. про переведення Малаховського на інше становище і про віддання його частини єп. Винницькому.

Собеський найперш усно пообіцяв сеймиковим послам здійснити їхні прохання,⁵⁰ а потім дав відповідь письмом, із Варшави, 16 жовтня 1690 р.⁵¹ У даній « Відповіді королівській послам сеймика вишенського »

⁴⁹ *Akta Gr. i Ziem.*, XXII, s. 242, 249.

⁵⁰ *Арх. Ю.З. Рос.*, ч. I, т. X, стор. 371: « і так через їх милості панів послів з сеймику... в Жовкві пообіцяти зволив ».

⁵¹ *Akta Gr. i Ziem.*, t. XXII, s. 250.

підкреслюється, що король « неодноразово показав свій сталий і міцний задум у збереженні прав грецької релігії не лише в тому, що відвертав від неї противні наступи, але також і в тому, що також і розрізнені сторони не перестає провадити до порозуміння і єдності і тепер своєю королівською обачністю так зволив покерувати, щоб врешті побажаним успокоєнням ті виниклі в грецьким обряді труднощі могли утишитися ».

Текст королівської відповіді говорить емпатично про змагання Собеського « привести до порозуміння та єдності » обі сторони, тобто єпископів Винницького і Малаховського, і що король тепер так покерував своєю « обачністю », щоб « труднощі могли зникнути ». Як видно канцелярія Собеського досить загально і трохи неясно сформулювала відповідь на постулати сеймикових послів, мабуть із-за « обачности » перед православною Москвою і місцевою православною шляхтою. Але текст помагає зрозуміти, що відповідь короля була для єп. Винницького безумовно прихильна. Слід здогадуватися, що свою думку і волю Собеський заявив виразніше в особистій розмові з послами та єпископами, які тоді також були в Жовкві,⁵² і безперечно обговорювали з ним свої справи. Зрештою, єп. Винницький пізніше твердив, що всі свої заходи у справі церковної унії узгоджував з королем.

Серед таких обставин король Собеський щойно по дев'яти роках, піддаючись наполегливому тискові з боку єп. Винницького, його можних протекторів і делегатів шляхти погодився виконати пункт порозуміння з 18 березня 1681 р. щодо переведення єп. Малаховського з Перемиської єпархії. Через це єп. Винницький мав явно приступити до єдності з Католицькою Церквою, і перейняти цілу Перемиську єпархію. Собеський безсумнівно бачив, що в 1690 р. і політичні умови Речі Посполитої, і відносини в Перемиській єпархії настільки дозріли, що можна в ній сміливо здійснити віддавна плановану церковну унію, хоч ще на протязі останніх трьох років у православних єпархіях Луцькій і Могилівсько-мстиславській держався тактики заміщення владцтв потайними уніятами.

На Луцьке єпископство Собеський призначив Олександра-Атанасія Шумлянського, брата Львівського владика. Олександр перед єпископськими свяченнями заявив готовість приступити до унії з Католицькою Церквою.⁵³ Свячень довершив 18 травня 1687 р. в Жидачеві Су-

⁵² Петрушевич, *Свод. літ. 1600-1700*, стор. 236, подає, що Шумлянський і Винницький були у короля 24.IX.1690.

⁵³ Там же, стор. 215; ANDRUSIAK, *Józef Szumlański*, s. 94; DERUGA, *Piotr W. a unii*, s. 38-39.

чавський митрополит Доситей, який тоді мав свою резиденцію в Стрию, при співучасті потайних уніятів-єпископів, Львівського й Перемиського. Це висвячення, довершене не православним Київським митрополитом, якому саме за « вічним миром » з Росією від 1686 р. належало право висвячування єпископів, було першим відхиленням з боку польського уряду від прийнятих на себе зобов'язань відносно згаданого договору.

Так само дня 20 вересня 1689 р. підписав Собеський привілей на владництво Могилівсько-мстиславське потайному уніятові Гедеонові Одорському,⁵⁴ а святителями мали бути ті самі, що попереднім разом. Висвяченню перешкодив однак опір православної білоруської шляхти, яка не погоджувалася, щоб свячень Одорського довершили єпископи — потайні уніяти.

Така тактика короля Собеського щодо виключно потаємного об'єднання владик із Католицькою Церквою виникала безперечно з тодішньої політичної ситуації Речі Посполитої. Вся увага її правління була скерована на боротьбу з Туреччиною, яка від 1672 р. окупувала Поділля з фортецею Кам'янець. Тому то уряд Собеського ще в 1679 р. висунув план створення широкої антитурецької воєнної коаліції. До воєнного польсько-австрійського союзу, укладеного проти Туреччини у квітні 1683 р., приєдналася в березні 1684 р. Венеція і Рим, і так створено т.зв. « Священну Лігу ».

Собеський вже від 1678 р. старався втягнути також і Росію до воєнного союзу проти Туреччини, але хоч переговори в цім напрямі не припинялися, то однак протягом довшого часу були без жодного результату. Ані одна, ані друга сторона не думали йти на поступки. Йшлося головню про те, кому має належати місто Київ, а також про російський протекторат над православним населенням у Речі Посполитій. Ще перемир'ям, поновленим у 1678 р. в Москві⁵⁵ заходами московських послів, варшавський уряд зобов'язав себе залишити Православну Церкву в спокою, і не приводити православного населення ані до церковної унії, ані до латинського обряду.

Все-таки дипломатія Собеського ніяк не хотіла погодитися на втручання Москви в релігійні справи Речі Посполитої, аж у 1686 р. була примушена до поступок важкою політичною ситуацією краю. В згаданому році Австрія, з метою протидіяння династичним змаганням Собеського, який пробував здобути наддунайські князівства, склала союз

⁵⁴ ГОЛУБЕВ, *Гедеон Одорский*, стор. 148; ДЕРУГА, *як вище*, стор. 38-39.

⁵⁵ Z. WÓJCIK, *Zmiana w układzie sił polit. w Europie śród. wsch. w drugiej połowie XVII w.* « Kwartalnik Hist. », т. 67, nr. I, s. 52-54. Warszawa 1960.

із Бранденбургією та Швецією, звернений передусім проти Польщі. Натомість Собеський старався увійти в порозуміння з Францією, але його заходи залишилися без результату.

Примушений такими несприятливими умовами, Собеський шукав підтримки у своїй східній сусідки та уклав з нею воєнний союз. «Вічний мир» був із Росією підписаний 6 (16) травня 1686 р.,⁵⁶ прозваний від свого автора – Гжимультовським, показався по суті дуже невигідний для Речі Посполитої, бо на завжди вона відступала Росії Київ, а до того виникла підпорядкованість Православної Церкви в Польщі заграничному чинникові. Дев'ятою статтею цього договору постановлено, що в православних єпархіях: Луцькій, Галицькій, Перемиській, Львівській, Могилівській і Полоцькій, поряд із тамошніми монастирями та братствами, православне населення не матиме жодного гноблення та присилування до церковної унії. Єпископи ж із цих єпархій мають приймати благословення і свячення від Київського православного митрополита, а король зі свого боку не чинитиме перешкод у зверненнях згаданих владик до цього митрополита в церковних справах.

Таким чином договір «вічного миру» визнавав за російською державою право захисту Православної Церкви в Польщі та забезпечував стан її посідання. Але гарантуючи зверхність Київського митрополита над Православною Церквою в Польщі, договір разом легалізував і фактичне володіння російського царату над цією Церквою посередництвом Московського патріархату,⁵⁷ якому підлеглою стала Київська митрополія. Бо слід іще в'яснити, що в тому більш-менш часі, тобто в рр. 1685-1686, внаслідок заходів Москви, Константинопольський патріарх Діонісій погодився на канонічну залежність Київського митрополита від Московського патріарха. Однак таке підпорядкування Київської митрополії Москві додало варшавському урядові ще нового політичного мотиву, щоб відтягнути православні єпископства в Речі Посполитій від російської зверхности, якій фактично, на підставі дев'ятої статті «вічного миру», мали вони підлягати.

Із-за таких невигідних наслідків згаданої статті для Речі Посполитої дуже уболівали польські дипломати, а головню литовський канцлер Маркіян Огінський, повертаючись із Москви по закінченні свого по-

⁵⁶ Греков И.Б., *Войны Речи Посполитой с Турцией*, История Польши, I, Москва 1954, стор. 280-281; *Polski Słownik Biogr.*, t. IX, s. 124, «Grzymułtowski Krzysztof h. Nieczuja (1620-1687), wojewoda poznański, dyplomata».

⁵⁷ Терновский, *Исследование о подчинении киевской митрополии*, стор. 142; Титов, *Русскоправосл. церквоу*, I, стор. 96-119; Woliński, *Polska i Kościół Prawosł.*, s. 112; Tomkiewicz, *Cerkiew Dyzmicka*, s. 210.

сольства.⁵⁸ Безперечно Собеський, лише переляканий подвійною небезпекою з боку Туреччини та Росії, був змушений скласти цей «вічний мир». Під впливом нунція Паллавічіні та сенаторів, він підтвердив його з боєм душі і присягаючи з плачем, однак не допустив до його ратифікування на сеймі. І хоч через те договір ще не набрав сили закону, то все-таки король з-за своєї присяги не міг з ним не рахуватися, передусім з уваги на тодішню ситуацію своєї держави.

Такі прийняті зобов'язання «вічного миру» щодо легальної залежності Православної Церкви на землях В. Князівства Литовського і Польської Корони від Київської митрополії, підлеглої тепер уже Московському патріархові, зв'язували королеві руки у вирішуванні питань Руської Церкви згідно з його бажаннями. Сучасний тим подіям театин Севастьян Аккорсі коментував цей «узгоджений поміж умовами (вічного миру) артикул», як «малопристойний для католицької релігії, тому що на його підставі єпископи Львова, Перемишля та Луцька не повинні об'єднатися з Римською Церквою».

Отак коли нунцій Кантельмі при своїм прощанні з Собеським у листопаді 1689 р., звернув його увагу «на можливості навернення русинів до єдності з Католицькою Церквою, то видно було у відповіді короля найкращі бажання, але одночасно і політичні зважання на Росію і Козаків, що визнавали ту саму віру і могли через це образитися».⁵⁹

Також коли нунцій Сантакроче, з доручення Конгрегації інтервеніював у Собеського в справі уніяського Перемиського єпископа Малаховського, із-за його спорів з православним Перемиським єпископом, який не погоджувався на перехід парохій на церковну унію під владу єп. Малаховського, то король все-таки станув на боці Винницького. При тім велів за посередництвом свого капелана Воти вияснити нунцієві, що в теперішніх умовах слід поводитися дуже обережно і не роздратовувати Винницького, щоб не давати приводу православним звертатися зі скаргами до московського двору, який силою останніх договорів із Річчю Посполитою домагається протекторату над ними.

Крім того Собеський мотивував свою обережну тактику передусім страхом, щоб під приводом порушування польським урядом інтересів Православної Церкви, Росія не відпала від Св. Ліги та не уклала до-

⁵⁸ *Памятники диплом. сношений*, VI, стор. 1358 і н. Про погляди єп. Шумлянського і театина Аккорсі, в листі цього останнього до Риму, з 18.XI.1699. *Мон. Укр. Hist.*, IV, р. 268.

⁵⁹ Rykaczewski, *Relacje nuncjuszów*, II, s. 602, лист нунція Кантельмі, з Жовкви, 20.XI.1689.

говору про воєнний союз із Туреччиною і татарами проти Польщі. Коли після «вічного миру» єп. Шумлянський, «стільки разів», як сам про це оповідав театинові Аккорсі, хотів «здійснити унію, то йому наказано («è stato ingiunto») відкласти такий акт на інший час». Аккорсі сам «читав листа, писаного власноручно головними королівськими міністрами і сенаторами, які Шумлянському радили від імені короля (не проголошувати унію), із-за страху, що москвичі могли б покористуватися таким приводом і відступити від Ліги, порушити мир і втягнути Річ Посполиту в нову небезпечну війну, хоч триває тепер ще війна з Туреччиною».

Однак на думку короля, як про це говорив він єзуїтові Воті, такий стан триватиме ще тільки недовгий час, тому що наближається момент складення загального миру християнства з Туреччиною. Тоді можна буде змусити Росію, чи то дипломатичними заходами, чи то збройно, щоб відступила від своїх претенсій супроти Речі Посполитої, а навіть повернула їй Київ, Смоленськ і Чернігів. Бо ж Росія не додержала своїх зобов'язань супроти Польщі і не дала збройної підмоги до вирівнювання територіяльних втрат, яких Польща зазнала наслідком «вічного мира».⁶⁰

До того політичні відносини поміж Річчю Посполитою і Росією укладалися щораз гірше так, що король задумував навіть відкликати з Москви польського резидента Юрія Довмонта.⁶¹ З тієї причини Собеський щораз менше рахувався з поглядами московського уряду.

На рішення Собеського, яке нарешті дозволяло Перемиському єпископові відверто об'єднатися з Католицькою Церквою, вплинула, і це правдоподібно в значній мірі, справа єпископських свячень Гедеона Одорського, що мали відбутися в Києві, але не відбулися. А саме Собеський, відповідно до зобов'язань «вічного миру» з 1686 р., дав на початку сейму в січні 1690 р. свою згоду на те, щоб Одорський поїхав до Києва та прийняв там від митрополита висвячення на православного Могилівсько-мстиславського єпископа, хоч був він уже потаємним католиком-уніятим. Однак Одорський не тільки що не одержав у Києві свячень, але ще й просидів два місяці в тюрмі, а потім і зовсім не повернувся до Речі Посполитої.

На політичні небажані наслідки ув'язнення Одорського для Росії щодо її стосунків з Польщею вказував передбачливий український гетьман Іван Мазепа. Висловлював він думку, що «невигідна це річ затри-

⁶⁰ Лист єзуїта Воті з Ярослава, 21.IX.1690. *Контр. Парт.*, т. 29, стор. 391. Пор. МАРУСИН, *стаття цит.*, с. 438.

⁶¹ PIWARSKI, *Między Francją a Austrią*, s. 64-65.

мувати в Києві Одорського, як особу немаловажну». ⁶² Через те радив відпустити його « з почестями » до дому. Гетьман передбачав, що факт ув'язнення королівського номіната є скерований і проти особи самого короля і становить зневагу для нього.

Тому таким фактом ображений Собеський тим легше міг тепер піти назустріч вимогам сп. Винницького та сенаторів, що визнали необхідність відвертого об'єднання Перемиської єпархії з Католицькою Церквою.

Зрештою, стосовно церковної унії єп. Винницького король восени 1690 р. перед взуїтом Вотю висловив погляд, що, незважаючи на політичні труднощі, все-таки можна б її обережно здійснити. Так само нунцій Кантельмі, по своїй прощальній розмові з королем Собеським у 1689 р., був переконаний, що політичні умови не є аж такі « важливі », щоб становили перешкоду в розвитку церковної єдності. Бо « якщо русини мали б повернутися через застосування лагідних заходів, то не може Москва скаржитися на це, ані виступати проти добровільної зміни віроісповідання в підданих чужої держави, тим більше що у себе зажаує свобідно визнавати католицьку релігію ».

На підставі вищенаведених слів короля і нунція Кантельмі слід зробити висновок також і про погляд короля на способи, як належить здійснити церковну унію в Перемиській єпархії. Король бажав, щоб з уваги на Росію це об'єднання відбулося « через застосування лагідних заходів ».

В документах знаходимо короткі згадки про те, що Львівський єпископ Шумлянський, підтримуючи перед королем восени 1690 р. Інокентія Винницького в його прямуваннях перейняти владу над цілою Перемиською єпархією, запропонував Собеському скликання з'їзду духовенства, шляхти і братств. Пише Шумлянський 29 жовтня до коронного референдарія Щуки, що не може діждатися універсалу, якого пообіцяв король для скликання « зібрання » (« pro conventiculo nostro »). ⁶³ А разом Шумлянський запитував, « чи воля в тім його королівської милости, щоб ми мали це зібрання? ». Одночасно висловлює погляд, що « зібрання » мусить відбутися у Львові, у братській церкві Пречистої Діви Марії, 19 січня 1691 р., за новим календарем. На думку Шумлянського, « універсалу найперше потрібно тому, що отці литовські, шляхта і братства до нас належать і слухатимуть його ». Згадка про « отців литовських » (правдоподібно православних), вказує на з'їзд по-

⁶² Голубев, *Геден Одорский*, стор. 160.

⁶³ *Тека Щуки*, № 17, стор. 349.

дібний до «Люблинського колоквию», що відбулося в 1680 р., хоч не є це ясне, яким мало бути тепер пропоноване Шумлянським «зібрання». З його листа від 5 грудня 1690 р. довідуємося, що вже є «дозволене зібрання наше», і що Шумлянський пересилає королеві до підпису універсал, який правдоподібно вже сам уклав і висловлює погляд, що справа важлива і невідкладна.⁶⁴ Як видно з наступного листа Шумлянського, писаного до Шуки 17 грудня, то ще і тоді не отримав він підписаного універсалу відносно задуманого «зібрання».

Але з початком січня 1691 р. справа «наради з головами православними» настільки просунулася вперед, що Собеський призначив до неї від свого імені делегатів: Львівського архієпископа Константина Липського, і Перемиського єпископа Юрія Денгофа, великого коронного канцлера. Собеський, письмом з Жовкви, 5 січня повідомив про це нунція Сантакроче,⁶⁵ висловлюючи притім надію, що незабаром ціла та обширна провінція покине схизму і прийме «правдиву католицьку віру». Хоч король запевняв, що шляхта руська не ставитиме опору проти такого заміру, то однак додав і зауваження, що до цієї справи «досить делікатної і трудної» треба підходити «без поспіху, щоб не зазнати поразки».

В такому ж тоні, повнім надії на об'єднання православних, написаний також і лист єзуїта Карла Маврикія Воти, з Жовкви, 17 січня 1691 р., до кардинала Карла Барберіні.⁶⁶ Пише Вота: «Під цим побожним і католицьким королем маю надію, що одного дня Свята Церква одержить сніп цілковитого і щирого об'єднання Руської Церкви». Вота з великим піднесенням, захоплений підтримує цю думку, але теж і висловлює погляд, що заради тодішньої політичної ситуації та непевності росіян, так дуже потрібних для удержання Св. Ліги, слід цілій справі ще залишити час на дозрівання, щоб не породити «недоношеного задуму».

По одержанні від короля відомости про задуманий з'їзд православних, нунцій Сантакроче звернувся з листом до вищезгаданих латинських єпископів: Львівського Липського, і Перемиського Денгофа, домагаючись, щоб вони під час «конференції» з провідниками православ'я не дозволили на ніяку резолюцію, без попереднього з ним узгодження. Мають не допустити до дискусій в основних правдах релігії, але навіть ще перед з'їздом повинні докладно повідомити його, над чим бу-

⁶⁴ Там же, стор. 351, 358.

⁶⁵ *Mon. Ucr. Hist.*, IV, p. 186.

⁶⁶ APF, *Congressi*, II, p. 343.

дуть відбуватися переговори.⁶⁷ Нунцій вжив на те таких заходів обережності, щоб під приводом єдності з Католицькою Церквою не заповідно якоїсь кривди єп. Малаховському. У відповідь секретар Конгрегації Чибо радив нунцієві взяти самому участь у з'їзді, або делегувати когось « обізнаного з цими питаннями та випробуваного в чеснотах ». Делегована особа мала наглядати за тим, щоб на з'їзді не прийнято якогось рішення, шкідливого для Апостольського Престолу. Заразом секретар Конгрегації запропонував тоді нунцієві, щоб у цьому випадку заступив його театин Бонесана, « добрий знавець краю і характеру православних, які завжди підходять до справи з побічними прихованими замірами ». ⁶⁸ Секретар писав у цій справі також і до Бонесани.

Здається, що одним із головних завдань планованого з'їзду була справа відновлення Галицької митрополії. В тому більш-менш часі (докладніше – 11 лютого 1691 р.) думний дяк Омелян Ігнатієвич Українець інтервенював у польського резидента в Москві Юрія Довмонта, закидаючи Львівському владиці, що безперервно спричиняється до роздвоєння і порушування спокою в Православній Церкві; що обирає і висвячує єпископів без дозволу православного Київського митрополита; а вкінці, що носиться з наміром вибрати і висвятити окремого митрополита в Галичі, хоч власне Київський митрополит титулується також – Галицьким.⁶⁹

До російського уряду дійшли були чутки про заміри і заходи Львівського владики, що він змагав до « вибрання і висвячення » Галицького митрополита, тобто сам бажав ним стати. На планованім з'їзді, правдоподібно, мав саме відбутися вибір і оголошення Галицького митрополита, очевидно за згодою Собеського. Король, як це видно з його відповіді, даної в травні 1691 р. делегатам Самбірського з'їзду, по суті був схильний заснувати окрему Галицьку митрополію.

З очікуваних великих результатів, яких сподівалися католицькі кола у зв'язку з планованим з'їздом, слід висновувати, що на нім мало наступити об'єднання всіх православних єпархій з Католицькою Церквою. Таким чином і справа об'єднання Перемиського єпископа знайшла б своє розв'язання, а до того — на ширшому тлі. Так заснована Галицька уніятська митрополія правдоподібно обхоплювала б усіх дотеперішніх православних у Речі Посполитій, бо мабуть тому Шумлян-

⁶⁷ *Mon. Ucr. Hist.*, IV, p. 187-188; *WELUKYJ, Congr. Part.*, I, p. 112.

⁶⁸ *WELUKYJ, Litterae S.C. Prop. F.*, II, p. 173-174, листи до нунція і Бонесани з 17.III.1691.

⁶⁹ *Титов, назв. праця*, стор. 161; пор. стор. 272-273.

ський пише, що «отці литовські до нас належать». Дотеперішні ж унії мали б і надалі підлягати уніятському Київському митрополитові.

Однак проєкт єп. Шумлянського не здійснився, і з'їзд зовсім не відбувся. Нунцій Сантакоче в листі від 14 лютого 1691 р. до кард. Альтієрі,⁷⁰ префекта Конгрегації «припускав, що тепер не відбудеться згаданий з'їзд із-за важливих справ, які лежать у короля на серці, а саме і справи війни, і справи подружжя королевича» Якова Собеського з Ядвігою-Єлисаветою, кн. Нойбурською. Але, можливо, планований з'їзд провідників православ'я не відбувся передусім унаслідок власне вищезгаданої гострої інтервенції російського уряду, з якою все ж таки Собеський рахувався. Щоправда Московський патріарх ще в 1687 р. погоджувався щонайвище на надання самого лише титулу Галицького митрополита, але без підлеглих йому владицтв, і це за такими двома умовами: 1) якщо на це висловить свою згоду і король; 2) якщо «новий митрополит» підлягатиме безпосередньо Московському патріархові.⁷¹ Але на цю останню умову Собеський із-за державних інтересів тим більше не міг погодитися.

Хоч і не дійшло до проєктованого з'їзду, то однак єп. Винницький не перестав прямувати до здійснення церковної унії в Перемиській єпархії. А чинив це тепер уже незалежно, а навіть проти волі єп. Шумлянського. Цей намагався відвернути Винницького від того заміру та з'ясовував йому небезпеку з боку православних, які загрожуватимуть його життю, якщо приступить до церковної єдності. Крім того Шумлянський звертав увагу Винницькому і на те, що унії з-під юрисдикції єп. Малаховського теж мають до нього упередження, тому що Малаховський збирає менші податки.⁷² Врешті поміж Винницьким і Шумлянським порвався всякий зв'язок, так що Шумлянський навіть не був поінформований про такий важливий акт складення католицького віросповідання єп. Винницьким у червні 1691 р.⁷³

⁷⁰ *Mon. Ucr. Hist.*, IV, p. 188-189.

⁷¹ ANDRUSIAK, *Józef Szumlański*, s. 97-98.

⁷² ПЕТРУШЕВИЧ, *Свод. лит. 1600-1700*, стор. 236; (подаю в перекладі на укр. мову): «В травні, у Варшаві став уніят Інокентій Винницький, що йому відряджував Шумлянський, Львівський, кажучи, що його заб'ють, і що воліють іти до (єпископа) Малаховського, бо не так здирає».

⁷³ *Тека Щуки*, № 19, стор. 69, з листа Й. Шумлянського до Щуки (18.VII.1691): «...Про декларацію о. Винницького, Перемиського єпископа, щойно від вашої милости пана знаю, бо посилав я в Перемиську дієцезію, питаючи про його милість, з чим до його королівської милости їздив, ніхто ані зі шляхти, ані з духовних про це не сказав» (подаю в перекладі з польської мови).

Так само брат єп. Йосифа, Атанасій Шумлянський, Луцький єпископ і потайний уніят, намагався здержати Винницького від явного об'єднання з Католицькою Церквою.⁷⁴ Можливо ще раніше і православний Київський митрополит Гедеон кн. Четвертинський († 6 квітня 1690 р.) старався теж відвернути Винницького від церковної унії. Крім того Винницький одержував листи від російського царя Івана Алексієвича та від патріархів: Московського, а навіть Константинопольського. Всі вони просили, обіцяли, а навіть погрожували анафемою, аби тільки єп. Винницького затримати при православ'ї.

Можливо, що в тому ж часі, перед або може по складенні католицького віроісповідання Винницьким, і православна шляхта з земель перемиської, львівської та луцької, разом із православним чернечим і світським духовенством явно виступала проти його унійних замірів.

Незважаючи на ці погрози з боку православних єрархів, духовенства та шляхти, єп. Винницький все ж таки не змінював свого рішення здійснити в Перемиській єпархії церковну унію, а в своїх починаннях керувався і радою короля Собеського,⁷⁵ і вимогами Конгрегації.

Конгрегація Пропаганди, поінформована письмами нунція Санта-коче, театина Бонесани та єп. Малаховського, відбула своє « особливе засідання » у справах єпископів Винницького та Малаховського дня 23 січня 1691 р.⁷⁶ В сесії брали участь кардинали: Альтієрі, Барберіні, Нерлі і Касаната. По розгляненні всіх писем, які надійшли від часу сейму 1690 р., кардинали доручили нунцієві такі справи:

1) настоювати у короля про згоду на призначення Порфирія Кульчицького коад'ютором єп. Малаховського;

2) постаратися, щоб єп. Винницький склав католицьке віроісповідання за приписаною формулою та в присутності нунція або когось ним делегованого;

3) подбати в королівських міністрів про протекцію для єп. Малаховського, та не допустити до діяння тієї комісії, про яку ходять чутки,

⁷⁴ Петрушевич, як вище, стор. 366.

⁷⁵ Оссол., ркн. № 405'II, стор. 51. В листі до короля, з Варшави, 13.VI.1691, єп. Інокентій Винницький так пише: «...i sokolwiek in Dei Ecclesia jestem operatus, to się felicissimis auspiciis, nutu. scitu et pientissimo consilio W.Kr.MP.M. Mł. sta-ю ». Цей лист був видрукований в *Арх. Ю.З. Рос.*, ч. I, т. X, стор. 376 і н., але з помилками. Так напр. у вищецитованім реченні, замість in Dei Ecclesia видруковано: in Dei acta, замість «auspitiis, nutu, scitu» – «auspitiis, metu, scitu». Інші помилки ще обговориться на своєму місці.

⁷⁶ WELUKYJ, *Congr. Part.*, I, p. 106-110; *Litterae*, II, p. 169-170.

що є неначебно вже визначена великим канцлером на користь єп. Винницького;

4) єп. Винницький, тому що володіє всіма добрами Перемиської єпархії, має виплачувати з них єп. Малаховському 4.000 фл. щорічної пенсії, згідно з виданим у 1681 р. папським бревем;

5) допильнувати також, щоб було виконане і папське бревем з того ж року щодо абсолюції Шумлянського та Винницького від канонічних цензур, виниклих у зв'язку з висвяченням єп. Винницького без згоди Апостольського Престолу.

Нунцій Сантакроче, як про себе пише в листі від 9 травня 1691 р., докладав усіх зусиль, щоб виконати дані йому доручення,⁷⁷ але натрапив на великі труднощі. Коли з Собеським обговорював справу коад'юторства Кульчицького, то хоч король не відкидав його кандидатури, однак, на думку короля, Кульчицький ставиться з дуже великим недовір'ям до єп. Винницького. А власне Собеський бажав, щоб призначити коад'ютора такого, з якого і Винницький був би задоволений. З уваги на ці застереження короля і Винницького, дуже трудно, а навіть неможливо, щоб коад'юторство припало на особу Кульчицького. Тому нунцій висловив думку, що належить розглянутися і знайти на коад'ютора іншу особу, яка заслуговує на довір'я і Винницького, і Малаховського, але « обгрунтовану у вірі », і запропонувати її королеві. На таке розв'язання справи коад'юторства погоджувався зрештою також і єп. Малаховський, з яким нунцій відбудув декілька нарад.

У справі щорічної пенсії чотирьох тисяч флоренів для Малаховського, то нунцієві не вдалося нічого зробити тому, що половину цієї суми король виплачує Малаховському регулярно. Другу ж половину зобов'язалися давати йому деякі достойники, а немає способу, щоб їх до цього змусити. Якщо однак хотілося б спонукати єп. Винницького до виплати цих грошей, то можна б це виконати тільки судовою дорогою, але була б це справа досить довга.

При тім, на пильні заходи і гарячі прохання нунція, Собеський і коронний канцлер Денгоф запевнювали його, що єп. Малаховському Винницький не заподіє жодної кривди відносно його єпископства. Комісія, яку неначебно мала визначити коронна канцелярія, не вдалася, і завдяки чуйності нунція не вдається.

Натомість щодо абсолюції, у зв'язку з недозволенним висвяченням Винницького, то нунцій Сантакроче довідався, що від імені нунція Пал-

⁷⁷ *Mon. Ucr. Hist.*, IV, р. 189-190. Лист нунція Сантакроче, 9.V.1691.

лавічїні театин Бонесана вже дав її Львівському єпископові Шумлянському, а чого в актах не відмічено про єп. Винницького. Тому нунцій Сантакросче обіцяв, що відносно і абсолюції зобов'яже Винницького до її виконання, особливо у зв'язку зі сподіваною його унією.

З листа нунція Сантакросче від 9 травня 1691 р. видно, що він хоч і не зобов'язував єп. Винницького до складення католицького віроісповідання, як цього бажала Конгрегація, то однак до нунція дійшли були вже тоді відомості про рішучі приготування Винницького в цьому напрямі.

Об'єднання єп. Інокентія Винницького та цілої Перемиської єпархії з Католицькою Римською Церквою відбувалося декількома етапами. Дуже важливим моментом у цьому історичному факті було скликання з'їзду до Самбора, на день 3 квітня 1691 р.⁷⁸ За давнім звичаєм, у Перемиській єпархії кожного року більш-менш коло свята Стрітєння (2-12 лютого) владика скликував духовенство, шляхту і представників братств для відбування наради в церковних справах.⁷⁹ Так сталося і в 1691 р., але трохи пізніше — з початком квітня.

За попереднім оповіщенням єп. Винницького з'їхалися до Самбора 3 квітня « громадяни земель Перемиської, Сянїцької та Економії Самбірської, духовного, шляхетського і посполитого стану », щоб відбути нараду « коло загального добра Церкви Божої ». Місто Самбір, здається, тому вибрано до відбуття з'їзду, бо там знаходився осередок впливів єп. Винницького посеред дрібної шляхти. Як можна зорієнтуватися з підписів учасників на супліці до короля, на з'їзді було присутніх — 7 осіб з чернечого духовенства, переважно ігуменів монастирів, і 12 священників світських, здебільшого деканальних намісників. Але найчисленніше прибула шляхта, — всіх 115 осіб. Крім того зустрічаємо там підписи і 16 представників братств. Усіх разом учасників з'їзду можна нарахувати коло 150 осіб. Серед них помічається малу кількість духовенства, ледве одну восьму частину всіх учасників. Безперечно, на Самбірський з'їзд прибули тільки прихильники єп. Винницького.⁸⁰

⁷⁸ Акт цього з'їзду видрукував: *Арх. Ю.З. Рос.*, ч. I, т. X, стор. 368-376. Не помітив цього документу історик Титов, у студії: *Русская правосл. церков*, I, хоч питання церковного об'єднання в Перемиській єпархії присвятив багато місця (стор. 147-154). Через те деяким його твердженням брак обґрунтування. Переклад супліки з'їзду на лат. мову: АПФ, *Конгр. Парт.*, т. 29, стор. 670-674. Зміст постулатів з'їзду подає також і Марусин, *назв. праця*, стор. 439-440.

⁷⁹ *Арх. Ю.З. Рос.*, ч. I, т. X, стор. 368; згадка в актах з'їзду.

⁸⁰ Петрушевич, *Свод. літ. 1600-1700*, стор. 367: « Innocentius facta cum suis favorabilibus collatione ».

Зрозуміла в мета і значення скликаного єп. Винницьким з'їзду власне перед оголошенням унії Перемиської єпархії з Католицькою Церквою. Бажав він надати своїм починанням схвалення суспільности, а одночасно виправдатися перед світом. На цей з'їзд пізніше покликувалися польські сенатори у зв'язку з протестами російського резидента, неначебто в Перемиській єпархії церковну єдність запроваджено насиллям. Сенатори на це відповідали: « Інокентій Винницький, Перемиський єпископ, і всі інші, пізнавши правдиву римську віру, самі перейшли добровільно до церковної унії. Винницький разом з численною шляхтою висловив свою згоду на письмі, що приступав до єдности з Католицькою Церквою ». ⁸¹

Тому то єп. Винницький дуже намагався здобути собі прихильність шляхти і з цією метою щедро видавав гроші. Про себе заявляє, ⁸² що « величезними своїми коштами », використовуючи навіть свої спадкові маєтки, « протягом вісьмох, а інколи п'ятнадцяти днів харчував при своїм столі п'ятсот, шістсот, а не раз і коло тисячі осіб », переважно зі шляхти, щоб їх « піддержати в побожності ». Внаслідок цього значно поменшали доходи з його власних дібр. Здається, що власне під час Самбірського з'їзду єп. Винницький зробив величезні видатки з метою здобути собі прихильність шляхти, для приведення Перемиської єпархії до церковної єдности. Якщо на з'їзді в Самборі було коло 150 учасників, то разом з обслуговуючим персоналом можна нарахувати п'ятсот, або і шістсот осіб, які через тиждень, або і довше були на утриманні єп. Винницького.

На спільних нарадах під час з'їзду в Самборі виступав з промовою єп. Винницький та деякі ігумени й намісники. Про зміст їхніх промов знаходимо згадку в супліці до короля, яку всі присутні підписали. Єп. Винницький, поряд із іншими промовцями, змальовував учасникам з'їзду замішання, нелад, насилля, криваві наїзди та процеси, моральний занепад серед духовенства і світських людей, та ще інші безладдя, яких « від близько ста років » зазнавала Перемиська єпархія з тієї причини, що в ній були два єпископи: православний і уніят.

У своїх промовах єп. Винницький та інші священники порушували теж і догматичну сторону єдности Грецької Церкви з Римською, стара-

⁸¹ Титов, як вище, стор. 153.

⁸² Лист єп. Ін. Винницького кард. Барберіні, з 22.XI.1691: non parcendo haereditariis meis. АПФ, *Контр. Парт.*, т. 29, стор. 700; f. 854, « Considerationes circa coadiutorem »; *Контр. генер.*, т. 534, стор. 95-96; WELUKYJ, *Acta S.C. Prop. F.*, II, p. 155.

ючись показати, що поміж обома немає розбіжності щодо правд віри, що є тільки одна Церква. А з'ясовуючи правдивість примату папи римського, покликувалися загально на латинських і грецьких істориків і на відбуті собори, та старалися довести, що примат римського єпископа належав до первісного устрою Христової Церкви.

В результаті таких вияснень присутні на з'їзді заявили, що визнають примат папи римського, як наступника св. апостола Петра, та приступають до єдності з Римською Церквою. Заразом з'їзд підкреслив, що таким чином бажає завести в єпархії кращий лад, спокій і безпеку. При тім навів як мотив свого рішення і те, що сеймова ухвала від 1676 р. « відношення до патріярха (константинопольського) заборонила ».

Приступаючи до церковної унії, присутні на з'їзді поставили однак і свої вимагання, які з'ясуємо за такою чергою, як містяться у складеній супліці. Отож, покликуючись на акт порозуміння від 18 березня 1681 р., з'їзд вимагає, щоб єп. Малаховського переведено на інше становище, а Винницький « сам один » залишився єпископом у Перемиській єпархії. Притім з'їзд просить, щоб не змінювано способу вільної елекції на Перемиське єпископство, але щоб обирано на це становище тільки особу зі шляхетського стану, з земельною власністю, грецького обряду, з землі перемиської або сяницької, а за браком відповідного кандидата з цих земель, — з вовідства руського.⁸³

В супліці з'їзд просив, щоб король, згідно з артикулом порозуміння від 1681 р., і з уваги на те, що Київська митрополія від Корони відпала » (під Росію), і « якщо інші діцезії приступають до унії, митрополит був піднесений на катедру Галицьку, яка силою свого заснування є митрополією ».

Щодо катедральної Перемиської Капітули, відновленої єп. Винницьким, з'їзд доручив своїм послам просити, щоб заходами короля сейм окремою ухвалою підтвердив її статут. Крім того на з'їзді представники « Капітули єпископії Перемиської грецького обряду » жалілися, що Капітула з єпископських маєтків є « обтяжена непропорціонально до інших єпископств, підрахунком до виплати податку на військові зимові табори » (« гіберни »). З'їзд отже доручає своїм послам « просити короля, своєю повагою допомогти, щоб кожне єпископство виплачувало цей податок згідно з доходами, та щоб єпископи самі між собою робили розрахунки ».

Надто з'їзд поставив вимагання, щоб вище духовенство грецького

⁸³ *Арх. Ю.Э. Рос.*, ч. I, т. X, стор. 371. В тексті є « z władcy ruskiego ». Це мабуть помилка переписувача. Текст латинський: « ex palatinatu Russiae ».

обряду, шляхетського походження, мало ті самі привілеї, що духовенство латинського обряду; а нижче — було свободне від усяких публичних і приватних «тягарів» і службових робіт, не лише в королівщинах, але і в добрах шляхетських. Справу цих свобод для грецького духовенства король підтримує своєю повагою на сеймі.

Для міщан грецького обряду супліка вимагала, щоб у королівських містах допущено їх до всіх міських урядів, цехів, торгівлі, купування кам'яниць і домів у ринку, та взагалі зрівняно їх щодо виконання урядів у всьому з міщанами обряду латинського. Король це зрівняння оголосить своїм декретом, зверненим до урядів міст.

Щодо шляхти грецького обряду, яка переходить на латинський, присутні на з'їзді, навівши випадок із о. Олександром Виговським,⁸⁴ абатом-номінатом монастиря св. Хреста в Кєльччині, поставили прохання, щоб цій шляхті, неначе неофітам, не заборонювано володіти латинськими бенефіціями. Чинення ж труднощів Виговському, на думку учасників з'їзду, слід уважати за деяку образу грецького обряду. Тому в супліці прохається короля про посередництво в Апостольського Престолу, щоб Виговського не виключувано від згаданої бенефіції.

Відносно літургійних практик грецького обряду, на з'їзді осуджено «мішанину обрядову» («*misculantiam in ritu*»), якою гіршиться простолюддя, а яку можна бачити в уніятів, що прагнуть уподібнити свій обряд до латинського. Притім осуджено також і відправу богослужень у латинських костьолах уніятськими священиками. Учасники з'їзду під цим оглядом висловили бажання, щоб у Перемиській єпархії залишався на завжди грецький обряд «чистий».⁸⁵

Крім того в супліці загально згадано теж і про виконання справ, узгоджених в акті порозуміння від 18 березня 1681 р., а саме відносно братств і монастирів; щодо заказу особам духовним переходити на латинський обряд, і щодо права голосу для владик на сеймиках.

В кінці супліки учасники з'їзду прохали короля, щоб прийняв їхнє підданство, задовольнив подані в супліці бажання, та рекомендував їх у папській нунціатурі.

Слід ствердити, що петиція Самбірського з'їзду не лише висувала особисту справу поширення влади єп. Винницького на цілу Перемиську єпархію, але також справи загальнішого значення, як рівноправності грецького обряду, свобод для українського духовенства та міщан,

⁸⁴ Олександр Виговський був пізніше латинським луцьким єпископом. Пор. *Encykl. Orgelbrandta*, XXVIII, s. 27.

⁸⁵ *Арх. Ю.З. Рос.*, ч. I, т. X, стор. 373: «*ritus graecus, pure graecus*».

заснування окремої Галицької митрополії, та політичної рівноправности владик із латинськими єпископами.

Тому нічого дивного, що Львівський єпископ Шумлянський так дуже був зацікавлений постулятами Самбірського з'їзду, що переслав навіть 12 квітня 1691 р. їх копію коронному кухмістрові Жигмонтові Галецькому з запитанням: « чи на те, про що Русь прохає, буде у його королівської милости та в Римі дозвіл? ». ⁸⁶ Бо ж у петиції з'їзду порушено такі важливі справи, яких домагався і Шумлянський, а саме заснування Галицької митрополії та рівноправности. ⁸⁷

Для вручення королеві Собеському петиції Самбірський з'їзд делегував трьох послів: Євстахія Шептицького, підстольника чернігівського; Олександра Копистинського та Петра Блажовського. Посли вибралися до короля, що перебував тоді в Яворові. Поки вручили йому вимагання з'їзду, привітали його довшою урочистою і прекрасною промовою. ⁸⁸ Хід думок їхньої промови був такий:

Стародавня Русь і народ руський у своїм історичнім минулім, довершили великих лицарських подвигів, здобувши декілька разів Старий і Новий Рим. У боротьбі одначе з татарами руський народ розпошив свої сили і мусив шукати нових місць, даючи з себе початок народові московському.

Бесідник свою увагу скеровує до нащадків тієї Русі, які по довгих і кривавих боях із ляхами, ⁸⁹ « вільні до вільних приступаючи » за короля Казимира В., знайшлися в новій вітчизні — Короні. Ось тепер потомки стародавньої Русі з земель Перемиської і Сяніцької та Самбірської економії, а з єпархії Перемиської, складають « серце і волю » перед королівським маєстатом і перед найвищим Пастирем Церкви.

Щоправда і раніше бажали здійснити це об'єднання деякі духовні

⁸⁶ Тека Щуки.

⁸⁷ ANDRUSIAK, *Józef Szumlański*, s. 97.

⁸⁸ Копія промови послів – в *Арх. Радивиллів у Вілянові*, відділ II, кн. 29, стор. 84-86, під заголовком (по-польськи): « Мова їх милостей панів послів земель: перемиської і сяніцької і самбірської економії до короля його милости, приступаючи до єдности з Римською Церквою, виголошена в Яворові в р. 1691 ». Цю промову опрацьовуємо в окремій студії. – В Яворові перебував тоді в 1691 р. разом з королем нунцій Сантакроче (Див. Edward WEBERSFELD, *Jaworów. Monografia historyczna, etnograficzna i statystyczna*, Львів 1909, стор. 46). Але нунцій, як здається, не був у контакті з послами Самбірського з'їзду. – Нунцій Сантакроче в письмі з Варшави, 23.V.1691, пише, що єп. Винницький по відбутім з'їзді, вислав до короля Собеського двох духовних із повідомленням про приведення єпархії до унії, та про приїзд єп. Винницького до Варшави. *Mon. Ucr. Hist.*, IV, p. 190-193.

⁸⁹ « cum Lechis ».

особи, але невдало, бо не оглядалися на стан шляхетський. З тієї причини в однім і тім самім народі виникли сварки, бійки і пролиття братньої крові та процеси, з моральною шкодою для вірних.

Не так буде тепер, коли стан шляхетський під проводом свого пастиря, разом із однодушною волею духовенства та простолюду приступає до об'єднання сердець у послузі римському папі. Це об'єднання втихомирить урешті всю незгоду в народі руськім, а королеві принесе славу.

Якщо однак хтось поставив би закид проти цього відокремленого об'єднання Перемиської єпархії, то належить виправдуватися тим, що по-перше, догми встановлені Христом не є порушені такою унією, а по-друге, примушують до цього передусім згіршення та безладдя, які завелися в єпархії з приводу роздвоєння єпископської влади. Тим більше, що це об'єднання є згідне з задумом і бажанням короля « щодо згоди всіх народів тієї ж релігії ».

Промова кінчається складенням від імені трьох станів Перемиської єпархії королеві Собеському побажань перемоги над ворогами, а також прочитанням інструкцій Самбірського з'їзду.

Слід здогадуватися, що промову та інструкції прочитав перед королем названий на першому місці делегат з'їзду, Євстахій Шептицький, який мав почесну гідність підстольника чернігівського. Але дуже правдоподібно автором цієї промови є сам Перемиський єпископ, який уклав її послам, щоб її виголосили, чи прочитали перед королем.⁹⁰ Виявляє вона великий русько-український патріотизм автора, логічний уклад думок, піднесений тон почувань, добрий підбір урочистих слів і звернень у тогочаснім ораторським стилі. Ці риси безперечно свідчать і про красномовний таланти її автора. В промові заравом відображується і середовище, в якому вона виникла, а передусім висвітлюються в ній чітко політичні, національні та релігійні погляди її автора.

Разом із послами від Самбірського з'їзду, єп. Інокентій вислав до короля Собеського до Яворова також і двох делегатів від духовенства Перемиської єпархії. Цими двома делегатами від духовенства він передав до короля свого листа, в якому звідомляв його, що остаточно привів свою Перемиську єпархію, як шляхту, так і клир, « до прийняття святої унії, і з'єднав для католицької релігії нескінченну кількість душ ».

⁹⁰ За авторством єп. Ін. Винницького промовляє: 1) досконале знання мов польської та латинської; 2) вища освіта філософічна і теологічна. Такі власне риси автора видно в цій промові.

Правдоподібно делегати перемиського духовенства були разом з делегатами Самбірського з'їзду на авдієнції в короля в Яворові, і тоді вручили йому листа від свого владика. Собеський прийняв обидві делегації з « нескінченною радістю ». Він висловив свою згоду на петиції делегатів, пообіцяв задовольнити їхню просьбу, і пізніше у Варшаві видати відповідний документ.

Туди, отже, до Варшави прибув в половині травня єп. Винницький з делегатами від шляхти,⁹¹ тобто від Самбірського з'їзду, та з чотирма священиками з Перемиської єпархії. Після приїзду до Варшави, єп. Інокентій особисто постарався в коронній канцелярії про королівську відповідь на петицію Самбірського з'їзду. Королівська « відповідь » була видана « на власне його королівської милости розпорядження », під датою: в « канцелярії », 19 травня 1691 р. Під цим окресленням слід безперечно розуміти Варшаву, де звичайно знаходилася канцелярія коронного регента. Документ підписав референдар і коронний регент Станислав Щука, який напевно узгоджував зміст письма з єп. Винницьким.

Правдоподібно вже 19 травня делегати одержали авдієнцію у короля, який прийняв їх з « особливою прихильністю », і мабуть тоді вручив писемну відповідь на їх супліку.

Документ відповіді, яку дав Собеський делегації Самбірського з'їзду польською мовою має такий заголовок: « Респонс його королівської милости... уродженим Євстахіві Шептицькому, підстольникові чернігівському; Олександрові Копистинському і Петрові Блажовському, послам — громадянам земель Перемиської, Сяницької та економії Самбірської, духовного, шляхетського та посполитого стану, до дієцезії Перемиської в духовній юрисдикції преподобного Інокентія Винницького, єпископа Перемиського, Сяницького і Самбірського приналежним ».⁹² Королівська відповідь за такою чергою бере до уваги поодинокі справи, як вони містяться в супліці.

Король висловлює подяку Богові, що « від віків побажана єдність Церкви обряду грецького з Церквою Римською », здійснилася в Перемиській єпархії під проводом єп. Інокентія Винницького. Об'єднання цієї єпархії з Католицькою Церквою буде передусім прикладом для інших єпархій. Прохання делегатів король, у міру благодійної своєї змоги,

⁹¹ ZAŁUSKI, *назв. праця*, II, ч. 2, стор. 1221.

⁹² *Арх. перем. гр.к. кап.*, тека р. 1698, VI. Документ внесено в книги перемиського городу 23.VIII.1695, а потім королівське підтвердження наступило — 18.VIII.1697 і 14.VI.1698.

погоджується задовольнити.⁹³ Надає отже духовенству, шляхті, міщанам і простолюддю грецького обряду ті самі права, які належать до людей обряду латинського, а саме міщан грецького обряду « в містах, містечках, до всяких почестей і урядів міських здібними нарівні з католиками чинить і оголошує ».

Щодо прелатур для шляхти, яка переходить із обряду грецького на латинський, король заявляє, що немає тут жодних труднощів. Доказом цього є власне Олександр Виговський, обдарований різними бенефіціями, а вкінці абатством св. Хреста. Перешкоди чинять у цім і в інших випадках тільки монахи, які безпідставно претендують до чернецого обирання, всупереч правам королівської номінації.

На вільну елекцію Перемиських єпископів король погоджується, аби тільки відбувалася вона за його згодою і за королівським привілеєм.

Якщо йдеться про єп. Малаховського, то король обіцяє порозумітися з Апостольським Престолом і перевести цього єпископа на інше становище, щоб його особа не була « перешкодою для внутрішньої безпеки і доброго порядку в Перемиській єпархії ».

Стосовно вимагання, щоб заказано уніятським священикам відправляти богослуження в католицьких костьолах, то Собеський думає, що « ледве, чи належить на цей пункт відповідати, бо не годиться обмежувати практики побожних людей, щоб не мали відправляти там, де їм подобається, з побожності, або з нагоди свята ».

У зв'язку з тим, що « митрополія Київська при елекції митрополита вже два рази виключила прелатів, підданих королівських », то король також уважає піднесення катедри Галицької на митрополію за діло слушне. Тому він розглянеться з часом за відповідним кандидатом на митрополита.

« Респонс » кінчається загальним запевненням, що король відносно « прав, вольностей, свобод Перемиської єпархії », головню тепер, коли вона приступає до єдності віри, включає її до « прав і вольностей королівства ». Всі пункти, які належать до вирішення Речі Посполитої король своєю повагою відразу підтверджує, а в справах, які входять до компетенції Апостольського Престолу обіцяє бути посередником.

Коли порівняємо документ « Респонсу » з вимогами Самбірського з'їзду, то бачимо, що Собеський в основному на них погодився,⁹⁴ хоч і не на кожний пункт дав окрему відповідь.

⁹³ Також Титов, *назв. праця*, I, стор. 148-149, подає зміст пунктів « Респонсу », але недокладно.

⁹⁴ До наданих прав у « Респонсі » відкликнується король Собеський в універ-

Натомість в іншому уряді, до якого належало рішати головно у справах церковної унії, тобто в папській нунціятурі у Варшаві натрапив єп. Винницький на досить великі труднощі. Король Собеський під час свого перебування в Яворові, в квітні 1691 р., одержав письмо від єп. Винницького з повідомленням про те, що він «остаточно привів цілу свою єпархію, так шляхту, як і духовенство, до прийняття святої унії, і здобув їх для католицької релігії». Король зараз велів покликати нунція Сантакроче, що також тоді перебував у Яворові, і передав йому цю відомість про унію «з нескінченною радістю і багатьма виявами правдивої синівської пошани супроти Святого Престолу». Нунцій⁹⁵ «покірно радів з королем, і дуже хвалив його ревність, якій цілковито належить приписати таке велике досягнення».

По кількох днях нунцій, щоб «обминути всяку небезпеку, яка могла б виникнути під приводом великого добра», просив короля, щоб особливо щодо нової унії не дозволив приступати до жодного акту «без відома і згоди нунція». Король пообіцяв, що в тій справі без відома нунція «не введеться нічого нового».

Коли в половині травня єп. Винницький, разом з делегатами від шляхти, прибув уже особисто до Варшави, то через якийсь час уникнув побачення з нунцієм, під приводом свого нездужання. Тим часом до нунціятури доходили вже докладніші відомості про заміри єп. Винницького, що він є схильний оголосити себе уніятим, згідно з бажаннями Конгрегації та Нунціятури.

Все ж таки нунцій Сантакроче не мав довір'я до єп. Винницького, і тому зробив візити у Перемиського єпископа і коронного канцлера Юрія Денгофа та в єпископів: Познанського Яна Станислава Витвіцького; Ліфляндського Миколая Поплавського, та Київського Андрія-Хризостома Залуського. Нунцій просив їх допильнувати, щоб без його згоди у справі єп. Винницького не введено жодної новизни.

Тоді у Варшаві перебували також і неприхильники єп. Винницького: Перемиський єпископ Іван Малаховський і його генеральний вікарій Порфирій Кульчицький. Вони то власне подавали нунцієві малу надію, щоб унія єп. Винницького була справжньою, хоч про це ширилася загально чутка. Малаховський і Кульчицький побоювалися, що Винницький «тільки пробує всяких підступів, а не має нічого іншого

салі, виданім у Вілянові 31.V.1696 р., у справі вольностей духовенства та церковної послуги.

⁹⁵ Лист нунція Сантакроче, з Варшави, 23.V.1691. *Mon. Ucr. Hist.*, IV, р. 190-192; *WELUKUJ, Congr. Part.*, I, р. 112.

на меті, як лише звільнитися від клопотів, що не оголосив себе уніятим, та заволодіти спокійно цілим Перемиським єпископством». Тому нунцій у письмі до Риму (від 23 травня) обіцявав, що по змові розвідає задуману інтригу цієї справи («*maneggio*»); постаратиметься дослідити її ґрунт і настоюватиме на виконанні всіх умов, які необхідні до справжньої і широкій церковній унії.

Тимчасом нунцій Сантакроче, не дідждавшись візиту єп. Винницького, а можливо і тому що бажав уникнути поспіху в залагодженні його справи, вибрався до села Мосціск біля Варшави, де затримався через декілька тижнів для лікування від довгої та тривкої хвороби.⁹⁶ Там отже до нунція прибув єп. Винницький разом з делегатами «перемиської шляхти» і заявив йому, що завжди був і є уніятим, а тільки згідно з бажанням короля відклав своє проголошення унії. Але ось тепер, за згодою короля, своїми заходами довів до того, що ціла Перемиська єпархія через своїх представників зголосила готовість приступити до церковної єдності. Тепер він стоїть перед нунцієм і готовий виконати все, що потрібне, та заявити і оголосити себе, що він є правдивим уніятим і підлеглим Римському Апостольському Престолові.

Після промови єп. Винницького, також і делегати звернулися до нунція з добірною («*elegante*») латинською промовою, висловлюючи від імені шляхти бажання прийняти Святу Унію та визнати над собою папу римського. Вони дуже рекомендували увазі Римського Престолу свої привілеї, а притім висловили бажання, щоб дано їм лише одного єпископа, Інокентія Винницького, тут присутнього.

Нунцій Сантакроче слухав уважно промов, а відповідаючи єп. Винницькому й делегатам підкреслював «нескінченну радість», яку приносять таким «успішним ділом» майбутньому папі та Священній Конгрегації. Одночасно нунцій заохочував «довершити таку гарну справу з правдивою щирістю та витривалістю, які є основні для справжньої унії». Подав їм теж і надію, що Церква, як «милосердна мати для всіх, а не як мачуха», дуже правдоподібно візьме до уваги розсудливі пункти з їхніх невідкладних постулатів.

Після візиту єп. Винницького та делегатів у нунція Сантакроче, Собеський переслав нунцієві текст домагань «перемиської шляхти», тобто складених Самбірським з'їздом. Притім король відрядив Київ-

⁹⁶ Лист нунція від 18.VII.1691, до секретаря Конгрегації Проп. Чибо. АПФ, *Конгр. Парт.*, т. 29, стор. 662 і н. – Єп. Винницький пише до короля, з Варшави 13.VI.1691: «реферувався я і до нунціатури, їздив я до Мосціск із панамі послами». *Оссол., ркп.* 405'II, стор. 51.

ського єпископа Залуського до ведення переговорів з нунцієм у цих справах. Єп. Залуський, за словами нунція, вів переговори «настирливо». Постулати з'їзду видавалися нунцієві «безпідставні, неможливі до прийняття та повні умов, які Конгрегація іншим разом виразно відмовилася прийняти». Було це в рр. 1681-1683, коли єпископи Шумлянський і Винницький, у зв'язку зі складенням католицького віроісповідання також поставили подібні вимоги. Через те нунцій Сантакроче відверто заявив єп. Залуському, який настійливо підтримував ці справи від імені короля, що не може і не годиться йому ніяким способом пропонувати їх у Римі, де вже раніше їх відкинено. Тому нунцій вважав необхідним, що належить наново так їх змінити і виправити, щоб були відповідні і дозволені. А тоді нунцій не відмовиться подати їх і підтримати у Конгрегації, у відповідній часі та з належною пошаною.

Єп. Залуський на це відповів нунцієві, що бажанням короля є нічого не вирішувати у справі унії без згоди й уподобання Апостольської Столиці, і то не лише у справах, які в цілості від неї залежать, але навіть і в тих справах, які залежать від короля та від Речі Посполитої. Рівночасно Залуський висловив бажання, щоб нунцій тимчасом передумав ці вимоги шляхти, а потім переказав свою думку йому або іншому єпископові. Тоді, в міру потреби, можна б їх виправити.

Після розмови з єп. Залуським нунцій мав іще довгу нараду з Перемиським єпископом Іваном Малаховським. А надто звернувся листом до уніятеького Київського митрополита Жоховського, нагадуючи йому, щоб у справі об'єднання єп. Винницького такої великої ваги діяти обережно і чуйно.⁹⁷ Слід здогадуватися, що поміж Винницьким і Жоховським не було мабуть приятних взаємин з тієї власне причини, що Винницький між своїми постулятами до короля помістив також і справу заснування окремої Галицької митрополії, очевидно зі зменшенням влади Жоховського, як Київського митрополита. Однак Жоховський, як «ординарій, що має архипастирську владу на Русі», був невдоволений,

⁹⁷ Літописець василіянський (див. Петрушевич, *Свод. літ. 1600-1700*, стор. 367), подає відомість, неначебто єп. Ін. Винницький вислав послів до митр. Жоховського і потім перед ним вирікся православ'я. Однак із листа митрополита видно, що він не приймав участі в цьому акті. Пише він до короля з Торокань, 23.XII.1691, (в перекладі): «А я нещасливий був у тому, що це все без мене сталося, а головню, коли я на той час пасхалії та понтифікалії відправляв у Полоцьку при Святім Йосафаті. Повинен був його милість о. нунцій теперішній дати мені знати, і як ординарія, що має архипастирську владу на Русі, ужити до цього святого акту і так побажаного приступлення його милости о. Винницького до Святої Єдності». *Оссол., ркп. № 406'* III, стор. 281.

що нунцій вирішував справу унії єп. Винницького без порозуміння з ним.

По вищезгаданих візитах і нарадах нунцій Сантакроче прийшов до висновку, що «інтереси єп. Винницького є окремі від інтересів шляхти і її делегатів»; що цей владика «свідомий був свого обов'язку, який стільки років раніше взяв на себе», а саме — оголосити себе уніятим і «поправити помилки схизми». З тієї причини єп. Винницький не міг очікувати іншої резолюції від нунція. При тім нунцій не міг зрозуміти, як Винницький смів висувати умови та домагання, коли він досить добре знав думку Конгрегації у своїй справі, і то тим більше, що вважав себе за уніята, а не за такого, що має щойно приступити до церковної єдності.

Так отже єп. Винницький, через те, що поставив свої постулати, погіршив свою справу в нунціатурі, яка тоді зовсім не брала до уваги політичних обставин, що обумовили його довге відкладання публичного об'єднання з Католицькою Церквою. Тому то єп. Винницький, хоч іще два рази звертався з листом у своїй справі до нунціатури, не одержував ніякої відповіді. Навіть доходили до нього відомості, що аудитор нунціатури Франціск Бентіні ставив вище «заслуги» єп. Малаховського в розвитку церковної унії в Перемиській єпархії, аніж його. Сповнений гіркістю, єп. Винницький 13 червня повідомив про все короля, покладаючи тільки на нього надію, що звільнить його від цих клопотів.

Отож наближалася урочистість св. Івана Хрестителя, 24 червня, день іменин короля Яна III Собеського. Безперечно, внаслідок сумної скарги єп. Винницького король за посередництвом Познанського єпископа Витвіцького заявив нунцієві своє бажання, щоб Винницького допущено до явного складення католицького віроісповідання, та щоб дано йому потрібну абсолюцію. Єп. Винницький бажав у день згаданої урочистости служити Літургію в присутності короля, який власне хотів мати таку приємність у святковий день свого релігійного патрона. Слід відразу відмітити, що єп. Винницький не правив богослуження у день св. Івана Хрестителя, лише кілька днів пізніше, можливо в ту ж урочистість, але за календарем юліянським, у королівській каплиці, додержуючись уніятських літургійних звичаїв.

Нунцій Сантакроче не відмовив тепер бажанню короля, і уповноважив єп. Витвіцького дати єп. Винницькому вимагану абсолюцію від канонічних цензур із-за недозволеного прийняття єпископських свячень, та із-за «схизми». По довершенні цього акту абсолюції, сам нунцій прийняв акт католицького віроісповідання наперед від єп. Інокентія Винницького, а потім від чотирьох його священників — «прелатів», як представників духовенства Перемиської єпархії. Єп. Винницький називає священників, які тоді у Варшаві склали віроісповідання — «офіціалами, що при катедрі перебувають». Тому слід здогадуватися, що

між ними був також і о. Василь Борецький, котрий власне тоді був офіціалом, чи катедральним намісником. Як представники «рицарського стану» цієї єпархії були тоді присутні: Євстахій Шептицький, ловчий буський, і Петро Блажовський, мечник мельницький.⁹⁸

Єп. Інокентій Винницький склав католицьке віроісповідання в на-вечер'я свята св. Івана Хрестителя, 23 червня 1691 р.,⁹⁹ у Варшаві, в колегіяльнім соборі св. Івана Хрестителя. Під час цього урочистого акту був присутній сам король Ян III Собеський, декілька латинських єпископів і ще деякі особи.¹⁰⁰ Натомість Перемиський єпископ Іван Малаховський не брав участі в цій урочистості, як слід висновувати з того, що не був він докладно поінформований про її хід.¹⁰¹

Цим своїм об'єднанням з Католицькою Церквою Інокентій Винницький закінчив ряд православних Перемиських єпископів за часів давньої Речі Посполитої.

⁹⁸ Лакота, *Три синоди перем.*, стор. 23. Представники шляхти — це ті самі, що їх вибрав Самбірський з'їзд, лише згодом, видно, одержали нові титули. У тексті є титул «руського ловчого». Про складання віроісповідання катедральними «офіціалами», див. АРФ, *Congr. part.*, v. 29, f. 852, «Ex punctis conditionum».

⁹⁹ Залускі, *твір цит.*, стор. 1220; Юзефовіч, *ркп. цит.*, л. 216. Так правильно подають дату явного об'єднання єп. Ін. Винницького: DERUGA, *Piotr W. a unicy*, s. 10; Марусин, *назв. праця*, стор. 441. А помилково пересувають дату цього факту на 1692 р.: LIKOWSKI, *Dzieje Kościoła Unickiego*, I, s. 2; VOELKER, *Kirchengeschichte Polens*, S. 269; ANDRUSIAK, *Józef Szumlański*, s. 104; ВІЄЃKOWSKI, *Organizacja Kościoła Wsch. w Polsce*, s. 857, та інші. — Також помилкова є відомість, записана у Петрушевича, *Свод. літ. 1600-1700*, стор. 241: «et alii multi unioni aggregaverunt se in ipsa Cracovia anno 1694».

¹⁰⁰ THEINER, *Vet. Mon. Pol. et Lith.*, III, p. 733; листи єп. Ін. Винницького до Риму, 23.IV.1692; Юзефовіч, *ркп. цит.*, л. 216: «in multorum praesentia». — Про місце складання католицького віроісповідання єп. Ін. Винницьким читаємо в декреті, виданім делегатами власників міста, в Ярославі, 7.I.1692, відносно зрівняння міщан-уніятів у міських правах: «Varsaviae in templo cathedrali S. Ioannis observatis solennitatibus... super unionem S. Romanae Ecclesiae renuntiando schismati ore publico iuramentum praestitit». *Архів Дієц. о. л. Перемишль*, книга № 871, стор. 597-600.

¹⁰¹ Пор. лист єп. І. Малаховського до Риму, з Варшави, 15.VIII.1691, в якому пише, що єп. Ін. Винницький склав віроісповідання на руки єпископа Познанського. АПФ, *Конгр. Парт.*, т. 29, стор. 682.

Розділ V

ОБ'ЄДНАННЯ ПЕРЕМИСЬКОЇ ЄПАРХІЇ ПІД ВЛАДОЮ ЄП. ВИННИЦЬКОГО (1691-1692)

Зміст: Закид нещирої унії. – Справа юрисдикції над духовенством медичького та коросненського старства. – Переведення єп. Івана Малаховського на холмську катедру. – Посередництво і заходи короля в Римі. – Згода Конґретації Пропаганди і папи. – Застереження щодо катехизму.

Дуже важливими фактами, які правдоподібно в значній мірі обумовили, а навіть прискорили явне об'єднання Перемиського єпископа Інокентія Винницького з Католицькою Церквою, були переходи з православ'я до церковної унії багатьох парохій у медичькім старстві, в Ярославщині та в околицях Скольного. В результаті таких, безперечно, вельми клопітливих фактів, які підривали його авторитет і владу, єп. Інокентій під час сейму на весні 1690 р. рішився, за порадою своїх впливових прихильників і за дозволом короля Собесьького, оголосити себе уніятим. Згідно, зрештою, з обіцянкою короля, зробленою ще в акті порозуміння від 18-31 березня 1684 р., при нагоді потайного складення католицького віроісповідання, мав би він перейняти під свою владу цілу єпархію, а уніятський Перемиський єпископ Іван Малаховський мав перейти на інше становище. Такі однак домагання єп. Винницького, повторені тепер в 1691 р., викликали підозріння відносно щирости його унійних переконань.

У своїм листі від 13 червня 1691 р.,¹ тобто недовго перед складенням явного віроісповідання, єп. Винницький жаліється королеві на холонне прийняття, якого зазнав у нунціятурі. Єп. Малаховський і його генеральний вікарій Порфирій Кульчицький змалювали його перед нунцієм Сантакоче у Варшаві та перед кардиналами в Римі² як відступника від унії з Католицькою Церквою, як людину з лихими намірами

¹ *Арх. Ю.З. Рос.*, ч. I, т. X, стор. 376.

² *Załączki, Jezuitów w Polsce*, t. III, cz. I, s. 311.

і лицемірним характером. Вони взагалі твердили, що його «унія користолюбна», бо претендує до частини єпархії єп. Малаховського. Із-за свого лицемірства та користолюбства є він підозрілий і не належить віддавати йому влади над уніятською частиною Перемиської єпархії, бо може і її заразити православ'ям.

Такі то закиди вирости на ґрунті десятирічного зволікання єп. Винницького з оголошенням церковної єдності, а передусім унаслідок того, що він не дозволяв на перехід своїх парохій під владу уніятського єпископа Малаховського, і що ще вимагав для себе цілої Перемиської єпархії.

Хоч нунцій Сантакоче, згідно з дорученням Конгрегації та внаслідок настоювань короля, прийняв 23 червня 1691 р. від єп. Винницького католицьке віроісповідання, то однак і далі не мав до нього довір'я. Нунцій побоювався, щоб він не ввів якихсь змін на шкоду юрисдикції єп. Малаховського в Перемиській єпархії. Для забезпечення перед цією небезпекою та про всякий випадок нунцій поставив єп. Винницькому вимогу, щоб ще перед складенням віроісповідання дав заяву на письмі і під присягою, що не вчинить «жодної новизни» в Перемиській єпархії. Єп. Винницький дав таку заяву і зобов'язався, що «не буде вмішуватися в юрисдикцію єп. Малаховського, ані його турбувати під жодним приводом, ані тих церков, які він останнім часом чи давніше прийняв на унію». Також не буде турбувати його офіціалів, пресвітерів, сотрудників, чи кого-небудь з обслуги. Врешті єп. Винницький в заяві пообіцяв «своє поведення пристосувати до розпоряджень Апостольського Престолу». Свою заяву єп. Винницький підписав 23 червня 1691 р. у присутності свідків: Франціска-Жигмонта Галецького, коронного кухмістра й Андрія-Олександра Грошкевича, апостольського нотаря.³

Незважаючи на таке зобов'язання єп. Винницького, в найближчому часі після складеного віроісповідання, головню відносно двох справ виникли спори з нунцієм, а саме стосовно юрисдикції над духовенством зі староств медичного та коросненського. Під час обговорювання цих справ дійшло до довгої та гарячої («*con calore indicibile*») суперечки поміж нунцієм з одної сторони, та єп. Винницьким і його прихильниками — з другої. Нунцій жалівся, що навіть у ті дні, коли приймав ліки, мусив вислухувати делегації від короля. Правдоподібно із-за цих гарячих і хвилюючих спорів нунцій не відразу повідомив Конгрегацію про таке важливе діло, довершене об'єднання Перемиського єпископа, але

³ АПФ, *Контр. Парт.*, т. 29, стор. 676.

щойно місяць пізніше (тобто аж 18 липня).⁴ Заразом виниклий конфлікт кидає деяке світло і на характер самого єп. Винницького, і на його впливи на королівському дворі. Тому слід приділити цим спорам більше уваги.

З-поміж шістьох священників із медичького староства, яких сільські громади викинули з попівств, а потім піддалися єп. Малаховському, тільки два з них додержали вірності єп. Винницькому. Чотири ж ще раніше піддалися єп. Малаховському і приступили до церковної єдности. Вони, отже, одержали назад свої попівства. Не віддано попівств лише тим двом, що залишилися вірні єп. Винницькому. Коли у травні 1691 р. єп. Винницький прибув до Варшави, то разом із ним вибралися і ці два священники, щоб доходити своїх прав. Там подали вони судову скаргу до єп. Денгофа, як коронного канцлера.

Під час переговорів єп. Винницького з нунціатурою, ще перед складенням віроісповідання, висунуто також і справу цих двох священників із медичького староства. Винницький, за словами нунція, мав на королівським дворі дуже численних і відданих собі прихильників, між якими було навіть декількох латинських єпископів, чому дуже дивувався нунцій. Завдяки їхній підтримці Винницький домагався не лише, щоб вищезгаданим двом священникам повернено їхні попівства, але і того, щоб усі священники з медичького староства йому знову підлягали.

Не погоджувалася однак на такі вимагання нунціатура і ввесь час стояла непохитно по боці єп. Малаховського. Його генеральний вікарій Порфірій Кульчицький, за словами єп. Винницького, мав погрожувати двом згаданим священникам, що буде їх « киями бити, як це зробив у Медиці, та в арканах водити ». Винницький, сповнений гіркістю із-за труднощів у нунціатурі, 13 червня звернувся з листом до короля. Закидаючи нунцієві та його співробітникам, як італійцям-чужинцям необізнаність з народом руським і його правами (« *Włosi neque gentem, neque iura nostra norunt* »),⁵ благає короля оборони перед ними. Рівночасно єп. Винницький цілою своєю істотою здригається на думку, що мусив би ні з чим, і з соромом (« *qua facie* ») повернутися з Варшави до дому.

Для противаги заходам прихильників єп. Винницького нунцій Сантакроче також зробив візиту в єп. Денгофа, канцлера, і просив його,

⁴ Лист нунція Сантакроче від 18.VII.1691, там же, стор. 663 і н. Пор. WELUKUJ, *Congr. part.*, р. 113. Про вирішення справи священників медичького староства пише нунцій у листі від 4.VI.1692. SZERTYKUSZ, *Mon. Ucr. Hist.*, IV, р. 204-205.

⁵ Оссол., *ркп.* № 405'II, стор. 51. Натомість в *Арх. Ю.З. Рос.*, ч. I, т. X, стор. 377, замість « *Włosi* », видрукувано « *Mts* ».

щоб при розгляданні справи священників із медичького староства обмежився лише до видання рішення, чи добра й речі, якими ці священники раніше володіли, належали до них особисто, чи до їхніх церков. В разі виникнення шкоди для єп. Малаховського нунцій погрожував притягнути винних до відповідальності перед Апостольським Престолом.

У відповідь на ці заходи нунція канцлер Денгоф, тому що боявся викликати невдоволення короля, єп. Винницького та цілого « леґіону » його прихильників, « яких не можна порохувати », відіслав справу до вирішення Собеському. Король стояв цілковито на боці єп. Винницького, бажав наділити його тим щедрішими ласками, та притягнути його ще більше до унії з Католицькою Церквою. При тім Собеський, під впливом « гарячих » прихильників єп. Винницького, був незадоволений із заходів нунція у коронного канцлера, та дуже скаржився з цього приводу. Твердив, що таким способом порушується юрисдикцію єп. Винницького й робиться перешкоди в церковній унії. На думку короля, така поведінка нунція спричинює великі шкоди, яких не може собі уявити хіба той, що не знає звичаїв у Речі Посполитій, головно між « русинами ». А до своїх нарікань Собеський додав і погрози, що він сам рішатиме в цій справі і видасть потрібний декрет.

Нунцій Сантакроче почувався « дуже зв'язаним » думкою короля. Тому за посередництвом Познанського єпископа Витвіцького, він з'ясував королеві свої важливі причини, заради яких без розпорядження і згоди Конгрегації та Апостольського Престолу не може погодитися на таке рішення, щоб ввести до церков давніше усунутих медичьких священників і віддати їх під юрисдикцію єп. Винницького. Все таки Собеський не задовольнявся виясненнями нунція і твердив, що єп. Малаховський порушив право корони, бо без згоди короля, що було необхідним, на місце усунених священників впровадив до попівств і церков нових священників. Собеський не міг того зрозуміти, як вільно було єп. Малаховському, не запитуючи Апостольського Престолу, трьох з них, давніше прогнаних, після складення католицького віроісповідання і приступлення до унії привернути на попівства, а королеві не вільно привернути, без згоди Апостольського Престолу, тих двох, які вже склали таке ж віроісповідання на руки нунція, і є такими ж уніятами, як інші.

Собеському така тактика нунція видавалася « надто твердою, суворою та не до наслідування, бо через те робиться труднощі в доступі до церковної унії тим, які хочуть її прийняти, і дається привід відвертатися від неї ». Нунцій Сантакроче на це відповідав, що є « велика різниця поміж приверненням священників до попівств і церков, якого довершив єп. Малаховський, і тим, до якого претендує король. Багато речей дозволено єпископові в його єпархії, яких одначе не вільно чи-

нити владі світській, навіть королівській. А щодо єп. Малаховського, то він при реституції цих церков мав юрисдикцію (а це є головне) над згаданими священиками». На думку нунція, «діяв там закоренілий звичай, що коли якась країна, або її округа, приступали до унії, то дана околиця підлягала єпископові уніятському. А тоді православний єпископ ніяк не міг уже покористуватися жодною юрисдикцією над уніятами». Єп. Малаховський міг притім «допильнувати навернених до унії священиків, щоб були добрими і правдивими уніятами. Теперішня ж справа єп. Винницького є в основному зовсім відмінна, тому що йдеться тут не лише про повернення цим священикам церков, але і про те, щоб вийняти їх з-під юрисдикції єп. Малаховського і піддати їх єп. Винницькому, а цього вже не можна зробити без згоди Апостольського Престолу».

Одночасно нунцій Сантакроче вияснив королеві, що в даному випадку «не може бути мови про роблення труднощів церковній унії, але скоріше йдеться їй назустріч із батьківською лагідністю», яку власне він показав відносно єп. Винницького, приймаючи віроісповідання і його, і йому підлеглих священиків. Але щодо поставлених єп. Винницьким домагань, і щодо повернення бенефіцій «зі шкодою для уніятів» (тобто для священиків, введених єп. Малаховським), то ці справи вже не залежать від нього, але від Апостольського Престолу і Конгрегації.

На закінчення дискусії нунцій додав і своє побажання на випадок, коли в цих ускладнених справах, щодо повернення священикам церков, знайдеться якийсь розв'язання. А саме в королівським декреті не належало б відзначати повернення їм церков, але священики мають одержати це право до церков від нунція. Притім Сантакроче нагадував Собеському про те, як обережно слід діяти в таких справах з уваги на «малу певність» з боку нових уніятів-священиків і тому дуже небезпечною річчю є доручати їм душпастирство над вірними, які тільки що приступили до церковної унії.

З жалем нунцій розповідає, що аргументи, які він наводив, не знаходили зрозуміння ані у короля та його дорадників, ані у прихильників і протекторів єп. Винницького. Вони прямували лише до того, щоб Винницького «задовольнити, виправдати, обдарувати». Тоді Познанський єпископ Витвіцький запропонував помірковану форму королівського декрету, в якому зовсім не згадувалося б ані про повернення священикам церков, ані про ніякі духовні справи, як це зробив би нунцій у своєму декреті. При тім нунцій відповідним письмом віддав би юрисдикцію над церквами медичного староства сусідньому уніятському єпископові. Однак внаслідок заходів протекторів єп. Винницького і цей

злагіднілий проєкт відкинено. Заразом прихильники єп. Винницького погрожували, що сам король якнайскоріше опублікує такий свій декрет способом, який йому подобається.

Ситуація була отже дуже напружена. Нунцій Сантакроче кожного дня побоювався, що вийде королівський декрет. Одного дня, коли сподівався, що «вдарить грім», написав листа до коронного канцлера Денгофа з домаганням, щоб безумовно стримався від публікації декрету. Інакше він протестуватиме проти його важности, хоча б що мало статися. Король Собеський дуже розхвилювався такою заявою нунція, називаючи її «шаленою та безумною». Натомість Сантакроче почувався задоволений, що не дійшло до публікації декрету.

«Кампанія, однак замість меншати», зростала, як далі оповідає нунцій Сантакроче. Обидві сторони були непоступливі. Якраз у тих напружених днях прибув до Варшави примас кардинал Михайло Радзейовський. До нього то звернулися зараз делегати шляхти з Перемиської єпархії і з'ясували йому свої побажання.⁶ Примас визнав їхні домагання за слушні і в спорі поміж королем і нунцієм станув на стороні Собеського. Нунцієві ж він радив згодитися, щоб у королівському декреті відзначено, що його видається в порозумінні з Апостольським Престолом, а рівночасно і нунцій приготував би письмо, яким висловив би згоду на все, що міститься в королівському декреті. Однак нунцій відкинув і таку помірковану пропозицію, як «шкідливу і невідповідну». Радзейовський ще довго з ним сперечався та намагався його переконати. Посилався головню на те, що він сам є членом Конгрегації Пропаганди, і через те радив нунцієві, для спокою, дійти до порозуміння. Примас твердив, що він у подібному випадку охоче згодився б на вимагання короля.

Вкінці нунцій згодився, щоб у королівському декреті не згадувано ані про церковну унію, ані про повернення священикам церков, ані про ніякі духовні справи. Декрет короля лише оголошував би, що священики одержують від нунція повернення своїх церков, і нунцій тимчасово віддає спірні церкви під юрисдикцію єп. Винницького, з застереженням, що остаточне рішення належатиме до Апостольського Престолу.

В результаті такого узгодження, ще того самого дня оголошено усно королівський декрет, однак його не списано. Тому то нунцій побоювався, що будуть його «розтягати» та свобідно інтерпретувати-

⁶ З листа примаса М. Радзейовського (23.X.1691) до кард. К. Барберіні; *Mon. Ucr. Hist.*, IV, р. 199.

Однак згодом таки списано королівський декрет, і його копію нунцій у наступнім році вислав до Риму.

Нунцій Сантакроче, у листі від 18 липня 1691 р., виправдувався перед Конгрегацією, що вільно було йому згодитися на таке порозуміння з уваги на підсилені настоювання короля та дуже численних прихильників єп. Винницького, а передусім примаса Радзєйовського, які « з невимовним запалом » підтримували єп. Винницького. Заразом нунцій мотивував своє рішення ще і тим, що бажав принаймні частково заспокоїти « злосливу і зловорожу » чутку, яка тоді ходила по королівським дворі, по цілій столиці, а навіть серед простолюття, неначебто Рим і нунцій не хочуть церковної унії, всьому чинять опір, і через те дають обгрунтовану і слухну причину відступити від неї для кожного, хто бажав би її прийняти. Згадує далі нунцій у своїм листі, що з такою думкою навіть відступити від унії носилися і ті делегати шляхти, що перебували з єп. Винницьким у Варшаві. Також і примас Радзєйовський мав висловитися, що король зовсім не дав би допомоги в справі церковної унії, коли б йому було відомо, що замість її полегшувати, будуть чинити аж такі перешкоди. Нунцій в кінці свого листа з задоволенням відзначає, що запобіг несправедливому виданню королівського декрету, який мав уже незабаром появитися на шкоду та приниження Апостольського Престолу.

Отак єп. Винницький, маючи підтримку з боку Собеського і його двору, а також — примаса і єпископів, та численних впливових приятелів, по довгій і наполегливій змаганні одержав нарешті знову владу, хоч і « тимчасово », над усіма церквами і священиками в медичькїм старостві. На повернення двох вищезгаданих медичьких священиків до їхніх повіств згодився також і єп. Малаховський, і вони відтепер підлягали вже єп. Винницькому.

На ще більші труднощі натрапив єп. Винницький, коли вживав заходів удержати під своєю владою церкви і парохії в коросненськїм старостві,⁷ тобто розташовані мабуть у горб'янськїм деканаті, на полудне від Сянока. Приятель єп. Винницького, коросненськїй староста Стефан Микола Браніцькїй, коронний стольник, у 1690 р. віддав під його владу церкви в цїм старостві, хоч вони віддавна належали до єп. Малаховського. Коли ж єп. Винницькїй намагався оволодіти цими цер-

⁷ Лист нунція Сантакроче до секретаря Конгр. Проп. Чибо, з 18.VII.1691. *Mon. Ucr. Hist.*, IV, р. 194-196. В заголовку видавець неправильно пише: « *capitaneatus Grodnencis* ». — WELUKYJ, *Litterae S.C. Prop. F.*, II, р. 179, лист до нунція, 17.IX.1691.

квами, то нунцій Сантакроче в січні 1691 р. прикликав його на свій суд. Але з часом, у квітні 1691 р., внаслідок заходів нунція староста Браніцький «пізнавши, що єп. Винницький не був визнаний Апостольським Престолом за уніята», відкликав свою згоду на правління єп. Винницького в коросненським старостві. Все-таки єп. Винницький не перестав підтримувати своїх претенсій до тамтешніх церков. Тим більше, що переважна частина духовенства з цього терену, за винятком декана та декількох священників, згодилася визнавати його за свого владику.

Єп. Винницький навіть після своєї заяви, яку підписав у день складення католицького віроісповідання (23 червня 1691 р.), що не вводиться жодної новизни відносно свого володіння в Перемиській єпархії, був переконаний, що до нього будуть належати і далі церкви коросненського староства. Тому за посередництвом своїх приятелів, домагався у нунція залишити його при юрисдикції над цими церквами, які і самі бажали бути під його владою. Одначе нунцій, коли докладніше довідався про все, прийшов до висновку, що церкви в коросненським старостві вже віддавна спокійно знаходилися під владою єп. Малаховського. Право ж єп. Винницького ґрунтувалося тільки на рішенні старости Браніцького, і то ще з того часу, коли Винницький як православний, був у стані «відступництва», бо не проголосив себе уніятю, і через це був «нездатний» перейняти юрисдикцію над уніятськими церквами. Староста зрештою вже відкликав свою згоду. Крім того нунцій прикликав єп. Винницького до себе і в довгій розмові з ним намагався переконати його, що він не має жодного права до церков коросненського староства, і є явним і насильним інтрузом супроти уніятських священників.

Все-таки ці аргументи нунція не переконували єп. Винницького. Він збув їх мовчанкою і далі твердив, що тільки зобов'язався не вводити нічого нового. Притім Винницький, як про нього оповідає нунцій, перебільшував міру у своїх претенсіях і показався не зовсім скромним і повним пошани відносно уряду нунціатури. З цього приводу Сантакроче навіть зробив йому зауваження та висловив здивування, що спостерігає в нього аж таку амбіцію і жадобу збільшення влади і церков, коли, напр., єпископи в Італії вважають це за тягар, а не за користь — мати обширну дієцезію і владу. Нунцій прямо заявив Винницькому, що йому не подобаються такі його претенсії, зокрема тепер, коли власне повинен показати повну поміркованість і скромність, тобто чесноти, якими повинні відзначатися всі духовні особи, а передусім ті, що хочуть дати докази своєї щирої поведінки.

Наостанку нунцій безумовно наказав єп. Винницькому будь-якої юрисдикції в коросненським старостві, якщо бажає, щоб він підтримав

його справу в Конгрегації. Винницькому було дуже прикро слухати такі слова. Він відчував велику гіркість і залишав без відповіді аргументи, які наводив нунцій. Одночасно Сантакроче закидав йому і поспіх у його поведінці і невідповідний натиск на представника Апостольського Престолу.

Єп. Винницький вийшов від нунція дуже схвильований і невдоволений. Його заходи не тільки що залишилися без результату, але ще дали нунцієві новий матеріал до закидів. Внаслідок цього нунцій стримався з виданням єп. Винницькому і його священникам документу на « тимчасове » правління над церквами медичького старства.

Слід додати, що в Римі кардинали Конгрегації, на сесії з 16 вересня 1691 р. похвалили нунція Сантакроче за такі його вимагання, представлені єп. Винницькому: відступити від правління в коросненським старстві. Але здається єп. Винницький все-таки пристосувався до наказу нунція і більше не виконував юрисдикції в цім старстві, аж до виїзду єп. Малаховського з Перемиської єпархії.

В очах нунція Сантакроче, після гострої дискусії в липні 1691 р., єп. Винницький зовсім втратив добру репутацію. Свою думку про єп. Винницького нунцій висловлює в двох листах до Риму. В одному листі, написанім, видно, зараз після акту віроісповідання, складеного єп. Винницьким, хоч датованім 18 липня, нунцій, розповідаючи про його унію і про справи священників медичького старства, висловлюється про нього ще досить помірковано. А саме нунцій сподівається, що єп. Винницький буде « доброго духа »; що « бажає чинити те, що правдиве », хоч і викрив у нього надмірну жадобу цілого єпископства та брак поміркованости і скромности.

Натомість у другому листі, датованім того ж дня, розповідаючи про вимагання єп. Винницького відносно духовенства зі старства коросненського, нунцій відверто висловлює про нього думку зовсім неприхильну. А саме нунцій « укріплюється в підозрінні, що в цій галасливій (« strepitosa ») унії Винницького є прихований змії; що, по суті, до унії спонукує його лише бажання мати цілу єпархію під своєю владою ». Наприкінці листа нунцій додає такі слова: « Винницький уже від'їхав, не вирішивши справи; з ним від'їхали і делегати, які не довершили ніякого позитивного акту, крім того, що з'явилися і подали письма зі своїми вимогами ». У зв'язку з намаганням єп. Винницького затримати під своєю владою також і духовенство з коросненського старства, у нунція « зростає погане підозріння супроти нього, хоч волів би помилятися на всякий випадок ». Таку то неприхильну довідку про єп. Винницького вислав нунцій до Конгрегації, очікуючи від неї рішення у справі його унії.

Як видно з вищенаведених листів нунція Сантакроче був він противний, щоб єп. Винницькому віддавати уніяцьку частину Перемиської єпархії. Притім нунцій наказав уніяцькому єпископові Малаховському, щоб « не давав згоди на жодний акт, без виразного дозволу Конгрегації Пропаганди ». А втім сам єп. Малаховський відчував велику втіху із-за приступлення єп. Винницького до унії. В листі до Риму ⁸ з радістю висловлює своє вдоволення, що через об'єднання єп. Винницького Бог « по стільки роках клопотів і неспокоїв, які він (тобто єп. Малаховський) перетерпів у Перемиській єпархії, потішив його ».

Радісний однак настрій єп. Малаховського зменшувався із-за його фінансових клопотів. На його прохання, згідно з дорученням Конгрегації, нунцій Сантакроче і далі вживав дуже пильних заходів у тих достойників, які « мають доступ до короля », щоб з королівського скарбу виплачувано єп. Малаховському дві тисячі флоренів, на його утримання. Але заходи нунція, як про це він звідомляє секретаря Конгрегації Чибо листом з 18 липня, залишилися безуспішні.

Нунцій був переконаний, що тому наступило зволікання з виплатою грошей для єп. Малаховського, бо він не погодився на все, чого домагався єп. Винницький. Через стримання виплати грошей, королівський двір бажав зворушити нунція великою бідною єп. Малаховського, а цього останнього спонукати до поступок на користь єп. Винницького.

І дійсно, нунцій Сантакроче у своїм листі з Варшави від 15 серпня згадує, що єп. Малаховський ще не від'їхав до своєї Перемиської єпархії, з-за свого « крайнього жебрацтва », тобто за браком грошей на подорож. А Бентіні, аудитор нунціатури, який тимчасово заступав нунція Сантакроче, у своїм письмі до Риму від 5 вересня 1691 р., радив зобов'язати єп. Винницького « сплатити борги єп. Малаховського, якими цей обтяжив себе із-за своєї звичайної бідности та із-за невиплачування йому 4.000 флоренів ». З тієї причини, за словами аудитора Бентіні, єп. Малаховський навіть « віддав у заставу свою мітру та інші речі ».

Незважаючи на свої грошові клопоти, єп. Малаховський не думав однак скоро розв'язуватися з Перемиською єпархією. А це з тієї причини, як пише до Риму 15 серпня 1691 р., бо « там ще не зовсім добре забезпечено все те, чого потреба до скріплення унії ». Тому просить кардиналів, щоб « через відповідні засоби, своєю батьківською опікою допомогли скріпленню унії у соток тисячів душ », та щоб те, що було

⁸ Лист єп. І. Малаховського від 15.VIII.1691, АПФ, *Конгр. Парт.*, т. 29, стор. 682; лист Франціска Бентіні, з 5.IX.1691, Там же, *Конгрессі*, II, стор. 347; листи нунція Сантакроче (18.VII.1691) і кард. Барберіні (4.VIII.1691).

« згромаджене таким великим трудом його попередників і його самого, не було тепер захитане ».

За один із важливих засобів забезпечити унію в Перемиській єпархії, єп. Малаховський уважав необхідним призначення собі коад'ютора, якого одночасно залишив би єп. Інокентієві Винницькому. Такої ж думки про потребу призначення коад'ютора була також і нунціятура, що видно з листа її аудитора Бентіні, писаного 5 вересня 1691 р. А саме Бентіні висловлюється про єп. Винницького, що він « дав не мало нагоди до сумнівів про свої наміри. Тому буде конечним покласти на нього обов'язок взяти собі коад'ютора знаної і певної віри, якого можна б вибрати між кількома особами, пропонованими єп. Малаховським ».

Згідно з бажанням єп. Малаховського та з доручення Конгрегації, нунцій Сантакроче вживав дуже старанних заходів на королівському дворі про призначення василіянина Порфирія Кульчицького на Перемиського коад'ютора. Очевидно, таке призначення коад'ютора для єп. Малаховського лише утруднювало б скорий перехід уніятської частини цієї єпархії під юрисдикцію єп. Винницького.

Але в цій справі коад'юторства нунцій натрапив на перешкоди непереборні. Щобільше, він довідався, що єп. Винницький має намір зробити своїм наступником свого родича, про якого нунцієві ще не було відомо, чи він склав католицьке віроісповідання. З часом, то і нунцій знайшов був особу, яка була б здатна на коад'ютора, а саме « родича митр. Жоховського, і трохи спорідненого з королем ». Нунцій безперечно мав тоді на думці василіянина Антоніна Жовківського, пізнішого Пінського єпископа. Слід здогадуватися, що думку висунути Жовківського як кандидата на Перемиське коад'юторство подав нунцієві мабуть митр. Жоховський, бо Жовківський був з ним спорідненим. Хоч справу коад'юторства ще довго підтримувала нунціятура, то однак не дійшло до її здійснення, бо король не погоджувався.

Натомість Собеський був дуже вдоволений, що « мав честь докласти всіх зусиль і здійснити унію, про яку даремно намагалися його попередники ».⁹ Притім Собеський запевняв нунція Сантакроче, що об'єднання Перемиського єпископа Винницького є якнайщиріше, і щоб унія здійснилася він є « готовий використати кожний засіб і згодитися на все, що, на його думку, може дати бажаний наслідок ». Тому Собеський, зараз по складенні єп. Винницьким католицького віроісповідання, бажав якомога найскоріше дати іншу бенефіцію єп. Малаховському, щоб таким чином звільнити ціле Перемиське єпископство для Винницького.

⁹ АПФ, *Конгр. Парт.*, т. 29, стор. 668, лист нунція від 18.VII.1691.

В липні 1691 р. помер уніяцький Холмський єпископ Олександр Августин Лодята. Адміністрацію вакантної Холмської єпархії перейняв тимчасово, з доручення митр. Жоховського, Володимирський єпископ Лев Заленський. Завідування ж жидичинською архимандрією, якої архимандритом був теж покійний Лодята, перейняв за згодою митр. Жоховського номінат мілецької архимандрії Гедеон Война Оранський.¹⁰ Однак Собеський рескриптом із Золочева, 19 серпня 1691 р., надав Холмське єпископство дотеперішньому Перемиському єпископові Малаховському, хоч цей « не просив і не клопотався про таке становище ». А зробив це Собеський передусім за порадою примаса Радзєйовського.

Наступного дня, 20 серпня 1691 р., Собеський звернувся з листом до нового папи Інокентія XII, сповіщаючи його, що на підставі королівського права переводить дотеперішнього Перемиського єпископа Івана Малаховського, за його « заслуги в розвитку католицької віри поміж руським народом », на звільнене після смерти єп. Лодяти Холмське владництво. Як причину нової номінації для єп. Малаховського, Собеський наводить власне те, що недавно об'єднався з Католицькою Церквою Перемиський єпископ Інокентій Винницький. Про нього висловлюється Собеський, що « хоч він від початку свого єпископства був уніятим, але з волі короля, та із-за деяких інших оглядів не оголошено його унії ».¹¹ Безперечно, Собеський надав Холмське єпископство Малаховському, щоб отак звільнити ціле Перемиське для Винницького.

Надання Малаховському Холмського єпископства нунцій Сантакроче прийняв « з вдячним серцем ». За таку ласку урочисто подякував королеві, а притім разом з аудитором Бентіні, з цієї нагоди, передав привітання єп. Малаховському. Нунцій уважав таке надання « дуже великим полегшенням для цього убогого прелата », який також і від себе склав королеві за це « найпокірнішу подяку ».

Однак, після докладнішого розміркування, таке надання « не дуже то обрадувало » нунція.¹² Він « побоювався, а навіть уважав це за певне,

¹⁰ З листа єп. І. Малаховського до кард. К. Барберіні, з Яворова, 21.XI.1691, *там же*, стор. 698. Щодо підозрілої смерті єп. Олександра Августина Лодяти, пор. письмо нунція Сантакроче: WELUKYJ, *Litterae*, II, р. 180; *Acta S.C. Prop. F.*, II, р. 109. Про себе примас Радзєйовський так пише до кард. К. Барберіні, в листі від 4.III.1692: « Cio ch'io mi diedi l'onore d'accennare all'Eminenza Vostra circa translazione di Mons. Malacowski, puo ella restar persuasa, non esser seguito con consenso o saputa di chi sia, ma per mio puro instincto, et per la cognitione fondamentale ch'io tengo di quegli'interesi da me altre volte maneggiati ». *Mon. Ucr. Hist.*, IV, р. 203-204.

¹¹ THEINER, *Vet. Mon. Pol. et Lith.*, III, р. 732 ss.

¹² Лист нунція Сантакроче, 15.VIII.1693, і лист єп. І. Малаховського, 15.VIII.1691. АПФ, *Конгр. Парм.*, т. 29, стор. 678 і 632.

що таким способом прямується до того, щоб ціле Перемиське єпископство припало в руки Винницького ». А такий хід справ нунцій уважав розбіжним з рішенням Конгрегації і з папським брєве з 1681 р., яке застерігало, що єп. Винницький може перейняти владу над уніяською частиною Перемиської єпархії тільки за окремим декретом Апостольського Престолу. Тепер, у 1691 р., нунцій Сантакроче дуже побоювався, що перехід цієї частини під владу єп. Винницького може бути « з великою шкодою для унії в Перемиській дієцезії ». З тієї причини нунцій « написав до короля листа з проханням, щоб через таке призначення нічого не змінити в Перемиській єпархії аж до того часу, поки не прийде рішення від Конгрегації Пропаганди ».

Так, отже, нунцій бажав, щоб єп. Малаховський, отримавши єпископство Холмське, задержав тимчасово правління і над своєю частиною Перемиської єпархії. А єп. Малаховський, у листі з 15 серпня 1691 р. писав до Риму про себе, що за дозволенням Апостольського Престолу міг би згодитися прийняти Холмське єпископство, щоб « при сусідстві обох єпархій, в разі якоїсь потреби послужити ».

Безперечно для єп. Малаховського надання Холмського єпископства становило велику матеріяльну допомогу. Таке джерело доходів було певніше аніж пенсія чотирьох тисячів флоренів, яка нерегулярно до нього доходила. За браком грошей цей єпископ заходив у борги, а в 1691 р. віддав у заставу свою мітру. А тепер, після надання Малаховському Холмського єпископства, король ще до того виплатив йому річну пенсію, та « обдарив ще іншими добродійствами ».

Однак Малаховський, отримавши призначення на Холмське владичтво, бажав одночасно одержати надання і багатой архимандрії жидичинської біля Луцька, якою управляв його попередник єп. Лодята. Малаховський уважав доходи Холм. єп. за « дуже малі », і тому гадав, що не поправлять його матеріяльного положення. Щоб здобути собі прихильність короля та митр. Жоховського при наданні згаданої архимандрії, єп. Малаховський звернувся про підтримку до аудитора нунціатури, Франціска Бентіні,¹³ який заступав нунція під час його лікування в Чехії. Бентіні подав прохання єп. Малаховського до короля через королівського теолога, єзуїта Воту. Завдяки отже їх посередництву у короля, єп. Малаховський, під кінець серпня 1691 р., письмом « з табору » одержав королівський привілей на Холмське владичтво і жидичинську архимандрію.

Цікаво додати, що єп. Малаховський, при своїх заходах про ба-

¹³ Лист аудитора Фр. Бентіні, пор. *вище*, зам. 8.

гату архимандрію, одночасно у своєму листі з 15 серпня 1691 р. заявляв кардиналам, що «більш побажаним для нього було б, відклавши всі турботи, пильнувати свої душі. Про це він покійно просить, з усією резигнацією, відповідно до вирішення Апостольського Престолу і кардиналів». Іншими словами, він був готовий за згодою Риму зректися «тягару» бути владикою і Перемиської, і Холмської єпархій. Але чи була це його щира просьба, трудно ствердити.

На підставі звідомлень нунція Сантакроче та єп. Малаховського нарада кардиналів особливої Конгрегації над справами Перемиської єпархії відбулася щойно 17 вересня 1691 р., а це наслідком довгого конклаву, що тривав при обранні нового папи Інокентія XII.

У декреті,¹⁴ виданім після сесії, кардинали висловили своє «велике вдоволення», що єп. Винницький «склав віроісповідання на руки нунція». Притім доручили нунцієві переказати від Конгрегації слова похвали королеві Собеському за те, що «вчинив для унії Перемиської православної єпархії». При тім нунцій мав змалювати велич королівського ймення із-за навернення православних до Католицької Церкви, та просити короля, щоб довершив розпочате діло і подбав, щоб «усі визнали католицьку віру».

Одночасно вони висловили бажання, щоб єп. Винницький «дав очевидні знаки справжньої і щирої своєї унії», «для прикладу іншим». Тому він мав виконати всі умови, які йому визначить нунцій від імені Конгрегації. Однак вони не згодилися, щоб єп. Винницький перейняв правління над цілою Перемиською єпархією, а щоб єп. Малаховський був звільнений з цієї єпархії і перейшов на єпископство Холмське.

Проти віддавання єп. Винницькому уніятської частини Перемиської єпархії і проти переведення єп. Малаховського до Холмської, Конгрегація навела такі перешкоди:

1) Єп. Малаховський, з огляду на свій похилий вік, попросив уже про коад'ютора. Тому «не може бути мови про його переведення на нове єпископство, але належить залишити його на давнішій». Завдяки своєму довголітньому перебуванню, здобутому досвідові та обізнаності з особами і справами, він краще може виконати єпископські обов'язки в Перемиській єпархії;

¹⁴ *Mon. Ucr. Hist.*, IV, p. 197; *WELUKYJ, Congr. part.*, I, p. 110-116; *Litterae*, II, p. 179-180. – Декрету Конгрегації з 17.IX.1691, не взяв до уваги *MARUSYN, Verejn. d. Perem. Eparchiae*, S. 441, 448. Про відношення Собеського до декрету Конгрегації пише королівський секретар Таленті в листі від 21.XI.1691, до кард. Барберіні. *Mon. Ucr. Hist.*, IV, pp. 200-201.

2) Такий є звичай у Церкві, що правління над вірними не відразу доручається єпископам – неуніятам, але наперед слід їх докладно перевірити;

3) Ще в 1681 р. постановлено про єп. Винницького, що він лише за окремим дозволом Апостольського Престолу міг би перейняти правління над уніятською частиною Перемиської єпархії.

Тому що єп. Малаховський не звільнявся від зв'язків з Перемиською єпархією, кардинали доручили нунцієві ужити всіх заходів, щоб згаданому єпископові виплатили 4.000 флоренів ті особи, які до цього зобов'язалися. Коли б це було неможливе, мав нунцій постаратися для нього про якусь іншу грошову допомогу. Слід згадати, що ще раніше кард. Барберіні, письмом від 4 серпня 1691 р. звернувся до Собеського і просив його про королівську протекцію і щедрість для єп. Малаховського, « визначного ревністю і даруваннями та якнайбільше заслуженого супроти Апостольського Престолу і католицької релігії ».

Від єп. Винницького Конгрегація вимагала, щоб найперше дав явні і незаперечні « докази » своїх унійних переконань, виконуючи сім умов, що їх підказав Конгрегації єп. Малаховський в листі від 3 червня 1690 р.¹⁵ Єп. Винницький був обов'язаний визнати над собою, так як інші унії, зверхність уніятського Київського митрополита Жоховського й асистувати йому при урочистій відправі під час сейму; прийняти до душпастирської праці двох василіян-уніятів; а в завідуванні єпархією мати уніятів: офіціала та деканів. Крім того Конгрегація вимагала святкувати в єпархії, згідно зі звичаєм уніятів, свято блаженного Йосафата; заказати вживання православних книг, що « будь-яким способом виступають проти унії ». Конгрегація також наказала « висилати юнаків, головно зі шляхетського роду, до папських семінарій, для доброго їх виховання ».

Відносно поодиноких умов, поставлених Конгрегацією єп. Винницькому слід відмітити, що при його співучасті, у супліці Самбірського з'їзду з 3 квітня 1691 р. було вкладено пункт про оснований Галицької митрополії, незалежної від Київського уніятського митрополита Жоховського. Цей пункт з супліки щодо Галицької митрополії обіцяв взяти до уваги Собеський. Єп. Винницький досі підлягав єп. Шумлянському, як адміністраторові православної Київської митрополії. Тому що Шумлянський публично не приступив тоді разом з єп. Винницьким до унії, то цей тепер йому не міг підлягати, тільки митр. Жоховському. Однак єп. Винницький, чинив з цього приводу деякі труднощі.

¹⁵ АПФ, *Конгр. Парт.*, т. 29, лл. 398-399.

Щодо вимагання Конгрегації, щоб єп. Винницький мав співробітників у правлінні уніятів-василіян, офіціалів і деканальних намісників, то слід вяснити, що між підписами в супліці Самбірського з'їзду, зустрічаємо василіянських настоятелів та деканальних намісників, які приступили до церковної унії. Щодо введення свята блаж. Йосафата в Перемиській єпархії, то єп. Винницький згодом впровадив це свято. Щодо вимоги про висилання шляхетських юнаків до папських семінарій, то вони і так переважно відбували свої науки у єзуїтських Колегіях у Перемишлі та Ярославі. Щодо наказу читання православних книжок, то єп. Винницький мав клопоти головно із-за свого катехизму. Зрештою, справа умов, поставлених єп. Винницькому ще довго буде предметом дискусій, поки він перейме владу над цілою Перемиською єпархією.

З вищенаведених рішень Конгрегації прийнятих 17 вересня 1691 р. видно, що найважливіша вимога, яку поставив єп. Винницький при своїм об'єднанні з Католицькою Церквою, а саме щодо перенесення єп. Малаховського з Перемиської єпархії, не одержала схвалення в Римі. Відомість, що Конгрегація чинить опір проти переведення Малаховського на Холмське єпископство, Собеський прийняв «з найбільшою прикрістю». Король був дуже невдоволений «бажанням Конгрегації, щоб єп. Малаховський зовсім залишився в Перемиській єпархії, немовбито заради досвіду, який мав в цьому єпископстві, як також із-за того, що вже декілька разів подавав прохання про призначення йому коад'ютора, і тому був би нездатний перейти на інше єпископство».

Все ж таки, незалежно від такого рішення Конгрегації, король Собеський видав у Ярославі 28 вересня 1691 р. привілей, яким передавав єп. Винницькому владу над цілою Перемиською єпархією «без жодного поділення та роз'єднання, нічого не зменшуючи, ані виймаючи».¹⁶ У привілею король одночасно заявляв, що Івана Малаховського переносить на єпископство Холмське. В зв'язку з тим наказував, щоб усі громадяни «духовного і світського стану земель Перемиської, Сяницької та економії Самбірської, а також князівства ярославського і староства списького», визнавали єп. Винницького за католика-уніята і за свого пастиря. «Князівство ярославське і староство спиське» це головні околиці, над якими простягалася влада єп. Малаховського, а які тепер мали належати до єп. Винницького. Таким чином король звільняв Малаховського з Перемиського єпископства.

¹⁶ Привілей видрукуваний у Довбрянського, *Ист. еп.*, стор. 100, зам. 14; SARNA, *Episkopat Przemyski, obrz.łac.*, s. 384, przym. 3.

Рахуючись з волею короля, єп. Малаховський хотів перейти на Холмське владичтво і під кінець жовтня 1691 р. звернувся в цій справі до нунціатури. Але її аудитор Бентіні показав йому декрет Конгрегації Пропаганди, і вимагав, щоб без виразного її розпорядження « не рухався з місця », тобто з Перемиської єпархії.

Крім того письмом від 27 жовтня 1691 р. аудитор нунціатури, згідно з волею Конгрегації, наказав митр. Жоховському впроваджувати Малаховського на Холмське владичтво.¹⁷

Можливо, що сам єп. Малаховський звернувся також і до митр. Жоховського з проською про переведення його на Холмський престіл. Але митрополит, правдоподібно під впливом листа з нунціатури, зробив Малаховському зауваження стосовно труднощів з його переведенням на Холмське єпископство. А саме, митрополит покликувався на декрет папи Інокентія XI з 1681 р., яким було наказано віддавати єп. Винницькому уніятську частину Перемиської єпархії, хіба тільки за окремим дозволом Конгрегації. Жоховський наводив також своє право адміністрації, яке має як митрополит на єпископство Холмське і жидичинську архимандрію щодо користування через один рік доходами з них.

Мабуть єп. Малаховський із-за відмовної відповіді митр. Жоховського поскаржився Собеському. Тоді король звернувся особисто в цій справі до митрополита. Одним листом доручав Жоховському впровадити єп. Малаховського на Холмський престіл, а другим – прикликав того ж митрополита до себе для « втихомирення Перемиської єпархії і стосовно обох її пастирів », Малаховського та Винницького.¹⁸

Митр. Жоховський одержав королівського листа в Тороканях, 21 грудня 1691 р., і зараз 23 грудня відписав Собеському. Він пише про себе, що завжди старався виконувати королівські розпорядження, але тепер відмовляється від приїзду до короля передусім тим, що мусить їхати до Вільна рятувати своє здоров'я, бо діткнув його параліч. А виправдувався також і тим, що нунціатура видала йому виразний наказ у справі єп. Малаховського. Скаржиться притім митрополит, що через декрети Конгрегації, які наказують впроваджувати єп. Малаховського на Холмське владичтво, порушено його права як Київського митрополита щодо висвячування єпископів і введення їх у володіння єпархіями без звертання до Риму. А ці права Київським митрополитам надав іще папа Климентій VIII, у зв'язку з Берестейською Унією.

¹⁷ Копія листа аудитора Бентіні: Оссол. *ркп.* № 406'III, стор. 287-288.

¹⁸ Там же, з листа митр. Жоховського, 23.XII.1691.

З жалем відзначає далі Жоховський, що нунцій Сантакроче при переговорах про об'єднання єп. Винницького не звернувся до нього, але до Риму. З уваги на це писав митрополит: « де Рим увійшов, там я нічого не можу діяти, тільки, якщо є така воля вашої королівської милости, щоб я писав до Святого Отця, якимсь способом, за його милістю о. Винницьким, тоді з охотою це виконаю ». Жоховський думав, що передусім дві умови поставлені єп. Винницьким: застереження щодо вільної елекції Перемиського єпископа і вимагання заснувати окрему Галицьку митрополію становлять у Римі головну перешкоду в залагодженні справи єп. Винницького. Видно, отже, що ці дві вимоги Винницького найбільше не подобалися митр. Жоховському.

Тому то єп. Винницький, висуваючи у своїх постулатах перед прийняттям унії також і ці дві справи, неприємні для Жоховського, не міг сподіватися від нього прихильности. Мабуть власне з тієї причини єп. Винницький, не бажаючи підлягати Жоховському, як Київському митрополитові, не звернувся до нього відразу в такій важливій справі свого публичного приступлення до церковної унії.

Крім того Жоховський повідомляв короля, що адміністрація Холмської єпархії знаходиться в руках упевнених, бо її перейняв Лев Заленський, єпископ Володимирський і Берестейський, а завідування архимандрією жидичинською одержав Гедеон Война Оранський, якого митрополит поручає як найгіднішого кандидата на Холмське єпископство та на згадану архимандрію.

Щодо єп. Винницького, Жоховський здогадується, що Рим тому так довго зволікає з відданням йому уніяєської частини Перемиської єпархії, бо бажає випробувати його поведінку, а саме, чи діє він як « справжній уніят », зокрема ж у додержуванні любови та згоди у праці над розширенням церковної унії, та в « підпомаганні вбогости » єп. Малаховського.

Як видно, митр. Жоховського здержувало від введення єп. Малаховського на Холмське владитство побоювання, щоб не впасти в неласку Риму. Але до королівського двору доходили вже раніше відомості, що митр. Жоховський, за допомогою аудитора нунціятури Бентіні, висуває на єпископство Холмське Гедеона Войну Оранського, від якого неначебно за це мав отримати значну суму грошей. А до єп. Малаховського в тому часі доходили чутки, що митр. Жоховський навіть проголосив Оранського номінатом Холмського єпископства та номінатом жидичинської архимандрії.

В усякому разі, при висуванні Войни Оранського як кандидата на згадані церковні становища виявляється також і деяка нехоть митр. Жоховського супроти єп. Винницького. Бо коли б Война Оранський

перейняв Холмське єпископство, то Малаховський мусив би залишитися на Перемиській, чого не бажав собі Винницький. Не стрічаємо однак згадки в документах, чи митр. Жоховський інтервенював у Римі на користь або на шкоду відносно єп. Винницького.

Переговори з Римом у справі єп. Винницького не припинялися. Для розвіяння підозрінь з боку Конгрегації щодо « нещирости » церковної унії в Перемиській єпархії, писали до Риму в обороні єп. Винницького: король, примас, Вота, Малаховський і сам Винницький.

Король Собеський, крім листа від 20 серпня 1691 р., яким повідомляв папу Інокентія XII про надання Холмського єпископства – Малаховському, ще раз писав¹⁹ у тій же справі до Риму у вересні. Відповідаючи кард. Карлові Барберіні на його лист від 4 серпня, в якому цей прохав підмоги для єп. Малаховського, Собеський підкреслював, що вже більше дав згаданому владиці, аніж кардинал просив. Крім виплачення запомоги, до якої зобов'язався, ще призначив його Холмським єпископом. Собеський заразом пригадував, що тому дав Малаховському Холмське єпископство, бо Перемиський єпископ Винницький явно і похвально об'єднався з Римською Церквою. Тим-то король сподіється, що і в кардинала знайде підтримку цього діла.

Слід відзначити, що Собеський безперервно брав сторону єп. Винницького. Через те, хоч Конгрегація настоювала, щоб Собеський призначив для єп. Малаховського коад'ютора, в цьому випадку вже в особі Антоніна Жовківського, то король відповідав, що переговорювати про це буде можна лише тоді, коли єп. Винницький перейме цілу Перемиську єпархію.²⁰ Правдоподібно король уже знав, що Винницький бажав мати коад'ютором свого рідного брата Мартиніяна.²¹

Коли одначе в Римі не схвалено заходів короля, а плановане введення єп. Малаховського на Холмський престіл не вдалося, то Собеський жалівся гірко перед єзуїтом Вотою, що натрапив аж на такі труднощі з боку Риму.²²

Так само дуже критично поставився до рішення Конгрегації з 17 вересня 1691 р. примас кард. Михайло Радзейовський, коли кард. Бар-

¹⁹ Лист без дати, писаний з « табору ». АПФ, *Контр. парт.*, т. 29, стор. 695. Пор. WELUKUJ, *Congr. part.*, I, p. 117.

²⁰ Лист Воти до кард. Барберіні, з табору, 9.IX.1691. АПФ, *Контрессі*, т. 2, стор. 349.

²¹ Лист пунція Сантакроче до кард. Чибо, з Варшави, 18.VII.1691; *там же*, стор. 337.

²² З листа Воти до кард. Барберіні, з Яворова, 9.I.1692; Там же, *Контр. парт.*, т. 29, стор. 704.

беріні, за посередництва Собеського, повідомив його про це. Свій погляд у справі єп. Винницького Радзейовський висловив у листі до того ж кардинала від 23 жовтня.²³ Стверджує рішуче, що цілу справу знає добре, бо погодив обох єпископів: Малаховського та Винницького. Думка Радзейовського про переведення Малаховського на Холмське єпископство, і взагалі стосовно русинів, які приступають до церковної унії, є тепер така сама як тоді, коли до Варшави прибули разом із єп. Винницьким делегати шляхти з Перемиської єпархії, щоб скласти перед королем заяву про відречення схизми. Одночасно тоді делегати подали також і йому як примасові супліку від шляхти.

Радзейовський пригадує, що факт об'єднання єп. Винницького став для короля та всіх католиків джерелом великої радості. Всі без винятку визнавали, що об'єднання відбулося за допомогою власне єп. Винницького, мужа енергійного та повного авторитету.

Примас притім висловлював здогад, що власне письма нунція Санта-коче викликали деякі сумніви в Римі щодо «добрих намірів» Собеського. Ці однак сумніви випливають скоріше з недостатнього знання вартостей єп. Винницького, та з одностороннього переконання про «добрість і чесність» єп. Малаховського. По суті Малаховський не має ані тієї життєвої активності, ані загального до себе довір'я, як Винницький. Через те король поклав велику надію власне на єп. Винницького.

Належить побоюватися, щоб заперечне відношення до єп. Винницького, як до людини «підозрілої віри», та слабка підтримка його починань і взагалі брак визнання для його «послуги», яку він учинив для Церкви, не спричинили в нього охолодження і не викликали якогось розпачливого кроку, що мав би «найгірші наслідки».

Відносно просьби єп. Малаховського про коад'ютора для Перемиської єпархії, примас теж зробив своє зауваження.

Щодо піддавання єп. Винницького пробі, чи дійсно він вирікся «схизми», то не треба нічого іншого чинити, як тільки дослідити його навчання, яке проповідує народові та його недавно друкований катехизм.

Так, отже, примас взагалі підтримував рішення Собеського, а Конгрегацію перестерігав перед наслідками невідповідного її становища в справі єп. Винницького. Притім це обширне письмо Радзейовського дуже цікаве передусім з уваги на характеристику, яку дає єпископам Винницькому та Малаховському.

На цей свій лист примас Радзейовський мабуть одержав відповідь від кардинала Карла Барберіні з зауваженням, що слід «ждати на пев-

²³ *Mon. Ucr. Hist.*, IV, p. 198-200.

ніші інформації» про єп. Винницького. Тому то в іншому листі від 25 грудня 1691 р. до того ж кардинала, Радзвйовський запевнює його про незмінну правдивість своїх попередніх тверджень.²⁴ Примас ще кілька разів у своїх листах до Риму в наступних місяцях підтримував думку про потребу переведення єп. Малаховського на Холмське єпископство і віддання його частини Перемиського єпископства єп. Винницькому. Радзвйовський увесь час підкреслював «добру волю і щирю готовість» єп. Винницького.

Єзуїт Карло Маврикій Вота, духовний дорадник Собеського, у своїм листуванні з Римом також підтримував справу єп. Винницького. А саме, коли кард. Барберіні письмом від 4 серпня 1691 р. доручив Воті інтервеніювати у короля, щоб єп. Малаховському виплачено допомогу, то на просьбу Воти цей її одержав. А, відписуючи кардиналові, Вота одночасно натякає і про заслуги Собеського у приведенні єп. Винницького до католицької єдності.²⁵ Через те Вота намагався прихильно настроїти кардиналів Конгрегації до цього єпископа.

Наостанку відмінилось також і відношення єп. Малаховського до єп. Винницького. Єп. Малаховський і його генеральний вікарій Порфірій Кульчицький, під час переговорів єп. Винницького у справі унії у Варшаві, в червні 1691 р., також тоді там перебували, й інформували нунція Сантакоче.

Також і пізніше, коли єп. Малаховський довідався про надання собі Холмського єпископства, то в листі до Риму з 15 серпня 1691 р. писав, що просив би Конгрегацію про звільнення для себе з обов'язків Перемиського єпископства, і просить кардиналів допомогти відповідними засобами цій справі, щоб унія не була там захитана.

Єп. Малаховський стосовно унії єп. Винницького висловлював думку, яка була зовсім невігідна, а навіть шкідлива для замірів Винницького перейняти цілу Перемиську єпархію під свою владу. Правдоподібно єп. Винницький від своїх приятелів одержував відомості про таке неприхильне відношення Малаховського до нього і тому між ними виникали ще більше неприязні взаємини.

Однак це є факт, що восени 1691 р. відносини поміж єпископами Малаховським і Винницьким змінилися, і настала відтоді згода. Примас Радзвйовський, у своєму вищенаведеному листі від 23 жовтня 1691 р. до кард. Барберіні пише, що власне він «знає докладно цілу справу,

²⁴ АПФ, *Конгр. парт.*, т. 29, стор. 702. *Mon. Ucr. Hist.*, IV, р. 203, 204, 207.

²⁵ Пор. листи Воти до кард. Барберіні, від 9.IX.1691. АПФ, *Конгрессі*, т. 2, стор. 349; від 26.IX.1691, *Конгр. парт.*, т. 29, стор. 694; від 9.I.1692, *там же*, стор. 704.

і що погодив Малаховського з Винницьким». У таким згідливим, а навіть прихильним для Винницького тоні пише Малаховський до Риму свого листа від 21 листопада.²⁶

Можливо, єп. Малаховський згодом зорієнтувався, що доки єп. Винницький не перейме його частини Перемиської єпархії, то він не перейде на Холмське єпископство. Малаховський усвідомив собі, що може взагалі Холмський престіл втратити із-за труднощів, які йому ставив митр. Жоховський, висуваючи « всіма силами » Гедсона Войну Оранського на це становище та на архимандрію жидичинську.

Після надання собі Холмського єпископства, Малаховський думав, що « все є безпечно поладнане, та вірив і сподівався спокійно решту життя закінчити в наданій собі бенефіції ». Аж ось прийшло письмо від митр. Жоховського, щоб Малаховський не приймав заряду наданими йому бенефіціями.

Мабуть єп. Малаховський вже у вересні дійшов до згоди з єп. Винницьким. Малаховський у вищезгаданому листі з 21 листопада 1691 р. стверджує, що від 19 вересня не має відомости, де перебуває його офіціал Кульчицький, який, за здогадом єп. Малаховського правдоподібно виїхав до Риму.

У зв'язку зі згодним виїздом Кульчицького до Риму, єп. Малаховський мав чималі клопоти на королівським дворі. Довідуємося про це зі звітлення королівського секретаря Таленті, писаного до Риму з Яворова 21 листопада 1691 р.

Такі відомості дуже хвилювали королівський двір. Собеський за-суджував таку поведінку єп. Малаховського, який може « перемалювати біле на чорне », тобто очорнити в Римі унію єп. Винницького. Правдоподібно з доручення короля, його секретар Таленті писав з Яворова 21 листопада секретного листа до кард. Барберіні, з проханням « захищати невинність » єп. Винницького. А в листі від 5 грудня Таленті просив кард. Барберіні « вірити, що єп. Винницький є гідним прелатом, дуже здібним; що він управляє своєю дієцезією з незвичайною розсудливістю і ніколи проти нього нунціятура не повинна давати зловорожих (« *sinistre* ») інформацій ».

Сам однак єп. Малаховський, у листі до Риму з 21 листопада, заперечує, немовбито він вислав туди василіянина Кульчицького, колишнього свого офіціала, якого призначив для нього Василіянський Чин.

Все ж таки через згодний виїзд Кульчицького до Риму, навіть

²⁶ Там же, *Конгр. парт.*, т. 29, стор. 682, 698 і н. Пор. WELUKYJ, *Congr. part.*, I, p. 117; листи Т. Таленті, *Mon. Ucr. Hist.*, IV, p. 198, 200-203.

незважаючи на листа єп. Малаховського писаного до Риму, тепер зовсім прихильного для єп. Винницького, королівський двір не мав довір'я до єп. Малаховського.

Пrawdopodobно сам Собеський, довідавшись про виїзд Кульчицького до Риму, велів прикликати до своєї резиденції в Яворові єпископів Малаховського та Винницького. Так слід висновувати з листів цих єпископів, датованих власне в Яворові, 21 і 22 листопада 1691 р.

У своєму листі з 21 листопада єп. Малаховський обговорює головно справу свого призначення на Холмське єпископство і на жидичинську архимандрію, а також і справу унії єп. Винницького. Малаховський дякує кард. Барберіні за його інтервенцію у короля, заради якої Собеський не тільки виплатив Малаховському обіцяну суму грошей, але і обдарував його Холмським єпископством і жидичинською архимандрією.

Але Жоховський віддав адміністрацію Холмського владцтва Володимирському єпископові Заленському, а жидичинської архимандрії Войні Оранському. Нунцій Сантакросе інтервенював у того ж митрополита, щоб Малаховському віддано жидичинську архимандрію, але і ці заходи залишилися без результату. Малаховський, жаліючися на свою «крайню вбогість», що не має зовсім засобів до життя, благає в кардинала протекції для одержання згаданих бенефіцій.

Щодо декрету папи Інокентія XI, виданого в 1681 р., у справі Перемиського єпископства, то він зі «святою» пошаною ставився до нього в тодішніх обставинах, коли єп. Винницький, «після складеного віроісповідання, видавався не так дуже стійким у святій унії, не проголошуючи її з-за певних і важливих державних причин».

Тепер Малаховський почував себе зобов'язаним ручитися своїм єпископським сумлінням, що Винницький не дав ніяких підстав до підозріння про несталість своїх католицьких переконань. Щобільш — дає він багато прикладів своєї стійкості і працює посилено над розширенням церковної унії. Коли отже унія в Перемиській єпархії є тепер уже вповні забезпечена через умови подані Конгрегацією Винницькому, та внаслідок незвичайної ревности короля, то Малаховський уважає, що Перемиську єпархію можна доручити «вірі та сумлінню» єп. Винницького.

На думку Малаховського, Винницький, зазнавши такої ласкавости з боку Апостольського Престолу, тим охотніше та міцніше сам пригорнеться до Католицької Церкви, а поряд із ним і його народ. Стане це великим заохоченням і для інших православних єпархій; інакше лише відштовхнувся б від Католицької Церкви. А тому й серед населення в Перемиській єпархії та в інших єпархіях настала б знеохота до церковної унії.

З цього листа єп. Малаховського видно, що він зовсім перейшов на сторону єп. Винницького, вважає його справжнім і щирим уніятим, і бажає відступити йому свою частину Перемиської єпархії.

Також і сам єп. Винницький, правдоподібно за порадою Собеського, звернувся з письмом, датованим у Яворові 22 листопада 1691 р., до кард. Барберіні з проханням віддати йому правління над дотеперішньою уніятською частиною Перемиської єпархії.²⁷ Винницький, покликуючися на письмо короля Собеського від 20 серпня 1691 р., вислане в його справі до папи, підкреслює, що сам король засвідчує про нього як про давнього, а не як про нового уніята. Також і тепер єп. Винницький заявляє про себе, що неслухно вважають його за неоуніята, який тільки що приступає до єдності з Римською Церквою. Він від початку свого єпископства був справжнім уніятим, але тільки за радою короля, з уваги « на сусідні народи, які визнають ту саму релігію », не проголошував своєї унії.

Як доказ своєї рухливої діяльності для унії від початку свого єпископства, Винницький наводить найперше те, що і в приватних розмовах, і під час публичних зборів, які відбувалися при Перемиській катедрі, засобами відповідними і благодійними, витрачаючи навіть свої спадкові добра, здобував прихильність « упертого народу », передусім свободолюбної шляхти, для церковної унії. Також і привілеї, які король видав заходами єп. Винницького на користь духовенства Перемиської єпархії, безпосередньо перед проголошенням унії, для заохочення і її прийняття, виразно свідчать про нього, як про щирого і сталого уніята.

Крім того, як доказ своїх унійних прямувань, єп. Винницький наводить і навчання, яке міститься у виданім по « слов'янськи » катехизмі. Він сам його склав, дещо скоротивши та переробивши твір Якова Маршантія, « Hortus pastorum ». Однак таке посилення на цей катехизм не вийшло на користь єп. Винницькому, бо Конгрегація викрила в ньому деякі недоліки.

В тім же листі до кард. Барберіні, єп. Винницький далі підкреслює, що після свого повернення з Варшави, де склав явне католицьке віросповідання, повідомив обіжником своїх єпархіянів про довершене об'єднання з Римською Церквою, і доручив їхнім молитвам вибір нового папи. Другим обіжником, як велить католицький звичай, сповістив їх про довершене 12 липня 1691 р. обрання папи Інокентія XII. Таким чином по цілій Русі розійшлася вже відомість про його публичну унію

²⁷ АПФ, *Конгр. парт.*, т. 29, стор. 700 і н.; « Ad rationes S. Congr. de Prop. F. », р. 706.

з Римською Церквою. Хоч православні з сусідньої Львівської єпархії скрегочуть зубами проти нього, але він засвідчує це щиро перед Богом, що його католицтво і його сталість в унії не підлягає найменшому сумнівові.

Рівночасно в тому ж листі до кардинала єп. Винницький відзначає і свої заслуги в об'єднанні цілої Перемиської єпархії з Католицькою Церквою, а головню всього її шляхетського стану. Бо єп. Малаховський управляв лише малою частиною єпархії, і то церквами простолюддя, що їх власники дїбр піддали під його юрисдикцію. З огляду на це єп. Винницький твердить про себе, що при приведенні своєї єпархії до церковної унії зовсім не бажав просунення на вище становище, бо і так володів уже катедрою та єпископськими добрами, як і тепер володіє. Йдучи за побожними радами короля, єп. Винницький при введенні унії керувався лише славою Божою і «спасінням стільки тисячів душ».

Запитує притім Винницький, чому при таких великих його заслугах не доручають його душпастирству частини єпархії, якою управляв єп. Малаховський? Чому цієї частини не доручають йому, який цілу єпархію привів на «дорогу спасіння», і то кращим способом аніж його попередники, що перші приступали до церковної унії? Вони скоріше приводили до сварок і спорів між «народом руським», а не до справжньої унії. Запитує далі, чому до нього, який однаковою, а навіть більшою ревністю від Малаховського є сполучений з Римською Церквою, не мають кардинали такого ж довір'я? Чому він, що знаходиться в справжній унії, має терпіти поділену юрисдикцію в єпархії, з чого у людей слабого духа збуджується здивування та образа?

Зрештою, стосовно оцінки свого поведіння єп. Винницький покликнується на свідцтво Собеського, який дійсно «бажає спасіння всіх». Вкінці Винницький прохає кард. Барберіні, щоб переказав папі Інокентієві XII і Конгрегації це його вияснення, та щоб кардинал обдарив його і його справи своєю високою протекцією і ласкавістю.

В листі єп. Винницького проявляється його цілковита підлеглість Апостольському Престолові.

Безперечно пов'язання з вищенаведеним листом єп. Винницького має документ, писаний латинською мовою, п.з. «Зауваження на аргументи, подані Конгрегацією Пропаганди в справах русинів». Розгляньмо хід думок у «Зауваженнях». Їх автор «доводить, що неслухно, за невірною інформацією вимагається від Винницького знаків справжньої і щирої унії. Винницький не є новий уніянт, бо його віру у стані світським, коли ще був королівським дворянином, Собеський проглянув, і тому підніс його на Перемиське єпископство». За час свого єпископства, «під проводом і при співдїянні короля так пристойно поведився,

що закоренілу шляхту в схизмі, яка завжди утруднювала публичні наради Королівства, із-за своїх релігійних свобод, а також сеймики і сейми через своїх легатів, умовив і привів до згоди та прийняття унії».

« Не так, як єп. Малаховський, що управляв підданими тільки в частині дієцезії, яких власники дїбр схотїли йому підпорядкувати ». Натомість він « навернув і привів до підлеглисти папі панів з підданими, тобто стан шляхетський і духовний, прелатів при Перемиській катедрі ».

З уваги на це запитує автор « Зауважень »: « яких більше знаків щирої унії від Винницького вимагається? і коли славно цілу свою отару привів на спасенне пасовище, звідки ж може постати сумнів, чи йому безпечно належить доручити ту частину дієцезії, якою управляє Малаховський »?

Як бачимо, ця частина « Зауважень » більш-менш однаково висловлює думки, які знаходимо в вищенаведеним листі єп. Винницького про його дійсну унію від молодих літ і про його заслуги супроти Католицької Церкви, з-за об'єднання з нею своєї Перемиської єпархії.

Щодо призначення єп. Малаховському коад'ютора, згідно з декретом Конгрегації від 17 вересня 1691 р., то автор « Зауважень » відповідає такою дилемою: « або Малаховський не просив про коад'ютора, або просив безпідставно, тому що не посідав жодних дїбр, приналежних до єпископства, ані не міг посідати, бо права (надані привілеї?) і шляхта стояли йому на перешкоді. Якщо єп. Малаховський сам жив з милостині, то нащо просив про коад'ютора? » Автор « Зауважень » відкидає отже потребу призначати коад'ютора Малаховському й вважає неслухним ставити з цієї причини перешкоди до віддання частини Перемиської єпархії Винницькому.

З черги в « Зауваженнях » автор зіставляє зміст декрету Конгрегації від 17 вересня 1691 р. з її фактичним відношенням до унійної діяльності Собеського. В декреті вихваляється « ревність короля в наведенні схизматиків і в усьому, що досі він учинив для унії Перемиської єпархії та прохається, щоб король довершив розпочате діло ».

Король ще перед проголошенням унії Винницького, для облегшення переговорів у цій справі і для заохочення стану шляхетського прийняти унію, пообіцяв перенести єп. Малаховського на першу в грецьким обряді вакантну бенефіцію. Опісля король свою обіцянку підтвердив на письмі перед легатами шляхти. З уваги на це автор « Зауважень » зі здивуванням запитує, як же ці заходи короля мають не подобатися Конгрегації?

А крім того Конгрегація, при видаванні свого рішення, зовсім не дивиться на те, « яким способом обидві єпархії, Львівську та Луцьку,

які слідкують за тим, як Апостольський Престіл прийме і поставиться до унії єп. Винницького, можна їх прихилити і привести до того самого переконання і діла».

Таку ж нелогічність і брак послідовності бачить автор «Зауважень» у словах декрету Конгрегації, в якому сказано, що їй «дуже подобається складене єп. Винницьким віроісповідання» та у дальшій поведінці Конгрегації супроти цього єпископа. Таке «уподобання, здається, полягає тільки на словах, а не на ділі тому, що по суті єп. Винницькому нічого не дається, а тільки вимагається якихсь явних знаків. А ті знаки (нічим іншим не були б), як тільки знаками прийняти унію. Коли однак наступив уже акт прийнятої і оголошеної унії, то хоч би навіть Винницький хотів відступити, то це є неможливим, відколи... відбулася його урочиста присяга. Тому на стійкість єп. Винницького кидати підозріння, було б річчю несправедливою».

Вкінці у «Зауваженнях» стверджується, що єп. Винницького «не з такою прихильністю прийняв Апостольський Престіл, як єп. Іпатія Потія. Цей сам один склав віроісповідання і прийняв унію (в 1595 р.). Потім, обдарований особливими доказами вдячності, привілеями і відпустами та іншими уповноваженнями збагачений, повернувся до свого єпископства». А єп. Винницький, коли «не сам один, але з цілою дієцезією, що діяла через уповноважених делегатів, і разом з головними представниками клиру визнав унію, чому не зазнає ні крихти вдячності? І таке то є безталання цього дуже чесного чоловіка, якого непохитність віри є не лише найбільш доведена королеві, але цілому сенатові».

Про автора «Зауважень» можна лише здогадуватися, що їх склав єп. Винницький у порозумінні з примасом Радзейовським. Правдоподібно цей, як великий його прихильник, переслав їх до Конгрегації. На те, що єп. Винницький є прихованим автором «Зауважень», вказують ті самі думки і докази, які виступають у вищезгаданім його листі до кард. Барберіні. В такому разі «Зауваження» як твір єп. Винницького дозволяють нам докладніше пізнати його психічний стан, його повні гіркоти почування із-за браку довір'я до його унії, та із-за невіддання йому дотеперішньої уніятської частини Перемиської єпархії.

У справі єп. Винницького Конгрегація звернулася за інформацією також і до колишнього інтернунція, театина Франціска Бонесани. Цей однак відповів, що все-таки «належить завжди побоюватися» Винницького і радив за згодою короля дати єп. Винницькому за коад'ютора особу «повної та щирої віри».²⁸ Видно Бонесана такої «повної та щирої віри» не доглянув у Винницького.

²⁸ WELUKYJ, *Congr. part.*, I, p. 117.

Коли до Риму надійшли вищенаведені прохання та інформації відносно єпископів Винницького та Малаховського, папа Інокентій XII доручив кардиналам Конгрегації розглянути справу. Отож 26 лютого 1692 р. відбулася сесія особливої Конгрегації. На нараді йшлося головню про те, чи дозволити на перехід єп. Малаховського на Холмське владництво, а послідовно, чи дозволити на віддання юрисдикції над цілою Перемиською єпархією єп. Винницькому.

Кардинали визнали, що все-таки є « слухні підстави сумніватися про щирість унії » єп. Винницького.²⁹ Здається, що найбільш вплинула на такий погляд заперечна думка Бонесани. Тому вони не погодилися на переведення єп. Малаховського до Холма. Тимчасом вирішено написати до короля « дуже сердечного і повного пошани листа, і висловити готовість узяти до уваги побажання короля, так одначе, щоб обіцянку занадто не в'язатися », і зобов'язали єп. Винницького до умов з 17 вересня 1691 р. про які довідуємося не тільки з коротких її рішень, але також з листа кард. Альтієрі, та ще ясніше і докладніше з листів кард. Барберіні до короля Собеського та примаса Радзівовського. А саме Винницького зобов'язано, щоб він:

1) Згідно з бажанням Святішого Отця визнав « литовського » (тобто Київського) митрополита Жоховського своїм зверхником і асистував йому, скільки разів під час сеймів відправлятиме торжественне богослуження;

2) Щоб на офіціяла і на деканів, будь-яким іменем вони називаються, вибирав уніятів;

3) Щоб після того, як увесь клир, всі монастирі, або їх частина, стануться уніятськими, наказав їм святкувати свято блаж. Йосафата;

4) Щоб наказав читання схизматицьких книжок, котрі будь-яким способом виступають проти Унії;

5) Щоб постарався висилати молодців, передусім шляхетського роду, до папських семінарій, для доброго їх виховання.

Між умовами Конгрегації з вересня 1691 р. знаходилося ще й вимагання, щоб єп. Винницький мав при собі двох уніятських василіян, про що в рішеннях з 26 лютого 1692 р. не згадується.

²⁹ Постанови сесії від 26.II.1692, є наведені як « *sommario* » в наступній сесії від 22.VII, того ж року. Там же, стор. 118-119. Пор. *Litterae S.C. Prop. F.*, II, р. 183-185.

Згідно з останніми рішеннями Конгрегації, її префект Альтієрі, доручив нунцієві Сантакроче від імені папи та Конгрегації подякувати королеві Собеському за особливу його добродійність супроти єп. Малаховського, віддаючи йому Холмське єпископство та архимандрію в Жидичині. Відносно ж « передання єп. Винницькому свобідного правління над цілою Перемиською єпархією », Альтієрі доручив нунцієві вияснити королеві, що « і в папи, і в Конгрегації, буде найбільш побажана готовість визнати ці переміщення ». Кардинали « з повним вдоволенням прийняли відомість про унію перемиської шляхти зі Святою Римською Церквою ».

Одночасно префект Конгрегації вимагав, щоб єп. Винницький « пообіцяв виконати накладені йому умови ».

Крім того про рішення Конгрегації від 26 лютого протектор Польщі, кард. Барберіні, листом від 1 березня повідомив короля Собеського та примаса Радзєйовського.³⁰ Стосовно підтвердження папою королівської номінації та переведення Перемиського єпископа Малаховського на Холмську катедру, і послідовно віддання Винницькому « свобідного правління над цілою Перемиською єпархією », Барберіні підказував королеві та примасові « багато поважних уваг », зроблених Конгрегацією. При тім Барберіні відкликається на попередні листи єзуїта Воти з 26 вересня 1691 р. та від 9 січня 1692 р., в яких цей повідомляв кард. Барберіні, що внаслідок прохань кардиналів Конгрегації, король Собеський показував схильність призначити василіянина Антоніна Жовківського Перемиським коад'ютором для єп. Винницького. Через те Винницький у Жовківським отримає « поміч в управлінні такою просторою єпархією, як довго буде жити, а після своєї смерти буде мати гідного наступника і забезпечить те добро, яке придбав і до якого з таким трудом причинився король ».

В обох листах кард. Барберіні згадується також і про « різні тині, які назбиралися довкруги особи єп. Винницького », а щоб їх розвіяти, накладено на нього відповідні вимоги. Якщо він заявить, що на них погоджується, це « дасть йому спроможність повністю утривалити свій замір, і тоді більше не підносилось би сумнівів щодо щирости його унії ». Але якщоб Винницький « показав свій опір і не прийняв накладених собі вимог, то тоді зросли б і збільшилися сумніви і неясності щодо його чистого наміру, з яким він приступив, визнав і виявив свою унію ».

З листів кард. Барберіні видно, що Рим тому не погоджувався на

³⁰ *Barb. lat.* 6651, f. 303-304; 306-308; *Congr. part.*, v. 29, f. 840-841.

перехід Малаховського на Холмське єпископство, бо існували сумніви і непевність щодо щирости унії Винницького.

Примас Радзейовський, отримавши листа від кард. Барберіні, відповів йому письмом від 15 квітня 1692 р., в якому наводить деякі свої рефлексії і має «міцну надію», що «при Божій допомозі» Винницький принесе «значне добро» для Католицької Релігії, висловляючи думку, що «Св. Конгрегація діяла з великою розсудливістю, коли відразу призначила для єп. Винницького коад'ютора».

Зовсім інакшого погляду був король Собеський, коли примас висилаючи йому листа від кард. Барберіні додав притім і свої уваги, які підтверджували слушність рішень Конгрегації. Натомість король обурюювався на всякі підозріння і сумніви, кидані на Винницького. Своє невдоволення із-за рішення Конгрегації і письма кард. Барберіні, король висловив у листі до примаса Радзейовського, з Яворова, 1 травня 1692 р.³¹ Собеський стверджує, що його «поважні та успішні» заходи притягнути Перемильське єпископство до єдності з Римською Церквою не знайшли належної, як він сподівався, оцінки. Все-таки він знову намагається на ту ж дорогу привести також і Львівську єпархію.

Щодо Винницького, то король засвідчує, що роблять кривду цьому єпископові ті, котрі висувають проти нього підозріння. Як доказ його католицьких переконань король наводить те, що єп. Винницький у своїй єпархії оголосив і відбув ювілей на зразок Латинської Церкви. Хоч це було новизною в його єпархії, то однак єп. Винницький зумів своїм великим авторитетом усе спокійно провести. Крім того рішився він, згідно зі звичаєм Римської Церкви, заснувати в своїй єпархії також і Капітулу, «бажаючи в усьому пристосуватися до латинського обряду». В кінці листа Собеський, парафразуючи слова св. Письма, висловлює переконання, що ті, які «неслушно переслідують Винницького, будуть засоромлені».

Тому то король, коли навіть і погоджувався на вимогу кардиналів Конгрегації призначити Антоніна Жовківського коад'ютором єп. Винницькому, то лише в такому випадку, якщо цьому останньому буде найперше віддана влада над уніятеською частиною Перемильської єпархії.

У своєму письмі до Риму від 4 червня 1692 р.,³² нунцій Сантакоче

³¹ APF, *Congr. part.*, v. 29, f. 838. Текст листа видрукований: THEINER, V. *Mon. Pol. et Lith.*, p. 838, невірний. Пропущено м.ін. слова: «volens se in omni Romano conformare ritui». Обіжником, з Ловіча, 20.XII.1691, примас М. Радзейовський оголосив ювілей. – *Тека Нарушевича*, ч. 183, с. 425.

³² *Mon. Ucr. Hist.*, IV, p. 204-206.

дуже жалівся на « шкідливі підозріння », що їх пробували і тепер пробують викликати у короля Собеського « лихі духи ». Як видно, нунцій відчував невдоволення короля, виникле із-за браку згоди Риму на віддання Католицької частини єпархії єп. Винницькому.

Кард. Барберіні листом від 1 березня 1692 р.³³ повідомляв також і єп. Винницького про рішення Конгрегації з 26 лютого в його справі. Відомість про його унію Барберіні переказав до Конгрегації. Така вістка « наповнила кардиналів незвичайною втіхою із-за добра, яке заходами Винницького було довершено та осягнено в Перемиській єпархії »; при тім згадує також і про листа єп. Малаховського з того ж року, в якому цей, як достойний і вірний свідок, « засвідчив », що « немає жодних підстав сумніватися про стійкість і тривалість унії » єп. Винницького.

Зокрема Конгрегація бажає, щоб єп. Винницький « свій добрий намір » передусім тим підтвердив, що прийме собі за коад'ютора Антоніна Жовківського.

Врешті, тому що Винницький згадував про свій виданий катехизм, має він до Конгрегації прислати його примірник « на свій спомин ».

Барберіні від імені Конгрегації вимагав від Винницького послуху на всі накладені йому умови, а зокрема — прийняти собі коад'ютора Жовківського. Якщо Винницький покаже свою схильність і готовість слухати в тому всьому, що Конгрегація йому наказує, тоді вона буде посередничити у Святішого Отця, щоб він « дозволив і залишив » Винницькому « правління над цілою Перемиською єпархією ».

При тім Барберіні додає такі слова перестороги та погрози для Винницького: « В противному разі, але нехай Бог перед цим охоронить і заступить, мені не вистачить ані сил, ані розуму, щоб віддалити ті тіні підозрінь, які зрештою відносно Вашої Достойности постали ». Але одночасно кардинал заявляє про себе, що коли так ясно і щиро подає Винницькому вимоги Конгрегації, то заравом бажає, згідно з її думкою « допомогти йому на його користь ».

Подаючи до відома єп. Винницькому умови, кард. Барберіні очікував від нього відповіді на них. Відповідь на поставлені собі вимоги єп. Винницький дав аж трьома листами, датованими тим самим місцем і днем: в Перемишлі, при катедрі св. Івана, 23 квітня 1692 р. Листи³⁴ є звернені до Інокентія XII, до кардиналів Конгрегації та до протектора Польщі, кард. Барберіні. Майже в кожному із цих трьох листів єп. Винницький порушує ті самі справи: свого об'єднання з Католицькою

³³ *Barb. lat.* 6651, f. 308.

³⁴ Пор. *Barb. lat.*, 6646, f. 48.

Церквою, своєї готовости виконати всі умови, та дякує за передання йому юрисдикції над цілою Перемиською єпархією.

У листах до папи та до кардиналів Конгрегації відзначає, що « з великою радістю своєї душі », попереднього року в Варшаві, в присутності короля, достойників, апостольського нунція та єпископів, йдучи за « своїм вселенським і загальним пастирем », приєднався до Христової Церкви. Разом з тисячами своїх овець публично визнав він « католицьку віру, яку і раніше мав у серці », визнаючи і присягаючи послух. Єп. Винницький бажає, щоб таким чином довершене його об'єднання « вийшло йому та його отарі на вічне спасіння, Святій Римській Церкві, якої є вірним і найпослушнішим сином, на втіху, а сусіднім єпархії схизматикам, на приклад ».

В листі до кардиналів Конгрегації єп. Винницький згадує про « наклепи » кинені на нього: « нехай будуть засоромлені всі ті, котрі бажали мені лиха і не боялися перед Священною Конгрегацією кардиналів мене ославити », і що « тільки виключно Бога тоді мав і має перед очима, свою душу, і про ніщо інше ані не думав, ані не дбав ».

Перед такими закидами боронив єп. Винницького кард. Барберіні, за те висловлює йому найбільшу подяку: « Нехай буде вічна слава Тричі – Найвищому і Вседоброму Богові, котрий радіє не так складаними жертвами, як щирістю та єдністю сердець, тому що Він урешті споглянув на смиренність свого слуги ». Він почував себе « дуже зобов'язаним » супроти кардинала, але « нічого іншого йому не залишається, як з піднесеними до неба руками благати, щоб Боже Провидіння, яке дало йому в особі кардинала найліпшого протектора, зберегло його здоровим і щасливим якнайдовше, також на благо Церкви та на розраду його, Винницького, смутку ».

На думку Винницького саме завдяки обороні та протекції кард. Барберіні він « отримав від Святішого Отця нову ласку, тобто об'єднану юрисдикцію в єпархії, досі поділену з єп. Малаховським ».

Одночасно Винницький в листах до кардиналів Конгрегації, зокрема до кард. Барберіні, заявляє, що « умови, накладені йому Священною Конгрегацією », уважає за « неважкі, ласкаві, цілком слухні та справедливі, і приймає їх щиро з належною пошаною ». Взагалі підкреслює, що всі накази та волю Святішого Отця і Конгрегації охоче виконує і завжди готовий виконати.

В кожному із трьох своїх листів до Риму Винницький бажав відзначити щирість і сталість свого об'єднання з Католицькою Церквою, маючи надію, що тим скоріше віддадуть йому цілу Перемиську єпархію. Справа згоди Винницького на виконання умов була такої великої ваги

для Конгрегації, що кард. Барберіні листом від 17 травня 1692 р.³⁵ звертався до примаса Радзівовського, запитуючи його про відношення Винницького до цих умов.

Крім загальної своєї згоди у вищенаведених листах до Риму, він вислав туди ще два окремі письма, зі своїм власноручним підписом, до Конгрегації та до кард. Барберіні.³⁶ В цих письмах подає він не лише свою згоду на поодинокі пункти, але одночасно додає також і свої уваги на них. Найбільше труднощів бачить визнавати над собою зверхність « литовського » митрополита, та головню — прийняти коад'ютора.

Відносно першого пункту пригадував, що ще в 1681 р., уніяцька єрархія, у присутності Кипріяна Жоховського, Київського митрополита і zarazом архієпископа Полоцького, погодилася, щоб єпископи Шумлянський і Винницький, які приступали до церковної унії, були безпосередньо залежні від Папи Римського. А король Собеський зобов'язався, що в тій справі буде посередником у Римі. Незважаючи на такі обставини, єп. Винницький, щоб показати свої добрі наміри, свою « повну, досконалу і щирю підлеглість », заявляє, що і в цьому випадку підпорядковується вимогам Конгрегації, і вже тепер визнає над собою зверхність митр. Жоховського. Винницький заявляє, що « як приватно, так і публично на сеймах, митрополитові Київському, як своєму зверхникові, коли припаде відправляти, без жодного отягання буде асистувати, як це звичайно роблять інші уніяцькі єпископи ».

Щодо призначення собі коад'ютора в особі Антоніна Жовківського, то єп. Винницький вияснює кардиналам, що оскільки йдеться про нього самого, то він готов прийняти цього, а не іншого коад'ютора, але висуває Святішому Отцеві і кардиналам такі обставини до розваження:

1) « Доходи з маєтків перемиського єпископства є дуже помірковані і сягають щорічно тільки до 6.000 польських злотих. А з тієї частини єпархії, якою володів єп. Малаховський, ані одна частка землі Винницькому не прибуває. Як відомо, Малаховський жив з ласкавих пенсій, дуже часто прикрих, короля та магнатів ». При тім Винницький підкреслює, що він зробив дуже великі видатки на такі цілі: для оборони свого духовенства від кривд і для здобуття його свобод; на повернення захоплених владичих маєтків, а також на те, щоб « нахилити до Св. Унії твердіші уми ». За його словами, « це речі знані в цілому Поль-

³⁵ THEINER, *op. cit.*, p. 732-733; *Barb. lat.* 6646, f. 49.

³⁶ Лист єп. Ін. Винницького до кард. Барберіні, з 20.1692; *Barb. lat.* 6646, f. 48; Копія листа, без вступу і закінчення: APF, *Congressi*, v. 2, p. 381. — WELY-KUJ, *Congr. Part.*, I, p. 119.

ському Королівстві, а зокрема в Перемиській землі ». На видатки, зроблені на вищеназвані цілі, єп. Винницький « був змушений konieczністю, продати одне своє добре спадкове село ». Тому він не бачить матеріальних засобів, з яких міг би утриматися коад'ютор, хіба б для нього знайшлася якась нова фундація. Але тоді виникає ще й така трудність:

2) Стан шляхетський грецького обряду має підтвержене королями право вибрати єпископів у єпархіях: Львівській, Перемиській та Луцькій. Минулого року (тобто 1691), висилаючи делегатів для довершення унії в Перемиській єпархії, виразно собі таке право застеріг, і королівським рескриптом своє право вибирання єпископа закріпив. Це єдине право вибору, залишене королями для шляхти грецького обряду. Тому напевно стан шляхетський буде незадоволений із-за позбавлення його такого привілею. Сам єп. Винницький бачить небезпеку й побоюється, щоб з цього приводу довкруги « нової рослини унії » не виникли незгоди, і щоб « одежа Господня незшита, Господнім діянням у цій дієцезії відновлена, в самих початках, які завжди є важкі, не була роздерта ».

Про себе Винницький заявляє: « мене ніщо не відлучить від любови Христа і від Римської Церкви ». Але він побоюється, щоб « єпископи з просторими єпархіями, які завдяки заходам короля, схиляються до унії (має на думці єп. Шумлянського), не відстрашилися і не відступили від своєї постанови ».

При тім Винницький відносно себе стверджує, що він, « за Божою ласкою, є ще здатний до єпископських трудів, і як сороклітній, знаходиться ще в сильному та квітучому віці, тому, отже, призначення йому коад'ютора, не є згідне з канонічним правом, ані не може служити підтримці його єпископського авторитету ».

Натомість Винницький прохає, щоб кардинали прийняли на студії до Риму кількох студентів, які були б здібними до науки, а притім, за своїм походженням і здібностями, сталися б здатні до єпископського уряду. У Римі вони набули б освіти, чеснот і обґрунтування у вірі. Отаким способом забезпечиться, щоб тільки когось певного та непідозрілого вибрано Перемиським єпископом, чи коад'ютором.

Свої уваги єп. Винницький кінчає запевненням, що « як в усьому приймає єдність зі Святою Римською Церквою, так навіть найменші розпорядження Найвищого, Найліпшого Батька Єкуменічного, є готовий виконати ».

Безперечно такі глибокі та інтелігентні уваги єп. Винницького щодо коад'юторства, мали вирішальний вплив на думку кардиналів, які, під час своїх нарад у липні 1692 р. вже більше не зобов'язували його прийняти собі коад'ютора. Своїми доказами Винницький, правдо-

подібно, переконав також і Собеського, Воту та примаса Радзівовського, котрі зрештою були схильні і дораджували йому згодитися на коад'ютора.

Про примаса Радзівовського Винницький висловлюється, що він як «знавець звичаїв народу (руського) і законів держави, поінформує достатньо» кардиналів у справі коад'юторства. А Радзівовський вихваляв «добру волю та щирю готовість» єп. Винницького повністю здійснити церковну унію. Рівночасно примас просив Конгрегацію про підтвердження королівського переведення Малаховського на Холмське єпископство.³⁷

Користаючи з виїзду «королівського теолога», єзуїта Карла Маврикія Воти до Риму, єп. Винницький, правдоподібно, через нього передав вищезгадані свої листи до папи Інокентія XII і до Конгрегації, з заявою, що «як син послуху» бажає виконати всі поставлені йому вимоги.

Вота на початку липня 1692 р. прибув до Риму,³⁸ з доручення короля Собеського для поладження декількох важливіших справ. Як можна зорієнтуватися із сесії кардиналів Конгрегації, король у справах Малаховського та Винницького не звертався з новими листами до Конгрегації, чи папи, а тільки Вота мав особисто повторити його бажання у цих справах, згідно з давнішими королівськими листами, писаними до папи (з 20 серпня 1691 р.) і до примаса Радзівовського (з 1 травня 1692 р.). Примас вислав цього королівського листа до кард. Барберіні і вони стали основою нарад Конгрегації до остаточного вирішення питань стосовно обох єпископів.

В Римі насамперед прийняв Воту на авдієнції кардинал — протектор Польщі Карло Барберіні. Він обіцяв подати повну підтримку у кардиналів Конгрегації заходам єп. Винницького «відносно об'єднання юрисдикції» в Перемиській єпархії. При тім обіцяв Воті, що в Конгрегації також підтримає слухність «міркувань», тобто застережень єп. Винницького відносно надання йому коад'ютора. Після авдієнції, Вота листом від 6 червня повідомив єп. Винницького про таке сприйняття його справ з боку кард. Барберіні, за що Винницький пізніше висловив свою найглибшу вдячність.³⁹

Дня 15 липня Вота одержав авдієнцію у папи Інокентія XII і спо-

³⁷ APF, *Congr. Part.*, v. 29, f. 852-854; лист примаса Радзівовського. *Mon. Ucr. Hist.*, IV, p. 207.

³⁸ ZAŁĘSKI, *Jezuici w Polsce*, III, s. 311; MARUSYN, *Verein. d. Perem. Eparchie*, S. 449-450; WELUKUJ, *Congr. Part.*, I, p. 118-120; *Litterae S.C. Prop. F.*, II, p. 186; APF, *Congressi*, v. 2, p. 389.

³⁹ В листі з Ярослава, 4.IX.1692, до кард. Барберіні, єп. Ін. Винницький згадує про лист Воти з 6.VII. — *Barb. lat.* 6648, p. 47.

вістив його про об'єднання Перемиської єпархії та її єпископа Інокентія Винницького з Римською Церквою. Цей єпископ, за твердженням Воти, що наводив заокруглені цифри, — об'єднав з нею 40 деканатів, 1.500 парохій, 300.000 вірних, а в тому — 3.000 шляхти. Підкреслюючи такі великі досягнення для Католицької Церкви, Вота від імені короля прохав папу віддати Винницькому ту частину Перемиської єпархії, яка досі була під правлінням єп. Малаховського, а цього перенести до Холмської.

У зв'язку з перебуванням Воти в Римі кардинали Конгрегації постановили остаточно вирішити справу Перемиського єпископа Винницького. Засідання особливої Конгрегації в цій справі відбулося 22 липня 1692 р., при співучасті кардиналів Альтієрі, Барберіні, Нерлі і Касаната. На початок наради прикликано також і Воту. Цей вислухав, насамперед, гострої промови кард. Касаната проти єп. Винницького з закидами, що він уже раз відпав від церковної єдності і є лицемірний; що його унія підозріла, бо користолюбна, коли він висуває претенсії до уніятської частини єпархії, якою управляє єп. Малаховський; через те цій частині загрожує небезпека « зараження » православ'ям. Правдоподібно недоліки та замовчання, замічені в катехизмі єп. Винницького, становили головну підставу до закидів і підозрінь, які висував проти нього кард. Касаната.

Опісля префект Конгрегації і головуєчий засідання кард. Альтієрі звернувся до Воти, щоб узяв слово. Вота відбивав закиди з такою силою переконання, що навіть кард. Касаната визнав слухність його доказам. Який зміст мала оборона Воти, докладно нам невідомо. Але мабуть з'ясовувала вона ті політичні причини, заради яких єп. Винницький зволікав через десять років із проголошенням церковної унії в Перемиській єпархії.

Стосовно коад'юторства Вота підказав думку, що можна б це доручити латинському Перемиському єпископові, який докладно інформував би про все Конгрегацію. Вота зі свого боку зобов'язався поправити катехизм єп. Винницького, обіцяючи, що тільки тоді дозволить на його поширення.

Під час свого засідання кардинали взяли до уваги і жалюгідний матеріальний стан єп. Малаховського, якому король, у зв'язку з наданням Холмського єпископства та жидичинської архимандрії, відкався виплачувати грошову допомогу.

Кардинали розглянули також і письмо єп. Винницького, в якому він погоджувався виконати умови. Вони прийняли з задоволенням його згоду виконати перше вимагання підлеглості Київському митрополитові Жоховському, а на застереження єп. Винницького, щоб єпископи підля-

гали безпосередньо папі, кардинали додали зауваження, що ця справа у відповідних обставинах буде ще предметом нарад.

Вони похвалили також обіцянку єп. Винницького відносно призначування офіціалів і деканів у своїй єпархії з-поміж справжніх уніятів, святкування урочистости блаж. Йосафата та щодо наказу вживання « схизматицьких » книжок, а на подане прохання єп. Винницького, щоб допустили « кількох » аліумнів з Перемиської єпархії до папських семінарій, на сесії узгоджено прийняти тільки двох.

Вкінці, переконавшись про щире церковне об'єднання єп. Винницького, вони ухвалили ⁴⁰ просити папу Інокентія XII про переведення єп. Малаховського з Перемиської єпархії на Холмську, і віддання управи над цілою Перемиською – єп. Винницькому, покликуючися на декрет з 22 травня 1681 р.

Після закінчення сесії, її секретар Чибо був прийнятий на аудієнції у папи Інокентія XII дня 30 липня 1692 р., на якій цей підтвердив декрет Конгрегації, а листом від 20 вересня 1692 р. висловлював Собеському дуже велике своє вдовolenня та подяку.

У зв'язку з остаточним залагодженням справи, префект Конгрегації кард. Альтієрі, листом від 22 липня 1692 р.,⁴¹ повідомив єп. Винницького про згоду папи, дану за порадою Конгрегації.

Письмо кард. Альтієрі покликається також і на попереднє рішення Конгрегації від 22 травня 1681 р., а послідовно і на папське брєве від 14 липня того ж року. Папського брєве з 1681 р. нунцій Паллавічіні не віддав єп. Винницькому, бо цей відмовився від оголошення своєї унії, вимагаючи найперше здійснення деяких своїх домагань. Але тепер префект Конгрегації Альтієрі сповіщав єп. Винницького, що єзуїт Вота, щоб усе сталося « законно і як годиться », привезе « всі вияснення », згідно з якими слід виконати рішення папи і Конгрегації в його справі. З інструкцій, даних Воті, єп. Винницький мав довідатися, чого більше вимагала від нього Конгрегація.

Про те, яку чинність мав Вота довершити подав кард. Барберіні листом від 16 серпня 1692 р. Єп. Малаховський мав бути переведений на Холмське єпископство лише після того, як Винницький « виправить в катехизмі, який зладив, деякі браки, спостережені Конгрегацією після

⁴⁰ *Mon. Ucr. Hist.*, IV, p. 208; WELUKYJ, *Audientiae Sanctissimi*, I, p. 91, подає помилково дату аудієнції у папи: 3.VII.

⁴¹ WELUKYJ, *Litterae S.C. Prop. F.*, II, p. 187. Але брєве було видане не в 1684 р., як подається там, тільки в 1681 р. Пор. WELUKYJ, *Documenta Pontif. Rom.*, I, p. 645; *Congr. Part.*, I, p. 67. Листи кард. Барберіні до єп. Ін. Винницького. *Barb. lat.* 6651, f. 379, 447.

докладного розгляду, а які містяться в картці, що її привезе о. Вота ». В іншому своєму листі до Винницького з 25 січня 1693 р. Барберіні сповіщав його, що Вота « відслонить Винницькому думку Св. Конгрегації відносно катехизму і відносно інших (справ), які йому є доручені ». Так передання Винницькому « повного правління » над цілою Перемиською єпархією, Конгрегація робила залежним від поглядів і волі о. Воти.

Єзуїт Вота повернувся до Польщі щойно 3 грудня 1693 р., а листа від кард. Альтієрі і декрет Конгрегації вручив єп. Винницькому аж у половині березня 1694 р.⁴² Безперечно з тієї причини, що Вота свій від'їзд з Риму відкладав, восени 1692 р. від Конгрегації ще два рази висилано єп. Винницькому її декрет. Отак є підстави прийняти, що вже в половині вересня 1692 р. єп. Винницький отримав листа і декрет Конгрегації, що стосувалися поширення його правління. Пише примас 7 жовтня 1692 р. до кард. Барберіні:⁴³ « Я вислав... єп. Винницькому листа з декретом Священної Конгрегації і вже від нього отримав відповідь з справжніми почуттями та щирими зобов'язаннями вдячності ». Разом із декретом Конгрегації, єп. Винницький, отримав також і листа від кард. Барберіні, який з'ясував йому рішення Конгрегації про « об'єднання юрисдикції » і вимогу Конгрегації поправити катехизм, згідно з вказівками Воти.

Єп. Винницький з початком вересня, коли отримав листа (з 6 липня) від Воти, приїхав до Ярослава,⁴⁴ де звичайно резидував єп. Малаховський, щоб обговорити з ним справу перейняття влади над його частиною єпархії. Але, правдоподібно, Малаховський був тоді неприсутній у Ярославі, і тому єпископи не стрінулися.

У Жовкві, 27 вересня 1692 р., коли єп. Винницький « відповідаючи на наказ » короля « з'явився при його боці », правдоподібно при-

⁴² Про приїзд Воти: WOLIŃSKI-SARNECKI, *Pamiętniki*, s. 69. Про віддання цих письм єп. Винницькому згадує Вота у своєму листі до кард. Альтієрі від 16.III.1694: *Mon. Ucr. Hist.*, IV, p. 225.

⁴³ Згадка в листі примаса Радзєйовського до кард. Барберіні, з 7.X.1692: « Mandai, come già scrissi all'Eminenza Vostra, a Mons. Vinnicki le lettere con il decreto della Sacra Congregazione, e ne ho di già anco ottenuto risposta con sentimenti i più vivi e sinceri d'obligatione e d'ossequio verso il merito sublime di Vostra Eminenza ». *Mon. Ucr. Hist.*, IV, p. 209.

⁴⁴ *Barb. lat.* 6648, f. 47, 53, 55, листи єп. Ін. Винницького до кард. Барберіні, з Ярослава, 4.IV, і з Жовкви, 27.IX.1692; з Гродна, 21.II.1693; *Litterae S.C. Prop. F.*, II, p. 189-192 до єп. І. Малаховського (15.XI.1692), митр. К. Жоховського (17.XI.), єп. Ін. Винницького (25.XI). – Відносно призначення о. Нарольського офіціалом, – згадка в листі секретаря Конгр. Проп. (10.IX.1693) у справі о. Стефана Семішковського. – *Litterae S.C. Prop. F.*, II, p. 197.

сутнім тоді у Жовкві був також і єп. Малаховський, бо про його клопоти та журбу згадує єп. Винницький у своєму листі.

Довідавшись про рішення кардиналів Конгрегації віддати йому « ціле » правління над Перемиською єпархією, в основному був тим вдоволений, висловлюючи це в листі до кард. Барберіні. Заразом єп. Винницький заявляв, що « як давніші вимоги кардиналів, прийняв зі спасенним почуттям свого серця, так і останні вимоги, переслані йому через посередництво польського кардинала (Радзівовського), приймає з великою пошаною, а передовсім радо погоджується виправити недоліки катехизму ».

Але єп. Винницький мав також і деякі застереження щодо способу виконання декрету Конгрегації. А саме відгомоном нарад у цій справі в присутності Собеського є інший лист Винницького до кард. Барберіні, в Жовкві, 27 вересня 1692 р., з уповноваження (« від імені ») єп. Малаховського.

У листі єп. Винницький звертає увагу, що « не можна довідатися не лише про те, якими є доручення, дані Конгрегацією отцеві Воті, але немає навіть певности про час його повернення до краю ». Тому звертається з проською до кард. Барберіні, як « свого найдостойнішого протектора », щоб « переслав поштою до рук Його Королівської Величності автентичні документи відносно об'єднання юрисдикції ». Як мотив своїй просьби найперше наводить те, що « із-за поділення юрисдикції не може завести порядку між тими, над якими бажає встановити свою юрисдикцію ». Також єп. Малаховський, за браком копії декрету в справах єп. Винницького, « в селах наданого йому (Холмського) єпископства, не може надіятися зібрати збіжжя », і взагалі побоюється « спустошення » владичих маєтків. Іншими словами кажучи, єп. Малаховський передбачує свої чималі господарські труднощі в Холмській єпархії, якщо скоро не перейме її в посідання. Щоб « запобігти тому всьому », прохає прислати вищезгаданий автентичний документ у своїй справі.

Як відповідь на ці прохання єп. Винницького, належить уважати листи (в листопаді 1692 р.) від імені Конгрегації. У листі до єп. Винницького кардинали « з великою приємністю і похвалою приймають його заяву про послух і рішення підпорядкуватися їхнім розпорядженням ». Зокрема « щодо катехизму, який має єп. Винницький видрукувати, кардинали наказують його виправити, згідно з формулою, яку отримає від Воті ».

В найважливішій своїй справі, про яку йшлося єп. Винницькому, він отримав таке розпорядження: « Врешті, щоб дієцезією управляв один тільки голова, (кардинали) рішили, що можна дозволити на переведення єп. Малаховського на катедру Холмську; а як це довершиться,

буде місце на закріплення цілої влади на користь єп. Винницького, як про це може довідатися з доданого оригінального декрету, на підставі якого має подбати про виконання всіх розпоряджень»; а в листі до єп. Малаховського вже виразно говориться, що Вота, « повертаючись до Польщі, привезе з собою всі розпорядження, конечні до його переведення на катедру Холмську ».

Таке саме повідомлення кардинали вислали до « митрополита всієї Руси » Жоховського.

Коротко кажучи, вище наведеними листами Конгрегація наказала ждати приїзду Воти з декретом.

Як видно з вищенаведеного листа єп. Винницького до кард. Барберіні, мабуть, єп. Малаховський найбільше відчував заказ переходити на Холмський престіл, головно із-за матеріяльних втрат у холмських владичих добрах. Тому, можливо, за порадою митр. Жоховського, єп. Малаховський вибрав посередню дорогу — виїхав з Перемиської єпархії, але не до Холмської, а до наданого йому багатого монастиря в Жидичині і в Луцьку 12 лютого 1693 р. вмирає.

Про смерть Малаховського Винницький довідався у Гродні, де від 9 січня до 11 лютого 1693 р. відбувався звичайний сейм. « Незважаючи на велику віддаль місця (Гродна) від (Перемиського) єпископства », єп. Винницький приїхав на сейм до Гродна з тією метою, щоб, згідно з наказом Конгрегації, виконати накладену собі умову — « асистувати при боці митрополита, а який прийняв його з батьківським почуттям ».

У зв'язку зі смертю єп. Малаховського, Винницький звертається до кард. Барберіні листом з Гродна, 21 лютого 1693 р., пише: « хотів би знати, чи постановлено, щоб ще щось мало стояти йому на перешкоді » — перейняти правління над цілою Перемиською єпархією, тобто він до смерті єп. Малаховського ще не був перейняв « цілої » влади над уніятською частиною Перемиської єпархії. Єп. Малаховський, виїжджаючи в грудні 1692 р. з цієї єпархії, правдоподібно уповноважив своїх офіціалів, щоб від його імені управляли і виконували суди, як генеральні вікарії, у своїх офіціалатах. Отак у сучасному документі говориться, немовбито о. Іван Нарольський, декан ярославський, після смерті єп. Малаховського (« при вакантнім престолі »), узурпував собі « титул і авторитет адміністратора Перемиського єпископства ».

Окреслення про « вакантне єпископство » після смерті єп. Малаховського давало б підставу здогадуватися, що тоді єп. Винницький не перейняв влади над уніятською частиною єпархії, а о. Нарольський, як декан і офіціал ярославський, виконував владу правдоподібно з уповноваження єп. Малаховського.

Належить здогадуватися, що після смерті єп. Малаховського, під

час перебування єп. Винницького у Гродні, митр. Жоховський уповноважив його поширити свою владу на цілу Перемиську єпархію. В такому випадку єп. Винницький щойно на Синоді перемиським, що відбувся 27 квітня 1693 р., здійснив своє правління над уніяською частиною єпархії. Якщо б не смерть єп. Малаховського, то можливо Винницький мусів би ще навіть рік чекати, аж до приїзду о. Воти з Риму, щоб перейняти під свою владу цілу Перемиську єпархію.

У вищезгаданому листі префекта Конгрегації кард. Альтієрі до єп. Винницького, від 22 липня 1692 р., говориться про вислання через посередництво єзуїта Воти всіх писем, а зокрема « рішень Святішого Отця і Конгрегації », на підставі яких має наступити « консолідація » – « закріплення і об'єднання управи Перемиської єпархії на користь » єп. Винницького. Листа і декрет Конгрегації Вота віддав йому аж у березні 1694 р. Але, як видно з дальшого листування єп. Винницького, бажав він отримати ще і « бреве апостольське »; Єп. Винницький був переконаний, зрештою так це писалося в листі Конгрегації, що « бреве апостольське » мав йому з Риму привезти єзуїт Вота, який прибув до краю у грудні 1693 р., але фактично не вручив єп. Винницькому відповідного документу.

Минали роки, а Вота і далі неначебно зволікав із відданням бажаного письма єп. Винницькому. Аж у 1696 р. єп. Винницький з цього приводу звернувся зі скаргою до Конгрегації. На думку єп. Винницького, як про це пише у своєму листі,⁴⁵ — Вота за життя короля Собеського не смів нічого вимагати від нього за витрати, зв'язані з приготуванням « апостольського бреве ». Коли ж Винницький добровільно давав йому сто талярів, то Вота відказувався їх прийняти. Тепер (у 1696 р.), по смерті Собеського, Вота « безпечний перед королівською неласкою », домагався від Винницького заплати, однак не казав виразно, чи вимагає сто талярів, чи більше. Твердив лише, що гроші йому потрібні до сплати в Римі заборгованости, яку зробив стараючись про цей документ. Так само по смерті митр. Жоховського († 1693 р.) Вота говорив Винницькому, що в часі вакансії митрополитичого престолу не може віддати бреве. По обранні митрополита Льва Заленського (в 1695 р.), єп. Винницький знову звернувся до Воти, вимагаючи цього документу. Тоді Вота відписав, що не має його під рукою, бо знаходиться він у скринях у Жовкві.

⁴⁵ *Barb. lat.* 6648, f. 61; APF, *Congressi*, v. 2, p. 556. Листи без дати, але зі згадками про смерть короля Собеського, слід висновувати, що їх писано в 1696 р. Пор. Węlykuj, *Litterae S.C. Prop. F.*, II, p. 219.

Наостанку у Варшаві, під час обрання короля Августа II, коли єп. Винницький, згідно з вимаганнями Конгрегації асистував митрополитові при Літургії, він знову домагався від Воти бреве. Однак Вота заявив, що в ніякому разі не віддасть йому цього документу, але відіслав його до Риму (Видно єп. Винницький в часі елекції короля знаходився не в тому політичному таборі, що Вота, і через те цей так недоброзичливо віднісся до нього).

Єп. Винницький, як писав, зовсім не може зрозуміти поведінки Воти. А тому що цей документ є йому прямо «необхідний до життя», прохає кардиналів, щоб або наказали Воті віддати його єп. Винницькому, або щоб прислали його автентичну копію.

Питання про «апостольське бреве» намагається в'яснити письмо секретаря Конгрегації до єп. Винницького від 10 травня 1698 р.⁴⁶ «Бреве апостольське» відносно «з'єднання і консолідації юрисдикції над цілою Перемиською єпархією» на користь Інокентія Винницького, як читаємо в листі секретаря Конгрегації, ніколи не було виготовлене, ані не треба було його виготовляти, бо вистачав декрет цієї Конгрегації. Один дуплікат цього декрету переслав секретар Конгрегації єп. Винницькому пріором кармелітів босих львівського конвенту (мабуть у 1692 р., на руки примаса Радзівовського), а другу копію ось тепер (тобто в 1698 р.) знову пересилається єп. Винницькому. Так отже цей єпископ той самий декрет Конгрегації отримав два або три рази, тобто в 1692, 1694, і 1698 р.

Про який властиво документ йшлося єп. Інокентієві Винницькому, можна лише здогадуватися. Він окреслює його такими словами: «*super coadunandam dioecesim meam brevi Apostolico*»; «*sine praedicto brevi non vivere mihi videar*». Йдеться отже єп. Винницькому про «бреве апостольське» тобто папське, і як видно з його слів, дуже важливе для нього, бо відносилось до «возз'єднання» Перемиської єпархії під його владою. Однак, як слід висновувати з вищенаведеного листа секретаря Конгрегації, «бреве апостольське» тобто папське в 1692 р. не було видане в справі «возз'єднання влади» над Перемиською єпархією в руках єп. Винницького. Натомість таке бреве дійсно вийшло ще 14 липня 1681 р., після першого потайного складення цим єпископом католицького віроісповідання, про що вже вище говорилось. Тоді єп. Винницький відмовився прийняти папську абсолюцію від цензур і не погодився на проголошення своєї унії. Тому то нунцій Паллавічіні не віддав йому до рук цього документу, а мабуть поклав його до архіву нунціатури.

⁴⁶ WELUKYJ, *Litterae*, II, p. 219.

Єп. Винницькому, як слід висновувати з його листа, було відомо про видане в його справі апостольське брєве, лише не знати, про яке він думав, чи про згодане від 1692 р., чи про дійсне з 1681 р. При тїм він був переконаний, що Вота цей документ привіз із Риму. Але Вота, не маючи його, бажав від єп. Винницького більшої суми грошей, мабуть на те, щоб якось видобути документ чи то з архїву нунціятури варшавської, чи в урядах римських. Можливо теж, що якраз ускладнення з катехизмом єп. Винницького вплинули на те, що Вота не бажав говорити всю правду відносно « апостольського брєва ».

Справа катехизму, складеного єп. Інокентїєм Винницьким, впливла в Римї у зв'язку з питанням, чи можна віддати йому правління над уніятською частиною Перемиської єпархії. Єп. Винницький, восени 1691 р., щоб переконати римські кола про « свою щїру унію, як доказ, що дійсно відрїкся схизми, наводив новоопублікований катехизм, і науку, яку подавав народовї ». Отак у своєму листї з 22 листопада 1691 р.⁴⁷ до кард. Барберїні, єп. Винницький, як доказ, що є « справжнім уніятим » від початків свого єпископства, і що чинив заходи, щоб своїх єпархїян намовити на унію, наводив « книжку Катехизм, з « Hortus Pastorum » зібрану і слов'янською азбукою видруковану ».

Секретар Конгрегації Чїбо, довідавшись про катехизм Винницького, бажав отримати його, щоб дати звіт кардиналам Конгрегації. Тому Чїбо, листом від 24 листопада 1691 р.,⁴⁸ доручав нунцієві Сантакоче « своєю розсудливістю і зручністю дослідити, яким є цей катехизм, видрукований єп. Винницьким ». При тїм Чїбо доручав, у міру можливости, « роздобути один його примірник і прислати до Риму для розглянення, оскїльки єп. Винницький, порушений справжньою внутрїшньою ревнїстю, дійсно навчає зі щїрістю здорової науки ». Або може він « керується якимсь укритим замїром, щоб дійти до своїх цїлей, так як належало завжди побоюватися »? Конгрегація бажає, щоб « згідно з виясненнями, які в цїй справї отримає від нунція, видати запобїжні розпорядження ».

Так само іншим письмом від 26 лютого 1692 р. секретар Конгрегації знову зобов'язував нунція постаратися про катехизм єп. Винницького і прислати до Риму один примірник, « щоб там залишився на вічну пам'ятку ».

Згідно з таким дорученням секретаря Конгрегації, нунцій Сантакоче дуже пильно старався роздобути хоч один примірник катехизму

⁴⁷ APF, *Congr. Part.*, v. 29, f. 700.

⁴⁸ WELUKYJ, *Litterae S.C. Prop. F.*, II, p. 182-184.

єп. Винницького, але це йому не вдалося. Зате нунцій інформувався, як пише,⁴⁹ у достовірних осіб, які запевнювали, що катехизм містить « здорову » науку, і що зрештою сам єп. Винницький так поводить і дає докази, що він добрий уніят. Щойно на окреме доручення секретаря Конгрегації Чибо, театин Севастіян Марія Аккорсі, префект Колегії у Львові, постарався про цей катехизм і в червні 1692 р. вислав його до Риму.⁵⁰

Безперечно йдеться тут про книгу, яка появилася друком під таким повним заголовком:⁵¹ « Катихизіс албо наука христіанская, вкортці з розних авторов зобранная, в Дієцезііи Премиской за благословенієм ясне в Богу превелебнаго єго милости господина отца Иннокентія Винницького, милостію Божією православнаго Єпископа Премискаго, Самборскаго і Землі Саноцкой, оголошенная, а в Святой Обители Уневской типом изображенная Року Божого 1685 ». Твір виданий у форматі вісімки, має 102 листки. А друковано його не в Перемишлі, тільки в Уневі, бо Перемиське братство при церкві Пресв. Трійці тоді було вже продало свою друкарню Ставропігіяльному Братству у Львові.

« Катихизіс » єп. Інокентія Винницького, як він сам виявляє його генезу, це властиво перерібка « катехитичних питань і відповідей » у « книгах названих Hortum Pastorum Я к о в а М а р ш а н т і я, ⁵² а писаних по-латинськи ». Але дуже правдоподібно, як і свідчать перші слова у заголовку цього катехизму, єп. Винницький при його опрацюванні, користав з польського перекладу твору Маршантія. Польський переклад появлявся друком у Кракові в 1648 і 1682 рр. і мав 268 сторінок, з таким заголовком: *Katechism abo Nauka Chrzescianska, nie tylko swieckim, ale i Pannom Zakonnym, takze u Plebanom wielce uzyteczny. Z łacińskiego na Polskie teraz dla pożytku Dusz Chrzescianskich z poprawą lepszą przedrukowany* ».

⁴⁹ *Mon. Ucr. Hist.*, IV, р. 206, лист нунція до кард. Альтієрі, від 4.VI.1692.

⁵⁰ Згадка в листі Франціска Бонесани, єп. Каяццо, до кард. Чибо, від 10.VI.1692. АПФ, *Конгрессі*, т. 2, с. 386.

⁵¹ Користуюся ушкодженим примірником « Катехизісу », що знаходиться в Нац. Бібліотеці у Варшаві, сигн. кир. 9. Заголовок подають: Добрянський, *Ист. ен.*, стор. 102, зам. 18; Петрушевич, *Свод. літ., 1600-1700, Прибавл.*, стор. 658. Стародрук « *Katechism abo Nauka Chrzescianska* » – в Бібліотеці Ягайлонській у Кракові. Про примат Церкви Римської, стор. 50, 53. Катехизмові єп. Ін. Винницького приділяю більше уваги у студії про освітню діяльність цього єпископа.

⁵² H. HURTER, SJ, *Nomenclator Litterarius Theologiae Catholicae*, t. III, р. 1204 – « *Hortus Pastorum...* auctore R.P. Jacobo MARCHANTIO », Coloniae Agrippinae 1639. « *Cathechisticae interrogationes et responsiones* », р. 1339.

Катехизм єп. Винницького розійшовся по цілій Перемиській єпархії, а священники покористувалися ним як підручником при читанні проповідей у церквах.

Примірник такого катехизму єп. Винницького отримали кардинали в Римі. По докладнім ознайомленні з його змістом, кардинали викрили в нім такі замовчування або навіть виразні відхилення від науки Римської Церкви:⁵³

1) Щодо походження св. Духа. – При викладанні символу віри, коли єп. Винницький доходить до слів: « і в Духа святого, Господа истинна и животворящаго », додає « и прочее » (тобто і так далі), а замовчує дальші слова: « іже от Отца і Сина ісходящаго »;

2) Хоч мав нагоду говорити про видимого голову Церкви, то однак зовсім про нього не згадує, ані про Церкву Римську. Але у вищезгаданих латинських і польських катехизмових питаннях відносно Церкви Римської відзначається у відповідях, що « Церква Римська є матірю всіх церков і їй Христос віддав прима́т ». Натомість у катехизмі єп. Винницького це питання і відповідь пропущені;

3) Форму св. Тайни Хрещення катехизм єп. Винницького окреслює тільки в цих словах: « Крещается раб Божій, имярек, в імя Отца и прочее », а зовсім не згадує про форму хрещення в латинському обряді: « Ego te baptizo »;

4) Про матерію Пресв. Євхаристії в катехизмі єп. Винницький говорить, що є це « хліб пшеничний, чистий і квасний », нічого не згадуючи про прісний;

5) Коли в катехизмі говорить про св. Тайну Покаяння, плутає підмет тайни з матерією, і твердить, що матерією цієї тайни є « людина жива, яка з жалем щиро визнає гріхи »;

6) Ту саму неточність чинить єп. Винницький, коли окреслює матерію св. Тайни Священства, що є це « особа здатна до ступеня пресвітерату, яка одержує свячення ».

Як бачимо, катехизм єп. Винницького, хоч не виступав виразно проти ніякої догми Римської Католицької Церкви, то однак і не стояв виразно на ґрунті її навчання, зокрема щодо походження св. Духа та примату римського папи. Але зрештою катехизм, призначений властиво

⁵³ WELUKYJ, *Congreg. part.*, I, p. 119-120; MARUSYN, *Verein. d. Perem. Eparchie*, S. 449.

для православних, і не міг явно виступати проти навчання Православної Церкви. Тому то катехизм єп. Винницького належить схарактеризувати як « неутральний » супроти Церкви і Католицької, і Православної.

Такі недоліки катехизму єп. Винницького під оглядом католицького навчання, головню щодо походження св. Духа і папського примату, стали підставою до гострих закидів про лицемірну та підозрілу унію, ставлених проти єп. Винницького на сесії кардиналів Конгрегації, 22 липня 1692 р. Поставлені закиди були одночасно чималою перешкодою, щоб кардинали висловили свою згоду віддати йому юрисдикцію над уніятською частиною Перемиської єпархії. Кардиналів заспокоїв єзуїт Карло Маврикій Вота, який у Римі від імені короля Собоєського залагоджував його справи. А саме Вота перед кардиналами зобов'язався « привести до ладу катехизм, згідно з їхнім розпорядженням і обіцяв не допустити до його розсилки, як лише після поправлення книжки ». Здається таке рішення кардиналів Конгрегації спиралося на переконання, що цілий наклад катехизму ще знаходився в посіданні єп. Винницького.

Про недоліки в катехизмі повідомив єп. Винницького кард. Барберіні через посередництво примаса Радзєйовського,⁵⁴ а пізніше (25 листопада) також і префект Конгрегації кард. Альтієрі. Вони підкреслювали наказ Конгрегації, щоб він поправив свій друкований катехизм « згідно з формулою, яку отримає від о. Воти ».

Відповідаючи кардиналові Барберіні листом з 30 вересня 1692 р.⁵⁵ єп. Винницький відносно недоліків вияснює, що таке « видрукування книжечки (катехизму) сталося не із-за його слабости у вірі, але доцільно, з тією метою, щоб її легше прийнято, і щоб скоро не викликати проти себе ненависти і наклепів ». « В моїм друкованим катехизмі, як стверджує єп. Винницький у своєму іншому листі до того ж кардинала з 21 вересня 1694 р., не вставлено тільки походження « і від Сина », і примату. А це зроблено розсудливо, щоб тим легше притягнути народ до унії ». « Але тепер, коли в Священній Конгрегації визнано, що катехизм за Флорентійським собором має помилки », то єп. Винницький заявляє, що « охоче погоджується поправити браки в катехизмі ». Під цим оглядом він обіцяє « свій послух і готовість ». « Зрештою більше інформацій, як передбачує, отримає з поверненням о. Воти ».

Так отже єп. Винницький, довідавшись про рішення Конгрегації,

⁵⁴ Згадка в листі примаса Радзєйовського до кард. Барберіні, з 7.X.1692. *Mon. Ucr. Hist.*, IV, р. 209-210; *WELYKIJ, Litterae S.C. Prop. F.*, II, р. 192.

⁵⁵ *Barb. lat.* 6646, f. 45, 56.

постановив у всьому підпорядкуватися її волі. Зокрема, як заявляв у листі до примаса Радзейовського, намагався «зібрати всі старі катехизми, які давніше розіслав, щоб їх цілком знищити і потім скласти новий, згідно з думкою Конгрегації Пропаганди». Однак згодом єп. Винницький, як здається, покинув таку думку зібрати назад всі катехизми, як важку, або й неможливу до виконання.

А щодо видрукування нового катехизму, єп. Винницький, так виясняє в листі до кард. Барберіні: «ця справа тільки в тому ускладнюється, бо в Перемиській дієцезії немає друкарні, а у Львівській є аж дві, але із-за ненависти до нього і до його діяльності, є для нього недоступні». Свідомий таких труднощів у видрукуванні нового катехизму, єп. Винницький очікував приїзду о. Воти.

Нове порушення у справі катехизму постало, коли єзуїт Вота вручив єп. Винницькому в Жовкві, в березні 1694 р., розпорядження Конгрегації. Винницький погодився точно виконати всі умови, накладені йому Римом, а зокрема письмом з Жовкви, 15 березня 1694 р., зверненим до кард. Карла Барберіні, зобов'язався поправити свій катехизм, згідно з вказівками, які переказав йому Вота. Цей однак гадав, зрештою згідно з думкою кард. Барберіні, що краще було б видрукувати руською (тобто тодішньою українською) мовою катехизм Белларміна, на що також і єп. Винницький погоджувався і зобов'язався.

Як результат спільної наради, відбутої з єп. Винницьким у справі катехизму, є такі писані до Риму слова Воти:⁵⁶ «Тому то катехизм видрукується, а знищиться в міру можливости примірники давнішого катехизму».

Після розмови з Вотою, єп. Винницький, «як тільки повернувся до своєї (Перемиської) катедри, відбув нараду зі своїми офіціалами відносно поправлення катехизму, видрукованого безпосередньо перед проголошенням унії», тобто ще в 1685 р.

Коли розглядано вимогання Конгрегації відносно виведення катехизмів з обігу, зроблено спостереження про такі труднощі:

1) Примірники катехизму розійшлися по цілій єпархії; за дозволом, а навіть з наказу єп. Малаховського, набував цю книжку не лише уніяцький клир, але також і люди світські, знаючи, що наука, яка там міститься, зачерпнута від католицького автора, Якова Маршантія, з його твору «*Hortus Pastorum*». Якщо в катехизмі сказано дещо менше виразно про походження св. Духа та про прима́т папи, то сталося це

⁵⁶ *Mon. Ucr. Hist.*, IV, p. 224. Лист Воти з Жовкви, 16.III.1694.

« за спільною порадою і наміром ». Єп. Винницький учинив це з тією метою, щоб народ, прив'язаний до « впертості греків », тим легше за допомогою « лагідних засобів » пізнав « тотожність віри » і прийшов до згоди з Римською Церквою, що вже сталося дійсністю;

2) Єп. Винницький у попереднім (1693) році, на відбутому синоді вирівняв цей брак, чи неясність, тому що при встановлюванні « нового порядку » в Перемиській єпархії додано окрему статтю, якою зобов'язано весь клир під присягою визнавати над собою владу папи римського та додавати у « Вірую », « на літургії і всюди », слова « і Сина », що вже виконано;

3) Дуже важко, а мабуть неможливо, вилучити з обігу всі примірники катехизму, бо знаходиться він у руках багатьох людей різного стану;

4) Неможливо теж видрукувати руською мовою (« *sclavonico idiomate* ») інший катехизм, бо сам єп. Винницький не посідає власної друкарні. Православні ж не дозволять друкувати у себе, як і давніше не були б згодні, якщо спірні питання в катехизмі були б виразно висловлені (Катехизм єп. Винницького, як відомо, був друкований у 1685 р. в друкарні православного монастиря в Уневі). Коли по відбутім синоді в 1693 р. єп. Винницький старався видрукувати ухвалені « Устави » руською мовою у цім монастирі, то йому не дозволили. На думку єп. Винницького, якщо б катехизм видрукувати польською мовою, то вона принесе меншу користь; бо багато людей в Перемиській єпархії, а навіть серед клиру, знають тільки руську мову (« *slavonicum stylum* »), в ній моляться та її вживають у щоденнім житті. В іншому своєму листі єп. Винницький докладніше стверджує, що « духовенство (Перемиської єпархії) здебільшого користується тільки слов'янською мовою при своїх священничих чинностях, а по-польськи навіть не вмів читати ». « Тим більше, що деякі (люди) менше освічені відчувають навіть відразу до польської мови і підозрівають, що грецький обряд є вже змінений, або мають його поволі змінити. З огляду на це, сам єп. Винницький видрукував статuti відбутого синоду по-польськи тільки для найближчих своїх співробітників-офіціалів, і для людей більше освічених. Тому то він гадає, що краще було б запропонувати « литовським » уніятським єпископам видрукувати у Вильні катехизм Белларміна, про який згадує Конгрегація.

Сам єп. Винницький, « у цій матерії », тобто у справі друкування у Вильні катехизму звертався до покійного митр. Жоховського і навіть примірник катехизму (мабуть свого, але поправленого) вислав до його цензури. Одначе митрополит радив видати друком тільки « Уста-

ви» синоду, і додати до них як доповнення браків катехизму — акт католицького віроісповідання.

Про перебіг нарад у справі катехизму, єп. Винницький листом з 30 травня 1694 р. повідомив секретаря Конгрегації Чибо,⁵⁷ «патріярха Константинопольського». В кінці свого листа, Винницький заявив, що ці свої міркування в справі катехизму піддає до розсуду Конгрегації. Разом з листом Винницький переслав до Риму також і примірник «Уставів» відбутого синоду, виданих польською мовою.

Справа катехизму була також головною темою листа кард. Карла Барберіні, зверненого до єп. Винницького. Цей кардинал заохочував його видрукувати катехизм Белярміна або Канізія. Винницький, відповідаючи йому листом з 21 вересня 1694 р.,⁵⁸ повторяє йому майже дослівно ті самі труднощі, які з'ясував у попередньому листі секретареві Конгрегації Чибо. Притім у листі до кард. Барберіні Винницький висловлює сподівання, що «тепер» «слов'янська друкарня буде йому доступна» у зв'язку з тим, що єпископ Львівський, Йосиф Шумлянський, обіцяв у найближчому часі піти його слідами і приступити до церковної унії.

У відповідь на виправдування єп. Винницького у справі катехизму, кард. Чибо визнав його вияснення за слушні, зокрема щодо труднощів вилучити з обігу всі примірники, і з огляду на брак власної друкарні. А в листі до єзуїта Воти подавав думку видрукувати катехизм у друкарні «Collegium Urbanum».⁵⁹ Вота зі свого боку думав, що найкраще буде видрукувати катехизм у Римі і потім поширити його в Перемиській єпархії, а навіть пропонував свої послуги в цьому напрямі.⁶⁰

На цьому вриваються наші відомості про плани друкування катехизму, які виникли у зв'язку з перейняттям правління єп. Інокентія Винницького над цілістю Перемиської єпархії. Так отже Винницький лише тому не виконав наказаного йому перевидання поправленого катехизму, бо властиво в тодішніх обставинах як уніят не мав на це догідних умов. Зрештою питання недоліків його катехизму ніяк не становило вже важливішої перешкоди до перейняття влади над уніятською частиною Перемиської єпархії, тим більше, що дотеперішній її архипастир, єп. Іван Малаховський, закінчив своє життя в лютому 1693 р.

⁵⁷ Там же, стор. 225-227. В іншому своєму листі до кард. Барберіні (з 21.IX.1694) єп. Винницький виразно говорить, що попередньо писав уже до «патріярха константинопольського», тобто до кард. Чибо.

⁵⁸ Barb. lat. 6646, f. 56.

⁵⁹ WELUKYJ, *Litterae*, II, р. 202. Лист до Воти, від 21.VIII.1694.

⁶⁰ APF, *Congressi*, II, р. 484. Лист Воти до кард. Барберіні, 28.IX.1694.

ЯН ІІІ СОБЕСЬКИЙ, КОРОЛЬ ПОЛЬСЬКИЙ (1674-1696)

Розділ VI

СКЛАДЕННЯ ЯВНОГО ВІРОІСПОВІДАННЯ І УНІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ (1691-1694)

Зміст: *Оголошення церковної унії в єпархії. – Виконання накладених Римом умов. – Унійні справи на єпархіяльній синоді в 27 квітня 1693 р. – Відношення Львівського єпископа, Йосифа Шумлянського до унії в Перемиській єпархії. – Заходи російського резидента. – Факти опору проти унії в єпархії. – Церковна унія – насиллям, чи «Suavi modo»?*

Єп. Інокентій Винницький, повернувши з Варшави під кінець липня 1691 р., відразу виявив у Перемиській єпархії своє довершене перед місяцем об'єднання з Католицькою Церквою. З цією метою його виявлення написав він до своїх вірних єпархіян два пастирські листи. Одним – повідомляв їх про свою складену публично унію з Римською Церквою, та доручав їхнім молитвам справу обрання нового папи. Другим – повідомляв їх про довершене обрання нового папи Інокентія XII, якого особу доручав їхнім «публичним молитвам».¹ Зрештою сам єп. Винницький, від часу складення явного католицького віроісповідання, у богослуженнях «молився публично за папу римського».

Таким чином відомість про церковне об'єднання Перемиського єпископа розійшлася по всіх сторонах Русі.

Єп. Винницький, ідучи послідовно по лінії католицької єдності, на початку 1692 р. оголосив пастирським листом і відєвяткував у Перемиській єпархії папський ювілей,² про який нунцій Сантакросче ли-

¹ Згадка в листі єп. Ін. Винницького до кард. К. Барберіні, в Яворова, 22.XI.1691. АПФ, *Контр. парт.*, т. 29, стор. 700. Тексти цих пастирських листів єп. Ін. Винницького не збереглися. – SZERTYŃSKYJ, *Mon. Ucr. Hist.*, IV, р. 222; MARUSYN, *Verein. d. Perem. Ep.*, S. 441.

² THEINER, *Vet. Mon. Pol. et Lith.*, III, р. 732 ss. Листи єп. Ін. Винницького до папи та кардиналів, в 23.IV.1692; лист короля Собєського до примаса кард. М. Радзєйовського, від 1.V.1692. – Радзєйовський, письмом в Ловіча, 20.XII.1691, оголосив ювілей. *Тека Нарушевича*, № 183, стор. 425. – Пор. Марусин, *стаття цит.*

стовно його повідомив. Пізніше, 4 червня 1692 р. нунцій подавав до відома секретареві Конгрегації Чибо, що Винницький «останнім часом прийняв з особливим почуттям побожності і проголосив ювілей, який йому нунцій вислав». Одночасно Сантакросче повідомляв до Риму, що Винницький «живе як уніят, і відправляє в латинських костелах».

Крім того в найближчих роках по об'єднанні він ще двічі оголошував папський ювілей у своїй єпархії. А саме за третім разом, коли Апостольський Престіл наказав урочистий ювілей «з метою виблагати поміч Божу для укладення миру поміж християнськими князями», то — як пише єп. Винницький 22 травня 1696 р. — «ціла Перемиська єпархія» «з радісним обличчям і найбільш побожним серцем» прийняла цей ювілей, як і два попередні. «І ось у Томину Неділю (1696 р.) в Перемиській катедрі почалися ювілейні богослуження».

В першій половині 1692 р. єп. Інокентій Винницький звернувся до Конгрегації з проханням надати нові відпусти для його єпархії. На його думку, через отримані відпусти буде можна «спонукати народ до любови Апостольського Престолу». Який був результат просьби єп. Винницького про відпусти, невідомо.

Поведінка єп. Винницького, а головню його два вищезгадані пастирські листи, оголошені в зв'язку з обранням нового папи Інокентія XII, становили для Перемиського уніятського єпископа Малаховського достатній доказ католицтва цього неуніята. Малаховський «доброросовісно» запевняв Конгрегацію, що Винницький після складення явного католицького віроісповідання не тільки не дав жодних підстав до підозрінь на нього про хиткість в унійних переконаннях, але дав навіть достатні докази щирости в об'єднанні з Католицькою Церквою, та взагалі пильно працює над розвитком церковної унії.³

До єп. Винницького належало тепер ще виконати всі вимоги, які Конгрегація Пропаганди йому поставила на своїх засіданнях від 17 вересня 1691 р. та від 26 лютого 1692 р., а які вона уважала за знаки його «правдивої і щирої унії».⁴ Зо свого боку єп. Винницький, в листі

— Щодо просьби єп. Ін. Винницького про нові відпусти: WELUKYJ, *Congreg. part.*, I, p. 120. — Письмо єп. Ін. Винницького від 22.V.1696: АПФ, *Контр. генер.*, т. 525, к. 42. Листи нунція Сантакросче з 4.IV. і 4.VI.1692, АРФ, *Congr. Part.*, v. 29, f. 844-845.

³ Лист єп. І. Малаховського, від 21.XI.1691, до кард. К. Барберіні; Там же, *Контр. парт.*, т. 29, стор. 698.

⁴ WELUKYJ-КАМИНСКУJ, *Congr. part.*, I, p. III, 119. Згода єп. Ін. Винницького щодо виконання умов: ТЕЙНЕР, *twір цит.*, листи єп. Ін. Винницького від 23.IV.1692. АРФ., *Congr. Part.*, v. 852-855.

до Конгрегації від 23 квітня 1692 р. висловив свою згоду на умови, подиктовані йому Конгрегацією. Висував тільки деякі застереження щодо своєї підлеглості Київському митрополитові Жоховському і щодо прийняття коад'ютора, як про це вже говорилось. Інші ж умови, які безпосередньо відносилися до введення та уґрунтування церковної унії в Перемиській єпархії намагався він у міру можливості виконати. Розгляньмо за чергою, оскільки єп. Винницький виконав ці умови. Єп. Винницький виконав вимоги Конгрегації щодо « визнання своєї підлеглості 'литовському' митрополитові і щодо асистування йому, коли під час сейму буде публично відправляти ».

На сесії з 1691 р. кардинали поставили єп. Винницькому вимогу, щоб « при собі мав двох василіян-уніятів, як це було узгоджене в 1681 р. ». Окреслення відносно « двох василіян-уніятів » належить так розуміти, що мали це бути василіяни — члени зреформованої митр. Йосифом Рутським Конгрегації Пресв. Трійці у Вильні. Слід пригадати, що ще на засіданні від 22 травня 1681 р., яке Конгрегація відбула після тайного католицького віроісповідання єп. Винницького у тому ж році, кардинали « похвалили думку про заснування монастиря » в Перемиській єпархії, й очевидно, про заселення його реформованими василіянами. Але єп. Винницький протягом десятих років не виявляв своєї церковної унії і тому не дійшло до здійснення цього проєкту. Аж у 1691 р. Конгрегація знову зобов'язала єп. Інокентія, щоб він прийняв собі до помічі двох реформованих василіян, і, очевидно, щоб він призначив їм якийсь монастир в єпархії. Але хоч кардинали на наступній сесії з лютого 1692 р. у своїх рішеннях зовсім не згадували про вимоги, щоб єп. Винницький прийняв собі на допомогу василіян, то однак пізніше це домагання Конгрегація повторила у письмі від 21 серпня 1694 р., зверненім до єзуїта Карла Маврикія Воті.⁵ На думку Конгрегації « великою допомогою до виконання інших накладених єп. Винницькому умов, буде власне покликання ним до управи так обширної Перемиської єпархії кількох уніятських василіян », членів Конгрегації Пресв. Трійці. Однак не зустрічаємо слідів у документах, щоб єп. Винницький покликав до своєї єпархії реформованих василіян, так як напр. при єп. Малаховським був василіянин Порфирій Кульчицький генеральним вікарієм. Всі монахи-василіяни з Перемиської єпархії приступили до церковної єдності і деяких з них єп. Інокентій уживав до правління своєю

⁵ WELUKYJ, *Litterae S.C. Prop. F.*, II, pp. 202-203. Про здійснення інших умов: Лакота, *Три синоди*, стор. 12, 21.

єпархією. Напр., « катедральним проповідником » був схимонах щеплотського монастиря, Дометіян Хоткевич.

З черги, на сесіях з 1691 і 1692 років, кардинали зобов'язали єп. Винницького, щоб « тепер і на майбутнє, на офіціяла і протопопів – деканів вибирав безсумнівних уніятів ». Також і на це Винницький погоджувався. А відповідаючи Конгрегації в квітні 1692 р. він пригадував, що « кількох офіціалів, котрі жили при катедральних церквах, узяв він з собою до Варшави, і там вони всі, на руки Познанського єпископа, уповноваженого нунціятурою, заприсягли католицьку віру та унію. Інших деканів, як тільки нунцій видав йому документ звільнення від схизми, Винницький, повернувши до своєї Перемиської єпархії, постарався також і їх звільнити ». В письмах до кардиналів він обіцяв, що « після передання йому Апостольським Престолом юрисдикції над цілою єпархією, то з тих священників, котрими управляв єп. Малаховський, якщо котрихсь з них побачить більш освічених і здібніших, вибере їх на деканальних намісників і на інші уряди, якимнебудь іменням вони називаються ». Офіціяла, тобто генерального вікарія, вибрано на синоді, що під проводом єп. Винницького відбувся в Перемишлі 27 квітня 1693 р., а деканальні намісники, як це видно з їхніх підписів на актах цього синоду, всі сталися уніятами.

Крім того Конгрегація доручила єп. Винницькому, щоб зобов'язав духовенство і монастирі своєї єпархії святкувати день блаж. Йосафата. Винницький, відповідаючи на цей пункт накладених собі умов, заявляв, що « як свято блаж. Йосафата обходити уважає за річ справедливу, так і уважає це за річ похвальну ». Він обіцяв « подбати своїм прикладом і наказом, щоб день блаж. Йосафата святковано згідно зі звичаєм уніятів ». При тім підкреслював, що має до цього Блаженного, як до « Апостола Св. Унії » побожне почування і бажає, щоб « те, що Дух Св. довершив у його (Винницького) серці, блаж. Йосафат, своїм заступництвом зволив потвердити ». Єп. Винницький « свої побожні почування, як сам виявить у святкуванні його свята, так власним прикладом заохотить інші монастирі до практикування такого ж культу супроти блаженного Мученика ». Такий власне наказ відносно свята цього блаженного, видав Перемиський синод з 1693 р.⁶

Конгрегація також вимагала, щоб єп. Винницький « закавав уживати книжки, видані схизматиками, котрі якимнебудь способом виступають проти унії ». Відповідаючи на цей пункт з умов, Винницький

⁶ Культ св. Йосафата Кунцевича в Перемиській єпархії за єпископства Ін. Винницького, опрацьовуємо в окремій статті.

заявляв, що « книжки схизматицькі, як перед оголошенням свої унії старався нищити, то тим більше тепер їх закаже, оскільки якимсь способом були б вони противні Унії ». Обіцяв наказати, щоб декани « якнайскоріше їх зібрали, а він сам віддасть їх на спалення ». Невідомо, чи Винницький видав такий наказ своїм деканам, і чи віддавав на спалення « схизматицькі книжки ». Натомість в « Уставах » вищезгаданого синоду внесено наказ узгоджувати текст книжок, головню катехизму, виданих православними, з навчанням Флорентійського Собору.

Врешті Конгрегація ставила єп. Винницькому вимагання, щоб « постарався висилати юнаків, зокрема синів шляхти, до папських семінарій, для доброго їх виховання ». А на сесії з 22 липня 1692 р. кардинали рішили про допущення з Перемиської єпархії двох семінаристів, яких мається прийняти до Урбанської Колегії в Римі. Єп. Винницький, як пише 30 вересня 1692 р.,⁷ « очікував, за прикладом інших дієцезій, більше як двох алумнів, а саме ще й третього », що будуть прийняті до римських шкіл. Однак дозволення на студії двох семінаристів в Урбанській Колегії з Перемиської єпархії прийняв « дуже вдячним серцем », як вияв « щедрости Св. Апостольського Престола і Священної Конгрегації ». Все-таки, « коли за вільним доступом до наук знайдуться серед польської молоді здібні уми на користь Церкви і для поширення унії », то він « прохає, щоб і більше студентів приймає до навчальних закладів у будьяких інших місцях ». Але єп. Винницький не використав повністю навіть тих двох призначених йому місць в Урбанській Колегії.

Вимагання Конгрегації висилати студентів до римських шкіл, єп. Винницький почав здійснювати щойно в серпні 1696 р., виряджаючи свого брата Мартиніяна на студії до Риму.

Мартиніян, у світі Михайло, Винницький, молодший брат єп. Інокентія, народився коло 1656 р. Свої гуманістичні студії відбував у колегії оо. Єзуїтів у Перемишлі. Невідомо, в котрому році вступив він до монастиря Чину св. Василя В., та коли отримав священничі свячення, але безсумнівно від свого брата, єп. Інокентія. На Перемиському синоді, що відбувся 27 квітня 1693 р. Мартиніян виступає з титулом « номіната Архімандрії Мілецької » і на цім синоді вибрано його « суперінтендентом », тобто протоігуменом над усіма монастирями. На актах цього синоду Мартиніян Винницький підписався як « препозит провінційальний дієцезії Перемиської ».⁸

⁷ *Barb. lat.*, 6646, f. 46.

⁸ *Ustawy Rządu Duchownego*; Лакотл, *Три синоди*, стор. 12, 24.

Єп. Інокентій, згідно з бажанням Конгрегації, яка призначила два місця в римських Колегіях для студентів з Перемиської єпархії, рішив вислати на студії до Риму свого вже сороклітнього брата, єромонаха Мартиніяна. Правдоподібно єп. Інокентій, як це видно з його натяків у письмах до Риму, гадав, що облегшиться Мартиніянові шлях до духовних урядів, зокрема ж — до Перемиського єпископства.

Єп. Винницький вже восени 1695 р. задумував вислати до Риму свого брата Мартиніяна. Тому постарався для нього у нунція Санта-коче про рекомендаційного листа. Нунцій, листом з 25 жовтня 1695 р., звернувся до секретаря Конгрегації Пропаганди Фаброні⁹ і рекомендував Мартиніяна його ласкам. Крім того, на просьбу єп. Винницького, також і Перемиський латинський єпископ, Юрій Альбрехт Денгоф, канцлер коронний, листом від 20 травня 1696 р. звернувся до кард. Барберіні та рекомендував його опіці в Римі василіянина Винницького.¹⁰

Під кінець серпня 1696 р. Мартиніян Винницький виїхав до Риму.

У зв'язку з приїздом Мартиніяна до Риму, та у зв'язку з рекомендаційними листами, кардинали Конгрегації 10 вересня 1696 р.¹¹ відбули нараду. На цій вирішено примістити Мартиніяна в гостинниці святих Сергія і Вакха, а на його утримання давати щомісяця чотири талари.

Причину, із-за якої Мартиніяна не прийнято до Грецької Колегії так вияснив кард. Барберіні єп. Інокентієві: Мартиніян «мав 40 років, — його вік був перешкодою до прийняття до колегії». Через те приміщено його в домі св. Сергія і Вакха, «на кошт Конгрегації Пропаганди, щоб він міг досягнути ту ціль, для якої туди його вислано». Однак по місяцеві вирішено вислати його до краю. Причини цього відіслання секретар Конгрегації вияснив у листі від 14 жовтня 1696 р. до єп. Інокентія, а ще докладніше у листі до єп. Денгофа.¹² А саме Мартиніян є «старший віком», не був він «надто великим приятелем самотнього життя», і тому вважається його менше здатним до студій і до дисципліни, згідно зі статутом Колегії, та ще із-за деяких інших причин («propter minus castigatos ac sobrios mores»). А відсилається його тому, щоб «обминути більші лиха, та щоб він не вкрив ганьбою свого брата».

Мартиніян ще перед зимою виїхав до дому. На кошти подорожі

⁹ АПФ, *Конгр. генер.*, т. 525, к. 50.

¹⁰ Там же, к. 43.

¹¹ WELUKYJ, *Acta S.C. Prop. F.*, II, p. 135.

¹² WELUKYJ, *Litterae S.C. Prop. F.*, II, pp. 213-214. Також лист кард. Барберіні до єп. Ін. Винницького з 14.X.1696. *Barb. lat.* 6652, f. 335.

дано йому сорок угорських талярів, а які єп. Інокентій мав звернути театинові Севастіянові Аккорсі, префектові Львівської Колегії. Для « вигоди та безпеки » під час подорожі дано Мартиніянові за товариша подорожі отця Проспера Массіні, декана олицької колегіяти.

Вже після виїзду Мартиніяна Винницького з Риму виявилися деякі борги, які він там зробив на суму 14 талярів і 85 байокків, перебуваючи в домі св. Сергія і Вахха. На просьбу ректора цього дому, василіянина Полікарпа Филиповича, Конгрегація на сесії 4 грудня 1696 р. сплатила вищезгадані довги, але одночасно їх віднесено на рахунок єп. Інокентія.

Відіслання брата Мартиніяна з Риму до дому, як нездатного до науки і дисципліни згідно зі статутом колегії, наповнило душу єп. Інокентія « величезним болем ». В листі ¹³ з 28 грудня 1696 р. до кард. Барберіні єп. Винницький виправдується, що він « спирався на свідоцтві ченців, тому що цей проживав не при боці його, тільки поміж ними ».

Єп. Інокентія « намовляли вислати Мартиніяна до Риму, до тієї учительки католицької віри й обичаїв, монахи з різних чинів, навіть з чину взуїтів ». Тепер єпископ гірко того жаліє. Єп. Інокентій почувасться « нещасливим із-за змарнованих сподівань, а надто переносить болючу неславу, яку оплакувати не має досить сліз і мусить з болю стогнати ». Одночасно єп. Винницький, як « дуже пильний виконавець найменших навіть побажань » кардинала Барберіні, обіцяв сплатити кошти подорожі за свого брата Мартиніяна, згідно з волею кардинала, та вказує на свої фінансові труднощі і їх причини.

Префект Львівської Колегії Севастіян Аккорсі також повідомив єп. Винницького про розпорядження кард. Барберіні звернути гроші за кошти подорожі Мартиніяна, 40 угорських талярів, на рахунок звичайної допомоги Конгрегації цій Колегії. Тому єп. Винницький « дуже просив префекта Аккорсі запевнити від його імені про незмінну його волю і підлеглість, аж до віддання свого життя, якщо було б треба виконати дані собі доручення ».

Префект Аккорсі виконав прохання єп. Інокентія, і для його захисту, 2 січня 1697 р., написав до Риму дуже прихильного йому листа.¹⁴

Зазнавши такої великої прикрости із-за відіслання його брата з Риму, єп. Інокентій, мабуть, з цієї причини не вислав уже більше нікого зі своєї Перемиської єпархії до папських Колегій у Римі. Кард. Барберіні листом від 14 жовтня 1696 р. запевнював єп. Винницького,

¹³ АПФ, Конгресси, II, к. 526.

¹⁴ Лист префекта С. Аккорсі до кард. Барберіні, від 2.I.1697. Там же, к. 528.

що « Св. Конгрегація дуже цінить його особу, із-за його заслуг ». Власне через те вона згодилася прийняти до Колегії з Перемиської єпархії двох алумнів. Вона і тепер про це прохає єп. Винницького, тільки потреба, щоб це були юнаки « відповідного віку, здатні до науки, і такої вдачі, щоб з іншими молодцями — алумнами могли навчатися і побожності, і догм св. католицької релігії та віри ». Незважаючи на такі пропозиції з боку кард. Барберіні, все-таки єп. Винницький не смів уже висилати когось на студії до Риму.¹⁵

При розгляданні способу виконання вимог, накладених Римом єп. Винницькому, бачимо, що вони входили в обсяг різноманітної його адміністративної діяльності, виниклої у зв'язку з введенням церковної унії в Перемиській єпархії. Для її введення в цій єпархії необхідним було не тільки проголосити її пастирськими листами, які єп. Інокентій вислав до вірних літом 1691 р., але також виникла потреба притягнути до унії все населення єпархії, отже духовенство і вірних, і закріпити католицьку свідомість у їхніх переконаннях.

Слід ствердити, що єп. Винницький не відразу вимагав від свого духовенства присяги на єдність з Католицькою Церквою, але щойно після єпархіяльного синоду, відбутого 27 квітня 1693 р. Перед синодом єп. Винницький задовольнявся тим, що єпископські делегати « оголошували » довершену церковну унію по парохіях свої частини Перемиської єпархії. Таку власне тактику « оголошування » унії висвітлює випадок, що мав місце при залагоджуванні непорозумінь, які виникли на тлі суспільно-економічним поміж духовенством і сільськими громадами в мостиськім старостві, а саме в селах: Соколя і Сарни.¹⁶ В протоколі, складенім там у зв'язку з цими справами в червні 1692 р., делегати єпископа відзначили випадок протесту проти церковної унії, вияснюючи, що це сталося при нагоді її оголошування (« *mediante nostra publica declaratione* »).

Слід отже гадати, що подібні оголошування про довершене об'єднання з Католицькою Церквою відбулися всюди. На підставі ж інформацій, які до Москви переслав у вересні та листопаді 1692 р. російський резидент у Варшаві, Борис Михайлов,¹⁷ належить висновувати,

¹⁵ WELUKYJ, *Litterae S.C. Prop. F.*, II, р. 222-223.

¹⁶ *Арх. перем. гр.к. кап.*, тека р. 1692.

¹⁷ Титов, *Русск. правосл. церкв.*, I, стор. 151, твердить, що декани, з волі єп. Ін. Винницького, вже в роках 1691-92, змушували духовенство присягати на церковну унію. Слід однак вважати таку відомість за узагальнення поодиноких випадків, або за односторонню інформацію.

що оголошування церковної єдності в Перемиській єпархії відбувалося в літніх місяцях (червні-вересні) 1692 р. Подібно як делегати єп. Винницького в старостві мостиським «оголошували унію», так само з його доручення чинили це інші декани серед підлеглого собі духовенства.

Дуже велике значення для введення і закріплення церковної унії в Перемиській єпархії мав єпархіяльний синод, що його скликав єп. Винницький окремим універсалом до Перемиської катедри, на день 27 квітня 1693 р.¹⁸ Про властиву мету скликання синоду, чи як в актах окреслюється — «конгрегації соборної», сам єп. Інокентій вияснює, що він «об'єднавши юрисдикцію над дієцезією, зібрав чільніших прелатів, щоб скріпити святу унію спасенними радами».¹⁹ Він бажав, як це підкреслюється в «Уставах» цього синоду, «в якнайліпшому порядку ту єпископію установити, для збільшення хвали Божої і для ґрунтовнішого, любовного союзу укріплення в одному перед Святим Апостольським Престолом послусі, а притім і невідповідності, які із-за подвійної юрисдикції вдерлися, в ліпшу впровадити ризу канонічних уставів».

Метою отже синоду було спільним рішенням зібраного духовенства обґрунтувати в Перемиській єпархії церковну єдність, а одночасно виправити в ній християнські звичаї та упорядкувати єпархіяльне правління, згідно зі звичаями, які тоді прийнялися в уніятській Київській митрополії.

В синоді особисто взяв участь владика Винницький, «єпископ Перемиський, Сяніцький і Самбірський», який очолював наради. На си-

¹⁸ Покористуємося текстом «*Ustawy Rządu Duchownego*», виданим у Кракові 1694 р. Примірник цього видання знаходиться в Бібліотеці Університету у Варшаві. Переклад «Уставів» на українську мову виготовив єп. Григорій Лакота, *Три синоди перемиські*, стор. 10-24. Постанови Перемиського синоду коротко обговорюють: Лакота, як вище, стор. 7-9; M. MARUSYN, *Vereinigung der Peremysler Eparchie*, S. 442-444; Stanisław ESTREICHER, *Bibliografia Polska...*, t. XXXIII, Краків 1938, стор. 52-53. — Список учасників синоду подаємо за польським текстом «Уставів». У перекладі єп. Лакоти пропущено підпис учасника синоду: «Григорій Пеллецький, намісник пеллецький». Назву «намісництва пеллецького», правдоподібно можна вивести від села «Пельня»; пор. «*Шематизм єп. кат. духовенства Апостольської Адміністрації Лемковщини*, 1936 р.», стор. 7. — У перекладі Лакоти помилково подано прізвиська учасників синоду: Єлисей Корончак, — має бути: Коропчак; Теодор Сановський, має бути: Теодор Яновський. — Список намісництв з 1672 р., в *Архіві перем. єп. к. кан.*, тека р. 1672, I.

¹⁹ *Mon. Ucr. Hist.*, IV, р. 221, згадка в листі єп. Ін. Винницького до кард. К. Барберіні, з 9.IX.1693.

ноді, як говориться в його актах, брали участь і підписали його постанови «преподобні отці ігумени з монашого стану, а зі світського — всі духовні намісники» цілої єпископії Перемиської, Сяніцької і Самбірської, тобто ігумени монастирів і «всі (деканальні) намісники цілої єпархії». Також у своєму листі, писаному після синоду, відзначає єп. Інокентій, що на ньому «зібрав видатніших прелатів».

З чернечого духовенства були на синоді присутні єромонахи, підписані за такою чергою і з відзначенням їхнього становища та ігуменства: Мартиніян Винницький, «Дієцезії Перемиської настоятель («Praepositus») провінційальний»; Віталій Баранецький, ігумен лаврівський; Доментіян Ходзькевич, «звичайний проповідник катедральної церкви»; Єлисей Коропчак, ігумен монастиря добромильського; Митрофан Радзівинський, «ігумен лішнянський, економ Перемиської єпископії»; Єронім Панасевич, ігумен деражицький; Терентій, ігумен монастиря щеплоцького; Сильвестр, «іменням ігумена і цілого чернильавського конвенту»; Теофіль, ігумен улицький.

Отже з чернечого духовенства на синоді було присутніх дев'ятьох єромонахів, а в тому числі — представники сімох важливіших єпархіальних монастирів і одної перемиської василіянської резиденції. Слід додати, що вибраний на синоді протоігуменом Мартиніян Винницький, це рідний брат єп. Інокентія. Підписи єромонахів на актах синоду — «Уставах» — наступають безпосередньо зараз після підпису Мартиніяна Винницького, і є розміщені з лівого боку кінцевої сторінки.

З правого боку кінцевої сторінки «Уставів» знаходяться підписи світського духовенства, що брало участь у синоді. Підписи йдуть за такою чергою: Іван Ревкевич, «препозит, офіціал генеральний перемиський»; Василь Борецький, «декан перемиський»; Іван Нарольський, «Vicarius in Spiritualibus», тобто мабуть офіціал і «декан ярославський, своїм і преподобного декана олешицького іменням»; Костянтин Драпський, «вікарій», тобто мабуть офіціал, «і декан тарногодський, нотар прилюдний Св. Апостольського Престолу».

Далі при підписах священників відзначається прикметниково також і назву місцевості, в якій вони виконували уряд деканальних намісників: Іван Стрільбицький, намісник старосамбірський; Іван Балинський, — стрийський; Іван Комарницький, — лежайський; Василій Лопушанський, — височанський (тобто у Висоцьку Вижнім); Стефан Волчанський, — жукотинський; Ігнатій Подлуський, — яворівський; Іван Зубцевич, — бірецький (тобто у Бірчі?); Петро Волянський, — яслиський; Стефан Вислоцький, — мисцевський (тобто в Мисцові, повіт Кросно); Іван Загатинський, — сяніцький; Григорій Голубовський, — лиський; Григорій Пеллецький, намісник пеллецький (тобто у Пельні, пов. Сянік; пер-

вісна, ще між народом захована назва звучала: « Пелле », « Пелля »); Іван Комарницький, намісник коросненський; Андрій Телесницький, – порохницький; Миколай, намісник мостиський; Михайло Гелєвич, – мокрянський; Василь Симеонович, – городецький; Теодор Яновський, – вишенський; Миколай Скотинський, – любачівський.

До числа цих перерахованих деканальних намісників треба ще додати вищеназваного деражицького ігумена, Єроніма Панасевича, який на постановах синоду підписався разом і з титулом: « намісник дрогобицький ». Крім того в актах синоду, при виборі Івана Ревкевича на генерального намісника, відзначено також і дотеперішню його гідність як « самбірського і сольського намісника ».

Так виглядав стан намісництв, яких деканальні намісники брали участь у синоді з 1693 р. Були отже названі декани разом з двадцять шістьма намісництвами, не тільки з тих, що досі підлягали єп. Винницькому, але і з тих, що здавна були в унії і підлягали єп. Малаховському. Якщо порівняти список деканальних намісництв Перемиської єпархії, названих на синоді з 1693 р., зі списком намісництв у « поділі дїбр і деканатів поміж митр. Антонїєм Винницьким і єп. Юрієм Гошовським », зробленим у порозумінні від 1 червня 1672 р., то можна доглянути, що між підписами намісників, присутніх на синоді, немає їх з таких намісництв: затварницького, середньосільського, венглівського (ванівського?), дубецького, поврозницького, горб'янського, риботицького, добромільського. В актах синоду немає представників і з « спиських всіх трьох намісництв », а між ними і з мушинського, чи біцького, які існували за володіння єп. Івана Малаховського і йому підлягали.

Натомість у « поділі » немає названих таких намісництв, які є в « Уставах » синоду: яслиського, місцевського і пеллецького. Але різниці між назвами і кількістю деканальних намісництв, окреслених у « поділі » і в « Уставах » синоду, здається, можна частково вияснити тим, що осередки деяких деканальних намісництв ще не були стабілізовані і приймали раз таку, то знову іншу назву.

Брак підписів деяких намісників в « Уставах » правдоподібно слід вияснити їх неприсутністю на синоді (як напр. риботицького, добромільського, біцького та мушинського). Однак їхня неприсутність на синоді в 1693 р. напевно не виникла з їхнього ворожого відношення до церковної унії, завершеною саме присягою, складаною на цьому синоді. В усякому разі не знаходимо ніяких слідів у документах щодо опору проти унії у тих деканатах, яких намісники є непідписані в « Уставах » синоду (напр. у деканаті добромільському, чи риботицькому). Зрештою відомо, що напр. о. Семеон Коростенський, намісник добромільський, брав участь у з'їзді Самбірським, 3 квітня 1691 р., на якому ра-

зом з іншими учасниками висловив свою згоду на прийняття церковної унії.

Причину відсутності на синоді намісників з деяких деканатів, котрі як уніятські давніше підлягали єп. Іванові Малаховському, напр. з біцького та мушинського намісництва, належить правдоподібно вяснити браком ще повного зосередження влади на цих теренах Перемиської єпархії в руках єп. Винницького. Це щойно згодом удалося йому здійснити.

Пізнавши особовий склад учасників Перемиського синоду з 1693 р., поставмо ще питання про первісний автентичний текст його « Уставів », які прийнято під час нарад синоду. Відомо нам, що після закінчення синоду єп. Інокентій Винницький бажав видати друком його статуту руською (українською) мовою (« *slavonico idiomate* ») і переговорював у цій справі з зарядом православної монастирської друкарні в Уневі. Коли йому відмовлено,²⁰ то синодальні « Устави » були видані друком у Кракові 1694 р. польською мовою. Було це, як і стверджує сам єп. Винницький, « менше корисне » для його єпархії, тому що є багато людей, а навіть деякі священники з єпархіяльного духовенства, які знають тільки руську (« *slavonicum* ») мову, нею моляться і виконують свої чинності, та не знають польської мови. Інші ж неосвічені русини почувають відразу до польської мови, підозріваючи, що за її вживанням уже змінено, або збирається на зміну грецького обряду. Тому єп. Інокентій постарався видрукувати « Устави » синоду польською мовою « тільки для офіціалів і більше вчених » священників.

На підставі отже цих відомостей треба прийняти, що наради синоду відбувалися українською мовою і на такій мові був схвалений і підписаний учасниками текст синодальних « Уставів », і що віроісповідання складано церковно-слов'янською мовою. Щойно після відмови друкувати українською мовою, « Устави » перекладено на польську мову, та в цій мові їх текст видрукувано в Кракові. Але оригінальний текст « Уставів », писаний тодішньою українською мовою, не заховався, тому користуємося текстом, виданим польською мовою. В польському тексті знаходяться однак деякі слова, залишені з церковно-слов'янської мови: « любовний союз », « ризи » і т.д.

Синод, згідно з завданнями, для яких його скликано, вирішив ряд справ, що відносилися до реорганізації єпархіяльного правління, судочинства та душпастирства. Притім прийняв деякі постанови, що відносилися до закріплення церковної унії в Перемиській єпархії.

²⁰ Там же, стор. 226, лист того ж спископа від 30.V.1694 до того ж кардинала.

А саме синод зобов'язав, « під обтяженням сумління та під важкими цензурами », під час Літургії в « читанні Апостольського Символа » додавати теж « і Сина ». А таким чином підкреслив догматичну, тринітарну сторону тодішньої церковної унії, для відрізнення від символу віри, проказуваного православними. Для тієї частини Перемиської єпархії, яка приєдналася до церковної унії, була це літургійна новизна. Натомість духовенство в дотеперішній уніятській частині тієї ж єпархії, за владництва Малаховського вже напевно додавало « і Сина » в символі віри, бо цей додаток у символі віри був прийнятий ще на берестейській василіянській капітулі в 1666 р.²¹ Відтоді такої практики в Перемиській єпархії безперечно додержувалися не тільки василіяни, що співпрацювали з єп. Малаховським, але мабуть і уніятські парохіяльні священники.

Крім того Перемиський синод наказав, щоб усе духовенство цієї єпархії склало католицьке віроісповідання згідно з ухвалами Флорентійського Собору, та їх « слов'янським » текстом, вміщеним у книжці митр. Жоховського « Колоквіум Люблинське ». Заголовок уміщеного там віроісповідання, писаного польськими буквами, є такий: « Ісповіданіє православна віри, от восточних творимое. Повелінієм Светішого Господіна нашего Урвана Папи VIII ізображенное ».

Рівночасно синод постановив, щоб деканальні намісники та ігумени, які брали участь у синодальних нарадах, ще під час тривання синоду (« in instanti ») в катедральній церкві св. Івана Христителю, у присутності « місцевого ординарія », єп. Винницького склали католицьке віроісповідання, що і дійсно виконано. Синод притім наказав, щоб пізніше « кожний з ігуменів у монастирі, а кожний з намісників у своєму

²¹ PRASZKO, *De Ecclesia Ruth. Cath.*, р. 273, 279; М. Соловій, *Божественна Літургія*, стор. 84. Текст віроісповідання: С. Żosnowski, *Colloquium Lubelskie*, Lwów 1680, s. 58. – Вієнkowski L., *Organizacja Kościoła Wsch.*, стор. 972, твердить, що переклад віроісповідання був зроблений на польську мову « для ширшого застосування... серед простих священників », неначебто для них « більш властивою » була мова польська ніж мова українська. Бенковський не бере до уваги, що первісно « Устави » були опрацьовані українською мовою і під час синоду його учасники склали віроісповідання церковно-слов'янською мовою. Сам єп. Винницький у листі з 30.V.1694 р. твердить про переклад « Уставів » на польську мову, а це має ідентичне значення і відносно перекладу віроісповідання на ту ж мову: « Iam vero polonico idiomate excussum opusculum minorem adferet fructum, quoniam plures homines, etiam in clero nonnulli, qui tantum sclavonicum callent stylum »; « exinde nonnisi propter officiales et magis peritos etiam praesentibus adnexum Congregationis actum imprimi curavi ». *Мон. Ucr. Hist.*, IV, р. 226.

деканаті, при першій своїй візитації постаралися про складення віросповідання підлеглими собі особами».

Крім того синод, здійснюючи вимогання Конгрегації від 17 вересня 1691 р., зобов'язав « у сумлінні та під важкими цензурами », « і свято блаженного Йосафата належно святкувати ». Культ його, як замученого за єдність Христової Церкви, був власне виразом католицьких унійних переконань. Свято блаженного Йосафата, згідно зі звичаєм, введеним у тодішній уніяцькій Київській Митрополії, відзначувано 26/16 вересня. Єп. Винницький, для збільшення культу цього Святого в Перемиській єпархії в 1698 р. переіменив дотеперішній титул церкви Св. Спаса на передмісті Задворнім у Дрогобичі, на титул блаж. Йосафата. Правдоподібно єп. Інокентій своїм коштом справив тоді образ блаж. Йосафата, який торжественно внесено до вищеназваної церкви.²²

Після закінчення синоду, єп. Інокентій, як уже вище згадувалось, бажав видати друком схвалені на нім постанови тодішньою українською мовою і переговорював із зарядом православної монастирської друкарні в Уневі, а мабуть і з самим Варлаамом Шептицьким, архимандритом унівським, зрештою потайним уніятим. Хоч в Уневі в 1685 р. видрукувано єп. Винницькому тодішньою українською мовою катихизм, то однак у 1693 р. відмовлено йому друкувати постанови відбутого синоду, безперечно з тієї причини, бо « Устави » синоду були в основі католицькі, тобто віддзеркалювали і закріплювали унійно-католицькі переконання єп. Винницького та учасників синоду.

Правдоподібно єп. Інокентій звернувся тоді також і до митр. Жоховського з проханням видрукувати синодальні « Устави » руською мовою у василіянській друкарні у Вільні. Митр. Жоховський мабуть дав відповідь єп. Винницькому через свого аудитора-співпрацівника в заряді митрополією, василіянина Порфирія Кульчицького. Довідуємося про це з листа митр. Жоховського від 2 вересня 1693 р., наведеного у передмові до « Уставів » перемиського синоду: « Як через преподобного отця офіціала мого, його милість отця Кульчицького, на генеральній... конгрегації ухвали, прийняті згідно з правовірною практикою, не тільки похвали гідними я визнав, але і дораджував друкувати », хоч не знати чи руською, чи польською мовою.

З уваги на такі труднощі єп. Винницький рішився видрукувати « Устави » польською мовою. Одночасно постановив, щоб при їх друкуванні додати « простим самим польським діалектом » і « Визнання православної віри, яке повинні чинити східні з розпорядження... папи Ур-

²² Щодо культу св. Йосафата в перем. єпархії, пор. вище прим. 6.

бана VIII ». Щойно потім, правдоподібно, єп. Інокентій разом зі своїми співробітниками (як напр. з катедральним намісником Василем Борецьким, і катедральним проповідником, Дометієм Хоткевичем) « присвятивши труду », переклав спільно не тільки « Устави », але також і вищезгадане « Визнання православної віри » на польську мову.

Потребу перекладу мотивується, що у слов'янським тексті віроісповідання... « деякі слов'янські терміни, зокрема в богословських питаннях, ще більше аніж у латинській мові, спричиняють неясність так, що їх і на самій Русі, не всі можуть їх вяснити. Тому для легшого розуміння не тільки самої Русі, щоб не здавалося простолюддю що це якась інша, а не та, яка в первісній Церкві була віра, але також і для розуміння людей обряду римського, щоб бачачи тотожність віри, від грецького обряду... не відстрашувалися », подається текст віроісповідання польською мовою.

Рукопис із текстом « Уставів » синоду, перекладених на польську мову, єп. Винницький вислав до митр. Жоховського. Митрополит, листом від 2 вересня 1693 р., подав прихильну і похвальну оцінку « Уставам », а єп. Інокентій ці його похвальні слова умістив у передмові.

Постанови Перемиського синоду 1693 р., єп. Винницький видав друком (по-польськи) у Кракові в 1694 р., під заголовком: « *Ustawy Rządu Duchownego in Ritu Graeco-Unito Dioecesis Przemyskiej na Congregacji Soborney uchwalone* ». Видрукував їх Микола Олександр Шедель, « королівський звичайний друкар », коштом, очевидно, єп. Винницького.

Це книжка видрукувана у форматі аркуша і складається з двадцяти сторінок. Титульну сторінку прикрашує рисунок такого змісту: в середині оздобної округлої рами, із хмари висувається рука, яка зверху держить земну кулю. В половині руки, коло ліктя, є розгорнена стрічка з написом: « *Nil sine Deo* » (тобто « нічого без Бога »). За думкою, висловленою в написі і рисунку, на унійних ділах єп. Інокентія Винницького та його « Уставах » спочиває рука Божого Провидіння.

Після видрукування « Уставів », єп. Винницький « для збереження пам'яті на майбутні часи » про прийняті на синоді ухвали, « подав (« Устави ») до монастирів і в намісництва ».

Статути Перемиського синоду в латинським, точнім перекладі в 1694 р. єп. Винницький вислав і до Конгрегації Пропаганди в Римі, де їх рукопис і тепер знаходиться. Однак не має слідів у документах, щоб ці « Устави правління духовного » одержали в Римі виразне підтвердження. Але не натрапляємо і на якесь їх осудження.

Ухвалу Перемиського синоду щодо складення духовенством католицького віроісповідання виконано. Згадується про це в письмі єп.

Винницького до Риму,²³ і в акті духовного суду в справі о. Хілічковського. Ще під час синоду, зібрані на нім ігумени та деканальні намісники склали в Перемиській катедрі католицьке віроісповідання в присутності свого єпископа Інокентія Винницького. Пізніше склали його ченці перед своїми ігуменами, та світські священники у своїх деканатах — перед намісниками. Єп. Винницький не зараз вимагав від свого духовенства складання католицького віроісповідання, але протягом двох років задовольнявся тільки тим, що деканальні намісники та владичі делегати оголошували по парохіях довершення церковної унії. В такій тактиці, безперечно, проявив він свою велику розсудливість і обачність.

Про це, як виконувано декрет синоду про додавання в символі віри « і Сина », збереглася відомість у протоколі духовного суду, що відбувся у Вишні, дня 18 червня 1698 р.²⁴ А саме духовний обвинувач, м.ін., закинув Зіновієві Хілічковському, священникові церкви св. Хреста в Дрогобичі, що не додавав « і Сина », проказуючи символ віри.

Суд духовний визнав, що о. Хілічковський, не виголошуючи публично в церкві « і Сина ісходящого », виступив проти складеного католицького віроісповідання. За таке « відступництво » видав присуд « суспензії » на о. Хілічковського протягом чотирьох тижнів. Через цей час зобов'язано його, щоб у неділі, читаючи в міській дрогобицькій церкві « Вірую », визнавав голосно « і Сина ». Після виконання цієї кари, обвинувачений мав також і під час відправлення Літургії виголосити « Святішого Патріярха » так, « як це всюди чинять священники ».

Видно йшлося тут про поминання папи римського в часі Служби Божої. Щоправда виразного наказу поминати папу не видав Перемиський синод, але відомо нам про таке розпорядження єп. Винницького, видане в липні 1691 р., зараз після складення свого публичного католицького віроісповідання.

Крім того суд духовний зобов'язав обвинуваченого о. Хілічковського відправити ще шість читаних літургій у латинським костелі.

З вищенаведеного протоколу довідуємося отже, що всі священники Перемиської єпархії дійсно складали католицьке віроісповідання, але спочатку не дуже то наглядано. А навіть п'ять років по синоді ще деякі священники пропускали цей додаток. Рівночасно відзначені в протоколі обставини кидають світло і на те, що єп. Винницький спочатку, по від-

²³ *Mon. Ucr. Hist.*, IV, р. 226, згадка в листі єп. Ін. Винницького з 30.V.1694, до Риму.

²⁴ *Перем. генер. гр.к. Консисторія*, II, к. 24.

бутім синоді, ставив духовенству менші вимоги щодо додержування в Літургії уніятських властивостей. Однак пізніше, під час кінцевих років свого єпископства (1698-1700), вимагав цього вже більш рішуче.

З метою здобути прихильність духовенства Перемиської єпархії при введенні церковної унії, єп. Винницький чинив заходи про його звільнення від службових робіт у добрах польської шляхти. Він шукав помочі у кардиналів Конгрегації. Отак у листі від 4 вересня 1692 р.²⁵ до кард. Барберіні згадує про «свого клиру дальші утиски магнатами», після його приступлення до церковної єдности. Його клир «таке велике терпить насилля, і знаходить в очах латинських панів не так пошанування, як скоріше нехить, а це з найбільшим глумом з боку сусідніх схизматиків». Винницький, як про себе заявляє, «намагається свій клир увільнити від службових робіт».

Також і в іншому листі, від 30 вересня 1692 р., єп. Винницький шукає у того ж кардинала посередництва у справі свобод свого духовенства, тому «в цій речі прохає допомоги та підтримки Священної Конгрегації на майбутнім сеймі». Так отже єп. Винницький просив, щоб кардинали Конгрегації інтервенювали на сеймі в справі свобод духовенства Перемиської єпархії, і кардинал обіцяв це зробити.

Єп. Винницький також через посередництво коронного референдарія Станислава Щуки робив заходи у короля Собеського, щоб на сеймі прийнято сеймову ухвалу, яка звільняла б церковні ниви від усяких тягарів і повинностей не лише в королівщинах, але також і в добрах шляхетських. Він навіть накреслив вірець, як така ухвала мала б виглядати.²⁶ Цей задум владики був здійснений аж у 1698 р.

Для забезпечення перед труднощами, які при введенні церковної унії в Перемиській єпархії могли б виникнути з боку «багатьох» священиків-двоєженців,²⁷ та щоб «не відстрашувати їх від унії», єп. Винницький старався поладнати в Римі справу звільнення їх від цензур і позволення виконувати їм священичі та душпастирські чинності.

Отак у листі до кард. Барберіні з 30 вересня 1692 р. Винницький звертається до «ласкавости Священної Конгрегації та Святішого Отця, про звільнення від неправильности, виниклої з двоєженства, для осіб

²⁵ *Barb. lat.*, 6646, f. 45, 47, 53; *Barb. lat.*, 6652, f. 34.

²⁶ Лист сп. Ін. Винницького від 23.X.1693. Оссол. *ркп.* № 407, стор. 421-423.

²⁷ *Ustawy Rzqdu Duch.*, s. Лакота, *Три синоди перем.*, стор. 17; *Mon. Ucr. Hist.*, IV, р. 234; *WELUKUJ, Acta S.C. Prop. F.*, II, pag. 119-120, 141, 143-145, 232; *Litterae*, II, pag. 194-196, 217, 218, 22. *Акти Консисторії*, II, к. 155, акт з 25. II.1701.

світських, котрі стараються про священство, так і для тих, яких його попередники піднесли до ступеня пресвітерату».

Синод перемиський 27 квітня 1693 р. доручив деканальним намісникам подати список випадків бігамії священників, оскільки б трапилися в їхніх деканатах, а які до цього часу, при поділенім Перемиськім єпископстві, почасти затаювано та не виявлювано.

Слід прийняти, що деканальні намісники виконали постанову синоду і склали список священників-двоєженців і рід їхньої бігамії та подали їх на строки духовних судів. Таким чином виявилось, як це видно з листів єп. Винницького, писаних у цій справі до Риму в рр. 1693-1698, що в Перемиській єпархії, ще за правління православних єпископів, та ще давніше, поки він став єпископом, досить багато священників, після смерті своєї першої жінки, другий раз одружилось.

Однак на підставі процесів у духовнім суді перемиської консисторії, ведених уже після смерті єп. Винницького, за його наступника єп. Юрія Винницького, можна зорієнтуватися, що невиявлених за єп. Інокентія випадків двоєженства священників було більше, аніж ті, для яких він старався про диспензу у Римі.

Гідні уваги є мотиви, із-за яких єп. Винницький уживав заходів, щоб залагодити справу цих священників-двоєженців у Римі. Насамперед, як заявляє, не має він змоги усунути таких священників з уваги на коляторів, які оточують їх опікою і заховують на церковнім ґрунті.

Єпископ має на увазі передусім безвихідне матеріальне і родинне становище священників-двоєженців, якщо б із-за двоєженства відсунено їх від виконання священничих чинностей і від церковних ґрунтів. Вони, як стверджує, « не мають іншого способу утримання і виховання дітей, ані засобів утримувати вікарія, бо є вбогі ». Заразом єпископ « побоюється, що якщо б на їх місце впровадив інших священників, то настали б випадки ще гірші від теперішніх, а саме: вбивства, підпали та інші злочини, які можуть порушити правління і порядок в єпархії та знівечити свіжі плоди святої унії ».

Притім єп. Інокентій, як заявляє, « не може намовляти священників-двоєженців до покинення своїх жінок, побоюючись, щоб вони не повернулися знову до схизми ».

З цих слів єп. Інокентія видно, що він головно із-за побоювання, щоб священники-двоєженці не відступили від церковної унії погодився бути їх посередником у Римі. Він гадав, як пише в одному листі що « всьому лиху може зарадити і його залікувати щедрість Святого Апостольського Престолу, даючи диспензу принаймні для двадцяти видатніших священників, які, на думку єпископа, подали б допомогу для зміцнення церковної унії ».

Довголітні заходи єп. Винницького в Римі, як видно з його численних листів у цій справі, писаних у рр. 1693-98, увінчалися повним успіхом. З ходом часу, священників-двоєженців, подібно як в інших єпархіях, так і в Перемиській, Рим все-таки звільнив від цензур і дозволив їм служити богослуження.

А саме, внаслідок просьби єп. Винницького, Конгрегація дня 17 жовтня 1697 р. дала йому уповноваження звільнити від неправильності 30 священників Перемиської єпархії, які допустилися « бігамії » скоріше, поки прийняли свячення. А через два роки пізніше, на просьбу того ж єпископа Конгрегація дня 20 лютого 1699 р., дала йому уповноваження звільнити від неправильності ще інших 20 священників, які допустилися « бігамії » через нове подружжя опісля, як прийняли тайну Священства.

Запровадження церковної унії в Перемиській єпархії натрапило на чималі перешкоди. Про них попереджав єп. Винницького, ще перед його явним об'єднанням, православний Львівський єпископ Шумлянський. Цей звертав його увагу на передбачений опір в середині Перемиської єпархії,²⁸ внаслідок чого могла б виникнути навіть небезпека для життя єп. Винницького. А про іншу небезпеку для церковної єдності з боку сусідньої Львівської єпархії, а саме від її єпископа Шумлянського, згадує єп. Винницький у своєму листі до папи від 23 квітня 1692 р., підкреслюючи в нім « глузування і ненависть православного сусідства ».²⁹ Єп. Винницький стверджує отже явно неприхильне відношення для своїх унійних починань із боку свого найближчого сусіда, Львівського єпископа.

Нехить, а навіть вороже відношення єп. Шумлянського до єп. Винницького виявляється також і в розмові Шумлянського з російським резидентом Борисом Михайловичем, 4 травня 1692 р., в пустинницькій домі св. Івана Євангелиста недалеко Львова.³⁰ Коли зведено розмову на справи Перемиської єпархії, то так радив Шумлянський резидентові: « Незгірше було б погрозити їм (тобто польському урядові) і спитати, чому навернули Перемиську єпархію на унію. Скажуть, що єпископ приступив до неї добровільно. Тоді належить їм відповісти: нехай він один буде ваш, а православним його єпархії нехай буде вільно обрати собі іншого владику. З суплікою в справі обрання нового єпископа багато православних поїде на сейм, і я супліку приготую. Поляки не змо-

²⁸ ПЕТРУШЕВИЧ, *Свод. літ. 1600-1700*, стор. 236: « віраджував... кажучи, що його уб'ють ».

²⁹ THEINER, *Vet. Mon. Pol., Lith.*, III, р. 733.

³⁰ ТИТОВ, *Русск. правосл. церков.*, I, стор. 164.

жуть відказати, єпископство буде повернене і благочестя буде укріплене на довший час ».

На думку отже єп. Шумлянського насамперед повинна наступити дипломатична інтервенція резидента й російських урядових чинників у справі повернення Перемиського єпископства для православних. Потім належало приготувати делегацію православних до короля так із терену самої Перемиської єпархії, як і з інших земель.³¹ Дальші події в Перемиській єпархії вказують, що правдоподібно можна їх в'язати з планом Шумлянського. Мабуть він, православний адміністратор Київської митрополії таким способом задумував поправити обсяг применшеної своєї митрополичої юрисдикції. Два факти: накреслений Шумлянським план діяння, а потім прийняття ним групи православних із Перемиської єпархії під свою владу, вказують, що цей єпископ, поряд із резидентом, відіграв важливу роль протектора антиунійного руху в Перемиській єпархії.

В такий спосіб доходимо до закулісних чинників, які були головною рушійною силою діючого в Перемиській єпархії опору проти введення церковної унії.

Внаслідок звідомлень резидента Михайлова та Київського митрополита Варлаама Ясинського до Москви у справі неначебно «переслідування та змушування до церковної унії» православних у Перемиській єпархії, Посольський Приказ від імені російських царів Івана V і Петра I, видавав декілька разів (письмами від 27 жовтня і 6 листопада 1692 р.; 25 жовтня 1693 та 28 грудня 1694 р.) доручення своїм резидентам у Варшаві вжити енергійних заходів у польських урядових чинників, щоб усунути єп. Винницького з Перемиської єпархії.³² Крім усунення цього єпископа, резидент домагався від польського уряду, щоб силою дев'ятої статті «вічного миру» від 1686 р. проведено в Перемиській єпархії обрання нового православного єпископа, який потім поїхав би до Києва по висвячення.³³

На інтервенції та протести резидента, коронний канцлер, єп. Юрій Денгоф відповідав коротко, що єп. Винницький «разом зі шляхтою та духовенством добровільно приступив до єдності з Римською Церквою».

³¹ Андрусак твердить (*Józef Szumlański*, s. 105), що розмова єп. Шумлянського з резидентом була нещира.

³² Титов, *праця цит.*, стор. 152-153; DERUGA, *Piotr W. a unici*, s. 14; лист польського посла Юрія Довмонта до короля Собеського, 24.XI.1692. *Бібл. Ягайл.*, ркп. 2764. Пор. також: WELUKUJ, *Epistolae Metr. Kiow.*, III, р. 151, 163.

³³ Титов, *як вище*, стор. 152-153; Деруга, *як вище*, стор. 14-15.

Так само в 1692 р., коли резидент повернувся зі Львова, сенатори так вияснили йому: « король нікого на Русі не примушував до церковної унії, а єп. Винницький і інші, пізнавши правдиву римську віру, перейшли до церковної унії добровільно; до того ж єп. Винницький поряд із численною шляхтою навіть на письмі подав до короля у цій справі своє прохання ».

Притім сенатори ще додали, що король, згідно з сеймовими ухвалами, не може змушувати шляхти не тільки у справах віри, але і в усьому іншому; шляхта чинить те, що захоче. Резидент все-таки настоював, що незмінним бажанням його уряду є, щоб згідно зі статтями « вічного миру » Перемиська єпархія залишилася при православних, та щоб по усуненні єп. Винницького, як унія, православним дозволено вибрати нового єпископа. На це ж коронний канцлер рішуче відповів, що єп. Винницького не можна вже усунути з єпархії, бо він як особа духовна підлягає Римові.

Пізніше, в р. 1695, 14 травня, тобто в два дні по виданні Діонісієві Жабокрицькому привілею на Луцьке владичтво, та в зв'язку з задуманим його виїздом до Києва по свячення, російський резидент висловив надію, що цей факт стане початком віднови і православного єпископства в Перемиській єпархії.³⁴

Сучасник театин Севастіян Аккорсі окреслює такими словами заходи резидента проти Перемиського єпископа: « москвичі зчинили трохи галасу, але не вживали сили ».

Увага на державні інтереси Польщі, є підкреслена у відповіді короля Собеського, даній московському резидентові, десь у березні 1693 р. Тоді-то московські великі князі звернулися були з « грамотою » до Собеського, і жалілися на митр. Жоховського та єп. Винницького, що « вони обидва силою (per forza) навертають схизматиків до послуху » папі римському. Царську грамоту передав королеві московський резидент Михайлов. Дуже знаменні є слова Собеського, як про це оповідає митр. Жоховський. Король відповів резидентові: « Не годиться, щоб великі князі московські вмішувалися до правління моїм королівством, так як і ми не вмішуємося у правління Московією; але, якщо піддані його, короля, мають якісь обтяжливості з боку митр. Жоховського та єп. Винницького, нехай звертаються до нас, а вчинимо їм справедли-

³⁴ Титов, як вище, стор. 175. Лист театина С. Аккорсі, 18.XI.1699: « con qualche strepito bensì Moscoviti, senza però impegno di sorte (forze?) ». *Mon. Ucr. Hist.*, IV, р. 26; Лист митроп. К. Жоховського до кард. Нерлі, з Супрасля, 9.IV.1693, *Mon. Ucr. Hist.*, XII, pp. 571-2.

вість». Митр. Жоховський, котрий переповідає зміст слів короля Собеського, одночасно стверджує що резидент московський був «засоромлений» такою його відповіддю. Так отже Собеський, як католик, вирішуючи справу католицького об'єднання єп. Винницького, бажав зберегти незалежність від Москви у своїх поглядах на віроісповідну тактику супроти русинів.

Завдяки отже рішучій поставі та протекторатові короля Собеського, Винницький удержався при правлінні Перемиської єпархії, тим більше, що запровадження католицької церковної єдності не натрапило там на широкий опір з боку його єпархіян.

Рівночасно з дипломатичними заходами резидента проти єп. Винницького, наступили також дії проти церковної унії і всередині самої Перемиської єпархії. Вже вище згадувалось про план антиунійної діяльності, підказаний єп. Шумлянським резидентові. Це, отже, безсумнівний факт, що опір православних у Перемиській єпархії піддержували: російський резидент Борис Михайлов, і Львівський єпископ Йосиф Шумлянський.

А саме маємо відомість ще з 1690 р., що на дворі російського резидента Волкова у Варшаві знаходилася каплиця, яку обслуговував православний священик з Перемишля.³⁵ А цей, як особа довірена, міг вислужуватися перед резидентом. Крім того, через рік після складення єп. Винницьким католицького віроісповідання, російський резидент Михайлов, перебуваючи в травні 1692 р. у Львові, встановив уже тоді безпосередній зв'язок із деякими православними особами Перемиської єпархії. До резидента неначебто приходило тоді багато людей, які оповідали свої скарги на «нестерпні кривди», що їх мав чинити православним єп. Винницький.³⁶

Пізніше, 17 листопада 1692 р., до резидента у Варшаві зверталися деякі православні «прихильники»³⁷ та інформували його (досить вірно, хоч не в усьому) про перебіг церковного об'єднання єп. Винницького, про поставлені ним вимоги у зв'язку з унією, та про відповідь дану йому королем, а навіть про умови, які поставила йому Конгрегація. Притім доставлено резидентові навіть листа єп. Інокентія до священика Івана. Єпископ прикликав його на духовний суд за бунтування проти церковної єдності, а на випадок неприбуття погрожував церковними карами.³⁸

³⁵ Петрушевич, *Свод. літ. 1600-1700*, стор. 365.

³⁶ Титов, *як вище*, стор. 153.

³⁷ Там же, стор. 148.

³⁸ Там же, стор. 150-151.

За своїми донесеннями до Москви, резидент 13 січня 1693 р. одержав від свого уряду наказ старатися всіми способами в короля, щоб православним Перемиської єпархії вільно було вибрати собі іншого єпископа. Крім того зобов'язано резидента, щоб «у цих справах подав православним усяку допомогу, радився з ними перед сеймом і в їхніх домаганнях був посередником у короля».

Коли розглядаємо генезу опору проти церковної унії в Перемиській єпархії, то слід іще згадати і про чуттєві моменти та про звичайну прив'язаність у тамошнього населення до Православної Церкви, як до традиційної своєї релігії. Гідне уваги те, що власне з-поміж селянського консервативного населення, кинено слова: «уніяти – зрадники», «поганин – уніят». Перші – промовлено в селі Сарнах, мостиського староства, а другі – в селах медичького староства в 1687 р.,³⁹ на кілька років перед унією Перемиської єпархії.

Рахуючись з такою чуттєвою настановою населення, єп. Винницький та інші священники на з'їзді в Самборі⁴⁰ 3 квітня 1691 р. намагалися умовити на це діло скликану шляхту і представників братств, і твердили, що в первіснім устрою Христової Церкви Схід і Захід становили єдність і визнавали примат римського папи. Правдоподібно, в такий спосіб обґрунтовувано потім і в цілій єпархії потребу й обов'язок об'єднатися з Римською Церквою. Все ж таки елемент чуттєвий не приводив до більш рішучого протидіяння, бо в уніятів форма зовнішнього релігійного культу тобто обряд залишалася в основному така сама.

Говорити про рух антиунійний можна лише у дотеперішній православній частині Перемиської єпархії, яка підлягала владі єп. Винницького.

Якщо йдеться про опір проти церковної унії у тій частині Перемиської єпархії, яка була досі православною і знаходилася під правлінням єп. Інокентія Винницького, то про антиунійний рух у роках 1692-1694 маємо лише небагато відомостей. Використовуючи джерельні дані, з'ясуємо за чергою випадки опору проти церковної унії серед духовенства, серед сільських громад, у містах і серед шляхти.

Щодо духовенства, то відомо, що церковній унії чинив опір священник Іван,⁴¹ з ближче незнаної місцевости. В листі до нього єп. Вин-

³⁹ Шараневич, *Черти*, стор. 147: «від цих іншого не почуєш прізвища, тільки поганин-уніят».

⁴⁰ *Арх. Ю.З. Рос.*, ч. I, т. X, стор. 369-370.

⁴¹ Титов, *як вище*, стор. 150-151. Про чуттєвий зв'язок з патріархатом Константинопольським, пор. Вейкховські, *Organizacja Kościoła Wsch.*, s. 789.

ницький закидає йому, що не лише сам не приступає до церковної єдності, але і бунтує своїх парохіян. З тієї причини прикликає його на свій духовний суд, під загрозою викляття та припинення в священничих чинностях. Цей лист попав у листопаді 1692 р. до рук російського резидента і становив речовий доказ проти єп. Винницького.

В декреті ⁴² делегатів, єп. Інокентія Винницького та Матея Іліяка, адміністратора мостиського староства, виданим з метою помирнення духовенства та сільських громад цього староства, містяться цікаві дані також і про відношення деяких осіб у цих громадах до проголошеної церковної унії.

При складенні протоколі стосовно «церковної ниви» в селі Соколя знаходимо отаку примітку, яка висвітлює також і оголошування церковної унії: «А що за нашою публичною декларацією, працьовитий Антін Натала, словами неописано і невимовно безчесними постав проти духовного стану з нагоди теперішнього до св. унії приступлення, прирівнюючи її наостанку до собачої пожадливості («ad caninum w ostatku appetitum»), через те в цьому богохульстві окрему, що лише належить до влади духовної, застерігаємо собі слідства дорого».

В селі Сарни на тлі спору про церковні ґрунти виникла також і нехоть до церковної унії: «Громада Сарнівська (...), замість репліки до злости вдавшись, проти клиру та унії свавільними словами і з шумом постала, а саме, що благочестивого попа спровадимо, а не уніятив-зрадників, або церкву розберемо і на корчму де продамо».⁴³

Громада в Сарнах не виконала однак своєї погрози, що пошукає собі іншого священника «благочестивого», тобто православного.

Факт цей нам відомий зі звідомлення російського резидента Михайлова, який, перебуваючи в травні 1692 р. у Львові, чув про нього від Ставропігійського братства.

Про випадки, які в тому часі виникнули в місті Стрию, що тоді належало до Перемиської єпархії, передано нам такі відомості.⁴⁴ Уніяти, 8 листопада 1692 р., неначебно відібрали там силоміць чотири городські церкви, а з православних священників, які відправляли Службу Божу, стягнули літургійні ризи і прогнали їх. Людей же «благочестивих» (православних), які не хотіли бути в церковній унії, тягано до

⁴² *Арх. перем. гр.к. кап.*, тека р. 1692.

⁴³ Титов, як вище, стор. 153-154; також Петрушевич, *Свод. літ. 1600-1700*, стор. 377, за Соловєвим, *Ист. Рос.*, XIV.

⁴⁴ Бантиш-Каменский, *Ист. изв. о возн. в Польше унии*, стор. 147. Також Шмурло, *Сборн. докум.*, I, стор. 622.

судів, через що багато з них несправедливо зазнало великих втрат і жило в крайній нужді.

Для вияснення обставин випадків у Стрию слід додати, що ще в 1662 р. священники всіх п'яти тамтешніх городських церков просили самі короля Яна Казимира, щоб підлягали управі братств і таким чином були звільнені від « публичних тягарів ». ⁴⁵ Треба отже прийняти, що і під час запровадження церковної унії єп. Винницьким церкви та духовні особи в Стрию були під опікою братств. Зокрема нам відомо, що там існувало тоді братство св. Духа. ⁴⁶

Крім того маємо відомість, що під час з'їзду в Самборі 3 квітня 1691 р., скликаного єп. Винницьким у справі об'єднання з Католицькою Церквою, підписався на супліці до короля « намісник стрийський », о. Іван Балинський. ⁴⁷ Так само підписався він і на актах Перемиського синоду в 1693 р. ⁴⁸ А напевно обслуговував він котрусь церкву в Стрию. Натомість на вищезгаданому з'їзді в Самборі не знаходимо підписів представників стрийських братств. Це вказувало б, що вони не погоджувалися на унійні плани свого владики.

Розглянемо ще судовий процес проти православної шляхти з місцевости Санків, яка « вперто » не допускала церковної унії до своїх храмів. ⁴⁹ А саме єп. Винницький отримав від короля дозвіл судити цих людей у Львові. Справа перейшла потім до Люблинського Трибуналу, де внаслідок заходів того ж єпископа виголошено для « страху іншим православним » такий « варварський присуд »: « щоб вони надалі не чинили опору проти унії, покарати їх на смерть ».

Найдовший опір проти введення церковної унії чинили два шляхетські села: Чайковичі та Колбаєвичі. ⁵⁰ Мешкали в них головно ро-

⁴⁵ Шараневич, *Церковная унія*, стор. 17. Пор. про церкви в Стрию: BOSTEL, *Z przeszłości Stryja i starostwa stryjskiego*, « Przewodnik Nauk. i Lit. », Lwów 1886, s. 714; *Słownik Geogr.*, XI, s. 430, « Stryj »; Antoni PROCHASKA, *Historia miasta Stryja*, Lwów 1926. Dodatki, nr. 12, s. 217.

⁴⁶ *Перем. генер. гр.к. Консисто́рія*, I, стор. 337.

⁴⁷ *Арх. Ю.З. Рос.*, ч. I, т. X, стор. 374.

⁴⁸ ЛАКОТА, *Три синоди*, стор. 24.

⁴⁹ Бантиш-Каменский, як вище, стор. 148, а за ним і Доврянский, *Ист. еп.*, стор. 101, прим. 17, наводять дану відомість, поправляючи назву « містечка Санкова », на « Санока ». Але у Шмурла, *Сборн. докум.*, I, стор. 622, є « Санкова ». *Słownik Geograficzny*, т. X, стор. 295, інформує, що Санків – це присілок у повіті жидачівським.

⁵⁰ Пор. *Słownik Geogr.*, I, стор. 730, « Чайковичі », IV, стор. 272, « Колбаєвичі ». Копія акту порозуміння зі шляхтою у Висоцьку, 10.VII.1694: *Тека Нарушевича*, № 184, стор. 269. Копію цього акту в латинському перекладі переслав взуїт

дини Чайковських, Погорецьких і Дашкевичів. Шляхта з цих сіл зовсім не брала участі в з'їзді в Самборі, що був скликаний 3 квітня 1691 р., з метою введення унії. До того ж пізніше навіть прогнала своїх уніятських священників, які визнавали над собою юрисдикцію єпископа-уніята Винницького. Одночасно шляхта піддалася під владу православного Львівського єпископа Йосифа Шумлянського, та одержала від нього інших православних священників до обслуговування церков.

Виниклі з цього приводу в Перемиській єпархії « свої труднощі », безперечно має на думці єп. Винницький, коли в листі з 30 вересня 1692 р., зверненім до кард. Барберіні, шукаючи його протекції та помочі, дуже жаліється на єп. Шумлянського. А саме жаліється, що « з боку Львівського єпископства є закинуті сіті і принади з ворожою стравою, і його (тобто єп. Винницького) науку та розпорядження нівечать, ку-кіль засівають ». Засмучений тим єп. Винницький, з жалем додає, посилаючись на подібні слова Псаломівця (пс. 41): « і якщо б ворог мій це вчинив, я б стерпів, а він — чоловік одностудний, а навіть провідник мій і повірник мій, котрий, коли ще був у світських стани, приймав солодкі страви; всі бачили, як вдома проходжувався » (тобто Шумлянський уже у світських стани став католиком) і з уваги на це осягнув єпископство, а однак « тепер є в їхніх мешканнях » (тобто станув по боці православних).

Коли, в якому році та місяці, шляхта Чайкович і Колбаєвич прогнала своїх уніятських священників, докладно невідомо. Правдоподібно після закінчення синоду 27 квітня 1693 р., священники в цих селах прилюдно заявили в церквах свої уніятські переконання, напр. через додавання у « Вірую » — « і Сина », та через поминання папи римського. Тоді з приводу унії зашуміло в обох селах. Мешканці цих сіл поставилися вороже до неї і мабуть вислали делегацію до Львівського єпископа Шумлянського з заявою, що не хочуть церковної унії і не бажають бути під владою єпископа-уніята і його священників.

У православного Львівського єпископа шляхта знайшла зрозуміння для своїх домагань і рівночасно отримала обітницю, що він прийме під свою опіку їхні церкви. Коли шляхта усунула своїх уніятських свя-

К.М. Вота до Риму; пор. WELUKYJ, *Acta S.C. Prop. F.*, II, р. 127. Також згадка у ПЕТРУШЕВИЧА, *Свод. літ. 1600-1700*, стор. 241-242. Але після порозуміння у Ви-соцьку, єп. Ін. Винницький уже не скликав нового « синоду до Самбора », як це говориться в нотатці у ПЕТРУШЕВИЧА. Такий з'їзд відбувся ще раніше, в 1691 р. — Крім того див. ANDRUSIAK, *Józef Szumlański*, s. 105; ZARĘSKI, *Jezuici w Polsce*, III, cz. I, s. 313.

щеників, то замість них церкви в Чайковичах і Колбаєвичах перейняли священники православні, яких прислав єп. Шумлянський. Вони прибули з антимирами, ним посвяченими. Загрожувала навіть небезпека, що православний рух пошириться, та що інші шляхетські села підуть за прикладом Чайкович і Колбаєвич і приєднаються до противників єп. Винницького і церковної унії.

Передбачаючи такі невідповідні для себе наслідки, єп. Винницький обдумував відповідні заходи, щоб спаралізувати виниклий опір шляхти, а також, щоб відвернути втручання Львівського єпископа у справи Перемиської єпархії. Церкви в Чайковичах і Колбаєвичах були збудовані під іменням Богоявлення Господнього, і в день 6 січня, за юліянським календарем, відбувався в них відпуст. Єп. Винницький вибрав відпустову урочистість і на цей власне день вислав туди священників-уніятів, які раніше обслуговували згадані церкви. Не йшлося їм тепер ані про перейняття церков, ані про відправлення в них богослужень під час урочистости. Але безперечно така висилка священників-уніятів мала вигляд визивний, бо можна було передбачити, що їхня присутність на богослуженні викличе неспокій.

Так і сталося. Під час відпусту, православні священники у своїх проповідях висмівали церковну унію, а зібраний народ зневажив і потурбував присутніх священників-уніятів. У сутичці брали участь місцеві шляхтичі: Чайковські, Погорецькі та ще інші. В якому році трапився цей випадок у Чайковичах і Колбаєвичах, точно невідомо. Однак на підставі виниклого короткочасного судового процесу в цій справі слід прийняти, що потурбування уніятських священників мало місце в січні 1694 р.

Єп. Інокентій Винницький, як це сам підкреслює, вважав потурбування своїх священників за образу свого авторитету. Через те подав скаргу на шляхту з вищеназваних сіл у Люблинський Трибунал. Тут видано декрет провести слідчий процес у гродьським суді у Львові, проти шляхти і проти її « пастиря », єп. Шумлянського. « Примушені » декретом, тобто побоюючись накладення кари, обвинувачені і шляхта, і єп. Шумлянський, звернулися в цій справі до короля Собеського, шукаючи його захисту. Тоді король у цій справі правдоподібно порозумівся з єп. Винницьким. Належить однак здогадуватися, що таке розтягування процесу було дуже невідповідне для єп. Винницького, бо довготривалий опір чайковицької та колбаєвицької шляхти проти церковної унії кидав тінь і на саме її здійснення в Перемиській єпархії. Виникало теж і побоювання, що православний рух міг поширитися по єпархії.

Внаслідок заходів єп. Винницького та єзуїта Карла Маврікія Воти, як цей про себе і пише, король рішився сам бути посередником у зала-

годженні спору поміж цим єпископом і шляхтою. Маючи це на меті, король призначив комісію.

Дня 10 липня 1694 р. до замку королівського у Висоцьку біля Ярослава прибули отже єпископи: Перемиський Інокентій Винницький, і Львівський Йосиф Шумлянський, та комісари. З'явилися також чотири делегати від шляхти: Костянтин Погорецький, Юрій і Микола Чайковські, та Дашкевич. Їх усіх скликав до Висоцька король Собеський, який на той час і сам сюди прибув.

На такому то скликаному з'їзді, під час спільних нарад, за посередництвом короля і комісарів дійшло до полюбовного порозуміння. Посварені сторони помирилися та прийшли до повної згоди. Єп. Винницький зобов'язався припинити ведений у Люблинським Трибуналі процес. Делегати шляхти, від імені своїх братів, приступили до церковної унії і визнали Винницького своїм єпископом і пастирем. Одночасно зобов'язалися, що не прийматимуть до своїх церков жодних православних священників. Шумлянського, православного єпископа Львівського, який «недозволено» вислав до вищезгаданих сіл своїх священників, комісари зобов'язали, щоб відкликав їх як «незаконних», і взагалі, щоб ніколи не приймав подібних пропозицій. Шумлянський на це все висловив свою згоду. Притім він пообіцяв, що «восени, після воєнного походу і повернення шляхти, скличе (синод) свої (Львівської) єпархії, та піде шляхом єп. Винницького». Про таке рішення Шумлянського, Винницький, повний надії на його об'єднання, повідомив листом від 21 вересня 1694 р., кард. Барберіні.

Таким способом закінчився опір з боку частини шляхти грецького обряду проти церковної унії в Перемиській єпархії. Слідів якогось ще пізнішого опору з боку православних уже не натрапляємо. Тому треба прийняти, що акт згоди, складений єп. Винницький зі шляхтою у Висоцьку 10 липня 1694 р. був запечатанням церковного об'єднання в цій єпархії. Отак і єп. Винницький у письмі до Конгрегації Пропаганди від 22 травня 1696 р. стверджує, що завдяки його зусиллям усі неспокої, які появилися в Перемиській єпархії у зв'язку з введенням унії в Апостольським Престолом, а які «загрожували довготривалістю», «ступнево» вже зникли, та що тепер «у безлічі вірних є одно серце і душа одна».⁵¹

⁵¹ Листи єп. Ін. Винницького до кард. Барберіні, з 30.IX.1692, 21.IX.1694, *Varb. lat.*, 6646, f. 45, 56. *Контр. генер.*, т. 525, л. 42. Здається, незгідний з дійсністю є мотив, який м. ін. наводять оо. Єзуїти в 1701 р., обґрунтовуючи заснування їхнього нового монастиря в Самборі, а саме, що неначебно мав би він бути місійним осередком для «міста і деканату самбірського», щоб «допроводити до св. унії схиз-

Єп. Винницький підраховував, що « ціле єпископство перемиське, об'єднане під його пастирською владою » містить у собі « тридцять один деканат, які охоплюють під собою 1.120 парохій, заселених кількома сотнями тисячів душ і трьома тисячами шляхти ».⁵² Правдоподібно єп. Винницький таку власне кількість деканатів і парохій у Перемиській єпархії мав під своєю владою, поки їх привів до єдності з Католицькою Церквою в 1691-1694 роках. Натомість у своєму листі до Риму з 1699 р. єп. Винницький писав, мабуть трохи переборщуючи, що він приступив « до св. Римської Католицької Церкви зі всіми своїми прихильниками, що їх число доходило до мільйона і більше душ ».

Слід іще додати, що в той час, перед з'їздом у Висоцьку, єп. Винницький чинив на тлі церковної унії подібну « диверсію » у Львівській єпархії, котра належала до єп. Шумлянського, як цей на тлі православ'я в Перемиській. У дружніх відносинах з єп. Винницьким був давніший ревний прихильник православ'я, Андрій Жураковський, галицький війський. Як людина видатніша, « наділена мудрістю, багатством і чеснотою », Жураковський займав різні становища в Руськім воевідстві. Вишенські сеймики в роках 1669-1690, вибирали його на податкові уряди в землях жидачівській і львівській, як на збирача, ревізора, податкового суддю та чопового адміністратора.⁵³ Під час багаторазових зустрічей з єп. Винницьким на сеймиках, Жураковський піддався його намовам і в день Успення Пресв. Богородиці, 15 серпня 1693 р. (мабуть за юліянським календарем), склав католицьке віроісповідання в грецькій обряді.⁵⁴ Заразом у своїх добрах, правдоподібно в Пацикові,⁵⁵ у стрийськiм повіті, заснував василіянський монастир і віддав його під владу Апостольського Престолу. А єп. Винницький вислав до цього монастиря уніятських ченців (« місіонарів » – як пише), хоч та околиця належала до Львівської єпархії. Єп. Винницький з задоволенням підкреслював у листі від 9 вересня 1693 р. до кард. Барберіні, це сподіване « велике і золоте жниво для стодоли великого батька родини, найвищого Архiereя Римського ».

Насувається ще кілька загальніших рефлексій відносно опору в

матиків, які знаходяться там у великій кількості ». WELUKYJ, *Acta S.C. Prop. F.*, II, p. 117.

⁵² WELUKYJ, *Acta*, II, p. 126. *Kontr. gener.*, p. 1699, т. 534, к. 95.

⁵³ *Akta Gr. i Ziemi.*, XXI, ss. 514, 533, 556; XXII, ss. 144, 171, 194, 198, 235.

⁵⁴ *Mon. Ucr. Hist.*, IV, p. 220-221. Лист єп. Ін. Винницького, з Перемишля 9.IX.1693.

⁵⁵ Коссак, *Шематизм*, стор. 159. Заснування цього монастиря відбулося якраз у 1692 р.

Перемиській єпархії проти введення церковної унії. Здається, що важливіші факти опору дійшли до нашого відома. Такий висновок робимо на тій підставі, що відомості про них черпаємо переважно зі звідомлень російських резидентів. Вони ж пильно стежили за ходом подій у цій єпархії та мали там своїх людей — «прихильників», які їх про все повідомляли.

У світлі фактів можна ствердити, що опір православних у Перемиській єпархії проти запровадження церковної унії не мав ширшого обсягу та не охопив ширших кругів населення. З-поміж духовенства ставили опір тільки одиниці; зі шляхти — тільки три села, а загал шляхти через своїх представників на Самбірським з'їзді висловив свою згоду на унійні заміри єп. Винницького. У двох тільки містах — Комарні та Стрию знаходимо опір міщанства проти церковної єдности. Також і в сільських громадах натрапляємо два випадки протестів проти неї, хоч не виключене, що було їх там і більше, але меншого значення і тому не дійшли до нашого відома.

Постараймося ще, наостанку, схарактеризувати заходи, яких уживав єп. Винницький при запровадженні церковної унії в Перемиській єпархії.⁵⁶ Тодішній польський посол у Москві, Юрій Довмонт, у своїх листах до короля Собеського висловлює переконання, що звідомлення російських резидентів із Варшави перебирають всяку міру, коли доносять, що в Речі Посполитій православних «гноблять і до унії примушують силоміць».⁵⁷ На думку Довмонта, до «таких закидів» немає жодної підстави; це — як пише⁵⁸ «голослівні твердження, а більш нічого».

Однак, щоб вирішити питання відносно примушування в Перемиській єпархії до церковної унії чи ні, належить узяти до уваги передусім два етапи в розвитку подій: 1) рішення приступити до церковної унії, винесене під час Самбірського з'їзду, 3 квітня 1691 р., а потім 2) здійснювання унії під час її «оголошення» в єпархії. Безсумнівно, на Самбірським з'їзді ніхто не примушував представників духовенства, шляхти і міщанства підписуватися на супліці до короля в справі церковного об'єднання.

Потім, однак, як визначені делегати Перемиської єпархії подали

⁵⁶ Пор. критичні зауваження Деруги, *Piotr. W. a unici*, стор. 40, прим. 120, про висновки Титова, *Русск. правосл. церков.*, I, стор. 147.

⁵⁷ Бібл. Ягайлонська, *ркп.* 2764, лист від 24.XI.1692. Пор. «Dowmont Jerzy», «*Polski Słownik Biogr.*», V, ss. 353-354.

⁵⁸ Оссол., *ркп.* 405, II, стор. 116, лист від 27.II.1692.

до короля свою заяву, і в основному довершили акт об'єднання з Католицькою Церквою, то можна б припускати, що єп. Винницький у поодиноких випадках робив уже моральний натиск, щоб довести заплановане діло до кінця. Немає однак слідів, щоб він уживав фізичного насилля, напр. наїздів. Виразно можна це доглянути в запровадженні церковної унії у шляхетських селах: Чайковичах і Колбаєвичах. Також щодо випадків у двох вищезгаданих містах належить прийняти, що правдоподібно змагалися там між собою дві партії, які прямували заволодіти для своїх інтересів церквами, ставлячи одночасно і питання православ'я, чи то церковної унії.

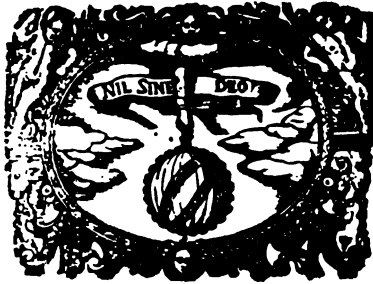
Якщо зробимо, отже, загальні висновки з дотеперішніх досліджень, то немає підстав твердити, що церковну унію в Перемиській єпархії введено насильно. В ході цієї студії можна було доглянути, як обережно, з яким передбачливим підходом і відчуттям дійсної ситуації, з допомогою спільних нарад шляхти і духовенства, роздаровуючи притім щедро і свої гроші, єп. Інокентій Винницький приготував поволі ґрунт для католицької єдності. Із-за його обережності, деякі противники навіть підозрівали його про нещирість у католицьких переконаннях.

Дуже знаменні є слова самого єп. Винницького про власну під цим поглядом поведінку. У вищенаведеном своїм листі до Конгрегації від 22 травня 1696 р. він заявляє, що опір проти об'єднання Перемиської єпархії з Апостольським Престолом зник поволі, внаслідок, як говорить, « лагідности його духа в правлінні ».⁵⁹ Так зрештою характеризує його унійну діяльність, і його рідний брат, пізніший наступник, єп. Юрій, згадуючи про нього, що « лагідним способом » (« *suavi modo* ») в 1691 р. об'єднав Перемиську єпархію з Римською Церквою.⁶⁰

⁵⁹ *Конгр. генер.*, т. 525, к. 42.

⁶⁰ Андрус'як, *Записник*, стор. 181. Неможливо однак входити в дискусію з Титовим, який взагалі характеризує єпископів, що приступили до церковної унії, як людей позбавлених сумління та всякої моральности (*Русск. правосл. церков*, I, стор. 168). Титов за норму оцінки їхньої діяльності ставить лише свою точку зору на питання релігійні, національні та державні.

U S T A W Y
 Rządu Duchownego.
 IN RITHY GRÆCO UNITO,
 DIOECESII PRZEMYSKIEY,
 N A
 Congregacij Soborney
 V C H W A L O N E.

Impressum CRACOVIAE,
 Typis NICOLAI ALEXANDRI SCHEDEL, S. R. M.
 Ordinarij Typographi. Anno Dñi 1694.

« УСТАВИ ДУХОВНОГО РЯДУ »

(Стародрук Бібл. Варшавського Університету)

Розділ VII

ІНОКЕНТІЙ І. ВИННИЦЬКИЙ В УСПІХАХ І « ЛАСКАХ »

Зміст: *Похвали від католиків. – Королівський кандидат на Київську митрополію. – Дерманський і дубенський архимандрит. – Заходи про латинську бенефіцію. – Адміністратор Кам'янецького єпископства.*

Об'єднання Перемиської єпархії з Католицькою Церквою, що його довершив єп. Інокентій Винницький, піднесло високо його ім'я у католицьких сучасників серед різних сфер. Розгляньмо, отже, відгуки сучасників про його особу в приводу доведеної церковної унії. Дуже прихильні голоси, повні захоплення, оточують німбом хвали його постать. Одночасно слід пам'ятати, що таке прихильне відношення впливових католицьких чинників до єп. Винницького обумовлювало підхожі обставини для його пізнішої діяльності як уніяського-католицького єпископа при поширенні церковної унії поза територію Перемиської єпархії. А разом створювало для нього зручну підставу вживати заходів до отримання нових церковних бенефіцій.

Наведемо найперше погляди про нього осіб, що безпосередньо були зв'язані своєю діяльністю з осередком Католицької Церкви — з Римом; а саме театина Аккорсі та єзуїта Воти.¹ Вони власне найбільше інформували римські кола про цього єпископа.

Театин Севастіян Марія Аккорсі, префект Львівської Колегії, у листі з 2 січня 1697 р. до секретаря Конгрегації Августина Фаброні підкреслює, що єп. Винницький «є справді гідний протегування з боку Конгрегації, не лише за свій героїчний акт об'єднання з Католицькою Церквою і за притягнення за собою стільки тисячів душ на дорогу спасіння, але також і за свою ревність і за безупинні труди, щоб очистити, підтримати і збільшити у своїй дієцезії те, що відноситься до добра душ».

¹ SZERTYCKYJ, *Mon. Ucr. Hist.*, IV, pp. 239-240; Шмурло, *Сборник докум.*, стор. 38; DERUGA, *Bp J. Szumlański*, s. II. – Письмо до Воти: WELUCKYJ, *Litterae S.C. Prof. F.*, II, p. 206.

Притім Аккорсі заохочує секретаря Конгрегації, щоб при відповідній нагоді протегував цьому достойникові. Він « заслужує на відзначення, а це стане заохоченням для православних приєднатися до Католицької Церкви ».

Також і єзуїт, Карло Маврикій Вота, довірена особа короля Собоєського, у своєму листі до Риму відзначає, що єп. Винницький « розвивас невтомну діяльність, проводить реформу священників і прелатів, виголюше проповіді, засновує семінарії, і т.д. ». Тому Вота « сподівається, що Рим буде з нього задоволений ».

І дійсно римські кола, поінформовані звідомленнями своїх людей, були задоволені з католицької діяльності цього єпископа. Отак секретар Конгрегації Едвард Чибо, в своєму листі до того ж єзуїта від 9 квітня 1695 р., з незвичайною радістю висловлюється про « велику ревність », з якою єп. Винницький так старанно дбає про « викінчення » свого діла.

Папський нунцій у Варшаві, Андрій Сантакоче, пересвідчившись про щире і консеквентне здійснення єп. Винницьким церковної унії в Перемиській єпархії, вибрав його посередником у переговорах, які мали на меті умовити і Львівського єпископа Шумлянського до відвертого визнання церковної унії. В порозумінні з нунціятурою, з таким саме заміром єп. Винницький приїжджав кілька разів до Шумлянського в перших місяцях 1695 р. На ці свої подорожі єп. Винницький витрачав значні суми, одначе, як згадує, « даремно напружувався, тому що спосіб мислення єп. Шумлянського зважав не на душі, а на гідності ». На думку єп. Винницького,² Шумлянський, що « від стільки років не брав собі до серця справ Бога, ані вимог нунціятури і Речі Посполитої, підняв на сміх і ці зусилля та витрати » єп. Винницького.

Також і в уніяєських колах високо цінено приступлення єп. Винницького до церковної єдності. Незважаючи на зимову пору і на « велику віддадь », прибув він з Перемишля до Гродна, де від 9 січня до 11 лютого 1692 р., відбувався звичайний сейм. А прибув він туди, як відзначає у своєму листі, писаному саме з Гродна, 21 лютого 1693 р.,³ до кард. Барберіні, — не лише, щоб на сеймі пильнувати « справ Перемиського єпископства », але також, щоб виконати « умову, поставлену йому Конгрегацією — асистувати при боці Київського митрополита » Жоховського. Митрополит прийняв єп. Винницького, за його словами,

² Письма єп. Ін. Винницького до Риму, з монастиря св. Спаса, 25.III.1695: *Mon. Ucr. Hist.*, IV, р. 234; від 22.V.1696: АПФ, *Конґр. генер.*, т. 525, л. 42. Пор. ANDRUSIAK, *Józef Szumlański*, s. 108.

³ *Barb. lat.*, 6646, f. 53. SEREDYŃSKI, *Ostatnie ks. Stebelskiego prace*, s. 62; WELYKIJ, *Epistolae Metr. Kіov.*, III, р. 163; *Арх. перем. гр.к. кап.*, тека р. 1693, V.

« по-батьківськи ». У своїй промові, виголошеній у Гродні під час сейму, в церкві соборній, на урочистій Літургії, у присутності короля Собеського, митр. Жоховський гарячими словами « вшанував » єп. Винницького, тоді присутнього на Літургії. Митрополит відзначив йому вирішну роль у приведенні Перемиської єпархії до церковної єдності. Одночасно десь тоді, митр. Жоховський, письмом із Гродна 16 лютого 1693 р., передав єп. Винницькому також і папські привілеї, т.зв. « *quinquennialia* », які звичайно надавано єпископам — ординаріям що п'ять років.

Зо свого боку єп. Винницький, згідно зрештою з вимаганнями Риму, лояльно « визнавав Київського митрополита своїм зверхником », як Жоховського, так його наступника — Льва Заленського.

Визнати Київського уніятського митрополита і прийняти від нього єпископські свячення намовляв у 1696 р. єп. Винницький і православного номіната на Луцьке єпископство, Діонісія Дмитра Жабокрицького,⁴ проти якого свячень православна єрархія висувала застереження через те, що у молодих роках був він одружений з вдовою. Номінат Жабокрицький, хоч і похвалював думку єп. Винницького, але все-таки і далі хитався в своїх постановах. Однак єп. Винницький запевняв Конгрегацію, що зі свого боку, « оскільки його скромність і католицька любов до св. Унії та Апостольського Престолу запалює », то « не перестав, і не перестане стукати до дверей серця » Луцького номіната, щоб об'єднався з Католицькою Церквою.

Серед шляхетської верхівки, єп. Винницький, унаслідок приведення Перемиської єпархії до церковної унії, здобув також велику популярність. Отож сеймики шляхти з Руського воєводства,⁵ що збиралися у Вишні, як ще за його життя — в рр. 1693 і 1699, так і вже після його смерті, — в 1702 і 1712 р., висловлюють йому з приводу унії велику похвалу. Отак сеймик, що відбувся 10 листопада 1693 р., називає діло Перемиського владики « геройським і заслуженим перед Богом подвигом ». Заразом той же сеймик рекомендує особу єп. Винницького королеві, та зобов'язує своїх послів постаратися, як про справу слушну, щоб давні сеймикові ухвали та папські булли, які відносяться до вільностей уніятського духовенства, відновлено та виконано. Сеймик одночасно заявляє, що, висуваючи це своє вимагання, має на меті заохотити ще інші єпархії до церковної унії. А сеймик, що відбувся 1 червня

⁴ Відомості про намовлювання Луцького номіната Д. Жабокрицького є в листах єп. Ін. Винницького, як вище. Про клопоти Жабокрицького, пор. DERUGA, *Piotr W. a unicy*, s. 21.

⁵ *Akta Gr. i Ziemi*, ss. 269, 340, 382, 502.

1699 р., поручає королеві особу єп. Винницького, як гідну обдаровання доходами з якогось вільного латинського абатства чи єпископства.

Дуже велику прихильність знайшов єп. Винницький передусім у короля Собеського. Король, висловлюючи подяку кардиналам Конгрегації за віддання цьому єпископові правління над цілою Перемиською єпархією, рівночасно запевняв римські кола про «безпечність і незмінну тривалість довершеної ним унії». Собеський обіцяв кардиналам, що використовуватиме весь свій королівський авторитет, щоб єп. Винницький докладно виконав усі накладені йому вимоги, які відносяться до доброго правління єпархією.⁶

Якої надзвичайної пошани і любови зазнавав Винницький з боку Собеського, можна упевнитися з того, що по смерті Київського уніятського митрополита Жоховського († 26 жовтня 1693 р.), на думку нунція Сантакроче, король наміряв висунути власне згаданого єпископа, як свого кандидата на митрополичу гідність.⁷ За словами нунція (як пише: «io credo»), «уподобання короля є повністю по боці Винницького, який зі схизматика, перед двома роками, став уніятом, і тепер є єпископом Перемишля».

Невідомо, яким способом нунцій сформував собі такий погляд на уподобання Собеського відносно єп. Винницького, а саме, чи нунцій особисто чув похвальні слова від короля про цього єпископа і відчував його готовість зробити Винницького митрополитом, або, можливо, повідомив нунція про таке бажання короля котрийсь достойник, що мав зв'язки з королівським двором, або про такий погляд короля поінформував нунція театин Севастіян Аккорсі, який був у близьких стосунках з королівським двором.

Однак нунцій Сантакроче особисто не погоджувався на кандидатуру єп. Винницького на становище митрополита. У своїм звідомленні до Риму нунцій визнавав, що єп. Винницькому нічого іншого не можна закинути, хіба тільки те, що він свіжий уніят, і що не має він ще спокою від православних. Притім нунцій характеризував цього єпископа, що він «зрештою поводить ся пристойно, виконує чинності церковні з гідністю («con decore»), молиться публично за Вселенського Архієрея, і тепер стосовно виконування свого уряду не залишає нічого до побажання». Однак навіть такі кваліфікації, зрештою потрібні для «висо-

⁶ WELUKYJ, *Acta S.C. Prop. F.*, II, pp. 126-127, з засідання від 31.VIII. 1694.

⁷ *Mon. Ucr. Hist.*, IV, pp. 221-223, звідомлення нунція Сантакроче з Варшави, 17.XI.1693.

кої гідности митрополита Руси», нунцієві не здавалися ще достатні. Тому то нунцій, рівночасно, в своїх письмах до Риму, висловлював погляд, що найкраще підходив би на гідність митрополита Володимирський єпископ, Лев Заленський.

Заразом нунцій Сантакроче загально написав і до короля відносно кваліфікацій особи, відповідної до заміщення митрополичого престолу, але зовсім нічого не згадував про свою негативну думку стосовно єп. Винницького. Бо, як вияснив нунцій у листі до Риму, по-перше не мав він ніякого закиду проти цього єпископа, а по-друге, нунцій ще і тому нічого не писав королеві проти єп. Винницького, бо не хотів «докладати дров до вогню в теперішній кон'юнктурі, та не показувати, немовбито кожному королівському бажанню хочеться робити наперекір».

Зате нунцій Сантакроче, довідавшись про смерть митр. Жоховського, звернувся листом до театина Аккорсі,⁸ «приємного особливо королеві Собеському і головним достойникам його двору». На думку нунція, цьому театинові «не бракувало ані ревности, ані розсудливости», і через те доручив йому, як має повести справу в даному випадку, а саме щоб «негайно вирушив на королівський двір і був його супутником у подорожі по королівських добрах». Аккорсі мав «пильнувати всіми можливими засобами, щоб заміщення митрополичого престолу стало відповідне та згідне з потребою». Належить здогадуватися, що у листі нунція до театина Аккорсі містилися також його критичні, вищенаведені, застереження відносно кандидатури єп. Винницького на становище Київського митрополита.

Безперечно Аккорсі виконав дане собі доручення, і поїхав на місце перебування королівського двору. Згідно отже з інструкцією нунція, порушував він перед королем і його достойниками питання про призначення нової особи на становище митрополита. А притім Аккорсі поширив погляд про невідповідність кандидатури єп. Винницького на це становище, хоч особисто Аккорсі, як видно з його пізнішого (з 1697 р.) листа, мав високе уявлення про католицькі заслуги і високі моральні прикмети єп. Винницького.

Пrawdopodobно внаслідок вищезгаданого нунцієвого листа і розмов з театином Аккорсі, король Собеський згодом занехав свій намір висунути єп. Винницького на гідність митрополита, а прихилився до кандидатури Володимирського єпископа, Льва Заленського. Маємо відомість у сучасному щоденнику магнатського резидента на королівському

⁸ Про театина Севастіяна Аккорсі, пор. ANDRUSIAK, *Józef Szumlański*, s. 115.

дворі, з дня 8 листопада 1693 р.,⁹ що вже тоді Собеський схилився віддати митрополію Заленському як прототроніві (намісникові) Київської митрополії, який і перейняв тимчасову її адміністрацію.

Порівнюючи вищенаведені відомості з листа нунція Сантакоче і з записок сучасного щоденника, можна прийняти, що Собеський у перших днях по смерті митр. Жоховського дійсно виявив замір піднести єп. Винницького до гідності митрополита, а тільки згодом, під впливом письма нунція і намови театина Аккорсі, схилився на бік єп. Заленського.

Все-таки вищенаведений, хоч і неприхильний, погляд нунція на митрополічу кандидатуру єп. Винницького, дає нам дуже цінні відомості до його характеристики, як зразкового, католицько-уніятського єпископа, на якого поведінці навіть критичне око папського нунція не знаходило нічого гідного догани.

Зрештою і сам єп. Винницький дня 19 листопада 1693 р. особисто був у Собеського в Жовкві, і напевно вів із ним розмову також і про заміщення уніятської митрополії. Але про зміст цих розмов нам нічого невідомо.

Собеський ще навіть досить довго, аж півтора року відтягав номінацію митрополита, так що в Римі кардинали розмірковували про причини такого зволікання. А можливо, що король у той час брав до уваги і кандидатуру на митрополита — особу тайного уніята, Львівського єпископа Шумлянського, як адміністратора православної Київської митрополії. Шумлянський незабаром по смерті митр. Жоховського, 5 листопада 1693 р., також відвідав Собеського, і можливо переговорював з ним у цих справах.

Як свого кандидата на Київську митрополію, Собеський таки поставив Володимирського єпископа Заленського. Обрання митрополита відбулося у Варшаві, 7 березня 1695 р., в каплиці Преч. Діви Марії, колегіяльного костела св. Івана Хрестителя. Делегатами Апостольського Престолу при обранні митрополита призначено єпископів: Познанського Станіслава Витвіцького, та Ліфляндського Миколая Поплавського.

На виборах митрополита з уніятських єпископів були особисто присутні лише два: Володимирський, тобто сам кандидат на митрополита, Заленський, і Пинський Антонін Жовківський. Інші ж уніятські єпископи прислали тільки листи, в яких віддавали свої голоси на єп. Заленського.

⁹ WOLIŃSKI-SARNECKI, *Pamiętniki z czasów Jana Sobieskiego*, ss. 53-54, 56-57, 61, 203-204; WELUKYJ, *Acta*, II, p. 128, акт від 5.X.1694. ПЕТРУШЕВИЧ, *Дополн. к Свод. лит. 1600-1700*, подає дату елекції митрополита — 3.III.1695.

Також і єп. Винницького нунціатура закликала на вибори, однак він сам не прибув, але уповноважив Пинського єпископа Жовківського заступити його при обранні. Єп. Винницький у своїм листі, який прочитано перед голосуванням, погоджувався теж на обрання Заленського митрополитом, але «особливо з тією умовою, щоб (Заленський) відмовився від владництва Володимирського, тому що там потреба окремого пастиря». Іншими словами, вимагав Винницький, щоб Заленський, ставши Київським митрополитом, зрікся Володимирського єпископства. Заленський згодився на поставлену умову, і таким способом однозгідно вибрано його Київським митрополитом.

Свою відсутність при обранні митрополита єп. Винницький виправдував у листі до кардиналів Конгрегації¹⁰ тим, що найперше через дворазовий виїзд з доручення нунціатури до Львівського єпископа Шумлянського, спізнився зі своєю подорожжю на елекцію митрополита, а потім, під кінець лютого 1695 р., одержавши відомість про напад татар на Львів і околицю, був змушений завернути вже з дороги, щоб у фортеці (Валяві?) захищати власне майно.

В тому ж письмі до кардиналів єп. Винницький висловлює своє задоволення з обрання Заленського митрополитом, і сподівається, що стане він «світільником у Церкві Божій, якщо з повноти благословенств і ласк своїх Святих Апостольський Престіл постачить йому оливи». Притім єп. Винницький заявив свою думку відносно гідності прототронія, до якого належить «бути заступником митрополита». Ця гідність, від часів єп. Іпатія Потія, співтворця Берестейської Унії, була постійно зв'язана з Володимирським владництвом. Але єп. Винницький побоюється, щоб гідність прототронія, за обранням єп. Заленського митрополитом, зовсім не занепала. Через те зменшилася б кількість «прелатів», а яких якнайбільше потреба для успішного поширення церковної унії. Таке побажання дуже характерне для єп. Винницького як людини своєї епохи, яка гідностям надавала великого значення в суспільному житті.

Після свого об'єднання з Католицькою Церквою, єп. Винницький, користуючись великою прихильністю впливових католицьких кругів, бажав одержати дохідну архимандрію в Дубні та Дермані на Волині. З дубенською архимандрією був сполучений і монастир св. Хреста,

¹⁰ Письмо єп. Іп. Винницького, 25.III.1695. *Mon. Ucr. Hist.*, IV, pp. 233-234. – Про передачу свого голосу пише неясно: «Vocatus quidem ego fui ad actum electionis a sacra nuntiatura, cum apposita tamen libera optione, obstante aliqua legalitate in scripto mei suffragii transmittendi, uti et factum est».

так що від того часу, коли в 1670 р. архимандритом став Кипріян Жоховський, пізніший Київський митрополит, « всі ці три монастирі в управі одного архимандрита залишались безперервно ». ¹¹ Жоховський до своєї смерті († 26 жовтня 1693 р.) титулувався « дерманським і дубенським архимандритом ». ¹² З Перемиських уніятських єпископів перед Жоховським були дерманськими архимандритами: Прокопій Хмільвський – від 1659 р., та Антоній Терлецький – від 1664 р.

Безперечно, покликуючись на цих своїх попередників-Перемиських уніятських єпископів, Винницький зараз по смерті митр. Жоховського розпочав заходи, щоб здобути для себе дерманську та дубенську архимандрію.

Насамперед здобув собі прихильність короля Собеського та королеви Марії-Казимири. Слід вяснити, що патронат над дерманською і дубенською архимандрією належав до родини кн. Острозьких. Одначе в тому часі спадкове право до маєтків по цій родині не було остаточно вирішене. До маєтків по Острозьких претендував м.ін. коронний придворний маршал Йосиф Карло Любомірський і його дружина Теофіля-Людовика. Щоб здобути собі їх ласку до надання цієї архимандрії, єп. Винницький постарався у Собеського про рекомендаційний лист, датований 19 листопада 1693 р., до коронного маршала Любомірського, а також у королеви Марії-Казимири, – до дружини Любомірського, Теофілі-Людовики. ¹³

Тому що до спадщини по кн. Острозьких висував свої права і великий коронний гетьман Станислав Яблоновський, то і в нього єп. Винницький постарався про такого ж рекомендаційного листа до нунція Андрія Сантакоче. Яблоновський, отже, письмом зі Львова, з дня 22 грудня 1693 р., ¹⁴ покликуючись на своє право патронату до архимандрії дерманської і дубенської по князях Острозьких, рекомендує нунцієві єп. Винницького на згадану бенефіцію. Притім гетьман підкреслює, що цього єпископа, « дуже заслуженого в Речі Посполитій і визначного великими чеснотами й побожністю », представляє на дерманську архимандрію головно за « його ревність, що її показав у приведенні Перемиської єпархії до церковної унії ».

Незважаючи на таку високу протекцію короля, королеви та Ябло-

¹¹ SEREDYŃSKI, *op. cit.*, ss. 95-96.

¹² Так напр. підписався на уповноваженнях, даних єп. Ін. Винницькому, 16.II. 1693. *Арх. перем. гр.к. кап.*, тека р. 1693, V.

¹³ WOLIŃSKI-SARNECKI, *Pamiętniki*, стор. 61. У зам. 170, замість імені єп. Інокентія, неправильно вяснено, що це був « Юрій Винницький ».

¹⁴ *Арх. перем. гр.к. кап.*, Документи, тека 1.

новського, єп. Винницькому не пощастило дістати цю бенефіцію, хоч він уже і тоді вживав титулу дерманського та дубенського архимандрита.¹⁵ Головними противниками єп. Винницького і претендентами до цієї архимандрії були передусім митр. Лев Заленський і Пинський єпископ Антонін Жовківський, що не допускали його до неї.

Право пропонування кандидатів на архимандрії належало до Київського митрополита.¹⁶ Після смерти митр. Жоховського, адміністратором митрополії, а згодом і митрополитом, став Володимирський єпископ Лев Заленський, що також, як і його попередник Жоховський бажав володіти дерманською і дубенською архимандрією, і фактично нею управляв мабуть до 1696 р., а може навіть і до 1699 р.

Крім того головним претендентом до цієї архимандрії був передусім Пинський єпископ Антонін Жовківський, якого піддержував і сам митр. Заленський. Відомо, що на акті елекції цього митрополита, 7 березня 1695 р., Жовківський підписався як «номінат дерманський»,¹⁷ а через рік пізніше, 1 серпня 1696 р. одержав рекомендаційного листа на згадану архимандрію від Теофілі-Людовіки кн. на Острозі Любомірської.¹⁸ Можливо, що митр. Заленський навіть ввів Жовківського у володіння цією архимандрією.¹⁹

З приводу таких суперницьтв до дубенської і дерманської архимандрії, без сумніву на прохання єп. Винницького, театин Севастіян Аккорсі, префект Колегії у Львові, листом від 2 січня 1697 р. писав у його справі до кард. Карла Барберіні, і поручав його протекції. А саме Аккорсі підкреслював, що добре знає його як єпископа, і стверджує, що він відзначається «добрістю і великим благотворним прикладом». Єп. Винницький «дійсно заслуговує на протекцію з боку Конгрегації не лише за геройський подвиг, який він зробив, об'єднавшись з Католицькою Церквою, і через те притягнув стільки тисячів душ на шлях спасіння, але також і за ревність, яку виявляє, і за повсякчасні труди, які несе при очищуванні, закріплюванні та збільшуванні у своїй дієцезії того, що стосується добра їхніх душ».

¹⁵ Так підписаний на привілею, виданім 11.V.1694, на церкву в Нагуєвичах біля Дрогобича. *Арх. перем. гр.к. кап.*, мішок 1, тека 1; також — в акті, яким 23.II. 1695 в перемиськім городі єп. Інокентій скаржить шляхтича Голинського про повернення грошей; *там же*, тека р. 1695, V.

¹⁶ WOJNAR, *De regimine Basilianorum*, р. 167; WIEŃKOWSKI, *Organizacja Kościoła Wsch.*, s. 872.

¹⁷ ПЕТРУШЕВИЧ, *Свод. лит.*, 1600-1700, стор. 742.

¹⁸ SEREDUŃSKI, *op. cit.*, s. 95.

¹⁹ ПЕТРУШЕВИЧ, *як вище*, стор. 677; *Археогр. Сборник*, XII, с. 143.

Але додає Аккорсі, що на єп. Винницького дивляться « заздрісним оком » (« è invidiato ») численні уніятські духовні особи грецького обряду, які гадають, що лише вони є призначені до гідностей і церковних бенефіцій.²⁰

Не знаємо докладніше про всі заходи, яких ужив єп. Винницький намагаючись увійти у володіння дубенською і дерманською архимандрією. В цьому напрямі мабуть клопотався він, навіть успішно, в нунціатурі, за посередництвом вищезгаданого театина Аккорсі. Новий (від 3 березня 1696 р.) нунцій Іван Антоній Давія був під цим оглядом прихильний єп. Винницькому так, що навіть видав йому рекомендаційного листа.

В кожному разі єп. Винницький почував себе настільки уgruntованим у праві, що, покликуючись на рекомендації Любомірських і нунція, письмом від 29 березня 1697 р. призначив василіянина Германа Корчинського своїм уповноваженим у всіх справах, що стосувалися до вищезгаданих архимандрій, а передусім щодо введення його, єп. Винницького, у володіння ними.²¹ Корчинський мав, отже, від імені єп. Винницького пред'явити Київському митрополитові й Володимирському єпископові Заленському рекомендаційні листи від коронного маршала Йосифа Карла Любомірського та його дружини Теофілі-Людовики, а також від нунція Давії. Притім Корчинський від імені єп. Винницького мав, у присутності митр. Заленського, скласти католицьке віроісповідання та присягу послуху апостольському нунцієві, і що не буде продавати ніяких дібр, які належать до цих архимандрій, а втрачені буде старатися їй привернути. Вкінці, Корчинський мав одержати від митр. Заленського документ надання бенефіції для єп. Винницького та від його імені перейняти її в посідання.

З ходу дальших випадків видно, що в справі перейняття дерманської та дубенської архимандрії, єп. Винницький натрапив на якісь перешкоди, правдоподібно знову з боку Антоніна Жовківського який ніяк не хотів відступити від своїх претенсій. А, здається, що Жовківського і надалі підтримував митр. Заленський.²²

Жовківський з усіх сил намагався одержати дубенсько-дерманську архимандрію і навіть постарався для себе про рекомендаційний лист у коляторки Теофілі-Людовики Любомірської, виданий нею 1 серпня 1696

²⁰ *Mon. Ucr. Hist.*, IV, pp. 239-240.

²¹ *Арх. перем. гр.к. кап.*, тека р. 1697, V.

²² Петрушевич, як вище, стор. 678. — Щодо апеляції єп. А. Жовківського до нунціатури: *WELUKYJ, Litterae S.C. Prof. F.*, II, pp. 218-219.

р. Із-за його непоступливості, єп. Винницький подав на нього скаргу до суду нунціатури. Нунцій Давія закликав отже єп. Жовківського прийти у визначенім реченці перед свій трибунал. Коли ж Жовківський у свій час не прибув, нунцій видав осудливий декрет за його неприбуття. Тоді від присуду нунція єп. Жовківський подав апеляцію до Конгрегації і боронився тим, що внаслідок обгрунтованої перешкоди не мав змоги прийти у визначенім реченці і з'ясувати нунцієві свої справи. Тому письмом від 14 грудня 1697 р. кардинали доручили нунціатурі припинити діяння присуду аж до перевірення виправдання, що його наводив єп. Жовківський.

Справа дубенсько-дерманської архимандрії затягнулася ще на один рік, поки нунцій Давія декретом від 14 січня 1699 р. остаточно присудив її єп. Винницькому. А він, одержавши її по таких довгих заходах і клопотах, віддав її монастирські добра в адміністрацію Олександрові Дрогомірові.²³ Був це однак останній рік життя єп. Інокентія і він уже не мав можливості користуватися великими доходами архимандрії.

Крім довголітніх заходів про дубенську і дерманську архимандрію, єп. Винницький доклав ще зусиль, щоб збільшити свої доходи за допомогою якоїсь латинської бенефіції. Зрештою його задум у цій справі не був новизною, бо ще в 1672 р., Перемиський уніятський єпископ Іван Малаховський подав до Конгрегації просьбу, щоб віддано йому у користування якусь бенефіцію латинського обряду, але на його просьбу дано відмовну відповідь.²⁴ Крім того з'їзд у Самборі, що відбувся 3 квітня 1691 р. при співучасті єп. Винницького, перед його приступленням до унії, звернувся до Собеського, м.ін., з проською, щоб шляхті грецького обряду, яка переходить на латинський, не чинено труднощів щодо отримування латинських бенефіцій, до чого король у даному «Респонсі» поставився прихильно. Але тепер єп. Винницький ужив заходів, щоб одержати латинську бенефіцію для себе, як єпископа грецького обряду.

Для своїх сміливих планів єп. Винницький здобув собі прихильність кн. Єроніма Любомірського, великого коронного підскарбія, і підмовив його, щоб порекомендував його нунцієві Давія. Любомірський погодився на таке посередництво. Мабуть керувався він у цьому випадку якщо не особистою приязню до єп. Винницького, то увагою на суспільно-політичні обставини. А саме Любомірський правдоподібно бажав, щоб зробивши таку послугу, через особу Перемиського владики

²³ Згадка у протесті з 12.III.1700, в городі луцькім василіянина Єроніма Білякевича проти Дрогомира. *Арх. Ю.З. Рос.*, ч. I, т. X, с. 130.

²⁴ WELUKYJ, *Litterae*, II, pp. 89-90.

закріпити собі вплив на українську шляхту Перемиської землі. Відомо, що Любомірський «Малопольщею і Руссю тряс»²⁵ на сеймиках, а єп. Винницький, як і свідчить про нього примає кард. Михайло Радзєйовський, користувався великою повагою серед шляхти.

Любомірський, при нагоді своєї візити у нунція Давія, рекомендував йому, а через нього секретареві папської держави, кард. Фабрицієві Спада, — особу єп. Винницького. Притім Любомірський дуже вихваляв перед нунцієм любов цього владики до бідних церков свого грецького обряду, його безустанну духову опіку, яку подає своєму народові, та його великі зусилля, щоб привести ще інші єпархії до Римської Церкви. На думку Любомірського, ці власне прикмети чинять єп. Винницького гідним доказів особливої ласкавости з боку Апостольського Престолу. Але лише тоді міг би він здійснити свої найслушніші заміри, якщо б дано йому змогу користуватися також і бенефіціями латинського обряду. Грецькі бенефіції посідають такі незначні фонди, що ледве вистачають на утримання для одного монаха (чи скоріше монашого достойника) з середніми життєвими вимогами.

Після такої пропозиції, нунцій Давія, роздумавши справу, з'ясував Любомірському чималі перешкоди до здійснення такого привілею для єп. Винницького. Однак Любомірський і далі підтримував своє бажання, щоб нунцій за посередництва кард. Спади просив папу призначити для єп. Винницького пенсію при якимсь багатішим, а вакантним абатстві в Короні (тобто в Польщі). В даному випадку папа ще інтерв'ював би своїм авторитетом, щоб визначену пенсію схвалив також і сейм.

Остаточно нунцій Давія поставився прихильно до цієї справи, а у своїм письмі від 22 квітня 1698 р. до кард. Спади²⁶ відзначив, що немає жодної суперечности в тому, щоб єпископ грецького обряду одержував пенсію з латинської бенефіції, але піддає це цілковито до вирішення папі.

На свій лист нунцій Давія одержав відповідь від кард. Спади, що папа Інокентій XII є схильний здійснити поданий проєкт, як тільки трапиться відповідна нагода наділити єп. Винницького якоюсь латинською бенефіцією.

Нунцій, письмом з 1 липня повідомляє Рим, що вже говорив у справах єп. Винницького з Любомірським. Цей однак у тому часі не знаходив вільної бенефіції, з якої можна б визначити єп. Винницькому пенсію, як лише абатство цистерсів у Могілі біля Кракова. Але справа

²⁵ PIWARSKI, *Hieronim Lubomirski*, s. 58.

²⁶ Шмурло, *Сборник докум.*, I, стор. 367, 371, 383, 397.

надання цієї бенефіції дуже ускладнена, бо король Август II призначив на це абатство Краківського єпископа-помічника, Станіслава Шембека, а натомість ченці обрали собі абатом о. Мавра Андрія Добінського.²⁷ Нунцій просить поради у даній справі, бо не орієнтується, як поставиться папа і відносно довершеного ченцями обрання абата, і до королівської номінації на те саме абатство, яке рівночасно було застережене ще і Апостольському Престолові.

А щодо визначення для єп. Винницького частини доходів із якогось вакантного єпископства, то нунцій вважав це за річ досі зовсім небувалу. Латинські єпископи з цього приводу могли б подумати собі, що на майбутнє мусітимуть зі своїх доходів утримувати також і єпископів грецького обряду, а яких вони вважають набагато нижчими від себе, бо не входять до сенату.²⁸

Тимчасом єп. Винницький, упевнившись за посередництвом Любомірського та нунція Давіі щодо своїх можливостей одержати доходи з латинської бенефіції, подбав найперше про те, що вишньський сеймик, 1 червня 1699 р.,²⁹ вклав таке прохання до короля Августа II поміж свої інструкції для послів.

Крім того в половині 1699 р. єп. Винницький звернувся з подібною проською ще до кардиналів Конгрегації³⁰ та за їхнім посередництвом і до папи Інокентія XII і просив призначити йому « деяку допомогу з прибутків вакантних і дохідних абатств у Королівстві Польським ». Своє ж прохання про поміч єп. Інокентій обгрунтував передусім величезними витратами, які зазнав у зв'язку з приведенням до єдності з Католицькою Церквою « всіх своїх прихильників, які числом доходять до мільйона і більше душ ». Щоб підтримати такий « численний » народ у « побожності » (тобто у прихильності до Апостольського Престолу), єп. Винницький був змушений « інколи вісім днів, а часом і – п'ятнадцять » утримувати власним коштом « не раз 500, не раз 600 і більше, а не раз і до 1.000 осіб ». Внаслідок таких великих витрат наступило зубожіння його побатьківських дібр.

Дійсно в тому часі фінансова ситуація єп. Винницького була дуже критична, на що він саме жаліється. Його борги доходили до 30.000 талярів, тобто до 120.000 зл. п. Нічого дивного, що єп. Винницький шу-

²⁷ Hoszowski Konstanty, *Poczet opatów mogińskich*, Kraków 1867, ss. 129-131.

²⁸ Шмурло, *Сборник докум.*, I, стор. 383.

²⁹ *Akta Gr. i Ziem.*, XXII, s. 340.

³⁰ Зміст письма єп. Ін. Винницького: WELUKYJ, *Acta S.C. Prop. F.*, II, p. 155; *Litterae*, II, p. 225, а передусім АПФ, *Конгр. генер.*, p. 1699, т. 524, л. 95-96.

кав способів зарадити своїм грошовим клопотам, в цьому випадку, також і за допомогою якоїсь латинської бенефіції.

Безперечно, коли б єп. Винницький таким способом одержав джерело нових доходів, то частину з них звернув би також і на потреби своєї єпархії. До її дуже пильних потреб належала тоді справа заснування єпархіяльної духовної семінарії. У постановах синоду 27 квітня 1693 р. підкреслюється « велика потреба » для священників посідати « знання вільник наук », і висуває прохання про « збудування семінарії з ласкавости Апостольського Престолу », та про « знайдення способу утримання семінаристів ». ³¹

Також і в 1696 р. єп. Винницький, у своїм меморіалі до Конгрегації ³² між іншими важливими справами єпархії з'ясував потребу « заснувати в цій частині Руси семінарію, в якій можна б виховувати в католицькій релігії священничих синів і шляхетську молодь », і таким способом успішніше розгортати унійну працю.

Прохання єп. Винницького відносно призначення йому доходів з якоїсь латинської бенефіції, кардинали Конгрегації розглянули на засіданні 24 серпня 1699 р. Але справи не вирішили, тільки постановили найперше запитати про думку нунція, якому з цією метою вислано і меморіал єп. Винницького.

Передчасна смерть єп. Інокентія Винницького, що наступила в лютому 1700 р., перервала і його зусилля знайти нові джерела доходів, за допомогою якоїсь латинської бенефіції.

Здається, що вищезгадана рекомендація, яку дав Єронім Любомірський нунцієві Давіі про Інокентія Винницького, значною мірою вплинула також і на кандидатуру цього владики на адміністратора Кам'янецької єпархії.

Дня 26 січня 1699 р. повернулось до Речі Посполитої Поділля з містом Кам'янцем, яке від 1672 р. знаходилось під владою Туреччини. Поділля раніше належало здебільшого до Львівського єпископства, тому виникло питання відносно церковної адміністрації. Цю справу мав однак вирішити паціфікаційний сейм, що зачався у Варшаві, 16 червня 1699 р.

Мабуть сам митр. Лев Заленський спрямував увагу нунція Давіі на пильну потребу, щоб унійська єрархія одержала єпископський престіл у звільненім Кам'янці. Нунцій отже в перших днях сейму пору-

³¹ Лакота, *Три синоди*, стор. 20.

³² Повний текст цього меморіалу єп. Ін. Винницького: АПФ, *Конгр. генер.*, р. 1698, т. 530, л. 274-275. Також зміст меморіалу: WELUKYJ, *Acta*, II, р. 143.

шив у короля Августа II справу церковної унії на Поділлі. Король виявив свою прихильність і обіцяв підтримати там справу унії. А саме заявив, що оскільки б своєю поведінкою не стягав на себе підозріння у введенні новизни, то не був би противний заснуванню уніятського єпископства в Кам'янці. Це єпископство було б незалежне від православних владик: Львівського та Луцького, яким ціла, звільнена тепер околиця колись підлягала.³³

Про згоду короля на уніятське єпископство в Кам'янці, нунцій Давія зараз повідомив великого коронного підскарбія Броніма Любомірського, який теж виявив себе « дуже ревним » оборонцем церковної єдності, обіцяючи від імені своїх приятелів і прихильників на Русі, що вони приймуть кожне рішення, яке король видасть.

Нунцій Давія, 23 червня повідомляючи кард. Спаду про свої розмови з Любомірським, одночасно згадав і про рекомендацію, яку минулого року дав підскарбій стосовно особи Перемиського єпископа Винницького, неначе висував би його на Кам'янецьке владцтво. Тому правдоподібно, що власне Любомірський висунув і підтримував кандидатуру єп. Винницького на це становище.

На сеймі дійсно прийнято ухвалу, що в Кам'янці, як прикордонній фортеці « люди грецької релігії нез'єднані, мешкати не мають ».³⁴ Іншими словами, як виясняє нунцій Давія,³⁵ « греки схизматики не можуть там мати свободи публичних богослужень ».

Сеймова ухвала скасувала, отже, законність прилюдного православного культу в цім місті, і зажаувала вступу до нього православному Йосифові Шумлянському, хоч канонічно Поділля саме йому підлягало. Ухвалу проведено на сеймі головно внаслідок заходів примаса кард. Михайла Радзівовського. Виконання ухвали мали доглянути королівські комісари.

Сейм закінчився 30 липня, але невідомо докладніше, коли король Август II вирішив, хто мав би управляти владцтвом у Кам'янці. Кард. Спада, письмом від 18 липня 1699 р., дав доручення нунцієві Давії, щоб у такій важливій справі знову порозумівся з підскарбієм Любомір-

³³ Шмурло, *Сборник докум.*, I, стор. 592; *Mon. Ucr. Hist.*, IV, pp. 258-259; DERUGA, *Piotr W. a unii*, s. 43.

³⁴ *Vol. leg.*, VI, p. 64; WELUKUJ, *Acta*, II, s. 158; Беднов, *Правосл. церков*, стор. 370; Титов, *Русск. правосл. церков*, I, стор. 128.

³⁵ Нунцій Давія в листах до кард. Спади: 14.VII, 4.VIII, 8.VIII.1699. – Шмурло, *Сборник докум.*, I, стор. 595-599; *Mon. Ucr. Hist.*, IV, pp. 258, 261. Також згадка в листі митр. Л. Заленського до примаса М. Радзівовського від 23.II.1700; Kosowski, *Blaski i cienie unii*, s. 46, przur. 2.

ським.³⁶ Слід отже гадати, що нунцій виконав дане собі доручення і звернувся за радою до Любомірського, а до короля подав прохання створити уніяцьке єпископство в Кам'янці. Однак справа не йшла так легко. Нунцій дня 19 серпня повідомляв вищезгаданого кардинала про нові перешкоди для створення уніяцького єпископства. Оце король не виправдав надій, і за підмогою деяких впливових осіб неначебно підписав привілей для єп. Шумлянського. Нунцій, хоч як старався, не міг однак перевірити цієї відомості, а навіть ще 13 жовтня 1699 р. згадував про привілей, який король мав дати єп. Шумлянському. Очевидно, була це тільки поголоска.

Рівночасно дійшла до нунція Давї вістка, що єп. Винницький одержав номінацію на адміністратора Кам'янецької єпархії.

З ходу дальших випадків слід висновувати, що дійсно десь у половині серпня 1699 р. король Август II видав привілей Перемиському єпископові Винницькому на адміністратора Кам'янецького єпископства.

Але ходили також поголоски, що під час сеймових нарад у Варшаві в липні 1699 р. король Август II мав видати привілей на Кам'янецьке владитство Мелетіві Дорошковському, уніяцькому ліщинському архимандритові.³⁷ Такі чутки про видання привілеїв: Шумлянському, Дорошковському, і врешті Винницькому, правдоподібно вказують на закулісні заходи їхніх прихильників, які підтримували їх кандидатуру в урядових колах. Мабуть, ради страху перед єп. Шумлянським, справу тримано в такій таємниці, що навіть нунцій не мав про це докладніших відомостей.

Коли 22 вересня 1699 р. турецька влада здавала місто Кам'янець королівським комісарам, Львівський єпископ Шумлянський вдерся несподівано зі своєю панцирною хоругвою до фортеці та намагався збройно заволодіти церквами. Але комісари змусили його залишити місто. Рівночасно «при церквах поставлено варту», а нотарі єп. Длужевського їх опечатали, а 25 вересня комісари ще склали протокол³⁸ у справі протизаконної поведінки єп. Шумлянського. У протоколі помістили також і своє прохання до київського вєводи і подільського генерала Мартина Контського, щоб наказав єп. Шумлянському виконувати юрисдикцію в Кам'янці. Притім комісари висловили бажання, щоб Контський віддав катедральну церкву св. Івана Хрестителя уніяцьким священикам, а

³⁶ Шмурло, *Сборник докум.*, I, стор. 595-596, 602, 610; ANDRUSIAK, *Józef Szumlański*, ss. 114-115.

³⁷ Петрушевич, *Свод. літ. 1600-1700*, стор. 262, 683.

³⁸ Друкований в *Арх. Ю.З. Рос.*, т. I, т. IV, стор. 122.

«інші церкви, щоб опечатав, аж до дальшого розпорядження Речі Посполитої». Одночасно єп. Длужевський, порозумівшись ще давніше з єп. Винницьким, «спровадив» від нього до Кам'янця «двох уніятивченців», і тепер десь коло 25 вересня віддав їм катедральну церкву св. Івана Хрестителя.³⁹ Але ще дві інші міські церкви були опечатані до нового рішення Речі Посполитої.

Переїняти від свого імені правління в Кам'янці єп. Винницький призначив двох василіян, мабуть Петронія Камінського та Ходзькевича (мабуть Дометіяна).⁴⁰ Одночасно забезпечив їх «своїм великим коштом» у всі необхідні літургійні речі для кам'янецьких церков, що їх спустошили, відступаючи, турецькі війська. Василіяни, яких єп. Винницький прислав, були це «люди гідні та вчені». Вони управляли Кам'янецькою єпархією мабуть аж до червня 1700 р., коли до церковної унії приступив і сам Львівський владика Йосиф Шумлянський.⁴¹

На єп. Шумлянського ці події, як усунення його від Кам'янецької єпархії, та загроза виникнення судового процесу перед Коронним Трибуналом, із-за протизаконного вторгнення до Кам'янця, а навіть із-за «відступництва від віри», дуже сильно подіяли так, що він вирішив відновити переговори в справі прийняття церковної унії. Свої ж пропозиції подав за посередництва єп. Інокентія Винницького.⁴²

Слід відзначити, що ще в серпні попереднього 1698 р. єп. Винницький відбував у Львові конференцію з Львівським владикою Шумлян-

³⁹ CZERAŃSKI, *Controversiae Orientalis et Occidentalis Ecclesiae*. Твір присвячений єп. Длужевському. В передмові згадується, що цей єпископ «вислав листи до примаєса і Речі Посполитої», і впровадив католицьку унію до церков у Кам'янці. – Відомості містяться головню у Петрушевича, *Свод. літ. 1600-1700*, стор. 389-390, 683-684; Про ці події інформує лист невідомого автора, зо Львова, 27.IX.1699 р. – Також згадка в листі театина С. Аккорсі, 18.XI.1699, до кардиналів Жонґр. Проп.: *Mon. Ucr. Hist.*, IV, р. 269.

⁴⁰ Василіянин Дометіян Ходзькевич (чи Хоткевич) був «звичайним катедральним проповідником» Перемиської катедри і близьким співробітником єп. Ін. Винницького у правлінні Перемиської єпархії. – Щодо Камінського, то в тексті є «Євгенія», але можливо, що це помилка. В нашій студії ми зустрічали вже «Петра – Петронія» Камінського, ігумена монастиря в Колодці біля Сколя. Це мабуть тожжна особа з «Євгенієм», тим більше, що в джерелі підкреслюється його «вченість». Таким «ученим» був безперечно Петроній Камінський, а про «Євгенія» зовсім не згадується в інших джерелах.

⁴¹ Згадка в листі митр. Л. Заленського, від 23.II.1700. Kossowski, *Blaski i cienie unii*, ss. 45-46.

⁴² Шмурло, *Сборник докум.*, I, стор. 611; *Mon. Ucr. Hist.*, IV, pp. 264-265, лист нунція Даві до кард. Спада, з Варшави, 3.XI.1699. – ANDRUSIAK, *Józef Szumlański*, s. 115.

ським,⁴³ у справі його приступлення до церковної єдності. Але тоді переговори не привели єп. Шумлянського до рішення визнати прилюдно над собою зверхність Апостольського Престолу. Тому то єп. Винницький ще в половині липня 1699 р., в письмі до Конгрегації, підкреслював не лише неприхильне відношення єп. Шумлянського до церковної унії, запровадженої в Перемиській єпархії, але навіть і його прямування її там знищити. На думку Винницького, Шумлянський висував претенсії до титулів «єпископа Галицького, Кам'янецького, Брацлавського, Волоського та Молдавського, а послідовно і до титулу митрополита». Тобто, як іншим разом Винницький схарактеризував Шумлянського: шукає він «достойностей, а не душ».

Але під час наради з єп. Винницьким, що відбулася по кам'янецьких подіях, у перших днях листопада 1699 р., єп. Шумлянський, хоч заявляв своє бажання об'єднатися з Католицькою Церквою, то все таки і надалі⁴⁴ висував свої домагання. А саме бажав він передусім, щоб Апостольський Престіл узяв до уваги ті справи єпископів, які узгодили королівські делегати ще в акті порозуміння від 18 березня 1681 р., а потім їх підтвердив і король Собеський.

Нарада кардиналів Конгрегації Пропаганди над унійною заявою єп. Шумлянського відбулася 8 лютого 1700 р.⁴⁵ Але два тижні пізніше єп. Інокентій Винницький закінчив трагічно своє життя, не діждавшись складення католицького віроісповідання Львівським владикою, що сталося незабаром, 6 червня 1700 р.⁴⁶ Однак єп. Винницький брав дуже діяльну участь в приготуванні єп. Йосифа Шумлянського до його церковного об'єднання.

⁴³ *Археогр. Сборник*, XII, стор. 138, згадка в протоколі засідання василіянської капітули в Битені, 25.VIII.1698. Пор. АПФ, *Контр. генер.*, т. 525, л. 42 (лист єп. Ін. Винницького від 22.V.1696), т. 534, л. 95, зміст листа того ж єпископа, писаного в половині 1699 р.

⁴⁴ Письма єп. Шумлянського і театина С. Аккорсі: *Mon. Ucr. Hist.*, IV, pp. 265-270.

⁴⁵ *WELUKYJ, Acta S.C. Prop. F.*, II, pp. 156-160.

⁴⁶ *Mon. Ucr. Hist.*, IV, p. 287, лист єп. Й. Шумлянського з 9.VI.1700 р., після свого складення віроісповідання.

Розділ VIII

СТАРАННЯ ПРО РІВНОПРАВНІСТЬ НОВООБ'ЄДНАНОЇ ЄПАРХІЇ

Зміст: *Впровадження уніятів до міської управи в Перемишлі, Ярославі, Мостиськах і Самборі. — Справа депутата в Короннім Трибуналі. — Заходи про сенаторську гідність для уніятських єпископів.*

Діяльність Перемиського єпископа Інокентія Винницького охоплювала дуже важливу ділянку захисту громадянсько-політичних прав уніятської Церкви грецького обряду в Речі Посполитій. А саме, в зв'язку з довершеним об'єднанням Перемиської єпархії з Католицькою Церквою, прямував він здобути громадянські права для міщан-уніятів, і політичні права для уніятських єпископів.

В акті порозуміння, складенім королівськими делегатами у Варшаві 18 березня 1681 р., перед потайним католицьким віроісповіданням єпископів Шумлянського й Винницького, а опісля 31 березня підтвердженням королем Собеським, було загарантовано особам грецького обряду громадянське зрівняння з людьми латинського обряду,¹ а саме король, згідно з постулятами обох єпископів, визнавав однакові привілеї та права для шляхти й міщан грецького обряду, нарівні з особами латинського обряду. Зокрема король підкреслював, що «головно міщани грецького обряду можуть у містах і містечках — у магістратах засідати, торгівлі всякі провадити та доми на терені міста будувати й набувати».

Таке саме домагання щодо громадянських прав для українського міщанства висував до короля, поміж іншими справами, з'їзд духовенства, шляхти і братств Перемиської єпархії,² що його скликав до Самбора на день 3 квітня 1691 р. єп. Інокентій Винницький, перед своїм явним об'єднанням із Католицькою Церквою. У своїй промові, що її

¹ HARASIEWICZ, *Ann. Eccl. Ruth.*, стор. 468-469.

² *Арх. Ю.З. Рос.*, ч. I, т. X, стор. 369, 372.

єп. Інокентій виголосив під час нарад на цьому з'їзді, підкреслив скривдження « осіб грецької релігії » із-за того, що їх досі, як православних, відсувається в містах « від урядів, торгівель і від самих ремесел ».

В результаті нарад, Самбірський з'їзд зобов'язав своїх послів « за-рекомендувати увазі та ласкавості короля людей грецького обряду, а стану міського, в містах королівських, щоб допущені були назавжди до урядів міських, цехів, торгівель, купувань кам'яниць і домів на ринку, і до всіляких свобод, корисних міщанам обряду римського ». Притім з'їзд висловив бажання, щоб « жодні привілеї і декрети не стояли їм на перешкоді при зрівнянні і виконуванні урядів, поряд із міщанами обряду римського ». Врешті з'їзд прохав короля, щоб таким способом, вирішивши « справу міщан грецького обряду », « своїм авторитетом і декретом », подав це своє рішення до відома « урядам міст ».

На домагання Самбірського з'їзду, Собеський дав відповідь – « Респонс », з дня 19 травня 1691 р. У відповіді окреслював, що « духовенство, шляхта, міщани та простолюття грецького обряду, до тих усіх належати мають свобод і почесей, які-небудь служать людям, які є у вірі римській католицькій ». Зокрема король відзначав, що визнає обряду грецького « в містах, містечках, до всяких почесей і урядів міських здатними нарівні з католиками чинить ».³ Так, отже, король виразно затверджує право уніятів « до всяких почесей і урядів міських ». Але хоч виразними словами не згадує про допущення міщан грецького обряду до цехів, торгівель і набування кам'яниць на ринку, як цього вимагав Самбірський з'їзд, то однак і такі їхні вимагання задовольняє, тому що загально визначає « для міщанства і простолюття обряду грецького » ті « всі » права і « свободи », які « служать людям віри римської католицької ».

Крім вищенаведеної відповіді, даної у « Респонсі », не зустрічається слідів у документах, щоб Собеський своє рішення у справах рівноправності міщан грецького обряду оповіщав окремим письмом, зверненим до поодиноких « урядів міст », як цього просив Самбірський з'їзд.

Слід ще додати, що в 1699 р. була прийнята сеймова ухвала, яка « для заохочення нез'єднаних приступати до унії у святій вірі », оголошувала « людей міського стану, справжніх уніятів, здатними до виконання міських урядів і становищ ». Так, отже, змагання єп. Винницького про рівноправність міщан грецького обряду, об'єднаних з Католицькою Церквою, попередили відносно сеймову ухвалу.

Це також знаменне, що Самбірський з'їзд домагався рівноправно-

³ *Арх. перем. гр.к. кап.*, тека р. 1698, VI.

сти для міщан грецького обряду, які жили в « містах королівських », а зовсім не згадував про таке ж право для них у шляхетських містах. Натомість « Респонс » Собеського і сеймова ухвала з 1699 р. говорять загально про « людей міського стану » грецького обряду, тому їх рішення відносилися і охоплювали не лише королівські міста, але також і шляхетські.

З дальшої діяльності єп. Винницького відомо, що робив він заходи про здобуття громадянських прав для міщан-уніятів у містах: Перемишлі, Ярославі, Мостиськах і Самборі. Були це, крім Ярослава, королівські міста. Головно при розгляданні великих зусиль єп. Винницького про здобуття рівноправности українських міщан у Самборі, показуються прегарні якості його енергійного характеру, котрі посередньо кидають світло на таку ж його діяльність і в інших містах. Розгляньмо за хронологічною чергою події, які сталися в кожному із вищеназваних міст.

У тому ж 1691 році, коли єп. Винницький склав публично католицьке віроісповідання, управа королівського міста Перемишля до вісьмох радних постановила добрати до міської ради одного уніята.⁴ Король Собеський підтвердив прийняту ухвалу з тим застереженням, щоб по смерті цього уніята обрано до ради кого іншого, що також був би грецького обряду. А щодо двох радних, яких обирав народ, король залишав вільний вибір без уваги на обряд особи. Таким способом русини-уніяти, як міщани Перемишля, одержали доступ до міських урядів. Отак у « Метриці хрещених Перемиської Катедральної Парохії », при акті з 11 червня 1703 р., відзначено, що відбулося хрещення « благороднаго младенца Андрея ». Його батьком був славетний пан Петро Панкевич, міщанин перемиський, « на той час бивший райцею ». Також відомо нам, що в 1713 р. « перемиським райцею » був Стефан Правіцький, який раніше, в 1710 р., виконував обов'язки сеньйора « славетного братства катедрн св. Івана і (церкви) Пресв. Трійці ».

Хоч у документах виразно не згадується про те, що єп. Винницький робив заходи про місце для уніятів у міській раді Перемишля, але з подібних випадків у Мостиськах і Самборі належить висновувати, що і в Перемишлі прийняття уніята до складу міської ради відбулося

⁴ ПРОСНАСКА, *Charakterystyka metr. Winnickiego*, стор. 286, зам. 2. Про спосіб обирання членів Міської Ради в Перемишлі, див. *Słownik Geogr.*, IX, стор. 156. Акти Міської Ради з цього часу були нам недоступні, тому не можна було докладніше ці справи дослідити. Про радного з 1713 р., див. « *Акты церкви св. Тройці в Перемишлі, 1586-1764* », стор. 96, 100.

не без інтервенції цього владики. А саме треба здогадуватися, що перемиські міщани-латинники не самохіть дали почин до прийняття уніята до своєї міської ради, бо мабуть не були вони інші від ярославських і самбірських міщан, які довго опиралися доступові уніятів до своїх магістратів. Тому треба прийняти за річ певну, що перед обранням радних міста Перемишля в 1691 р., єп. Винницький подав до відома управи цього міста відносно рішення короля, висловлене в «Респонсі», силою якого міщани грецького обряду мають користати з міських почестей і урядів нарівні з католиками римського обряду. Щойно тоді міська управа рішила добрати радного уніята. Але також треба здогадуватися, що єп. Винницький своїм авторитетом мав вплив також і в королівській канцелярії на затвердження довершеного вибору, як також на видане зобов'язання щодо наступних обрань уніятів.

Після приступлення єп. Винницького до церковної унії в 1691 р. також і в Ярославі тамтешні руські міщани-уніяти почали робити пильні заходи про доступ їхніх представників до міської ради і цехових урядів. З давнішої історії заходів ярославських міщан грецького обряду про міські громадянські права треба згадати про їхні змагання коло 1670 р., щоб здобути старшинські уряди в міських цехах.

Православні русини — мешканці міста Ярослава, незважаючи на свою значну кількість серед місцевого населення, не були зовсім допущені до урядів у магістраті, ані до старшинства в цехах. В Ярославі було багато різних ремісничих цехів, як бондарський, столярський, пекарський, кравецький, кушнірський, шевський, римарський і т.д. Так, напр., є відомість, що в 1629 р. існувало там аж двадцять цехів. Однак не знати, скільки в кожному з цехів було русинів грецького обряду. До старшинських становищ у цехах не допускали русинів місцеві польські міщани латинського обряду, які зосереджували в своїх руках усю владу міську і цехову. З того приводу міські і цехові вибори часто кінчалися кривавими бійками поміж обома сторонами.

Врешті ярославські православні міщани, а головню ремісники, для захисту своїх прав звернулися зі скаргою до Гризельди-Констанції з Замойських княгині Вишневецької, вдови по кн. Яремі Вишневецьким, вєводі руським. Вона, по своїй матері Катерині кн. Острозькій, була співспадкоємницею міста Ярослава.

Гризельда визначила комісію для розглянення скарги руських ярославських ремісників із-за недопущення їх до цехових урядів. Делеговані Гризельдою особи (складу їх не знаємо), в р. 1672 видали в цій справі «комісійний декрет», який вона підтвердила. Декрет постановляв, щоб на майбутнє в Ярославі «старших у цехах встановлювати на зміну, а саме, коли цехмістром є католик, то 'грек', тобто міщанин грецького

обряду, буде заступником цехмістра, і навпаки, коли 'грек' буде цехмістром, то католик — заступником цехмістра». ⁵

Здається, що декрет Гризельди кн. Вишневецької від 1672 р. був виконаний і ремісників-русинів у Ярославі було допущено до старшинства у цехах, але не знати, чи в усіх. Як побачимо, в кушнірському цеху в Ярославі, який у першій половині XVII ст. нараховував 26 осіб, русини кількісно мабуть перевищали поляків-латинників. З початком 1692 р. в тамошнім кушнірським цеху навіть цехмістер і заступник цехмістра правдоподібно були русинами-уніятами.

Треба вяснити, що в сімдесятих і вісімдесятих роках XVII ст. православні міщани в Ярославі майже повністю приступили до церковної унії. Але незважаючи на те, ярославські міщани-латинники не допускали їх і далі до міських урядів. Про таку ситуацію русинів говориться в тексті декрету, виданого 7 січня 1692 р., в якому стверджується, що латинники « часто звикли чинити русинам опір » проти виконання ними міських урядів.

Для успішного здійснення повних громадських прав русинів-міщан Ярослава, велике значення мало складення католицького віроісповідання православним єпископом Перемишльким Винницьким. Він склав його у Варшаві 23 червня 1691 р. В результаті його католицького віровизнання, Собеський, привілеєм, виданим у Ярославі 28 вересня того ж року, передав йому владу і над тією частиною єпархії, що нею досі управляв єп. Малаховський, а через те і над русинами-мешканцями Ярослава.

Єп. Винницький правдоподібно аж два роки пізніше, мабуть у лютому 1693 р., після смерті єп. Малаховського перейняв владу над дотеперішньою уніятською частиною Перемишльської єпархії. Але хоч єп. Винницький під кінець 1691 р. ще не був перейняв духовної управи над містом Ярославом, то однак дуже правдоподібно, що власне, завдяки його посередництву у вельмож, руським міщанам Ярослава вдалось здобути місце для їхнього представника в міському магістраті. Безперечно тому ім'я єп. Винницького згадується в декреті, що стосується

⁵ Запис декрету « зрівняння русинів з поляками », з 7.I.1692, в *Архиві Дієц. обр. лат. в Перемишлі*, книга ч. 871, стор. 597-600; ks. Fr. SIARCZYŃSKI, *Wiadomość hist. i stat. o mieście Jarosławiu*, Львів 1826, стор. 85-86, 98, 105; *Słownik Geogr.*, III, 457; ks. Stanisław ZAŁĘSKI, T.J., *Jezuici w Polsce*, t. IV, Dzieje 153 Kolegiów, cz. I, стор. 168-169; лист єп. Івана Малаховського від 3.VI.1690, в *Архиві конгр. Проп.*, т. 29, стор. 398; про цехмістра кушнірського, Д. Федоровича в Перемишлі в 1671 р., згадується в « Метриці хрещених перемишльської катедральної парохії » (1667-1747), к. 15.

цієї справи. Єп. Малаховський не міг у цій випадку бути посередником, бо король Собеський уже віддав владу над його частиною єпархії єп. Винницькому. А зрештою в діяльності єп. Малаховського взагалі не зустрічається таких заходів про громадянські права руських міщан.

Докладніше невідомі нам ті обставини, серед яких у Ярославі справа доступу русинів до міського самоврядування стала актуальною. Правдоподібно в грудні 1691 р. відбулися там вибори до міської ради. Однак нікого з русинів-уніятів до неї не обрано, внаслідок зорганізованого спротиву міщан-латинників, а саме Антонія Кволек, бургомистра, Альберта Фітинського, Луки Турчинського, Альберта Кволек – райців, а також – вйта Лаврентія Крушевича та «цілого магістрату ярославського».

Мабуть найбільше порушилися цією невдачею члени кушнірського цеху, русини-уніяти. Цей очолювали тоді ярославські міщани: Григорій Ваневич, цехмістер і Альберт Лебединський, заступник цехмістра. Правдоподібно Лебединський був латинником. Вони постановили не поступатися, але доходити своїх громадянських прав. Слід прийняти, що вони шукали поради і посередництва в цій справі у свого нового Перемиського єпископа Винницького. Безсумнівно це він навів їх на думку звернутися до дідичів-співвласників міста Ярослава. Притім єпископ, на просьбу руських міщан, згодився бути посередником у їхній справі у королеви Марії-Казимири Собеської, яка на основі присуду Люблинського Трибуналу, від 8 листопада 1690 р., стала власницею двох частин ярославських дібр. Згодився також бути посередником і у другого співвласника ярославських дібр, Йосифа-Карла, рицаря на Віснічі, Ярославі і Тарнові, Любомірьського, великого коронного коногого.

На прохання єп. Інокентія обоє ці власники визнали громадянські міські права русинів міста Ярослава і визначили своїх делегатів до комісійного судового вирішення справи. Королева призначила делегатом Тому Грондзького, старосту вишенського, а Любомірьський – Андрія Дуніна Карвіцького, нотаря сандомирського.

Визначені судді-делегати прибули до Ярослава. Прикликали вони і переслухали вищеназвані особи: русинів-уніятів з місцевого кушнірського цеху як позовників, а також латинників, членів ярославської ради, проти яких подано позов. Притім переслухали і міського вйта. На завершення своєї чинності судді-делегати видали в Ярославі дня 7 січня 1692 р. декрет у справі «привілеїв так давніх, як і нових, даних позовникам (тобто вищеназваним русинам) і цілому цехові (кушнірському) вельможними власниками міста Ярослава».

В декреті насамперед підкреслюється головну підставу до його ви-

дання, а саме факт приступлення Перемиського владики і « всього народу руського » до церковної унії. В декреті читаємо такі слова: « В цьому славному Королівстві Польщі, у зв'язку з декларацією, яку склав через усну присягу у Варшаві, в катедрі св. Івана, при захованні вимаганих урочистостей, всесвітліший грецького обряду єпископ Перемиський Інокентій Винницький, відносно єдності зі Святою Римською Церквою, вирікаючися схизми, — увесь нарід руський (« *Roxolana gens* ») Перемиської єпархії, Святу Унію зі Святою Римською Церквою вірно прийняв і її тривало і непорушно держить ».

В декреті наголошується мета його видання: « збільшення культу Божого, щоб свята віра зростала і чеснота любови в серцях поміж вірними обох обрядів щораз більше міцніла і це місто, об'єднане як вірою, так і серцями, ставало сильніше назовні і всередині ».

Суд у декреті « заявляє, що жителів ярославських, умом, вірою і духом зі Святою Римською Церквою об'єднаних треба допустити до всяких становищ і урядів міста », і визначає, щоб у міській раді вибрано « поміж радними, одного обряду грецького », а в міській лаві « війт – римський католик, буде мати русина (« *Roxolanum* ») підсудка, або одного лавника ». А відносно « двадцяти мужів », яких щорічно ярославські міщани з-поміж себе вибирали, і які виконували контрольну владу над міською радою та розпоряджали міським маєтком, суд делегатський окреслює, що « поміж цими двадцяти мужами мається вибрати чотирьох » (русинів).

Суд делегатський визначив також і порядок, згідно з яким вони мають займати старшинські становища у цехах міста Ярослав. А саме суд повторив рішення комісійного декрету з 1672 р. Отже на майбутнє мається « старших у цехах встановлювати на зміну, а саме, коли цехмістром є католик, то 'грек' буде заступником цехмістра, і навпаки, коли 'грек' буде цехмістром, то католик – заступником цехмістра ».

В кінці суд наказує, щоб вищезгаданих міських урядників і старших у цехах, не скоріше допускати до виконання своїх урядів, аж складуть присягу відносно « уніятської віри і послуху Святій Римській Церкві ». Додаткова формула присяги має бути для них така: « Бо я є справжній і вірний Святої Римської Віри уніят і всяку схизму, устами і духом і всіми силами моїми осуджую і проклинаю ».

Такою присягою делегати бажали забезпечити заряд міста перед доступом православних міщан до міських і цехових урядів.

Наостанку в декреті відзначено, що це рішення делегатів судово проголошується, і що місто Ярослав і все його громадянство є зобов'язане повністю його виконати та непорушно його додержуватися.

Є підстави думати, що це рішення про « зрівняння Руси з поляками

щодо міських урядів» було виконано. Ще під кінець того самого 1692 року, в Ярославі один русин був не тільки вибраний до міської ради, але став навіть бургомістром. А саме відомо нам, що тоді вибрано радним славетного Якова Манкевича, котрий як «бургомістр ярославський» дня 29 травня 1693 р., для закріплення громадянських прав ярославських русинів, подав до впису в книги міської ради міста Ярослава вищенаведений декрет «вельможних панів делегатів», і що декрет відноситься до справи зайняття міських «урядів і становищ людьми руської віри». Безперечно, такий успішний результат здійснено також і завдяки вмілому посередництву їхнього єпископа, Інокентія Винницького у польських знатностей.

У щоденнику Яна-Станіслава Яблоновського,⁶ волинського воєводи і сина великого коронного гетьмана Станіслава-Яна Яблоновського, під днем 31 липня 1695 р. знаходимо таку нотатку, записану в Мостиськах: «впровадив я уніятів до магістрату. Писав я до кс. канцлера (Денгофа) і єпископа перемиського» (Винницького). Із двох тут наведених фактів: впровадження Яблоновським уніятів до магістрату королівського міста Мостиськ і зараз потім написання листів до єпископів Перемиських: латинського Денгофа, та грецького обряду Винницького, слід зробити висновок, що ці випадки в'язалися з собою. Тому, здається, отаким способом можна відтворити хід події введення мостиських міщан-уніятів до магістрату. Правдоподібно мостиські міщани-русини найперше звернулися до Винницького, як до свого єпископа, зі скаргою, що їх місцеві поляки-латинники не допускають до міських урядів. Єп. Винницький обіцяв їм допомогти, постарався про рекомендаційного листа у канцлера єп. Денгофа, а потім також і від себе написав просьбу до воєводи Яблоновського, як мостиського старости. В результаті таких заходів, Яблоновський в липні 1695 р. впровадив уніятів «до магістрату», про що власне згадує у своїм щоденнику.

Не так легко й успішно вдалося залагодити подібну справу в Самборі, де міщани-латинники чинили довготривалий опір, щоб не допустити представника русинів-уніятів до магістрату.

⁶ Snojetowski Władysław, *Dziennik Jana Stanisława Jabłonowskiego*, , Варшава 1865, стор. 122. В тім же щоденнику Яблоновського, на стор. 173, 31.XII.1695, є така записка: «Владика з п. Лаським і Пепловським були у його милости, які його мирили з Жабокрицьким про єпископію». Хоментовський при слові «владика», подав у зам. 166, вияснення: «Іван Винницький, владика Перемиський». Але мабуть ідеться тут про владика Львівського, Йосифа Шумлянського і про владика Луцького, Діонісія Жабокрицького, на тлі їхніх претенсій до Луцького єпископства. Немає ж слідів, щоб єп. Винницький висував якісь претенсії до цього владичтва.

З давніх-давен у королівському місті Самборі, міщани-русини грецького обряду не одержали повних громадянських прав у магістратському уряді як органі міського самоврядування. Король Жигмонт II Август у привілею з 27 травня 1553 р. «заборонив русинам, які проживали в Самборі, набувати доми в місті, займатися ремеслом і виконувати міські уряди».⁷ Така заборона тривала понад сто років, аж почасти змінив її король Ян Казимир «у спорі бургомістра, радних і громади міста Самбора з нацією руською», саме присудом дня 7 грудня 1660 р. Ян Казимир надавав нації руській «право посідати два доми на ринку, та право старшинства в цехах. Натомість доступ до міських урядів залишався надалі для русинів замкнений».

Ситуація міщан грецького обряду в Самборі змінилася щойно внаслідок церковного об'єднання їхнього єпископа Винницького. Слід згадати, що в з'їзді і нарадах, які відбувалися в Самборі 3 квітня 1691 р. брав участь як делегат самбірських міщан і підписав петицію до короля Собеського Павло Яхнович, «старший брат церкви самбірської».⁸ В «Респонсі» 19 травня того ж року король визначав для «міщан і простолюддя грецького обряду» ті самі права, які належать «людям, що є у вірі римській католицькій», а зокрема міщан «у містах, містечках, до всяких урядів міських, здатними нарівні з католиками чинив».

Спираючись на цих королівських обітницях, самбірські міщани-русини піднесли тепер голову й домагалися їх здійснення в магістраті міста Самбора. Безперечно, наслідком їхніх заходів, король Собеський 14 жовтня 1695 р. видав для них привілей, щоб «уніятів, які були б здатні до урядів як бургомістра, так і радного, приймаю, а також, щоб у цехах цехмістрами бували».⁹

Таке зрівняння самбірських міщан-уніятів у міських правах не подобалося місцевим латинникам, які з тієї причини розпочали протидіяння. Отак, карний суд Перемиської землі, під час безкоролів'я, 29 березня 1697 р. видав рішення, яке «забороняло русинам доступу до урядів» у Самборі. Було воно суперечне з правами, які два роки раніше король Собеський надав для самбірських міщан-уніятів.

В таких обставинах самбірські русини знайшли видатну підтримку до здобуття громадянських прав у свого єпископа Винницького, і новий король Август II потвердив 17 грудня 1697 р. вищезгаданий при-

⁷ DOERFLERÓWNA Anna, *Materiały do historii miasta Sambora (1390-1795)*, Львів 1936, стор. 128, 151.

⁸ *Арх. Ю.З. Рос.*, ч. I, т. X, стор. 375.

⁹ Дату цього привілею подає KUCZEBA, *Samborszczyzna*, I, стор. 435. Текст привілею подає: *Słownik Geogr.*, X, стор. 228, але під р. 1691.

вілей, наданий у 1695 р. королем Собеським, а дня 18 грудня затвердив також і вищенаведений привілей « Респонс », виданий у справі рівноправності уніятів.¹⁰

Однак здійснення рівноправності уніятів натрапило на дальший рішучий опір з боку самбірських міщан-латинників. Безсумнівно, внаслідок їхніх заходів, король Август II дня 27 грудня 1697 р. потвердив самбірським міщанам ряд давніше наданих привілеїв, а між ними і вищезгаданий декрет карного суду Перемиської Землі з березня 1697 р., що забороняв русинам доступу до міських урядів і вони зовсім не думали поступатися перед домаганнями уніятів.

Під час виборів до міської ради в Самборі, що відбулися коло 24 червня 1698 р., члени місцевого магістрату ніяк не хотіли добрати собі радного-уніята, Івана Макулинського. З цієї причини, в городі Перемислі, 27 червня 1698 р., о. Василь Крайницький, катедральний нотар, запротестував і подав скаргу проти цілої управи міста Самбора¹¹ і від імені єпископа Винницького.

У цьому протесті з черги чітко з'ясовується причина поданого єп. Винницьким позову, а саме — взагалі вороже відношення членів самбірського магістрату до « греко-уніятської релігії ». Вони протягом сімох років робили опір королівським декретам і рескриптам, головно ж « Респонсові », і мандатам, виданим королем Августом II,¹² якими підтвердив « Респонс » і наказав усім магістратам і цехам, щоб допускали уніятів на уряди « бургомистра, радного та цехмістра ».

Потім протестація докладніше описує суть останньої провини обвинувачених членів управи міста Самбора, які не зачекали на прибуття комісарів, але « нашвидку, підступно, мало не перед сходом сонця, при малій кількості громадян », відбули міські вибори, і відказалися прийняти до міської ради уніята Івана Макулинського, пропонуваного згідно з правом і звичаєм.¹³

Протестація о. Крайницького чинить також і закид обвинуваченим самбірським міщанам-латинникам, що вони своєю поведінкою підняли на сміх об'єднання єп. Винницького та цілої Перемиської єпархії з Католицькою Церквою, порушили спокій і любов поміж королівськими

¹⁰ KUCZERA, *Samborszczyzna*, I, стор. 435; II, стор. 429.

¹¹ *Арх. перем. гр.к. кан.*, тека р. 1698, I. Текст цього документу буде видрукуваний.

¹² Там же, тека р. 1698, VI. Підтверджені привілеї василіянин Дометіян Хоткевич 14.VI.1698 подав до запису в перемиські городські книги.

¹³ KUCZERA, *Samborszczyzna*, II, стор. 428. Привілеєм від 18.X.1669 король Михайло Вишневецький визначав спосіб вибору міських урядовців.

підданими, і розпалили сварки та незгоду. Притім обвинувачені навіть « образливими словами » прозвали церковну унію.

В кінці скарги о. Крайницький заявив, що його єпископ Винницький, за таку зневагу і ламання прав Греко-уніятської Церкви, буде боронити й доходити справедливости в кожному королівському уряді та суді.

Невідомий є нам дальший хід судового процесу єп. Винницького з управою міста Самбора. Правдоподібно він постановив справу рівноправности самбірських міщан грецького обряду відкласти на найближчий сейм і там одержати ширшу державно-правову підставу для домагань міщан-уніятів. На сеймі, що розпочався у Варшаві 16 червня 1699 р. справ Уніятської Церкви пильнували головно митр. Заленський та єп. Винницький. Вдалося їм для своїх замірів здобути прихильність примаса кард. Радзейовського, а також коронного підскарбія Любомірського. Завдяки їхній підтримці, в першу чергу примаса Радзейовського,¹⁴ проведено на сеймі дві ухвали: одну, що забороняла православним проживати у відібранім від Туреччини Кам'янці, і другу — в справі міщан уніятів.

Сейм зробив декларацію, що « люди міського стану, справжні уніяти, є здатні займати становища і уряди міські »;¹⁵ тому король Август II, привілесм від 28 серпня 1699 р., посилаючись власне на сеймову ухвалу з цього року стосовно рівноправности русинів-уніятів, дозволив покликати до ради міста Самбора, через « вільний вибір і більшість голосів », « не більше з них як чотири особи ».¹⁶ Слід думати, що внаслідок такого королівського рішення, проторовано врешті доступ уніятам до міських урядів у місті Самборі, хоч невідомо ближче, який був дальший хід цієї справи.

Отак зусилля єп. Інокентія Винницького про здобуття повних громадянських прав для самбірських міщан грецького обряду, вимовно свідчать про дуже рухливу його діяльність на цьому полі.

Таким способом архівальні джерела дають нам відомості лише про чотири міста в Перемиській єпархії: Перемишль, Ярослав, Мостиська і Самбір, в яких вдалось впровадити русинів до міського самоуправління. Щодо інших міст цієї єпархії, то у деяких з них, як у Стрию, Дрогобичі, Старім Самборі, Городку, а також у Любачеві та Яворові, ру-

¹⁴ WELUKYJ, A.G., *Acta S.C. de Propaganda Fide*, vol. II, pag. 158, nr. 727, зміст писем театина Аккорсі.

¹⁵ *Voluntina Legum*, VI, pag. 35.

¹⁶ Текст привілею подає: KUCZERA, *Samborszczyzna*, I, стор. 442, зам. 28. Зміст привілею і дату його видання: DOERFLERÓWNA, *Materiały*, стор. 152, nr. 297.

сини, хоч православні, вже віддавна входили до міського управління.¹⁷ Але хоча і були там подекуди (напр. у Комарні) до цього часу ще деякі труднощі, то тепер, після введення церковної унії, успішні результати українських міщан у вищезгаданих чотирьох містах, здійснені при видатній підтримці їхнього владики, закріплювали і в усіх інших містах єпархії міщанські права русинів-українців і усували ставлені їм латинниками-поляками перешкоди.

Успішні досягнення українських міщан, довершені завдяки церковній унії, вказують, що вона в тогочасних політичних обставинах стала подекуди і засобом до здійснення і збільшення суспільних прав руського (українського) народу. У зв'язку з тим, що унія ставала на сторожі його громадянських інтересів, народ Перемиської єпархії глядів на неї прихильним оком, зживався з нею і вона ставалася його владою, рідною, коротко кажучи, народною вірою.¹⁸ Чимала тут заслуга і Перемиського єпископа Винницького, що, привівши до церковної унії народ своєї єпархії, своїм незвичайним авторитетом і пильними заходами став на захист громадянських прав і інтересів українського міщанства.

Тут з'ясуємо ще наполегливі змагання єп. Винницького про досягнення прав для уніятських єпископів: мати свого депутата в Короннім Трибуналі, асистувати при королівській боці, засідати на сеймиках і сеймах, а передусім у сенаті. Слід вяснити, що недопущення уніятських єпископів до сенаторської гідности, всупереч обітниці короля Жигмонта III, даній під час приготувань до Берестейської Унії, поставило їх у Речі Посполитій суспільно та політично на нижчому щаблі від латинських єпископів, які, зрештою, власне з цієї причини уважали їх за нижчих від себе.¹⁹

Руська єрархія посилено прямувала до того, щоб мати свого представника в Короннім Трибуналі, тобто найвищим апеляційним суді, який

¹⁷ У місті Стрию, в 1662 р., русини-українці мали більшість посад у магістраті; пор. *Історія міст і сіл Української РСР. Львівська область*, Київ 1968, стор. 790; у Яворові від 1635 р. – один русин у міській раді (стор. 262-265); також у Старому Самборі русини входили до складу магістрату (стор. 758); однак у Комарні міщани-русини були без участі в міському самоуправлінні (стор. 244).

¹⁸ Таку ж думку висловлює Juliusz BARDACH, *Bractwa cerkiewne na ziemiach ruskich Rzeczypospolitej w XVI-XVII wieku*, «Kwartalnik Historyczny», Warszawa 1967/1, с. 79.

¹⁹ Шмурло, *Сборник докум.*, I, стор. 397, лист нунція Давія до кард. Спада 1. VIII.1698. – Пор. СНОДЫНСКИ, *Kościół Prawosławny a Rzeczpospolita Polska*, сс. 292, 302; WOLIŃSKI, *Polska i Kościół Prawosł.*, с. 83; KUTRZEWA, *Historia Ustroju Polski*, с. 293.

для українських воевідств знаходився у Любліні. У склад Трибуналу входили також і духовні депутати латинського обряду, що їх обирали декотрі Капітули. Судили вони в справах, коли одною зі сторін була особа духовна, засідаючи тоді в складі суду, в кількості рівній світським депутатам.²⁰

Під час переговорів перед Берестейською Унією, руські (тобто українські та білоруські) єпископи домагалися «мати в судах трибунальських двох депутатів з-посеред духовенства грецького обряду, які були б оборонцями їхніх справ і вольностей».²¹ Король Жигмонт III в привілею виданім 2 серпня 1595 р.,²² «дозволяв», щоб єпископи руські «до судів трибунальських, для доглядання духовних справ, висилали з-поміж себе дві особи, як і інші духовні релігії римської». Але владики відносно цієї справи мали ще, «з настоятелями релігії католицької зійтися та порозумітися». Інакше кажучи, справу депутатів до Трибуналу король обумовив згодою польських латинських єпископів.

Все-таки єрархія грецького обряду, навіть по довершенні Берестейської Унії, не висилала своїх депутатів до Трибуналу, але владики й монастирі мусіли виплачувати депутатам латинського обряду «пенсії в Трибуналі».²³ Отак відомо, що напр. єп. Винницький був змушений виручатися депутатами, яких вибирала Перемиська латинська Капітула, і регулярно платити їм щорічну пенсію.

Через те й єпископи: Львівський Шумлянський, і Перемиський Винницький, що вели переговори в березні 1681 р., перед своїм потайним об'єднанням із Католицькою Церквою вимагали «скасування» дотеперішніх «пенсій у Трибуналі, встановлених не без гніту єпископів руських, і вбогих монастирів». «Заради багатьох поважних оглядів» і «кращої охорони церковних прав», Шумлянський і Винницький бажали мати в Трибуналі «своїх депутатів з-поміж єпископів і архимандритів обраних». Притім вони бажали, щоб вибір депутатів відбувався окремо для духовенства коронного — у визначенім місці в Короні, а для духовенства литовського — у Вильні. У своїх вимаганнях ці єпископи не окреслювали докладно кількості депутатів, що їх належало

²⁰ KUTRZEWA, там же, с. 354. Щодо воевідства руського, пор. *Volumina Legum*, V, pag. 40, nr. 47.

²¹ Малиновський, *Грамоти*, «Зоря Гал.», стор. 210; PEŁESZ, *Geschichte d. Union*, I, S. 534; Л. Соневицький, *Укр. єпископат перемиської і холмської єпархії в XV і XVI ст.* «Записки ЧСБВ», II (VIII), 3-4, стор. 366.

²² HARASIEWICZ, *Ann. Eccl. Ruth.*, p. 190.

²³ Пор. *Арх. Ю.З. Рос.*, ч. I, т. IV, стор. 41-42, № 23.

²⁴ ANDRUSIAK, *Józef Szumlański*, s. 75.

вибирати, але безсумнівно мало їх бути щонайменше двох — по одному з Корони та В. Князівства Литовського.

Внаслідок домагань Шумлянського та Винницького, Собеський у статтях порозуміння, узгодженого під час сейму у Варшаві 18 березня, а затвердженого королем 31 березня 1681 р., визнав за « річ слушну », щоб « духовенство обряду грецького в Трибуналах могло мати свого депутата ».²⁵ Але на вимагання цих єпископів щодо двох депутатів, Собеський у вищезгаданім акті порозуміння зобов'язався « своєю королівською повагою », справу « депутата » в Трибуналі для « грецького духовенства » подати під ухвалу « Станів Речі Посполитої » ще мабуть « на тім, що тоді відбувався, сеймі ». Крім того король пообіцяв виступити також і з пропозицією на сеймі про « скасування трибунальської пенсії », що її досі оплачували грецькі владики на користь депутатів латинського обряду.

Якщо порівняємо « дозволення » на представництво в Трибуналі, що його дав руським єпископам Жигмонт III, з такою ж обітницею короля Собеського, то спостерігаємо різниці. При нагоді Берестейської Унії говориться про висилання « двох осіб » до Трибуналу, а в порозумінні від 1681 р., — тільки про одного « депутата », можливо через те, що мав він бути представником у Трибуналі для судових справ щонайбільше двох єпархій: Львівської та Перемиської. Крім того, при Берестейській Унії Жигмонт III обіцяв виконати це домагання з умовою, що єрархія грецького обряду « порозуміється » відносно депутатів у Трибуналі з єрархією латинською, коли натомість Собеський обумовлює справу депутата згодою « Станів Речі Посполитої », тобто сеймовою ухвалою, щодо якої обіцяє виступити з відповідною пропозицією.

Також і Самбірський з'їзд, що відбувся в 1691 р. перед явним приступленням єп. Винницького до церковної унії, поміж своїми постановами загально домагається здійснення « і інших, в порозумінні (з 1681 р.) висловлених пунктів ». Між цими тоді висуненими пунктами, містилася також і справа депутата в Трибуналі.

Зрештою справа депутата і далі не сходила з думки обох єпископів, Шумлянського та Винницького. Передусім під час переговорів із Шумлянським восени 1699 р., перед остаточним його об'єднанням з Католицькою Церквою, дане питання стало дуже актуальне. Стверджує це театин Севастьян Аккорсі. Аккорсі, у своїм письмі до секретаря Конгрегації Фаброні, вияснює, що поміж домаганнями єп. Шумлянського дві справи натрапляють « у декого » на труднощі « майже непереборні »,

²⁵ HARASIEWICZ, як вище, стор. 469; Малиновський, як вище, стор. 219.

а саме — справа місця владик « у сеймі », та справа їхнього « депутата в Трибуналі ».²⁶

Подібно як владики перед Берестейською Унією, так єпископи Шумлянський і Винницький перед своїм приступленням до унії з Католицькою Церквою, бажали одержати для себе надання ряду ще інших прав.

Отак Шумлянський і Винницький у 1681 р. домагалися потвердження і « збереження привілею », виданого Жигмонтом III щодо почту (« асистенції ») при королівській боці. Владики бажали бути « найближчими боку короля поміж прелатами обряду римського ».²⁷ Здається, що стосовне місце привілею короля Жигмонта III, виданого 30 липня 1595 р., а на яке власне покликаються Шумлянський і Винницький, було таке: Жигмонт III обіцяє, що об'єднані владики « завжди будуть мати у нас вільне вухо і приступ, самі через себе, а не через посередництво інших, і будуть у всіх свободах і вольностях, чесності, вшануванні та правах, подібно до тих, які мають особи стану духовного римського ».²⁸

Король Собеський, покликаючись на цей привілей, наданий Жигмонтом III, потверджує його в акті порозуміння від 18 березня 1681 р., « дозволяючи і зберігаючи для духовенства обряду грецького, почесну асистенцію при своїм королівській боці ».²⁹ Здається, що і петиція Самбірського з'їзду до Собеського від 3 квітня 1691 р., бере до уваги, м.ін., і справу « почту – асистенції » грецького духовенства, бо згадує про виконання « привілею короля Жигмонта ».³⁰ Собеський, у данім з цієї нагоди « Респонсі », також і щодо цієї вимоги висловлює загально свою згоду, визначаючи духовенству грецького обряду « вольності, прерогативи та почесні, які-небудь мають люди, що є у вірі римській католицькій ».³¹

Добре висвітлює питання « почту – асистенції » лист Перемиського єпископа Винницького, писаний 23 жовтня 1693 р. до регента коронної канцелярії Щуки.³² Винницький виправдує себе перед ним, що із-за слабого здоров'я не може асистувати та супроводити короля Собеського під час його подорожі по королівських добрах у Руськім воевідстві.

Також і наступник короля Собеського, Август II, привілеєм від 15

²⁶ Лист театина Анкорсі, від 18.XI.1699; SZERTYSCYJ, *Mon. Ucr. Hist.*, IV, p. 272; Зміст письма: WELUKYJ, *Acta S.C. Prop. F.*, II, p. 158.

²⁷ *Арх. Ю.З. Рос.*, ч. I, т. IV, стор. 42; пор. Андрусак, як вище, стор. 75, 89.

²⁸ ГАРАСЕВИЧ, як вище, стор. 187; Малиновський, як вище, стор. 212.

²⁹ ГАРАСЕВИЧ, як вище, стор. 469.

³⁰ *Арх. Ю.З. Рос.*, ч. I, т. X, стор. 374.

³¹ *Арх. перем. гр.к. кап.*, тека р. 1698, VI.

³² Оссол., *ркп.* 407, стор. 421.

червня 1700 р., виданим при нагоді публичного прийняття церковної унії Львівським єпископом Шумлянським, « відновляє » м.ін. привілей Жигмонта III щодо « асистенції прелатів обряду грецького » при королівським боці.³³

Як видно, привілей, даний в Берестейській Унії щодо почесної асистенції уніятських владик при боці польського короля, не залишився тільки мертвою буквою.

Становий устрій Речі Посполитої забезпечував духовенству латинського обряду поважні політичні впливи.³⁴ Як відомо, кожний єпископ-ординарій цього обряду був членом сенату і брав участь у його засіданнях. Але тим самим як сенатор, кожний єпископ міг брати участь не лише в засіданнях шляхетського сеймика даної землі, але також і в засіданнях особистої ради короля, які відбувалися поміж сеймами. Притім єпископи-сенатори мали право промовляти на сеймиках, у сеймі і в сенаті. А промовляючи в сеймі і сенаті в першій черговості, могли звертати дискусію у відповідному напрямі, попереджувати закиди опозиції, і взагалі користати з привілеїв, які дає факт промовляти на початку зборів.

Нічого дивного, що вже від часів Берестейської Унії руська (тобто українська та білоруська) єрархія намагалася здобути для себе також і право вступу та голосу на сеймиках, сеймі і в сенаті, тобто в державних установах, які відігравали величезну роль у політичному житті краю.

Велике значення права для уніятських єпископів входити до цих установ, чітко підкреслює Київський митрополит Йосиф Велямин Рутський у меморіалі, з яким у 1622 р. звертався до Конгрегації Пропанди. Він пише: « Відомо про (руських) владик і митрополита, що їхній політичний авторитет у Речі Посполитій є або дуже незначний, або жодний, тому що вони є виключені з сейму. На нім зовсім не вільно їм виступати зі словом у власній справі та для оборони своєї невинности, навіть тоді, коли їх явно обвинувачують як заколотників, із-за порушення публичного спокою ».

« Хоч уніятські єпископи прибувають на сейми з величезними витратами своїх грошей, і зі шкодою для свого здоров'я, однак засідають на них позаду сенаторів, і то поміж звичайними священиками латин-

³³ Малиновський, як вище, стор. 222.

³⁴ Wł. CZAPLIŃSKI, *Blaski i cienie Kościoła Kat. w Polsce w okresie potryd.* « Odrodzenie i Reformacja », XIV, Warszawa, 1969, s. 9. HARASIEWICZ, *Ann. Eccl. Ruth.*, p. 289. Про значення сенату і сеймиків у різних ділянках політичного життя, пор. « *Polska XVII wieku: Państwo, Społeczeństwo, Kultura* », pod red. Janusza TAZBIRA, ss. 71-73, 76-80, Warszawa 1969.

ського обряду. Приводить це до великого приниження і нехтування їхнього єпископського стану. З цього приводу необ'єднані дуже з них насміхаються і висувають проти них різні закиди, а малодушні зовсім відвертаються від Св. Унії».

«А вважається це за велике щастя, якщо комусь із уніятських духовних осіб дозволять сказати декілька слів на сеймиках шляхти. Через те уніятські єпископи, — або є відсутні на них, щоб їх не ображувано, бо навіть католики не визнають їхнього права до місця на сеймикових нарадах; їхня ж відсутність виходить на зле для церковної унії, бо тоді на сеймиках приймають ухвалу шкідливу для уніятів із-за тієї причини, що немає нікого, хто б їй протидівав. — Або якщо уніятські єпископи бажають мати на сеймиках почесне місце, відповідне до свого стану, то мусять своїми послугами, проханнями, а переважно то й грішми купувати собі таку ласку».

Велике значення визнаної державним правом участі єпископів грецького обряду в сеймикових і сеймових нарадах, належно оцінювали єпископи — творці Берестейської Унії, Володимирський Іпатій Потій, і Луцький Кирило Терлецький. Вони під час переговорів у 1595 р., перед її укладанням, між іншими справами поставили також і домагання, щоб «листи», якими король скликав «на сейми та на сеймики, висилано прямо до руських владик»,³⁵ подібно як «король скликав сенаторів на сейм».

Крім того єпископи Потій і Терлецький виразно вимагали «місця в сенаті, не для своєї будь-якої вигоди, чи амбіції, але з тією метою, щоб вірні, над якими ведуть душпастирство, відносилися до них із тим більшою пошаною, а саме як до тих, що є удостовні такої ж єпископської гідности, як і інші єпископи обряду римського». Перед Берестейською Унією руська єрархія домогалася місця в сенаті для всіх владик, а натомість кн. Костянтин Острозький пропонував у 1583 р., і готовий був дати свою підтримку, щоб «митрополит і владики в Раді і на сеймі місце мали, хоч і не всі».

У відповідь на вимагання руських владик Жигмонт III обіцяв, що «коли об'єднання буде остаточно довершене», то щодо «місця в Раді» — «переговорюватиме на сеймі з панамі Радою і зі станами Речі Посполитої в цьому компетентними, тому що таке рішення належить

³⁵ PEŁEŚZ, *Geschichte d. Union*, I, S. 530, 533; II, S. 14; Малиновський, *Грамоти*, «Зоря Гал.», стор. 201, 203, 213; Гарасевич, *як вище*, стор. 189; KUTRZEWA, *Historia Ustroju Polski*, s. 219; СНОДУНСЬКИЙ, *Kościół Prawosławny*, s. 302. Соневицький, *праця цит.*

до сейму». Все ж таки і після довершення Берестейської Унії не відбулося введення руських владик до сенату.

Майже сто років пізніше, в переговорах, які велися під час сейму у Варшаві в березні 1681 р., єпископи: Львівський Шумлянський, та Перемиський Винницький, у зв'язку зі своїм об'єднанням з Католицькою Церквою, поставили домагання, щоб « на сеймиках мали місце перше по сенаторах, і голос ».³⁶ Крім того домагалися вони місця в сенаті, за яким одержали б право вступу і до сейму.

А при обгрунтовуванні своєї вимоги сенаторської гідності покликувалися на ту обставину, що « добровільно до згоди приступають і до давнього послуху Отцеві Св. повертаються ». Заразом пригадували, що руських єпископів від початків Берестейської Унії « такими численними документами і привілеями запевнювано » про допущення їх до сенату. Адже любов і справжня приязнь, на думку Шумлянського і Винницького, буває тільки між рівними, та необхідно вимагає, щоб вони як єпископи « з духовенством римським у всіх прерогативах зрівнялися і через те в сенаті залишалися ». Притім обидва єпископи відзначали, що бажають місця в сенаті передусім для « певнішого здійснення всіх своїх вимагань ».

В результаті домагань і переговорів єпископа Шумлянського і Винницького, дня 18 березня 1681 р. був складений акт порозуміння, який дня 31 того ж місяця потвердив король Собеський. В акті порозуміння загально узгоджено, що « особи єпископів є однакові в обсязі права з єпископами латинськими », отже і стосовно права до сенаторської гідності. Зокрема король зобов'язався, що « на сеймах запропонує, і буде рекомендувати послам земель і воєвідств » справу « дозволення (владикам) на голос на сеймиках, і місця по панах сенаторах ».

І хоч єпископи вимагали для себе « зостатися в сенаті », то однак в акті порозуміння з 1681 р. про гідність сенаторську для них зовсім не згадується, а тільки король обіцяв підтримати справу місця для них на сеймиках, шляхом сеймикових і сеймових ухвал.

Можливо, що в акті порозуміння, вимоги єпископів стосовно сена-

³⁶ *Арх. Ю.З. Рос.*, ч. I, т. IV, стор. 41-42; ГАРАСЕВИЧ, як вище, стор. 469; МАЛИНОВСЬКИЙ, як вище, стор. 219; WELUKYJ, *Litterae S.C. Prop. F.*, II, p. 120; ANDRUSIAK, *Józef Szumlański*, s. 75; MARUSYN, *Verein. d. Perem. Eparchie*, S. 432, не аналізує докладніше цього питання, лише твердить про уніятських владик, що « вони мали одержати право щодо місця і голосу в сенаті. – В перекладі акту порозуміння з 1681 р. на латинську мову, ясно говориться: « ut in comitiis palatinatum spiritualium ritus graeci activitatem propriam habeant et locum post senatores teneant ». *Mon. Ucr. Hist.*, IV, p. 105.

торської гідности, м.ін., і тому виразно не сформульовано, бо нунцій Паллавічіні одержав із Риму інструкцію, щоб не допускав виринути цьому питанню під час їхніх переговорів з урядовими колами. Все ж таки, якщо б ці владики здобули право голосу на сеймиках, що їм король дійсно пообіцяв, то тоді було б уже зроблено перший крок визнати їм місце і в сенаті.

Слід відзначити, що справи церковні, які містилися в « акті порозуміння », із-за ведених тоді переговорів із православною Москвою, не могли ввійти під сеймову дискусію.

З пізнішої діяльності єп. Винницького відомо, що передунійний з'їзд, який під його проводом відбувся в Самборі 3 квітня 1691 р., в петиціях до короля, м.ін., поставив також і вимогу, щоб « дозволено єпископам мати активний голос на сеймиках », ³⁷ так як це було окреслене в акті порозуміння з 1681 р. В такому разі єп. Інокентій обмежував свої вимоги навіть до мінімуму, до права голосу на сеймиках, надіючись тим успішніше це право здійснити.

Даючи т.зв. « Респонс » на петицію складену Самбірським з'їздом, король Собеський загально пообіцяв її здійснити, а зокрема, що « своєю королівською повагою в тих усіх справах, які до Речі Посполитої належать, у першу чергу допоможе ». ³⁸

Спираючись на таку обітницю « у справах, що є залежні від Речі Посполитої », тобто стосовно політичних прав єпископів грецького обряду, єп. Винницький бажав використати королівську обітницю і в цьому напрямі розгорнув дальші свої заходи. Отак у своєму листі, писанім 23 жовтня 1693 р. ³⁹ до коронного референдарія Станислава Щуки, єп. Винницький оповідає, що він приготував « артикул », тобто статтю на сейм. У своєму листі до Щуки єп. Винницький додав навіть вірець, як мав такий пропонований ним артикул виглядати.

А саме, в першому пункті артикулу говориться про звільнення « церковних ґрунтів » уніятського духовенства в « добрах земських », тобто шляхетських, « від усяких тягарів і повинностей ». Другий пункт цього артикулу відносився права владик до голосу на сеймиках. А саме пропонується в нім, щоб владики, які у своїх єпархіях не є заможними і чужоземцями, але посідають свою будь-яку дідичну власність, « на сеймиках по сенаторах мали активний голос ».

Метою пропонованого єп. Винницьким « артикулу » було « закрі-

³⁷ *Арх. Ю.З. Рос.*, ч. I, т. X, стор. 374.

³⁸ *Арх. перем. гр.к. кап.*, тека р. 1698, VI.

³⁹ *Оссол., ркп.* 407, стор. 421.

пити церковну унію, та заохотити до неї сусідні православні єпархії». А напевно таке право голосу на сеймику становило б деяку заохоту до церковної унії передусім для сусіднього Львівського єпископа Шумлянського.

Єп. Винницький спочатку задумував цей « артикул » вмістити по-між сеймиковими інструкціями. Однак референдарій Щука вірадив йому і намовляв подати артикул прямо на сейм, а не через посередництво сеймиків. Тоді єп. Винницький, висилаючи йому готовий візирець « артикулу », просив, щоб відповідно до своєї політичної практики сформулював його і вручив королеві.

Здається, що до цього « артикулу » на сейм відноситься відомість, яку подає театин Севастіян Аккорсі.⁴⁰ Аккорсі пише, що єп. Винницький, у зв'язку зі своїм католицьким об'єднанням, висунув перед урядом Речі Посполитої дуже важливе вимагання, « передусім стосовно того, щоб уніятський клир покористувався тими самими свободами, звільненнями та привілеями, що клир латинський у Речі Посполитій, і подібно як уніятський грецький клир у В. Князівстві Литовським ». Так, отже, Аккорсі згадує лише про заходи єп. Винницького про звільнення грецького духовенства від панщини, але відомо, що цей єпископ у своїм « артикулі » брав до уваги також і справу голосу владик на сеймиках зараз по сенаторах. Правдоподібно єп. Винницький сподівався, що ці дві справи рівночасно вдасться провести на надзвичайнім сеймі, який розпочався у Варшаві 22 грудня 1693 р.

Однак задуми єп. Винницького натрапили на великі труднощі, а притім зривано сейми так, що не дійшло до схвалення ними « артикулу » єп. Винницького. В усякому разі, такі безуспішні заходи єп. Винницького мали викликати знеохоту у Львівського єпископа Шумлянського, як він сам про себе свідчить.

Зустрічаємо також фрагментарні відомості про заходи єп. Винницького, які він, після свого проголошення церковної унії, вживав, щоб здобути право на місце в сенаті для уніятських єпископів. Інформує нас про це коротенька, писана польською мовою, нотатка василіянина о. Івана Олешевського. Він стверджує, що в монастирі Пресв. Трійці у Вильні знаходився: « Проект або пропозиція мабуть (« snadz ») його милости о. Інокентія Винницького, єпископа Перемиського, з огляду на сенаторську гідність руських єпископів, із-за рівності щодо стану з їх милостями єпископами латинськими ».⁴¹

⁴⁰ Лист С. Аккорсі від 18.XI.1699, *Mon. Ucr. Hist.*, IV, р. 268; зміст листа: WBYLUKŲ, *Acta S.C. Prop. F.*, II, р. 157.

⁴¹ *Археогр. Сборник*, X, стор. 214, 216.

Щоправда Олешевський приписував авторство « проєкту » єп. Винницькому, але з деяким застереженням і непевністю, як видно з ужитого ним слова (« *spadz* »), тобто зі значенням: мабуть, правдоподібно. Все ж таки посідаємо з цих часів ще й інші свідоцтва, які кидають багато більше світла на переговори про доступ уніятських єпископів до сенату. Одночасно ці свідоцтва підтверджують вищенаведений згодом василянина Олешевського, що автором даного проєкту був власне єп. Винницький.

Справу місця в сенаті для уніятських владик висував у 1695 р. передусім православний Львівський єпископ Шумлянський, під час ведення переговорів відносно свого об'єднання з Католицькою Церквою. Писав тоді (4 січня 1695 р.) нунцій Сантакроче до кард. Спади, що « головною мрією Шумлянського є сидіти в сенаті, а інакше трудно, щоб виступив як уніят ». ⁴² Єп. Винницький, в порозумінні з нунціатурою їздив тоді двічі до Львівського владика, ⁴³ і тому безсумнівно був докладно поінформований про такі його вимагання. Винницький характеризує Шумлянського як людину, що в своїй поведінці зважає « не на душі, а на почесі ». Єп. Шумлянський, як відомо, прямував до досягнення гідності Галицького митрополита, ⁴⁴ незалежного від уніятського Київського, а також і до сенаторської гідності.

Єп. Винницький, запрошений нунціатурою, безперечно обмірковував можливість здійснення вимог Львівського владика та бажань ще інших уніятських єпископів щодо сенаторського крісла. На жаль, не знаємо докладніше, як виглядав цей « Проєкт або пропозиція... відносно сенаторської гідності для єпископів руських », що його авторство Олешевський приписував єп. Винницькому.

Дуже цікавий є проєкт розв'язання питання про сенаторство уніятських єпископів, який знаходимо в письмі нунція Давії до кард. Спади, від 16 квітня 1697 р. ⁴⁵ Вміщений у письмі нунція проєкт слід уважати за відгомін домагань, висуваних серед інтелігентніших і активніших уніятів про місце в сенаті для своїх єпископів, щоб таким способом піднести політичне становище Руської (тобто Української та Білоруської)

⁴² DERUGA, *Bp J. Szumlański*, przym. 25. *Teka pism.*, № 100, с. 2-3.

⁴³ Згадка в листі єп. Ін. Винницького до Риму, з монастиря св. Спаса, 25.III.1695, *Mon. Ucr. Hist.*, IV, р. 234; ANDRUSIAK, *Józef Szumlański*, s. 108.

⁴⁴ WELUKYJ, *Acta S.C. Prop. F.*, II, р. 159.

⁴⁵ Шмурло, *Сборник докум.*, I, стор. 214; *Mon. Ucr. Hist.*, IV, pp. 247, 249-250, 252. – DERUGA, *Bp J. Szumlański*, przym. 25 приписує цей проєкт нунціві. Але слід узяти до уваги і те, що сам задум проєкту і заходи при його реалізації не вийшли від нунція, тільки від когось іншого.

Церкви. Вже відомо нам про участь, а навіть і про посередництво єп. Винницького в переговорах поміж нунціатурою і єп. Шумлянським стосовно приступлення цього останнього до церковної унії. Також відомо, що єп. Шумлянський, у зв'язку з планованим приступленням до унії, висував домагання про сенаторську гідність для себе. Коли притім спираємося і на вищенаведеній інформаційній нотатці Олешевського, то з тим більшою впевненістю треба прийняти, що властивим автором вміщеного в письмі нунція проєкту був саме єп. Інокентій Винницький. Бо нунцій Давія переповідає тільки свою дискусію з деякими особами, які підказали йому такий проєкт.

На початку свого вищезгаданого листа з 16 квітня 1697 р. нунцій Давія оповідає про свої розмови з тоді присутнім у Варшаві Андрієм Лонським, каноніком і канцлером гнезненським, препозитом колегіати в Олиці та офіціалом Луцького латинського єпископа, Франціска Празмовського. Нунцій характеризує Лонського як дуже діяльного та впливового священика, що мав численних прихильників серед польського духовенства, а головню серед шляхти на Волині.

Одночасно Лонський дуже цікавився питаннями унійними, зокрема ж справою католицького віроісповідання, потайки складеного єпископом Львівським Шумлянським 26 березня 1681 р. Лонський з великою ревністю бажав і тепер у 1697 р. привести його до церковної єдності. Свідомством великого впливу Лонського на вельмож і рухливої його унійної діяльності є такі факти наведені нунцієм. А саме завдяки заходам каноніка Лонського у «княгині Острозької», у великого гетьмана коронного Станіслава-Яна Яблоновського, та в Андрія Потоцького, воєводи краківського, і завдяки їхнім рішенням, двісті православних церков у єпархіях Володимирській і Холмській стали уніятськими.

Також і в тому часі, коли нунцій Давія писав свого листа, тобто в квітні 1697 р., Лонський з'ясовував перед ним «сподівання, що схизма кінчається в Речі Посполитій, бо шляхта волинського воєвідства рішила підтримати унію як у договорах з новим королем, так і в ухвалах, що будуть прийняті на коронаційнім сеймі».

З вищенаведених нунцієм даних про каноніка Лонського слід висновувати, що і з ним нунцій обговорював питання про сенаторські місця для уніятських єпископів. Але Лонський правдоподібно не був головним ініціатором проєкту, наведеного нунцієм, про сенаторську гідність для цих єпископів, і мабуть не Лонський, а хтось інший спонукав декількох сенаторів вести в цій справі переговори з нунцієм.

До сенаторів, які виступили перед нунцієм з думкою про сенаторську гідність для владик, правдоподібно належить зарахувати: воєводу

руського Станислава-Яна Яблоновського; підскарбія коронного Єроніма Любомірського, і можливо також і воєводу краківського Андрія Потоцького.

Отак « деякі зі шляхти і сенаторів » заявили перед нунцієм Давією, « оскільки він не помиляється », що вони є « схильні дати уніяцьким єпископам грецького обряду декілька місць у сенаті, з тим однак застереженням, що ці єпископи зараз втратили б те становище, якщо б Апостольський Престіл або його представники визнали їх за схизматиків. Таким чином унії стали б іще більше залежні від Апостольського Престолу, без підтвердження якого не могли б ніколи увійти до сенату ».

Під час дискусії з нунцієм « деякі зі шляхти і сенаторів » обговорювали також і спосіб допущення уніяцьких єпископів до сенату. Київський митрополит одержав би стале місце в сенаті і мав би за єпископів-помічників: архиепископа Полоцького, применшеного тепер до ступеня єпископа, та Володимирського й інших єпископів на Русі. Було б введене таке правило, що в Перемишлі, Холмі, Луцьку та Кам'янці, коли повернеться до Речі Посполитої, наступала б на зміну номінація ординарія латинського з єпископом-помічником грецьким, — і ординарія грецького з єпископом-помічником латинським. Ординарій завжди входив би до сенату, а єпископ-помічник — ні. Незважаючи на таку черговість, ординарій і єпископи-помічники грецькі підлягали б грецькому митрополитові, а латинські-латинському Львівському архієпископові ».

« Таким способом, через зв'язання Київської митрополії з Полоцьком або Володимиром, тільки двох більше єпископів входило б до сенату. Міг би отже трапитися випадок, що разом аж шістьох грецьких єпископів увійшло б до сенату, які все ж таки не могли б ніколи перевищити числа інших одинадцяти єпископів обряду латинського ».

Хоч про Львівське владництво, яке тоді було ще православне, не згадується виразно в проєкті, що його описує нунцій Давія, але взято натомість до уваги владництво Кам'янецьке, канонічно сполучене з Львівським. Тому залишено теж відчинену хвіртку увійти до сенату також і для Львівського єпископа Шумлянського, якщо б прийняв церковну унію.

Проти приписування Винницькому авторства проєкту можна б висунути закид, що в нім Київська митрополія була б постійно зв'язана з єпископством у Полоцьку або Володимирі, а що виходило б на шкоду для престижу єпископства в Перемишлі.

Але можна б здогадуватися, що єп. Винницький відносно своїх задумів порозумівався з Київським митрополитом Львом Заленським,

який одночасно був і Володимирським єпископом, і тому підтримував такий спосіб розв'язки у згаданім проєкті. Відомо, що внаслідок заходів власне митр. Заленського нунцій Давія під кінець грудня 1696 р. інтервенював у польських єпископів і сенаторів⁴⁶ із-за прямування православних здійснити статті гадяцького договору. Нунцій окреслює ці статті як шкідливі для церковної унії, бо давали вони місце в сенаті православним єпископам.⁴⁷ Напевно православний Львівський єпископ Шумлянський, що так наполегливо прямував увійти до сенату, брав участь у цих заходах православних. А така обставина могла викликати в єп. Винницького бажання, щоб у порозумінні з митр. Заленським спільно прямувати до здобуття сенаторської гідности для уніятських єпископів.

Нунцій Давія, коли з'ясовував державному секретареві Спаді вищеописаний проєкт сенаторських місць для уніятських єпископів, одночасно просив його «вказівок на випадок, якщо б на найближчім елекційнім сеймі, подано на дебати деякі справи, які відносяться до унії греків». Нунцій побоювався, що на сеймі «можуть бути розглядані такі суттєві справи, які властиво видаються відповідні для святого синоду єпископів, а не на політичні збори».

Проєкт, що його з'ясував нунцій Давія у листі до Риму, кардинали «Особливої Конгрегації Пропаганди» розглядали на окремім засіданні, правдоподібно 25 травня 1697 р., але не прийняли його.⁴⁸ Про відкинення проєкту, кард. Спада, письмом з того ж дня,⁴⁹ повідомив нунція. Притім зробив зауваження, що не годиться нунцієві втручатися до пропонованих новизн, як і щодо місця в сенаті для уніятських єпископів, так і щодо пропонованої перемінної черговости при заміщуванні деяких єпископських престолів. Одночасно Спада підкреслив, що справи наведені в проєкті нунція наражують Католицьку Церкву на багато поважних небезпек. Деякі з цих справ уже пробовано іншим разом здійснити, але без жодного результату.

Одержавши таку заперечну відповідь з Риму в справі сенаторських місць для уніятських єпископів, нунцій висловив письмом з 18 червня 1697 р. свою цілковиту підпорядкованість вказівкам кард. Спади. При-

⁴⁶ Шмурло, *там же*, стор. 176, лист нунція Давії до кард. Спади з 1.I.1697.

⁴⁷ WOLIŃSKI, *Polska i Kościół Prawosł.*, s. 108.

⁴⁸ WELUKUJ, *Litterae S.C. Prop. F.*, II, p. 216 письмо секретаря Конгрегації Пропаганди Фаброні, від 25.V.1697. Пор. рішення Конгрегації Пропаганди відносно заходів митр. Г. Коленди про сенаторську гідність: *там же*, I, стор. 34, письмом від 1.XII.1670.

⁴⁹ Шмурло, *Сборник докум.*, I, стор. 245-246, 270; *Россия и Италия*, стор. 93.

тім нунцій « не сподівався, щоб під час елекції короля, яка має відбутися за кілька днів, була порушена справа сенаторського місця, якого так бажають греки-уніяти, хоч би намагалася його здобути вся шляхта Руського воевідства ». Притім обіцяє, що « здержиться завжди і не буде втручатися до жодної новизни, яку пробували б висувати у цьому питанні, а саме, щоб не легалізувати посередництва апостольського нунція у тих резолюціях, які з часом можуть спричинити замішання ».

Дуже знаменні є слова, що відносяться до шляхти в Руськім воевідстві.

Згадка нунція про шляхту вказує дуже виразно не лише на послів із терену Руського воевідства, які мали подати на сеймі проєкт сенаторських місць і « постаратися » підтримати його. Одночасно вона вказує і на середовище, в якому найперше зродився задум відносно сенаторської гідності для уніятських єпископів, підказаний згодом нунцієві Давіі. Заразом таке твердження нунція про шляхту Руського воевідства, яка мала підтримати справу сенаторства для уніятських єпископів, ще тим більше упевнює нас, що властивим автором такого сміливого проєкту був сам єп. Винницький. Бо ж не знаходимо іншої видатної особи в Руськім воевідстві, яка зуміла б дати почин до такої поважної справи на користь Уніятської Церкви та втягнути сенаторів і знаменитих людей зі шляхти до посередництва в нунція.

Подібно як інші уніятські єпископи, так зокрема і єп. Винницький з прикрістю відчував спосіб їх титулування, неоднаковий з латинськими єпископами. До цих останніх нунціятура зверталася титулюючи їх італійськи: « *Illustrissimo* », а до уніятських тільки: « *Perillustre et Reverendissimo* ». На питання театина Аккорсі,⁵⁰ чому є така різниця в титулуванні єпископів латинських і уніятських, обидва нунції: попередній Сантакроче, і тодішній Давія « вияснявали йому, що такий спосіб титулування вони вже застали ». На думку цих нунцієв, « введено такий звичай титулування з метою відзначити різниці між єпископами. Титул « *Illustrissimo et Reverendissimo* », давано тільки для латинських єпископів, бо вони є також і сенаторами, а не для грецьких єпископів, які сенаторами не є. А нунції у своїй розсудливості не бажали б вводити змін у цих титулах ».

Притім було відомо Театинові Аккорсі, що один з уніятських єпископів (без сумніву, був це Інокентій Винницький) одного разу пока-

⁵⁰ Згадка в листі театина С. Аккорсі до кард. К. Барберіні, зі Львова, 18.XI. 1699; *Mon. Ucr. Hist.*, IV, р. 272; про видатки єп. Ін. Винницького є згадка в листі С. Аккорсі до Риму, з 2.I.1697; там же, стор. 239.

зував деяким з руської шляхти листа від нунціатури. Тоді хтось зі шляхти, побачивши титул « Perillustre », запитав єпископа, чи за свою унію з Римською Церквою отримав такий титул у нагороду ». Відтоді Винницький вже « більш нікому не показував таких листів від нунціатури, хто дивувався б і критикував би ».

Аккорсі прийшов до переконання, якщо б нунціатура давала титул « Illustrissimo » грецьким єпископам, без « il Padrone », то і вони були б вдоволені, і латинські єпископи достатньо відрізені ». Дуже правдоподібно, що такого самого погляду на спосіб титулування грецьких єпископів, був у цьому випадку також і єп. Винницький. Тому він, як видно з листа Аккорсі, дуже уболівав над тим, що єпископи грецького обряду, хоч об'єднані з Римом, не входять до сенату, як входять єпископи обряду латинського. З тієї причини уніятські єпископи бувають принижені навіть у способі їх титулування.

Єп. Винницький у грудні 1696 р. зробив « великі витрати » на користь своєї єпархії, з уваги на елекцію короля, яка відбулася пів року пізніше. Можливо вже тоді він підготовляв собі прихильників, щоб розпочати заходи про право для себе і для інших уніятських єпископів засідати в сенаті.

Елекційний сейм зачався у Варшаві 15 травня 1697 р., і тривав до 28 червня. Єп. Інокентій, прибувши на сейм, мабуть потішав себе надією, що тепер удасться здійснити справу сенаторських місць, тим більше, що нунцій Давія прихильно поставився до такого проєкту. А відмовна відповідь прийшла з Риму щойно в половині червня.

Невідомо точніше, які заходи робив єп. Інокентій під час сейму, щоб здійснити свій задум про сенаторство. У всякому разі не підтримував « двору польського » Собеських, але остаточно ціла руська єпархія голосувала за кандидатуру Фридриха Августа II.

Про політичну орієнтацію єп. Винницького під час елекційного сейму можна зробити висновок на підставі його листа до великого коронного гетьмана Станіслава-Яна Яблоновського,⁵¹ що був на сеймі « головною підпорою двору » польського, Собеських.⁵² Отак з жалем єп. Винницький пише до нього дня 6 січня 1698 р., тобто в півріччя після відбутої елекції: « Бодай би я не дїждався того, щоб нога моя станула коли на минулому елекційному акті. Бо не досить того, що не було чим захоплюватися із-за такого розбрату, який виник у Речі Посполитій; не досить того, що відомі нестатки мого вбогого майна мусіли ще біль-

⁵¹ Тека Зубрицького, № 132.

⁵² PIWARSKI, *Hieronim Lubomirski*, ss. 58, 62, 68.

ше зубожіти, а навіть майже зруйнуватися, але те мене найбільше мучить, що до неласки (гетьманської) призвело мене це моє у Варшаві перебування».

З листа єп. Винницького, де визнає про себе, що гетьман, «ставив йому вимагання» («requisitus»), слід висновувати про бажання Яблоновського на сеймі перетягнути єп. Винницького на свою сторону, і то правдоподібно — в початковій фазі сейму, бо в кінцевій сам Яблоновський схилився на ту кандидатуру, на яку голосувала також і уніятська ерархія, тобто на саксонського електора.

Винницький виясняє, що «важко було фундаменти, на Русі закладені, у Варшаві в кількох днях розвалити», а гетьманові ішлося не лише про голос самого Винницького, але і про перетягнення на свою сторону численнішої групи шляхти. А притім, і це головне, єп. Винницький був зв'язаний політично з особою та інтересами великого коронного підскарбія Єроніма Любомірського.

З підскарбієм Любомірським єп. Винницький знався особисто і користав з його протекції у своїх справах. Видно це з пізнішої рекомендації, яку він одержав від Любомірського перед нунцієм Давією у 1698 р., у зв'язку зі своїми заходами про латинську бенефіцію. Безсумнівно з Любомірським єп. Винницький обмірковував і справу здобуття місця в сенаті для уніятських владик.

В часі безкоролів'я Любомірський мав вирішний вплив на руських сеймиках і керував політичною думкою шляхти та магнатів у Руським воевідстві. Але Любомірський пильно підтримував Франціска-Людвига кн. Конті, як французького кандидата на польського короля.

Натомість уніятський Київський митрополит Лев Заленський, у своїм листі до обраного вже короля Августа II згадує,⁵³ що «знає безустанних переслідувань» з того власне приводу, бо під час елекції «за однодушною згодою і бажанням усіх уніятських грецьких єпископів» поклав на нього свій підпис. Зі сказаного виходить, що також і єп. Винницький, можливо за намовою митр. Заленського, висловився остаточно на сеймі за обранням Августа II.

Неясно нам, в якій саме цілі єп. Винницький зробив не лише перед, але також і під час елекційного сейму більші витрати. Можливо, власне, на підсилення своїх заходів за право уніятських єпископів засідати в сенаті. А ці витрати призвели його, як твердить, майже до матеріальної руїни.

⁵³ Гр. кат. Консисторія в Холмі, сигн. 6, к. 3. Лист митр. Л. Заленського, без дати.

Питання про здійснення для уніяцької руської єрархії привілеїв, властивих польському єпископству, стало знову актуальне восени 1699 р., коли Львівський єпископ Шумлянський рішився відновити переговори щодо свого об'єднання з Католицькою Церквою.

Посередниками до своїх переговорів з Римом єп. Шумлянський вибрав єп. Винницького та префекта театинської Колегії у Львові, Севастіана Аккорсі. Після нарад з ними, Шумлянський у своїм письмі від 8 листопада 1699 р. до кардиналів Конгрегації⁵⁴ висловив заяву, що « вирішив скласти урочисте католицьке віроісповідання на руки нунція та в присутності короля і представників Речі Посполитої на майбутнім сеймі, якщо на нім будуть здійснені умови, узгоджені в його справі з покійним королем Собеським і королівськими делегатами ». А саме заляжало Шумлянському на здійсненні акту порозуміння від 18 березня 1681 р.

Подібно як тоді, так також і тепер восени 1699 р. Шумлянський поміж своїми домаганнями змістив справу « місця для себе в сеймі » і справу свого « депутата в Трибуналі ».

Також і Аккорсі, на просьбу обох владик вислав до кардиналів Конгрегації письмо, в якому висвітлював ті обставини, що спричинилися до зволікання єп. Шумлянського з явним приступленням до церковної унії.

Шумлянський побоювався, що після його публичного об'єднання з Римською Церквою, Річ Посполита не візьме до уваги тих вимог, які король Собеський в акті порозуміння з березня 1681 р. обіцяв йому здійснити. Тому Шумлянський « відклав своє відверте віроісповідання на те, щоб при відповідних обставинах запевнити собі здійснення узгоджених тоді справ ». Тим більше, що єп. Винницькому, навіть після довершеного ним церковного об'єднання, урядові кола Речі Посполитої відмовили виконати найважливіше його домагання, а саме, « щоб руське уніяцьке духовенство покористувалося тими самими свободами, звільненнями і привілеями, які має клир латинський в цілій Речі Посполитій, і грецький уніяцький — у В. Князівстві Литовським ».

Аккорсі прохає, щоб Конгрегація підтримала єп. Шумлянського осягнути від Речі Посполитої бажані права. Притім радить, щоб з цією метою вислано в справах єп. Шумлянського відповідні « апостольські

⁵⁴ *Mon. Ucr. Hist.*, IV, p. 265; WELUKYJ, *Acta S.C. Prop. F.*, II, 156-163, зміст протоколу засідання кардиналів. Пор. *Litterae S.C. Prop. F.*, II, p. 226-227. Хід прийняття церковної унії єп. Й. Шумлянським опрацював: ANDRUSIAK, *Józef Szumlański*, ss. 115-119.

брене » до польського короля і до чільніших сенаторів, а передусім до примаса кард. Михайла Радзейовського.

« Коли б однак сейм не відбувся навесні наступного (1700) року і був відкладений на довший час », то Аккорсі радив кардиналам Конгрегації звернутися до примаса Радзейовського та нунція Давії, щоб вони постаралися у короля Августа II про скликання ради сенату. Запрошений на неї єп. Шумлянський мав би подати заяву про свої католицькі переконання, а у відповідній часі скласти наново також і явне католицьке віроісповідання, якщо б рада сенату висловила свою згоду на ті пункти з його вимог, які визнано б за « більш відповідні », а передусім на « вольності » духовенства.

Також у своєму письмі до секретаря Конгрегації Фаброні, Аккорсі висловив свій погляд у справах, які в'язалися з католицьким об'єднанням єп. Шумлянського. А саме він був переконаний, що « деякі з претенсій цього єпископа натрапляють на труднощі майже непереборні, як напр. його вимагання місця на сеймі та депутата в Трибуналі, хоч це речі найслухніші ». Передбачаючи величезні труднощі в здійсненні цих домагань єп. Шумлянського, Аккорсі підкреслював необхідність прямувати до того, щоб єп. Шумлянському залагоджено принаймні ті справи, які відносяться до « вольностей і всяких інших користей духовенства грецького обряду ».

Безперечно вищенаведені у своєму листі питання Аккорсі обмірковував разом з єпископами Шумлянським і Винницьким. Вони то інформували його про свої домагання, а також подавали способи їх здійснення, у зв'язку з майбутнім об'єднанням Шумлянського.

Письма єп. Шумлянського й Аккорсі кардинали Конгрегації розглядали на засіданні дня 8 лютого 1700 р. Ухвалено тоді приготувити для єп. Шумлянського ввічливу відповідь, але притім зобов'язати його, щоб у своїх справах підпорядкувався директивам, які одержить від нунція. А нунцієві наказано вияснити Шумлянському необхідність, щоб насамперед склав явне католицьке віроісповідання, яке стільки разів уже пообіцяв. Заразом нунцій мав заповнити його, що « Свята Столиця буде в усім йому допомагати », що « згідно зі справедливістю », буде можна здійснити.

В 1700 р. не скликувано сейму, тому єп. Шумлянський у справах свого церковного об'єднання звернувся листовно до примаса Радзейовського з проханням, щоб цей його вимоги подав на раду сенату. Наряду сенату визначено на день 21 травня 1700 р. На ній єп. Шумлянський заявив, що приступає до церковної унії, але притім поставив вимогу, щоб міг « користати з усяких прав і вольностей, наданих уніятим ».

Рада сенату, порозумівшись із королем Августом II, ухвалою від

29 травня пообіцяла Шумлянському, що « король затвердить для нього всі вольності та привілеї надані уніятим, подібно як колись його попередник Ян III Собеський підтвердив їх Перемиському єпископові, Інокентію Винницькому ». Цей однак ще перед трьома місяцями, внаслідок трагічного випадку, закінчив своє життя.

В результаті успішних переговорів єп. Шумлянський склав у Варшаві дня 6 червня 1700 р. католицьке віроісповідання. Після цього король Август II, привілеєм від 15 червня,⁵⁵ потвердив не лише його особисті права, але також і права, що стосувалися грецького обряду, уніятської шляхти, міщанства й духовенства, подібно як король Собеський зробив це перед двадцяти роками в акті порозуміння від 18 березня 1681 р.

Отак Август II у привілею виданім 15 червня 1700 р. заявляв « свою королівську і Речі Посполитої ласку » відносно тих прав, якими він може його наділити. А відносно здійснення інших домагань обіцяв своїм королівським словом, що відповідно до пунктів узгоджених на раді сенату постарається їх підтримати на майбутнім сеймі і при кожній нагоді, як тільки виникне потреба ».

Август II виразно відновив привілеї « асистенції » при королівським боці, даний ще Жигмонтом III. Натомість про інші вимагання єп. Шумлянського щодо права голосу на сеймиках і сеймі, щодо сенаторської гідности та права мати депутата в Трибуналі, не згадується виразно в привілею Августа II. Ці справи, при підтримці короля, мали бути обмірковувані на нарадах найближчого сейму. Також справи « вольностей » уніятського духовенства від тягарів панщини в добрах шляхетських, поряд з іншими вимогами єп. Шумлянського, король обіцяв підтримати на сеймі.

Єп. Шумлянський дійсно вжив заходів, щоб на найближчій сеймі, який відбувався в Варшаві від 30 травня до 18 червня 1701 р., визнано пообіцяні королем права для духовенства і владик грецького обряду. Маючи це на меті, єп. Шумлянський перед сеймом звернувся до гетьмана Станіслава Яблоновського з проханням, щоб у часі сеймових нарад пам'ятав про ці його справи і підтримав їх.⁵⁶

Домагання уніятської єрархії відносно сенаторської гідности здійснено почасти щойно під час чотирирічного сейму у 1790 р. і тоді визнано місце в сенаті тільки для уніятського Київського митрополита.⁵⁷

⁵⁵ Малиновський, *Грамоти*, « Зоря Гал. », стор. 221-222.

⁵⁶ ANDRUSIAK, *J. Szumlański*, s. 122.

⁵⁷ KUTRZEWA, *Historia Ustroju Polski*, s. 337.

Розділ ІХ

НЕДУГА, СМЕРТЬ І ПОХОРОН ІН. І. ВИННИЦЬКОГО (1700)

Зміст: *Слабке здоров'я. – Остання хвороба. – Трагічний випадок і смерть у Львові. – Після року урочистий похорон у лаврівському монастирі. – Похоронна промова доміканина о. Урбана Багриновського. – Портрети єп. Інокентія Винницького.*

Єп. Інокентій Винницький, як здається, з природи не мав сильного організму і доброго здоров'я, тому часто хворів. Отак, маючи тільки-но 27 років, у листі до коронного регента Антонія-Станислава Щуки,¹ пише 30 грудня 1681 р., що віддячить йому, як прийде до здоров'я. В 1687 р. так зле було з його здоров'ям, що по лікуванні в Перемишлі та у Львові, за його словами, вертається до дому « на волю Божу покладаючись ». У листі до Риму, з 3 червня 1690 р., єпископ Малаховський називає єп. Винницького « хоровитим » (« valetudinarius »). А в 1691 р. єп. Інокентій скаржиться на « тяжке в носі бешихою ('рожою') ураження ».

Його здоров'я в 1693 р. так погіршилося, що називає себе « виснаженим хворобою ». Пише,² що слабке його здоров'я є всім відоме, і тому не буде могли асистувати королеві Собеському в його подорожі до королівських маєтків на Русі. В наступному 1694 році, єзуїт Карло Маврикій Вота, у своєму листі до Риму (з 16 березня) так згадує про хворобу і видужання єп. Винницького: « Довга хвороба короля (Собеського) і не менше нездужання єп. Винницького аж досі здержували моє перо. І врешті видужав і король, і цей єпископ ».

¹ *Тека Щуки*, VI, стор. 201; XIV, стор. 110, лист з Вишні, 20.X.1687; XIX, стор. 74, лист з Яворова, 23.XI.1691. – Лист єп. Івана Малаховського до Риму, з 3.VI.1690: АПФ, *Контр. парт.*, т. 29, стор. 398-399.

² Оссол., *ркп.*, сигн. 407, к. 421, лист зі Страшевич, 23.X.1693; лист Воти, з 16.III.1694: SZERTŪSKŪJ, *Mon. Ucr. Hist.*, IV, p. 224.

Брат єп. Інокентія і наступник на владицтві, єп. Юрій Винницький, приписував підупале здоров'я брата його безустанним заходам про свободу єпархіяльного клиру.³ Однак, як показують вищенаведені виписки з листів єп. Інокентія, його організм був з роду дуже хорова- тий, а енергійні труди і заходи у справах Перемиської єпархії, правдо- подібно ще більш його ослаблювали.

Єп. Винницький напевно здавав собі справу зі свого дуже слаб- кого здоров'я. Тому-то вже в 1690 р. ходили чутки, за словами єп. Ма- лаховського, що єп. Винницький бажає взяти собі за коад'ютора свого брата Мартиніяна. Також в останніх місяцях свого життя, під час лі- кування у Львові єп. Інокентій, за намовою великого коронного геть- мана Станислава-Яна Яблоновського та інших своїх приятелів, вирі- шив просити Конгрегацію про призначення собі коад'ютора.⁴ Своє про- хання мотивував потребою закріпити унію в Перемиській єпархії, через призначення їй коад'ютора як особи певної. Притім єпископ висловлю- вав побоювання, щоб « після його смерті Перемиська єпархія не при- пала православним ».

З цією справою єп. Інокентій звернувся листовно до нунція Давіі і висловив бажання, щоб він його просьбу про коад'ютора переслав до Конгрегації Пропаганди. Одночасно єп. Інокентій у своїм проханні відзначав, що після призначення коад'ютора, « доброго католика і доб- рих обичаїв », належить ще подбати про обрання його клиром і шлях- тою Перемиської єпархії.

Єп. Інокентій правдоподібно наміряв висунути на коад'ютора свого другого брата, Гавриїла Винницького. Ходили навіть чутки, що цей ще за життя єп. Інокентія одержав королівський привілей на Пере- миське єпископство,⁵ але це не було згідне з правдою. А до лютого 1700 р. відповідь з Риму взагалі ще не надійшла.

Джерело останньої хвороби єп. Винницького, що виникла під кі- нець 1699 р., правдоподібно становила органічна вада серця, з якої зго- дом розвинулася водянка (« hydrops »). Була це, за словами театина Се- вастіяна Аккорсі, стала хвороба цього єпископа (« di certe sue infir- mità quasi habituali »). Недуга проявлялася в опусі живота й опухнен-

³ THEINER, *Vet. Mon. Pol. et Lith.*, IV, nr. VIII, лист єп. Ю. Винницького, з 14.VIII.1700.

⁴ *Mon. Ucr. Hist.*, IV, p. 275, лист театина С. Аккорсі з 24.II.1700; WELUKUJ, *Acta S.C. Prop. F.*, II, p. 182.

⁵ З листа митр. Льва Заленського: Kossowski, *Blaski i cienie unii kościelnej*, s. 45.

ні ніг. Притім хвороба просувалася день за днем. Мабуть найбільше відчував він болі в ногах («*pedum dolore lassus*») і в нутрощах.

Під кінець грудня 1699 р. єп. Інокентій вибрався до Львова, щоб там шукати поради в лікарів і поправити своє здоров'я. За приписом лікарів його лікування відбувалося таким способом, що крім сиропних напоїв приймав він гарячі сухі купілі, а потім пов'язками, зволоженими спиртом, обкутувано його докладно від пояса до ніг, щоб викликати поти. Спосіб його лікування мабуть був у дечому подібний до того, як це у своїм записнику, в декілька літ пізніше, описує також своє лікування єп. Юрій Винницький: «знову і знову сиропи на поти, натще, на годину перед входом до ванни».⁶

Однак незважаючи на потогінні ліки, у єп. Інокентія поправи здоров'я не то що не було, але недуга «погіршувалася день за днем, так що лікарі визнали її невиліковною». В половині лютого 1700 р. хвороба вступила в критичну стадію так, що єпископ «через майже тиждень приготовлявся на смерть». Всі втратили надію вдержати його при житті.

Притім трагічний випадок ще прискорив смерть хворого єпископа.⁷ «Лікар приписав поставити мокрий компрес з горілки, на живіт і на боки, де показала незвичайна твердість». Оце одного дня (мабуть 22 лютого) ввечері, при світлі свічки цирулик («*il chirurgo*») повторив вищеописану лікувальну процедуру. Пов'язками намоченими у спирті обкутав ціле тіло єп. Інокентія і прикріпив їх ниткою, щоб не спадали. А не маючи під рукою ножиць, щоб нитку перетяти, цирулик приставав засвічену свічку і хотів нитку пропалити. Але через запалену свічкою нитку, насичену спиртом, вогонь миттю перекинувся на всі пов'язки, запалив їх і моментально охопив цілого хворого. Цирулик (мабуть підхмелений) перелякався, неначе втратив розум, і замість рятувати хворого перед вогнем, або прикликати когось на поміч, утік.

Обкутаний полотнами і виснажений хворобою єпископ не мав сили рушитися і звільнитися від пожежі. Вогонь ще і збільшився, охопивши

⁶ Андрусяк, *Записник митр. Ю. Винницького*, с. 191.

⁷ Докладні відомості про обставини смерті – у листі С. Анкорсі до Риму, зі Львова, 24.II.1700: *Mon. Ucr. Hist.*, IV, р. 275. Відомості Анкорсі отримав від брата єп. Інокентія, Гавриїла Винницького, що був при його смерті. Крім того див. Петрушевич, *Свод. літ. 1600-1700*, стор. 197; *Дополненія*, стор. 367-368; Андрусяк, *Записник м. Ю. Винницького*, стор. 181; Ванґуновські, *Laur nieśm.*; ; Шмурло, *Сборн. докум.*, I, стор. 617: лист нунція з Варшави, 3.III.1700; Józefowicz, *Leop. Archiep. Hist.*, ркп. Бібл. Нар. Варшава, № IV, 6660, к. 243; М. Голубець, *Лаврів*, «Записки ЧСВВ», II, 1-2, стор. 60.

також і посудину, в якій містився спирт. Єпископ кликав помічі, а бажаючи допомогти собі, кинувся животом на підлогу і кричав несамо-вним голосом, скільки зміг. Його жалісний крик почув урешті його рідний брат Гавриїл і зараз порушив цілий дім. На таку тривогу прибігла обслуга і погасила вогонь, від якого міг згоріти цілий дім. Але серед погашеного полум'я, єпископ обпечений, і « майже дотла спалений », був напівживий.

Випадок мав місце мабуть у понеділок, о восьмій годині ввечері, дня 22 лютого 1700 р. Сучасний священик, добромильський деканальний намісник Симеон Коростенський, у своїм коротенькім « Добромильським літописі » оповідає цей випадок як « дивну, а праве неслихану пригоду ». Притім відзначає, що це сталося з-за необережного лікування: « от докторских лікарств, неосторожне и неростропне данных (єп. Інокентій Винницький) сгоріл в простиралах, олейками напушочных, обвиненый ».⁸

Натомість інший василіянський літописець, описуючи цей факт підпалення хворого єпископа цируликом, додає, що не знає, чи то був випадок, чи може, про що ходила « не пуста поголоска », цирулик мав допуститися такого вчинку в порозумінні з ворогами єпископа. Однак брат єп. Інокентія, Гавриїл, пізніший єп. Юрій, безперечно найкраще тут поінформований, бо був присутній при його смерті, не приписує цього ворогам, а випадкові, чи скоріш « глупоті » цирулика, що, здається, є згідне з правдою.

Єп. Винницький мучився « напівспалений » близько шість годин.⁹ Так оповідає про це його брат єп. Юрій. А були це дуже важкі страждання. Похоронний промовець о. Урбан Багриновський змальовує « ридання, сльози і болі серця, в яких корився вмираючи блаженної пам'яті єп. Інокентій ».

Свідомий того, що години його життя були вже пораховані, єпископ відбув сповідь перед одним з оо. Єзуїтів. Їх прибуло більше тоді до конаючого. І його брат єп. Юрій, і промовець Багриновський, згадують про присутніх при умираючим єпископі оо. єзуїтах, що прийшли до нього зі своєї львівської Колегії. Прийняв тоді єп. Інокентій також

⁸ *Сборник летописей, относящихся к истории Ю. и Зап. России*, изд. Коммиссиею для разбора древних актов, состоящей при Киев. Подол. и Волин. Генерал-губернаторе, Київ 1888, стор. 239-240. Про « Добромильський літопис », див. Махновець Л.Б., *Історія Укр. Літератури*, т. I, с. 403, Київ 1967.

⁹ Юзефович і нунцій (пор. вище) говорять про чотири години конання, а літописець у Петрушевичі, – про три дні конання після випадку.

і св. Причастя і св. Тайну Єлеопомазання, мабуть у латинському обряді від о. єзуїта. Або може прийняв ці тайни у грецькому обряді, оскільки мав при собі священника, свого капелана, бо Львівська єпархія була ще тоді православна.

Готуючись до смерті, єп. Інокентій простив винуватцеві — циркуликові, який спричинився до пожежі та до його передчасної смерті. Присутній у тому часі у Львові театин Севастіян Аккорсі оповідає, що єп. Інокентій при своїй смерті «давав знаки особливої побожності і примиренности з волею Божою». Також, за свідченням Багриновського, єп. Інокентій з «душевною рівновагою» прийняв «всерогутню Божу руку», яка його «діткнулася вогнем», а «кінцева його покута і терпеливість були гідні відплати вічної в небі».

Перед смертю єп. Інокентій зробив свій тестамент, в якому розпорядив своїми маєтками,¹⁰ але точніше не знаємо про зміст його останньої волі.

Смерть єп. Винницького наступила о другій годині попівночі. «З благодворним прикладом для всіх, немовби в найліпшому здоров'ї і мужності, в небувалому каятті й особливих якостях Господу Богові віддав духа». Помер у Львові, у вівторок, за григоріянським календарем дня 23 лютого 1700 р.¹¹ Прожив тільки 46 років і декілька днів.

¹⁰ Петрушевич, як вище: «Factaque dispositione sui, animae et bonorum suorum».

¹¹ Дату смерті уточнюю на підставі «Записника» митр. Ю. Винницького, стор. 181. Театин С. Аккорсі у своєму листі до Риму, писаному зі Львова, 24.II.1700 (пор. вище зам. 7) говорить про трагічний випадок спалення «вчора ввечері», але після випадку єп. Інокентій жив ще «кілька годин». Отже помер «вчора», тобто 23.II. — Юзефович подає день смерті — 24.II; так само Петрушевич і Добрянський (*Ист. ер.*, стор. 95); Бельовський — 31.II. (?), пор. Андрусак, *Записник*, вступ, стор. 180; WELUKUJ, *Epistolae Metr. Kiou... G. Vynnyckuj*, р. 226, п. 1, — 14.II, мабуть за юліянським календарем. — Виникає притім ще другорядне питання про день смерті єп. Ін. Винницького, за юліянським календарем. А саме о. Семеон Коростенський у своїм «Добромільським літописі» так пише: «В тим же року 1700, месеца февріа, дня 12, егомощ отець єпископ Премиски Іннокенти Винницьки, пожегналися из світом із вувторка на середу». Йдеться про те, чи помер він 12, чи 13. лютого? За хронологічним обчисленням у юліянському календарі день 12 лютого припадав у вівторок, а 13 день лютого — у середу. (WŁODARSKI Bronisław, *Chronologia Polska*, Warszawa 1957, ss. 366, 389). Якщо візьмемо до уваги, що за григоріянським календарем день смерті єп. Інокентія його брат єп. Юрій визначає на 23 лютого, тобто у вівторок, то в такому разі відомість о. Коростенського, що єп. Інокентій «розпращався зі світом з вівтірка на середу» не була б точна, лише помер він «з понеділка на вівторок». Так отже день смерті єп. Інокентія Винницького за юліянським календарем був вівторок, 12 лютого 1700 р.

Владичим престолом Перемильським управляв двадцять років і чотири місяці.

Невідомо, де тимчасово поховано тіло єп. Інокентія Винницького. Треба здогадуватися, що не поховано його в котрійсь із львівських церков, які були ще тоді православними. Через те, як здається, тіло єп. Інокентія покладено покищо у підземеллі костела оо. єзуїтів у Львові, бо вони були присутні при його смерті. Похорон мабуть відбувся досить скромно і то в латинському обряді.

Несподівана смерть єпископа, спаленого серед дивних обставин, зробила на сучасників велике враження. Безперечно вістка про смерть єп. Інокентія найбільш пригнітила його найближчу родину. Шість років пізніше єп. Юрій, згадуючи про смерть свого брата єп. Інокентія, пише, що вона наступила « з великим жалем нашим ». Доміканин Урбан Багриновський, у своїй похоронній промові, про яку будемо говорити пізніше, висловлює бажання, щоб його слова були для єп. Юрія « безупинною розрадою в такім великім жалі із-за втрати брата ».

Крім того Багриновський так описує загальне враження після смерти єп. Інокентія: « Відома всім історія у цьому краї, як всемогутня рука Божа випробувала при останніх майже годинах життя нашого єпископа, його християнські вчинки ».

Смерть єп. Інокентія зробила величезне враження в його Перемильській єпархії. Добромильський деканальний намісник, о. Коростенський, оповідаючи обставини смерті єп. Інокентія, а саме, що « згорів у простиралах », називає її « дивною і майже нечуваною пригодою ». Цей випадок відзначив як один із важливіших між тими, що « діялися за його життя ».

А для львівського каноніка Йосифа Юзефовича¹² смерть цього єпископа стала приводом до сумного роздумування про життя людини: « Кінець трагічний і сумний життя людського ».

З трагічною смертю єп. Інокентія Винницького в'язалися також оповідання характеру релігійно-містичного. Отак хроніка лаврівського монастиря,¹³ що походила десь з кінця XVIII ст., подавала, що помер він у Лаврові перелякавшись пожежі, яка спалахнула в цьому монастирі. Притім хроніка оповідала видіння, яке мав магістр домініканин (у Самборі?) в момент смерті єпископа: « Інокентій Винницький, коли з приводу домашнього вогню вмирав, монах домініканин, магістр новиків свого Ордену, будучи на миль кільканадцять або більше (віддале-

¹² *Твір цит.*, пор. зам. 7.

¹³ Голубець, *Лаврів*, стор. 60.

ним), пізнавши через якісь ласки собі дані смерть і привід смерти того ж єпископа, закликав до присутніх своїх новиків: Моліться, браття, бо єпископ помер ».

Також оповідали, що в Ярославі, в Колегії оо. єзуїтів, 31 липня 1700 р., в день урочистости св. Ігнатія, мав явитися померлий єп. Інокентій якомусь Казимирові Обрембському, правдоподібно тамошньому студентові. Мав тоді йому сказати, що через те помер смертю серед вогню, бо зволікав з прийняттям церковної унії.¹⁴

Мабуть відгомонам цієї загробної появи є такі слова в похоронній мові домініканця Багриновського про єп. Інокентія: « Кінцева його покута і терпеливість були гідні відплати вічної в небі; що так воно є, з об'явлення (« *Rewelacyi* ») Божого, свідчать вірогідні зізнання людські, офіційально складені, і кожний побожно вірити може ». Багриновський згадує про « об'явлення Боже » відносно долі єп. Інокентія поза гробом, про небо, яке він здобув через свою покуту і терпеливість. Це мали б стверджувати достовірні « зізнання людські ». Однак невідомо, хто і перед ким складав такого роду зізнання, можливо — вищеназваний Обрембський перед ректором Колегії.

Такі побожні оповідання про вірцеві акти передсмертної покути, терпеливості і прощення, а також вищезгадані « об'явлення », створювали навіть « опінію святости » єп. Винницькому.¹⁵

Урочистий його похорон відбувся в лаврівському монастирі майже через рік після його смерти, тобто дня 10 січня 1701 р.¹⁶

Зараз по його смерті адміністратором Перемиської єпархії став Холмський єпископ Гедеон Война Оранський.¹⁷ Але вже 12 квітня 1700 р. королівську номінацію на Перемиське єпископство¹⁸ одержав рідний брат єп. Інокентія, Гавриїл Винницький. Недовго потім, 1 травня, в лаврівському василіянському монастирі прийняв він чернечу рясу від єп. Войни Оранського і при облечинах змінив своє хрещене ім'я Гавриїл на Георгій (Юрій). Наступного дня, 2 травня, єп. Война Оранський висвятив його на священника. Через місяць пізніше, 5 червня, в Перемиській катедрі, в присутності Київського митрополита Льва Заленського та єпископів: Холмського Войни Оранського і Пінського Анто-

¹⁴ Петрушевич, *Свод. літ. 1600-1700*, стор. 394.

¹⁵ Так напр. Стебельський пише, що єп. Ін. Винницький помер у загальній опінії (« *w mniemaniu* ») святости: SEREDUŃSKI, *Ostatnie ks. Stebelskiego prace*, s. LXII.

¹⁶ Андрусак, *Записник*, стор. 181.

¹⁷ Пор. ркп. Перем. Консistorія, II, стор. 100, акт з 3.VI.1700.

¹⁸ Андрусак, *Записник*, стор. 202.

ніна Жовківського, — шляхта, духовенство і братства Перемиської землі вибрали королівського номіната, сороклітнього василіянина-ченця Георгія Винницького, Перемиським єпископом. Наступного дня, 6 червня, в Перемиській катедрі, вищезгадані владики висвятили його на єпископа.

Нововисвячений єпископ Юрій Винницький, як брат і наступник на Перемиським владичстві по єп. Інокентієві, мав « пильне старання коло допомоги його душі ». Роздавав він « щедро по різних місцях, протягом майже всього року, ... милостині на Служби Божі та на поминки духовні ». Але передусім вирішив він, згідно з тодішнім звичаєм, справити своєму лютому, а так трагічно вмерлому братові урочистий похорон. На місце поховання його тлінних останків визначив монастирську церкву в Лаврові, в якій підземеллях спочивало вже тіло стрія, митрополита Київського Антонія Винницького, та батьків — Стефана і Магдалини Винницьких.

Єп. Юрій, в порозумінні з Львівським єпископом Шумлянським, якого запросив як головного служителя в торжественній похоронній Літургії, визначив день 10 січня 1701 р. на похоронні урочистості. Слід пригадати, що єп. Шумлянський уже тоді, від 6 червня 1700 р. був явним уніятим.

Єп. Юрій запросив також численних достойних гостей, щоб похорон пройшов якнайурочистіше. Пообіцяли взяти в ньому участь сенатори: примас — кардинал Михайло Радзєйовський, архієпископ Гнезненський, та канцлер коронний Юрій Альбрехт Денгоф, Перемиський єпископ латинського обряду, а разом і « номінат Краківський », але вони на похорон не прибули.

Зі Львова домовину небіжчика єп. Інокентія везено на санях, бо була це зимова пора. Домовину напевно супроводжав його брат єп. Юрій, а мабуть і Львівський єпископ Шумлянський. Треба здогадуватися, що в містах і селах, куди вони переїжджали з домовиною, місцеві священники та вірні з хоругвами виходили зустрічати похоронний похід свого померлого єпископа.

Про те, що похорон мав відбутися в Лаврові 10 січня, єп. Юрій завчасу повідомив цілу Перемиську єпархію і видав розпорядження, щоб цього дня в кожній монастирській і парохіяльній церкві відслужилося поминальне богослуження за покійного єп. Інокентія. Заходами єп. Юрія Винницького, того самого похоронного дня 10 січня відслужено заупокійні богослуження за єп. Інокентія в усіх церквах єпархій: Київської, Володимирської, Пінської, Холмської та Львівської, а також у всіх костелах латинських міста Львова, Перемишля і Самбора.

Здається, що домовину єп. Інокентія привезено до Лаврова скоріше

на день або два дні перед 10 січня, щоб приготувати в монастирській церкві катафальк на похоронні обряди.

В добі барокко похоронні урочистості осіб, які займали високе суспільне становище, відбувалися з театральною пишнотою.¹⁹ Головним осередком урочистостей був монументальний катафальк з домовиною, на тлі фантастичної архітектури, яку заповняли різні фігури, портрети, образи, гербові знаки, таблиці та широкі стяжки з написами, і т.ін. Така декорація заповнювала іноді всю середину церкви, а пишність декорації була до деякої міри свідомством суспільного значення родини померлого та його спадкоємців.

Нічого дивного, що єп. Юрій Винницький, згідно з тогочасними вимогами звичаю, подбав про те, щоб свого брата Інокентія поховати в спосіб, який відповідав би його високій єпископській гідності. Докладнішого опису його похоронної урочистості, а зокрема його катафалька, не маємо. Слід однак прийняти, що похорон не належав до скромніших, але відзначався великопанською пишністю. Так треба висновувати з бажання єп. Юрія Винницького зробити незабутнє враження на запрошених на похорон, хоч і неприбулих, високодостойних гостях, а саме на примасі — кардиналові Радзвйовському і Краківському єпископові — номінатові Денгофі.

Хто був автором декорацій катафальку єп. Інокентія, не знаємо. Звичайно, така імпазантна декорація, жевріюча тисячами ламп і свічок, була збірним твором артистів і ремісників: столярів, різьбарів, малярів і т.д. Вони, звичайно, працювали під проводом головного архітекта або декоратора, якого твором був проєкт у цілості.

Слід прийняти, що в Лаврові було подібно як на похороні Сучавського митрополита Досифея, який помер у Жовкві, 13 грудня 1693 р., і там у січні 1694 р. відбулася його похоронна урочистість, зорганізована з доручення короля Собеського. До декорацій похоронного катафалька митр. Досифея належав його трунний портрет. Правдоподібно отже і на катафальку з домовиною єп. Винницького виднів, крім його гербових знаків, також і його портрет, невідомого нам художника. Постарався про це брат померлого, єп. Юрій. Можливо, що трунним портретом єп. Інокентія буде котрийсь із тих, які досі збереглися. Артистів і декораторів єп. Юрій мабуть спровадив аж зі Львова, де власне знаходилися досвідчені в цій похоронній ділянці мистці.

¹⁹ Пор. Mieczysław GęBAROWICZ, *Szkice z historii sztuki XVII w.*, Toruń 1966, ss. 261-263; St. ZAŁĘSKI, *Jezuici w Polsce*, t. IV, cz. I, s. 609; Aleksander BRUECKNER, *Encyklopedia Staropolska*, t. II, Warszawa 1939, ss. 183-195: Pogrzeby.

Подібним способом, святково і жалібно була прикрашена монастирська церква св. Онуфрія в Лаврові, коли то в ній дня 10 січня 1701 р. відбувався похоронний обряд при домовині єп. Інокентія Винницького.

Зимову погоду, яка того дня була в околицях Лаврова можна собі уявити з образних слів похоронного промовця Урбана Багриновського. Він говорить: « ті високі гори і менші горбки, що колись чинили людям у своїх тінях милу розвагу, взявши на себе сивину Сатурна старого, постогнуючи від холоду зимних північних вітрів, до плачу і голосінь збуджують зібраних гостей ». Інакше кажучи: в день похорону єп. Інокентія гори і горби в околиці Лаврова покрилися покривалом білого снігу, неначе сивиною бога часу — Сатурна. Віяли тоді холодні вітри. Похорон відбувався, за словами Багриновського, « при тяжкій зимі і невідності доріг ».

Незважаючи на таку непривітну зимову негоду, на похорон прибула « вся Перемиська Земля і вельможні, з вельмишановним старовинним домом їх милостей панів Винницьких споріднені родини ». Очевидно, прибули численно також і селяни з близької і дальшої околиці, хоч про них, як про плебеїв, бесідник із-за своїх шляхетських поглядів не вважав потрібним згадувати.

Торжественну архиерейську Літургію в грецькому обряді і похоронні урочистості у сослуженні священників і дияконів відправив Львівський єпископ Йосиф Шумлянський. До нього домініканець Багриновський у промові звертається такими повними змісту словами: « А що ти, за життя його милості, Інокентієві нашому вкладав мітру скороминущої чести, коронуєчи його на єпископство Перемиське, то тепер дай лаврам його нестерельности свого пастирського благословення, щоб він через посередництво Святої Жертви, яку Богові Всемогучому віддаватимеш, удостоївся вічного відпочинку ».

Під час літургії відспівували мабуть ченці-василіяни з Лаврова та інших монастирів, разом з прибулими звідусіль священниками, дяками та вірними.

Надгробну проповідь при домовині єп. Винницького виголосив польською мовою домініканець Урбан Багриновський. Проповідь була видрукувана ще в тому ж 1701 р.

Поміж присутніми на похороні Багриновський на першому місці називає як вищого достойника і від імені покійного єп. Інокентія прощається з Костантином Ваповським, стольником коронним, який був з покійним у дружніх стосунках. Від імені покійника бесідник дякує Ваповському « за доказ братерської любови, що того, кого в житті так щиро любив, і по смерті його не забув; що прибув на похоронну уро-

чистість, незважаючи на своє слабе здоров'я, на тяжку зиму і невідні дороги ».

З найближчої родини єп. Інокентія промовець згадує як присутніх на похороні, крім брата єп. Юрія, ще брата Петра Винницького, підчасного подільського, і його дружину Варвару; рідну сестру єп. Інокентія Катерину та її мужа Франціска Нагуйовського, брацлавського підчасного, а також його брата – Станислава Нагуйовського, підчасного теремовельського. Багриновський передає слова прощання від імені покійного їм і всім кривним і своякам-колігатам. З колегатів подає слова прощання родині Гошовських, а зокрема згадує як присутнього Константина Гошовського, жидачівського підкоморія; родині Шептицьких, зокрема присутньому Казимирові Шептицькому, скарбникові гостинському; родині Турецьких, зокрема присутньому Стефанові Турецькому, мечникові добжинському; родині Блажовських, зокрема присутньому Гавриїлові Блажовському, військовому бидгоському; та родинам Зебжидовських, Коритків і Зеліборських.

В похоронній мові Багриновський звертається головню до брата єп. Юрія, і від імені покійного єп. Інокентія дякує йому « за пильні заходи про допомогу його душі; за щедрі, по різних місцях, протягом цілого майже року роздавані милостині на Служби Божі і поминки ». Зокрема Багриновський від імені покійного єп. Інокентія дякує єп. Юрієві « за помножений сьогоднішнього дня похорон по цілому майже Королівстві Польському, В. Князівстві Литовським, по архидієцезії митрополічій (Київській), по дієцезіях: Пінській, Холмській, Володимирській, і по всіх костелах львівських, перемиських, самбірських та по всіх церквах дієцезії Львівської і Перемиської ». Завдяки єп. Юрієві Винницькому, дня 10 січня 1701 р. в незчисленних храмах, на літургійних богослуженнях і при жалобних дзвонах, відбувалося християнське прощання з Перемиським владикою Інокентієм Винницьким.

Домовину з тілом єп. Інокентія поховано в « монастирі лаврівським », ²⁰ де вже спочивали тлінні останки його батьків Стефана і Магдалини Винницьких і стрія, митрополита Київського Антонія Винницького. Окреслення: в « лаврівським монастирі », належить розуміти підземелля монастирської церкви св. Онуфрія в Лаврові, де « під давнішою каплицею Розв'яття » митр. Антоній забезпечив « місце на гробницю для себе і своєї рідні, в яку його покладено в 1679 р. ». Але мабуть була це тимчасова монастирська гробниця, може і спільна для інших достой-

²⁰ Андрусак, *Записник*, стор. 181, 203. Пор. Голубець, *Лаврів*, стор. 56, 60. Голубцеві є однак незнані нотатки із « Записника ».

ніших небіжчиків. Тому єп. Юрій вирішив вибудувати при тамошній монастирській церкві нову окрему каплицю і гробницю для родини Винницьких. Отак відзначає він у своїм « Записнику », що в 1701 р. 19 квітня (тобто три місяці після похорону єп. Інокентія), « місце в монастирі лаврівським на каплицю і гріб я вимірів і ремісників найняв ». Таким способом розпочав він будову нової родинної гробниці.

Майстри скінчили будову гробниці десь під осінь, що відзначає єп. Юрій, пишучи: « того ж року, повернувши з Волині, кості і тлінні останки предків своїх, скінчивши в монастирі лаврівським каплицю на хвалу Божу, до гробу нового я спровадив ». Безперечно гробова каплиця була мурована. Єп. Юрій згадує про перенесення до каплиці-гробниці тлінних останків « своїх предків », тобто напевно переніс він тіла своїх батьків Стефана і Магдалини Винницьких. Але виникає деяка неясність, чи тоді до нової каплиці-гробниці перенесено також і домовини митр. Антонія та єп. Інокентія Винницьких. Однак, коли візьмемо до уваги ту обставину, що єп. Юрій власне через кілька місяців після похорону єп. Інокентія почав ставити вищезгадану гробницю, то слід прийняти, що в ній спочили також і його тлінні останки, та митр. Антонія.

Таким способом єп. Юрій Винницький, після похорону свого брата єп. Інокентія, подбав про достойне місце вічного спочинку для його тіла. Але єп. Юрій дбав також і про християнську поміч для душі небіжчика. Як уже згадувалось, заходами єп. Юрія в день похорону єп. Інокентія, 10 січня 1701 р., відправилися заупокійні Служби Божі не лише в усіх церквах Перемиської та Львівської єпархій, але також і в церквах майже всієї Київської митрополії.

Крім того єп. Юрій щороку, в кожную річницю смерті свого брата Інокентія відправляв поминальну Службу Божу. Отак 27 лютого 1706 р. відзначає у своїм « Записнику », ²¹ що в монастирі Св. Спаса « роковини блаженної пам'яті його милості попередникові відправив я на шостий (рік) його смерті ». Попередник єп. Юрія — це власне єп. Інокентій, і за нього єп. Юрій відправляв поминальне богослуження.

Ще навіть десять років по смерті єп. Інокентія єп. Юрій Винницький стає пильним речником поминальних молитов за упокій душі свого брата. Отак у 1709 р., коли єп. Юрій був уже адміністратором Київської митрополії і брав участь у василіянській капітулі, яка відбувалася в монастирі в Білій на Підляшші, то подбав про те, що василіяни на засіданні 26 серпня, « з вдячності за великі заслуги » єп. Інокентія Винницького перед Василіянським Чином, зобов'язалися ім'я покійного

²¹ Андрусак, як вище, стор. 187.

« в поминник вписати і по три Служби Божі за нього відправити ».²² Згодом так само і Львівська Ставропігія вписала його ім'я у свою книгу померлих.²³

Єп. Юрій Винницький закріпив також історичну пам'ять про свого покійного брата Інокентія видрукуванням похоронної проповіді, йому присвяченої.

Єп. Юрій, готуючи похоронну урочистість своєму покійному братові Інокентію, запросив з надгробним словом бесідника, який уже дав докази, що вміло може виконати таке завдання.

Урбан Багриновський, як нам відомо з його біографії,²⁴ належав до монашого Чину латинського обряду, оо. Домініканів. В 1697 р. зустрічаємо його на становищі « першого професора святої теології » в монастирі-конвенті оо. домініканів у Луцьку на Волині. З таким титулом Багриновський виступає в заголовку похоронної промови, яку він виголосив у луцьким домініканським костелі 25 листопада 1697 р., під час урочистого похорону « підкоморія воевідства київського », Маркіяна зі Шпанова на Новодворі Чаплича. Промова була видрукована в 1698 р. в Кракові польською мовою, під довшим заголовком, який починався від слів: « Лінії Гербові ».

Багриновський, як видно, в 1697 р. викладав « науки теологічні » в Луцьку. Але мабуть уже в наступному (1698) році переведено його до Кракова, де мав змогу видрукувати вищезгадану промову, і в якій, як пише, « йде простим шляхом панегіричним ». В Кракові Багриновський стає « регентом (монашої) генеральної краківської студії », та одержує науковий титул бакаляра св. теології.

З Кракова Багриновський перейшов до Нового Самбора, де став настоятелем монастиря, — « пріором Самбірським Чину св. Домініка ». Ще в 1706 р. Багриновський перебував у Самборі і далі був у дружніх відносинах з єп. Юрієм Винницьким, як цей у своїм « Записнику »²⁵ відзначає: « 30 червня, преподобний отець Багриновський і преподобний отець Коніноцький, прелати чесні Чину Проповідницького, були у Св. Спасі ».

²² *Археогр. Сборн.*, XII, стор. 169.

²³ *Арх. Ю.З. Рос.*, ч. I, т. XII, стор. 481.

²⁴ P. Felicianus Nowowiejski, O.P., *Phaenix decoris et ornamenti Provinciae Poloniae S. Ordinis Praedicatorum*, Posnaniae 1752, pag. 121-122; X. Sadok Barącz, *Rys dziejów Zakonu Kaznodziejskiego w Polsce*, t. II, Lwów 1861, s. 80-81; K. ESTREICHER, *Bibliografia Polska*, t. XII, s. 332: Bahrnowski Urban. — Однак не маємо відомостей про його походження, ані коли вступив до Домініканського Чина.

²⁵ Андрусак, *Записник*, стор. 192.

З Самбора Багриновського знову переведено на становище пріора до Луцька, де він помер у 1711 р.

В тому часі, коли єп. Юрій Винницький підготовляв похоронні урочистості своєму братові Інокентію, а саме восени 1700 р., Багриновський, пріор домініканського монастиря в Самборі, був уже славним проповідником і мав видруковану принаймні одну свою промову. Безперечно, з тієї власне причини єп. Юрій звернувся до нього з проською виголосити надгробне слово на похоронних урочистостях єп. Інокентія Винницького, в Лаврові дня 10 січня 1701 р.

Вже через чотири місяці після похорону, а саме 5 травня того ж року, Багриновський одержав від свого домініканського протоігумена, Вінкентія Кулеші дозвіл друкувати свою промову. Потім, 7 липня, такий же дозвіл отримав від «звичайного цензора книг Львівської архидієцезії», Яна-Томи Йосифовича, львівського каноніка. Ще того ж року 1701 промову Багриновського видрукувала польською мовою друкарня Колегії оо. Єзуїтів у Львові.²⁶ Очевидно, кошти друку покривав єп. Юрій Винницький.

Заголовок промови Урбана Багриновського в українському перекладі є такий: *«Лавр нестертності Ясновельможного Святої Пам'яті Його Милости Отця Інокентія Винницького, з Божої і Апостольської Ласки, Єпископа Перемиського, Дерманського і Дубенського Архимандрита, Обряду Грецького, Уніята»*.

Слово «Лавр» у заголовку нагадує не лише зелений листок, яким вінчано переможців, але також і місцевість Лаврів, де відбувся похорон. Можливо, що саме назва цього села стала поштовхом для Багриновського так вдало підібрати слово «Лавр» на заголовок свого твору.

Книжка Багриновського є видана у форматі аркуша, складеного на чотири частини і містить двадцять одну картку.

Після заголовної сторінки, на окремій картці є зображений герб єп. Інокентія Сас-Винницького. В середині цієї картки зарисовано оздобне коло, а в ньому на щиті видніє герб Сас, зі стрілою та півмісяцем. Навколо цього герба є вміщені ще інші чотири герби, які вказують на генеалогічне дерево Інокентія Винницького, а саме Ясеньчик (Юлюч), Кердея (лілеї), Корчак і Погоня Литовська. Оздобне коло з цими п'ятьма гербами, спирається долом неначе на хмарах, а верхом є прикрашене китицею павиних пер. По верхніх боках кола виступають знамена єпископської влади: хрест і жезл. Притім, над цілим оздобним гербовим

²⁶ Користуюся примірником, що знаходиться у Бібліотеці Варшавського Університету.

колом, дещо позаду, підноситься балдахин, підтримуваний чотирьома держакми. Спереду балдахину на павиних перах спирається владича мітра. Композиція цілої гербової картини, своєю симетрією і витонченою легкістю робить прекрасне враження. Вказує на високий рівень художності. Слід припускати, що автор цього граверського твору належав до чільних митців міста Львова, але його імення не знаємо.

Свій твір Багриновський присвячує « Ясновельможному Його Милості Юрієві Винницькому, з Божої і Апостольської Столиці Ласки, Єпископові Перемиському, Дерманському і Дубенському Архимандритові, Обряду Грецького Уніятові ». Багриновський у передмові висловлює бажання, щоб його твір для єп. Юрія « був безупинною розрадою в такім великім жалю із-за втрати свого брата ». Автор, у своїй скромності, називає свій твір « лихою елукубрацією », тобто « бездарною писаниною », що вже « раз була оголошена на пустих місцях », тобто в церкві лаврівського монастиря, а оце « повторно йде у світ польський, жодної не побоюючись ворожости ». Промовець передбачає критичну оцінку свого твору в « такім осудливім віку », однак запевняє, що його твір « не містить у собі нічого дражливого для чийогось заздрісного ока ».

Бесідник додержується того погляду, що « нагородою чесноти є добре імення ». Тому бажає, щоб його слова, неначе « ті легкі листки, сплітали безупинно лавровий вінець гідному пам'яті віків увінчаному » (мітрою) єп. Інокентієві Винницькому. Притім бесідник бажає, щоб « із підземного гробового каменя Покійного, донісся живий голос і неприглушений відгомін геройських подвигів і вічної пам'ятки гідних його заслуг перед Римською Церквою та Річчю Посполитою Польською ».

На думку бесідника, « багато чеснот лежить присипаних тяжким попелом людського забуття, немало геройських діл далекі віки приглушили, напевно не із-за якоїсь іншої причини, а тільки тому, бо їм зичливе не сприяло перо, і до людської не подало відомости ». Тому то бесідник, і славу роду Винницьких, і їхні чесноти, « не все щиро на сторінки зібравши, що-тільки є власного у єп. Інокентія, великого попередника і рідного брата єп. Юрія, тепер об'являє людським відомостям ».

Багриновський має надію в Господі, що його твір омине критика людська – « Катонів і Аристархів громи ». « Бо коли бачать так багато звитяжних пальм, тріумфальних лаврів, у непереможних предків високого дому Винницьких, то хто правді не дасть місця? Вони то (предки) є зеленого лавру, тобто не смертельного ймення блаженної пам'яті ясновельможного Інокентія Винницького розлогим листям, міцною зброєю, дорогоцінними рубінами ».

Його предки « не лише пресвітлу родину Винницьких, але також і Перемиську катедру оздоблюють і звеличують, чи як пам'ятники, чи

як прикраси. Перемиська катедра знаходилася так довго серед лютих погроз схизматиків і серед брязкоту зброї». «Хто ж цього не визнає, що єп. Інокентій Винницький, захищаючи свою святиню і владництво Перемиське проти схизматичьких нападів, відважно боровся і переміг, і за допомогою Божою розширив у воевідстві Руськім Святу Унію?»

Притім бесідник висловлює переконання, що успішне введення унії в Перемиській єпархії сталося завдяки «сильному Ангелові Хоронителю», завдяки «оборонцеві» Гавриїлові, який, займаючи видатні суспільні становища і виконуючи публичні чинності, завжди радо стояв при боці єп. Інокентія. А тепер, коли Гавриїл — єп. Юрій є піднесений на Перемиський престіл, то цій високій гідності додав він своєю особою два стовпи, які її підтримують: святість обичаїв і справедливість у поведінці».

Так присвячуючи свою промову єп. Юрієві як «начальникові славного дому Винницьких», з'ясовує головні мотиви, що спонукали його подати до друку надгробні слова про єп. Інокентія, а саме бажання закріпити пам'ять про «геройські діла та заслуги» покійного.

Як короткий епіграф до самої похоронної промови Багриновський вміщує латинською мовою, за текстом Вульгати, слова зачерпнені із книги пророка Ісаї (глава 49, стихи 1-2): «Господь покликав мене від утроби... Вчинив мене наче вибрану стрілу, сховав мене у своєму сагайдаці».

У вступі промови бесідник запевнює, що його слова будуть спиратися «не на поетичних вигадках, а на оповіданні дійсної правди».

Багриновський змальовує, насамперед, обставини місця, де відбувається похорон. У лаврівському, старовинному скиті-монастирі, оповитому жалобою, при незчисленних похоронних свічках, які оточують домовину єп. Інокентія, царює глибокий сум і плач. «Бо хоч мури і будинки» лаврівського монастиря «щедрістю Льва, великого князя руського, були колись збудовані і становлять дім Божий і чернечий», то однак «утримання і провидіння над особами Богові посвяченими» цього монастиря, належали до блаженної пам'яті митрополита Київського Антонія Винницького. Він то «занепале це місце, опущене і забуте, підніс майже з руїн, а обмежуючи свої прибутки єпископські, село одне (Нанчілку) віддав» цьому монастиреві.

А потім, «аж до цього часу, лаврівський монастир утримувала єдина ласка, догляд і опіка ясновельможного блаженної пам'яті отця Інокентія Винницького, щедрого фундатора, милосерного батька й особливого добродія». Слід вияснити, що про незвичайну благодійність єп. Інокентія для лаврівського монастиря свідчить його дарчий запис з

1687 р., яким забезпечує цьому монастиреві 3.000 зл. на добрах у Висоцьку Вижнім у Турчанщині.²⁷

Для розради жалю родини померлого, бесідник заявляє, що в дальших своїх словах «буде вінчати покійного єп. Інокентія лавром, його ніколи незів'ялих святих чеснот».

У першу чергу вихваляє славний рід і предків родини Винницьких.

Бесідник як першого прославляє прадіда єп. Інокентія, – Василя Винницького. Потім звеличує його сина Теодора Винницького та Теодорових синів: Олександра – пізнішого єпископа Перемиського і митрополита Київського Антонія, та Стефана, батька єп. Інокентія.

Багриновський у цій частині свої промови правдоподібно покориствувався твором Івана Нарольського, «*Dromae seu cursus Gentilitiae Wippisianaе*». Свій панегірик Нарольський створив з нагоди в'їзду єп. Інокентія Винницького до Перемиської катедри, в грудні 1680 р. Твір Нарольського був виданий, у Замості в 1681 р.

Багриновський, у дальшій своїй промові, змальовує картину єпископської діяльності Інокентія Винницького в Перемиській єпархії.

Єп. Інокентій поклав святу віру «як наріжний камінь цілого свого побожного життя; розсівав правдиву науку поміж довіреним собі стадом; годував його своїм взірцевим життям; підтримував його своєю справедливістю і побожністю».

Взагалі єп. Інокентій «оточував особливою увагою і піклуванням Церкву, — Дім Божий. Навіть зменшував свій батьківський маєток, аби тільки, за допомогою сеймів і трибуналів, привернути відірвані добра церковні та захистити вільності духовенства».

Ще іншу прикмету діяльності єп. Винницького відзначає Багриновський у своїй промові, а саме його щедрість у роздаванні грошей.

Щедрість і добродійність єп. Інокентія Багриновський так змальовує: «Світе Польський, розповідж, прошу, замість мене, про ласкавість, щедрість, щирість, добродійність єпископа нашого! Скажіть, сеймики, генерали (провінціяльні сеймики), суди, сейми, конвокації, елекції: куди цей, не смертальної пам'яті, щедрий на все, не роздавав свого власного маєтку, майже всіх людей здобуваючи серця?».

Крім того він вихваляє єп. Інокентія як великого роздавача милостині на побожні цілі: «А про щедрі милостині його що скажу? Крім цього місця (монастиря в Лаврові), якого дохід щорічний збільшив вічною фундацією (записуючи, як відомо, в 1687 р. – 3.000 зл.), нехай скаже катедра перемиська, страшевицька, валявська й інші церкви, як багато

²⁷ Голубець, *Лаврів*, стор. 45.

добра зі щедрої його зазнали руки: одні багато відремонтовані, інші ж від фундаментів вибудовані ».

Зазнав від нього милостині і його « убогий монастир оо. Домініканів у Самборі, та ще інші монастирі « обох обрядів і статей, почасти також і польські, особливо однак монастирі львівські, перемиські, самбірські, дрогобицькі, гусаківські та ще багато інших. Вони немало благодійности зазнавали від цього Пастиря ».

Правдоподібно Багриновський особисто не знав єп. Інокентія (принаймні ніде цього не відзначає). Тому слід прийняти, що ці відомості про його єпископську діяльність у Перемиській єпархії, про заслуги супроти унії, і про виявлені, гідні уваги чесноти, одержав Багриновський від його брата, єп. Юрія.

Під кінець своєї промови Багриновський приділяє увагу трагічній смерті єп. Інокентія серед полум'я. Застосовує до неї слова ап. Павла, зачерпнені з першого листа до Коринтян (глава 3, стих 13-15): « Кожного діло стане явне... ».

На думку Багриновського « християнські досконалості людського земного життя, щоб воно перейшло в нескортує, є поставлені під суд Божий на випробування, як випробовується золото вогнем ».

Отак і « всесильна рука Бога випробувала християнські учинки блаженної пам'яті ясновельможного єпископа нашого при його майже останніх хвиликах життя ». « Діткнулася вогнем більш аніж матеріяльним, який ще міцніше спалював його виснажене хворобою тіло ». Однак єпископ, за свідоцтвом оо. Єзуїтів, прийняв « всемогутню руку Божу » з « душевною рівновагою ».

Надгробні слова Багриновського хвилюють нас справжнім зворушенням, коли він оповідає про кінцеві страждання трагічно вмираючого: « Добрий Ісусе! Ти, що єси короною всіх справедливих, пом'янувши ридання, сльози і болі серця, в яких смирився, вмираючи, блаженної пам'яті Інокентій, увінчай лавром нескортуєности душу його, бо вже листя лавру мого скінчилися ».

На закінчення своєї похоронної проповіді, Багриновський, від імені покійного єп. Інокентія Винницького передає прощальні слова для « людей живих, для його приятелів, що zostалися ». Він прощається « найперше з найяснішою Річчю Посполитою Польською, милою вітчизною, як з матір'ю спільною всіх коронних синів ». Дякує їй за все, і, при своїм пастирським для неї благословенні, одночасно висловлює побажання, щоб вона, що тепер приходить до зміцнення на силах після важких потрясінь воєнних, отримала від Бога успішну перемогу над всіма ворогами. Бажає, щоб її « гербовий орел, підлітаючи знову понад бусурманські місяці, здобув скоро орієнтальні краї ».

Від імені покійного Інокентія Винницького Багриновський передає слова останнього прощання також і польському королеві Августу II та « батькам Батьківщини » – сенатові, зокрема сенаторам неprisутнім на похороні.

Проповідник передає прощальні слова для Льва Шлюбича-Заленського, Київського митрополита, єпископа Володимирського, і для єпископів.

Крім того Багриновський передає від покійного слова прощання ще для таких неprisутніх на похороні достойників: Станіслава-Яна Яблоновського; Фелікса Потоцького, Єроніма Любомірського, Станіслава з Яблонова Яблоновського, Адама Миколи Сєнявського, Атанасія Мйончинського та ще для двох Яблоновських: Олександра-Яна і Станіслава-Кароля. Багриновський безперечно тому згадує цих магнатів у своїй похоронній промові, бо покійний єп. Інокентій був із ними у дружніх відносинах.

Врешті промовець передає слова прощання всім prisутнім на похороні.

Отаким коротким хід думок у похоронній проповіді, що її виголосив над домовиною єп. Інокентія Винницького, а опісля опублікував домініканин Урбан Багриновський. Проповідь написана польською мовою, але пересипана численними латинськими цитатами з творів латинських письменників і з творів Св. Отців. Промова Багриновського відзначається всіми якостями доброго риторичного твору: логічною підбудовою, гармонійним розкладом частин бесіди, і ясним піднесенням викладом; квітистою і елегантною мовою. У творі Багриновського багато зворушливих поетичних образів, тропів і фігур, алегорій і символів, ремінісценцій з античного світу. Такі властивості мови риторичного твору Багриновського свідчать не лише про високу його ерудицію, але також і про його видатний талант красномовности; її слід зарахувати до типу панегіричної проповіді, якої істотна мета — звеличати постать єп. Винницького: його славний рід, єпископську гідність та особисті подвиги. За оцінкою істориків української літератури, « панегіричні вихвалання » з кінця XVII ст. « вже втратили, на відміну від панегіриків попереднього періоду, всяке почуття міри, історизму, життєвої правди, а їх автори — щирість і людську гідність »; і містили в собі пишномовні похвальби, часто неправдиві, без почуття міри та пропорції.²⁸

Здається однак, що промова Багриновського, хоч і відзначається

²⁸ А. BRUECKNER, *Encyklopedia Staropolska*, t. II, ss. 98-99; Махновець Л.Є., *Історія Укр. Літератури*, т. I, стор. 452-453.

особливостями, притаманними зрештою ораторському мистецтву, то все-таки цілковито не втрачає почуття міри, об'єктивного історизму і не грішить надмірним і незугарним переборщенням. Слова бесідника переважно щирі, а навіть досить здержливі та помірковані у похвалах єп. Інокентія, мабуть тому, що цей ані не латинник, ані не поляк, але все-таки русин, грецького обряду.

За поглядом Багриновського, гідна уваги сторона духовости єп. Інокентія — це передусім любов до Польщі, як батьківщини, з усіми її суспільними установами, та взагалі польською державницькою і латинсько-католицькою ідеологією. Багриновський, як заявляє в передмові, складає свій «Лавр нестерельности», щоб «живий був голос і неприглушений відгомін геройських подвигів і вічної пам'ятки гідних заслуг ясновельможного Інокентія Винницького супроти Римської Церкви і Речі Посполитої Польської».

Натомість він майже не відзначує в постаті єп. Інокентія його заслуг супроти народу руського та супроти Церкви грецького обряду. Тому слід прийняти, що промова Багриновського віддзеркалює скоріше власний спосіб мислення автора, який однак не належить ототожнювати зі способом мислення і народним світоглядом покійного єп. Інокентія Винницького.

Твір Урбана Багриновського, хоч по своїй природі риторичний і не цілковито безсторонній, становить дуже цінний науково-історичний джерельний матеріал. Він складає і створює історичний суспільний і духовий портрет єп. Винницького.

* * *

Збереглися чотири портрети цього єпископа. В єпископській палаті в Перемишлі було їх два:²⁹ один зображував його з часу молодости, а другий — з літ пізніших. На одному і другому — єпископ був одягнений у чернечу рясу. На образах містився напис по-латинськи: «Інокентій Винницький, герба Сас, 1680-1700». Третій портрет, виконаний олійними фарбами, знаходився в монастирському архіві в Лаврові.³⁰ Єпископ намальований на нім майже в природній величині (150-110 см.), у владицій мантії і з патерицею в руці. Четвертий портрет знаходився в Новім Кривиннику, пов. Дрогобич, у церкві, яку 12 липня 1695 р.

²⁹ Добрянський, *Ист. еп.*, стор. 96, 104. Пор. *Шематизм гр.к. еп. перем. на р. 1938-39*, Перемишль 1938, стор. 11.

³⁰ Голубець, *Лаврів*, стор. 60.

сам єп. Винницький посвячував.³¹ Зрештою, в цьому селі проживала рідна сестра єп. Інокентія, Катерина, замужня Нагуйовська і, можливо, вона саме передала цей образ до церкви.

Якими є вищезгадані образи у відношенні до дійсного, історичного вигляду єп. Інокентія, важко ствердити. Треба б найперше дослідити час виникнення кожного з цих портретів, тобто, чи намальовані вони ще за життя єп. Інокентія, або принаймні недовго після його смерті. Можливо, що портрет, який знаходився в лаврівському монастирі залишився там після похорону. Фотокопію одного з вищезгаданих портретів умістив єп. Григорій Лакота у своїй праці «Три синоди перемиські», однак не відзначив даних про походження фотокопії.³²

³¹ *Schematismus... cleri dioec. gr. c. Premisliensis pro An.D. 1833*, р. 128; Добрянський, *Ист. еп.*, стор. 95.

³² Той портрет єп. Інокентія Винницького, якого фотокопію єп. Гр. Лакота вмістив у праці «Три Синоди Перемиські», мав пок. о. мітрат Василь Гриник, що жив в Перемишлі.

L A V R
N I E S M I E R T E L N O S C I
IASNIE WIELMOZNEGO
Swiętej Pamięci
I E G O M O S C I O Y C A
I N N O C E N T E G O
W I N N I C K I E G O

Z Bożey y Apostolskiej Stolice Łaski,
 EPISKOPA PRZEMYSKIEGO, DERMANSKIEGO,
 y DVBIENSKIEGO ARCHIMANDRYTY.

Ritus Græci

U N I T A.

Mowa

Wielebnego w Bogu X. VRBANA BAHRYNOW:
 SKIEGO, S. Theologiy Bakalarza, Przeora Samborskiego
 Zakonu DOMINIKA Świętego.

w Lwowskiem O.O. Bazyljanow Monastyrze.

Roku Pańskiego 1701. Dnia 10. Stycznia

Z Ł O Z O N Y.

Przez Teżoż do Druku

P O D A N Y.

WB LWOWIE, w Drukarzni Kollegium Societatis IESU,

ЛАВР НЕСМЕРТЕЛЬНОСТИ

(Заголовок похоронної промови)

ЗАКІНЧЕННЯ

СПРОБА ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОСТАТІ ЄП. ІНОКЕНТІЯ ВИННИЦЬКОГО

На закінчення нашого дослідження життя і діяльності єп. Інокентія Винницького належить ще коротко накреслити гідні уваги риси його особистості. Його постать, як кожного єпископа, можна розглядати з подвійної точки зору: як індивідуальну людину — з природними обдаруваннями і набутим характером, і зокрема, як Перемиського єпископа, з багатогранною діяльністю в своїй Перемиській єпархії, а в тому числі також у його відношенні до тодішнього державного правління.

Йдеться про відзначення декількома почерками головних рис його характеру як людини, і як церковного діяча. Буде це наче синтеза і короткі висновки наших дотеперішніх обширних досліджень.

Але при такому поставленні проблеми виникають чималі труднощі, до чого вимагається і більшого таланту, і довготривалої дослідницької практики. Небезпека полягає в тому, що рідко хто буде мати терпеливість докладніше перечитати і передумати наше біографічне дослідження, а більшість читачів кине оком на передмову чи вступ, а мабуть довше зупиниться власне на цій спробі характеристики, бо вона буде наче проливати світло на увесь дотеперішній дослідницький труд автора, і в більшості читачів буде вирішувати погляд на життя і діяльність єп. Інокентія Винницького.

Коли усвідомлюємо собі такі труднощі, то не на те, щоб відстрашувати від поставленого завдання подати принаймні ескіз, як не вже викінчений духовий портрет єп. Винницького. Наголошуємо такі труднощі передусім, щоб викликати в істориків всесторонні рефлексії, прямиємо до того, щоб образ його особистості був вірний і повний. При речевих дискусіях не одна риса в його духовій силуетці ще накреслиться, чи уточниться. Треба обережності в твердженнях, бо в оцінці його діяльності під моральним оглядом належить брати до уваги ті складні обставини, які обумовлювали його поведінку.

Постать єп. Винницького вже в родинному домі формувалася серед складних обставин. Через саме родинне походження перехрещувалися в ньому дві культурні течії: східна, руська (українська) від предків по батькові, і західна, польсько-латинська, по матері-польці. Західний чинник у Винницького значно розвинувся і поглибився через освіту в латинсько-польських школах: в єзуїтській Колегії в Перемишлі та в Краківській Академії, через перебування на королівському дворі, а ще пізніше через безперервний контакт з найвищими достойниками польської держави.

Східний культурний елемент у психіці єп. Винницького показувався у його прив'язаності до грецького обряду, в його живій свідомості історії княжої Русі від найдавніших часів її хрещення, а також в уживанні руської (української) мови в письменницькій праці.

Отже особистість єп. Винницького є органічною синтезою двох культур: східної і західної; є неначе деревом, яке хоч є глибоко закорінене в руському ґрунті, то однак було прищеплене західною культурою. Все ж таки належить ствердити, що західний культурний елемент був домінуючим у способі його мислення, в чому не поступався перед загалом тодішніх латинських єпископів у Речі Посполитій. За своєю духовою культурою, він також звичайний тип освіченого русина-українця з часів давньої Речі Посполитої.

На канві такої складної формації єп. Винницького зарисовуються характерні властивості його індивідуальності. Іван Винницький, як заможний шляхтич, споріднений зі знатними родинами, обдарований великими здібностями і високо освічений, а до того ознайомлений з манерами високопанського життя на королівському дворі, зовсім природно був призначений зайняти видатніше становище в Перемиській Землі. Але що Іван Винницький мав у своїй родині стрія Антонія Винницького, особу, яка в Руській Церкві займала найвище становище — Київського митрополита то, мабуть, за намовою власне стрія звернув він свою заінтересованість у напрямі вищої духовної гідності. В результаті, керуючись і особистим бажанням вищого суспільного становища, як і користаючи з родинної підтримки, Іван Винницький претендує на Перемиське владцтво.

У зв'язку з заходами Івана Винницького та його родини на королівському дворі, щоб здобути від польського католицького короля Собеського номінацію на Перемиське православне єпископство, виникло питання про складення ним католицького віроісповідання. Молодий Винницький, під впливом короля, згодився стати уніятом.

Релігійні погляди Івана Винницького, зокрема його прихильне відношення до католицизму, зумовлювало передусім вищезгадане середо-

вище, в якому проходило його життя: мати була латинничкою, а освіту отримував в латинсько-польських католицьких школах. Такі власне обставини прихильно настроювали його до Католицької Церкви.

Мабуть через те у Винницького, від часу його потайного акту католицького віроісповідання в 1681 р., аж до явного в 1691 р., не зустрічаємо ніяких вагань. Підозріння щодо відступництва від католицької єдності, кинені після 1681 р. на єп. Інокентія Винницького його противниками (як напр. єп. Іваном Малаховським, василіянином Порфирієм Кульчицьким та іншими), спиралися на протестах єп. Винницького проти переходів підлеглих йому парохій під владу того ж єп. Малаховського. Однак відомо, що єп. Винницький чинив опір таким переходам не тому неначебто сам не визнавав доцільності католицької церковної єдності, але скоріше з-за побоювання про зменшення обсягу своєї єпископської влади.

А після публичного приступлення до церковної унії в 1691 р., бачимо в нього витривале і послідовне прямування до її повного здійснення в Перемиській єпархії, але лагідним способом і без насилля.

Інокентій Винницький, як видно з його єпископської діяльності, був обдарований умом бистрим, проникливим, розсудливим, а навіть винахідливим. Свідчать про це його сміливі проєкти відносно розв'язки питання про місце в сенаті для руських уніятських владик, а також його смілива думка збільшити свої доходи за допомогою якоїсь латинської бенефіції.

Особисте життя цього єпископа, з погляду обичайности було бездоганне до тої міри, що навіть його вороги не мали нічого йому закинути. Взагалі, єп. Інокентій був вдачі більш зрівноваженої. Навіть справу переміни віроісповідання, тобто переходу Перемиської єпархії від православ'я на унію зумів провести спокійно, ненасильними засобами, хоч і не бракувало йому рішучости та енергії у здійсненні своїх замірів.

Свої задуми здійснював за допомогою численних приятелів, яких здобував собі серед державних можновладців і серед шляхти під час сеймиків і з'їздів багатими подарунками, внаслідок чого залишив по собі величезні довги.

Сам він, як єпископ, почував себе мужем на високому суспільному становищі, а посідання чималих прибутків з владичих маєтків дозволяло в'язатися з високими достойниками у дружні стосунки. Немає слідів, щоб він вів широке, марнотратне життя. Вживав помірковано єпископських доходів на своє утримання, хоч притім взагалі відзначався природженою щедрістю.

Як його стрий — Київський митрополит Антоній, так само і Іно-

кентій Винницький піддержував значення своєї родини, тобто непотизм, тому мав намір зробити рідного брата своїм наступником на Перемиській владицтві. Хоч ділився з кривими спархіяльними доходами, але не видно, щоб скуповував для родини маєтки. В родині Винницьких була однак тоді згода, а принаймні не доходило до більших спорів.

Поки схарактеризуємо Інокентія Винницького як єпископа, то наперед постараймося з'ясувати, яким єпископом бажав він бути, і які прикмети ставив собі як ідеал перед очі. У Статуті Перемиської катедральної Капітули з 1687 р. згадує він про «так багато святіших пастирів на стародавній катедрі св. Івана перемиській, від отих ще давніх часів охрещення Руси». Ці пастирі були «для свого стада найкращим зразком душпастирського керування». Вони «розумну Христову отару, відкуплену найдорожчою Кров'ю Його», «пильно, уважно і порядно випасаючи на спасенних заповіді Божої пасовищах, щасливо запровадили до небесної вівчарні». Одночасно єп. Інокентій про себе визнає, що має доручену собі тепер у Перемиській єпархії церковну владу так виконувати, щоб «через навчання католицької здорової науки і через прищеплення моральних чеснот, від Спасителя доручене собі як єпископові стадо, привести до небесної слави».

Як видно, єп. Інокентій висловлює бажання виконувати своє архієрейське душпастирство — «пильно, уважно, і порядно», згідно з вимогами архипастиря Христа. Виникає отже питання про це, оскільки такий високий ідеал єпископства Інокентій Винницький здійснив, займаючи становище Перемиського єпископа?

Охоплюючи поглядом цілу діяльність Інокентія Винницького як Перемиського єпископа, треба ствердити, що він як належить виконував свої обов'язки. Бачимо, що не помилився король Собеський, коли на поставлені нунцієм Мартеллі застереження, чи вийде на добро призначення єпископом Івана Винницького, гусара королівської гвардії, давав запевнення, що цей гусар буде добрим єпископом.

В світлі документів видно, що Інокентій Винницький був дбайливим господарем своєї єпархії. Від початку свого правління, підбираючи собі відповідних співробітників, прямував до збереження в ній ладу. З метою удосконалення єпархіяльного заряду, вже в 1687 р. склав він статут Перемиської катедральної Капітули на зразок латинських Капітул. З цією метою у 1693 р. скликав єпархіяльний синод, на якому прийнято «кращі канонічні постанови» для душпастирського заряду єпархії. При тім на синоді зреформовано духовні суди та заряд над єпархіяльними монастирями, щоб і в них зберігався належний лад.

Так само дуже пильно єп. Інокентій намагався піднести єпархіяльне духовенство на вищий рівень християнської освіти та мораль-

них обичаїв. А передусім викликає подив велика численність королівських універсалів, про які він постарався у короля Собеського для покращання суспільного та економічного становища єпархіяльного духовенства. У зв'язку з заходами в цій справі на королівському дворі, єп. Інокентій витрачав навіть доходи зі своїх спадкових маєтків. Став він справжнім великим захистником свобод свого духовенства. Для піднесення економічного стану духовенства енергійно проводив таку трудну справу упорядкування та реформи попівств, застосовуючи селекцію духовних осіб, які мали б належати до постійної літургійної обслуги церков, і на цій підставі користати з церковного ґрунту.

Освіту духовенства підносив на вищий рівень головню тим, що впровадив іспити і перевірку богословського знання не лише у кандидатів перед прийняттям свячень, але також у висвячених священників. Одночасно, для кращого виховання єпархіяльного клиру, прямував до заснування духовної семінарії в Перемиській єпархії.

Загально дбав він про обрядову чистоту грецької Літургії, хоч у деяких випадках піддавався впливам літургійної латинізації, подібно як інші унії.

Приділяв також пильну увагу справі підвищення християнської освіти і моральности серед населення Перемиської єпархії. З цією метою піклувався він про парохіяльні школи, видав народною руською (українською) мовою катехизм для загалу людей, а зокрема вимагав від священників, щоб вони постійно, щонеділі і свята, в церквах говорили для народу проповіді.

Для оживлення християнського життя шляхом величніших богослужень і шляхом добродійної зорганізованої діяльности, єп. Інокентій у своїй Перемиській єпархії підтримував широкий розвиток церковних братств. Особисто оточував дбайливим піклуванням катедральну церкву та катедральний «шпиталь» у Перемишлі.

Як Перемиський єпископ, старався удержати в непорушній цілості і без втрати всі престольні владичі добра; тому, напр., не лише енергійно вів судовий довготривалий процес про владичі добра Страшевичі, але також уживав заходів і про повернення до єпископства з давніх-давен втрачені владичі маєтки.

Згідно із звичаєм наглядав, а навіть натискав, щоб звичайні оплати від єпархіяльного духовенства постійно впливали до «пастирського скарбу». Але доходи з владичих маєтків, як і доходи з єпархіяльних оплат використовував не на свої приватні цілі і не скуповував за них маєтків для себе, чи своєї родини. За словами його брата єп. Юрія, отримані прибутки єп. Інокентій витрачав на здобуття повніших прав для свого духовенства, та головню для введення в єпархії церковної унії.

Така всебічна діяльність Інокентія Винницького в Перемиській єпархії показує, що він, хоч слабкого здоров'я, був людиною великого духа. Був він добрим і дбайливим єпископом, який заслужено користувався великим авторитетом серед єпархіян, головно серед місцевої шляхти, що і підкреслював у 1691 р. примас Михайло Радзейовський.

Високо оцінювали єпископську діяльність Інокентія Винницького його сучасники. Отак у 1691 р. королівський секретар Тома Таленті стверджував у листі до кард. Барберіні, що Винницький це « єпископ гідний, дуже здібний, і управляє своєю єпархією з незвичайною розсудливістю ».

Навіть досить неприхильний єп. Винницькому уніятеський митрополит Кипріян Жоховський в 1693 р. висловлювався про нього, що « гідно » займає свій єпископський уряд.

Нунцій Сантакоче в 1693 р. характеризував єп. Винницького, що він « поводиться пристойно, виконує чинності церковні з гідністю, молиться публично за Вселенського Архирея і відносно виконання свого уряду не залишає нічого до побажання ».

Перемиський єпископ латинського обряду, Юрій Денгоф, у своєму листі з 1696 р. до Риму характеризує Інокентія Винницького « великим пастирем і найревнішим в унії єпископом ».

В 1697 р. львівський театин Севастіян Аккорсі урочисто запевняв секретаря Конгрегації Пропаганди, що згідно з його відомостями, Інокентій Винницький є « єпископом великої доброти і благотворного прикладу; відзначається великою ревністю і невпинними трудами про спасіння душ своєї єпархії ».

Врешті домініканин Урбан Багриновський, у своїм надгробнім слові « Лавр нескверности » стверджує, що Інокентій Винницький був старанним і пильним єпископом, для якого « єдиним задоволенням » було прищеплювати « правдиву науку і чесність обичаїв » своїм єпархіянам.

Такі численні та похвальні відгуки про єпископську діяльність Інокентія Винницького є промовистим фактом і свідчать, що був він добрим і пильним єпископом. Мабуть не помилимося, якщо назвемо його найвидатнішим Перемиським єпископом у сімнадцятім сторіччі.

Інокентій Винницький, із-за свого видатного єпископського становища, мусів додержуватися і відповідних до тодішніх політичних обставин поглядів на справи свого руського (українського) народу і на державні справи та політичні проблеми Речі Посполитої. Зрештою жив і переймався тими ідеями, які за його часів захоплювали і хвилювали уми чільніших громадян.

Без сумніву, в єп. Інокентія Винницького було живе почуття приналежності до руської (української) народности, а зокрема жива сві-

домість історії давньої Русі. Видно це хоч би з такого речення, що міститься в тексті статуту Перемиської катедральної Капітули, а який він сам склав у 1687 р. В статуті, м.ін., він говорить про давніших Перемиських єпископів, які для нього є взірцем до наслідування. А саме згадує « про так багато святіших пастирів на стародавній кафедрі св. Івана Перемиській, від отих ще давніх часів охрещення Русі ». Так отже єп. Винницький охоплює думкою історію давньої Русі, поки вона ще не підлягала польським королям.

Крім того яким доказом доброго знання і вживання єп. Інокентієм Винницьким тодішньої літературної руської (української) мови є його катехизм, який він переклав на руську мову з латинського, чи польського тексту. Друкований катехизм виразно свідчить про міцний духовий зв'язок єпископа з населенням Перемиської єпархії, яке власне покоришувалося руською мовою.

Але Русь, а з нею і Перемиська єпархія, у тому часі знаходилася під владою польських королів і в складі польської держави. Тому то і єп. Винницькому було необхідним виконувати обов'язки громадянина Речі Посполитої і брати участь у її політичному житті.

На розвиток і кристалізацію політичних поглядів єп. Інокентія мабуть найбільше впливало його перебування за молодих літ, і то протягом довшого часу, на дворі короля Яна III Собеського. Через безпосередній контакт з королем виникли між ними навіть сердечніші стосунки. В результаті такого контакту, у Винницького, хоч і в русина, постала вірна слухняність, а навіть прив'язаність до польського короля. Свідомством постійної відданости королеві є такі характерні слова цього єпископа, котрі він висказав після прийняття церковної унії: « як будучи на дворі короля, я слухав його, так і тепер завжди його слухаю ».

Внаслідок таких близьких стосунків з королівським двором, Інокентій Винницький вірно здійснював напрямки внутрішньої церковної політики короля Собеського стосовно проблеми церковної унії та православ'я в Руській (тобто Українській та Білоруській) Церкві. Тому, що політичним прямуванням Собеського, із-за державних інтересів Польщі, було відокремити Руську Церкву від Константинополя і Москви шляхом католицької церковної унії, то власне єп. Винницький був обраний королем до здійснення цього заміру в Перемиській єпархії.

Коли отже політичні плани короля Собеського підказали тактику « не дратувати » Москви, а в послідовності — потайне складення католицького віроісповідання, то єп. Винницький був одним із таких потайних уніятів. Він повністю підпорядкувався королівським директивам. Притім так довго залишався потайним уніятим, аж одержав від

Собеського згоду виступити публично з католицьким віроісповіданням, як лише дозволили на це політичні стосунки Речі Посполитої з Росією.

Належить ще підкреслити, що єп. Інокентій Винницький, приступаючи до унії з Католицькою Церквою, висував не лише свої особисті інтереси, напр., збереження себе при Перемиській владі. Шляхом католицької єдності бажав він здобути більші права також і для Церкви і руського-українського народу. А саме вимагав він для руських єпископів місця в сенаті; для парохіяльного духовенства свобод, якими покористувався клир латинський; для шляхти руської суспільного становища, рівного зі шляхтою польською; для міщан руських грецького обряду вимагав доступу до міських урядів і цехів.

Після свого публичного приступлення до церковної єдності, єп. Інокентій Винницький ці суспільно-політичні постулати намагався, в міру можливості, здійснювати. Бачив він отже в об'єднанні з Католицькою Церквою, згідно з тодішніми політичними умовами, також і джерело політичної і суспільної емансипації для Української Церкви та Українського Народу.

Перемиський єпископ Інокентій Винницький, із-за свого високого суспільного становища та діяльності, це видатна постать на горизонті історії Української Руси, зокрема на обрії історії Української Церкви. Діло, яке властиво чинить його постать історичною, це введення церковної єдності в Перемиській єпархії.

Додаток: ДОКУМЕНТИ

I.

Жовква, 19. X. 1679.

Король Ян III Собеський надає Перемиське владичтво Іванові Винницькому.

ОРИГІНАЛ: *Архів гр.кат. Капітули в Перемишлі, мішок I, тека 2.*

Пергамін. Печатка більша коронна. Автографи: короля Яна III і секретаря Станислава Щуки.

Внизу рукою писаря:: Władcytvo przemyskie za postąpieniem wielebnego w Bogu ojca Winnickiego na metropolią kijowską urodzonemu Janowi Winnickiemu konferowane.

Видано безпосередньо з оригіналу.

Oznajmujemy tym listem naszym wszem wobec i każdemu z osobna, komu o tym wiedzieć będzie należało. Im ściślej nas powołania królewskiego godność do tego obowiązuje, abyśmy wprzód na szali słuszności każdego zważyli godność, niżeli królewską naszą komu oświadczyli łaskę. Dlatego nie prędzej wielebny w Bogu ojciec Antoni Winnicki, episkop przemyski, metropolita kijowski, religiej greckiej, laty już i słabością zdrowia zwątłony, odebrał z łaski naszej królewskiej, tej episkopiej na urodzonego Jana Winnickiego, dworzanina naszego pokojowego, synowca swego, pożądaną deklaracją, aż tenże urodzony Jan Winnicki, przy boku naszym królewskim zostając, rzetelne godności i sposobności swojej nam pokazał dowody. Które my dobrze uważawszy, a do tego się stosując do prawa przywilejów, konstytucyj, niemniej do zgodnej elekcyjnej ludzi duchownych i świeckich województwa ruskiego obywatelów, diecezjej przemyskiej religiej greckiej, umyśliśmy mu pomienione władcytvo przemyskie, samborskie i sanockie po dobrowolnej rezygnacyjnej i za postąpieniem zwyż wspomnionego wielebnego w Bogu ojca Antoniego Winnickiego na metropolią kijowską wakujące i do szacunku naszego przypadłe, dać i konferować, jakoż tym listem naszym

dajemy i konferujemy. Tak aby wspomniony urodzony Jan Winnicki, po otrzymaniu poświęcenia, przerzeczone władcyctwo wedle dawnych dekretów, ze wszystkimi cerkwiemi katedralnymi, manasterami, namiestnictwami, dobrami, wsiami, folwarkami, gruntami, ich pożytkami, przynależnościami, okolicznościami albo ograniczeniem według fundacyj starożytnych, tak jako przeszły antecesor i przed nim insi, sine quavis divisione et dismembratione, nic nie ujmując ani ekscypując, z przełożeniem nad duchownymi, archimandrytami, ihumenami, protopopami, popami, bractwy tejże religiej greckiej, trzymali i używali, trzymać i z dochodem od duchownych wedle przywilejów antecesorów zażywać będzie aż do ostatniego kresu życia swego. Dając mu przy tym moc zupełną według praw dawnych wszelakie sprawy duchowne sądzić, rząd we wszystkim duchowieństwie mniejszego i większego stanu czynić i sprawować, aby władzą urzędu swego władycznego w cerkwiach i monasterach diecezyj swoich chwałę Bożą pomnażał, nieposłusznych i występnych według winy i przestępstwa karał. Obiecujemy też po nas i najjaśniejszych następcach naszych, iż pomnienionego urodzonego Jana Winnickiego przy dzierżawie i spokojnym używaniu przerzeczonego władcyctwa przemyskiego, samborskiego i sanockiego, także przy jurysdykcycyjej duchownej zachowamy i nikomu do oddalenia władzę, póki żyw będzie, nie damy. Co do wiadomości wszelakiego stanu i kondycycyjej ludzi przywodząc, mieć chcemy, aby zwyż pomnienionego urodzonego Jana Winnickiego za własnego i prawdziwego władykę przemyskiego, samborskiego i sanockiego mieli i znali, wolności, preeminencyj, wszelakich prerogatyw, jakich antecesorowie jego zażywali, onemu zażywać dopuszczali. Na co dla lepszej wiary, rękąsmy się naszą podpisali i pieczęć koronną przycisnąć rozkazaliśmy.

Dan w Żółkwi, dnia XIX, miesiąca października, roku tysiąc sześć set siedemdziesiąt dziewiątego, panowania naszego roku szóstego. Jan, Król. – Locus sigilli. – Stanislaus Szczuka, S.R.M-tis Secretarius, m.p.

II.

В Канцелярії Коронній, 19. V. 1691.

Відповідь – « Респонс його Королівської Милости » Яна III Собеського, « послам громадянам Земель Перемиської, Сяницької і Економії Самбірської », делегатам з'їзду самбірського, що відбувся 3.IV.1691 р., на їхню супліку, подану королеві в Яворові, в квітні або травні того ж року.

Документ 23.VIII.1695 р. внесено в книги гродські перемиські.

На підставі цього запису в книгах, король Август II, дня 18 грудня

1697 р. підтвердив « Респонс ». Підтвердження Августа II знову внесено в гродські книги перемиські, 14.VI.1698 р. Копія цього останнього запису знаходиться в Архіві гр.кат. Капітули в Перемишлі, тека р. 1698, VI.

Оригінали « Респонсу » і його підтвердження неznані. Оце видання є зроблене з копії вищезгаданого останнього запису.

Actum in castro Premisliensi, sabbato pridie festi sanctorum Viti et Modesti martyrum, anno Domini 1698.

Ad officium et acta praesentia capitanealia Premisliensia personaliter veniens religiosus in Christo pater Domentianus Chockiewicz, ordinarius Illustrissimi Innocentii Winnicki, episcopi ritus Graeci uniti Premisliensis, Samboriensis terraeque Sanocensis, Dermanensis, Dubnensis Archimandritae contionator, obtulit eidem officio praesenti et ad acticandum porrexit nomine eiusdem Illustrissimi episcopi Premisliensis confirmationem serenissimi Augusti Secundi, Poloniae regis in rem et pro parte totius dioecesis episcopatus Premisliensis Graeco-uniti servientem, ex maiori cancellaria Regni emanatam, manu eiusdem Sacrae Regiae Maiestatis subscriptam, sigillo maioris cancellariae Regni munitam, petens ab eodem officio praesenti eandem confirmationem a se offerente suscipi et actis inscribi demandari, ad cuius affectationem officium praesens eandem confirmationem a praefato offerente suscepit et actis suis ingrossari demandavit, cuius tenor verborum sequitur eiusmodi:

August Wtóry, z Bożej łaski Król Polski – Oznajmujemy niniejszym listem i przywilejem naszym wszem wobec i każdemu z osobna, komu o tym wiedzieć należy. Nieśmiertelna heroiczných czynów i pobożnych dzieł najjaśniejszego antecesorа naszego Jana Trzeciego, króla polskiego sława niezdrętwiała на тwardym marmorze złotych абрысов одрысована, powinna być wzorem, którego imię terror fuit hostibus. Poddanym zaś całego Królestwa Polskiego tarcza niezwyciężona, hic in medium adducendum venit i słusznie się rzec o nim może, bonus fuit pastor gregis, albowiem in fide dissidentias ope Altissimi do św. wiary Kościoła Świętego Katolickiego Rzymskiego szczęśliwie, bo manu ductrice munificentiae dextra prawie ojcowską łaską przyprowadził, drugie niejako pomrocne cienie od jasnoświetnego słońca lumine dobroczynności dissipavit. Widzimy to i słyszymy, gdy nam produkowany jest respons względem przyjęcia unii Kościoła Rzymskiego Świętego Katolickiego за powodem wielebnego Innocentego Winnickiego, episkopa przemyskiego, sanockiego i samborskiego diecezji przemyskiej, gdzie nie mało schizmy szerzyć się było poczęło, aleć за sprawą Boga wszechmogącego wszystkie błędy uśmierzyły się. Suplikowano nam jest panów rady urzędniki nasze, abyśmy to pobożne i świątobliwe rąk najjaśniejszego antecesorа naszego Jana Trzeciego, króla polskiego, dzieło potwierdzić,

zmocnić i aprobować raczyli. Co też zaś do pożądanego skutku nie mogło przyjść, toż i mocą i powagą naszą przyłączyli i przyjęli dla rozszerzenia i pomnożenia wiary świętej katolickiej rzymskiej przyczynili i z łaskawości naszej jako wiernym poddanym i do owczarni Boskiej garnącym się nadali. Którego to responsu najjaśniejszego antecesorą naszego Jana Trzeciego, króla polskiego, z akt grodzkich przemyskich wyjętego, w dzień wtorkowy w samą wigilię św. Bartłomieja apostoła w roku 1695 oblatowanego, słowo w słowo jest obloquentia takowa:

Actum in castro Premisliensi feria tertia in vigilia festi s. Bartholomaei apostoli, anno Domini 1695. Ad officium et acta praesentia castrensia capitanealia Premisliensia personaliter veniens nobilis Andreas Bazylewicz, obtulit eidem officio praesenti et ad acticandum porrexit litteras seu puncta responsoria Sacrae Regiae Maiestatis infrascriptas pro parte cleri ritus Graeci dioecesis Premisliensis servientia, petens a se offerente puncta eadem per officium praesens suscipi et in acta sua inscribi demandari, cuius affectationi et iuri communi Regni officium praesens annuendo, puncta eadem infrascripta suscepit et actis ingrossare demandavit de tenore verborum eiusmodi:

RESPONS Jego Królewskiej Mości, pana naszego miłościwego, urodzonym Eustachemu Szeptyckiemu, podstolemu czerniechowskiemu, Aleksandrowi Kopystyńskiemu i Piotrowi Błazowskiemu, posłom obywatelom Ziem Przemyskiej, Sanockiej i Ekonomiej Samborskiej, duchownego, szlacheckiego i pospolitego stanu do diecezji przemyskiej w duchownej jurysdykcji wielebnego Innocentego Winnickiego, episkopa przemyskiego, sanockiego i samborskiego należących, dany w Kancelarii Koronnej, dnia 19, miesiąca maja, roku 1691.

Osobliwą łaskę i sprawę Pana Boga wszechmogącego, Jego Królewska Mość, pan nasz miłościwy, adorare raczy i nieśmiertelne dzięki temu, który per visibile caput w sukcesorach świętego Piotra apostoła biskupach rzymskich Kościół Powszechny Katolicki sprawuje, oddawszy, przyznać musi, że potens est et mirabilis Dominus in operibus suis, kiedy od wieku pożądana jedność Kościoła ritus Graeci z Kościołem Rzymskim sensim począwszy w Ojczyznę naszą wprowadzać, teraz pod szczęśliwym panowaniem Jego Królewskiej Mości, pana naszego miłościwego, wszystkie prawie diecezje i episkopy ritus Graeci, za najpierwszym przykładem diecezji przemyskiej, palam, publice et libere do zwierzchności i posłuszeństwa Kościoła Rzymskiego, za pobożną i rozumną manudukcją wielebnego Innocentego Winnickiego, episkopa przemyskiego, przychodzącej ad eandem sanctam unionem, skłania i nawraca, aby tedy pomieniona diecezja jako pierwszy daje inszym przykład i pochop, tak pierwsza w łaskach i respektach Jego Kr. Mości, pana naszego miłościwego, obfitować mogła. Jego Królewska Mość, pan nasz miłościwy, pronus et in melius gaudens convertere fata pro-

positis przez urodzonych posłów desideriiis, ile w dobroczynnej możności jego zostaje, clementissime annuere raczy.

A naprzód Jego Królewska Mość, pan nasz miłościwy, pomienioną diecezyją już odtąd pro uno corpore et membro z tymi wszystkimi, którzy do Kościoła Świętego Rzymskiego należą, pod osobliwą swoją pańską i królewską wdzięcznie przyjmuje protekcją, tak diffiteri nie może, aby stan duchowny, szlachecki, miejski i pospolity, uniti Graeci ritus jednymi z wolnościami i prerogatywami ze stanami wiary rzymskiej aequaliter nie miał gaudere. Bo w tym ani z prawa, ani z słuszności żadnej nie widzi racyjej. Dla tego miłościwie deklarować raczy i mieć chce pro re indubia i semper observanda, iż duchowieństwo, szlachta, mieszczaństwo i pospólstwo Graeci ritus, do tych wszystkich należeć mają wolności, prerogatyw i honorów, którekolwiek służą ludziom w wierze rzymskiej katolickiej będącym, nominatim vero w miastach, miasteczkach wszelkich honorów i urzędów miejskich capaces równo z katolikami czyni i deklaruje.

Dopieroż wątpliwości żadnej nie masz, aby osoby stanu szlacheckiego religionis Graecae, przechodzące ad ritum Romanum nie miały per merita sua przystępować ad praelaturas in Ecclesia Romana, jakoż tu już Jego Królewska Mość, pan nasz miłościwy, pokazał, kiedy wielebnego Wyhowskiego wprzód variis beneficiis spiritualibus, a po tym i opactwem świętokrzyskim za jego pokazującą się nie vanam spem w Kościele Bożym czyniącą godność condecorare raczył. Jeżeli mu w tym jakie w Rzymie obstant trudności, nie pochodzą one z okazyjej przyjętej wiary rzymskiej, bo to owszem in meritum cedit, ale ex accedenti zakonników jura sobie indebite przeciwko nominacyjej królewskiej per monasticam electionem pretendujących. Co się stało nie w jednej osobie wielebnego Wyhowskiego, ale w tak wielu inszych prałatach i biskupach, którym Król Jego Mość, pan nasz miłościwy, opactwa konferował.

Wolna elekcja episkopów przemyskich in futurum żadnej także w sobie nie ma trudności, bo tym łączniej Jego Królewska Mość, pan nasz miłościwy, libertatem onej juxta ritus observatos deklaruje, im się wyraźniej pomieniona dioecesis Jego Królewskiej Mości obowiązuje, że takowe elekcyje mają być mediante konsensu et privilegio regio i że nie ma być obierana osoba tylko z stanu szlacheckiego Ziemi Przemyskiej albo Sanockiej, a in defectu z województw ruskich.

Ad praesens zaś wielebnego Małachowskiego, episkopa przemyskiego, jako Jego Królewska Mość, pan nasz miłościwy, in antecessum deklarował, starać się o jego insze akomodowanie, tak i teraz zniósłszy się cum Sede Apostolica, pomyśleć o tym zechce, jakoby pomieniona osoba internae securitati et bono ordini tamtej diecezyjej przeszkodą nie była.

Najmniejszy punkt sądzi Jego Królewska Mość, pan nasz miłościwy,

i taki, że ledwie jest, w czym by mógł mereri respons, względem odprawowania nabożeństwa greckich kapłanów w kościołach katolickich, bo jako *to non est de necessitate et praescripto*, tak się też nie godzi *limitare et circumscribere pietatem* ludzi pobożnych, aby tam nie mieli odprawować nabożeństwa, gdzie się im podobać będzie *ex devotione vel aliqua circumstantia festivitatis*.

Katedra halicka, zeby in metropolitana się obrócić mogła, ile kiedy metropolia kijowska od elekcyjnej swojej już po dwakroć non vocatos z państw Jego Królewskiej Mości *episcopos Graecos et praelatos exclusit*, nic słuszniejszego Jego Królewska Mość nie rozumie i byle się w tym dobrze przejrzał i informował, nie omieszka z łaski swojej pańskiej *praevis solemnitibus providere de subiecto*.

Insze zaś punkta, ponieważ się już w pierwszych *implicite vel explicite* dość wyraziły, nie zostaje Jego Królewskiej Mości, panu naszemu miłościwemu, tylko *generali conclusionem* zawrzeć wszystko i prawa, wolności, swobody pomienionej diecezycznej przemyskiej, jeżeli zawsze *conservare et manu tenere*, że nie dopuszczał, daleko bardziej teraz, kiedy *per assumptam unionem fidei iuribus et immunitatibus Regni* bez wszelkiego skrupułu *incorporantur one*, Jego Królewska Mość, pan nasz miłościwy, w takich wszystkich punktach, które by *ad Rem Publicam* należały, pańską swoją *ex primo ordine* powagą *adesse* nie omieszkał, tak w tych, które by *decisionem Stolicy Świętej* potrzebowały, *interpozycją* swoją i usilnym zaleceniem do przyszłego da Bóg Ojca Świętego wstawić się i przyczynić deklaruje.

Na własne Jego Królewskiej Mości rozkazanie. *Locus sigilli Maioris Cancellariae Regni*. Stanisław Szczuka, Referendarz i Regent Koronny, *manu propria*. – *Locus sigilli*.

Post cuius responsi Sacrae Regiae Maiestatis ingrossationem originale eidem offerenti per officium praesens extraditum est, de quo extradito officium praesens quietatur. – *Locus sigilli*. Correx[it] Ortyński. Legit cum actis Rytarowski.

My tedy August Król wzwyż mianowany, do supliki pomienionej skłoniwszy się, pomieniony respons najjaśniejszego antecesorą naszego we wszystkich punktach, klauzulach, artykułach i obowiązkach aprobujemy, konfirmujemy i zmocniamy, nakazując i mieć chcąc to nasze potwierdzenie wiecznymi czasy nienaruszone. Przy tym rozkazujemy wszystkim magistratom i cechom, aby pomienieni uniacy, którzykolwiek znajdowaliby się *capaces* do urzędów, tak burmistrzowskiego, jako i radzieckiego, *asumowani* byli. Także w cechach, aby przełożonymi alias cechmistrzami bywali, niniejszym przywilejem naszym, wszystkie prerogatywy tak samym mieszczanom, jako i przedmieszczanom nadajemy i *habiles etiam* do wójtostwa i landwójtostwa, także ławnikostwa *reddimus*. Prawa nasze królewskie, Rzeczypospolitej i

Kościola Świętego Katolickiego zachowując. Na co dla lepszej wiary ręką się naszą podpisujemy i pieczęć wielką koronną przycisnąć rozkazujemy.

Dan w Krakowie, dnia 18, miesiąca grudnia, roku Pańskiego 1697. Panowania naszego pierwszego roku.

Konfirmacja responsu najjaśniejszego Jana Trzeciego uniatom diecezycznej przemyskiej służąca. F. Ossoliński, chorąży drogicki, pieczęci wielkiej koronnej sekretarz, manu propria. Augustus, Rex. Locus sigilli majoris Cancellariae Regni.

Post cuius confirmationis ingrossationem originale eidem offerenti per officium praesens extraditum est. Correxerit Wiszniewski, manu propria. Legit cum actis Cykowski.

III.

Ярослав, 7. I. 1692.

Декрет зрівняння русинів з поляками, відносно урядів міських і цехових у місті Ярославі, виданий делегатами, що їх уповноважили ясновельможні власники міста.

Декрет, 29.V.1693 р., внесено в книги міської ради міста Ярослава. Копію цього запису внесено знову в книги консисторії обряду латинського в Перемишлі. Відносний документ знаходиться в Архіві дієцезіяльнім при Курії Єпископській обряду латинського в Перемишлі, книга ч. 871, стор. 597-600.

Оригінали декрету і його запису у ярославських міських книгах не заховалися. Це видання є з вищеназваної книги консисторської.

Actum Jaroslaviae feria sexta in crastino octavae Sacratissimi Corporis Christi, die vigesima nona Maii, anno Domini millesimo sexcentesimo nonagesimo tertio.

Obtulit ad acticandumque porrexit spectabilis et honoratus Jacobus Mankiewicz, proconsul Jaroslaviensis, suo et totius communitatis Roxolianaе fidei, in facie officii praesentis consularis decretum magnificorum dominorum delegatorum, respectu officii et muniorum civitatis per Roxolianaе fidei homines capiendi iisdemque gaudendi de tenore, qui sequitur talis:

In causa et actione judiciaria infra scripta coram praesenti Jaroslaviensi iudicio delegatiali, inter instigatorem iudicii eiusdem eiusque delatores honoratum Hreorium Waniewicz cechmagistrum et Albertum Lebedyński vicemagistrum contubernii pellionum, totum idem contubernium et praecipue illos ex contubernio praefato, qui orthodoxae fidei Romanae unionem susceperunt, actores ab una et spectabiles Antonium Kwolek proconsulem, Albertum Fityński, Lucam Tarczyński, Albertum Kwolek consules, tum

spectabilem Laurentium Kruszewicz advocatum totumque magistratum civitatis eiusdem Jaroslaviensis parte ab altera citatos, ad videndum et audiendum actores modernos iuxta privilegia tam antiqua, quam recentia ab illustribus et magnificis haeredibus civitatis praesentis, sibi actoribus et toti contubernio collatis, sine quavis contradictione, ab illis indebite saepe numero excitari solita, omnium praerogativarum obeundorumque officiorum tam publicorum civitatis, quam contubernalium capaces esse, nunc et in posterum temporibus perpetuis per iudicium nostrum declarari, illos vero poenas, si aliter facere praesumpserint decreto iudicii iniungi, caeteraque pro causae huius exigentia in rem actorum statui et sententiari citati sunt, alias citatione de praemissis latiore existente mota et iudicialiter vertente et agitata.

Iudicium praesens delegatiale Jaroslaviense videlicet magnificus Thomas Grądzki ex sorte sacrae reginalis maiestatis dominae clementissimae et Andreas de Skrzywno Dunin Karwicki, notarius castrensis capitanealis Sandomiriensis ex sorte illustris et magnifici Josephi Caroli comitis in Wisnicz, Jarosław et Tarnow Lubomirski, supremi stabuli regni praefecti, iudices delegati, exauditibus partium suprascriptarum utrarumque personaliter coram se comparentium, si quidem in hoc inclito Regno Poloniae ad Sanctae Romanae Ecclesiae declarationem Varsaviae in templo cathedrali Sancti Ioannis observatis solennitatibus, illustris et admodum reverendus ritus Graeci episcopus Premisliensis, Innocentius Winnicki, super unionem Sanctae Romanae Ecclesiae renuntiando schismati ore publico iuramentum praestitit, totaque Roxolana gens dioecesis Premisliensis sanctam unionem cum Sancta Romana Ecclesia fideliter acceptavit ac eandem firmiter ac inviolabiliter tenet, idcirco habita ratione augendi cultus divini, ut maiora sancta fides habeat incrementa virtusque charitatis inter fidelia pectora utriusque ritus magis coalescat atque haec civitas, prout fide, ita et animis unita, fortior divina protectione interne et externe existat, inhaerendo quoque piissimae voluntati serenissimorum et illustrissimorum haeredum expresse iudicio nostro commissae, eosdem incolas Jaroslavienses, mente, fide et spiritu Sanctae Romanae Ecclesiae unitos ad quaevis munia et officia civitatis admittendos esse declarat. Ea potissimum declaratione adiuncta, ut inter consules unus ritus Graeci eligatur, advocatus vero catholicus Romanus suum subiudicem aut unum scabinum habeat Roxolanum. Inter autem viginti viros quattuor eligi declarantur.

In contuberniis vero juxta praescriptum decreti commissorialis anni millesimi sexcentissimi septuagesimi secundi prolatis et per illustrem magnificam olim Gryzeldam Korybutowa comitissam Visniovecensem, palatinam terrarum Russiae, eiusdem civitatis haeredissam approbati, seniores contuberniorum alternis vicibus, nempe catholico cechmagistro, Graecus vice-

cechmagister, et e converso Graeco cechmagistro, catholicus vicecechmagister et sic consequenter in annos futuros constituentur. Qui officiales suprascripti atque seniores contuberniorum non prius ad praemissa munia admittantur, nisi iuramentum super fidem unitam oboedientiamque Sanctae Romanae Ecclesiae servandam praestaverint idque in eam iuramenti rotham: Quia ego sum verus ac fidelis Sanctae Romanae Fidei unitus et omne schisma ore et animo totisque viribus meis condemno et eidem maledico (et caetera rotizentur, quae ad munus obeundum pertinebunt). Et quoniam eiusmodi declaratio iudicialiter promulgatur, hoc idem iudicium decernit, quatenus hoc praesens iudicatum tota civitas et communitas Jaroslaviensis in toto adimpleat et firmiter teneat, nec quispiam tam publice, quam privatim hocce decretum sub poena infamiae et colli convellere praesumat, decreto praesenti ad praemissa omnia mediante.

Actum Jaroslaviae in iudiciis delegatilibus, feria secunda postridie festi Sanctorum Trium Regum, anno Domini millesimo sexcentesimo nonagesimo secundo. Thomas Grądzki, capitaneus Visno(vicensis?). – Locus sigilli. – Iudex delegatus. Andreas Dunin Karwicki, notarius Sandomiriensis, iudex delegatus. – Locus sigilli. – Porównanie Rusi z Polakami co do urzędów miejskich.

IV.

Висоцько, 10. VII. 1694.

Акт угоди поміж уніятським єпископом Перемиським, Інокентієм Винницьким, і представниками шляхти з сіл Чайкович і Колбавич, які визнали його за свого єпископа.

Оригінал документу незнаний. Його копія знаходилася в рукописах Бібліотеки Залуських, N. 452. Звідтіля документ переписано до Теки Нарушевича N. 184 (стор. 269-272, ч. 118), в Бібліотеці Князів Чарториських у Кракові. Оце видання « акту угоди » спирається на цій останній копії.

Copia initae transactionis inter reverendissimum Innocentium Winnicki, episcopum ritus Graeci unitum Premisliensem et generosos in ipsius dioecesi existentes incolas nobiles antehac disunitos, nunc unioni aggregatos.

Nos infrascripti per expressum mandatum Sacrae Regiae Maiestatis domini nostri clementissimi et sub eiusdem praesentia designati commissarii et mediatores ad componendas certas differentias inter reverendum Innocentium Winnicki, episcopum ritus Graeci unitum Premisliensem ab una et generosos Czaykowskie, Pohoreckie nobiles aliosque incolas villarum

Czaykowice et Kołbaiowice haeredes et quocumque juris titulo possessores parte ab altera interventas, idque ex hac occasione infrascripta statui-
mus. Quod postquam reverendissimus Winnicki, episcopus Premisliensis, divina gratia cooperante, cum tota sua dioecesi ad ovile Christi et sinum Sanctae Romanae Ecclesiae accedens, oboedientiam Sanctae Sedi Apostolicae coram illustrissimo et reverendissimo eiusdem nuntio Varsaviae, sub praesentia Sacrae Regiae Maiestatis praestiterit, extunc generosi Czaykowsky, Pohoreccy, nobiles aliique supradictorum bonorum haeredes et possessores proprio ausu et illicita contra pastorem suum renitentia, a communi et plenario totius nobilitatis in provincia et dioecesi Premisliensi existentis arbitrio et consensu contra unionem sanctam et oboedientiam Sanctae Sedis Apostolicae, in generali congregatione Samboriensi per unanimum omnium concordiam factam, conclusam et praestitam, etiam diverso sensu aliorum eiusdem cognominis ac familiae nobilium sese avellere et ad indebitam iurisdictionem suscipiendamque in spiritualibus oboedientiam convolare praesumpserunt, ubi ad importunam sui instantiam alios sibi presbyteros cum ornatu ecclesiastico adsciverunt et ad templa sua superius specificatorum bonorum illegitime applicarunt, parochos eorundem templorum unitos et legitimos abegerunt et repudiarunt. Quos reverendissimus Winnicki episcopus Premisliensis, pro munere suo pastoralis conservando tanquam vicarios ad praedictas ecclesias, sub titulo Epiphaniae Christi Domini existentes ipsa die praedictae solemnitatis pro devotione submiserat. Iidem disuniti presbyteri praeiudiciose publica sua praedicatione unionem sanctam et integritatem Ecclesiae Catholicae summopere ludentes et improbantes, populum congregatum ad tumultum concitarunt presbyterosque unitos seu vicarios eiusdem reverendissimi episcopi Premisliensis contumeliis ac iniuriis affecerunt. Pro quibus violentiis perpetratis divinique honoris laesione et iurium Ecclesiae ac immunitatis eiusdem nec non auctoritatis loci ordinarii convulsione, detrimentum animabus importante, cum idem reverendissimus episcopus Premisliensis in Iudiciis Tribunaliciis Regni Generalibus serias urgeret vindictas inquisitionemque ex decreto eorundem Iudiciorum Tribunaliciorum injunctam in loco iudiciorum particularium palatinatus Russiae districtus Leopoliensis educeret, Sacra Regia Maiestas, dominus noster clementissimus, pro suo innato zelo et amore erga sanctam unionem, vocatis in praesentiam sui venerabili Josepho Szumlański, vladica seu episcopo Leopoliensi, nondum unito, ad quem praedicti nobiles in rationibus fidei suae recursum fecerant, et reverendissimo Innocentio Winnicki, episcopo Premisliensi unito, per nostra charitativa cum praefatis episcopis interlocutoria processum iudicium superius specificatum et in Iudiciis Tribunalis Regni Generalibus evictum, sistere et abolere clementer persuasit, his tamen conditionibus, ut generosi Czaykowsky, Pohoreccy aliique

in processu causae specificati nobiles, prout nunc coram Sacra Regia Maiestate, domino nostro clementissimo, reverendum episcopum Premisliensem, ad unionem sanctam in vera fide accedentes, pro suo vero et legitimo pastore recognoscunt eique soli nec ullo alii in spiritualibus oboedientiam praestare sese obligant et submittunt, ita et in posterum nullum alium pastorem adire, recolere, neque alios nonunitos presbyteros in administrationem sacramentorum assumere audeant et praesumant sub onere et revivificatione specificati processus. Vicissim reverendissimus episcopus Premisliensis amore suo pastorali generosos Czaykowskich, Pohoreckich et alios in processu specificatos nobiles amplectendo, omnes suas laesiones ex animo remittit et condonat, processusque quosvis iuridicos abolet ex nunc et abrogat, ipsosque in sinum sanctae unionis paterne recipit. Venerabilis vero vladica seu episcopus Leopoliensis nondum unitus, ut eosdem presbyteros, quos ad instantiam nobilitatis pro tunc dissidentis ad praedicta templa unitae dioecesis Premisliensis illicitè submiserat, tanquam intrusos amoveat nec amplius ullas instantias in similibus a quavis hominum Rutheno-Graecorum unitorum confraternitate factas admittat, ex mutuo partis utriusque consensu decernimus et iniungimus. In quorum fidem et maiorem auctoritatem siquidem utraeque partes plenariam sibi satisfactionem ex hac mediatione nostra fieri patefantur (?). Praesens instrumentum manibus propriis subscripsimus et sigillis communiri fecimus.

Datum in villa regali Wysock nuncupata ad Jaroslaviam, die 10 Julii 1694.

Innocentius Winnicki, episcopus Premisliensis, Sanocensis et Samboriensis unitus.

Josephus Szumlański, Leopoliensis et Haliciensis episcopus necdum unitus.

Adamus Sieniawski, comes in Szkłow et Mysz, palatinus Belzensis, commissarius et mediator a Sacra Regia Maiestate designatus.

Hieronymus Kuropatnicki, castellanus Kiioviensis a S.R.M-te designatus commissarius mediator.

Wojakowski (?) a S.R.M-te designatus commissarius et mediator.

Constantinus Wapowski, vexillifer Sanocensis, a S.R.M-te designatus mediator.

Stawski (?) vexillifer Laticzoviensis a S.R.M-te designatus mediator.

Constantinus Pohorecki, suo et fratrum suorum nobilium nomine.

Georgius Czaykowski, suo et fratrum suorum nobilium nomine.

Nicolaus Czaykowski, suo et fratrum suorum nobilium nomine.

Daszkiewicz (?) suo et fratrum suorum nomine.

V.

Перемишль, 28. VII. 1698.

Перемиський єпископ Інокентій Винницький, через посередництво катедрального нотаря, василіянина о. Василя Крайницького, в перемиській горoді заявляє протест проти недопущення русинів-уніятів до міських урядів у Самборі.

Копія документу знаходиться в Архіві гр.кат. Капітули в Перемишлі, тека р. 1698, I. Видання документу – на підставі цієї копії.

Venerabilis in Christo pater Kraynicki, nomine illustrissimi episcopi Premisliensis et Sanocensis et Samboriensis, Dermanensis et Dubnensis Archimandritae, contra famatos cives Samborienses protestatur, quod excluduntur Samboriae Graeci ab officiis.

Actum in castro Premisliensi, feria secunda post festum sanctae Annae, matris Deiparae Virginis Mariae proxima, anno Domini 1698.

Ad officium et acta praesentia castrensia capitanealia Premisliensia, personaliter veniens venerabilis in Christo pater Basilius Kraynicki, notarius in spiritualibus cathedralis ritus Graeci Premisliensis, sollemniter adhaerendo privilegiis, diplomatibus serenissimorum regum, constitutionibus Regni, suo et illustrissimi ac reverendissimi domini Innocentii Winnicki, episcopi ritus Graeci cum Sancta Sede Apostolica uniti, Premisliensis, Samboriensis terraeque Sanocensis, Dermanensis, Dubnensis etc. Archimandritae, pro tota dioecesi Premisliensi Graeco-unita agentis nomine, in et contra spectabiles ac honoratos proconsules, consules, advocatum, scabinos, syndicum totamque communitatem atque omnes generaliter cechmagistros civitatis Sacrae Regiae Maiestatis Samboriensis de nominibus et cognominibus in post specificandos et accusandos, hic pro expressis censendos, fecit protestationem et querelam deposuit super haec puncta.

Quia praefati famati: proconsul, consules, advocati et scabini, praconcepto contra religionem Graeco-unitam antea, prout dispositioni serenissimi olim piae memoriae Ioannis Tertii, qui in gratiam sanctae unionis tot rescriptis et decretis tam commissorialibus, quam assessorialibus, praecipue tamen responso generosis Eustachio Szeptycki, dapifero Czerniechoviensi, Alexandro Kopystyński et Petro Błażowski, nuntiis legatis terrae Premisliensis, Sanocensis et Samboriensis, nomine statuum spiritualis, equestris et communis, alias pospolitego, religionis Graecae sub tempus promulgationis sanctae unionis, sub actu et data diei decimae nonae, mensis Maji, millesimo sexcentesimo nonagesimo primo anno dato, homines praesertim cives ritus Graeci unitos, hominibus ritus Latini in omnibus libertatibus, immunitatibus et praerogativis parificare dignatus est, contumaciter, perti-

naciter et obstinaciter contravenerunt et per annos septem rebellando contraveniendoque in multa dispendia illustrissimum et reverendissimum principalem protestantis induxerunt, ita et moderni feliciter nobis regnantis serenissimi Augusti Secundi confirmationi et mandato contravenerunt, repugnarunt et rebellarunt.

Quandoquidem cives Samborienses statu, conditione fideque catholica sibi pares ad munia civilia proxime praeterita circa festum Nativitatis sancti Ioannis Baptistae electione, non admiserunt. Quam electionem quamvis illustrissimus ac reverendissimus sui protestantis principalis per suum in spiritualibus generalem vicarium, mediante consensu et permissu generosi administratoris oeconomiae Samboriensis, ad adventum illustrissimi thesaurarii Regni, tum illustrium et magnificorum commissariorum ad oeconomiam Samboriensem deputatorum arestaverat et limitaverat, illi solito suo odio et pertinacia innixi, non expectando adventum illustrium et magnificorum commissariorum, praecipitanter, subdole, ferme ante diluculum, in paucitate civium, eundem electionis actum expederunt, spectabilem ac famatum Ioannem Makuliński, de iure et usu practicato, ab arce Samboriensi in consulatum traditum, acceptare recusarunt, e medio sui honoratum Franciscum Barkman elegerunt et se ipsos, exclusis civibus ritu Graeco-unitis, in officiales civitatis suae electos esse pronuntiarunt, eademque officia possiderunt, possident et administrant. Promotionem sanctae unionis illustrissimi ac reverendissimi principalis sui protestantis, pacis et charitatis inter homines catholicos, Sacrae Regiae Maiestatis subditos, plantationem et firmationem eluserunt et eludunt. Quinimo insultationibus, scomatibus et verbis laesivis unionem sanctam afficientibus prosciderunt, in risum et cahnationes proposuerunt. Per quem suum progressum primo iura et immunitates statibus hominum ritus Graeco-uniti, constitutionibus Regni, diplomatibus, privilegiis serenissimorum Poloniae regum, rescriptis, tum decretis commissorialibus, assessorialibus et aliis quibusvis pro parte religionis Graeco-unitae benigne cautas, collatas et servientes convulserunt et convellunt, deinde jurgia, lites et diffidentias inter cives aequales sibi et pares per omnia catholicos concitarunt et concitant. Ratione quorum praemissorum modernus protestans, nomine quo supra, contra suprascriptos cives Samborienses querulatur et hanc evidentissimam immunitatum religioni Graeco-unitae servientium postpositionem et rebellem convulsionem in quovis foro, officio et iudicio Regni illustrissimum principalem suum vindicturum offert.

Locus sigilli. – Correxerit Salecki, manu propria. Legit cum actis Cykowski.

ПОКАЖЧИК ІМЕН І НАЗВ
Уклав о. А.Г. Великий, ЧСВВ

Номери стосуються до сторін; позначені буквою « н » до аднотацій

А

- АВГУСТ II, саксонць, король 289. 291.
292. 305. 309. 320. 321. 323. 324. 356.
357. 360. 361. 367.
- АВСТРІЯ, країна 175н.
- АКАДЕМІЯ краківська 31.
- АККОРСІ Севастіян, Ректор, Театин
133н. 174. 174н. 175. 238. 251н. 265.
265н. 277. 278. 280. 281. 281н. 286.
293н. 294н. 308. 309н. 314. 314н. 319н.
320. 322. 323. 326. 326н. 327н. 329.
329н. 352.
- АЛЪТІЄРІ Палюцій, кард., Префект
П.Ф. (1671-1698) 162. 167н. 169. 222.
223. 230. 232. 232н. 238н. 240.
- АММАНН Альб. М., Т.І. 24н. 103н.
- АНГЕЛ Хоронитель 340.
- АНДРУСІВ, трактат 54н.
- АНДРУСЯК Микола, письм., 2. 8. 21н.
22н. 24н. 25н. 26н. 30н. 31н. 34н.
35н. 37н. 44н. 46н. 56н. 60н. 61н.
71н. 72н. 78н. 80н. 81н. 82н. 94н.
102н. 118н. 120н. 122н. 171н. 179н.
186н. 194н. 264н. 270н. 275н. 278н.
281н. 292н. 293н. 307н. 309н. 312н.
315н. 322н. 327н. 331н. 335н. 336н.
337н.
- АНТОНОВИЧ В., письм. 2. 118н.
- АПОСТОЛЬСКИЙ Престіл 58. 221. 253.
275. 279. 290. 294. 317. 364.
- АПОСТОЛЬСКИЙ Символ 257.
- АРХІВ Головний Давніх Актів (Поль-
ща) 10. - гр.-кат. Кап. в Перемишлі
10.
- АФРИКА, конт. 108.
- Б**
- БАВОРОВСЬКІ, бібліот. 8.
- БАГРИНОВСЬКИЙ Урбан, домініка-
нець, проп. 2. 5. 13н. 14. 16. 16н.
17. 19н. 21н. 22. 22н. 23н. 25. 26.
29. 30н. 31. 31н. 34н. 37. 38. 38н.
40. 96. 327н. 325. 328. 329. 330. 331.
334. 337. 337н. 338. 339. 341. 342.
343. 344. 352.
- БАЗИЛЕВИЧ Андрій, шляхт. 358.
- БАЙБУЗИ, рід 21.
- БАЛИК Іван, Б., ЧСВВ, письм. 147н.
- БАЛИНСЬКИЙ Іван, нам. стрийський
354.
- БАНТИШ-Каменський Н., письм. 2. 7.
268н. 269н.
- БАРБЕРІНІ Карло, кард., Префект
П.Ф. 58. 142н. 152. 154. 158. 158н.
159. 164н. 206н. 208н. 209. 213. 213н.
214. 215. 215н. 216. 218. 219. 223.
224. 225. 226. 227н. 229. 229н. 231.
231н. 232. 232н. 233. 234. 237. 240.
240н. 241. 243. 243н. 245н. 246н. 250н.
251. 251н. 253н. 261. 270. 272. 272н.
273. 319н. 252.
- БАРДАХ Юлій, письм. 306н.
- БАРОНЧ Садок, домініканець 337н.
- БАРАНЕЦЬКИЙ Віталій, ігумен Лавр.
80.
- БАРАН Олександр, письм. 93н.
- БАРИЧ Генрих, письм. 11н.
- БЕДНАРСЬКІ, письм. 33н.
- БЕЛЗ, воєвода 325.
- БЕЛЛЯРМІН, катехизм 242.
- БЕНТІНІ Франціск, аудитор 204н. 205.
206н. 207. 207н. 211. 211н.
- БЕШИХА (рожа), недуга 325.
- БЕНКОВСЬКІ Людослав, письм. 267н.
257н
- БЕРЕСТЯ Литовське, місто 52. 71. -
унія 118. 306. 307. 309-312.
- БЕРНАРДИНСЬКИЙ Архів (Львів)
8. 7.
- БІГАМІЯ (двоєженство) 262.
- БІЛА Підляська, місто 336.
- БІЛОРУСЬ, країна 8. 111.
- БІЛЯКЕВИЧ Єронім, ЧСВВ, 287.

- БІЦЬКЕ намісництво 255.
 БЛАЖОВСЬКІ, рід 22.
 БЛАЖОВСЬКИЙ Петро, шляхтич 186.
 188. 194. 335. 358. 366.
 БОГУШ Григорій, свящ., письм. 3н.
 8. 36н.
 БОГОЯВЛЕННЯ, свято 20. 271. 364.
 БОЖЕ Тіло, свято 89.
 БОЖЕМСКИЙ Антін, шляхтич 31. -
 Василь, свящ. 194.
 БОЙКІВЩИНА літопис (час.) 22н.
 БОЛЕСТРИЦЬКІ, рід 25.
 БОНВІЗІО Франціск, нунцій Варшав-
 ський 56. 47. 48.
 БОНЕСАНА Франціск, Театин, інтер-
 нунцій, єпископ 127. 137. 135. 136н.
 159. 161. 161н. 164. 165. 165н. 169н.
 170. 178. 182. 221. 222. 238н.
 БОНЕЦЬКИЙ Адам, письм. 21н.
 БОРЕЦЬКИЙ Василь, свящ. 151. 259.
 БОРКОВСЬКИЙ Петро, Станислав, Са-
 муїл 15.
 БОСТЕЛЬ, письм. 269н.
 БОРКМАН Франціск, радник 367.
 БРАНІЦЬКИЙ Микола, староста Ко-
 роснен. 161н. 168. 169. 201. 202.
 БРАНДЕНБУРГІЯ, країна 173.
 БРАТКОВСЬКИЙ Гавриїл 76. 77.
 БРАЦЛАВСЬКИЙ єпископ 294.
 БРЮКНЕР Олекс. (письм.) 94н. 333н.
 343.
 БУСИНСЬКИЙ-Мартишкевич Степан,
 ЧСВВ, Протоарх. 120.
 БУХАЛЯК Анна, міщанка 34.
 БУЦЕВО, місц. 149. 151. - Яків з Бу-
 цева 150.
- В**
 ВАЛЯВА, село, місц. 75. 76. 80. 100.
 157.
 ВАНЕВИЧ Григор, цех. майстер 361.
 ВАПОВСЬКИЙ Кость, стольник 334. -
 хорунжий 365.
 ВАРТОЛОМЕЙ святий 358.
 ВАРШАВА, місто 18. 24н. 49н. 51. 54.
 58. 59. 70. 70н. 72. 79н. 85. 97н. 99.
 101. 102н. 106. 117. 120н. 123. 127.
 127н. 131. 139. 157. 160. 167. 170.
 172н. 180н. 190. 190н. 191. 191н. 194н.
 197. 200. 201. 204. 214. 215. 226. 236.
 245. 248. 252. 264. 266. 274. 280н.
 282. 293н. 295. 299. 302н. 308. 314.
 320. 324. 327. 327н. 362. 364. - Бібл.
 Унів. 5. 11.
 ВАСИЛЕВИЧ Теодосій, єписк. Біло-
 руський 47. 63н. (Бабаєвський).
 ВАСИЛІЯНИ, Чин 2. 8. 163. 209. 216.
 247. 293. 336. 366. - Капітула (1666)
 257. (1698 р.) 294н. (1709 р.) 336.
 ВЕБЕРСФЕЛЬД Едвард, письм. 186н.
 ВЕЛИКИЙ Атан. Г., ЧСВВ, письм. 1н.
 9. 23н. 29н. 31н. 33н. 34н. 46н. 47н.
 48н. 54н. 55н. 56н. 60н. 63н. 69н.
 78н. 80н. 82н. 90н. 93н. 104н. 106н.
 111н. 116н. 121н. 124н. 125н. 126н.
 128н. 128н. 131н. 136н. 143н. 144н.
 150н. 151н. 153н. 156н. 163н. 165н.
 166н. 169н. 178н. 180н. 183н. 190н.
 197н. 201н. 206н. 208н. 213н. 216н.
 221н. 229н. 231н. 235н. 236н. 239н.
 240н. 246н. 247н. 250н. 257н. 260н.
 261н. 270н. 272н. 273н. 277н. 278н.
 280н. 282н. 286н. 287н. 289н. 290н.
 305н. 309н. 312н. 314н. 316н. 362н.
 329н.
 ВЕЛИЧКО Самійло, літоп. 105н. 110н.
 134.
 ВЕНЕЦІЯ, місто, руспубл. 55. 172.
 ВЕНГЛІВСЬКЕ намісництво 255.
 ВЕЛЬГОРСЬКІ, рід 21. - Юрій, каш-
 тел. 71.
 ВЕЖБОВСЬКИЙ Станислав, єпископ
 5. 142. 142н.
 ВИГОВСЬКИЙ Олександр, архим. 185.
 185н. 189. 359.
 ВІЛЬНО, місто 6. 114. 242. 247. 258.
 314.
 ВИННИКИ, місцев. 13. 17. 19. 21.
 26. 27.
 ВИННИЦЬКІ, рід 341.
 ВИННИЦЬКИЙ: Антін - Олександр,
 єп., митроп. Київ. 20. 20н. 23н. 24.
 24н. 25н. 26. 27. 28. 28н. 29. 30. 40.
 40н. 43-47. 49-52. 57. 59. 60. 61. 63.
 64. 66. 67-68. 72-74. 76. 76н. 77. 77н.
 84. 96. 97. 103. 255. 332. 335. 340.
 341. 349. 355; - Антін, син Петра
 31-33; - Василь (Васько), дід 14-17.

96. 341; - Іван-Інокентій, єпископ (фото). 1-13. 2н. 3н. 17. 22. 23. 25. 30. 30н. 36-39. 39н. 40. 40н. 41н. 43. 57. 58. 58н. 60. 64. 65. 67. 67н. 68. 72-82. 74н. 77н. 84. 85. 85н. 86-92. 94. 95-102. 102н. 105-128. 102н. 106н. 121н. 130. 131. 131н. 132-137. 139. 140-146. 141н. 150-164. 152н. 153н. 164н. 166-169. 171. 171н. 174. 176. 179-188. 179н. 180н. 183н. 186н. 187н. 190-194. 191н. 192н. 194н. 195-208. 210-227. 227н. 228-248. 229н. 231н. 232н. 233н. 245н. 246н. 248н. 250-253. 250н. 252н. 253н. 256-263. 260н. 261н. 265. 267-275. 277-281. 283. 283н. 284н. 286-290. 289н. 290н. 292. 293. 294. 294н. 295н. 297-304. 297н. 302н. 306-310. 312-332. 315н. 319н. 329н. 331н. 334-341. 343. 345. 345н. 347-350. 352. 354-358. 362-366; - Михайло-Мартиніян, ЧСВВ, брат 34. 120. 163. 213. 249. 250. 251. 254. 326; - Степан, батько 23. 24. 26. 27. 27н. 29-30. 35-38. 77н. 332. 336. 342; - Павло (Лецикович) 16; - Петро, брат 14. 30. 31. 33. 34. 37-39. 62. 96. 335; - Теодор, дід 17. 17н. 18. 19. 19н. 20-23н. 24. 26. 27. 341; - Федірко 19. 20н. 21; - Юрій-Гавриїл, брат, митроп. Київ. 8. 14. 15. 29. 29н. 30-32. 33н. 34. 34н. 35. 35н. 37. 40. 40н. 72. 72н. 75. 76. 78. 245. 284н. 326н. 326. 327. 327н. 328-333. 335-340. 342-351.

ВИННИЦЬКА: Катерина 16; - дочка Степана В. 35; - Маріянна 22. 24; - Магдалина, мати 26. 28. 30. 35-38. 332. 336; - Олена, дочка Степана 31. 31н. - Христина, дочка Степана 36; - Юстина, дочка Петра В. 31 і т.д.

ВИСОЧАНСЬКІ, рід 22.

ВИСЛОЦЬКИЙ Степан, намісн. Ми-сцево 254.

ВИСОЦЬКО, місцевість 269н. 272; - нижнє 341. 365.

ВИТВІЦКІ Станислав, єп. Київ. лат. 67. 69. 69н. 84. 85. 89. 97. 109. 120. 121. 122. 190. (Познан.) 193. 198. 199. 282.

ВИШНЕВСКИЙ, писар 361.

ВИШНЕВЕЦЬКА Гризельда 298. 299. 362.

ВИШНЕВЕЦЬКИЙ Михайло, король 304н.

ВИШНЯ, місто 19. 19н. 28. 28н. 29. 44. 97. 100. 279. 325н.

ВИШЕНСЬКІ сеймики 273, і т.д.

ВІДЕНЬ, місто 55.

ВІЛЯНОВО, місцевість 190н.

ВІРОІСПОВІДАННЯ 135. 245. 349.

ВІРУЮ 242. 260. 270.

ВЛОДАРСКІ Броніслав, письм. 329н.

ВЛАДИЧЕ, село 34.

ВОВЧЕ, село 10. 76.

ВОЙНА-Оранський Гедєон, єпископ 73. 212. 216.

ВОЛКОВ, резидент московський 266.

ВОЛИНЬ, область 21. 336. 337.

ВОЛІНСЬКІ Влад., письменник 156н. 173н. 306н.

ВОЛІНСКІ-Сарнецькі, письм. 232н. 282н. 284н.

ВОЛОДИМИР, місто 317; - єпархія 212. 281. 283. 286. 316. 318. 332. 335.

ВОЛОДИСЛАВ IV, король П. (1633-1648) 21. 116.

ВОЛОСЬКИЙ єпископ 294.

ВОТА Карло Маврикій, єзуїт 7. 144н. 166. 166н. 167. 174н. 176. 177. 207. 213н. 213. 215. 215н. 229. 231. 232. 232н. 233. 234. 235. 236. 237. 240. 241н. 243н. 247н. 270н. 271. 277. 277н. 278. 325. 325н.

ВОЛОШИНОВСЬКИЙ Йосиф, єп. Му-кач. 93.

ВОЛЧАНСЬКИЙ Степан, нам. Жуко-тин. 254.

ВОЛЯНСЬКИЙ Петро, нам. Яслиський 254.

ВОЩАНЦІ, село 22.

ВОЯКОВСЬКИЙ, копіст 365.

ВСЕЛЕНСЬКИЙ Архирей 352.

ВУЙЦІК З., письм. 172.

ВУЛЬґАТА, св. Письмо 340.

Г

ГАВРИЛОВИЧ Степан, пан 148.

ГАДЖЕґА Василь, письм. 93н.

ГАДЯЦЬКИЙ договір 49.

ГАЛЕЦЬКИЙ Франціск-Жигмонт, урядник, кухмістр 74н. 75. 109. 109н. 120. 157. 196.

ГАЛИЦЬКИЙ єпископат 115. 297. - єпархія 173. - катедра 189; - митрополит 179. 315; - митрополія 137. 178. 186. 209. 212. 360.

ГАЛИЧ, місто 93. 178.

ГАРАСЕВИЧ Михайло, письм. 5, 110н. 144н. 156н. 161н. 295н. 307н. 309н. 309н. 310н. 311н. 312н.

ГЕРБ Винницького (фото) 42.

ГОЛУБЕЦЬ Микола, письм. 78н. 327н. 330н. 335н. 341н. 344н.

ГОЛУБЕВ Степан, письм. 172н. 176н.

ГОЛУБОВСЬКИЙ Григор, нам. Ліський 254.

ГОЛУХОВСЬКИЙ, радник 21.

ГОРБ'ЯНСЬКЕ намісництво 255.

ГОРОДОК, місцев. 105. 305; - Солоний 77. 78.

ГОШОВСЬКИЙ Константин, письм. 289н; - Юрій, єпископ 24. 57. 50. 43. 46. 255; - рід 22.

ГОЩА, місєвість

ГРЕЦЬКА Колегія (Рим) 32. 33. 250; - Грецька Церква 57. 103. 104. 183.

ГРИГОРІЙ, москаль, воїн 148.

ГРИГОРІАНСЬКИЙ календар 329.

ГРИНИК Василь, канонік 345н. 5.

ГРОДНО, місто 38н. 52. 54. 55. 55н. 62. 63. 102н. 179. 201н. 234. 235. 278.

ГРОМНИЦЬКИЙ Т., письм. 2.

ГРОШКЕВИЧ Андрій, нотар 196.

ГУЛЕВИЧ-Воютинський Сильвестер, єпископ 21.

ГУМНИЦЬКИЙ, шляхтич 36.

ГУРТЕР Г., єзуїт, письм. 238н.

ГУСАР (рід зброї) 350.

Г

ГЕМБАРОВІЧ Мєчислав, письм. 333н.

ГЕЛЕВИЧ Михайло, нам. Мокрянський 255.

ГІЗЕЛЬ Інокентій, чернець 52.

ГІЖИМУЛТОВСЬКИЙ Казимир, шляхт. 173. 173н.

ГІРОДСЬКА вулиця в Пережишлі 94.

ГІРОНДЗКИЙ Тома, делегат 300. 362. 363.

Д

ДАВІЯ Іван, Нунцій Варшав. 11н. 287. 288. 290. 291. 291н. 306н. 315. 316. 317. 318. 318н. 319н. 320.

ДАШКЕВИЧІ, рід 270. 272; - шляхтич 365.

ДЕНГОФ Юрій, канцлер, єп. 166. 168. 177. 181. 190. 197. 198. 250. 264. 332. 333. 252.

ДЕРМАНСЬКИЙ і Дубненський, Архимандрит 6. 277. 316. 333. 339. 357.

ДЕРЕВЛЯНИ, монастир 115.

ДЕРУГА Олексій, письм. 53н. 104н. 171н. 172. 194н. 274н. 277н. 277н. 279н. 315н.

ДЕРФЛЕРІВНА Анна, письм. 18н. 303. 305н.

ДІДИНСЬКА Анна, пані 148.

ДЗЮС Маріянна, шляхтянка 21. 21н. 23.

ДЛУЖЕВСЬКИЙ, єпископ Камен. 292. 293. 293н.

ДНІСТЕР, ріка 33. 34.

ДОБІНСЬКИЙ Мавр, Андрій, аббас 289.

ДОБРЯНСЬКИЙ Антін, письм. 2. 5. 148н. 210н. 233н. 269н. 344н. 345н.

ДОБРОМИЛЬСЬКИЙ літопис, док. 328. 329н.; - намісництво 255.

ДОВМОНТ Юрій, посол 175. 178. 274. 274н.

ДОМІНІКАНЦІ, Чин 143. 330. 337. 337н. 342.

ДОРОШЕНКО Петро, гетьман коз. 49. 59.

ДОРОШКОВСЬКИЙ Мелетій, архім. Ліщинський 292.

ДОСИТЕЙ, митроп. Сучавський 172. 333.

ДРАГОМИР Олекс., офіціал 287. 287н.

ДРАПСЬКИЙ Кость, офіціал 254.

ДРОГОБИЧ, місто 258. 344.

ДУБЕНСЬКА архимандрія 6.

ДУБЕЦЬКЕ намісництво 155.

ДУЛИШКОВИЧ Ів., письм. 127н. 133н. 142н.

ДУНІН-Карвіцький Андрей, комісар 362. 363.

ДУХ святий, походження 239. 248; - братство 269.

Е-Є

ЕСТРЕЙХЕР К., письм. 4н. 95н.
 ЕФЕЗ, місто, архієпископія 87.
 ЄВХАРИСТІЯ, Тайна 279.
 ЄЗУЇТИ, Т.І., Чин, Згромадження 41.
 147н. 148. 259. 272н. 328. 338. 342;
 - Колегія в Перемишлі 34.

З

« ЗАВВАЖЕННЯ », док. 219. 220. 221.
 ЗАГАТИНСЬКИЙ Іван, нам. Сяніць-
 кий 254.
 ЗАДВОРНЕ, передмістя 258.
 ЗАЛЕНСЬКИЙ Лев, єп. Волод., ми-
 троп. Київ. 31. 73. 206. 279. 281. 282.
 286. 290. 291н. 293н. 317. 321. 326н.
 331. 343.
 ЗАЛЄСКИ Станислав, Т.І., єзуїт 5. 31н.
 147н. 188. 196н. 229н. 294н. 334н.
 ЗАЛУСКИ Андрій, єп. Київ, лат. 5.
 190. 192. 194н.; - Бібл. 363.
 ЗАМИСЛОВСЬКИЙ Е.Е., письм. 49н.
 53н. 55н.
 ЗАМОЙСЬКА Академія 95.
 ЗАМОСТЯ, місто 4. 341.
 « ЗАПИСКИ ЧСВВ », журн. 9.
 ЗАПОРІЖЖЯ, обл. 23.
 ЗАРІЧЧЯ, місто 15. 16. 18. 26.
 ЗАТАЙ геогр. 11н.
 ЗАТВАРНИЦЬКЕ намісництво 255.
 ЗБОНСЬКИЙ Станислав, єпископ Пе-
 рем. 10. 71. 95. 120. 141н. 145.
 ЗЕБЖИДОВСКИ, рід 335.
 ЗЕРОВСКИ, посол 101.
 ЗЄЛИБОРСЬКИ, рід 335.
 ЗОЛОЧІВ, місто 39. 115. 206.
 « ЗОРЯ Галицька », час. 5.
 ЗРОБКО Григор., намісник 143-
 ЗУБРИЦЬКИЙ Теки, колекція 8. 320н.
 ЗУБЦЕВИЧ Іван, нам. Бібрцький 254.

Ж

ЖАБОКРИЦЬКИЙ Денис, Номінат 2.
 279. 279н. 300н.
 ЖЕЛИБОРСЬКИ, рід 22; - Прокопій
 24н. 36; - Атанас, єп. 57.

ЖЕЛЧИЦЬКИЙ Андрій, хорунж. 30.
 ЖИГМОНТ II Август, король (1548-
 1572); - Жигмонт III, Ваза, король
 (1587-1632) 18. 21. 113. 116. 307. 308.
 311. 324.
 ЖИДИЧИН, архімандрія 211. 217. 230.
 ЖИДАЧІВ, місто 171.
 ЖИРОВИЧІ, місцев., монастир 69.
 ЖИХЛІНСЬКИ Теодор, письм. 22н.
 ЖОВТІ води, річка 23.
 ЖОВКВА, місто 61. 72. 73. 74. 103.
 153н. 159. 170. 171. 174н. 177. 232.
 232н. 233. 240н. 241. 241н. 292. 333.
 355. 356.
 ЖОВКІВСЬКИЙ Антонін, єп. Пінський
 73. 205. 213. 223. 224. 225. 227. 282.
 283. 286. 286н. 287. 332.
 ЖОХОВСЬКИЙ Кипріян, єп. Вітеб-
 ський, митроп. Київський 4. 12. 46.
 46н. 48. 48н. 51н. 52. 53. 54. 54н.
 55. 56н. 58. 59. 60. 60н. 62. 63. 63н.
 64-66. 63. 69. 69н. 75. 78. 78н. 80н.
 82. 82н. 83. 84. 86. 87. 90. 91. 92.
 99. 100. 104н. 104-106. 109-111. 116н.
 117. 120н. 121. 121н. 123. 123н. 125.
 127. 129. 131н. 163. 192. 192н. 205.
 206. 207. 209. 211. 211н. 213. 216.
 227. 230. 235. 242. 247. 257. 257н.
 258. 259. 265н. 266. 278. 279. 280.
 282. 284. 356.
 ЖУРАВНО, місто 39. 54.
 ЖУРАКОВСЬКИЙ Олекс., міщанин
 116.
 ЖУРАКОВСЬКИЙ Андрій, війський
 галицький 273.

І

ІВАН св. катедра 301. 353; - церква 297.
 ІВАН V, цар Москов. 264.
 ІВАН священик 266.
 ІЗЛІЯК Матеї, адм. мостиський 268.
 ІНОКЕНТИЙ XI, Папа 60. 90. 116.
 122. 125. 126. 144. 217.
 ІНОКЕНТИЙ XII, Папа 153. 208. 213.
 218. 222. 225. 229. 231. 245. 288. 289.
 ІСАЇЯ, пророк 340.
 « І СИНА », частка Символа віри 257.
 270.
 ІТАЛІЯ, країна 9. 318н.

К

- КАЗИМИР Великий, король Польський (1333-1370), 186.
- КАМІНСЬКИЙ Євген, письм. 143; - Петро, ЧСВВ, 145. 147. 127н. 139. 141. 293; - Петроній, ЧСВВ, 293.
- КАМ'ЯНЕЦЬ Подільський, місто 39. 172. 290. 291. 292. 293н. 305. 317; - спархія 7. 277. 292. 293.
- КАНЦЕЛЛЯРІЯ Коронна 358.
- КАНТЕЛЬМІ Яків, нунцій Варшав. (1688-1689) 156. 159. 174. 174н. 176.
- КАНЧУГА, місц. 145.
- КАПТУЛА Перемиська 144.
- КАРВІЦЬКИЙ Дунін Андрій.
- КАРЧОВСЬКИЙ Тома, делегат 101. 102. 109. 110. 120.
- КАСАНАТА, Бронім, кард. (1673-1700) 56. 180. 230.
- КАТЕХИЗМ Винницького 218. 225. 237. 238. 238н. 240. 242. 353.
- КАТОНИ і Аристофани 339.
- КЕРДЕЯ, герб 25. 25н. 338.
- КЕЛЕЧЧИНА, область 185.
- КИЇВ, місто 53. 64. 72. 175. 172. 265; - єпископ 66. 67н. 71; - єпископат 332; - митрополія 9. 43. 44. 105. 173. 184. 209. 211. 212. 258. 272. 282. 336; - митрополит 173. 174. 178. 209. 239. 281. 283. 284. 317. 324. 343; - патріярхат 48.
- КИЇВСЬКО-Печерська Лавра 115.
- КІШКА Лев, ЧСВВ, митрополит 2н. 5. 6.
- КВОЛЕК Альберт, радник 300. 361; - Антін, проконс. 300. 361.
- КЛИМЕНТ VIII, Папа 131. 211.
- КЛИМЕНТ XI, Папа 32.
- КЛЮФАС Станислав, шляхтич 15.
- КОЛЕГІЯ Єзуїтів, 31. 38. 38н.; - в Німеччині 32.
- КОЛБАСВИЧИ, село 269. 269н. 270. 271. 275. 364.
- КОЗАКИ, військо 129. 132. 135н. 136. 189.
- КОЛЕНДА, Гавриїл митропол. Київський 112. 318н
- КОЛЬОКВІОМ Люблинське 257.
- КОЛОННА, кард. 129.
- КОМАРНИЦЬКИЙ Іван, нам. Лежайський 254. 255.; - 21.
- КОНАРСЬКІ, письм. 55н. 101н. 131н.
- КОНОПАЦЬКІ, рід 22.
- КОНОНОЦЬКИЙ, делегат 337.
- КОНОПЧИНСЬКИЙ Влад., письм. 16н. 39н.
- КОНСТАНТИНОПІЛЬСЬКИЙ патр. 45. 46. 47. 48. 49. 51. 56. 79. 100. 111. 179. 180. 184. 217. 243. 243н. 353.
- КОНТСЬКИЙ Маріян, генерал 292.
- КОПИСТЕНСЬКИЙ Олекс, шляхт. 186. 188.
- КОРДУБА Мирон, письм. 23н.
- КОРЕНДОВИЧ Василь, міщанин 116.
- КОРИТКИ, рід 335.
- КОРМЧА Книга, кодекс 94н.
- КОРОНА (Польща), країна 51. 103. 105. 111. 113. 114. 174. 184. 186. 288.
- КОРИНТЯНИ, лист св. Павла 342.
- КОРЧАК-Ярмолинський, герб 25.
- КОРЧАК, герб 25. 25н. 338.
- КОРОПЧАК Є., ЧСВВ 253н. 254.
- КОПИСТЕНСЬКИЙ Михаїл, єп. 21; - Олекс., посол 358.
- КОРОСТЕНСЬКИЙ Симеон, нам. Добром. 255. 328. 329н. 330.
- КОРЧИНСЬКИЙ Герман, ЧСВВ 286.
- КОССОВСЬКИЙ Олександр, письм. 293н. 326н.
- КОТОВИЧ Олекс., письм. 115.
- КОЦЮРКО Іван, пат. 148.
- КОЯЛОВИЧ М., письм. 2.
- КРАЙОВА, місц. 25.
- КРАЙОВСЬКІ-Ганські рід 25.
- КРАЙОВСЬКА Магдалина (Винницька) 24. 25. 25н. 26.
- КРАЙНИЦЬКИЙ Василь, свящ., нотар 304. 305. 366.
- КРАКІВ, місто 12. 21н. 27. 39. 45. 69н. 70н. 239. 253н. 256. 259. 288. 289н. 361; - Архів 11; - Академія 38. 38н. 96; - Універс. 11н.; - єпископ 161. 289. 332.
- КРЕМПСЬКА Варвара 31.
- КРЕЩОВСЬКІ рід 21.
- КРОПИВНИК, містеч. 35; - Новий 344.
- КРОСНО, місто 148; - стротство 203.
- КРИП'ЯКЕВИЧ Іван, письм. 30н.
- КРУКЕНИЧІ, місц. 17.
- КРУПЕЦЬКИЙ Атанас, єписк. Перем. 18н. 19н. 21. 21н. 23н. 24. 26н.

- КРУШЕВИЧ Лавр., адвокат 362.
 КРУШИНСЬКА Анна, громад. 22.
 КУНЦЕВИЧ Йосафат, блаженний, архієп. Полоцьк. 147н. 164. 192н. 209. 210. 222. 231. 248. 248н. 258. 258н.
 КУЛЬША Вінцентій, Провінціал 338.
 КУЛЬЧИЦЬКИЙ Порфирій, ЧСВВ, ген. вікар. 147. 160. 162. 163. 166. 180. 181. 190. 197. 216. 247. 349.
 КУРНІЦЬКА Бібліотека 11. 11н.
 КУРОПАТВИ, рід 21.
 КУЧЕРА Олександр, письм. 36н. 303н. 304н. 305н. 306н. 307н. 311н.
 КУРОПАТНИЦЬКИЙ Іван, каштелян 365.
 КШИВЕЦЬКИЙ Станислав, посесор 27.
- Л
- ЛАВР немертельности, док. 338. 344. 346 (фото).
 ЛАВРІВ, монастир, село 31. 34. 34н. 76. 325. 330. 330н. 332. 333. 334. 335н. 338. 341. 341н. 344. 344н.
 ЛАКОТА Григор, єп. помічник Перем. 5. 95н. 194н. 247. 249н. 259н. 261н. 269н. 290н. 345. 345н.
 ЛАСЬКИЙ, письм.
 ЛАТИНСЬКА Церква 224.
 ЛЕБЕДИНСЬКИЙ Альберт, цехмістр 300. 361.
 ЛЕВ Данилович, князь 340.
 ЛИПСЬКИЙ Константин, єпископ 177.
 ЛИТОВСЬКЕ Велике Князівство, країна 51. 58. 71. 81. 103. 105. 111. 113. 114. 118. 120. 121. 174. 306. 314. 322. 335.
 ЛИТОВСЬКА Погоня, герб 25. 338.
 ЛІГА Свята, антигурецьки 101. 132. 172. 175. 177.
 ЛІКОВСЬКИЙ Едвард, єп. письм. 194н.
 ЛІСЄВИЧ, письм. 24н.
 ЛІТИНСЬКІ, рід 22; - Єва 22.
 ЛІТУРГІЯ, богосл. 179. 257. 260. 351. 333.
 ЛІШНЯ, місц. монастир 80.
 ЛІЩАВА, місц. 147.
 ЛЮДЯТА Августин, єп. Холмський 207. 206.
 ЛОЗІНСЬКІ Владислав, письм. 8. 14н. 20н. 21н. 22н. 24н. 30н. 77н.
 ЛОНСЬКИЙ Андрей, канонік 310.
 ЛОПУШАНСЬКИЙ Василь, нам. Висоцький 254.
 ЛОПУШНА, місц. 15. 16. 17. 18. 27.
 ЛУКАВИЦЯ, місцевість 27.
 ЛУКАНЬ Роман, ЧСВВ, свящ. 22н.
 ЛУЦЬК, місто 53. 62. 63. 74. 207. 317. 337. 338; - владики 34. 54. 136. 137. 139. 291; - єпархія 60. 171. 179. 228. 265. 302н.
 ЛУЦЬКИЙ Номінат (Жабокрицький) 279. 279н; - Офіціал лат. 316.
 ЛЮБАЧІВ, місто 305.
 ЛЮБЛИН, місто 5. 48. 69. 70. 79. 80. 80н. 81. 307.
 ЛЮБЛИНСЬКИЙ з'їзд (1680) 43. 78. 80. 80н. 82; - коллоквіум 69н; - Трибунал 24н. 271. 272. 300.
 ЛЮБОМІРСЬКІ, рід 286.
 ЛЮБОМІРСЬКИЙ Йосиф, урядник 284. 286. 362; - Єронім 152. 287. 288. 288н. 290. 291. 292. 317. 321. 343; - Теофіля-Л. 284. 286.
 ЛЯХІВ, місцев. 21. 21н.
 ЛЬВІВ, місто 4. 7. 15. 18н. 31. 32. 47. 49. 75. 103. 132. 133н. 135. 139. 140. 174. 268. 269. 283. 293. 319н. 322. 325. 326. 329. 329н. 332. 333. 338. 339.
 ЛЬВІВСЬКИЙ архієпископ 317; - брама 94; - владики 291. 315; - єпископ 365; - єпархія 173. 228. 263. 273. 290. 332. 335.
 ЛЬВІВСЬКА Колегія (театини) 251. 277. 322. 323; - ставропігія 337.
- М
- МАГОМЕТ IV, султан 39.
 МАДРИД, місто 95.
 МАЗЕПА Іван, гетьман 175.
 МАКСИМЕНКО Ф.П., письм. 4н.
 МАЛИНОВСЬКИЙ Михайло, крилош., письм. 5. 307н. 309н. 308н. 310н. 311н.
 МАКОВЕЦЬКІ, рід.
 МАКУЛІНСЬКИЙ Іван, радник 367. 304.
 МАЛАХОВСЬКИЙ Іван, єп. Перем. 1. 2. 5. 7. 12. 24. 45. 50. 51. 77н. 82.

84. 87. 88. 90-93. 99. 100. 105. 107. 108. 115. 117. 120. 121. 124. 126. 135. 142. 144. 145н. 145. 147. 149. 150. 152. 152н. 153. 154-171. 156н. 161н. 162н. 163н. 165н. 174. 178. 179. 179н. 180. 181. 184. 189. 190. 192. 193. 194. 194н. 195-214. 204н. 214. 216-220. 220н. 223. 224. 225. 226. 227. 229. 230. 232. 232н. 233. 234. 235. 241. 246. 255. 256. 257. 287. 299. 300. 325н. 349. 359.
- МАЛОПОЛЬЩА, країна 288.
- МАНКЕВІЧ Яків, бурмістр 301. 361.
- МАНЯВА, скит 7.
- МАРІЯ-Казимира, королева 284.
- МАРІЯ Преч. Діва, каплиця 282; - церква 176.
- МАРІЯННА, міщанка 148.
- МАРЕСКОТТИ Галеаццо, нунцій Варш. (1668-1670) 130.
- МАРТЕЛЛІ Франціск, нунцій Варшав. (1675-1680) 11н. 38н. 40. 52. 52н. 58. 62. 64. 65. 66. 67. 67н. 68. 69. 70н. 71. 76. 76н. 77. 79. 79н. 83. 83н. 84-88. 90. 91.
- МАРУСИН Мирослав, письм., свящ. 3. 23н. 48н. 63н. 78н. 80н. 106н. 110н. 112н. 120н. 131н. 142н. 169н. 182н. 208н. 229н. 239н. 245н. 253н. 312н.
- МАРШАНТІЙ Яків, письм. 38. 143. 218. 238. 238н. 241.
- МАХНОВЕЦЬ Л.Е., письм. 14н. 328н. 343н.
- МЕДИКА, місто 149. 152. 197; - староство 197н. 198. 267.
- МИШ, місцев. 325.
- МІЛЬЧЕ, архимандрія 249.
- МИКОЛАЙ, нам. монастиря 255.
- МИХАЙЛОВ Борис, посол-резидент москов 153н. 252. 263. 266. 268.
- МИХАЛЕВСЬКІ, рід 25.
- МОДЖЕВСЬКА Урсуля з Сіцина, шляхтянка 151.
- МЙОНЧИНСЬКИЙ Атанас, шляхтич 343.
- МНІШЕК Марина, шляхтянка 26.
- МОГИЛІВСЬКО-Мстиславська спархія 171. 175.
- МОГІЛА, монаст. 283.
- МОЛДАВІЯ, область 39.
- МОЛДАВСЬКИЙ, єпископ 294.
- МОКРИЦЬКИЙ Іван, міщанин 116.
- МОСКВА, місто 16. 47. 54; - країна (Росія) 54. 132. 159. 172. 173. 178. 214. 216. 267. 274. 353; - нарід 265. 265н. 132. 135н. 136; - патріярх 173. 179. 180.
- МОНАСТИР, місце 27.
- МОНАСТИРСЬКА Христина, шляхтянка 24н; - рід 25.
- МОНАСТИРСЬКИЙ Степан 24.
- МОСТИСЬКА, місто 295. 297. 302. 305; - староство 267.
- МОСЦІСКА, місцевість 191. 191н.
- МУЗЕЙ, укр. нар. мистецтв 4.
- МУШИНСЬКЕ намісництво 255.
- МЯКІШ, місц. 146н.
- Н
- НАГУЙОВСЬКІ, рід 36.
- НАГУЙОВСЬКИЙ Катерина, шляхтянка 36н. 345; - Франціск 35. 335.; - Станислав 365.
- НАЗАРКО Ірин., ЧСВВ, письм. 1н.
- НАНОВА, місцевість 27. 28.
- НАРОЛСЬКИЙ Іван, писар, свящ. офіціал, декан 4. 4н. 43. 95н. 95. 96. 234. 341. 354.
- НАРУШЕВИЧ, Теки, збірка 11. 33н. 63н. 71н. 72н. 80н. 81н. 245н. 363.
- НАТАЛА Антін, робітник 268.
- НЕЛЮБОВИЧ-Тукальський Йосиф, митроп. Київ. 61.
- НЕМИРИЧ Степан, воєвода 109.
- НЕРЛІ Франціск, кард. (1763-1708) 48. 69. 130. 180.
- НОВАК І., письм. 39н.
- НОВОВЕЙСЬКІ Фел., письм. 337н.
- НОВОДВІР, місцев. 337.
- НОЙБУРЗЬКА Ядвіга, княжна 179.
- О
- ОБАРОВ, маєток 115.
- ОБРЕМБСЬКИЙ Казимир, шляхтич 331.
- ОВРУЧ, архимандрія 105. 115.
- ОГІНСЬКИЙ Маркіян, воєвода 71. 173.
- ОДЖЕХОВСЬКИЙ, жінка Петра В., 31н. 31.

- ОДОРСЬКИЙ, єп. номінат Мог.-Мстисл. 172. 172н. 175. 176. 176н.
 ОКШИЧІ, місцев. 147.
 ОЛЕКСАНДЕР VIII, Папа 165.
 ОЛШЕВСЬКИЙ Іван, свящ. василі-
 янин 2. 6. 314. 315. 316.
 ОЛИКА, місцевість 316.
 ОЛОМУНЕЦЬ, місто, Колегія 33.
 ОНУФРІЙ святий, Лавр. церква 334.
 ОРАНСЬКИЙ-Война Гедеон, єп. Холм.
 331. гл. Война-Ор.
 ОРЛИК Пилип, гетьман 146н.
 ОРТИНСЬКИЙ, писар 366.
 ОСОВСЬКИЙ Михайло, шляхтич 148.
 ОССОЛІНСЬКИЙ, радник 19н. 23н; -
 Бібл. Осс. Вроцлав 12.
 ОСТРІВ, місц. 146. 147.
 ОСТРОВСЬКА Катерина, шляхтянка
 15.
 ОСТРОЗЬКІ, рід 284.
 ОСТРОЗЬКА Катерина, княжна 298.
 316.
 ОСТРОЗЬКИЙ Константин, князь 311.
 ОЧОСАЛЬСЬКІ, рід 21.
- П
- ПАЛЛАВІЧІНІ Опіцій, нунц. Варшав.
 (1680-1688) 11. 79н. 87. 90. 91. 92.
 97. 97н. 101. 102. 105. 106. 106н.
 108. 109. 112. 113. 115. 120. 120н.
 121. 122-125. 127. 128. 129. 131. 131н.
 132. 135н. 136н. 136-138. 140. 141.
 174. 236. 313.
 ПАНАСЕВИЧ Єронім, ЧСВВ, ігумен
 Дераж. 254. 255.
 ПАНКЕВИЧ Петро, міщанин 26. 297.
 ПАПРОЦЬКИЙ Вартоломей, письм.
 25н.
 ПАРИЖ, місто 55.
 ПАРОЛІ, рід 21.
 ПАСТОР Людвик, письм. 54н.
 ПАТРИЛО Ісидор, ЧСВВ 61н.
 ПАЦ Христофор, канцлер 71.
 ПАЦИКІВ, монастир 273.
 ПЕЛЛЕЦЬКИЙ Григор, нам. Пеллець-
 кий 254.
 ПЕЛЕСЬ Юліян, письм., єп. Перем. 2.
 307н. 311н.
 ПЕТРУШЕВИЧ Антін, письм. 2н. 5.
 6. 40н. 49н. 77н. 78н. 93н. 105н.
 110н. 134н. 171н. 180н. 182н. 192н.
 194н. 197н. 274н. 263н. 266н. 268н.
 270н. 282н. 285н. 292н. 293н. 329н.
 331н.
 ПЕЧЕРСЬКА Лавра 61.
 ПЕНЬОНЖЕК Ян, львів. чашник 17.
 17н.
 ПЕШКЕВИЧ, Сильвестер, ЧСВВ 33.
 ПИЛАШКОВИЧІ, місцев. 63. 72.
 ПІДГОРЕЦЬКІ, рід 28.
 ПІДКАРПАТТЯ, область 13. 33.
 ПІНСЬК: єпархія 335. 332; - єпископ
 73. 331.
 ПІВАРСЬКІ Казимир, письм. 175н.
 288н. 320н.
 ПЛЕШКОВИЧІ, місцев. 170.
 ПЕРЕМИСЬКА Земля 16. 19. 22. 29.
 33. 34. 35. 288. 304. 308. 332. 334.
 348. 356-359; - Архів (Акти) 10; Біб-
 ліот. гр.-кат. перем. Капітули 4. 6. 8.
 ПЕРЕМИШЛЬ, місто 4. 15. 18. 21. 26.
 28н. 29. 34. 35. 38. 62. 72. 76. 76н.
 81. 83. 86. 90. 94. 95. 96. 104. 127.
 147. 148. 148н. 152. 153. 160. 174.
 195. 210. 238. 248. 273. 278. 295. 297.
 297н. 298. 309. 317. 325. 332. 344.
 345н. 348. 355. 357. 361.
 ПЕРЕМИСЬКЕ владичтво 348.
 ПЕРЕМИСЬКА Капітула 167. 184. 297.
 307 (лат.) 353; - Катедра 339. 340; -
 Консисторія 150; - єпархія 351. 352.
 353. 354. 355. 366.
 « ПЕРЕМИШЛЯНИН », журнал 5.
 ПЕТРО, святий, апост. 149. 358.
 ПЕТРО I, цар московський 104н. 171н.
 194н. 264. 264н. 273н. 279н.
 ПОВРОЗНИЦЬКЕ намісництво 255.
 ПОГОНЯ Литовська, герб 25н.
 ПОГОРИЛЦІ, село 22.
 ПОГОРЕЦЬКІ, рід 271. 363. 364. 365.
 ПОГОРЕЦЬКИЙ Кость, шляхтич 272.
 365.
 ПОДІЛЛЯ, обл. 45. 177.
 ПОЗДЯЧ, село 149. 150. 151.
 ПОДЛУСЬКИЙ Ігнатій, нам. Яворів-
 ський 254.
 ПОЗДЯЦЬКИЙ Василь, свящ. 149. 150.
 ПОКАЯННЯ, Тайна 239.
 ПОКУТТЯ, обл. 45.

ПОЛІССЯ, область 115.
 ПОЛУБІНСЬКИЙ Ілярій, Олександр, маршал литов. 68.
 ПОЛЬЩА, країна 16. 24. 33н. 45. 48. 49. 51. 53. 55н. 75н. 108. 118. 131. 159. 173. 215. 225. 234. 289. 310н. 301. 306н. 335.
 ПОЛЬСЬКА Акад. Наук, Краків 9.
 ПОЛОЦЬК, міст 317; - архієпископ 317; - єпархія 16. 192н. 227; - Номінат (Пешкевич) 33.
 ПОПЛАВСЬКИЙ Микола, єп. Інфлянт. 161. 190. 282.
 ПЕПЛОВСЬКИЙ, шляхтич 302н.
 ПОРТРЕТ (Винницький) 333. 344.
 ПОСОЛЬСЬКИЙ Приказ 264.
 ПОТІЙ Іпатій, єп. Волод., митроп. Київ. 8. 221. 283. 311.
 ПОТОЦЬКІ, рід 23.
 ПОТОЦЬКИЙ Андрій, воев. Краків. 109. 317; - Микола 23; - Степан 23; - Фелікс 343; - Архів, Вілянів 11.
 ПРАВІЦЬКИЙ Степан, радник 297.
 ПРАЖМОВСЬКИЙ Франціск, шляхтич 316.
 ПРАШКО Іван, свящ., письм. 8.
 ПРИЧАСТЯ, обряд 329.
 ПРИСЛОП, місц. 152.
 ПРОХАЗКА Антін, письм. 2. 8. 18н. 19н. 20н. 21н. 23н. 24н. 26н. 27н. 28н. 29н. 30н. 269н.
 ПЯСЕЧИНСЬКІ, рід 21.
 ПЯЦЦА Юлій, нунцій Варш. (1706-7) 32.

Р

РАДИМНО, місто 146.
 РЕВАКОВСЬКИЙ Теодор, міщан. 147.
 РЕВКЕВИЧ Іван, декан 143. 254. 255.
 «РЕСПОНС» короля Соб., док. 188. 189. 189н. 287. 296. 297. 303. 304. 309. 313. 356. 357. 358.
 РЕФОРМАТИ Перемиські, Чин 147. 148.
 РИБОТИЧІ, намісництво 255.
 РИГОРОВСЬКИЙ, писар 360.
 РИМ, місто 6. 7. 9. 31. 32. 33. 47. 48. 49. 55. 63. 77. 78. 79. 83. 85. 93. 95. 97. 111. 112. 113. 122. 128. 131. 137. 140. 141. 142. 154. 159. 162. 168. 172. 174н. 186. 192. 195. 201. 203. 208. 212. 213. 214-217. 223. 224. 226. 227. 228. 230. 232. 235. 236. 237. 239. 241. 243. 245. 250. 251. 252. 260. 260н. 261. 262. 263. 273. 278н. 281. 282. 288. 313. 318. 319. 319н. 320. 325. 326. 327н. 329н. 352.
 РИМСЬКИЙ Архирей, Папа 273; - Теки, збірка 71н. 72н. 120н.
 РИМСЬКА Церква 149. 184. 188. 218. 219. 221. 228. 230. 242. 245. 264. 267. 275. 320. 322. 357. 359.
 РІЗДВО Христове, свято 20. 21н.
 РОЗВАЖАННЯ, док. 118. 119.
 РОЗП'ЯТТЯ, каплиця Лавр. 335.
 РОЖНЯТОВСЬКІ, рід 21.
 РОКШИЧІ, село 155.
 РОКШИНСЬКИЙ Семен, свящ. 147.
 РОМАНОВ Федір Олекс., цар Москов. 49н. 54.
 РОМАНОВИЧ Роман, шляхтич 147.
 РОМАНОВСЬКИЙ Іван, молодець 148.
 РОСІЯ, країна (Москва) 9. 16. 48. 53. 54. 55. 57. 128. 132. 136. 173. 174. 175. 176. 184. 318н. 354.
 РУСЬ, країна (Україна) 41. 48. 49. 50. 51. 55. 59. 63. 106. 111. 165. 184н. 186. 192. 192н. 219. 245. 259. 265. 281. 288. 290. 301. 319. 348. 353; - воевідство 309. 319. 362; - мова руська 242. 353; - народ. 301. 354.
 РУСЬКА Церква 133. 177. 288. 348. 353; - патріярхат 56.
 РУТКА Теофіль, єзуїт 5. 58.
 РУТСЬКИЙ Йосиф Велямин, митрополит К. 310.

- С
- САДКОВСЬКІ, рід 21.
- САДЗЕВИЧ Марко, письм. 39н.
- САКРІПАНТІ Йосиф, кардинал, Префект П.Ф. (1704-1727) 32.
- САЛЕЦЬКИЙ, писар 367.
- САМБІР, місто 6. 14 (Новий). 18. 18н. 21 (Старий). 28. 30. 147н. 148. 270н. 272. 287. 313. 338. 367. 295. 302. 303. 303н. 305. 305 (Старий). 330. 332. 337; - єпископ 65.
- САМБІРСЬКА Економія 30. 74. 115. 143. 182. 188. 210. 253. 254. 356. 357. 358. 359.
- САМБІРСЬКИЙ в'їзд (1691) 135. 141н. 146. 156. 178. 182. 183н. 185. 186. 187. 188. 191. 194н. 209. 210. 255. 267. 269. 270. 274. 296. 308; - староство 28.
- САМБІРЩИНА, обл. 19. 27. 303н. 304н. 305н.
- САНТАКРОЧЕ Андрій, нунц. Варшав. (1690-96) 11. 159. 165. 166. 167н. 168. 168н. 169. 169н. 174. 177. 179. 181. 181н. 182. 186н. 190. 190н. 193. 195. 196. 197. 197н. 198. 200. 201н. 202-205. 206. 206н. 207. 213н. 217. 223. 224. 237. 245. 246, 246н. 278. 280. 280н. 284. 315. 319. 352.
- САРНА Вл., письм. 5. 210н.
- САРНИ, місцев. 252. 267. 268.
- САРНОВСЬКИЙ Станислав, єп. Куяв. 70. 71.
- САС, герб 13. 13н. 15. 25. 338. 344.
- САТУРН, божок 334.
- СВЕНЦІЦЬКИЙ Іларіон, письм. 14н. 29н.
- СВЕНЦІЦКІ Станислав, єп. Холм. лат. 66. 67. 71.
- СВЄХОВСЬКИЙ, шляхтич 36.
- СВІСТЕЛЬНИЦЬКИЙ Евстахій, єп. Львів. 58.
- СВЯТИШИЙ Отець, Папа, Всел. Арх., 225. 235. 261. 312. 360.
- СВЯТІ Отці 140. 343.
- СВЯЩЕНСТВО, Тайна 239.
- СЕМКОВИЧ Влад., письм. 13н. 17н.
- СЕМЄШКОВСЬКИЙ Стефан, свящ. 232н.
- СГНЯВСЬКИЙ Адам, шляхтич 17н. 365. 343.
- СЕНЮТИ, рід 21.
- СЕРГІЙ і Вах, святі муч. 251.
- СЕРЕДИНСЬКИЙ, письм. 8. 278н. 284н. 331н.
- СЕРЕДНЬОСІЛЬСЬКЕ намісн. 255.
- СИМЕОНОВИЧ Василь, нам. Городецький 255.
- СКОЛЄ, місцев. 152. 152н. 160. 195. 293н.
- СКОТИНСЬКИЙ Микола, нам. Любачів. 255.
- СКРУТЕНЬ Йосафат, ЧСВВ, письм. 2н.
- СЛУЖБА Божа (Літургія), богосл. 268. 335. 336. 337.
- СЛУШКА Богуслав, хорунжий литов. 120.
- СМОЛЕНСЬК, місто 16. 175.
- СОВЕСЬКИЙ Іван, король Польсь. (1674-1696) 5. 8. 34. 35. 40. 43. 47-50. 54-64. 66-69. 71-76. 78-80. 80н. 82-89. 93. 97. 99. 101-104. 107. 109. 110. 116. 117. 119. 121. 122. 126. 127. 130. 132. 135. 136. 133. 155. 156. 157-159. 162. 165н. 166. 167. 170-181. 186-189. 189н. 191. 194. 198-201. 205. 208н. 208-211. 214-220. 222-225. 227. 229. 231. 235н. 235. 244. (фото) 245н. 261. 265. 266. 271. 274. 280-282. 282н. 284. 287. 295. 296. 299. 300. 303. 304. 309. 312. 320. 322. 325. 333. 350. 351. 352. 355. 356. 358-361. 366; - Яків, королев. 179.
- СОВЕСЬКА Марія-Казимира, королева 300.
- СОКОЛЯ, місцев. 252.
- СОЛОВЄВ С., письм. 268н. 7.
- СОЛОВІЙ Мел., ЧСВВ, письм. 257н.
- СОНЕВИЦЬКИЙ Леонід, письм. 307н. 311н.
- СОФРОНОВИЧ, Секретар 81.
- СПАДА Фабрицій, кард. держ. Секретар (1674-1717) 288. 291. 291н. 293н. 306н. 315. 318. 318н.
- СПАС св., монаст., місц. 21. 30н. 31. 278н. 315н. 337.
- СПОВІДЬ, Тайна 149.
- СТАВСЬКИЙ, писар 365.

СТАНИМИР, село 22.
 СТАДНИЦЬКІ, рід 19н.
 СТАТУТИ Перем. Кап. 350.
 СТАВРОПІГІЙСЬКЕ братство 238. 268.
 СТАРЕ місто, місто 28н.
 СТАНИШЕВСЬКІ, рід 25.
 СТЕБЕЛЬСЬКИЙ Ігн., ЧСВВ, письм.
 7. 278. 331н.
 СТРАШЕВИЧІ, місцев. 74н. 325н. 351.
 СТРИЙ, місто 172. 268. 269. 269н. 274.
 306н.
 СТРІЛЬБИЦЬКИЙ Іван, нам. Старо-
 сільський 254.
 СТРИТЕННЯ, свято 182.
 СТРОННА, місцев. 27. 28.
 СУША Яків, єп. Холм. 65. 66. 69. 71н.
 72. 115. 120. 121. 125.
 СХІД-Захід. Церква 217.
 СЯН, ріка 34.
 СЯНОК, місто 28н. 168. 201. 254. 269н
 СЯНЦЬКА Земля 356-359; єп. 253. 366.

Т

ТАБОР, місто 27.
 ТАЗБИРА Януш, письм. 310н.
 ТАЙНЕР Август, письм. 6. 40н. 122н.
 127н. 153н. 245н. 194н. 224н. 227н.
 263н. 326н.
 ТАЛЕНТІ Тома, секрет. 158н. 159. 216.
 216н.
 ТАРНАВСЬКИЙ Константин, міщанин
 116; - Олександр 116.
 ТАРНОВСЬКИЙ, письм. 173.
 ТАРЧИНСЬКИЙ Лука, радник 361.
 ТАТАРИ, нарід 283.
 ТАТОМИР Григорій, шляхтич 15.
 ТВАРОВСЬКИЙ Сильвестер, архіман-
 дрит, ген. вікарій 84. 80. 105. 121. 144.
 ТЕАТИНИ, Чин 145; Колегія, Львів.
 31.
 ТЕЛЕСНИЦЬКИЙ Андрій, нам. По-
 рохницький 255.
 ТЕРЕНТІЙ, ігум. Щеплотський 254.
 ТЕРЛЕЦЬКИЙ Антін, єп. 24. 284; -
 Кирило 311; - Петро 28.
 ТИТОВ Ф.И., письм. 7. 24н. 53н. 178н.
 182н. 183н. 189н. 203н. 214. 265н.
 266н. 267н. 274н. 275н.
 ТИССАРОВСЬКІ, рід. 21.

ТІЛО Христове, свято 361.
 ТОКАРЖЕВСЬКІ, шляхтич 146н.
 ТОМИНА Неділя 246.
 ТОМКЕВИЧ Владислав, письм. 173н.
 ТОРКИ, місцев. 149. 150. 151.
 ТОРКСЬКИЙ Іван, свящ. 149.
 ТОРОКАНЄ, монаст., місц. 192н. 211.
 ТОРУНЬ, місто 333н.
 ТРИБУНАЛ 308. 322. 324; - Корон-
 ний 264. 293. 295. 306; - Литовськ.
 76; - Люблинський 17. 113. 269.
 ТРИЗНА Клим, єп. номінат 65. 66.
 68. 67.
 ТРИЦЯ Свята 10; - Конгрег. 247; -
 Вил. монастир 314; церква 238. 297.
 297н.
 ТРОМБЕТТІ Степан, Театин, Ректор
 31. 32.
 ТРЬОХ Королів, свято 363.
 ТУРЕЧЧИНА, країна 38. 49. 54. 55.
 57. 85. 118. 128. 131. 136. 175. 172.
 173н. 174н. 290. 305.
 ТУРКИ, нарід 132.
 ТУРЧАНСЬКИЙ Лука, радник 300.
 ТУРЕЦЬКІ, рід 22. 135.
 ТУРЕЦЬКИЙ Степан, мечник 335.
 ТУРЧАНЩИНА, обл. 341.
 ТУСТАНОВСЬКИЙ Катерина, шляхт.
 15; - Станислав 15.
 ТУХОЛЬЩИНА, обл. 157. 157н. 153.
 ТШЕБІЦЬКІ А., єпископ 69н.

У

УГЕРЦІ Заплатинські, місц. 22н.
 УГОРСЬКА Комісія 35.
 УГОРЩИНА, країна 35.
 УКРАЇНА, країна 8. 38.
 УКРАЇНСЬКА Русь 354.
 УКРАЇНСЬКИЙ Нарід 354; - Церква
 354.
 УНІВ, місц., архим. 4. 242.
 УНІЯ Свята 168. 191. 277. 301. 311. 340.
 УНІЯТСЬКА Церква 319.
 УРБАН VIII, Папа 67. 121. 113. 149.
 257. 259.
 УРБАНІАНСЬКА Колегія (Рим) 243.
 249.
 УРОЖ, місцев. 5. 16. 17. 18н. 19. 20.
 20н. 22. 24. 26. 27. 34. 37. 38.

УСПЕННЯ Пресв. Богородиці 273.
« УСТАВИ » Перем. Синоду 249. 249н.
253. 253н. 254. 255. 256. 257н. 258.
259. 276 (фото).
УСТРИЦЬКИЙ Микола, підстароста 77.

Ф

ФАБРОНІ Августин, секретар П.Ф.
277. 308. 318н. 323.
ФАСТНАХТ, письм. 23н.
ФЕДОРОВИЧ Д., цехмайстер 299н.
ФІТИНСЬКИЙ Альберт, радник 300.
361.
ФЛОРЕНТІЙСЬКИЙ Собор Вселенсь-
кий 240. 249. 257.
ФРАНЦІЯ, країна 173. 175.
ФРЕДРО Йосиф, меч. жидич. 170; -
Ян 17; - Олекс. 170.

Х

ХЖОНСТКОВСКИ, радник 22.
ХІЛІЧКОВСЬКИЙ З., свящ. 260.
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ Богдан, гетьман
30н. 23н. 23; - Юрій гетьм. 49.
ХОДИНИЦЬКИ К., письм. 311н.
ХОДЗКЕВИЧ Дометіян, ЧСВВ 254.
259. 293. 293н. 302н. 304н. 357.
ХОЛМ, місто 317; - єпархія 206. 207.
208. 210. 211. 214. 215. 216. 217.
224. 229. 233. 316. 317. 331. 332.
335; - єпископ 51. 65. 67. 73. 331;
- катедра 195; - Кoadютор 115; -
Консистерія 321н.
ХОТИН, війна 38; - місто 39н.
ХРЕСТ святий, монастир 185. 189; -
церква 260.
ХРЕСТИТЕЛЬ св. Іван 59. 94 (Різдво).
192. 194. 257. 282. 367.
ХРЕЩЕННЯ, Тайна 239.

Ц

ЦВІРКОВСЬКИЙ Олексій, перем. на-
місник 94.
ЦЕЛЕВИЧ Юліян, письм. 7.
ЦЕРКВА - Дім Божий 341.
ЦЕРКОВНА унія 141. 245. 353.
ЦИКОВСЬКИЙ, писар 361. 367.
ЦИРУЛИК, лікар 327.

Ч

ЧАЙКОВСЬКИ, рід 270. 363. 354. 365.
ЧАЙКОВСЬКИЙ Микола, шляхт. 365;
- Юрій, шляхт. 365.
ЧАЙКОВИЧІ, село 269. 269н. 270. 271.
275. 364.
ЧАПЛИЧ Маркіян, шляхтич 337.
ЧАПЛІНСЬКИ Влад., шляхтич 310н.
ЧАРТОРИСЬКИ, бібл. Крак. 334. 363.
ЧЕПАНСЬКИ, письм. 293.
ЧЕРНИЛЯВА, монастир 11.
ЧЕРНІГІВ, місто 175.
ЧЕТВЕРТИНСЬКИЙ - Святополк Ге-
деон, єп., митроп. К. 52. 60. 62. 63.
65. 79. 94. 101. 123. 136. 180.
ЧЕРХАВА, місцев. 23.
ЧИБО Едвард, Секрет. П.Ф. (1650-
1695) 59. 65. 83. 85. 86. 89. 178.
191н. 201н. 213н. 231. 237. 243. 243н.
246. 288.
ЧОЛГАНСЬКИ, рід 21. 25.

Ш

ШАРАНЕВИЧ Ісидор, письм. 6. 7.
148н. 167н. 267н.
ШАХНОВИЧ Яків, крилошанин 164.
ШЕГІНИ, місцев. 149. 150. 151.
ШЕГИНСЬКИЙ Григорій, свящ. 149.
150.
ШЕДЕЛЬ Микола, друкар 259.
ШЕМАТИЗМ, книга, спис 253н.
ШЕМБЕК Станислав, єп. Краків. 239.
ШЕПТИЦЬКИ, рід 22. 22н. 335.
ШЕПТИЦЬКИЙ Андрій, митроп. Гал.,
письм. 9. 38н. 52н. 58н. 62н. 65н.
79н. 85н. 88н. 97н. 99н. 106н. 109н.
110н. 117н. 119н. 121н. 123н. 124н.
127н. 128н. 131н. 133н. 197н. 277н.
309н. 325н; - Варлаам, єп. Львів. 22.
52. 77. 81. 93. 105. 115. 121. 258; -
Євстахій 22. 186. 187. 188. 194. 358.
366; - Казимир 335; - Олександр
22; Теодосія 22.
ШКЛОВ, місто 325.
ШМУРЛО Е.Ф., письм. 7. 9. 31н. 219н.
268н. 277н. 288н. 291н. 292н. 293н.
306н. 315н. 318н. 327н.
ШПАНІВ, місцев. 337.

ШПИТАЛЬ Перемиський 351.
 ШУМЛЯНСЬКИЙ Атанасій, єп. Луцький 137-140. 171. 180.
 ШУМЛЯНСЬКИЙ Йосиф, єп. Львівський 2. 6. 8. 24. 24н. 30н. 44. 44н. 46. 47. 56-64. 56н. 58н. 63-72. 78. 78н. 79. 80. 80н. 81. 81н. 82н. 84-90. 92. 93. 97. 98 (фото). 99. 101-128. 102н. 104н. 120н. 121н. 122н. 130-143. 135н. 152н. 169. 171н. 174н. 174-179. 179н. 181. 182. 186. 186н. 192. 194н. 209. 243. 245. 263. 264. 264н. 266. 270н. 270-273. 277н. 278. 278н. 281н. 291. 292н. 292. 293. 294. 294н. 295. 302н. 307. 307н. 303-312. 312н. 314. 315. 315н. 316-319. 322. 322н. 323. 324. 332. 364. 365.

Щ

ЩУКА Станислав, референдар 74н. 76. 152. 155. 156. 157. 159. 176. 177. 179н. 188. 261. 309. 313. 314. 355. 356.
 ЩУКИ Теки, збірка 152н. 157н. 176н. 179н. 325н.
 ЩУРАТ Василь, письм. 2н. 7. 8. 145н. 147н.
 ЩЕПЛОТИ, монастир 248.

Ю

ЮЗЕФОВИЧ Йосиф, канонік 330; - Ян-Тома 11. 338.
 ЮЛІЯНСЬКИЙ календар 193.

Я

ЯБЛОНОВСЬКІ, рід 21.
 ЯБЛОНОВСЬКА Олена, шляхтянка 57.
 ЯБЛОНОВСЬКИЙ Іван, шляхтич 148; - Олекс.-Ян 343; - Станислав-Ян, гетьман 8. 38. 39. 39н. 62. 107. 109. 117. 122. 123. 127. 132. 136. 284. 302. 302н. 316. 317. 320. 321. 324. 326. 343.
 ЯНОВСЬКИЙ Т., свящ. 253н.
 ЯВОРІВ, місто 11. 86. 166. 186. 186н. 187. 190. 206н. 213н. 218. 224. 245н. 325н. 356.
 ЯГАЙЛОНСЬКИЙ Універс. Архів 11; - Бібліотека 11. 238н. 264н. 273н.
 ЯН Казимір, король Польський (1648-1668) 23. 26. 44. 45. 53. 61. 74. 269. 309.
 ЯНОВСЬКИЙ Теодор, нам. Вишнєський 255.
 ЯРМОЛИНСЬКІ, рід 21.
 ЯРОСЛАВСЬКЕ князівство 210; - Колегія (Єзуїтів) 331.
 ЯРОСЛАВ, місто 28н. 72. 95. 148. 150. 152. 153. 155н. 160. 163. 175н. 210. 229н. 232. 272. 295. 297. 298. 299. 299н. 300. 301. 302. 305. 331. 361-363.
 ЯРОСЛАВЩИНА, обл. 50. 152. 152н. 170. 195.
 ЯСЕНЬЧИК, герб 25. 25н. 338 (ключ).
 ЯСИНСЬКИЙ Варлаам, митроп. К. 64.
 ЯХНОВИЧ Павло, старший брат 303.

20. СОЛОВІЙ М., *Божественна Літургеія. Історія-Розвиток-Пояснення*. Рим 1964, стор. XIV+422 (тільки в оправі).
(*Divine Liturgy – History, Evolution and Commentary*) » \$ 8.50
21. МУЧАЛЬСЬКИЙ А., «*Liber de Fide*» *Pseudo-Nathanaëlis*. *Fontes et Analysis*. Rome 1967, pp. 150 » \$ 3.00
22. ПЕКАР А., *Нариси історії Церкви Закарпаття*, т. I. Рим 1967, стор. 242.
(*Outline of Church History in Transcarpathia*) » \$ 4.00
23. СІМІУ Ж., *De figura iuridica Archiepiscopi maioris in iure canonico orientali vigenti*. Rome 1967, pp. 224 » \$ 4.00
24. ГАЈЕСЬКИЙ Г.–БАРАН А., *The Cossacks in the Thirty Years War*, vol. I. Rome 1969, pp. 140 » \$ 4.00
25. ДУХНОВИЧ А., *The History of the Eparchy of Prjašev*. Rome 1971, pp. VIII+102 » \$ 5.00
26. МУДРИЙ С., *De Transitu ad Alium Ritum*. (A Byz.-Ucraino ad Latinum). Roma 1973, pp. XXIV+182 » \$ 5.00
27. ВЛАЖЕЈОВСЬКИЙ Д., *De Potestate Metropolitanarum Kioviensium in Clerum Regularem (1595-1805)*. Rome, 1973, pp. 196 » \$ 5.00
28. ТРЕМБИЦЬКИЙ В., *Український Державний Гімн та укр. патріотичні пісні*. Н. Йорк-Рим 1973, стор. 120+11.
(*Ukrainian Anthem and other Patriotic Songs*) » \$ 3.00
29. ВЛАЖЕЈОВСЬКИЙ Д., *Ukrainian and Armenian Pontifical Seminary of Lviv 1665-1784*. Rome 1975, pp. XXVII+280 » \$ 10.00
30. ГЛІНКА А., *Metr. di Lviv Gr. Jachymovyc' ed il suo tempo*. Roma 1974, pp. XXXVII+368 » \$ 10.00
31. КУПРАНЕЦЬ О., *Православна Церква в міжвоєнній Польщі 1918-1939*. Рим 1974, стор. XXI+234.
(*The Orthodox Church in Poland in the Period between the Wars 1918-1939*) » \$ 8.00
32. КУПРАНЕЦЬ О., *Духовне Вогнище на Скитальщині (Українська Католицька Духовна Семінарія Гіришберг-Кулемборг)*. Торонто 1975, стор. 206.
(*A Hearth Away From Home: The Ukrainian Catholic Seminary in Hirschberg-Culemburg*) » \$ 8.00
33. ПАТРИЛО І., *Джерела і Бібліографія Історії Української Церкви*. Рим 1975, стор. XII+376.
(*Fontes et Bibliographia Historiae Ecclesiae Ucrainae*) » \$ 10.00
34. ГЛІНКА Л., *Diocesi Ucraino-Cattolica di Cholm (Liquidazione ed incorporazione alla Chiesa russo-ortodossa)*. Romae 1975, pp. 274 » \$ 7.00
35. КУПРАНЕЦЬ О., *Походження назви «Русь» у Хроніці Руської Землі Іваніуса з 1611 року*. Торонто 1978 (у друці).
36. СОЛОВІЙ М.М., *Мелетій Смотрицький — як письменник*. (З нагоди 400-ліття його народження - 1576-1976). т. I. Торонто 1977 (*Meletius Smotryckij - and his writings*)
37. СОЛОВІЙ М.М., *Мелетій Смотрицький — як письменник*. т. II. Торонто 1978 (у друці)
38. БАЛИК Б., *Інокентій I. Винницький, єпископ Перемиський, Самбірський і Сяноцький (1680-1700)*. Рим 1978, стор. XXIV + 385 (*I. Vynnyckij, episcopus Premisliensis... 1680-1700*) » \$ 10.00